

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 920
Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No : 122
Araştırmalar Serisi : 47

Yard. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI

İRAN TÜRK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

-V-

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
ERZURUM-2002

Birinci Baskı : MART - 2002

Dizgi:
Yavuz Selim KAFKASYALI

Sayfa Düzeni:
Hamza KOLUKISA

Baskı:
**Atatürk Üniversitesi Basımevi
Erzurum - 2002**

Ö Yard. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI

**ISBN 975 - 7698 - 06 - 7 (takım)
ISBN 975 - 7698 - 11 - 3 (5. cilt)**

İSTEME ADRESİ:

P. K. 88 25021 Erzurum-TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Sunuş		9
Ön	Söz	11
I. BÖLÜM		
ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ		
Habip	Sahir	(1903-1985) 13
Habip	Sahir'in	Eserlerinden Örnekler 15
Seyid Bağır Hurri İkbâlî (İğbalî)	(1905-) 54
Seyid Bağır Hurri	İkbâlî'nin	İki Şiiri 54
Muhammet Hüseyin Şehriyâr	(1905 - 1988)	56
Muhammet Hüseyin Şehriyâr'ın	Şiirlerinden	Örnekler 58
Huşyâr	(1905 - ?)	150
Huşyâr'ın	Bir	Şiiri 150
Hüseyin Sahaf	(1906-	?) 151
Hüseyin Sahaf'ın	Şiirlerinden	Örnekler 151
Pervin E'tisamî (Pervin E'tisamî)	(1906 - 1941)	161
Pervin E'tisamî'nin	Şiirlerinden	Örnekler 161
Rıza Nizamî	(1907-) 172
Rıza Nizamî'nin	Bir Türkçe	Şiiri 172
Himmet Alizâde (Hümnet Elizâde)	(1907 - 1941)	174
Himmet Alizâde'nin	Eserlerinden	Örnekler 174
Âşık Ali Feyzullahî Vahit (Âşığ Eli Féyzullahî Vahid)	(1908-)	182
Âşık Ali Feyzullahî Vahit'in	Şiirlerinden	Örnekler 182
Âşık Cebrail Daniş (Âşığ Cebi)	(1908 - 1986?)	185
Âşık Cebrail Daniş'in	Bir	Şiiri 185
Musa Mehmetoğlu (Nikgehr) (Musi Mehemedoğlu)	(1918 -)	187
Musa Mehmetoğlu'nun	Bayatılarından	Örnekler 187
Mirza Muhammet Nağı Merağî (Mirze Mehemed Nağı Merağî)		189
Merağî'nin	Şiirlerinden	Örnekler 189
Süheylî Tebrizî	(? -1911)	191

Süheylî	Tebrizî'nin	Bir	Şiiri	191
Muhammet Ali Sultan Herislî (Memmed Eli Soltan Herislî)				193
Muhammet	Ali	Sultan	Herislî'nin	Bir Gazeli 193
Nimtac	Hanım		Salmasî	194
Nimtac Hanım Salmasî'nin Şiirlerinden Örnekler				194
Behiştî	Tebrizî	(?)	-1932) 197
Behiştî	Tebrizî'nin	Bir	Şiiri	197
Meşhedî	Ekber		Cavadî	198
Meşhedî	Ekber	Cavadî'nin	Bir	Şiiri 198
Şems	Kesmaî	Hanım	(?) -1961) 200
Şems	Kesmaî	Hanım'ın	Şiirlerinden	Örnekler 200
Mir	Mehdi	Çavuşî		(1909-1967) 202
Mir	Mehdi	Çavuşî'nin	Şiirlerinden	Örnekler 202
Coşkun	(Coşğun)			(1910-1979) 216
Coşkun'un	Şiirlerinden			Örnekler 216
Mir	Tağî	Milanî		(1914-1980?) 220
Mir	Tağî	Milanî'nin	Şiirlerinden	Örnekler 220
Kulu	Han	Borçalı		(1915-1945?) 223
Kulu	Han	Borçalı'nın	Şiirlerinden	Örnekler 223
Meryem	Cihangirî			(1916-1952) 227
Meryem	Cihangirî'nin	Bir	Türkçe	Gazeli 227
Âşık	Hüseyin	Cavan		(1916-1985) 228
Âşık	Hüseyin	Cavan'ın	Şiirlerinden	Örnekler: 231
Geraylı				231
Koşmalar				234
Üstadnâme				239
Divaniler				240
Mühemmes				242
Bayatılar				243
Muhammet	Biriya	(Mehemmed	Biriya)	(1914-1989) 244

Muhammet	Biriya'nın	Şiirlerinden	Örnekler	245
Kerim Zaferî	(1918	-)	249
Kerim	Zaferî'nin	Bir	Şiiri	249
Gulam Hüseyin	Begdili	(1918	- 1994)	251
Gulam	Hüseyin	Begdili'nin	Şiirlerinden	Örnekler 251
Muhammet Hüseyin Hûşî Bahtiyâr (Mehemmed Hüséyn Huşî Be{tiyâr)				(1919-1981) 257
Hûşî	Bahtiyâr'ın	Bir	Şiiri	257
Masum Azimî	(Me'sum Ezimî)	(1919-	?)	259
Masum	Azimî'nin	Şiirlerinden	Örnekler	259
Nemini Eyup	(Nemini Eyyub)	(1920-)	261
Nemini	Eyup'un	Şiirlerinden	Örnekler	261
Hamid Nutgî	Aytan	(Hemid Nitgî)	(1920-1998)	263
Hamid	Nutgî	Aytan'ın	Şiirlerinden	Örnekler 263
Muhammet Bağır	Niknâm	(1921-1946)		273
Muhammet Bağır	Niknâm'ın	Şiirlerinden	Örnekler	274
Balaş Azeroğlu	(1921	-)	282
Balaş	Azeroğlu'nun	Şiirlerinden	Örnekler	284
Abbas Bariz	(1921-)		302
Abbas	Bariz'in	Şiirlerinden	Örnekler	302
Aziz Devlet	Abadî	DERVİŞ	(1922	-) 324
Aziz	Devlet	Abadî	Derviş'in	Bir Şiiri 324
Âşık Hüseyin	Nâmiver	Eminâbâdî	(1922	-) 326
Âşık Hüseyin	Nâmurî	Eminâbâdî'nin	Şiirlerinden	Örnekler 327
Muhammet Ali Düzdüzanî (Mehemmed Eli Düzdüzanî) (1922 - 1946?!)				332
Muhammet	Ali	Düzdüzanî'nin	Bir	Şiiri 332
Mehmet Ali Musaddık (Memmedeli Müseddig) (1922 - 1997)				334
Mehmet	Ali	Musaddık'ın	Bir	Şiiri 334
Prof. Dr. Mahmut Takî	Zehtabî	(1923	- 1998)	337
Zehtabî'nin	Şiirlerinden	Örnekler		339
Abdulkasım Hatibî Nasir (Ebdülğ Asim ʔetibi Nasir) (1923-)				346

Abdulkasım Hatibî Nasir'in Bir Türkçe Şiiri	346
Haşim Terlan (1924 -)	348
Haşim Terlan'ın Şiirlerinden Örnekler	349
Ali Tude (Eli Tude) (1924-)	361
Ali Tude'nin Şiirlerinden Örnekler	362
Muzaffer Direfşî (Müzeffer Direfşî) (1925-)	374
Muzaffer Direfşî'nin Şiirlerinden Örnekler	375
Yahya Şeyda (1924-)	389
Yahya Şeyda'nın Şiirlerinden Örnekler	390
İsmail Caferpur (İsmayıl Ceferpur) (1925-1977)	408
İsmail Caferpur'un Şiirlerinden Örnekler	409
Ebülfezl Hüseyinî Hasret (Ebülfezl Hüséynî Hesret) (1922-1987)	417
Ebülfezl Hüseyinî Hasret'in Şiirlerinden Örnekler	419
Seyid Selman Hüseyinî (1925 -)	427
Seyid Selman Hüseyinî'nin Bir Şiiri	427
Süleyman Cahanî Nikbin (1925 -)	429
Süleyman Cahanî Nikbin'in Şiirlerinden Örnekler	429
Samet Zehûrî İlgar (1925 - 1986)	432
Samet Zehûrî İlgar'ın Şiirlerinden Örnekler	432
Muhammet Münzevî (1925 -)	434
Muhammet Münzevî'nin Bayatıları	434
Musa Herisî Nejad (1925 -)	435
Musa Herisî Nejad'ın Şiirlerinden Örnekler	435
Hekime Billurî (Höküme Billuri) (1926 -)	437
Hekime Billurî'nin Şiirlerinden Örnekler	438
Medine Gülgün (1926-1991)	447
Medine Gülgün'ün Şiirlerinden Örnekler	448
Ali Ekber Hallacoğlu (1926-)	454
Dr. Ali Ekber Hallacoğlu'nun İki Şiiri	454
Söhrab Tahir (1926 -)	457

Söhrab	Tahir'in	Şiirlerinden	Örnekler	458
Yedulla	Eminî		Meftun	464
Yedulla	Eminî	Meftun'un	Şiirlerinden	Örnekler 464
II. BÖLÜM				
YAZARLAR VE ESERLERİ				
Üstad Ali Asker Müctehidî (Eli Esger Müctehidî) (1905-1972)				473
Asker'in Türk Dilinde Meseller Eserinden Birkaç Ata Sözü.				475
Genceli	Sebahî	(1906-1989)		476
Genceli	Sebahî'nin	Eserlerinden	Örnekler:	477
Veten,				477
Veten!...				
Heyat				Facieleri'nden 478
Çura {lğ				İli 480
Güdre't'in	Çingiz	Tan'la	Üz	Üze 482
Gelmeyi				Görüş 484
İlk				Tutulmağı 488
Güdre't'in				489
Lâle				491
Zindan				Mühitinde 493
Güdre't				Évinde 494
Él	Obadan			Ayrılığ 496
Tele				501
Lâlenin				Derdi 503
Lâlenin	Tora			Düşmesi 504
Yalgız				Maral 505
İsti {ana				507
Ümidin				Telaşı 510
Solmuş				Çiçek 511
İntigam				513
Ovçu				

Ṭain!					518
Mirza	İbrahimov	(191-1993)			525
Mirza	İbrahimov'un	Eserlerinden	Bir	Örnek	526
	"Zehra"	Adlı		Hikâyesi	526
Nemini	Eyup	(Nemini	Eyyub)	(1920-) 537
Nemini	Eyup'un	Eserlerinden		Örnekler	537
	Nemini Eyup'un Bir Hatıra Yazısı	"Yusuf Deresi"			537
Fethi	Hoşginabî	(1922-	1989)		542
Fethi	Hoşginabî'nin	Eserlerinden		Örnekler	543
	"İki	Ğardaş"	adlı	Romanından	543
	Hikâyeleri				545
	Samavar				545
	Tanış			Olun	554
Prof. Dr. Mahmut	Takî	Zehtabî	(1923-1998)		563
	Zehtabî'nin	Yazılarından	ve	Hikâyelerinden	Örnekler
	"İran	Türkleri'nin	Eski	Tari{i"	Eserinden
	"Goy	Olsun	On"	Adlı	Hikâyesi
Hamit	Mehmetzâde	(Hemid	Memmedzâde)	(1924-) 569
Hamit	Mehmetzâde'nin	Hikâyelerinden		Örnekler	570
	Unutulmaz			Mahnı	570
	Ğerib			Emi	575
	Tebriz'in	İlk	Pioner	Ğızı	582
	Ṭedice			Paşa	586
Sözlük					597-6.

SUNUŞ

ÖN SÖZ

I. BÖLÜM
ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ

HABİP SAHİR (1903-1985)

İran Türkleri'nin üstad şairlerinden Habip Sahir 1903 yılında Tebriz'in Söhrab mahallesinde¹ dünyaya gelmiştir. Beş yaşında iken babasını kaybetmiştir. Ağır hayat şartları içinde kalan Habip Sahir, ilk tahsilini Sürhab mahalle medresesinde görmüştür. Orta öğrenimini Tebriz "Medrese-i Mübarek-i Muhammediye" okulunda tamamlayan Sahir, 1927 yılında İstanbul'a gelmiş ve orada coğrafya fakültesine kayıt olmuştur. İstanbul tahsili, şairin dünya görüşünün gelişmesinde büyük rol oynamıştır.²

Yedi yıllık Türkiye tahsilinden sonra Tebriz'e dönmüştür. Üç yıl Zencan'da, bir yıl da Kazvin'de öğretmenlik yapmıştır. Sonra ayrılmamak kaydıyla Tebriz'e dönmüş ve genç kuşağın eğitim ve öğretimi ile meşgul olmuştur. Bu yıllarda şairin "Coğrafya-yı Hamse" "(Coğrafiya-yi Temse), "Sâyeha", "Şifâye" adlı ders ve şiir kitapları yayımlanmıştır.

Onun eğitim öğretim sahasındaki ciddi çalışmaları, İran Türkleri'nin yetişmesini ve gelişmesini istemeyen bazı çevreleri tedirgin etmiş ve şair, karanlık zihniyetli taraflardan sürgün edilmiştir.³ Üç yıl Tebriz'den uzakta gurbette kalmıştır. Çok ağır ve sıkıntılı günler geçirmiştir. Üstad şair Habip Sahir, vatandan uzakta geçirdiği bu sıkıntılı günleri ve şer güçlerin hıyanetlerini şiirlerine konu etmiştir.

Habip Sahir'in eserlerinden örnekler:⁴

YURD MAHNISI

Dilerem bir payız günü,

¹ Dr. Yavuz Akpınar - Habip İdrisî, Azerî Şairi Habip Sahir, Kardeş Edebiyatlar, 1982 Erzurum, Sayı: 2, s. 4.

² Cavad Heyet, Azerbaycan Edebiyyatı Tariğine Bir Başı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 349; Dr. Yavuz Akpınar - Habip İdrisî, Azerî Şairi Habip Sahir, Kardeş Edebiyatlar, 1982 Erzurum, Sayı: 2, s. 4; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. II, s. 225.

³ Cavad Heyet, Azerbaycan Edebiyyatı Tariğine Bir Başı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 348.

⁴ Cavad Heyet, Azerbaycan Edebiyyatı Tariğine Bir Başı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 349-352; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. II, s. 226-243; c. III, s. 74-88; c. IV, 35-53; 21 Azer, Dortmund-1999, No: 2, s. 39; Hemid Memmedzâde, Cenûbdan Sesler, Yasıçı Neşriyyatı, Bakı-1987, s. 12-16; Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987), c. II, s. 282-284.

Seher, doğsun gızıl güneş,
Al bayrağın ganad açsın,
Él, obalar tutsun düyün.

Dilerem, éy güzel yurdum,
Muradına {alğın yétsin!
Toz gonubdur saçlarına,
Silkin, silkin tozun gétsin!..

Çayların var, derya derya,
Neden susuz galıb éller?
Sen, nesîmin gaynağısın,
Neden essin gara yéller?

Artığ sene yaraşmaz ki,
Palçığ évler, toprağça da,
Nedendir ki, bir sa {sıya,
Cevahirin satdım yada.

Esaretde yaşadığım,
Kéçmişlerin gefletidir,
Yéter zindan, yeter zencir,
Zindam yı {! Zenciri gır!..

SEHEND DAĞI

Seher érken alaçığlar gurulmuş
"Garanğun"un kenarında, otağda.
Şefeğ gülür suda, Sehend oyanır,
Sedef rengli, ince ipek yatağda.

Ba {ır Sehend... Kéçen ilki dostları,
Güler üzle, uzağlardan sesleyir...
O bir dağdır, lâkin onun üreyi,
İnsanlara derin sévgi besleyir.

Déyir: Gelin! Sürüleri otladın,
Çemenlerim, çeperlerim sizindir.
Aclığ görüb kôrluğ çeken obalar!
Gelin, için, bulağlarım sizindir.

Sizin için yamacları bezeyib,
Gözel guşlar beslemişem sizlere,
Çırağ kimi gızıl Lâle yandırb,
Yaşıl {alı döşemişem her yére.

Gelin ğurun çadırları... Bura {ın
Otlasınlar otlağlarda at, ğoyun,
Uşağları bura {ınız gezsınler,
Od yandırb ğaranlığda, toy tutun!

Sizden uzağ, ğara ğünler ğörmüşem,
Ço { çekmişem hesretizi, bir il var,
Déyin ğörüm, bu bir ilde ne ğördüz?
Ne eşitdiz, bu dünyada, obalar?

Gelin için sularımdan doyunca,
Dağın malın yéllerindir, sélindir,
Ēayalarım, suyum, otum, otlağım,
Eteyimde beslediyim élindir.

ŞÉ'RİN DİLİ

Ēızıl, ğümüş, ipek {alça, daş ayna,
Bir tacire yéter, onu şâd éder.
Bir rahibden süal étsen, cennetden
Vérer sene ğözel ğözel {eberler!...
O, şübhesiz, öz sözüne inanmaz,
Bu dünyanın ğözelliyn dananmaz!...

O, heğigi şair iken, şairi,
Deli sanar, şé're nezer élemez.
Éşitmezse sağér dünya neğmesin,
Kôr da onun ğözelliyn bilemez.
Başğa bir ğöz, başğa duyğü gerek ta,
Ēözelliyn rengi ola Hüvéyda...

Bir siyasî nezer ğılmaz, ğéceylen,
Olurken ay méşelerde nümayan,
Ay ışığı, ğüneş aydınlatmaz héç,
Onun tutğun ğöylerini héç zaman,
Filosoflar şé'ri o {uram sayarlar,
Heğigetin neğmesini duyarlar!

Lâkin şé'rin ilahesi bir ğadın,
Beyendiyi ancağ me {mer ipekdir,
Ona almaz, ğızıl küpe, al örpek,
Bir de deli bir sévda gerekdir!
Şé'r yalnız odlananlar üçündür,
Şé'rin dili ateşindir, derindir...

NENE BALA

- A {şam oldu, yérini
 Harda salım, ay nene?
 Ço { yorğunsan uzan yat!
 Ğadan alım, ay nene!
 - Ğaranlığdır, ay ğızım,
 Dur sen yandır çırağı,
 - Nene, indi ay çı {ar,
 Aydınladar otağı...
 - Sen ğét, ğızım, şamın yé,
 Penir, çörek getirdin.
 - Sen ğend ile çay aldın?
 Éyvay pulun itirdin.
 - Su getirdin ğonşudan?
 - Getirmişdim, ay nene!
 Çatlağ idi küzemiz,
 Suyu süzübdür ğéne.
 - Ğablaşada su getir,
 - A {ı a {şam va {tıdır!
 Ğonşu su yad vérmeyir...

OTUR ÉVDE!

Otur évde, bürün kürke,
 Dağda vardı boran, şair.
 Ğarabağ'da {alan varmış,
 Tıalan sene ğurban şair.
 İşığ gördün o taylarda,
 Sen de sönük çırağ ya {dın,
 Günden yanan zemi gördün,
 Bulud olub, şimşek ça {dın.
 Bilirsen ki, yurdumuzda,
 Ğıvrılıbdı yad ejdaha,
 Neden bizim şehri, herif,
 "Bela gerdan" étdin şaha?
 İller boyu yurddan uzağ,
 Azdırmışdı şeytan seni,
 Éy yaramaz, seni duydum,
 Girov ğoydun ger veteni.
 O taylılar sazın döydü,
 Türk dilinde sözün gördü.
 Bu tayıdaki éller ise,

Aydın "iki üzün" gördü.
Duydum teb'in güllenibdir,
Bizim dilde hoşman boldu.
Ağlayarağ démisen ki:
"Göz yaşından Araz doldu".
Hansı Araz? O Araz ki,
Gerğ olubdur gızıl ganda.
O Araz ki, gan ağlamış,
Firidunlar asılанда...
Gét, aşnalığ gatma artıg,
Yad senindir, sen de yadın,
Yaslı payız üz vérirken,
Celladları algışladın.
Bura { aşsın daşsın Araz,
Sen gét şaha medhiyye yaz.
Él düşmanı, dil düşmanı,
Gel aldatma él obanı!

BATA BAT YÉYEN UŞAĞLAR

Eğreb yuvası, palçıg évlerde,
Daş esrinden galma iyrenc yadigâr,
Özümü gözleyen, heyatdan me'yes,
Bir ovuc ac, çılpag kendli yaşayar.
Hele sökülmeden dağda dan yéri,
Ta {da gapıları güneş döymeden,
Tüstüler, peyeler, ses seda gopar,
Çöle géden olur, na {ıra géden.
Dolub boşalarken bulag başları,
İnekler, buzovlar sulardan içer.
Dünyaya gelirken yéni yolçular,
Eski yolçularda dünyadan köçer.
Analar eleşer şirin can üste,
Yoldan kéçenleri çağırar dağlar.
Her yérde görüner cinli, dualı,
Zeherli "bat bat"dan yéyen uşağlar.
Dövletli uşağı yéyirken gışda,
Portagalla alma, ananas, banan,
Kendli uşağları méyve dadmazlar.
Onların méyvesi "bat bat"dı inan...
Bizim yérde {ağan deyişme éder,
Kendlini soyub da zengini vérer.
Basılarken kitab, süslü zernigâr,
Altın diyarında {atun ses salar.
Hisli da {malarda ekinçi çürür,

Ölkenin şöhreti dünyanı bürür.

MAHNI

Ėar eridi, a{ar sular dillendi,
Çay çemende öcek böcek dillendi.
Bağ ba{çada yéne badam güllendi,
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?

Kim alınna Ėara yazı yazandı?
Az ömürde Ėara günler uzandı.
Bura Ėürbet ne Lâle, ŞamĖazan'dı,
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?

Gün Ėızardı sular oldu zernigâr,
Daşdan daşa çaldı bizi ruzigâr,
Yağış yağdı yéne geldi ilkbahar,
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?

İller boyu bize hökm sürdü Fars,
Esir olduğ, toy düyünler oldu yas.
Boyundakı zencirleri basdı pas,
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?

Hankı ocağ kéçdi, hankı odlandı,
Şér, gezel defterleri tozlandı.
Démek "insan hüğuğları" yalandı!
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?

Ėar eridi sél suları atlandı,
Deli könlüm her derdlere Ėatlandı.
Yazığ cismim iynelere saplandı...
Hanı yurdlar, hanı éller, hanı yâr?
1968

ĖAR YAĞIB ÜSTÜME

Ėar yağıb üstüme, Ėara ağacam,
Esmeyince yéller, Ėarlar tökülmez.
Ėonublar ĖarĖalar başıma a{şam,
AĞırdır, a{şamın derdi çekilmez...

Gün batana sarı uzanıb yollar,
Yolların sonunda Ėanlı diyar var.

Géceler orada bayğuşlar banlar,
Tezanı yaslıdır, baharı gülmez.

Ĝara tufan salıb yéne hay huyu,
Bağlarda tikânlıg, yollarda ğuyu.
Zeherlenib ço {dan çayların suyu,
Zeherli çayların suyu içilmez.

Meşriğde sitemin tendiri yanar,
Şair dervişliyi seltenet sanar.
Ĝara séle ancağ dağlar dayanar,
Nâmerdlere merdin başı eyilmez.

Üstüme ğar yağsa güneş erider,
Şimal yéli, yeri gülüstan éder.
Yad vurub éllere ğara lekeler,
Göz yaşile bunca leke silinmez.

1967

NE ANLADIĞ?

Ne anladığ gelib kéçen günlerden?
İldırımlar ça {dı, ışığ eridi.
Damarlarda soyuyarağ isdi ğan,
Vücutumuz ğırığ ğırığ eridi.

Bulud kimi gölge saldığ dağlara,
İz ğalmadı gezdiyimiz yollarda.
Güvendik ah, o güllenen çağlara...
Bahar kéçdi, {ezan çağı dağlarda,
Ne gül ğaldı, ne bir méyve, ne yarpağ,
Bir ses ğopdu bağçalardan, méşeden.
Yo {luğ dédi: - Dur gel bize ol ğonağ!

Müneccim tek her şey mene aydıdır:
Yağış yağıb bir ço { güller açacağ.
Şimşek ça {ıb, guruldarken dağ, dere,
Séller çoşub ğara tufan olacağ.
Elden ele séyr éderek defterim,
Él içinde şérım hay küy salacağ.
Kéçmeyince güzel Léyla kârvanı,
Géce gündüz gözüm yolda ğalacağ.

Ğapı Ğapı gezirsiniz her seher,
 Olacađdan véirsiniz {oş {eber.
 Héyran héyran dolaşarken dünyada,
 Vé'd éderek Şirin'leri Ferhad'a,
 Sizden başga bu âlemde év Ğızı,
 Ba {tiyârdır, işıĝlıdır ulduzu.
 Siz Ğatlanan zülme dözmez çöller de,
 Ne va {tadek sürünmeli yollarda?
 Ac Ğarına diyarlardan kéçirsiz,
 Ğonaĝ étmez sizi ne Réy, ne Tebriz...
 Gelin bizim éller ile tanışın,
 Ğéydi atb bu esrle yanaşın!
 Sitem sözün üstünüzden siliniz,
 Bir danışın görek nedir diliniz.
 İller boyu diyar diyar séyr étmek,
 Çadırlarda yaşayarken Ğeribtek,
 Héç yaraşar insan adlı kimseye?
 Sona çatsın hem "Ğaraçığ", hem "peye"!
 Éller dönün yurda, yurdlar güllensin!
 Âşıĝların sedef sazı dillensin.
 İşıĝ gelsin, parıldasın aynamız,
 Ğızıl güneş doğsun, gülsün dünyamız!
 Téhran, 1960

TEREHHATA İNANMA!

Ana güldür bir gün solur,
 Ana dili şirin olur.
 Bizim Türkî şirin dildir,
 Țoş sedalı zengin dildir.
 Dil güneşdir işıĝ saçar,
 Seadete Ğapı açar.
 Yadın dili: "Boyunduruĝ"!
 Bir kéçiddir: Buruĝ buruĝ.
 Ğoy yadlaşsın sénatorlar,
 Țalĝı soyan tacir, tüccar.
 Yaltaĝ şair yolun azsın,
 Medhiyeler şaha yazsın.
 Gel ateşe Ğızım, yanma,

Terehhata ço { inanma!
 Zenci danmaz öz dilini,
 Hindî séver öz élini.
 Kimse yolun çasıb açmaz,

Türkî déyib Farsî yazmaz!

ĞURBANLIĞ

Yayın isdi bir gününde,
Dağdan gemgin güneş doğdu.
Hele o gün, gün batmadan,
Béhrenği'ni Araz boğdu.

Yayıldı bir gölge suda,
Sular aşdı, çatmalandı.
Araz özün bir yél sanıb,
Béhrenği'ni ğurban sandı.

O zaman ki, bağçalardan,
Ĝuşlar uçdu, gül elendi.
Araz uddu ğurbanlığı,
Ĝızıl sular helgelendi.

Uzağlardan aşıb gelen,
Araz oğlun ğucağladı.
Ĝara yérde yatdı Samed,
Sél ağladı, él ağladı.

Béhrenği'ni yad éderken,
Can odlanar, ürek yanar.
Dastanların oşuyanlar,
Hörmet ile onu anar.

Zülmet çökse üfüğlere,
Yéne günün rengi ğalar.
Yürüş étse şaşta, boran,
Unudulmaz güllü bahar.

Téhran, 1968

GÜL DEMETİ

Tebriz'in bağlarından,
Dermişem etek etek,
Hesretle, iştiyağla,
Ĝırmızı, sarı çiçek.

"Yam" daki çéşmelerden,
Serin su içe olsa,
Güneşli, isti günde

Araz'dan kéçen olsa.

Derdigim o gülleri,
Ay çı{an zaman getir,
Vurğun'un ve Tendan'ın,
Gebrine nisar yétir.

O_TUMA ÂYÉ-Yİ YE'S

Dehriden étme şikâyet, o {uma aye-yi ye's,
Goy nesîm dağdan esib, hem méşe, hem bağ o {usun.

Bir geraylı çağır! Éy Türkedârın merd balası!
Senin ahengin ile hem dere, hem dağ o {usun.

Goy çemenlikde salıb köç ve çadır gursun oba,
Obanın gızları da éylensin otağ, o {usun.

Goy yayılsın obaya, kendlere aheng-i tereb,
Sahir'in mahnıların belke de uşşag o {usun.

Bura { efsaneni, esrin o {u aydın kitabın,
Goy o dünyanı güden, enfas ü afağ o {usun!

OYANMIŞ

Tari {in eger defterin açsan, göreceksen,
Her babı ve her fesli gızıl ğanla boyanmış!

Bir néce gızıl gübbeli me'bed tikilirken,
Talgın évi uçmuş başına, {ermenî yanmış.

İnsan ki, heyat felsefesin anlamaz oldu,
Dünyada, o efsaneye, efsune inanmış.

Şehane saraylarda géce toy tutulanda,
Bir çok ğapılar ğemle ve matemle ğapanmış.

Gördün mü, suru içre géden ğurdu? Amandır!
Ba {, ğuyruğuna, gözlerine, sanma çobanmış,

Esrin o ğarı dayesine söyle ki, bir de!
Artığ déme laylay ki, yatan éller oyanmış.

"LİRİK ŞÉ'RLER KİTABI" (Tatiret defterinden)

DALĒALAR ĒABARMIŞ...

DalĒalar Ēabarmış, açılmış güller,
Sübhün havasında, su perdesinde.
Duyulur feraĒın ğemli ahengi,
AĒır aĒır uçan Ēuşlar sesinde...

ÇamlıĒlardan esen nesîmin,
İpek Ēanadları o {şayır meni.
Onun saf nefesi engin denizde,
Suları Ēabardıb açır yélkeni.

ÜfüĒlerde doĒan gızıl güneşin,
Zümrüd sulara erir kölgesi...
Gemi uzaĒlaşır, uzaĒlaşdıĒca,
Sedefli sahilin kesilir sesi.

Sedefli sahiller, yaşıl ormanlar,
Sahilde tek Ēalan sarışın niĒâr.
Sular ayırsa da meni sizlerden,
Min {etire meni sizlere baĒlar.

Dalğalar gabarmış, sular köpürmüş,
Gırılmış yélkenin ipek ganadı!
Guşlarla beraber, mavi şerğiden,
Gelirik sene, éy güllenen batı!

Éy güllene batı! Saralır rengin!
Gümüş sehillerin gelir nezere...
Senden doğan ayın ilk ışıkları,
Damla damla düşür sular üzere...

Sular çekilmişler, deniz guşları,
Gumlarda galan öz ruzusun arar.
Sular çekilmişse, kâinat susmuş,
Könülde hesretler olurlar bidar...

ŞÉ'RİN SESİ

Gün batarken gızillanan {eyallarda,
Gül açardı yazın güzel a {şamı.
Uzarddı mene şé'rin perisi:
Şerab ile dolu, altun bir camı.

Men mest iken, tarlalardan duyardım:
Böceklerin âşigane nağmesin...
Éşiderdim hem de yaşıl dereden,
Méşelerden a {ıb géden su sesin...

Bürünerken yollar na {ır kéçende,
Turunc rengi bulutlarnan tozlara,
Na {ır yoldan ötüb, tozlar yatarken:
Çemenlikde rast gelerdim gızlara...

O gızların en işveli gözeli,
Uzarddı mene bir dağ çiçeyi...
Men o gülü bir sa {sıda sa {lardım...
Olsun déye otağımın bezeyi.

Ay doğarken kölgelenmiş sularda,
Ayın gümüş ışıkları titrerdi...
Dağ çiçeyi véren nazlı gız mene...
Şerab ile dolu bir cam vézerdi.

Men mest iken o dilberin sesinde...
Şé'rin mermuz, derin sesin duyardım.

O, yatarken eşğın sönmez rengile...
Şé'rin ipek perdelerin boyardım...

YÂRIN ETEKLERİ

Düşünceli könlüm yatmaz, dinlerdi...
Gecelerin derinleşen seslerin...
Ağırlaşan nezerlerim görerdi...
Suda ayın gümüşleşen efserin.

Yarpağların {ışılıtısın andıran,
İnek sesi duyulardı çemende...
Yabancı gül etri yolub sarardı.
Küskün yârım kenarıma gelende.

Néce bir el géce şamı söndürür,
Ta görmesin kimse eşğın perdesin...
Géce dağda söndürerdi mahtabı,
Susdurardı bağda nesîmin sesin...

Lâkin, bugün o sesleri duyaram,
Yazın serin nefesinden, geceler...
Yéne her şeb {eyalım yolunda,
Yârın ipek etekleri sürüner...

KÉÇEN GÜNLER

O günler ki, sarmaşığlar, divardan,
Saçlarını bizim bağa tökerdi.
O günler ki: Sonbaharın güneşi,
Buludlardan ışığı dağa çekerdi.

O günler ki, sular ipek perdede,
Anlaşılmaz, derin sözler déyerdi.
Sen o {urdun titrete sesle, sesinde...
Ayrılığın yorğun sesi titrerdi.

Hele o gün, solmamışdı Urmi'de,
Nilüferler, a {an sular başında,
O günler ki, men bir taze genc idim,
Sen de bir gız, on dörd, on bés yaşında.

Senin iri gözlerinde yanardı,
Hele o gün eşğın sönmez rengleri.
Bir bağışla yanağların pörterdi,
Diyemmedim, güzel, birce ba { beri.

Yadında mı, bir gün seher açarken,
Sebetlerle derdin yağut üzümle.
Bir il sonra içdik veslin badesin,
Ay doğarken, büllur camda, éy dilber!

Tezan oldu, {ezan bilmez Urmiye!
Söndürdüler élin yanar ocağın,
Sen de soldun, "Davudiler" solarken,
Vermez oldu éller senin sorağın.

YOL VÉR KÉÇİM

Tökülsün suların üzüne,
Ağaclardan göpan yarpağlar.
Goy, bağçanın, bağın {ermeni,
Sovrulsun ve olsun tarimar...

Bahar yaşılığ, bu soyuğ,
Gara torpağlara ne gerek,
Bu çöllerde biten tikânlar?
Besler mi bağrında gül, çiçek?

İç, dehrin zeherli méyinden,

Yansın ciğerlerin, dodağın!
Ölümün heveskârlı eli gıoy,
Gırsın ömrün yaşıl budağın.

Gıoy, gıuşlar o {usunlar...sesleme!
Mermuz ölkelere gédeni...
Yol vér kéçim, güzel! A {şamdır,
A {şamdır... sa {lama sen meni...

SON GÉCE

Ay ışığı öpür suları, sular,
Soyuğ bir gülüşle; uzağlaşırlar.
Gécenin sükûtun yırtan neğmeler,
Dağları ağladan daşğın dereler,
Çağırır fenaye uğrayanları...
Hürküdür gıuşları, çalayanları...
Öz sevgilisinden ayrı düşen bir
Bayğuş ağaçlığlarda feryad édir...
Çınarlardan gıopan guru budağlar,
Gumlarda çağlayan, duru bulağlar,
Titredir zülmetin dalğalarını,
Açır heyatın bütün esrarını...
Sükûta alışğan, mehzun könlüm,
Sermest, dinlerken sert ba {ışlı ölüm,
Gara dumanlara bürünen gül tek,
Uzadır mene bir zehirli çiçek!
İçirdir şükran ile dolu cam.
Néce ki, içmişti zavallı anam,
Géce yarısıdır, çırağım sönür,
Başım ağrıyır üreyim dönür.
Göy ve yer başıma dönür...dönür, men,
Hele kâinatın sesin dinlerken...
Ba {ıram uzağdan gelen bir gıza,
Üfüglere sarı a {an yıldıza...

KİMDİR?

Géce veğti ulduzları sayanlar,
Bulağların neğmesini duyanlar.
Öz ömründen usananlar, doyanlar,
Sabaha tek oyağ galan kimlerdir?

Deniz coşur gabararken dalğalar,
Buz suları ay éderken zernigâr,

Gécelerin ahengi ile biğerar,
Pervane tek şem'e çarpan kimlendir?

Ġızıl, sarı yaprağları dağıdan,
Sular üste kehrebayı bir {ezan,
Bir ala göz, sarı güle o{şayan,
Efsunuma meftun olan kimlerdir?

A {şam çağı tozlu yolda sürünen,
Uzağlardan şübheler tek görünen,
Ġaranlığın örtüsüne bürünen,
Uzun uzun fikre dalan kimlerdir?

Gözellikden sermest olan, olmayan,
Yar eşğinden saralmayan, solmayan,
Bir neğme ile gözü yaşı dolmayan,
Şairleri deli sanan kimlerdir?

Şair sözün her dinleyen anar mı
Şérdeki gizli galan min gemi!
Anlamayan dégil könül mehremi,
Nâmehreme hemdem olan kimlerdir?

ARZU

Zülmün tozunu séhr eliyle,
Ürek aynasından ref éde bilsem!
Vehşi göyerçin tek ganadlanarağ,
Uzağ üfüğlere, ah, géde bilsem!

Siyah dalğaların helğelerinde,
Ġabaran bir köpük, çırpınan olsam,
Ġurub perdesinde, solğun ulduz tek,
Göz yumar açan veğt saralıb solsam...

Titremiş kölge tek birce görünsem,
Mavi pencerenin büllur camında,
Bir parıltı olsam yârın gözünde,
Sönük bir mum olsam onun şamında!

Bir tebessüm olsam onun dodağlarında,
Solğun yanağların Ġızıl gül étsem!
Bir damla yaş kimi a{ıb gözünden;
Atlas eteyinden eriyib gétssem...

ĞAFĞAZ YOLLARINDA

(Bir parça)

Sökülmüşdü dan yéri, çöl gúşları ötürdü,
Türünc rengli işıqlar dağlar başın öpürdü.

Yosun go {an bir hava Araslardan esirdi,
Ġatar uzun yolları menzil menzil kesirdi.

Pencereden ba {ırdım yatar kimi her yére:
Ağ örpekli dağlara, yaşıl géymiş çöllere.

O perdede görünen {eyalımın kölgesi,
Sanki mene déyirdi: Ba {, gözeller ölkesi.

Rö'yalarda gördüyün tilsimli perdeler:
Bu güllenen yollarda bahar eli neğş éder.

Ba {! Gün doğur uzağdan azadlığın güneşi,⁵

Bu yolları sarıyan altın işıqlar déyil,
Azadlığın nûrudur, şair, hürmetle eyil!..

Algışla bu güneşi, ulduzların sürürin,
Bu bucağısız çölleri, şenlendiren rehberin.

Rö'yalarda gördüyün cennet yolu bu yoldur,
Bu yol arzu yoluna çönüb géden bir yoldur.

Ba { télégıraf télinde civildeşen gúşlara.
Gara ipek perlere, mini mini başlara.

Onlar sene her biri yol gösterir uzağdan,
Bilirler ki, gelirsən Tıorasan'dan, Erag'dan.

Bilirler ki, Tebriz'den yarı géce kéçmisen,
Sehend'in al camından serin sular içmisen.

GÉCE İŞIĞLARI

Ay başğa bir dünyanı aydınladarken bizim,

⁵ Şiirin bu beyiti, aldığımız kaynak olan «Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 74»te de noksandır.

ĖaranlıĖ gecemizi ulduzlar aydınladar.
Gizli, sönük ışıklar bağların, méşelerin,
En ĖaranlıĖ yerinde esrarlı yollar açar.
Zülmetlere alışĖan Ėece Ėuşları béle,
O Ėemli boş yollardan uzağlaşıb Ėaçarlar.
Yalnız o yollar üstde yorĖun, ağır kölgeler,
ĖırıĖ, bîkes könüller birbirini taparlar.
Ulduzlardan ağan nûr yarpağların üstünde,
Donuğ Ėara sulara damla damla düşerler,
Sanki gizli neğmeler göyden énen seslere,
Anlaşılmaz dil ile her dem cavab véererler.
Ay başĖa bir dünyanı aydınladarken benim,
Tıelvet olan évimi ulduzlar aydınladar.
Rö'yalara dalmış Ėece aÇıb nefes alırken,
Menim o yanığ könlüm ulduzlara ucalar.

ARZU

İsterem gemli ve tufanlı géce yolçulara,
Bir fânus tek, ya da ğutb ulduzu tek,
rehber olam.
İsterem yay günü çöllerde a{ar,
bir su olub,
Dum duru göz yaşı tek yolda
çu{ur içre dolam.
İsterem neĝş ve nigârım ğala,
şe'rim o{uya.
İsterem bir sizi, hesret tek
üreklerde ğalam.
Unudursa meni él, çekmese tari{ adımı
İsterem ay teki yurd üste
géce şövg salam.

ĞOR-TMA!

Ğor{ma bu mavi göy altında yanan güneşin
Ve üfûglerde gülen al şefeĝin sönmeyecek
İlk baharına açacaĝ gül, ötecek bülbüller,
Dünyamız bir de bu âlemde {ezan görmeyecek.

Dünya durduĝca Sehend'in uca bürcünde yanan,
Ol gümüş rengli ay yolları aydınlaştıraçaĝ,
A{acaĝ nehrlerin, hem açacaĝ lâlelerin,
Bir de évlerde inan sönmeyeceĝ od ve ocaĝ.

Éy benim şanlı élim, hem vetenim, al güneşim,
Ayna tek parlaĝ üfûĝ, derya tekin çer{ esir.
Éy ğadınlar, analar, birce açın pencereni,
Sübh açılmaĝdadı, sübhün yéli daĝlardan esir...

VETENİN MATEMİNDE⁶

Ğısa bir zamanda bahar tek
Çiçeklenen güzel yurdumuz
Soyuğ gebristana benzedi,
Dağıldı duman tek ordumuz.
Gün çı {andan ğara yel esdi,
Yı {ıldı ğurğumuz, elimiz,
Odlandı talandı Тoy, Tebriz,
Urmi a {ar sular diyârı,
Gülü solub, rengi saraldı,
Her gün, her gece ğapımızdan
Aclığ, ölüm girdi içeri.

Héç unudular mı o günler?
Cenüb'a yollanan sürgünler.
Kim unudabilir o ğışda?
A {sama dek ğarda, yağışda,
Ğara zindanların önünde
Yere serilen arvadları.

Görürken ğızımızı gün söndü,
İmpérializm gülüb sévindi...
Ol dişleri düşmüş kâfdarın,
Gözü évlilere sataşdı...
İmpérializm bize ne vérdi?
Felâket, aclığ ve ğara gün.
Ğan izlerine ba { bir düşün,
Tam düşmenini, ilanı!
Senin emeyinle beslenmiş
"Parazit" in eti ve ğanı...

Güneş görebilmez bayğuş
Ğızıl Çin köpeyi ğudurtmuş.

⁶ Bu şiir, Aralık 1946 yılında Güney Azerbaycan'da kurulan Güney Azerbaycan Milli Hükümeti'nin emperyalist Tahran hükümeti tarafından yıkılması ve Güney Azerbaycan Türkleri'nin katliama tabi tutulmaları üzerine yazılmıştır.

O emiri satanları
Ĝanadı altına almıŖdır...
Lâkin yadnırmaĝdan ne çı{ar?
Gızıl ĝurĝuları kim yı{ar?

Ĝaranlıĝdan çı{an güneşler
Onun ĝamaşdırar ĝözünü.
O yaralı canavar kimi
Daşdan daşa çırpır özünü.

Bura{ çırpısın, çırpısın Ŗéytan,
Ĝoy mehv olsun, onu tutmuş ĝan...

ĜANLI PAYIZ

Buludlar ĝalaĝ ĝalaĝ,
Töküler ĝuru yarpaĝ.
Payızdır: "Ĝanlı payız",
Él köçüb, sönür ocaĝ.

Su a{maz sine sine,
Ĝan a{ır su yérine.
Éllere divan tutur,
Amansız düşman yéne.

Ortanı zülmet basdı,
Évlerde indi yasdı.
Dan yéri aĝararken,
Cellad beş igid asdı.

Göydeyken Rebb-i ĝadır,
"Kölgesi yerde gezir",
Efiyun dervişlere
Azerî olmuş esir.

Tozludur Tebriz yolu,
Ŗéytanla yurdlar dolu.
Zencirler demirdense,
Polad'dı élin ĝolu.

Dése de tufan ĝan ĝan,
Çekinme ĝaranlıĝdan!
Dur, ĝızıl meş'el yandır,
Görse od ĝaçar Ŗéytan.

ANA SESİ

Ana sesi asimanî bir sesdir,
 A  ar sudur, teranedir, ceresdir.
 O ses ile derinleşir r 'yalar,
 O ses ile  eyal g ye y kselir.
 Ana dili parlağ gızıl a ardır,
  lmlerin  ezinesi a ardır.

PAYIZIN İLK G NLERİ

Sarmaşıglar titrerken serin sular başında,
 Tek tek d şer onların sararmış yarpağları,
 Hele meşe yaşılken, hele hava iltıgken,
 Dağlar başın ġar alıb,   ller olur sapsarı.

Hele a  sam olmadan, g neş dağda s nmeden,
 M v şlin buz k lgesi dereler i re  nir,
 Yaşıl ipek g yimli, Arı udan ġuřların,
 Her g nk  şen sesleri yay k  meden gemlenir.

A  ar sular durulur, k lgelerde uzanır,
 İliğ g nde yollardan k  en yorğun yol ular,
 Bulağların başında d ş nceli oturub,
 K lgelenen bağlara uzaglardan ba  arlar.

S VGİLİM

Men  z eski s vgilimi tanıram,
 O Misir'de ġızıllanmış h ykeldir.
 O va  tile bir insan tek faniken,
 İndi bu g n  l m bilmez g zeldir.

Onun  umar, iri siyah g z nde,
 Sehralarda yatan g n n n ru var.
 O, f sunk r, nadir g zel  i ekdir,
 Ancağ Nil'in kenarında g l a ar.

Onun eyri, k man kimi ġařları,
 G zel ġařdan numunev  bir ġařdır.
 O, senetin t lişli bir l h nde,
 Gızıl rengli, ağır ġiymet bir daşdır.

Onun ġalın dodağında ateşin,
 Buselerin rengi hele solmamış,

Söndürmemiş isdi, ğuru vahede,
Onun güllü baharını ğar ve ğış.

Néce min il evvel, zümrüd ğesrde,
Büsat ğurub şamdanları ya {armış.
Zalım ğéyzli bir Firon’u beklerken,
Pencereni açar, Nil’e ba {armış.

Bilsem hansı âşîğ onun elinden,
Ġızıl camda içmiş eşğin bâdesini,
Bilsem hansı {oşbe {t aydın ğéceler,
Uzağlardan duymuş onun şen sesini...

Bilsem hansı Yusif onun saçların,
Yélpik çalıb, yavaş yavaş o {şayıb,
Bilsem onun {ülyaların, esrarın,
Bilsem kimler o {ülyada yaşayıb.

Men öz eski sévgilimi tanıram,
O, ğızıldan tökme güzel héykeldir!
Bir ulduzdur, ebediyet göyünde,
Şah seirdir, hem de letafezeldir...

MENDEN SELAM DÉYİN GÖZEL TEBRİZ'E

Şefeglerde uçan a{şam guşları,
Menden selam déyin gözel Tebriz'e.
Ėatar ile géden vetene sarı,
Ar{adaşlar! Bir baş vurun da bize.

Açın benim ta{ta, sınığ Ėapımı,
Görün eziz anam yoldan geldi mi?
Uşağlarım görün, unutmuş Ėemi?
Yo{sa ölüm, açlığ vérib diz dize?

Bura {mayın évim nemden çürüsün;
Ėoyun seba tozlarını süpürsün...
Ėızıl günün nuru onu бүrsün
To{unmayın benövşeye, nergize...

Duman çöküb üfüğleri Ėaratdı,
Mene Ėürbet bir cehennem yarattı...
Tezan yéli ba{çamızı sarattı,
Daha neler déyim? Dostlar men size...

SÜRGÜN

Ėovuldum ah, vetenimden, élimden,
İller boyu neler gördüm, neler men.
Daşdan daşa deydi başım Ėürbetde,
Möhnet oldu yar yoldaşım Ėürbetde...
Tufan Ėoydu, penceleşdim yerlerde,
Yağış yağdı, a{ıb gétdim séllerle!
Kölgeler tek dağı, daşı dolaşdım,
Ölümlerle, ĖaranlıĖla dalaşdım,
Haram oldu mene baba ocağı,
Yurdum oldu karvansara bucağı,
Açlığ çekib, korluğ kördüm dünyada,
Kéçdi şamım, söndü odum, ocağım.
Menden sonra a{maz oldu bulağım.

Belalı ay hele başa çatmadan,
Boz dağlara güneş ışığ salmadan,
"Su başından" bir gün kéçdim sübh çağı,
Gördüm sönüb {alĖın odu, ocağı.
Ėaçıb gétdim o cehennem odundan:
Gördüm bütün yerde ölüm, ateş, Ėan!

Menzil kesib, gétdim gétdim ikindi,
Ne çay gördüm, ne bağ, ne bir tikinti!
Gördüm yalnız, ketden irag, bir ağa
Bir esiri salıb gara bir dama.
Su istedim, cavab aldım ğirmacla...
Ağzı ğanlı ötüb gétdim yamacla,
Gezdim çölü, görmedim de héç kimi,
Yol üzere düşdüm ğara daş kimi!

Seher meni bir ince ses oyatdı,
Üreyime yara vurub ğanatdı.
Torpağ üste neden béle yatıbsan?
Hardan gelib buralara çatıbsan?
Ağzı ğanlı üstün-başın tozludur!
Su istersen? Gel iç serin, buzludur.
Ba ğıb gördüm: Alnı pullu gelindir!
Bestisinin suyu şirin, serindir.
Éşitdimse onun aydın, şen sesin
Gözlerinde gördüm ğemin kölgesin.
Dédim: “Gözel! Bura ğ meni... gét yana!
Ellerini bulaşdırma al ğana...
Bura ğ meni kölgelikde dincelim.
Sen gét kende, hara désen men gelim”.
Ağaclıĝda ğara bir dam gösterib,
Dédi: “Téz gel, sen ğeribsen, biz ğerib...”

Palçıĝ bir év, ğaranlıĝdır her yanı!
Bir zindandır ezen, boĝan insanı!
Yeri şehdir... Divarları şeh, yı ğıĝ,
Ğapısından düşür yere al işıĝ,
Kilim üste oturmuşdur bir ğarı,
Gözü yaşlı, rengi uçuĝ sapsarı.
Bir bucaĝda köhne béşik sallanır,
Hisli ğara bir ocaĝda od yanır.
Bahar kimi gelin girir ğapıdan!
Tutmuş elde südle dolu “Kumacdan”,
Süfre salıb, ğonaĝ ya ğm gel, déyir,
Mene çörek vérib özü de yéyir...
- Néçe év var soruşuram bu ketde?
- A ğtarma sen, ğonaĝ, adam bu ketde...
Ğor ğudurdu erbab bizi her géce,
Ölüm döyür ğapımızı her géce!
Kök salıbdır, ğonaĝ, şeytan bu ketde!
Ne a ğtarır viran olan bu ketde?

Üreyime sözü yanğın varsa da,
Ayağlarım yara, başmağ darsa da.
Dahımca ah ölgün kölgem sürünür!
Gara ölüm mene aydın görünür!
Yola düşüb yene yoldan keçirem,
Şoranlığda acı sular içirem.
Düşünürem: Böyük geniş cahana,
Kim gem saldı, gerg éledi al gana?
Gemlenirem kendli yeri sürende!
Boz, ac, gara köşenleri görende...
Lüt ağacdan guşlar uçub géderken,
Payız günü dağdan gaş göz éderken.

Güneş gızıl alov saçıb her yana,
Lakin âlem ondan olmuş Gem{ana.
Tükenmezdir bu dünyanın serveti,
Yo{ kendlinin ne çöreyi, ne eti.
Kendli {ağğın isteyende, mülkedar
Divan tutar ona, hem de şer atar!
Beslediyi bağdan ona pay vérmez,
İşlederek çörek vérmez, çay vérmez!
Vehşi kimi kendli yaşar nikbetde,
Govularken canı çı{ar gürbetde.
Can yandırar bu ölkede kim ona?
Heğ danışsa, boyanar o al gana!

Savalanın odu, suyu ğaynadır,
Ba {san üfûĝ açığı mavi aynadır!
Bu yer yaşıl bir cennettir él için,
Béle güzel olmaz Japon, Hind u Çin.
Bu yer biraz Erdebil'den yu {arı,
Sereyindir isti sular diyarı,
Bahar sonu daĝlarında erir ğar,
Yay arası ğızıl güller açılar.
Bal arası onda mekan salıbdır.
Bal rengini kehrebadan alıbdır.
Cennetlerden sürgün olan gözeller
Sereyinde her yay zühur éderler.

Bura { bayĝuş {arabada banlasın,
Talgı düşmen söyüb söyüb danlasın.
Lakin zaman déyişmezdir medarın,
Gurumazdır ğızıl ğanı ehrarın.
Şair yéne şe'r yazar él için,
Ğarlar erir, çaylar için, sél için.
Boz buludlar günün önün tutammaz
Özge oymaĝ yurdumuzu udammaz...

GÜLME

Ne ğeder ağlasan, ağla! Ki senin ağlayışın
Bu ğaranlıĝ ğece içre eriyib mehv olacaĝ,
Ne seninçin de, bu göylerde, ğızıl gün doğacaĝ...

Ĝecenin ğelbi ğara bir daşa benzer ve göyün,
Perde-yi zülmeti altında erir ah ü feĝan...
Senin ancaĝ o feĝanındı bu könlümde ğalan!

Ummayardım bu semadan, bu yaşıl çardaĝdan,
Sene bu ölkede ğanun ğara bir da {ma vérib,
Tana yaldılı saraylar ve yaşıl asma vérib!

Yat bu viranede, hesretlere ğatlan... Gülme!
Gülme! Solsun üreginde açılan lalelerin,
Öl! Ki sönsün o güneş rengli o {oş zülf ü terin...

Ne ğeder ağlasan, ağla ki, senin nalelerin
Bu ğaranlıĝ ğecenin ğelbi içinde eriyir.
Kimse sormaz: - Bu ğaranlıĝda, bu ses, nâle nedir?

ĜECE KÉÇMİŞ YARIDAN...

Géce kéçmiş yarıdan gözüm yolda... yollarda,
Bu ğaranlıĝ gécede ne géden var, ne gelen.
Hava durĝun, yél esmez, perdeleri oynadan,
O gelemkar perde-yi çapĝın {eyal sen misen?

Géce kéçmiş yarıdan... çıraĝımın şö'lesi
Ala ğaranlıĝlarda bir ulduz tek sönmede.
Görmedim uzaĝdan sönüg sarı bir ulduz
Taléimin ulduzu üfüglere yénmede...

Seher uzaĝ, yol uzaĝ, tilisimli arzular,
Zülmetlerin içinde tozlu ğalmış, boş ğalmış,
Kârvan kéçmez o yoldan, aydınlatmaz Ay onu,
Bir gécedir ki, ona ayrılıĝ kölge salmış.

Sahir, yalnız déyilsen, mavi göyün altında,
Géceleri yatmayan ve yollara göz tiken.
Bir ço{ları senin tek itib gétdi bu yolda,
Sönüb kéçen kölge tek. Sahir, sen tek déyilsen...

Başa çatmış bu géce, {oruz sesi ucalır,
Yolu duman bürümüş, ne géden var, ne gelen!
Hava durĝun, yél esmez perdeleri oynadan,
Bu ayrılıĝ çağında, éy nezenin, senmisen?

SON SÖZ

Ne söyüd kölgesi altında, ne çay nezdinde,
Ne yaşıl baĝlar içinde, meni basdırma, sakın!
Ve ne mermerden olan böĝ'ede hebs éyle meni,
Göy, göy altında yatım, bir dere, daĝa ya{ım...

Sür{ab'ın, ĝırmızı daĝlar eteyinde böyüdüm,
Ve onun etri meni mest éledi genclikde...
Sirdaşımdır o ĝızıl daĝ ve ağacsız dereler,
Görmüşük biz ĝara günler, acliĝ birlikde.

Salmadı sévĝi mene saye bu alemde... inan,
Bir {eyal tek ĝuru çölde eridi {er a{şam.
Men güneşlerle, ışıĝlarla danışdım, ne gerek,
Ĝara torpaĝa ĝalam... kölgeni yerlerde müdam?

Ĝöy göy altında yatdım, boş dere, daĝa ya{ım,
Her seher bir ĝuř oyatsın meni ahengi ile!

Sür {ab'ın, dağ eteyinde, bura {, asude yatdım,
Eriyem men gucağında, boyandım rengile...

YOLDAN KENAR...

Yoldan kenar, düzenlikde,
Bir az uzağ çay boyunca
Alaçığlar gurulubdur,
Be'zi alçağ, be'zi uca.

Her yer göy ot, her yer çiçek,
Türkmen sehra burasıdır.
Bu yer zengin olsa béle,
Felaketin yuvasıdır.

İkid Türkmen uşağları,
Otladarlar at, gara mal,
Évde ğalan ğız, gelinler
Talca to {ur, güllü, {al-{al.

Yırtığ çadır altındaki
Ğarı arvad çörek yayar,
Ömründeki gördükleri
Soltanları anar, sayar...

Ucadağlar eteyinden
Coşar, a {ar, duru çaylar.
Türkmenlerin emeyile,
Pambığ biter, çiçek açar.

Her ğış anlar, ne yay anlar,
İsti günde ta {ıl biçer.
Çıplağ gezer, ayağ yalın,
Korluğ görüb, açlığ çeker.

Her yer göy ot, her yer çiçek,
Türkmen sehra burasıdır.
Eli {emirli, ğarnı ac
İnsanların obasıdır...

SÖYLE TANRI

Söyle, Tanrı, bu boş ğalan yollardan,
Gece va {tı kimler kéçdi, kim ğaldı?

Yâr-ı yârdan hankı eller ayırdı,
 Él içinde ayrıldığı kim saldı?
 Min emekle çiçeklenen yurdumuz,
 Bir gécede ne téz solub saraldı?

Éller köçüb, yurdlar oldu virane,
 Bu yérleri süren, eken harda bes?
 Tezan olmuş méşelerin içinden,
 Eşidilmez ne bir seda, ne bir ses...
 Heyatımız o gül açan hedige,
 Serab imiş, - yo {sa Tanrı, boş heves?

Şa {ta düşdü, duman basdı dağları,
 Aileler matemlere büründü.
 O yérden ki, ilğ yéller esirdi,
 Tufan göpub, acılığ, ölüm göründü.
 Gözel ğızlar, küçük, körpe uşağlar
 Ğapı Ğapı dilenerek süründü...

Söyle Tanrı, köçüb géden éllerin,
 Bu dünyada bir de üzü gülecek?
 Geleceye şirin ümid besleyen
 Könlümüz açacağ mı gül çiçek,
 Viranede susacağ mı bu bayġuş,
 Verecek mi bahar dünyaya bezek?

HEYAT ŞİRİNDİR

Ne géder de ğara olsa günümüz,
 Bu beş günlük gısa heyat şirindir.
 Garanlıgsa géce, seher işığdır,
 Fikir darsa, mavi deniz engindir.

Türkce yazdım, şirinleşdi sözlerim,
 Gözlük ta {dım, aydınlaşdı gözlerim.
 Günden güne soldu yazığ üreyim,
 Dağ yolunda itdi ayag izlerim.

MAHNI

Ekinci elile dağ eteyinde,
 Payızda ekilen cavan gilenar.
 Baharda besler bar ağ çiçeyin de,
 Yayda méyve vérer ğırmızı gilenar.

Çekilen emekle açılar güller,
Dalgalanar çölde sarı sümbüller,
Bağlarda göyeren etirli güller,
Aydınlanıb gözü, gönülü o şar.

Palçıg da {malarda böyüyen gızlar,
Yabanı çiçekler, sarı ulduzlar,
Yağışlı payızlar, güneşli yazlar,
Bu ğara torpağı éderler gülzar.

Onlar ki, dünyadan ço { téz köçerler,
Tırmanları döyüb, buğda biçerler.
Ğara çörek yéyib, şor su içerler,
Bir gün koryu {udan olarlar bidar.

Seher nesîmiyle güllenen otlağ,
Çemende açılan süseni zanbağ,
Dünyanı bezeyen emekdir ancağ.,
Olmazsa ğara ğış, güllenmez ba {ar!

ARAZ'IN SUYU

Araz'ın suyu ğızıl,
Parıldayır pırıl-pırıl.
Muğanlar güllenibdir,
Gel gözel tamaşa ğıl.

Göy atdım, polad nalım,
Bura {ma yolda ğalım,
Dan yéri işğlanır,
Yél esir sal {ım sal {ım.

Gül gelir, péyhan gelir,
Yar gelir, canan gelir.
Uzağdan toz ucaldı,
Şimaldan kârvan gelir.

Ağaran dağ sisidir,
Ğar yérin perdesidir.
Duyduğun o neğmeler,
Şairin öz sesidir.

Hicranlı günden beri,
Gétmedi éşğ eseri,

Sévgi bir zencirdir ki,
Gırılmaz helğeleri.

Şırvandan guşlar gacı,
Savalan úste uçar.
O tayda, hem bu tayda,
Bir günde güller ağar.

SALAM

Salam menden Tebriz'e,
Bağda açan nergize...
Ekinçiye, işçiye,
Yurdsuzlara, yérsize...

KEND MAHNILARI

Çı{ dağ ardından gızıl gün,
Yurdsuz ğalanı bir düşün!
Dünyanı ğızdır, erit ğar,
Goyma körpeler üşüsün!

Daşma çay! Daşma, bir çekin,
Yol üstünde var bağ, ekin.
Daşma, kendleri yı{ma sen!
Talğ itirmesin emeyin.

Éy büyük Tanrı, éy peder!
Goy yurddan çı{sın tüstüler...
Söndürme şamı, ocağı,
Éller olmasın derbeder...

Yolunu kes düşmenin,
Bura{ güneşi, ét aydın.
Bu yérleri güllendiren,
Min kişidir, min ğadın.

MAHNILAR

Dağlar daşdı, ğayadı, gün üföğü boyadı,
Bizim éller séverler hem aşnanı, hem yadı.

İster bahar, ister ğış, dağa vurar min na{ış,
Dünya görmüş serabsa genclik ğızıl röyaymış.

Ezizim, éy gün batdı, géce geldi, yél yatdı,
Yusif kimi iyidi, bir yumağa kim satdı?

Ğar ağ güllü çemendir, Tanrı, bir ğar élendir!
Ğar zengine ipekse, yo{sullara kefendir.

Géce zülmet, menzil dar! Ğapı-baca ğardır ğar,
Ölüm! Ğapı açığıdır: - Çıplağları gel apar.

İşğ yo {dur felekde, un ğalmamış elekde,
Ĝara ölüm gelibdi, ğapıları döymekde.

Lampada yağ ğalmayır, şair fikre dalmayır,
Ay dünyanı bezese, bize işğ salmayır.

Yad bezedi ordusun, ğırğın salıb, tökdü {un!
Felek, çer {in ğırılısın! Güneş, odun sovsun!

Ĝırpığ göze o { deyer, nadan büte baş eyer,
Tülkü ğurddan ğor {anda, ğuyruğunu terpeder.

Sahir ğeçe yatmazmış, o élini atmazmış,
Telğin isti aşına, soyuğ sular ğatmazmış.

Bu dünyanı ay bezer, suda işğlar gezer,
Be'zen zülmet içinde, könül aydınlığ sezer.

Ĝaynadar yalçın yalçın, sél suyu a {ın a {ın,
Uçurum ağız açıb, atını sürme, sakın!

NERGİZ

Nergiz, uzun saçlı, gözel bir sona.
Bir ğün dédi anasına: Ay ana,
Ĝızlar bütün çay çemene ğedirler,
Ba {çalarda gezib şenlik édirler.

Bu ğün hava güneşlidir dağ-dere
Boyanıbdır yaşıllığa, yéksere.
İcaze vér men de ğedim bağlara,
Onlar ile men de çı {ım dağlara!
Getirerem ana sene, birce bağ,
Dağ teresi, keklikotu bir ğucağ.
Dédi ana: - Sen de ğızım, ğét, amma,
Téz gel éve, dağda, daşda yubanma.
Vérimse de rü {set, sarı çiçeyim!
Bilmem neden rü {set vérmir üreyim.

O ğün bahar bezemişdi çölleri,
Yağış suyu doldurmuşdu gülleri.
Derelelerden a {an duru bulağlar,
Budağlarda esen teze yarpağlar.
Celb éderdi çölde gezen, ğuşları,

Çağırardı {elgi bağlara sarı.
O günedek görmemişti dağ, dere
Nergiz kimi peri gelib, gül dere...
Nergiz çı{dı dağa... gızlardan uzağ,
Dağteresi, Lâle derdi bir gucağ...
Lâkin bahar nikhet ile mest iken,
Batdı ayağına birden bir tikan!

Aciz oldu yol getmekden, yoruldu,
Bir gayanın üzerinde oturdu.
Ayağından çı{ararken tikânı:
Gördü onu, uzağlardan, él {anı.
Él {anı ki, yaşlı, başlı bir ağa,
Gelmiş idi obasile yaylağa.
O, altmış il yaşamışdı dünyada,
Salmamışdı göcalığın héç yada.
Gor{mayarağ boranlardan, séllerden,
Her il bir gız çağırırđı éllerden.
O, nergizi görüb çı{dı özünden,
- İrağ gözden, anasının gözünden.
Bir aslan tek ova sarı yüyürdü,
Duvağısız bir gıza teref at sürdü...
Tanı gören gız çı{madı özünden,
Bir céyran tek çaçdı aslan önünden...
Çaçdı, çaçdı, a{ır düşüb bayıldı,
Bir az sonra gözün açib ayıldı.
Özün yaşıl bir çayırdı gördü o...
Güllü, atlas bir çadırda gördü o...
Gördü {anı ayağ üste dayanmış,
Gençler kimi mehmerlere boyanmış!
Örtmüş onun çürük başın boz deri,
İşıldayır bir gurd kimi gözleri!
Zavallı gız yumdu gözün, inledi.
Çarpan ürek sedasını dinledi...
Anladı ki, esir olub éllerde,
Anasından uzağ uzağ yérde
Çeken yo{dur artığ onun nazını,
Bir uçurum ona açib ağzını.
Zehirli bir ilan onu dişleyir!
Üreyine geder ağrı işleyir...
Gördü, röya gören kimi nazenin
Bir göca gurt ona dikmiş gözlerin!
Gördü, bulut üfüğlerden uzanır,
Uzağlarda, ganlı şimşekler yanır.
Buludların perdeleri sökülür,

Guruldayıb hava, yağış tökülür.
 Berbad olur évi, yaşıl bostanı,
 Yaralanıb gelbi, a{ır al ğanı.
 Solmağdadır artıĝ, ğızıl gülleri,
 Ölmüş ana, yo{dur onun eseri...
 Sévĝilisi çoban ondan inciyib!
 O, ĝalıbdır yad éllerde tek, ĝerib!
 Lâkin, insan olub iken giriftar,
 Be'zen ürek ümid ile nurlanar.
 Zencirlere baĝlı vehşi canavar.
 Be'zen polad zencirlerin de ĝırar.
 O bilirdi "darda ĝalan Gülzar"
 Onu ĝanun déyil, al ĝan ĝurtarar.

A{şam oldu, zülmet çökdü her yére,
 Sakit oldu çayır, çemen, daĝ, dere.
 Uca daĝlar dumanlarla büründü,
 Bir işıĝlı ulduz köyde göründü.
 Ezan sesi obalardan ucaldı,
 Anasını, Nergiz yadına saldı...
 Gördü ana évde yalnız oturmuş,
 To{ur lampa işıĝında bir na{ış.
 Lampa ĝanlı işıĝ salmış tavana,
 Solĝun kölge kimi, ĝerib o ana.
 ĝızın bir az ĝoca geldi gözüne,
 Ölüm tozu ĝonmuş idi üzüne!
 Dédi, benim anam deyildi ĝarı,
 Ne üçün ağarıbdır ĝara saçları?
 Gördü ki, göz ĝapaĝları bükülür,
 Göz yaşları na{ış üste tökülür.
 Dédi: - Ana, benim üçün ağlama!
 Meraĝ étme teslim olsam men {ana...
 Gücüm çatsa onu helak éderem,
 Dişlerimle parçalayıb, diderem...
 Sındıraram bir vehşi tek ĝefesi,
 O mel'unu goymam çı{a nefesi...
 Aydınladan zaman güneş otaĝı,
 Gözle meni, ana, sabah, sübh çaĝı.

İki saat kéçdi o şum géceden,
 Çaĝalların sesi ĝopdu méşeden.
 Şamdan elde bir ĝız girdi çadıra.
 Dédi: - Seni kimler salıbdır tora?
 Haralısan? Nedir adın, ĝız senin?
 Héyif olsun senin kimi bir gelin,

Yaraşar mı çürük göca bir {ana?
Bir gan içen, dişi düşmüş héyvana...
Nergiz ba {dı gızın héyran üzüne,
Göz yaşları perde çekdi gözüne.
Dédi: - Olan olub, kéçen kéçibdir,
Tale meni {ana nesib édibdir.
Bura { şamı, gét işinin dalınca,
Goy ağlayım öz halıma doyunca...
Gız dédi ki: - Gonag, menden çekinme!
Tutulmuşam men de bu derd ve gеме.
Üç ildir ki, obalarda deyersiz.
Hem arvadam, göca {ana, hem keniz!
Bu vicdansız, güzel gızlar ovçusu,
Bu yol kesen, kârvan soyan, bu asi.
İndiyedek bir ço { gelin kaçırılmış,
Bir ço { guşun gol-ganadın o gırılmış.
Senden evvel meni gapmış, bu dongar,
Men sonuncu ovam, dédi esir gız.

Bu arada çöle bir ses yayıldı,
Alaçığın perdeleri açıldı.
Tan göründü... Nergiz çı {dı özünden,
Dönüb başı şimşek ça {dı gözünden.
Bir bucağa pişik kimi sı {ıldı,
Oldu gözle, nezer etrafa gıldı.

Yarı géce ulaşarken köpekler,
Dağ başından tülu, éderken gemer,
Alaçıgda gopdu müdhiş fırtına,
Söndü şamdan, boyandı {an al gana.
Tırılıtlı, tutğun bir ses ucaldı,
Bir az sonra sükût her yéri aldı...
Ay ucalıb, saldı suya ağ leke,
Çı {dı alaçıgdan çöle bir kölge.
Köpeklerin sesi çölü bürüdü.
O, kölge de yola sarı yürüdü.

SEYİD BAĞIR HURRİ İKBALİ (İğbalî)
(1905-)

Seyid Bağır Hurri 1905 yılında Zencan'da dünyaya gelmiştir. Seyid Ali Ekber Necefîyanî'nin oğludur. Seyid Bağır öğrenim görme imkânı bulamamıştır. Şiirlerinin tamamı Türkçe'dir.

Şiirlerinin bir kısmını "Gemnâme" adlı kitabında toplayarak Zencan'da yayımlanmıştır.⁷

Seyid Bağır Hurri İkbali'nin iki şiiri:⁸

GELMEDİZ İMANE SİZ

Éy meni sermest ü medhuş éyleyen péymanesiz,
Sepmisiz, cana, meger rü {sarize péymane siz?

Bir nigâh ile meni, éy Léyli, Mecnun éledin,
Şükr Allah'a, ğalmadı bu memleket divanesiz.

Ateş-i hicr ile yandıрмаğlıĝ asandır meni,
Vardı {ofım kim, ğala şem-i ru {un pervanesiz.

Aré-yi cövr ile ğılma şerhe şerhe könlümi,
Ĝıl yeğın, ğalmaz, nigârım, ğare zülfün şanesiz.

Bir mesel vardır, déyerler genc olur viranede
Bilmeren, cana, meger ço { genc olur viranesiz.

Hüsn ü zülf ü çéşl ü ebru-yü {ett ü {alın senin
Her biri can zesdine bir tor ğurmuş danesiz.

Kâfer-i éşğ étdiz a {irde eceb İğbalini,
Her geder esrar ğıldım gelmediz imane siz.

KEBİN KESDİR

Bir nefer şahsévlenli taze cavan,
Var idi bir ada {lısı ço {dan.
Molla tapmırdı kesdire kebin,

⁷ Cavad Héy'et, Azərbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998, c. II, s. 307.

⁸ A. g. e., s. 307.

O cehetden olubdi ço { ğemgin.
Bir günü gördü, bir nefer molla
Kend arasında éyleyib meva.
Hevül olub ğaçdı, söyledi: Atacan,
Bir nefer molla kendde var el’an.
Gétgilen, vér a {ut kese kebini,
Yétir ol yâr-i méhribane meni.
Atası söyledi ki, éy oğlum,
Görüsen, elde var benim şuğlum.
Sen özün gét, iki işi éle bir,
Hem özün, hem atan, kebin kesdir.
Dédî oğlan: Anamı istemirem.
Atası söyledi: Oğul, bilirem.
Men de bir molla tapmadım o zaman.
Anava kesdirem kebin, balacan.

MUHAMMET HÜSEYİN ŞEHİRİYÂR (1905 - 1988)

Seyid Muhammet Hüseyin Şehriyâr, Azerbaycan ve İran Türkleri'nin, hatta Türk Dünyası'nın, en büyük şairlerindendir. O, 1905 yılında Tebriz'de hâli vakti yerinde, kültürlü bir ailede dünyaya gelmiştir. O yıllarda Tebriz'de sosyal ve siyasî hadiseler, inkılâp ve ayaklanmalar başını alıp gitmektedir. Dava vekilliği yapan babası Hacı Mir Ağa, ailesini bu olayların içerisinde çıkarıp sükûnet içerisinde olan bir yere götürmek ister ve ata ocağı olan T̄oşğınabî kentine göçerler.

Hüseyin'in çocukluğu Tebriz'den çok da uzak olmayan T̄oşğınab, Ğeyiş, Ğurşag ve Şengilava'da geçer. Güzel tabii manzaralara, yüce dağlara, meyveli bağlara, dağlardan aşağı şakıyarak akan çaylara sahip olan bu yerler, şairin hatırasında silinmez izler bırakmıştır. Bu hatıralar güzel bediî tablolar şeklinde onun eserlerini süslemiştir.

Şehriyâr, ilk tahsilini babasından ve kentin hocası Molla İbrahim'den almıştır. Sonraki tahsiline Tebriz'de başlamış, Tahran Darü'l Fününü'nda devam etmiştir. Daha sonra tıp tahsiline başlamışsa da öğrenimini tamamlayamamıştır. Son sınıftayken fakülteden ayrılmış, çalışarak hayatını devam ettirmek mecburiyetinde kalmıştır. Nişabur ve Horasan'da çeşitli devlet memurluğu görevinde bulunmuştur. 1935 yılında Tahran Ziraat Bankası'nda görev almış, uzun süre bu bankanın çeşitli şehirlerdeki şubelerinde görev yapmıştır. 1953 yılında emekliye ayrılmış ve Tebriz'e dönmüştür.

Büyük üstad Muhammed Hüseyin Şehriyâr bir beyitinde:

“Men öldüm, ölmeyin derdli ürekle,
Gömüldüm torpağa min bir dilekle.”

dediği gibi, arzusuna, dileğine kavuşmadan 18 Eylül 1988 günü Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Şehriyâr yazmaya genç yaşlarında başlamıştır. Onun şiirleri İran Azerbaycanı ve İran'ın bir çok edebî dergi ve gazetelerinde yayımlanmış, okuyucuların derin saygı ve muhabbetini kazanmıştır. İlk şiirlerinden itibaren “Devrin Hafızı” kabul edilmiş “Üstad” unvanı ile anılır olmuştur.

Şehriyâr, “setar” (cura gibi küçük saz) çalıyordu. Saz çalmayı Üstad İbadi ve Ebül Hasan Seba’dan öğrenmiştir.⁹

Şehriyâr, ana dili Türkçe’den başka Farsça, Arapça ve Fransızca bilirdi.¹⁰

Şehriyâr, yıllarca kendi doğduğu yerden, İran Azerbaycanı diyarından uzakta yaşamışsa da ana yurdunu sürekli şiirlerine konu etmiştir. Ana yurdundan büyük bir sevgi ve saygıyla bahsetmiştir.

Şair, nerede olursa olsun, kendi ana yurdu ile kendi halkı ile yaşamıştır. Onun hayâl kuşu daima doğup büyüdüğü şehirde, kentte, onun sokaklarında, dağlarında ve herşeyden önce halkının içinde dolaşmıştır. Yurduna beslediği derin muhabbet sebebiyledir ki, uzun süre gurbette kaldıktan sonra 1953 yılında Tebriz’e dönmüş, ömrünün sonuna kadar kadim medeniyet ocağı olan Tebriz’de yaşamıştır.

Şehriyâr’ın sanatında, emperyalizme karşı mücadele motifleri oldukça kuvvetli ve derin tesir gücüne sahiptir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Şehriyâr, güçlü kalemını bilhassa Alman faşizmine karşı çevirmiştir. Şairin “Stalingrad Géhremanları” adlı manzumesi İkinci Dünya Savaşı için yazılan bedîî şiirler içerisinde en önde yer almaktadır.

Şehriyâr, savaşın sona ermesinden sonra milletler arasında huzursuzluk çıkartan, ülkeler arasındaki dostluğu bozan ve ilişkileri sekteye uğratmaya çalışanlara karşı mücadelesini devam ettirmiştir. O, “Éynstéyn’e Péygam” adlı şiirinde atom bombası hülyasına düşer olanları lanetlemiş, Batı’nın cellatlarını şiddetle kınamıştır.

Şehriyâr, hümanist bir şairdir. Onun bütün eserlerinde milletlerin milliyetlerine bakmayarak bütün insanlığa büyük bir muhabbet vardır.

Şehriyâr, söze kanaat etmeyi, onu yerinde kullanmayı, halkın dili ile konuşmayı başarmıştır. Şiirlerinde yeni tasavvurlar meydana getirmeye, orjinal ifade şekilleri aramaya ve bulmaya çalışmış ve bu sahada büyük başarılar göstermiştir.

Şehriyâr’ın “Haydar Baba’ya Selam” adlı manzumesi çok kudretli bir eserdir. Bu şiirde hakikî millî renklilik, sanatsal bütünlük vardır.

Onda olan tabiat tasvirleri Azerbaycan kentlerinin gerçek levhalarıdır. Onda olan ses İran Türkü’nün sesi, onda olan keder ve sevinç yine İran Türkü’nün keder ve sevincidir.

Şehriyâr’ın şiirlerinde, Azerbaycan’ın geçmiş günleri ile birlikte, hâlihazırdaki durumu da, bir başka deyişle, bir yüreğin ikiye bölünmesini andıran Azerbaycan’ın bölünmüşlüğü de hususî ifadesini bulmuştur.

Şiirlerini Azerbaycan Türkçesi ve Farsça ile yazan Şehriyâr’ın eserleri son yıllarda dizi hâlinde yayımlanmış ve edebiyatçıların yüksek takdirini toplamıştır.

Eserlerinden bazıları şunlardır: Héyder Baba’ya Salam (1951), Divan-i Türkî (1992), Yalan Dünya (1993), Seçilmiş Eserleri (1991)...

Onun eserleri dünyanın birçok ülkesinde yayımlanmıştır. Türkiye’de Muhammet Hüseyin Şehriyâr ve onun eserleri üzerine Prof. Dr. Ahmet Ateş,

⁹ Bu bilgi Genceli Doç. Dr. İlgar Cemiloğlu İmamverdiyev’den alınmıştır.

¹⁰ Yusuf Gedikli, Şehriyâr’ın Hayatı ve Eserleri, "Türk Edabiyatı" dergisi, Kasım-1988, s. 29.

Prof. Dr. Muharrem Ergin, Dr. Yusuf Gedikli, Araştırmacı Yazarlardan Selahattin Kılıç, İlhan Şimşek ve Bakü'de Gulam Hüseyin Begdili, Hamit Memmedzâde, Esfer Ferdi, İran Azerbaycanı'nda Yahya Şeyda gibi isimler ciddi çalışmalar yapmışlardır.

Muhammet Hüseyin Şehriyâr'ın şiirlerinden örnekler:¹¹

TÜRKÜN DİLİ

Türkün dili tek sévgili éhsaslı dil olmaz,
Ayrı dile ğatsan edebiyat esl olmaz.

Öz lefzini Fars'a, Ereb'e ğatmasa şair,
Şé'rin o {uyanlar, éşidenler kesil olmaz.

Şé'rin gerek éhsas ile riğgetle ğarışsın,
Kend ehli bilirlere ki, doşabsız {eşil olmaz.

Menden de ne zalım çı {ar, oğlum, ne ğisasçı,
Bir defe bunu an ki, ipekden ğezil olmaz.

Ötmez, o {umaz bülbülü salsan ğefes içre,
Dağ daşda doğulmuş deli ceyran hemil olmaz.

Sözler de cevahir kimidir, esli bedelden
Teş {is véren olsa, bu ğeder zir zibil olmaz.

Sağ günde dolar ta {ta tabağ edviye ile
Onda ki, nenem sancılanar zencefil olmaz.

Şair olabilezsen anan doğmasa şair,
Missen, a balam, her sarı köynek ğızıl olmaz,

Ço { da ki, Serab'ın suyu var, yağ, balı vardır,
Başı göye de çatsa, Serab, Erdebil olmaz.

İnsan odu tutsun bu zelil {algın elinden,
Allah'ı séversense, bu insan zelil olmaz.

¹¹ Höküme Billurî, Mehemed Hüséyn Şehriyâr, Élm Neşriyyatı, Bakı-1984; Ustad Séyid Mehemed Hüséyn Şehriyâr, Divan-i Türkî, Elhuda-Sabah Neşriyyatı, Bakı-1993; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. II, c. III; Külliyyât-ı Eşâr-i Türkî Şehriyâr, Divan-i Şehriyâr, Ustad Mehemed Hüséyn Şehriyâr, Tertib Eden: Hemid Mehemed, Negâh Neşriyyatı, Tahran-1999; Güney Azerbaycan, Ş. Tağiyéva, E. Rehimli, S. Bayramzâde, Or {an Neşriyyatı, Bakı-2000, s. 405-416; Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz-1985, c. II, s. 327.

Millet ğemi olsa bu yazığlar çöpe dönmez,
Erbablarımızdan da ğarınlar tebil olmaz.

Bu Şehriyar'ın tebi kimi çimmeli çeşme
Kövser ola bilse, demirem, selsebil olmaz.

AZERBAYCAN

Könlüm ğuşu ğanad çalmaz sensiz bir an, Azerbaycan,
Töş ğünlerin ğetmir müdam {éyalımdan, Azerbaycan.

Senden uzağ düşsem de men eşğin ile yaşayıram,
Yaralanmış ğelbim kimi, ğelbi viran, Azerbaycan.

Bütün dünya bilir senin ğütretinle, dövletinle,
Âbad olub, âzad olub mülk-i İran, Azerbaycan.

Bisütun-i inğilabda Şirin veten üçün Ferhad
Külüng vurmuş öz başına, zaman zaman, Azerbaycan,

Veten eşği mektebinde can vérmeyi öyrenmişik,
Ustadımız deyib héçdir vetensiz can, Azerbaycan,

Ğurtarmağçün zalimlerin elinden Réy şümşadını,
Öz şümşadın başdan başa olub al ğan, Azerbaycan,

Yâ Reb, nedir bir bu ğeder ürekleri ğan étmeyin,
Ğolu bağlı ğalacağdır ne va {tacı Azerbaycan?

İğidlerin İran üçün şehid olub, evezinde
Derd almısan, ğem almısan sen İran'dan, Azerbaycan.

Övladların ne va {ta dek terk-i veten olacağdır?
El ele vér, üsyân éle, oyan, oyan, Azerbaycan.

Besdir ferağ odlarından kül élendi başımıza,
Dur ayağa, ya azad ol, ya tamam yan, Azerbaycan.

Şehriyar'ın üreyi de seninki tek yaralıdır,
Azadlığdır mene melhem, sene derman, Azerbaycan.

HÉYDER BABA'YA SALAM

1. Hisse

Héyder Baba, ildırımlar şa {anda,
Séller sular şağğıldıyub a {anda,
Gızlar ona sef bağlıyub ba {anda,
Salam olsun şövkütüze, élüze,
Menim de bir adım gelsün dilüze.

Héyder Baba, kehliklerün uçanda,
Kól dibinden dovşan gal {ub gaçanda,
Ba {çalarun çiçeklenüb açanda,
Bizden de bir mümkün olsa yâd éle,
Açılmayan ürekleri şâd éle.

Bayram yéli çarda {ları yı {anda,
Novruz güli, ğar çiçeği çı {anda,
Ağ buludlar köyneklerin sı {anda,
Bizden de bir yâd éleyen sağ olsun,
Derdlerimiz ğoy dikkelsün, dağ olsun.

Héyder Baba, gün, daluvı dağlasın,
Üzün gülsün, bulağların ağlasın,
Uşağların bir deste gül bağlasın,
Yél gelende, vér getirsin bu yana,
Belke benim yatmış be {tim oyana.

Héyder Baba, senin üzün ağ olsun,
Dörd bir yanun bulağ olsun, bağ olsun,
Bizden sora senün başun sağ olsun,
Dünya ğazov ğeder, ölüm itimdi,
Dünya boyı oğulsuzdı, yétimdi.

Héyder Baba, yolum sennen kec oldı,
Ömrüm kéçdi, gelemmedim, géc oldı,
Héc bilmedim gözellerin nec' oldı,
Bilmez idim döngeler var, dönüm var,
İtginlig var, ayrılığ var, ölüm var.

Héyder Baba, iğid emek itirmez,
Ömür kéçer, efsus, bere bitirmez,
Nâmerd olan ömrü başa yétirmez,
Biz de, vallah unutmarığ sizleri,
Göremmesek, halal édün bizleri.

Héyder Baba, Mir Ejder seslenende,
Kend içine sesden küyden düşende,
Âşığ Rüstem sazın dillendirende,

Yadımdadı ne hövlesek gaçardım?
Ğuşlar tekin ganad çalub uçardım.

Şengülava yurdu, Âşığ Almas'ı,
Gâh da gelib orda gonağ galması,
Daş atması, alma héyva satması,
Galıb şirin yu{u kimi yadımda,
Eser goyub ruhumda, her zadımda.

Héyder Baba, gurı gölün gazları,
Gedikleri saza{ çalan sazları,
Ket kövşenin payızları yazları,
Bir sinéma perdesidir gözümde,
Tek oturub, séyr éderem özümde.

Héyder Baba, Gara Çemen cadası,
Çovuşların geler sesi sadası,
Kerbelâ'ya gédenlerin gadası,
Düşsün bu ac, yolsuzların gözine,
Temeddünün uyduğ yalan sözine.

Héyder Baba, şeytan bizi azdırıb,
Mehebbeti üreklerden gazdırıb,
Gara günün serneviştin yazdırıb,
Salub {algı birbirinün canına,
Barışığı beleşdirüb ganına.

Göz yaşına ba{an olsa, gan a{maz,
İnsan olan {encer béline ta{maz,
Amma héyif, kôr tutduğun bura{maz,
Behiştimiz cehennem olmağdadur,
Zilheccemiz Meherrem olmağdadur.

Tezan yéli yarpağları tókende,
Bulud dağdan yénib kende çökende,
Şey{el-İslâm gözel sesin çekende,
Nisgilli söz ureklere déyerde,
Ağaclar da Allah'a baş eyerdi.

Daşlı Bulağ daş gumunan dolmasın,
Ba{çaları saralmasın solmasın,
Ordan kéçen atlı susuz olmasın,
Déyne, bulağ, {éyryn olsun, a{arsan,
Üfüglere {umar {umar ba{arsan.

Héyder Baba, dağın, daşın seresi,
 Kehlik o {ur, dalısında feresi,
 Ğuzuların ağı, bozu, ğeresi,
 Bir ğeğeydim dağ dereler uzunı,
 O {uyeydim: “Çoban, ğaytar ğuzunu”.

Héyder Baba, sulı yérin düzündé,
 Bulağ ğaynar çay çemenin ğözünde,
 “Bulağ otı” üzer suyun üzünde,
 Ğözel ğuşlar ordan ğelüb kéçeller,
 Tılvetleyüb bulağdan su içeller.

Biçin üsti sünbül biçen orağlar,
 Éle bil ki, zülfi darar darağlar,
 Şikârçılar bildirçini sorağlar,
 Biçinçiler ayranların içerler,
 Bir huşlanıb, sondan durub biçerler.

Héyder Baba, kendin ğüni batanda,
 Uşağların şamın yéyüb yatanda,
 Ay buluddan çı {ub ğaş ğöz atanda,
 Bizden de sen onlara ğisse dé,
 Ğissemizde ço {lu ğem ü ğüsse dé.

Ğarı nene ğeçe nağıl déyende,
 Külek ğal {ub ğap-bacanı döyende,
 Ğurd kéçinin şengülistün yéyende,
 Men ğayıdıb bir de uşağ olaydım,
 Bir ğül açıb ondan sora solaydım.

Emme Can’ın bal bellesin yéyerdim,
 Sondan durub üs donumu ğeýerdim,
 Ba {çalarda tiringini déyerdim,
 Ay özümü o ezdiren ğünlerim,
 Ağaç minib, at ğezdiren ğünlerim.

Heçi Tıala çayda paltar yuvardı,
 Memmed Sadığ damlarını suvardı,
 Héç bilmezdik dağdı, daşdı, divardı,
 Her yan ğeldi, şıllağ atıb aşardığ,
 Allah, ne {oş, ğemsiz ğemsiz yaşardığ.

Şey {el-İslâm münacâtı déyerdi,
 Meşed Rehim lebbadeni ğeýerdi,
 Meşdâceli bozbaşları yéyerdi,

Biz {oş idik {éyret olsun, toy olsun,
Ferg éylemez, her n’olacağ, ğoy olsun.

Melik Niyaz verendilin salardı,
Atın çapıb ğıygacıdan çalardı,
Ĝırđı tekin gedik başın alardı,
Dolayıya ğızlar açub pécere,
Pencerelerde ne güzel menzere!

Héyder Baba, kendin toyun tutanda,
Ĝız gelinler hena, pilte satanda,
Bey geline damnan alma atanda,
Menim de o ğızlarında gözüm var,
Âşđların sazlarında sözüm var.

Héyder Baba, bulağların yarpuzı,
Bostanların gülbeseri, ğarpuzı,
Çerçilerin ağ nabatı sađđızı,
İndi de var damağımda, dad vérer,
İtgin géden günlerimden yad vérer.

Bayram idi, géce guşu o {ırdı,
Ada {lı ğız bey corabım to {ırdı,
Her kes şalın bir bacadan so {ırdı,
Ay ne güzel ğaydadı şal sallamağ,
Bey şalına bayramlığın bağlamağ.

Şal istedim men de évde ağladım,
Bir şal alub, téz bélime bağladım,
Ĝulamgile ğaçdım, şalı salladım,
Fatma Tala mene corab bağladı,
Tan nenemi yada salıb ağladı.

Héyder Baba, Mirzemmed’in ba {çası,
Ba {çaların turşaşirin alçası,
Gelinlerin düzmeleri, ta {çası,
Héy düzüler gözlerimin refinde,
Téyme vurur {atireler sefinde.

Bayram olub ğızıl palçığ ezeller,
Na {ış vurub otağları bezeller,
Ta {çalarda düzmeleri düzeller,
Ĝız gelinin findığçası, henası,
Heveslenir anası, ğaynanası.

Bakiçinun sözü, sovu, kâğızı,
İneklerin bulaması, ağzı,
Çerşenbenin girdekâni, mövizi,
Gızlar déyer: “Atıl matıl çerşenbe,
Ayna tekin be {tim açıl, çerşenbe”.

Yumurtanı göyçek, gülli boyardığ,
Çağğısıdırub sınanların soyardığ,
Oynamağdan birce meger doyardığ,
Eli mene yaşıl aşığ vézerdi,
İrza mene novruz güli dererdi.

Novruz Eli {ermende vel sürerdi,
Gâhdan yénüb küleşlerin kürerdi,
Dağdan da bir çoban iti hürerdi,
Onda gördün ulağ ayağ sa {ladı,
Dağa ba {ub gulağların şa {ladı.

A {şam başı na {ırılan gelende,
Godu {ları çeküb vurardığ bende,
Na {ır kécüb, gédüb, yétende kende,
Héyvanları çılpag minüb govardığ,
Söz çı {saydı, sine gerib sovardığ.

Yaz gécesi çayda sular şarıldar,
Daş gayalar sélde aşub {arıldar,
Garanlığda gurdun gözi parıldar,
İtler gördün, gurdu séçüb ulaşdı,
Gurd da gördün, gal {ub gedikden aşdı.

Ğış gécesi tövlelerün otağı,
Ketililerün oturağı, yatağı,
Bu {arıda yanar odun yanağı,
Şebçeresi, girdekâni, iydesi,
Kendi basar gülüb danışmağ sesi.

Şuca {al’oğlunun Bakı sovğeti,
Damda ğuran samavarı söhbeti,
Yadımdadı, şesli geddi, ğameti,
Cünemmegün toyı döndi yas oldı,
Nene Gız’ın be {t aynası kâs oldı.

Héyder Baba, Nene Gız’ın gözleri,
Re {şende’nin şirin şirin sözleri,
Türki dédim, o {usunlar özleri,

Bilsinner ki, adam géder ad ğalar,
Ya {şı pisen ağızda bir dad ğalar.

Yaz ğabağı gün günéyi dövende,
Kend uşağı ğar güllesin sövende,
Kürekçiler dağda kürek züvende,
Menim ruhum éle bilün ordadur,
Kehlik kimi batub ğalub, ğardadur.

Ğarı Nene uzadanda işini,
Gün buludda eyirerdi téşini,
Ğurd ğocalıb çekdirende dişini,
Süri ğal {ub dolayidan aşardı,
Badyaların süti aşub daşardı.

Tece Sultan emme dişin ğıardı,
Molla Bağır em'oğlu téz mısardı,
Tendir yanıb, tüssi évi basardı,
Çaydanımız ersin üste ğaynardı,
Govurgamız sac içinde oynardı.

Bostan pozub getirerdik aşığı,
Doldurardığ évde ta {ta tabağı,
Tendirlerde bişirerdik ğabağı,
Özün yéyüb to {umların çıtdardığ,
Ço { yémekden lap az ğala çatdırdığ.

Verziğandan armud satan gelende,
Uşáğların sesi düşerdi kende,
Biz de bu yandan éysidib bilende,
Şıllağ atub bir ğışırırığ salardığ,
Buğda vérüb armudlardan alardığ.

Mirze Tağı'nan géce gétdik çaya,
Men ba {ıram sélde boğulmuş aya,
Birden işiğ düşdi o tay ba {çaya,
“Éyvay”, dédik; “ğurddı”! Ğayıtdığ ğaçdığ,
Héç bilmedik ne va {t küllükden aşdığ.

Héyder Baba, ağaclarun ucaldı,
Amma héyif cavanların ğocaldı,
Toğluların arığlayub acaldı,
Kölge döndü, gün batdı, ğaş ğereldi,
Ğurdun gözi ğaranlığdan bereldi.

Éşitmişem yanur Allah çırağı,
Dâir olub mescidizün bulağı,
Rahat olub kendin évi uşağı,
Mensur Tan'ın eli goli sağ olsun,
Harda ğalsa Allah ona yâr olsun.

Héyder Baba, Moll'İbrahim var, ya yo {?
Mekteb açar, o {ur uşağlar, ya yo {?
Termen üsti mektebi bağlar, ya yo {?
Menden a {unda yétirersen salam,
Edebli bir "salâm-i mâ lâkelâm"¹².

Tecce Sultan emme gédüb Tebriz'e,
Amma ne Tebriz ki, gelemmir bize,
Balam, durun, ğoyağ gédek émmize,
Ağa öldi, tufağımız dağıldı,
Ĝoyun olan yad gédiben sağıldı.

¹² Söz götürmez bir selâm.

Héyder Baba, dünya yalan dünyadı,
Süléyman’dan, Nuh’dan galan dünyadı,
Oğul doğan, derde salan dünyadı,
Her kimseye her ne vérüb alubdı,
Eflatun’dan bir guru ad galubdı.

Héyder Baba, yâr u yoldaş döndiler,
Bir bir meni çölde goyub çöndiler,
Çêsmelerim, çırağlarım söndiler,
Yaman yérde gün döndi, a {şam oldu,
Dünya mene {erabe-yi Şam oldu.

Emoğluynan géden géce Gıpçağ’a,
Ay ki, çı {dı, atlar geldi oynaga,
Dırmaşırdığ, dağdan aşırđı dağa,
Meş Memi Tan göy atını oynatdı,
Tüfengini aşırđı şağğıldatdı.

Héyder Baba, Gara Göl’ün deresi,
Tuşgenab’ın yolu, bendi, beresi,
Orda düşer çil kehlığün feresi,
Orda kéçer yurdumuzun özine,
Biz de kéçek yurdumuzun sözine.

Tuşgenab’ı yaman güne kim salub,
Séyidlerden kim gırılıb, kim galub?
Amir Ğafar dam daşını kim alub?
Bulağ géne gelib göli doldırur,
Ya guruyub, ba {çaları soldırur.

Amir Ğafar Séyidlerin tacıydı,
Şahlar şikâr étmesi géyğacıydı,
Merde şirin, nâmerde ço { acıydı.
Mezlumların hağğı üste eserdı,
Zalımları gılnc tekin keserdı.

Mir Mustafa dayı, uca boy, baba,
Héykelli, sağğallı, Tolistoy baba,
Éylerdi yas meclisini toy baba,
Tuşgenab’ın âbirusu, erdemi,
Mescidlerün, meclislerün görkemi.

Mecdüs Sâdat gülerdi bağlar kimi,
Güruldardı buludlu dağlar kimi,
Söz ağızında erirdi yağlar kimi,

Alnı açığ, ya {şı, derin ğanardı,
Yaşıl gözler çırağ tekin yanardı.

Menim atam süfrelî bir kişiydi,
Él elinden dutmağ onun işiydi,
Gözellerin a {ire ğalmışiydi,
Ondan sonra dönergeler dönübler,
Mehebbetin çırağları sönübler.

Mir Salih'in delisovliğ étmesi,
Mir Eziz'in şirin şa {séy gétmesi,
Mir Memmed'in ğurulması, bitmesi,
İndi dések, ehvalatdı, nağıldı,
Kéçdi gétدی, itdi batdı, dağıldı.

Mir Ebdül'ün aynada ğaş ya {ması,
Cövcülerinden ğaşının a {ması,
Boylanması, dam divardan ba {ması,
Şah Abbas'ın dürbini, yâdeş be {éyr,
Tuşgenab'ın {oş günü, yâdeş be {éyr.

Sitar emme nezikleri yapardı,
Mir Ğadir de her dem birin ğapardı,
Ğapub yéyüb, dayça tekin çapardı,
Ğülmeliydi onun nezik ğappası,
Emmemin de ersininün şappası.

Héyder Baba, Âmir Héyder néyniyür?
Yeğîn géne samavarı ğéyneyür?
Day ğocalub alt enğiyen çéyneyür,
Ğulağ batıb, ğözi girüb ğaşına,
Yazığ emme, hava gelüb başına.

Tanın emme Mir Ebdül'ün sözini,
Eşidende eyer ağız, ğözini,
Melkâmı da vérer onun özini,
Davaların şu {luğılan ğatallar,
Eti yéyüb, başı atub yatallar.

Fizze Tanım Tuşgenab'ın ğülüydi,
Âmir Yehya emğızınun ğulıydı,
Rü {sâre artis idi, sévgiliydi,
Séyid Hüséyn Mir Salih'i yamsılar,
Âmir Cefer ğéyretlidür, ğan salar.

Seher tézden na {ırçılar gelerdi,
Göyün ğuzı dam bacada melerdi,
Emme Can'ım körpelerin belerdi,
Tendirlerin govzanardı tüssüsi,
Çöreklerin gözeli iyi, ıssısı.

Göyerçinler deste ğal {ub uçallar,
Gün saçanda ğızıl perde açallar,
Ĝızıl perde açub, yığub ğaçallar,
Gün ucalub, artar dağın celalı,
Tebietin cavanlanar cemalı.

Héyder Baba, ğarlı dağlar aşanda,
Géce kârvan yolun azub çaşanda,
Men hardasam, Téhran'da, ya Kâşan'da,
Uzağlardan gözüm séçer onları,
Teyal gelüb, aşub kéçer onları.

Bir çı {aydım Dam Ğaya'nın daşına,
Bir ba {aydım kéçmişine, yaşına,
Bir göreydim neler gelmiş başına,
Men de onun ğarlarıylan ağlardım,
Ĝış donduran ürekleri dağlardım.

Héyder Baba, gül gönçesi {endandı,
Amma héyif, ürek gezası ğandı,
Zindeĝanlıĝ bir ĝaranlıĝ zindandı,
Bu zindanun derbeçesin açan yo {,
Bu darlıĝdan bir gurtulub ğaçan yo {.

Héyder Baba, göyler bütün dumandı,
Günlerimiz bir birinden yamandı,
Birbirüzden ayrılmayun, amandı,
Ya {şılıĝı elimizden alublar,
Ya {şı bizi yaman güne salublar.

Bir soruşun bu ĝarğınmış felekden,
Ne isteyür bu ĝurdıĝı kelekden?
Déyne, kéçirt ulduzları elekden,
Ĝoy tökülsün, bu yer üzi dağılsın,
Bu şeytanlıĝ ĝurğusu bir yığılsın!

Bir uçéydım bu çırpınan yélinen,
Bağlaşéydım dağdan aşan sélinen,
Ağlaşéydım uzağ düşen élinen,

Bir göreydim ayrılığı kim saldı?
Ölkemizde kim gırlıdı, kim galdı.

Men senün tek dağa saldım nefesi,
Sen de géyter, göylere sal bu sesi,
Bayğuşun da dar olmasın gefesi,
Burda bir şir darda galub bağırır,
Mürüvetsiz insanları çağırır.

Héyder Baba, géyret ganun gaynarken,
Gara guşlar senden gopub gal {arken,
O sıldırım daşlarınnan oynarken,
Govzan, benim himmetimi orda gör,
Ordan eyil, gametimi darda gör,

Héyder Baba, géce durna kéçende,
Köroğlu'nun gözi gara séçende,
Gır atını minüb, kesüb biçende,
Men de burdan téz metlebe çatmaram,
Éyvaz gelüb çatmayınca yatmaram.

Héyder Baba, merd oğullar doğğinan,
Namerdlerin burunların ovğinan,
Gediklerde gurdları tut boğğinan,
Goy guzılar ayın şayın otlasın,
Goyunların guyuğların gatlasm.

Héyder Baba, senin gönlün şâd olsun,
Dünya varken ağzın dolu dâd olsun,
Senden kéçen tanış olsun, yâd olsun,
Déynen benim şair oğlum Şehriyar,
Bir ömürdür, gem üstüne gem galar.

II. HİSSE

Héyder Baba, geldim seni yo {luyam,
Bir de yatam, gucağunda yu {luyam,
Ömrü govam, belke burda ha {lıyam,
Uşağlığa déyem: Bize gelsen bir
Aydın günler, ağlar üze gülsen bir

Héyder Baba, çekdün meni getirdün,
Yurdumuza, yuvamıza yétirdün,
Yusif'ini uşağ iken itirdün.
Goca Ye'gub, itmişsem de tapıbsan,

Ėovalayub ġurd aġzından ġapıbsan.

Gédenlerin yéeri burda görünüur,
Tanım nenem aġ kefenin bürünüur,
Dalımcadur, hara gédim süürünüur:
Bala, geldün? Niye béle géç geldün?
Sebrim sennen güleşdi, sen güc geldün.

Men gördüyüm kârvan çatub köçübdı,
Ayrılıġın şerbetını içıbdı,
Ömrümüzün köçı burdan kéçıbdı,
Kéçıb gédıb géder gelmez yollara,
Tozı ġonub bu daşlara, kôllara.

Burda şirin {atireler yatublar,
Daşlarıyla başı başa çatublar,
Aşnalığın daşın bizden atublar.
Men ba{anda gövzanıllar, ba{ıllar,
Bir de yatub yandırılar, ya{ıllar.

Ğebilemiz burda ğurub ocağı,
İndi olmuş ğurd ğuşların yatağı,
Gün batanda söner bütün çırağı.
Ve beldetin léyse leha enüsü
İlle'l-ye'afirü ve ille'l-isü.

Zaman kéçir, üfüğlerde toz ğalır,
Kârvan kimi uzağlarda toz salır,
Duman gelir, ürekleri çulgayır.
Ürek déyir: Zaman, kéçme, amandır!
Kéçenlerde gözüm var, bir dayan, dur!

Rûzigârın deyirmanı fırlanır,
Me{luğ onun dişlerine tullanır,
Ba{ ki, géne beşer néce allanır,
Hemişelik şâdlıĝ umur özüne,
Ğebri görür, toz ğondurmur üzüne.

Köhnelerin sür sümüyi dartılıb,
Ğurtulanun çul çu{ası yırtılıb.
Molla İbrahim lap eriyib, ğurtulub,
Şéy{el İslam sehman ğalıb, ğıbra{dı,
Novruz Eli ğaçag kéçib, ğoça{dı.

Ahıllarun yétmiş kefen çürüdüb,
Cahılları dünya ğemi kiridüb,
Ġız gelinler et canların eridüb,
Re{şendenin neve tutar elini.
Nene Ġız'ın kürekeni, gelini.

Ço{ şükri var, géne geldu{ ğörüşdu{,
İtenlerden, bitenlerden soruşdu{,
Küsmüşdu{ da, Allah ğoysa, barışdu{,
Bir de ğörüş ğismet ola, olmaya,
Ömürlerde fûrset ola, olmaya,

Burda {eyal méydanları génişdi,
Dağlar, daşlar bütün menle tanışdı,
Görcek meni Héyder Baba danışdı:

- Bu ne sesdi, sen âleme salubsan,
Gel bir görek özün harda ğalubsan?

Kecaveyle bu çaydan ço { kéçmişük,
Bu çeşmelerden ne sular içmişük,
Bu yoncalığlarda kesüb biçmişük,
Çepişleri ğıdı {layan günlerim,
Çepiş kimi oyna {layan günlerim.

Bu {ırmında “aradan {eyr” oynardığ,
Cumalaşıb ğarışğa tek ğaynardığ,
Yavaş yavaş ba {çalara ağnardığ,
Ağaclardan çilik ağac keserdik,
Ğoruğçunun ğor {usundan eserdik.

Bu tövlede sarı inek doğardı,
Tanım nenem inekleri sağardı.
Ana iyisi dam divardan yağardı,
Men buzovu ğucağlardım ğaşmasın,
Déyerdı: Ba {, bayda dolsın daşmasın,

Bu damlarda ço {lu cızığ atmışam,
Uşāğların aşğların udmuşam,
Ğurğuşunlu sağğa alıb satmışam,
Uşāğ néce héç zadınan şād olar,
İndi bizim ğemi tutmur dñnyalar.

Mekteb ğalır, uşāğlar ders alıllar,
Héy yazırlar, héy pozurlar, yahıllar,
Molla İbrahim özü, évi ğalıllar,
Amma bizim yoldaşlardan ğalan yo {,
Bunlardan bir bizi yada salan yo {.

Bir ve {tında bu mekteb pergâr idi,
Bir Müséyyib, bir Memdesen var idi,
Biri {elfe, biri vezişkâr idi,
A {und bizle oynamağa géderdi,
Özü bize oynamağ öyrederdi.

Dédim, balam, o Memdesen n’olubdı?
Me’lum oldu tifil cavan ölübdü,
Ne var, ne var, burnundan ğan gelibdi,
Bir yél esir, ba {ırsan Memdesen yo {,
Bu kendde bir burun ğanı kesen yo {.

Dédim, déyün Müseyyib'e ne geldi?
 Ğulam, gördüm, ağlar göz ile geldi,
 Dédi: O da bahalığ düşdi, öldi,
 Dédim, yazıg bizle hasil bölener,
 Bitmeyende aclarından ölenler.

Bu mektebde şé'rin şehdin dadmışam,
 A{undun ağzından ğapub udmuşam,
 Gâhdan da bir a{undu aldatmışam,
 "Başım ağrır", déyüb, ğaçub gétmişem,
 Ba{çalarda gédüb gözden itmişem.

Azad olanda mektebden çı{ardıg,
 Hücum çekib biri birin sı{ardıg,
 Yolda her ne geldi, vurub yı{ardıg,
 Uşağ déme, ipin ğırmış dana dé,
 Bir dana da déme, elli dana dé.

Melik Niyaz itgin gédüb yo{ olub,
 Emir Aslan sekte ile yı{ılıb,
 Here ğaçıb bir derede sı{ılıb,
 Çörek ğemi çı{ıb {algın ayına,
 Her kes ğalib öz canının hayına.

Kendli yazıg çırağ tapmır yandıra,
 Görüm sizin bergiz ğalsın andıra,
 Kim bu sözü erbablara ğandıra:
 Nedir a{ır bu milletin ğünahı,
 Tutsun sizi, görüm, mezlumlar âhı!

Her ne alır baha vérir ğiymeti,
 Ucuz feğet ekinçinün zehmeti,
 Bitenden artıg biçenün ücreti,
 Kend uşağı gédir yolda işleye,
 Orda belke ğendi tapa dişleye.

Kendli gelin kimi dünyanı bezer,
 Öz övreti yamağ yamağa düzer,
 İyne bezer {algı, özü lüt gezer,
 İndi de var çarşabları alba{ı,
 Uşağların ğıç paçası çılpığdı.

Bu ba{çada aş teresi dererdik,
 Héy su açub kerdiye göz dikerdik,
 Çı{mağ hemin derib aşı tökerdik,

Fıngılışlar gaşığılardan aslanı,
Yağlı désem, ğuru ağzun ıslanı.

Bu döşlerde ğuzuları yayardığ,
A {masunlar ulduz tekin sayardığ,
Ğuş ğovanı çeküb daşa dayardığ,
Ğuş ğovan da éle bil ki, ğabandı,
Ğurd uzağdan déyer bes ki, çobandı.

Tanım nenem nâ {oş olan il idi,
Ğış var iken külek idi, yél idi,
Ğış da çı {dı, yağış idi, sél idi,
Yük yapını héy çatırdığ ki, géde {,
Sél çım {ırıp mecbur idik géyida {.

Néysan düşdi, biz de düşdük yağışa,
Kim bacarar séller ile boğuşa,
Héy déyirdik, belke yağış yığışa,
Bala Kişi faytonçumuz gelmişdi,
İmamiyye gehvesinde ğalmışdı.

Bu zemide gédüb gözden iterdik,
Tonğal ğurub sütülleri üterdik,
Déyib, ğülmek muradına yéterdik,
Él de ğülsün, muradına yétişsün,
Üreklerin yaraları bitişsün.

Telverçiler burda {elver daşırdı,
Bu küllükden ulağlar dırmaşırdı,
Séller kimi né' met aşub daşırdı,
Her iş déyerdin her kime görerdi,
Can dermanı isteseydün vézerdi.

İndi beşer ac ğurd tekin udu {ub,
Çömbelenti göz ğıcırdu duru {ub,
Ba {ırlar ki, ğörsünler kim sını {ub,
Tökülsünler onun léşin yırtsunlar,
Here bir diş ensesinden ğırtsunlar.

Héyder Baba, sende defineler var,
Dağlar vediesi {ezineler var,
Amma sene benzer de sineler var,
Bu sineler dağlar ile danışur,
Dağlar kimi göyler ile ğonuşur.

Gör hardan men sene saldim nefesi,
Dédim ğaytar, sal âleme bu sesi,
Sen de ya {şı simurğ étdin megesi,
Sanki ğanad vérdün yéle, nesîme,
Her terefdén ses vérdiler sesime.

Héyder Baba, seni veten bilmişdim,
Veten déyüb, baş götürüb gelmişdim,
Seni görüb göz yaşımı silmişdim,
Halbuki, lâp ğemli ğurbet sendeymiş,
Ĝara zindan, acı şerbet sendeymiş.

Kim ğaldı ki, bize bugün burmadı,
Altdan altdan bize kelek ğurmadı,
Bir merd oğul bize havar durmadı,
Şéytanları ğucağlayub gezdiz siz,
İnsanları ayağlayub, ezdiz siz.

Divar ucaldı, ğün bize düşmedi,
Zindan ğaraldı, göz gözü séşmedi,
Gündüz gözü benim lampam kéşmedi,
Sél de basdı, émmiz dolub göl oldu,
Ço { yazıĝın évi çönüb çöl oldu.

Evvel başı menden istıĝbâl étdiz,
Sondan çönüb işimde i {lâl étdiz,
Öz zennüzce üstadı iĝfal étdiz,
Éybi yo {dur, kéçer géder ömürdür,
Ĝış da çı {ar, üzü ğara kömürdür.

Menim yolum mehebbet caddesiydi,
Son sözlerim Haĝĝ'un iradesiydi,
Mehebbetin risalet ve'desiydi,
Yo {sa mende bir kes ile ğerez yo {,
Siyaset adlı mende bir merez yo {.

Haĝĝ ne déyir? Küfre ğarşı ğétmeyüz,
Nurdan çı {ıb zülmet içre itmeyüz,
Fırılđaĝa fırfıra tek bitmeyüz,
Gördüz de ki, olmadı küfrün dibi,
Pul da véirse, almaĝa tikmiş cibi.

Şéytan bizim ĝiblemizi çönderib,
Allah déyen yoldan bizi dönderib,
İlanlı çéşmeye bizi gönderib,

Minnet göyür ki, ar {ınız nehr olub,
Biz görürük sular bize zehr olub.

Héyder Baba, gileylikden ne çı {ar,
Zülmün évin sebr ü tehemmül yı {ar.
Derviş olan sebrin elin berk sı {ar,
Gel gayıdağ, çı {ağ ağa düzine,
Kéçek yéne mehebbetin sözine.

Déyne uşaq bir birile saz olsun,
Belke bu gış birde çönüb, yaz olsun,
Çay, çemenler ördek olsun, gaz olsun,
Biz de ba {ub ferehlenüb bir uçağ,
Sınığ sal {ağ ganadları bir açaq.

Bu ba {çadan alçaları dererdik,
Gış adına çı {ub damda sererdik,
Héy de çı {ub yalandan çöndererdik
Gış çumarın yayda yéyib doyardığ,
Bir külli de minnet {alğa göyardığ.

Evler galıb, év sahibi yo { özi,
Ocağların ancağ işıldar közi,
Gédenlerin az ço { galıbdır sözi,
Bizden de bir söz galacağ, ay aman!
Kimler bizden söz salacağ, ay aman!

Bizden sonra kürsülerin tovunda,
Kendin nağıllarında, söz sovunda,
Gar nenenin ça {mağında, govunda,
Héyder Baba, özün gatar sözlere,
İçki kimi {umar vérer gözlere.

Âşığ déyer: Bir nazlı yâr var imiş,
Éşğinden odlanub yanar var imiş,
Bir sazlı, sözlü Şehriyâr var imiş,
Odlar sönüb, onun odu sönmeyib,
Felek çönüb, onun çar {ı çönmeyib.

Héyder Baba, alçağların köşk olsun,
Bizden sonra galanlara eşğ olsun,
Kéşmişlerün gelenlere meşğ olsun,
Évlâdımız mezhebini danmasun,
Her içi boş sözlere aldanmasun!

ZAMAN SESİ

Sübh oldu her terefdən ucaldı ezan sesi,
Güya gelir melâkelerden Ğur'an sesi.

Bir ses tapammıram ona benzer, ğoyun déyim,
Benzer ona eger eşidilseydi çan sesi.

Sanki uşağlığım kimi nennimde yatmışam,
Lay lay déyir mene anamın ğehreman sesi.

Sanki seferdeyem, oyadırlar ki, dur çata {,
Zeng-i şütür çalır keçerek kervan sesi.

Sanki çoban yayıb ğuzunu dağda néy çalır,
Rö'yet olur ğuzu ğulağında çoban sesi.

Cismim ğocalsa da hele eşğim ğocalmayıb,
Cingildeyir hele ğulağımnda cavan sesi.

Sanki zaman güleşdi meni, gübsedi yére,
Şérım yazım olub yı {ılan pehlevan sesi.

A {ır zamandı bir ğulağ as erşi titredir,
Milletlerin haray mededi, el aman sesi.

İnsan {ezanıdır tökülür can {ezel kimi,
Saz tek {ezel yağanda sızıldar {ezan sesi.

Ğır { ildi dustağam ğalabilmez o yağlı ses,
Yağsızsa da ğebul éyle menden yavan sesi.

Men de sesim ucalsa gerekdir yaman déyim,
Millet acığlıdır, ucalıbdır yaman sesi.

Doldur nevare ğoy ğala bir ğün bu körpeler,
Alğışlasınlar zövğ ile bizden ğalan sesi.

Miğnatiz olsa sesde keser inğilabda ba {,
Azadlığ adlı serdarın ol ğehreman sesi.

İnsan ğocalmış olsa ğulağlar ağırlaşar,
Sanki yazığ ğulağda ğuruldar zaman sesi.

Ba {, bu derin sükûte seher hansı bir nevar,
Zebt éyliye biler béle bir cavidan sesi?

Sancır meni bu fişğa çalanlar da Şehriyâr,
Men néyleyim ki, fişğaya benzer ilan sesi.

SÜLÉYMAN RÜSTEM'E CEVAB

Gün çırtıdadı, göz ğamaşdı,
Araz menle {osunlaşdı,
Éşğim ayağ yalın ğaşdı,
Sesin geldi, Süléyman'ım!
Sene ğurban benim canım!

Men ölmüşem, ağlayan yo {,
Gözlerimi bağlayan yo {,
Bir od ya {ıb dağlayan yo {,
Soyuğ bizi kiridibdi,
Şa {ta bizi ğurudubdu.

Neftimizi basdırırlar,
Millete ğan ğustururlar,
Bir iddeye ğısdırırlar,
Ğalan ğalır ac be susuz,
Cavandısa, acdı, ğuduz.

Ğır { ildi ki, dustağam men,
Ğareler içre ağam men,
Déyirsen be ki, sağam men,
Bağırmadan iş ğurtulub,
Boğaz bağırsak yırtılıb,

Biz milletin var harası,
Hardan sağalsın yarası,
Öz şeytani, öz barası,
Buna déyir: "Ğaç çaparı",
Ona déyir: "Vur şikârı!"

Bir el silâh, bir el yalın,
Biri tünük, biri ğalın,
Déyir ki, hağgızı alın!
Amma hansı kömek ile?
Yemek olur demek ile.

Millet yı {an öz ğalası,
 Serbâz kimdi, öz balası,
 Öz ğamıdır, öz colası,
 Néce déyim çal çatlasın,
 Ğovuĝ kimi vur partlasın?

Böyükbaşlardı teĝsirkâr,
 Kiçikbaşda ne teĝsir var?
 Yéne artêş dura havar,
 Milletın de işi işdir,
 Yo {sa dava mergimişdir.

Ğor {um budur oyun ola,
 Millet yéne ğoyun ola,
 Kimdir bize boyun ola?
 Ki, ğurdu biz ğovabilek,
 Ğurdun şerrin sovabilek?!

Millete var mı faydası?
 Her ğab sınır, öz badyası!
 Bu şeytanın öz ğaydası,
 Dedem mene kôr déyibdi,
 Her geleni vur déyibdi.

Amma bizim mücahidler,
 Herbiri min cana deyer,
 Topa, tanka ba {ar meyer?
 Ğan ğan déyir hay {ırması,
 Acıĝlı bir şir balası.

Kömekleşen gédır maha,
 Bize kömek yo {dur daha,
 Bizimki ğalmış Allah'a,
 Şeytan ğuluymuş Şahımız,
 Bizim de var Allah'ımız.

Biz bir derya ğan vérmişik,
 Zindanlarda can vérmişik,
 Ğır { nesil ğurban vérmişik,
 Şerieti tek insanlar,
 Te {ti kimi pehlevanlar.

Biz é'tisab étdik tamam,
 Eli yalın étdik ğiyam,
 Ğoyun geliz, naib imam!

Cehad dése, dartıluğ,
Gırılsağ da gurtuluğ.

Başlara sovrulur saman,
Gözleri doldurub duman,
Ya eba, ya imam zaman,
Dâde çatın ki, dardayığ,
Gurddu, külekdi gardayığ.

Sesin mene nefes oldu,
Gebir géne gefes oldu,
Bir balaca heves oldu,
Dédim géne durum yazım,
Gene de bir gebir gázım.

Herden béle sesin gelsin,
Gözümüzün yaşın silsin,
Menim de bir üzüm gülsün,
Haçan seni görebillem?
Gol boynuva hörebillem?!

Ġardaşların gözünden öp,
Be {tiyâr'ın üzünden öp,
Semed'in de sözünden öp,
Men de tekem, size ğurban,
Tek canım hamıza ğurban!

SEHEND'E MEKTUB

Şah dağım, çal papağım, él dayağım, şanlı Sehend'im!
Başı tufanlı Sehend'im, üreyi ğanlı Sehend'im!
Başda Héyder Baba tek ğarlı, ğırovla ğarışıbsan,
Son ipek télli buludlarla üfüğde sarışıbsan.
Savaşıırken barışıbsan.

Göyden ilham alalı sirri semnavata déyersen,
Hele ağ ürkü bürün, yazda yaşıl don da géyersen,
Ġorandan halva yéyersen.
Döşlerinde sonalar sinesi tek şu { memelerde
Ne şirin çésmeleri var.
O yaşıl télleri yél hörmede aynalı seherde
işveli ésmelerin var.
Goy yağış ya {sa da yağsın, sél olub a {sa da a {sın,
Yanlarında dereler var.
Ġoy gelem ğaşların uçsun ferelerle, hamı ba {sın,

Başlarında héreler var, sıldırımlar, sereler var.
 O eteklerde ne ğızlar yanağı lalelerin var,
 Ğuzular otlayarağ néyde ne {oş nalelerin var,
 ay kimi halelerin var.
 Gül çiçekden bezenende, ne gelinler kimi nazın,
 Oynayar güllü gotazın.
 Suların zenzemesinde ne derin raz ü niyazın,
 Titreyer saz téli tek şa {elerin çayda, çemende,
 Yél o téllerde gezende, ne Kôroğlu çalı sazin.
 Ördéyin {elvet édib, gölde perilerle çimende,
 Ğol ğanaddan ona ağ hövle açar gemzeli ğazın,
 ğış gédir, ğoy gele yazın.
 Hele novruzgülü var, ğarçiçeyin var, gelecekler,
 Yél yağışda yuyunarken de güneşiyle gülecekler,
 üzlerin téz silecekler.

Ğışda keklik hevesile çöle ğaçdığda cavanlar,
 Ğarda ğağğıldayarağ nazlı ğelemğaşların olsun.
 Yaz o döşlerde nahar mendesin açdığda çobanlar,
 Bollu, südlü sürüler, dadlı ğovudmacların olsun.
 Ad alıb senden o şair ki, sen ondan ad alarsan,
 Ona her dad véresen yüz o müğabil dad alarsan,
 Tanrı'dan her zad alarsan.
 Adaş olduğda sen onla daha artığ ucalırsan,
 O celaletle Demavend dağından bac alırsan,
 Şir elinden tac alırsan.
 O da şé'rin, edebin Şah dağıdır şanlı Sehend'i,
 O da sen tek atar ulduzlara şé'r ile kemendi,
 O da Simurğdan almağdadı fendi.

Şé'r yazanda ğeleminden ba {asan dürr sepelendi,
 sanki ulduzlar ölendi,
 Söz déyende göresen ğatdı gülü, püsteni, ğendi,
 yaşasın şair efendi!

O ne şair ki, {eyal merkebine şov şığıyanda,
 O neheng at ayağın tozlu buludlarda ğoyanda,
 Lülelenmekdedi yér göy néce tumar sarıyanda,
 görecekse o zamanda,
 Ne zaman varsa, mekân varsa, kesib biçdi bir anda,
 Kéçecekler, gelecekler, ne bu yanda, ne o yanda,
 ne bilim ğaldı hayanda!
 O ne şair ki, dağın vesfine misdağ onu gördüm,
 Men senin tek ucalığ meşğine meşşag onu gördüm,
 Éşğé, eşğ ehline müşteğ onu gördüm.

Ba { ne hörmət var onun öz démişi, tük papağında,
Şehriyaran tacı eymiş, başı durmuş ğabağında,
Başına sovrulan inci çarığ olmuş ayağında,
Vehydir şe'ri, meleklerdi pıçıldar ğulağında,
arzulardır dodağında.

O da dağlar kimi şe'ninde ne yazsan yaraşandır,
O da zalım ğoparan ğar, külek ile duruşandır,
Ĝuduza, zalıma ğarşı sine germiş vuruşandır,
Ĝuduzun kürküne zalım bireler tek daraşandır,

Amma vechinde fağır {algı eyilmiş soruşandır,
Ĝara millet hüneri bilse, hünerle araşandır,
ğaralarla ğarışandır, sarışandır.

Géce Hağğ'ın gözüdür, tur töretmiş ocağında,
Eriyib yağ tek üreklerdi yanrlar çırağında,
Méy mehebbetden içib Lâle bitibdir yanağında,
O bir oğlan ki, periler su içerler çanağında,
inci ğaynar bulağında,
Teb'i bir sévgili bülbül ki, o {ur gül budağında,
sarı sünbül ğucağında
Sular efsanenin söyler onun efsunlu bağında,
seherin çenli çağında.
Şairin zövgü ne efsunlu, ne efsaneli bağlar,
Éle bağlar ki, "Elif léyli" de efsanede bağlar.
Od yağıb dağları dağlar,
Gül gülerse bulağ ağlar.

Şairin âlemi ölmez, ona alemde zaval yo {,
Arzular orda ne {atırlaya imkândı, mahal yo {,
Bağ-i cennet kimi orda, o haramdır, bu halal, yo {.
O mehebbetde melâl yo {,
Orda halaldır, daha ğal yo {.

Géceler orda gümüşdendi, ğızıldan ne gütüzler.
Ne zümürüd kimi dağlardı, ne mermer kimi düzler,
Ne sarı télli inekler, ne ala gözlü öküzler.
ay néce ay kimi üzler!
Gül ağaçları ne tavus kimi çetirin açıb elvan,
Hille kârvanıdı, çöllər bezener, sürse bu kârvan,
Deve kârvanıdı, dağlar yükü atlasdı bu héyvan,
Sabir'in şehrine doğru ğatarı çekmede servan,
o {eyalımdaki Şirvan!

Orda ğar da yağar, amma daha güller solabilmez,

Bu tebiet o teravetde mahaldır, olabilmez,
 Ömür péymanesi orda dolabilmez.
 O üfûğlerde ba{arsan ne denizler, ne boğazlar,
 Ne periler kimi ğuşları uçmağda, ne ğazlar,
 gölde çimmekde ne ğızlar.
 Balığ ulduz kimi göllerde, denizlerde parıldar,
 Abşar mirvarısın sél kimi tökdükde {arıldar,
 Yél kuşuldar, su şarıldar.
 Ğesrler vardı ğızıldan, ğalalar vardı eĝigden,
 Refayél tablosu tek sehneleri ehd-i etiğden,
 doymasın köhne refiğden.
 Cennetin baĝları tek baĝlarının huru, ğusuri,
 Düzülüb ğürfede, éyvanda cevahir kimi huri,
 Elde hurilerinin cam-i biluri,
 Tüngünün gül kimi sehba-yi tehuri.

Ne maraĝlar ki, ayıĝ gözlere rö'yadı déyersen,
 Ne şefeğler ki, derin ba{madı deryadı déyersen,
 Uyduran cennet-i me'vadı déyersen.

Zöhre'nin ğesri brilyant, hasarı incidi, yağut,
 Ğesri cadudu, mühendisleri Harut ile Marut.
 Orda Mani dayanıb ğalmış o suretlere mebhut.
 ğapı ğulluğçusu Harut.

Ordadır şé'rü muzik menbeyi, serçemişdi ğaynar,
 Neperiler kimi fevvareden efşan olub oynar,
 şair ancaĝ onu anlar.

Dolu mehtab kimi iste{rdi fevvarelerle,
 Meleke orda çimer ay kimi mehparelerle,
 güllü ğuşvarelerle,
 Şé'rü musıĝı şabaş olmada efşandı, perişan,
 Sanki aĝ şahidi olmağda gelin başına efşan,
 Ne gelinler ki, ne ennik üze sürtülle, ne kirşan,
 ya{a ne tülkü, ne dovşan.
 Aĝ periler sarı köyneki buludlardan évirler,
 Süd gölünde meleke ile çimerken sévinirler,
 sévinirler, öyünürler.
 Ğovzananda her elde dolu bir cam aparırlar,
 Sanki cengilere, şairlere ilham aparırlar,
 derya ğızlarına péyğam aparırlar.
 Denizin örtüyü mavi, üfûğün seĝfi semavi,
 Aynadı her ne ba{ırsan, yer olub göyle müsavi,
 ĝerg onun şé'rin ravi.

Gürfeler ay bulud altında olar tek görünüller,
Göz açıb yumma çırağlar kimi, yandığda sönüller.
Sehneler çer{-i felek tek burulub, gâh da çönüller,
kölgelikler sürünüller.
Zöhre éyvanda ilahe géyiminde görünürken,
Ba{asan hafizi de orda celaletle görersen,
ne séversen!
Gâh gören hafiz-i Şiraz ile éyvanda durublar,
Gâh gören ortada şetrenc gürubken oturublar.
Gâh gören saz ile, avaz ile éylence gürublar,
sanki sağer de vurublar.
Tace elhan o{uyanda hamı işden dayanırlar,
O nevelerle periler gâh uyub, gâh oyanırlar,
Lâleler şö'lesi elvan şişe rengi boyanırlar,
ne {umar gözle yanırırlar.
Ganad ister bu feza, göy gala terlanlı Sehend'im,
Éşit öz gissemi, destanımı, destanlı Sehend'im:
Seni Héyder Baba ol ne'reler ile çağıranda,
O sefil, darda galan, tülkü govan şir bağıranda,
Şéytan'ın şillağa gal{an gâtırı no{ta gıranda,,
"Dede Gorgud" sesi aldım, dedim ar{amdı, inandım,
Ar{a durduğda Sehend'im, Savalan tek havalandım,
séle garşı gavalandım.
Coşgunun da ganı coşdu, mene bir haylı ses oldu,
her sesiz bir nefes oldu.
Bakı dağları da hay vérdi sese, giyye ucaldı,
O tayın ne'releri sanki bu taydan bac aldı,
gurd acaldıgda gocaldı.
Rahim'in ne'resi govzandı, déyen toplar atıldı,
Sél gelib nehre gâtıldı.
Rüstem'in topları seslendi, déyen bomlar açıldı,
bize gül gonca saçıldı.
- Gor{ma, geldim, déye, seslerde mene can dédi,
ğardaş,
Mene "can can" déyerek, düşmene "gan gan" dédi,
Şehriyar söylemeden gâh mene sultan dédi, ğardaş.
Men de, canım, çağırıb: Can sene gurban dédi, ğardaş.
Yaşa oğlan! Size dağdan deli céyran dédi, ğardaş,
El size gaplan dédi, ğardaş,
dağ size aslan dédi, ğardaş.

Dağlı Héyder Baba'nın ar{ası her yérde dağ oldu,
dağa dağlar dayağ oldu.
Araz'im ayna çırağ goymada aydın şefeğ oldu,

O tayın ne'resi rövzandı, ürekler gulağ oldu.
 Yéne ğardaş déyerek ğaçmada başlar ayağ oldu,
 Ğaçdığ üzleşdik Araz'da, yéne gözler bulağ oldu.
 Yéne ğemler ğalağ oldu.
 Yéne ğardaşsayağı sözlerimiz bir sayağ oldu,
 Vesl iyin almada, el çatmadı eşğim damağ oldu,
 Helelik ğem saralarken ğaralar döndü ağ oldu,
 Araz'ın süd gölü daşdı, ğayalığlar da bağ oldu,
 Sarı sünbüllere zülf içre orağlar darağ oldu.
 Yoncalığlar yéne bildirçine yay yaz yatağ oldu.

Gözde yaş da çirağ oldu,
 Lâle bitdi yanağ oldu,
 Ğonça güldü dodağ oldu,
 Ne sol oldu, ne sağ oldu,
 Hamısı bir sayağ oldu.
 Élimi, ar {amı gördükde zalım ovçu ğısıldı,
 Sél kimi zülmü basıldı, zine ar { oldu kesildi.
 Gül gözünden yaşı sildi,
 Tor ğuran ovçu atın ğovmada sındı, géri ğaldı.
 Özü gétdi, yéri ğaldı.
 Amma Héyder Baba da bildi ki, biz tek hamı dağlar,
 Bağlamıb ğolğola zencirle, buludlar odur ağlar,
 Ne bilim, belke tebiet özü namerde gün ağlar,
 Eyri yolları açarken, düz olan ğolları bağlar,
 saf olan sineni dağlar.
 Dağların her ne ğoçu, terlanı, céyranı, maralı,
 Hamı düşğün, hamı yorğun, sineler dağlı, yaralı,
 gül açan yérde saralı.
 Mehşer olmağdadı bunlar, daha vulğan olacağdır,
 Amma zenn étme ki, dağlar yéne ğal {an olacağdır,
 Zülm dünyası yanarken de tilit ğan olacağdır,
 vay, ne tufan olacağdır!

Dédin Azer élinin bir yaralı nisgiliyem men.
 Nisgil olsam da, gülüm, bir ebedi sévgiliyem men.
 Él meni atsa da, öz gülşenimin bülbüliyem men,
 Élimin farsıcada da derdini söyler diliyem men,
 Éle ğarşı ne ğaranlığ ise él meş'eliyem men,
 ebediyyet gülüyem men.

Nisgil ol çerçiye ğalsın ki, cevahir nedi, ğanmır,
 Medeniyyet debin éyler bedeviyyet, bir usanmır,
 Gün gédir az ğala batsın, gécesinden bir oyanmır,
 bir öz ehvalına yanmır.

Atar insanlığı, amma yalan ensabı atammaz,
Fitne govzanmasa bir gün, gece asude yatammaz,
başı başlara gatammaz.

Amma menden sarı sen ar{ayın ol, şanlı Sehend'im,
Deli céyranlı Sehend'im.
Men daha erş-i ela kölgesi tek başda tacım var,
Elde Musa kimi Fir'ona genim bir ağacım var,
Herecim yo{, ferecim var,
Men Eli oğluyam, azadelerin merdi, muradı,
O ğaranlığlara meş'el, o işığlığlara Hâdi,
Heğge, imana münadı.
Başda sınımaz siperim, elde kütelmez ğılincim var.

ŞE'R VE HİKMET**(Bir parça)**

Hanı yér üzünde éle bir insan,
Şehriyar, sen ona ar{alanasan.

Ġelbi hüner dolu, özü merd olsun,
Seher nesimi tek könlüne dolsun.

Silsin üreyinden ġem ü ġüsseni,
Ġolundan yapışib ġaldırsın seni.

Son ġoysun ömründe bu musibete.
Ġedr ġiymet vérsin şe're, senete.

Elinden yapışib, ġelbine girsin,
Senin ulaġını çaydan kéçirsin.

Meni ġor{utmayır acından ölmek.
Ġor{uram: Faydasız yanan bir şam tek

Tenha bir ġuşede yanım, mehv olum.
Bir ovuc ġum kimi yéle sovrulum.

Yo{? Menim od ġelbim bir bulaġ ister.
Yaratmaġ namine yaşamaġ ister.

Men atdan düşsem de, şahiddir âlem;
Yéne de atlanıb çapa bilerem.

Öz yatmış be{timden agâham özüm.
Uzaġ üfüġlere dikilib gözüm.

Ne yaylı çarpayı, ne baġ isterem,
Ne de zer zibalı otaġ isterem.

Men aza ġailem, ço{da gözüm yo{,
Nefsimin gözüne batırmaşam o{.

Nedir istediğim? Bir hesir, bir şam.
Bir balınc, bir kûze arzulamaşam.

Bir az ay işıġı, bir cam temiz su,
Bir yaşıl söyüdün bahar ġo{usu.

Bir parça çöreyin ağız lezzeti,
Feğet, dünya boyda ilham güvveti!

İnan ki, o suyu, o çöreyi de
O ay ışığını, o küleyi de

Havayı, meccanı istemirem men.
Elimle gopardıb yanar gelbimden

Men size od kimi sözler vérerem.
Söz nedir, alovlu gözler vérerem.

Misra vérerem ki, deşilmemiş dürr,
Her biri gelbimin döyüntüsüdür.

Yanar bir ürekte yaranan sözler,
Fikrin şanesine daranan sözler!

Bir söz ki, yolsuzu yola getiren,
Bir gelbden çı{arağ min gelbe giren.

Se'di'nin şe'ri tek derdlere derman,
Hafız gezeli tek ebedi galan,

Tutulmuş gözleri açabilen söz,
İllerin üstünden uçabilen söz!

Ya{şını yaşadıb, pisi yandıran,
Namusu, géyreti ganadlandıran.

Yatmışı oyadan güdretli bir söz,
Ölünü dirilden şefğətli bir söz!

Bir söz ki, Firdövsi ne'resi kimi,
Döyüşde azadlığ güllesi kimi!

Düşmenin elinden bayrağ salan söz,
Hağgın ciyerile nefes alan söz!

Bir söz ki, sulanmış {encere dönsün,
Ateşi namerdin başında sönsün!

Yumruğu demire, daşa dönderen,
İnsanı havalı guşa dönderen,

Döyüş méydanına aparan bir söz,
Ėhreman ürekte Ėhreman bir söz!

Şairem, dinle, gör ne déyir ilham:
Men söz {iridarı, söz serrafiyam.

İnsanlar görmüşem, üzler görmüşem,
Acizi mehv éden sözler görmüşem.

Yazığın, fağırın başından basan,
Zalimin döşünden ordénler asan,

Nökerler görmüşem, söz nökerleri,
Boynu yoğunların öz nökerleri.

Men onda sıyırdım öz Ėılincımı,
Meslek Ėılincımı, söz Ėılincımı!

Yéter! Sa{ta sözler! Yalançı sözler!
Ömrü oğurlayan talançı sözler.

Zövgün hissiyyatın daşan camı tek
Güneşle, baharla doludur ürek.

Gel sene bakire sözler vérim men,
Ürekte beslenmiş gövher vérim men.

Dursun gelin kimi Ėarşında senin,
Bir sévdaya dönsün başında senin.

Bir muştuluğ kimi seslesin seni,
Bir ana Ėoynutek beslesin seni.

Heyatda her şeyi unutsan da sen,
Onu éşĖ kimi ezber bilesen.

Néyleyim, elimden ayrı iş gelmir,
Men şair yarandım, sadece şair.

Dünyada her kesin öz seneti var,
Şairin elinde söz seneti var.

Şahiddir géceler od töken ürek.
Sözler gelem ile güleşen peleng.

Şair ne're çekir gehreman kimi,
Pelengle güleşen pehlevan kimi.

Şairin heyat-ı ebedi döyüş,
Bütün ömrün boyu hücum ét, döyüş!

Sen özün bilirsən, benim ezizim.
İşimiz, gücümüz ayırır bizim.

Dünyada ne geder iş var, senet var
Birinden yapışar ağıl olanlar.

Her kes öz yerini tapsa heyatda,
Sanki {ezine var başının altda.

Sévdiyin seneti inti {ab étseñ,
Yorulduñ démezsən, ne geder gétsen.

Könül vérdiyin iş ucaldar seni,
Könül vérmediyin göcaldar seni.

Senin yüz senetden başın çı {sa da,
Birini sévirsen yeğin dünyada.

Senin seadetin sévdiyindedir,
Éşği iliyinde, sümüyüñdedir.

Ona gözlerinin nurunu vér sen.
Ona üreyinden ateş içirsen.

Dünyada en güzel, şah eserleri
Yaratdı zehmetin cesur elleri.

Zehmete ar {alan, işe güven sen.
Budur tereğğinin yolu ezelden.

Atalar ne geder güzel déyibler,
Déyibler: Çöreyi çörekçiye vér.

Bizden gabağdadır Avropalılar.
İşi iş bilene tapşırır onlar.

Getir {eyalına fireng dostları,
O cerrah bıçağlı büyük Pastor'u,

Voltér'i, Didron'u {eyala getir.
Onlar Fransa'nın ezemetidir!

Voltér'in elinden ğelemini al,
Ona kâmança vér. Dé: Bir hava çal.

Kim bilir, belke de alar, çalardı.
Feğet beşeriyet onsuz ğalardı.

Bu derdler benimdir, düşünsen eger
Ğelem isteyirem, sayğac vérirler.

Mene ne idare ne möhür gerek.
Söz üste odlanan bir ömür gerek!

Bu aslan könlümü ço { incitmeyin,
Şiri şifrelere esir étmeyin.

Düzdür, başım çı {ır riyaziyyatdan,
Govluğdan, hésabdan, mühasibatdan.

Feğet, inanın ki, gözüm ondadır,
Şé'rimin yaramçığ misrasındadır

Şé'r azadlığım, şé'r heyatım,
Ömrüm, seadetim, müğedderatım!

Ğartalı semadan ayırmayın siz,
Övladı anadan ayırmayın siz.

Menim tek mühasib heyatda ço { var.
Menim tek şairse çetin tapılar.

Min ğelbde çalınan tar kimiyem men,
Esrimin Hafizi, Saib'iyem men.

Ğelemimden çı {an inci misralar,
Néçin boş çöllere édilsin nisar?

Şé'r göz üstünde beslenen {ilğet,
Ayağlar altına düşübdür feğet.

Dilençi şairler eksilti şé'ri,
Ğara bir pul kimi za'y étdi şé'ri,

Şé’ri oyuncağa dönderdi onlar,
Şé’ri mertebeden éndirdi onlar.

Şé’r bir mügeddes, ışıklı bina.
Goy natemiz eller deymesin ona.

Héyhah! Bu sözleri éşitmez onlar,
İlhamı, seneti pula satanlar.

Bu bağıın bar véren ağacıyam men,
Sınmış gol bulağıın gör néce yérden

Feğət, yandırsa da şimşekler meni,
Döyse de tufanlar, külekler meni,

Yéne bar vérmeli, gül açmalıyam,
Yéne şé’r üstünde dil açmalıyam.

Şair şam kimidir, şam özü yanar,
Özgenin süfresi nura boyanar.
Ne gem!

Goy şam kimi yansın heyatım.
Teki torpağ altda be {tiyar yatım,

Menden gövher kimi söz isteyirler,
Goy ürek ganımdan yaransın gövher.

Menim bir ağ saçlı memleketim var,
Ecaib, geraib bir milletim var.

İynenin gözünden kéçsek de éllik,
Be’zen darvazadan kéçe bilmerik.

Şairlik bir zaman burda deb oldu,
Kendler, şeherler de şé’rle doldu.

O zaman şairin hörmeti vardı,
Şair Ferhad kimi dağ goparardı.

Dillere düşende be’zen bir sözü,
Be {tini oyadıı, yaratdı özü.

Héyhah! Bu temizlik uzun sürmedi.

Şöhreti, serveti, varı dövleti

Doğma balasından eziz sayanlar,
Gızıl yığmağ üçün {elgi soyanlar

Yaltağ şairleri ğamarladılar,
El çekib, o {şayıb tumarladılar.

Saraya çekdiler, dar saraylara!
Gözü kôr, ğulağı kâr saraylara!

Raviler, remmallar, ğesideçiler
A {ışıb geldiler héy birer birer.

Geldiler, zahirde şan şeref üçün,
Eslinde bir ğarın od elef üçün.

Bu ağır zamanda, çetin zamanda.
Senetin hürmeti tapdalananda

Ya {şı ki, dünyaya Firdövsî geldi,
Mehkûm bir ölkenin ğür sesi geldi!

O, sözde senetde misilsiz düha,
Ba {dı ğaranlığdan ğızıl sabaha.

Geldi, fikrimizin baharı geldi.
Bağlı dilimizin açarı geldi.

Veten sévgisile üreyi dolu,
Veten torpağının en büyük oğlu

Metin addımlarla çı {dı ireli,
Elinde ilhamın, sözün meş'eli.

Yardı ğaranlığı şair gözleri,
Zirvelerde gezen şahin gözleri...

Yo {! Asan déyildi. Bu çetin işdi,
Onda ki, memleket Erebleşmişdi,

Onda ki, Tebriz'den Téhran'a ğeder,
Ereb develeri ner ner neriller,

Veten torpağını ayağlayardı,

Ereb dodag tiker, gol baglayardi.

Onda ki, Erebe teslimdi hamı.
Ereb egidesi, Ereb meramı.

İliye, sümüye, gana girmişdi.
Teyalı, idraki zencirlemişdi,

Onda bu torpağdan ucaldı bir ses
İldırımlar saçan gaynar bir nefes!

Yéter bu mehkümlüğü! Yéter bu zillet!
Bağdad'a baş eyen başlara le'net!

Nifret eliğanlı gesbkârlara!
Goyun giyafeli canavarlara!

Nifret fetêhlere el vérenlere!
Millî simasını itirenlere!

Eslinden, kökünden ayrılanlara,
Ereb boşgabını yalayanlara.

O Tus meşesinin cesur aslanı
Béle harayladı o va{t İran'ı,

Ėefil ne're çekib bar bar bağırdı,
Almas pencesile tilsimi Ėirdi.

Onun köksündeki peleng üreyi
Tağını titretti doğğuz feleyin.

Her sözü İran'da top sesi oldu,
Sinesi azadlığ gelesi oldu.

O dédi: Bu éller yasa batmasın.
İntiğam Ėılını Ėında yatmasın.

Cemşid diyarında, Key ölkesinde
Ağalığ étmesin béş altı gede.

İran'dan danışdı, büyük İran'dan,
Ėılınclı, Ėal{anlı min gehremandan!

Fikrini torpağa, daşa söyledi,

İnsana, çiçeye, ğuşıa söyledi.

Ayağa ğaldırdı dağı daşı o,
Şimşeye dönderdi gözde yaşı o!

Zerdüşün sesiyle oyatdı bizi,
Ēeyretle doldurdu üreyimizi!

Eger ğalıbdırısa, millet onundur.
Can onun, ğan onun, Ēeyret onundur.

İran'ın gözünün işıĒıydı o,
ĒaranlıĒ ölkenin mayaĒıydı o.

Héyhat! Heyatının Ēoca çağında
Baş götürüb Ēétđi öz torpaĒında.

Dostlardan ĒaçaraĒ feryad Ēopardı,
Düşman diyarına penah apardı.

Gözünde büyük bir ölkenin Ēemi,
Pay piyada Ēétđi Bağdad'a kimi.

AĒsaĒĒal Firdövsî tüşende çöle,
Ünsüri elinde Ēızıl piyale,

Ta {tın kölgesinde {umarlanırdı,
AldıĒı en'amları gururlanırdı.

Tfu pis üzüne, éy çer {-i felek!
Sen iki üzlüsen Ēeçe gündüz tek.

Hünersiz insanlar sende kâm alır,
Hüner sahibleri kenarda Ēalır.

Güneş buludlarda feĒan éleyir,
Yarasa ortada cövlan éleyir.

Şair éhtiyacın Ēulu olubdur,
Şé'r meddahların malı olubdur.

Onların ne tebi, ne ilhamı var,
FeĒet, ellerinde şerab camı var.

Onların bildiyi birce "Elfiyye",

Şé’rden ğismetî vez-i ğafiye,

Çürümüş ip kimi bēş on setir söz,
Mîs kimi, daş kimi utanmaz bir üz

Ne üzle şairlik éleyir onlar
Övîad evezine ölü doğanlar?

Onlar élden déyir, obadan déyir,
Onlar {arabaya abadan déyir.

Maraĝlan, séyr éle şé’rin ömrünü,
Vefatı günüdür tevellüd günü.

Haram tike kimi dadı bilinmez,
Bic uşaĝlar kimi zatı bilinmez.

Héyhâ, şair adı daşıyır onlar,
Bizim ömrümüzü yaşayır onlar.

En zerif, en letif kelamdır şéir.
Ürekde ğaynayan ilhamdır şéir.

Onun cazibesi, onun séhri var,
Onun her setrinde fikir nehri var.

Sönmüş üreklerde meş’el yandırır.
Şé’ri duyanları ğanadlandırır.

Şé’r insan gücü, insan ezmidir.
Şé’r Firdövsî’nin ulu nezmidir.

Sévinçdir, şadlıĝdır, ğemdir, kederdir
En temiz, en derin düşünçelerdir.

Göze işiĝ véren {ilĝetdir şéir,
Ürekden ğem silen ğüvvetdir şé’ir.

Harda ki, göründü hüsnün cilvesi,
O, yérden ucalır bir şair sesi.

Aslanın ğezebi, maralın sesi,
Coşan bir denizin nerildemesi,

Ĝalın cengelliyin mübhem esrarı,

Yazda şağğıldayan bahar suları,
Ürkmüş bir céyranın birden durması,
Gül üste bülbülün ceh ceh vurması,
Metin bir göcanın nurani üzü,
At üste bir gencin od dolu köksü,
Bir bala yu{usu, bir ana göynu,
Namuslu bir gızın sévgi oyunu,
Bir söyüd kölgesi, bir dağ çéşmesi,
Séllerin dağlarla pénceleşmesi,
Gizli bulağların üze çı{ması,
Güneşin yayılıb düze çı{ması,
Dağın gılnc béli, gayanın döşü,
Gel déyen gözelin oğrun gülüşü,
Hicranın ateşi, vüsâlin dadı,
Bir cüt gül dodagda üreyin odu.
Yarın yar elile tumarlanması,
Doymayan âşigin {umarlanması,
Cesur insanların pak mehebbeti
Ba{, budur yaradan şe'ri, seneti!
Tezeller tökülsün goy payız günü,
Séyr édim gızılın töküldüyünü.
Çırpsın ganadını gara keklikler,
Sovuşsun, düşmesin tora keklikler.
Turaclar dad çekib gağğıldasınlar,
Erzi dolaşanlar addımlasınlar.
Dinleyim Seba'nın saz çalmasını
Herden Şehriyar'dan söz salmasını.
Comerd insanlara ba{ib şadlanım,
Şé'rin köhleninde men de atlanım
Şé'r de övrad tek canda beslenir,

İlikde, sümükde, ğanda beslenir.

Şairin dilinden saçılan o dürr
Talgın dodağında şekerdir, süddür.

Şé'rsiz bir dünya keder, ğem kimi,
Şé'rsiz cennet de cehennem kimi.

İnsanlar şe'rsiz yaşayabilmez.
Şé're kem ba {ana insan déyilmez.

Éy şe'r, heyatım, ömrüm senindir.
Gözümün işığı setirlerindir.

Ömrümü, canımı alan da sensen.
Ömrümün géydine ğalan da sensen!

Sensen başım üstde açılan seher,
Sensiz gündüzüm de géceye benzer.

Bu sulu, palçıklı, kirli dünyada.
Semender ğuşunu salırsan yada!

Sen torĝpağ déyilsen cansan, üreksen.
Sen ğartal ğanadlı bir geleceksen!

Apar ğelbimizi ebediyete,
Ğovuşdur elinle bizi hikmete.

Ya {şı ki, sen varsan bir de hikmet var.
Bir héçdir gözümde, inan, ğalanlar.

Hikmet bu dünyanın vücudunda ğan,
Hikmetdir dünyada ebedi ğalan.

Hikmet mahiyetdir, hikmet esastır,
Şé'r bir telatüm, bir éhtirasdır.

Şé'r bu dünyanın zövgü, sévinci,
Hikmet tefekkürün tapdığı inci.

Başlangıc da odur, intiha da o.
Şé'r ise hikmetin bezekli donu.

Şé'r söz libası géyinen zaman,

Sanki ğız bezenib çı {ar otağdan.

Men vérdim canımı söze, senete.
Öldüm, çatmağ için ebediyete!

Sözün köksündedir şairin canı.
Şairi sözünden, şe' rinden tanı.

Sévirem şairin ğusurunu da,
Şe' rin menzumunu, mensurunu da.

Al bir de varağla "Gülüstan"ı sen,
Esrler şahidi o dastanı sen.

İllerce döyse de yağış, ğar onu,
Soldurabilmedi tufanlar onu.

Payız bağa girdi, şe're girmede.
Şey {in "Gülüstan"ı {ezan görmedi.

Ne güzel démişdir büyük senetkâr:
"Gül solar, "Gülüstan" ebedi ğalar".

... Meni düşündürür ne va {tdan beri,
Şe' rin şekilleri, şe' rin növleri.

Mensur şe' r de var, menzum şe' r de.
Musıgi çırpınar menzum şe' rde.

Mövzun şe' r de var âli nezm de
A {tarma ateşi, odu nezmde.

O, şe' rin sazını oğurlasa da,
Özünkü déyil o ses, o seda.

Vezin, ğafiyesi buzdan soyuğdur.
Bedeni olsa da, üreyi yo {dur.

Yaşasın dünyada ürekli senet,
Odlu, éhtirash, meslekli senet!

Gelsin, ğiyemet vérsin senetşünaslar,
Kimdir ğafiyebaz, kimdir senetkâr.

Dünyada ne ğeder şe' r yazan var,

¶algın derdlerine génden ba {anlar

Birce misra béle yaradabilmez,
Gelbi yanmayana şair déyilmez!

Übéyd Zakâni'nin zerafetleri,
Hele Sefahani komplimentleri...

Bunlar da kelâmdır. O {umağ olar.
Feğét şair déyil, nazimdir onlar.

Şair {algın sesi, esrin sesidir.
Vetenin ağ saçlı serkerdesidir!

Hökmüyle ordular ayağa gal {ır,
Şé'rinin nehrinde daşlar da a {ar.

Şé'rde cadu var, şé'rde esrar.
Yatırar, oyadar, {umarlandırır.

Üreyin cövheri, canı ondadır,
Gartal misraların ganadındadır.

Daş üreklileri yumşaldan odur,
Bağlı gözü açan onun nurudur.

Şé'rin düşmeni var, şé'rin dostu var.
O da gılinc kimi döyüşde parlar.

Ölkeler oyanar şé'rin sesinden,
Şimşek misraların gehgehesinden!

Göz üste yéri var her bir diyarda,
Mayağa benzeyir fırtınalarda!

Onun pıçiltısı top sesi kimi,
Se'di'nin, Hafiz'in neğmesi kimi!

Hafız! Güneş dolu bir könüldür o.
Güllerin içinde gızıl güldür o.

Şairler içinde çeleng onundur,
En güzel terane, aheng onundur.

Tar kimi zili var, bemi var onun.

Sévincden giymetli gemi var onun.

Onun “divanı”na nezer salmışam,
Yüz defe, min defe héyran ğalmışam.

Men ona senetin réyhani déyim,
Yo {sa Fars dilinin Ğuran’ı déyim.

Lepeler, külekler onun sesidir.
Ulduzlar ebedi ğehğhesidir.

Yérde addımlayan o göy şairi
Topladı başına seyyareleri.

Döşünde küçük bir defter sa {ladı.
Sanki güzgü üstde gövher sa {ladı.

Dünyada yeni bir dünyadı Hafız,
Göyleri gösteren aynadı Hafız.

Şé’rin gülincını çekib bülöve,
Gözel bir dil vérdi doğma éline.

Ğéybden yaratdı “lisan-ül ğéyb”i,
Baharın éybi var, onun yo { éybi.

Gözün yol çekirse, buyur, gel fal aç.
Éle bil ondadır her derde elac.

Esrler dolanır, esrler kéçir.
Hafız çéşmesinden nesiller içir.

Her kes öz derdini ona söyleyir,
Her kese o, teze me’na söyleyir.

Hafız bir kâinat: temiz, nurlu, pak.
Fövğüne ğal {mağdan acizdir idrak.

Sonu görünmeyen bir denizdir o,
Ay kimi, gün kimi lekesizdir o,

Ba {ıram, ışığdan gözüm ğamaşır.
Açığ, gén alnında nurlu ğırışığ.

O ba {ır tefekkür zirvelerinden,

Dünyada nur töken bir dan yerinden.

O neler düşünür, o neler söyler:
Min derdin dermanı neğmeler söyler.

Onun neğmeleri bahar bülbülü,
Bağrının başında besleyir gülü.

Goruyur gülleri tikândan, {ardan.
Gızıl gönçeleri yağışdan, ğardan.

Goruyur körpece ğanadıyla o,
Goruyur ğelbinin feryadıyla o.

Yo {, o bülbül söyil, şair ğelbidir.
Cemi âşğleri çekir, celb edir.

Bağrının başını yandıranda ah,
İnsanlar Hafız'e aparır penah.

Hafız yaraları açır, bağlayır,
Néce esdir ki, güdür, ağlayır.

Ğonağa yer verir gözünün üstde,
O {şayır, yatırır dizinin üstde.

Üreyi, süfresi, ğapısı açığ,
Kimse bu ğapıda sene démez: Çı{.

Asiman boydadır şair otağı,
Kehkeşan özüdür onun çırağı.

Kimin bu menzile ayağı deyse,
Yeri var, şahlara naz éleyirse.

Gözünün ucuyla ba {maz taca o.
Çiynini dağ kimi tutar uca o!

Hafız'den metinlik, merdlik öyrenen
Yüksekde dayanır séyyarelerden.

Ay ile, güneşle gezir yanaşı,
Ulduzlu göylere to {unur başı.

Hafız dergâhına ayak basan kes,

Şahlara el açmaz, saraya girmez.

Hafız güneş dolu bir cam elinde,
Ebedi {umardır öz menzilinde.

Onun artığını gelib ııızır içir.
Onun boş ta {çası bir {ezinedir.

Ulduzlar içinde durur {éymesı,
Üzünün niğabı ayın şö'lesi.

Onun mektebinde ders alır beşer.
Onun mektebine gelir melekler.

Ehsen {umarlara {elet vérene,
Bu iki dünyanı feth eyleyene!

Şamı kéçen üçün şam yandırana,
Eğlin göylerini nurlandırana!

Papağı bir yanda, özü bir yanda,
Perişan saçları çende, dumanda,

Bütün yér üzünün eşrefiydi o.
Adem'in en büyük {elefiydi o.

Adem bir arpaya satdı behiştı,
Hafız de eşğ de bu yolu séçdi.

Vérđi Bu{aran'ı, Semergend'i de
Bir {ala, işıglı bir tebessüme.

Onun nezerinde var dövlet fena,
Yığdı gözelleri öz etrafına.

Açıldı çöhresi al seher kimi,
Ba {dı zirvelerden péyğamber kimi.

Dünyanın köksünde saz kimi çaldı,
Güneş şüaları mizrabı oldu.

O ses derk éden bir gulağ gerek.
Hafız meğamına ucalmağ gerek.

En güzel teşbéhler, istiareler

Onun bağçasında gönçe kimi ter.

Arifler şairi, me'nalar kanı,
Onu a{ıracan gavrayan hanı?!

Sene bade vérer ürek şerbeti.
Nuş ét. Bas bağırna ebediyeti:

Ġaynar bir arzudur dilekdir Hafiz.
Tepeden dırnağa ürekdir Hafiz!

İnsanlığ, mehebbet nümunesidir.
İnsan çırağında pervanesidir!

Yandırır fitneni küleş kimi o.
Sévir insanları güneş kimi o.

Belke de günaha batmazdı Şümur,
Hafiz'in yanında sürseydi ömür.

Onu derk étseydi Avropalılar,
Bu geder amanlar, bu geder ahlar,

Bu geder göz yaşı, bu geder tufan
Belke de olmazdı başdan binadan.

Hafiz'i derk éden, Hafiz'i séven
Ġan tökebiler mi? Özün düşün sen.

Hafiz çöreyimiz, Hafiz suyumuz.
Hafiz gelbimizde en saf duyğumuz.

Hafiz'e vurulan bir mi, iki mi?
Goca mı, cavan mı, büyük küçük mi?

Ezber bilmese de onlar Ġur'an'ı,
Sinede ezberdir Hafiz "Divan"ı.

Nedir bu senetin sebebi, sirri?
Yaşayır! Feth édir gerineleri!

Getir {eyalına merhum Arif'i,
Gelbe od tökerdi onun tesnifi.

Géce yayılmamış bu teraneler,

Ezber déyerdiler uşaglar seher.

Aşarağ kendbekend, şeberbeşer,
Şé'rler dünyanı bürüyüdüler.

Hele Téhran poçtu yola düşmemiş,
Arif'in sözleri serheddi kéçmiş,

Sedleri, merzleri aşmış olardı,
Bütün yér üzünde ğanad çalardı.

Tufanda tutulsa telegraf yolu,
Yayardı yéne de külekler onu.

Bütün yér üzünün üfüğlerine,
Sepelerdi séven ürekler onu.

Héyhát! Parçalayır derdim ğelbimi,
Yağışdan sonraki göbelek kimi.

Yétişir, ço{alır, şairciyezler,
Açgözler, dargözler, pulgir {ebisler...

İlham'ı {esisler, tebi {esisler,
Fikrinde, hissinde ğurumlar, hisler.

Senetin abırını aparır onlar,
Ğelbimi köksünden ğoparır onlar.

Saray ğapısında var gel édenler,
Fahişeler kimi alvér édenler.

Şé'rin gövherini ğepiye satan,
Ğelbini, hissini ayağa atan,

Şairlik adını yére vuranlar,
Sineme yüz yérden yara vuranlar,

Böyükler önünde dörd ğat olanlar,
Abrının üstünden körpü salanlar,

Mirvarini vérib sa{sı alanlar,
Senetin ğesrini étdi tarimar.

Ne güne ğalıbdır ğörün şé'rimiz.

İndi göz yumuruğ, görüb şe'ri biz.

Héc ya{şı şe'ri de saya salmırığ,
Şe'rimiz tabutda uzanıb artığ.

Ġal {anımız idi şe'r bir zaman,
İndi şe'r o {udur, özümüz Ġal {an.

Şe'ri insanlığa düşmen sanırığ,
Az Ġala Hafız'in özün danırığ.

Cemi fenalığı, cinayetleri.
Bütün yér üzünde fitneni şeri,

Şairlerden görür az Ġala millet.
Etalet sayırlar şe'ri, etalet.

Ġezel olmasaydı Ġüya İran'da,
İndi biz uçardığ aeroplarda.

Țalgı géri goyan Ġezeldi Ġüya,
Yo{, Ġardaş, Ġezelde déyildir Ġünah.

Sözünde heĠiĠet olsa da, çoşma
Bir az çek cilovu, heddini aşma.

MisĠaldan danışıb {alvara kéçme,
Hafız'in, Se'di'nin üstüne düşme.

Bedende her üzvün olur öz yéri,
Ġolun Ġol yéri var, Ġözün Ġöz yéri.

Ölkeye bilek de, Ġöz de gerekdir.
Ġılıncla beraber söz de gerekdir!

Hafız'i, Se'di'ni, Firdovsi'ni sen,
Könül defterinden bir yolluĠ silsen,

Yurdunda, yuvanda, bes neyin Ġalar?
Birce aĠzı Ġırığ nelbekin Ġalar.

Açıb Ġözlerini ba{ ya{şı ya{şı,
Ġurunun oduna yandırma yaşı.

Biz démirik şe'r göyden inibdir,

O, insan elile gönçelenibdir.

Şé'r medeniyet, ince senetdir.
İnce ruh, ince zövg, ince senetdir.

O da musigi tek gelbin sesidir.
Heyatın en böyük mö'cüzesidir.

Sen tekce torpağda a{tarma zeri,
Ürekde yaramır şé'rin gövheri.

O teğlid étdiyin Avrupa'ya ba{,
Edibe, şaire giymet goyarağ.

Gör hara ucalıb söz rütbesini,
Senetin granit âbidesini!

Havalı köhlen tek baş aparma, dur.
Belke kâsa aşğdan isti olubdur.

Anadan méhriban dayedir belke,
Güneşsiz semadır şé'rsiz ölke!

Şé'r de insanın vuran elidir,
Yaradan elidir, Gur'an elidir.

Tor ba{ma şé're sen, şé'r heyatdır,
Gartal ürekiye bir cüt ganaddır.

Kimin güclüdürse şé'ri seneti,
Onun ebedidir medeniyeti!

NÉCE KÉÇDİ

Bir uşâğığda {oş oldum, o da yér göy gaçarağ,
Guş kimi dağlar uçub, yél kimi bağlar kéçdi.

Sonra birden ğatar altında ğalıb üstümden
Déye bilmem ne ğeder sél kimi dağlar kéçdi.

Üreyimden {eber alsan néce kéçdi ömrüm,
Göz yaşımıla yazacağ: Dün günüm ağlar kéçdi.

AZADLIĞ ĞUŞU “VARLIĞ”.¹³

Herçend ğurtulmağ hele yo { darlığımızdan,
Amma bir azadlığ doğulub varlığımızdan.

“Varlığ” ne bizim tekce azadlığ ğuşumuzdur,
Bir müjde de vérmış bize hemkârlığımızdan.

Beh beh, ne şirindilli bu cennet ğuşu Tuti,
Ğendin alıb ilham ile dindarlığımızdan.

Dil açmada, kârlığ da ğeder kôrluğumuzdan,
Çün lâllığımız doğmuş idi kârlığımızdan.

Düşmen bizi elbir göre teslim olu naçar,
Teslim oluruğ düşmene naçarlığımızdan.

Her inğilabın vur yı {ı son bennalığ ister,
Destur gerek almağ daha mé’marlığımızdan.

Hüşyar olasız düşmeni meğlub édeceksiz,
Düşmenlerimiz ğor {uri hüşyarlığımızdan.

Birlik yaradın, söz bir olar biz kişilerde,
Yo {luğlarımız bitdirecek varlığımızdan.

İKİ ĞARDAŞ ARASINDA

Hökmdür hakime ta hökm éde ferraş arasında,
Béleler buğdanı ferraşile ağbaş arasında.

¹³ “Varlığ”: Varlık, Türk Dünyası'nın en şuurulu Türkçülerinden birisi olan Dr. Cavad Hey'et'in önderliğinde, Türkçe ve Farsça olarak Tahran'da yayımlanan "Varlığ" adlı aylık dergi.

Aş içinde ulema az galır udsun gâşğın da,
Néylesin, şekk éleyib gâşğ ile aş arasında.

Tapsa millet yavan aş, özleri bozbaşı yésinler,
Yéne bir nisbet olar aşile bozbaş arasında.

Göz yaşımsan, ay Araz, goyma gözüm ba {sa da görsün,
Ne yaman perde çekibsen iki gardaş arasında!

Déme dağ daşdı, Süléyman, seni menden ayıran şey,
Bir çibandır ki, çı {ıbdır gözilen gâş arasında.

Ağ göyerçin, ne revadır ki, işıglıg gûşu sen tek,
Yata baygûş yuvasında, gala {effaş arasında.

Gör néce gızları, övretleri saillig édirler,
Milletin namusudur, fırlanır övbaş arasında.

Ŧalgı dartıbla deyirman daşı tek dağları ile,
Bizi dartanda galaydı eli bir daş arasında.

Şehriyar'ın yazan eş'arı uzağdan tanıram men,
Bir uyuşmağ de {i var neğş ile neğgâş arasında.

GAÇAĞ NEBİ

Dur gefes gâpısın bir açâ {, Nebi,
Goşulağ gûşlara bir uçâğ, Nebi.

Gâzamat istidi yata bilmisen,
Analar beşiyin sata bilmisen,
Atalar yurdunu ata bilmisen,
Géyretün gûrbanı ay goça {, Nebi.

On beş il gâvurun, zülmüne dözdün,
Her neğşe çekdise, neğşesin pozdun,
Şimdi ki, obadan, élden el üzdün,
Gem yükün çatmışam, dur gâça {, Nebi.

Dörd bir dövremizi saldatlar aldı,
Galalar ucaldı, garanlıg saldı,
Zindanun işıgsız, güneşsiz galdı,
Hümmeütün ucadır, dam alçağ, Nebi.

Dédin bes veten de sabıg vetendir

Gördün ki, dostun yo {, hepsi düşmendir.
Vetenden galan bir ğuru kövşendir,
Ondan da el çekib vaz kéça {, Nebi.

Çöllerde çekmişdim veten zilletin,
Gerimiş üzünden çekim ğürbetin,
Ġırırım vetenin ipin, ülfetin,
Ciyerden ayrılmır bir pıça {, Nebi.

Vetenden doymuşam, Nebi, ğınama,
Dur gédek, bu {algı artığ sınama,
Dur görüm bu ağac benzir anama,
Télinnen ğoy ğırım bir saça {, Nebi.

Haralı olmalı, bile bilmedik,
Ġanların lekesin sile bilmedik,
Bir de biz bu yana gele bilmedik,
Araz'ın suyundan bir iça {, Nebi,
Ġeyretin ğurbanı, ay ğoça {, Nebi!

AMAN AYRILIĒ

Bizi yandırır yaman ayrılıĒ,
Bu darı {dıran duman ayrılıĒ,
Başa sovrulan saman ayrılıĒ,
Aman ayrılıĒ, aman ayrılıĒ!

Bir gözün açar, bir gözün yumar,
Araz'ı serin gördükde umar,
Tezer'i derin gördükde cumar,
Ġem deryasına cuman ayrılıĒ,
Aman ayrılıĒ, aman ayrılıĒ!

Araz'im vursun baş daşdan daşa,
Göz yaşı gerek başlardan aşa,
Néce yâd olsun ğardaş ğardaşa,
Ne din ğanır, ne iman ayrılıĒ,
Aman ayrılıĒ, aman ayrılıĒ!

Dédim: AyrılıĒ ğınama meni,
Seni görmüşem éller düşmeni,
Yüz min kere de sınayam seni,
Aman ayrılıĒ, haman ayrılıĒ,
Aman ayrılıĒ, aman ayrılıĒ!

Göylerin, günün, ayın gizledir,
 Ulduz a {tırır, sayın gizledir,
 O {unu atır, yayın gizledir,
 Geddimi éden kâman ayrılığ,
 Aman ayrılığ, aman ayrılığ!

Sen unutsan da, Süléyman, meni,
 Unutmayacağ Şehriyar seni,
 Yaz geler bülbül gapsar çemeni,
 İndilik sévsin zaman ayrılığ,
 Aman ayrılığ, aman ayrılığ!

Ayrılığ gele bir kerem ğıyla,
 Bir néçe günde bizden ayrıla,
 Ğem de biz tek sola, savrıla.
 Hanı bir béle güman ayrılığ,
 Aman ayrılığ, aman ayrılığ!

Amansız gözün yuman ayrılığ,
 Cansızlığından uman ayrılığ,
 Ganla yazılmış roman ayrılığ,
 Aman ayrılığ, aman ayrılığ!

DÖYÜNME VE SÖYÜNME

Bir ğern de ğardaşdan uzağlaşmağ olurmuş?
 Ğardaş déye bir ömr soraglaşmağ olurmuş?
 Birden de bu ğardaşla gucağlaşmağ olurmuş?
 Bunlar éle ki, erz éledim, geldi ve oldu,
 Men her ne mahal ferz éledim geldi ve oldu!

Biz ayrıralı ğerndi ğardaşlarımızdan,
 Leşler kimi ayrı düşeli başlarımızdan,
 Üzmüş eli Gafğazlı ğarındaşlarımızdan,
 Gör men ne hâl ollam béle dastanı görende,
 Birden de Eliyév kimi aslanı görende!

Ğardaş gözüm a {darmada goy bir seni tapsın,
 Éşğim tilisim dağları Ferhad kimi çapsın,
 Düşmen var ise, döşlerini tendire yapsın,
 Hesret ğalalı biz size bir ğern yarımındır,
 Ağlar gözümün şahidi, şé'rim, sétarımdır.

Oğraş ğaşalan helme, gözü ğaşdan ayırmış,
 Cellad tiyesile bedeni başdan ayırmış,

Candan ciyeri, ğardaşı ğardaşdan ayırmış,
Bir millete dünya boyu bir facie doğmuş,
Biz éllerin ol ğehreman éhsasını boğmuş.

Yatsın yava gözler, helelik be {ti oyatdım,
Él ar {ama çatdıĝda ğemi, ğüsseni atdım,
Ĝardaş, seni tapdıĝda derin arzuma çatdım,
Sanki Bakı'nı, Gence'ni vérdin mene, ğardaş,
Tapdım élimi, ar {amı, ğurban sene ğardaş.

Sen tehvil alırsan meni, ğardaş da sanırsan,
Minler yâd içinde meni görcek de tanırsan,
Gelbimde, dilimde ne sözüm varsa ğanırsan,
Rüstem, Bakı'dan söyle mene, can sene ğurban,
Tebriz sene lâyiĝ nedi, Téhran sene ğurban.

Ĝardaş, yéne sensen ki, dalımda dayanıbsan,
Ĝardaş yata bilmezse, uyubken oyanıbsan,
Men her oda yanmışsam, ona sen de yanıbsan,
Yâd ğardaş olamaz bize, ğardaş da yâd olmaz,
Gelbim sen ile şâd olu, sensiz de şâd olmaz.

Düzdür ki, sizin inĝilabız {elgi ayıldı,
Çapĝın mal olan, mal davar olsun da, ğayıtdı,
Amma bizim insanlarımız gétđi ki, gétđi,
Ĝafĝaz ğayıdıb dönmedi héç öz medarından,
Ĝismet hele yo { Şehriyar'a Be {tiyar'ından.

Ĝardaş, sene ğurban, bu salamı götürersen,
Ol ğehreman éllerde gezerken yétirersen,
Ordan da gelende bize şadlıĝ getirersen,
Déynen Dümürül bürcünü düşmen yı {a bilmez,
Ĝardaş ne ğeder yadlaşa, yaddan çı {a bilmez.

Sarĝındı o süsenlere, sünbüllere könlüm,
Bülbül kimi ğandır o ĝızılĝüllere könlüm,
Vahidlere, Ĝabillere, Bülbüllere könlüm,
Şair olalı borcludu Sabirlere ruhum,
Vurĝundu Süléyman kimi sahirlere ruhum.

Rahimli, Süléymanlı görüm Be {tiyar olsun,
Ĝülgün bacım Azer ğadını berĝerar olsun,
Osman, Nebi, Kürçaylı, Resul, Tûde var olsun,
Fürsetde Sehend ile size gül seperik biz,
Her göz sizi görmüşse, o gözden öperik biz.

Éşginle könül göz yola dikmiş yarı gözler,
 Könlüm yâr itirmişse, arar, a{darı gözler,
 Dil sebr éleyib dinmese de, yalvarı gözler,
 Âşığ gözüdür çeşme-yi Zemzem de déyirler,
 Hicran odudur, Nar-i cehennem de déyirler.

Bir gün olu ki, Fatihe biz sağ sola vérrik,
 Dünya hamı bir millet olub, gol gola vérrik,
 Düşmende mehebbet tapa, bizler yola vérrik.
 Gardaş, üzüne hesret olub çekmem o gün ah,
 Tılgı oda yandırmağa goyma, Ulu Allah!

SATİRİK ŞE'R

Bu géce men ki yatabilmeyirem,
 Başı başlara gatabilmeyirem,
 Yu{usuzluğ meni gataşdırdı,
 Men bu nâmerde batabilmeyirem.
 Oğru galdırdı gazan gablamanı,
 Kim el atsın hacata, bilmeyirem
 Oğrunun kim yétişib ombasına
 Zı{laya bir zopa ta bilmeyirem.
 Aylıg aldığ, kira vérdik gétdi,
 Ne yéyek, éy vay, ata, bilmeyirem,
 Dedemiz yo {, kime çekmek barata,
 Kimi salmağ barata, bilmeyirem,
 Cibde galmışsa da bir bés manatım,
 Ne alım bés manata, bilmeyirem,
 Dédi şeytan da déyir yorğanı sat,
 Ğışdı, yorğandı, satabilmeyirem.
 Ğar déyir, gel, kişisen, pambıg atağ
 Kişi, men pambıg atabilmeyirem,
 Héy gelib menden atırlar şeteli,
 Kim salıb mazı mata bilmeyirem.
 Zindegânlıg {orata bir şey olub,
 Neye lazım {orata, bilmeyirem.
 Bir sümükdür ki, boğazlarda galıb,
 Kim ata, ya kim uta, bilmeyirem.
 Ğar yağışda bu ne gondum köçdüm,
 Niye düşdük bu ota, bilmeyirem.
 Bu kitablar azı bir at yüküdür,
 Bunu kim çatsın ata, bilmeyirem.
 Héy soyuğdan büzülüb bey duraram,
 Kimdi yéng-i müşata, bilmeyirem.

Gécemiz sübh olacağ ya hele var,
Ba {ıram héy saata bilmeyirem.
Ėuş uçar, amma ne derman élemek,
Daş deyen göl ġanata, bilmeyirem.
Ay ġardaşlar, mene bir el yétirin,
Yüküm açırdı, çatabilmeyirem.
Teb-i şé'rim dayanıb soncuğ atır,
Men de ki, soncuğ atabilmeyirem.

BİR GELİN

Ne zerif bir gelin, Ezize, seni
Mene layiğ Tanrı'm yaratmışdı.

Bir zerif ruha bir zerif cismi
İzdivac hörmet ile ġatmışdı.

Éşğimin bülbülü seni tutmuş,
Her ne dünyada gül var atmışdı.

Sanki dustağ iken men azad idim,
Éle eşğın meni rahatlamışdı.

Sévgilim sanki hemnefes olalı,
Ėefesimden meni çı {artmışdı.

Cennet étmiş benim cehennemimi,
Yandırıp ya {masın azaltmışdı.

Ėara gün ġargası ġonanda benim
Ağ günüm varsa da, ġaraltmışdı.

Adı batmış ecel gelende bize,
Men ayım çı {dı, gün de batmışdı.

Saralıb gün şefeğde ġan çanağın
Ėor {udan titredib calatmışdı.

Ėara bayğuş salanda ağ ġuşumu,
Ze'ferantek meni saraltmışdı

Kôr ġeza öz yolun génelde
Çâremin yolların daraltmışdı.

Ne ġeder ovdum, açmadın gözüvü,

Göz sükût-i ebedle yatmışdı.

O ala göz oyanmadı ki, benim
Be{timi min keret oyatmışdı.

Daha kirpiklerin olub néşter,
Yaramın gözmesin gopartmışdı.

Seni vérdim Béhişt-i Zehra`ye,
Mene Mövlâ elin uzatmışdı.

Sen ne ya{şı éşitmedin, balalar,
"Ana vay" nâlesin uzaltmışdı.

Üreyi doğranan anan meledi,
Dünya zehrin ona yalatmışdı.

Sen bahar étdiyin çemende {ezan,
Her ne gül gönçe var sozaltmışdı.

Ne yaman yérde köçdü karvanımız,
Ne yéyin yük yapım da çatmışdı?!

Ğır{a sen yétmedin, cavan gétidin,
Men gédeydim ki, yéddim altmışdı.

Ğoca va{tımda bu gera ba{tim
Meni gül tek belaye satmışdı.

Halal geliri vardı, héyhat, derd de ço{ idi,
Ölende birce illik {ercliyimiz yo{ idi.

O ölende, gözlerden ne géder yaş süzüldü,
Onun varı, dövleti,

Mehebbeti, hörmeti,
Sonsuz mirvariler tek kirpiklere düzüldü.

Ar{asınca hele de ah çekir él sinesi,
Bir rehmet gâfilesi, mehebbet gâfilesi.

Menim anam éle bir atanın yadigârı,
Tekce bizim évin yo{, yüz évin ifti{arı.

Él obaya gözünden ışığ véren bir ana,

Héyhat, söndü o işiğ. Döndü dünya zindana.

Тéыр. Ölmeyibdir o. Éşidirem sesini,
Üşüyende duyuram yéne od nefesini.

Görürem vérmiş yéne uşağlarla baş başa,
Yéne duz tökür aş.

- Nahid, kiri,
- Bijen, kéc... Çekil bir az kenara.

Kefkiri göy yérine. El ayağa az dolaş,
Yéne fikrinde {este. Yéne de sebzeli aş.

O, atamın yanında torpağa tapşırıldı,
Geldi göhum eğreba, başsağlığı vérdiler.

Dodağlarda cümleler kelme kelme gırıldı,
Göz yaşına garişdı teselliler, ümidler.

Ya {şı {etm tutuldu gemli, elemli, mehzun,
Zehmet çekib gelenler, lütfünüz artığ olsun.

Üreyimi yandırır, göynedir ana derdi,
Men anamı istedim, onlar teselli vérdi.

Bes o kimdir,
Yorğanı yéne üstüme çekdi?
Yéne géce yarısı stekana su tökdü.

Ğızdırmanın içinde başım bedenim yanır,
Gör {ulu bir yu {udan men yéne de oyanır,

Gözlerimi açanda yéne görürem onu,
Ayağımın ucunda yalnız oturduğunu.

Bu géce sübhe ya {ın o yéne geldi asta,
Yéne barmağı üstde. Yéne gulağı sesde.

Yéne öz Allahıyla râz niyâz édirdi.
O, aheste aheste.
Тéыр. Ölmeyib anam. Yaşayır köksüm üstde.

Ne geder ki men sağam, anam da sağdır benim,
Sesimde, nefesimde yaşıyacağdır benim.

Yaşayacağı gemimde, perişan gülüşümde,
Bir sözünü yâd edip gırılan gülüşümde.

Onun südünden emdim men şairlik tebimi,
Heyatımı, ömrümü, ilhamımı, gelbimi.

Bir şaire dönderen, bir meş'ele dönderen,
Anam oldu. Anamdır mene her şeyi veren.

O benim me'bedimdir,
Ölmezdir, ebedîdir.

Héç öler mi, söyleyin, sual verin cahana:
Şehriyâr'ı yétiren şir ürekli bir ana?.

O, sévgiden yoğrulmuş yanar, gaynar bir ürek,
Hara gétsem, kökstemde benimle bir gédecek.

Héç bilsen mene bir va{t neler, neler démiş o,
Hegîgetler söylemiş, efsaneler démiş o.

Onun nağıllarıyla ganadlanmış {eyalım,
Bayatılar, laylalar, teraneler démiş o.

Béşiyimin başında gâh gülmüş, gâh ağlamış,
Gundağımın bağını neğmelerle bağlamış.

Menim eşğim, ilhamım, her neyim var, onundur,
Bu gemler, bu elemler, bu misralar onundur.

Men yazmıram belke de yazır indi bu şé'ri,
Onun gızıl şüa tek könül titreyişleri.

Men onun sayesinde boya başa çatmışam,
Anam meni yaratmış, men âlem yaratmışam.

Perestarlığ éledi, bés il {este oğluna
Ganlı göz yaşlarıyla nicat véren bir ana.

Bes övlâdı néyledi? Héç ne. İnan ki, héç ne.
Şefa{anede yalnız, özgenin ümidine.

Bir gün {eber geldi ki, tamam oldu heyatı,
Sındı gölum ganadım.

Ėum Şeheri yolunda dağlar meni danladı,
Dağları da özüm tek sinesi Şan Şan gördüm.

Dağları da özüm tek sessiz danışan gördüm,
Ėara cizgiler dolu bu sehra bir Ėem yolu.
Menim için Ėor{ulu...

Deryaça da éle bil ağlayırdı hâlîma,
Dayanıb fikre daldığ,
Ėümbezin etrafını dolanıb namaz Ėıldıđ.

Ėöy mamırlı daşların ba{dığ yan yöresine,
Düşdü gözümün yaşı Yasin'in süresine.

Bitdi, Yasin de bitdi,
Anam torpağa Ėétidi.

Men o Ėece atamı gördüm, yu{umda gördüm,
O, anamı sesledi. Anam hay vérdi ona.
Ayn dörd çévesini bulud duman bürüdü,
Bildim anam Ėeдеcek.

Ana,
Ėétme!
Can ana!

Atam heyet bağında, öz uca çardağında,
En ülvî bir âlemin müğeddes Ėucađında.
Éle âlem ki, orda ne elem var, ne Ėem var,
Eziz ana, oğlundur bu sözleri söyleyen.

Bütün azablarının, derdlerinin muzdunu,
Bir damcı gözyaŐıyla ödeyirem bu Ėün men.

Sen derdimi çekmekden Ėilas oldun, ölerек,
Rahat uyu, ana can, teze yerin mübarek.

ĖarŐıdadır, ĖarŐıda hele Ėemim, kederim,
Menim anasız Ėünüm. Menim yétim Ėünlerim.

Birden sanki yér çekib üreyimi apardı,
Ėebristan sükütunda anam feryâd Ėopardı.

Daşların arasıyla o yüyürür, o Ėaçır,
Ayağları dolaŐır.
O yı{ılır,

Dikelir,
Gelir. Dalımca gelir.

Hürkmüş bir deli kimi vağzalacan yüyürdüm.
Adam içine girdim.
Éve gelib çatanda
Gördüm o, menden gabağ gelib durub éyvanda.
Çabalayır, çırpınır, menden giléylenirdi.
Yarım gapalı gözler éle bil ki déyirdi:
- Menden ayrılma.

Geldim. Başım gicellenirdi,
Üreyime éle bil cive doldururdular.

Gözümün gabağında yér göy gal ııb énirdi,
Her şey peren perendi... Her şey gor ıınc, tar mar.

Başımdan basmağ üçün sema meni gezirdi,
Tufanda boğmağ üçün derya meni gezirdi.

Günahkâr gözlerimde dünya zülmete dönmüş,
Maşının tekerinde külekler oda dönmüş.

Külekler mi bu esen, ya onun zeif sesi,
Menim ar ııamca gacıan o vücudun nâlesi?

Éve geldim.
O ıılanmış,
Dilimde söz gurumuş.
Gördüm yéne hovuzun o, başında oturmuş,
Yene de mis leyende ağ köpüyü yayır o,
Menim andıra galmış köyneyimi yuyur o.
Sanki azca gımışdı,
Amma gelbi sınmışdı.
Dédi: Meni torpağa tapşırıp geldin,
Sağ ol,
Yalğız goymayacağım seni, bîneva oğul.
İstedim gülümsünüb çı ııam bu iştibahdan,
Ancağ o, ııeyal idi. Sinem od tutdu ahdan.
Yumruğ boyda gelbimde dünya boyda kederim.
Sen indi bir ııeyalsan. Éyvay, anam, maderim!

GESIDE
(Bir parça)

Padişah, diğgetle ba {, tufan dolu Tebriz'di bu,
Kécmişinden boylanır yüz ğehreman, min ğehreman.
Şems'in öz şehri, Celaeddin Mehmed Ke'besi
Ki, démiş, éy sariban, aç yükleri, {oşdur mekân.
Bu hemen torpağdı ki, méydan açıb azadlığa,
Neğmesiyle, ne'resile od saçıb Settar Tıan.

Şéy { Mehmed ile Saib Tebrizî iller boyu
Éşğ, ürfan köylerinde oldular bir kehkeşan...
Padişah, bu ana dek men tercüman oldum, yéter.

Dinle, göy Tebriz désin öz derdini bîtercüman:
"Şehr-i Tebriz'im, belalardan seni hifs étmişem,
Gollarım bir cüt ğılinc, köksüm siper, bağrım nişan.

Yüz veli ehde kéşik çekmiş, béşik olmuş sinem,
Köksümün üstünde durmuş güreli te {t-i Keyan.
Şerg'i Ğerb'e, Ğerb'i Şerg'e bağlayan yollar benim,
Can benim, kârvan benim, sarban benim, men bağrı ğan.

Rûzigârın dar gözünden düşmüşem men be {ti kem,
Ğehremanam, ağlayan bir tifle dönmüş ğehreman.

Beslerem min çolpa men, héyhât, uçarlar ğürbete,
Ar {asınca ah çeker densiz, susuz bir âşiyân.

Men edalet ğesriyem, uçmuş tağım, sınımış ğolum,
Men mehebbet yurduyam, gülzârımı vurmuş {ezan.

Bir tike ruzi üçün candan keçir {algım benim,
Can ucuz... Ruzi baha... Ğalmağ çetin, ölmek asan.

Yük vurub üz dönderer her lehze menden bir a {ın,
Bir a {ın ki, yolçusu nâlan, sefil, bî {animan.

Padişah, bir çâre ğıl, ğaytar ğeri ol desteni,
Her kes öz yurdunda ğalsın, ğaçmasın dost aşnadan.

Bu ğerib mehmanları öz yurduna cem eyle sen,
Ar déyilmi nan üçün can gezdire insan olan?

Açdır her kar {aneni, mes'ud éle her {aneni,
Şâd olub, azad olub ağlar gözüm gülsün bir an.

Eger Allah méhribansa , mehri varsa ger şahın,

Bir daha gürzar olar bu bağ bağat, bu busitan.

Biz edalet, biz heğiğēt isterik "Ṭaliğ" déye,
Ṭalg eger nâşad ise, şâd héç olarmı şâdiman?

Padşaha, al o {u, ölmez ğılar şé'rim seni,
Şehriyar'em, séhrikârem, şairem, cadubeyan.

BÉHCETABAD ṬATİRELERİ

Ulduz sayarağ gözlemişem her géce yârı,
Géc gelmededir yâr, yéne olmuş géce yarı.

Gözler asılı, yo { ne ğaraltı, ne de bir ses.
Batmış ğulağım, gör ne döşürmekdedi darı.

Bir ğuş: Ayığam, söyleyerek, ğâhdan inilder,
Ġâhdan onu da yél déye lay lay, huş aparı...

Yatmış hamı, bir Allah oyağdır, daha bir men,
Menden aşığı kimse yo {, ondan da yu {arı.

Ġor {um budu yâr gelmeye, birden yarıla sübh,
Bağrım yarıdır, sübhüm açılma seni Ṭarı.

Dan ulduzu ister çı {a, göz yalvarı: - Çı {ma!
O çı {masa da, ulduzumun yo {du çı {arı.

Gelmez, tanıram be {timi, indi ağarar sübh,
Ġaş béyle ağardığca daha baş da ağarı.

Éşgin ki, ğerarında vefa olmayacağımış,
Bilmem ki, tebiet niye goymuş bu ğerarı.

Sanki {oruzun son banı {encerdi, so {uldu.
Sinemde ürek varsa kesib ğırdı damarı.

Riş {end ile ğırcandı seher, söyledi: Durma!
Can ğor {usu var eşgin, ulduzun bu ğumarı.

Oldum ğara ğün, ayrılalı o sarı télden,
Bunca ğara ğünlerdi éden rengimi sarı.

Ezbes meni yarpağ kimi hicranla saraldıb,

Ba {san üzüne, sanki gızıl güldi gızarı.

Göz yaşları her yérden a {arsa, meni tuşlar
Deryaya ba {ar, bellidi, çayların a {arı.

Méhrab-i şefeğde, özümü secdede gördüm,
Talg içre gemim yo {, üzüm olsun sene sarı.

Éşgi var idi Şehriyâr'ın, güllü, çiçekli,
Efsus ki, geza vurdu, {ezan oldu baharı.

VETENE ĞAYIDARKEN

Yéne ğanadlanıram men veten havası ile,
Néce ğanadlanar her ğuş bahar yuvası ile.

Veten sarı yériyen ğafile dağı oyadır,
O şad {eber getiren zenglerin sedası ile.

O doğma yurda yétişsem, ürek de hiss édecek,
A {-i Töten ğo {uyur yurdumun havası ile.

Ona şükür édirem, yâr ile diyâra yétib
Ğovuşmuşam yéne de dostların vefası ile.

Vesatet isteyirem ğehre gétmiş eşgin için
Néce ki, tövbeni rind sındırar rızası ile.

Açıbdı bülbüle benzer tebim yéne dehenin
Ki, ğönçeler açılar neğmemin nidâsı ile.

Ne {oşdu neğmelerim birleşe bahar yéline,
Çemende reğs éde güller onun sefası ile.

Nedendi gül şa {ına ğonmağa yo { i {tiyarı,
O bülbülün ki, ğalıb hicranın cefası ile.

Feğet ne fayda ki, her yérde üzbeüz oluram.
Bu hiyleger feleyin men yéne cezası ile.

Göçüb géden o eziz dostların yéri görünür,
Sedaları ğarışib çöllerin nevası ile.

Getirdi oğlunu Ken'an'a nâle ile Ye'ğub

Feğet mezarda görüşdü oğul atası ile.

Gözümde getrelenen yaş déyil, ürek ganıdır,
Eğige benzeyir o, rengi, hem behası ile.

Bacılarım yığılıb dövreme bir hâle kimi,
Néce ki, hâle salar dövre, ay ziyâsı ile.

İnan ki, Şehriyâr'ın gelbden gemi siliner,
Feğet bu doğma, eziz torpağın devası ile.

EFŞANE ŞAİRİ¹⁴

Nima, bu derde gel ki, ğeribane ağlayağ,
Bir yérde biz ona iki divane ağlayağ.

Sen Ğaf dağından aç mene söz men de sineden,
Öz könlü ile biz béle cânane ağlayağ.

Tüstüyle doldu év, gözümüz çı {dı el eman,
Hardan yanır déyek ki, bu kâşane, ağlayağ.

Éyvanda yanmadığ ne édek ki, çirağ kimi,
Bir şam kimi ba {ıb béle éyvane, ağlayağ.

Saçlarımız perişan olubdur ne éyleyek,
Ğismet bu idi hâlin perişane ağlayağ.

Efsâne var sinemde benim de senin kimi,
Gel, gel ki, söyleyek néçe efsâne, ağlayağ.

Vérmiş eceb ki, bir béle péymane esrimiz,
Ta vardır elde gel ki, bu péymane, ağlayağ.

Terk étmeyek o méykedeni, él güler bize,
Olmuş penahımız, déye méy {ane, ağlayağ.

Séyr éleyek zamanı, ba {ağ eyri boynuna,
Asmış felek ona éle dürdane, ağlayağ.

Esla déyil ki, toy sesi, ah ü feğandır o,

¹⁴ Şehriyâr, bu şiiri İran'ın meşhur şairi, Şé'r-i Nov (Yeni Şiir) nazariyesinin banisi Nima Yuşic'e (1895-1961) hasretmiştir. Bu şiiri Farsça'dan Türkçe'ye B. Azeroğlu tercüme etmiştir.

Çatmaz ki, el déyek éle dastane, ağlayağ.

Bülbül kimi çemende feğan ğismet olmadı,
Bayğuş tek oldu ğismeti virane, ağlayağ.

Bîgâneler haray ki, gülürler bu hâlete,
Bir séyr édek ki, néyledi bîgâne, ağlayağ.

Küsmüş uşâğ kimi béle yoldan ötenlere,
Öz derdine nolar ki, tebibâne ağlayağ.

NE ÇEKMIŞEM¹⁵

Éşğinde bir ömür meni tutdu keder, elem,
Âşîğ de olmadın bile sen ki, ne çekmişem!

Éşğ ile eĝl gétmediler héç zaman yola,
Âşîğ olarsa kimse daha eĝlden ne ĝem.

Rö'yade görmüşem ki, dünin vesle çatmışam,
Sübh oldu görmüşem yéne hicranla hemdemem.

Bir buse ile könlümü ĝemden {ilas éle,
Bir böyle derdile sen özün olgilân hekem.

Bir gün Seba saz ile dédi: Şehriyâr, aman,
Senden ne yazmayıb mene tâle yazan ĝelem...

PERVÂNEN OLUBLAR¹⁶

Şemler senin o çöhrene pervane olublar,
Her eĝli olan eşğde divanen olublar.

Ayla güneşi cam éleyibdir sene eflak,
Onlar béle bir şövgile péymanen olublar.

Pirler ki, meni men' éleyib genclere daim,
Ancağ ki, senin özlerin mestanen olublar.

Can gözlerini tikdi sene könlünü vérdi
Can, göz ve könlü her üçü cânanen olublar.

¹⁵ Bu şiiri Ebülfezl Hüséyni Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

¹⁶ Bu şiiri Ebülfezl Hüséyni Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Gördüm o gara gözleri, ovsunladı Yâ Reb,
Efsun ile onlar senin efsanen olublar.

Bîgâne bilib sirlerini, âşnalığ étdi,
Onlar ki, seni duymadı bîgânen olublar.

Goşun dédi ki, Şehriyâr'ım, sübh açıldı,
Gemler hele feryadile hem{anen olublar.

TEBRİZ GÖZELİ¹⁷

Nazlı, duzlu o peri çöhre ki, nergiz gülüdür,
Seni görcek vurular, sanki çemen bülbülüdür.

Senin ol gözlerinin çevresinin rengine, ba{.
Gerg olub göyde Süreyya, o, bir ulduz gölüdür.

Salam üçün eyiler secdene, Tebriz gözeli,
O zerif serv-İrem ki, özü Şiraz gülüdür.

İti¹⁸ {encer gâşın ile gara zülfün oyunu,
“Lezgi reğsi”ymiş adı şe’rde, Gafgaz sélidir.

Yo{dur şe’rimde gedimlerdeki riğget, şübhe,
Bu, hékâyet danışan télli sazın öz dilidir.

Gözelim, bir gulağ as, derdimizin tercümesi,
Mûsiğî varsa, onun hem bemidir, hem zilidir.

Söyleyin, usta Seba¹⁹ titresin ol perdede ki,
Orda sirrın évine pasiban eşğın elidir.

Cilvé-yi hüsn-i ilahinle bacarmaz ressam,
Dé ki, yağsın gelemi, rengi, o renkler ölüdür.

Yandırılar perimi, sonra salıblar gefese,
Ğuşa ba{ ki, hele de uçmağ onun niskilidir.

¹⁷ Bu şiiri Nazim Rivan, Farsça’dan Türkçe’ye tercüme etmiştir.

¹⁸ İti: Keskin.

¹⁹ Usta Seba: XX. asır Azerbaycan’ın en meşhur musiki üstadlarından birisidir. Tebriz’de dünyaya gelmiştir. Genç yaşlarında hürriyetçi ve milliyetçilerle birlikte mücadeleye katılmış, yıllarca takip ve tehditlere maruz kalmıştır. Vatanından sürgün edilmiştir.

Üfütün şerğde işğlanması olmur ebedi,
Çünki ğebr de güneşe öz yuvası, öz élidir.

Sene şöhret getirib mende hüner gözlemeyin,
Şehriyâr'em, ğezelim ince gözeller tülüdür.

MERHUM MİRZÂDE ÉŞĖİ'NİN TATİRESİNE²⁰

Özü eşğ ehli, merdler içre vahid, bînezir erdi,
O Éşğ ki, cem-i eşğ i, cem-i derdi, Veten derdi.

Ona can be{ş eden şem'in odu söndü, feğət yo{ ğem,
Ne ğem ki, buzlu ahında alov, ateş çiçeklerdi.

Ĝanad çalmağdadır her an şefeğler lâlezarıyçın
Teyalı, ruhu ol merdin ki, âfağ e ğanad gerdi.

Can atdı ittifağ ğursun kâsıbla bînesiblerden,
Cenablar meclisindense üzün nifretle dönderdi.

Bu eşğ in nerdbazi öz canın da vérdise elden,
Reğibler mat ğalıb nerdde, néce hay ekdi, vay derdi!

“Öler mi héç o kes ki, ğelbi eşğ ile nefes alsın?”
Teyr, ölmez! Öler düşmen, ğalan Éşğ i semenderdi!

Öz eşğ inde o, bir âli meğame yét di ki, men ço {
Yüyürdüm yél kimi, efsus, tozundan yér {eber vérdi.

Deyirler: “Sahile çatmaz gemisi eşğ sévdanım”,
Osa yardı o tufanı, ne dinceldi, nefes derdi.

Canından kéç di pak Éşğ i, ne ğiyet aldı? Ölmek mi?!
O, {idmet éyledi, dövlet ecelden muzd gönderdi.

Bu saf ğüzğ ü tutar mı pas? Teyr, solmaz {eyanetden,
Ölerken çöhresinde ğan ğızıl afağ a benzerdi.

O tapdı, Şehriyâr, can vérmek ile derde dermanın,
O Éşğ i ki, cemi eşğ i, Veten derdi, Veten derdi!

RÜBAİLER VE DÜBEYTİLER²¹

²⁰ Bu şiiri Nazim Rivan, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

²¹ Bu şiiri Nazim Rivan, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

İlâhî, bir nur saç sen gözümüze,
Sefa vér, sağlğla gül üzümüze,
Doyduğ bu zülmetde lekelenmekden,
Parlayan bir güneş başışla bize.

Yo {dur vetenimden başğa vetenim,
Orda da tapılmaz hemdemim benim,
Belke de sirrimi ğebre söyleyim,
Bir mehrem kesilsin mene kefenim.

Ğemliyem, ğem {ar yo {, ğefes de dardır,
Artığam, dünya da menden bizârdır,
Ğala divarları kesib ar {amı,
Yâ Reb, ğefes de dar, nefes de dardır!

Sél geldi, dostları menden ğopardı,
Bahar busatımı pozub apardı,
Gözüm üstlerinde yaz bulududur,
Dürr töker, sanmayın yağışla ğardı.

Kesdi ömrümüzü dövrün zeheri,
Bir de acı dilin ölüm beheri,
Beden bir zindandır, can ğefesdedir,
Ölüm, gel, ğurtarsın heyatın şeri!

**İnsana {oş ğeler te'rif olsa saf,
Tisletler ölçüdü, vicdansa serraf,
Varsa bu ne'metin, şükr ét, Pýğember:
"Dinin yarısıdır" démişdir insaf.**

Namus insan için oyuncağ déyil,
Bir çemen gülüdür, yeğın éyle, bil,
Ğadın bir anadır beşeriyete,
Önünde te'zim ét, edeble eyil.

Yaşamağ istesek bir ömür eger,
Onu da sert ölüm kâmına çeker,
Bu yer de, o göy de dolanır bir cür,
Deyişmez bu heyat héç zaman meger?

Sen vérdin âleme ibret, musıği,
Yorardı insanı ğeflet, musıği,
Dinlerken bu yorgun ürekler seni,
Vérirsen onlara cennet, musıği.

Melek tek ğazanıb sema, Şehriyâr,
İster nâdan ağzı yuma Şehriyâr,
Ebedî eşğ ile vurduĝca ğelbi,
Yaşayar her yerde hüma Şehriyâr!

TAR'IM MENİM²²

Sızlayır ehvalıma sübhe ğeder tarım benim,
Tekce tarımdır ĝara ĝünlerde dildârım benim.

Ço { vefâlı dostlarım vardır, yaman ĝün gelceyin,
Tardan özĝe ĝalmayır yâr-i vefâdarım benim.

Yér tutub ĝem {anede ĝıldım feramuş âlemi,
Men tarın ĝem {arı oldum, tar ĝem {arım benim.

Gözlerime her tebensüm sancılır néşter kimi.
Kirpiyi {encerdi, ah, ol bivefa yârim benim.

Asiman aldı kenarımdan ay üzülü yârımı,
Yaş töker ulduz kimi bu çêşm-i {unbarım benim.

Ey bu ĝemli könlümün tâb ü ĝerarı söyle bir,
Ehd-i péymanın ne oldu, n'oldu ilĝarım benim.

Şehriyâr'em, gerçi men söz mülkünün sultanıyam.
Göz yaşımndan başĝa yo {dur dürr-i şehvarım benim.

ATAMIN MATEMİNDE²³

Yalgız ĝoyub ĝeden meni, bî {eber ata,
ĝétdin özün, meni éledin bîpeder, ata!

Éy can véren vetende, ölen bir ĝerib tek,
Yandırdı ĝelbimi bu elem, bu keder, ata!

Sandım esa olum sene, ancaĝ ne faide,
Düşdüm özüm de batlaĝa, bilsen eger, ata!

Éy bizleri yétim ĝoyub, kimsesiz ĝılan,

²² Bu şiiri M. Elizâde, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

²³ Bu şiiri Hekime Billurî, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Ƨoş géttin, éy ata, seferin bî{eter, ata!

Gizlin ba{ım camalına göy bir de son kere,
Artığ bu son seferdi, ağır bir sefer, ata!

Sen torpağa apardın oğul hesretin daha,
Men de seni yu{umda gören bil meger, ata!

Ėelbin ġanıyla besleyen éy bağban meni,
Dünyada görmeyen emeyinden semer, ata!

Oğlundan ötrü éylemiş eğyar te'neler,
Sarsıtdı belke ġelbini bu te'neler, ata!

Efsus, ġafil imişem âlemde gör néce,
Héç bilmedim gelibdir atamdan {eber, ata!

Sen rehmdil, vefalı, sen ehl-i güzeşt idin,
Efv ét meni, bu olsa müyesser eger, ata!

Sebrim, metanetim dağ ola, sındırar ġemin,
Bu ayrılığ dağın ġıracağdır kemer, ata!

Tek men déyil ki, ehl-i hüner bîpeder ġalıb,
Millet ġalıb, bu yérde, inan, bîpeder, ata!

Söyle, néce dönüm éve bir gün bu ġemle men,
Senden o évde görmeyim héç bir eser, ata!

Men ġalmışam, ümid ġalıb, bir de derd-i ġem,
Onlar da oldu puç, ġeminde heder, ata!

Géttin özün, ne étmeli, tufan-i rûzigâr,
Étdi bu {animanımı zir ü zeber, ata!

Söndün seher gülende sen, éy sübhün ülkeri,
Açdın melek kimi göye sen bâl ü per, ata!

Ömründe şem tek yanıb, a{ırda hemnefes,
Oldu seher sene, bu nesim-i seher, ata!

Öldün özün, ürekde adın daima yaşar,
Çekdim ġeminde ger bile sen men neler, ata!

BİR GÉCE ĖEMERLE

Gözün kôr olsun, éy göyler, bu gün nazlı Ğemer burda,
Ğeçe tâ sübhe dek, beh, beh, {oş avazlı Ğemer burda.

Dilimden söyleyin siz téz felek goy ar {ayın olsun,
Gezib a {tarmasın nâhağ, ğonağdır ay, ğemer burda.

O {oş sesli güzel ğumru, tebiet ğumrusu, beli.
Tükenmez bir mehebbetle açıbdır bâl ü per burda.

Yanır {elvetde bir şem tek üzünden nur saçır daim,
Odunda yanmağa hazır durub pervaneler burda.

Déme tek men bu meclise özümden bî {eber oldum,
Bütün âşîğler olmuşlar özünden bî {eber burda.

Üzün görmekçün évlerden hücum çekmiş ğohum, ğonşu,
Divar üstden durub bir bir salırlar héy nezer burda.

Şirin bâde, güzel neğme, könüller o {şayan bir tar,
Aman, éy dad, {ebersizler, ne yatmışsınız, {eber burda.

Heyat bir derd-i serdirse, bu gün ya ki, ğara zindan,
Bir anlığda eger olsa, kéçir bir derd-i ser burda.

Ğemer meftuni, éy İyrec, sen éy nâkâm büyük şair,
Ayl, dur, gel mezarından, maral gözlün güler burda.

Onun ay çöhresin daim tutardı hâle tek téller,
O téller burdadır, burda tutulmuşdur ğemer, burda.

Seher lazım déyil, esla, güneş, durma yatağından!
Bu a {şam ki, Ğemer burda, Ğemer burda, Ğemer burda!

ĞARDAŞIM OĞLU HUŞENG'E²⁴

Sen éy taze doğulmuş nazlı Huşeng,
Ğara gözlü, sévimli, duzlu Huşeng.

Oyuncağ éyleyib sağğalımı sen,
Gülüb pozmağ dilersen hâlımı sen.

Néçün el çekmeyirsen gülmeyinden?

²⁴ Bu şiiri Ebülfezl Hüséyni, Farsça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.

Seninçün bir oyuncag olmuşam men?

"Bizimdir növbe" yo şsa söyleyirsen,
"Senin va{tın kécıbdır" sen déyirsen?

Bu sözde, doğrusu var bir heğiget,
Olur berbad abadlıglar nehayet!

Zaman tâ ki seni vérdi héyate,
Emicanın daha oldu ziyade.

O Talıg ki, seni {elg éyleyibdir,
Mene burdan daha çı{ söyleyibdir.

Sene can vérdi tâ menden can alsın,
Kötük ölsün gerek şüvke ucalsın.

Seni bir şam kimi yandıрмаğ ister,
Mene pervane tek od vurmağ ister.

Köçersen men kimi sen de cahandan,
Ki, növbeyle olur, oğlum, deyirman.

Çaparken atları taze nesiller,
Gocalmışlar daha layıg déyiller.

Seni can tek bécertmek isterem men,
Bela-yi canım étmek isterem men.

Géce görsem ki, yorğunsan bir az sen,
Susub menle danışmağ istemirsen,

Seni rahat édib derhal béşikde,
Özüm lay lay déyib durram kékşikde.

Eger örtülmese nergizlerin, bil.
Sene lay lay démekden sa{l mam dil.

Seher baş galdıranda men yatağdan,
Könül pervaz éder guş tek marağdan.

Alıb ağışa öpdükce télinden,
Alar şadlıg meni derdler elinden.

Kéşiyinde olum bir ya{şı bağban,

Seni hifz éleyim ğardan, borandan.

Gül aç daim teravetle heyatda,
Yaşa her an seadetle heyatda.

Seni öz ğelbim ile sévmişem men,
Menimle olmusan sen ise düşmen.

Meni ölmüş dilersen ya ki, {este,
Déyersen ki, göreydim tabut üste.

Ğocalmış görceyin üz dönderersen,
Ğoyub tabuta ğebre gönderersen.

Egerçi isteyirsen indi az ço {,
Ğerez öz meĝsedindir, he, meni yo {.

Emi {oşdur noĝul, kişmiş getirse,
Sene her gün nini, bişmiş getirse.

Noĝul yo {dursa, sen menden bézarsan,
Telebkâr tek durub eyri ba {arsan.

Déyersen ğalmayam tâ men yérimde,
Ki, éyleşmek dilersen sen yérimde.

Men ise isterem béyle téz ölmek,
Beli, sévmek bu cür men va {tsiz ölmek.

Di gel, oĝlum, ğayıt sen öz yolundan,
Ki, senden {aiş éyler bu emican.

Ğayıt, oĝlum, ki bu dövran bezensin,
Heyat, âlem, bütün insan bezensin.

Ğayıt söyle o Allah'a dilimden,
Ki, bağla bu heyat darvazasın sen.

Dé ki, doydurmasın héç va {t heyatdan,
Ğalım taze, cavan âlemde her an.

Heyat ile benim ço {lu işim var,
Könülde ğaynayır arzu {eyallar.

Heyat éşĝ ile könlüm uçmaĝ ister,

Hava-yi eşğde per açmağ ister.

İçimde gör néce feryâd édir eşğ,
Yanır vulkan kimi héy dâd édir eşğ.

Hele ister könül olsun périşan,
Hele nâz éylesin ister ki, cânan.

Hele ister ki güller gemze satsın,
Çemende şeyda bülbül ses ucaltsın.

Gözüm görmek diler yârın yanağın,
Dodağ öpmek diler lâle dodağın.

Ürek ister bahar gelsin, gül açsın,
Şéir goşsun o, bülbül tek dil açsın.

Könül ister aç dağlarda lâle,
A {a arzun kimi gömgöy şelâle.

Gözüm nergiz kimi mest olmağ ister,
Çemenlerde yatıb hezz almağ ister.

Beli, ister könül sübhün nesîmin,
Ona öz derdin açsın, sirri vérsin.

Mene göz yaşları vérmış zemane,
Yazam ondan gerek men bir nişane.

Könülde dertlerim var, ah, éy vay!
Gerek dünyalara gemle salım hay!

O {usun sözlerim, şé'rim cahanda,
Ki, héyretler yaratsın her zamanda.

Cavanam, arzumun yo {dur hésabı,
Budur gelbin mene her an cavabı.

Meni dövran bir an şâd étmeyibdir,
Édibdirse eger, ço { gétmeyibdir.

Danışmağçün sinemde söhbetim ço {,
Teessüf ki, senin indi dilin yo {.

Vérende dil sene dövran benim tek,

Ecel bağlar dilim bir düşmenim tek.

Kimem sen bilmesen tâ ki, varam men,
Tanırken tapmazsan bir iz eminden.

O {ursan, can balam, derdim bilersen,
Feğet onda meni tabmağ dilersen.

O va {t söhbet éder şe'rim seninle.
Danışdıgca meni sen de yâd éyle.

Teessüf ki,ğızım yo {dur, ne étmek,
Onu daim sene cânane étmek.

Ne gem, indi eger övlad yo {dur,
Eger övlad yo {sa, şe'r ço {dur.

Meni yâddan çı {artmağ mümkün olmaz,
Meni héç va {t unutmağ mümkün olmaz.

Menim sözdür galan son yadiğârım,
Heyatımda budur dövletle varım.

Eger élm âleminden hasilin var,
Bu {ermende senin de sünbülün var.

Ğızım yo {dur, eger, néynim, sözüm var.
Bu cür sönmez güzel bir ulduzum var.

Bu dürrün gedrini bilsen eger sen,
Uçub şahin kimi héy yükselersen.

Bu gülşenden ki, men ekdim, çiçek der,
Etir saçsın sene göy o çiçekler.

Feğet gör {um budur ki, bilmeyib sen,
Dalımca bir para sözler déyesen.

Ne de meğrur imiş, yoldan çı {ırılmış,
Néce gör bizlere eyri ba {ırılmış.

Déyirmiş büsbütün dünya gırılısın,
Onunçün bir yéni dövran gurulsun.

Cavan tutmaz {eber héç i {tiyardan,

Beli, gör {maz ölümlerden, mezardan.

Cavan bilmez nedir ömrün sefası,
Düşünmez dünyanın yo {dur vefası.

Kéçer bir télden ötrü öz canından,
Ne var, bir buse alsın öz cânanından.

Cavanlıg ferz éder daim galandır,
Gocalmağ zad ne var, sözdür, yalandır.

Beli, sen de o cür tâ ki, cavansan,
Gözel mehveşlere daim uyansan.

Menim tek bir geder düşdükde elden,
Cavanlıg söhbeti düşmez o dilden.

Görrersen kéçmiş artıg rûzigârın,
Ba {ıb üz dönderer senden nigârın.

Dalınca gétmeye gelmez ayağın,
Géder sebrin, eser gül tek dodağın.

Durub hesretle onda dâd édersen,
Meni hisséyleyib sen yâd édersen.

Yémek içmek daha lezzetli olmaz,
Könül mülkünde artıg şövg galmaz.

Daha séyrétmezsen sehranı, bağı,
Yanınca salmazsan bir gül yanağı.

Ğaçar senden bütün taze cavanlar,
Heyattan zövg alan, lezzet alanlar.

Ba {anlar yâd kimi ancağ uzağdan,
Dayan hesretle sen de ba { uzağdan.

Ba {ıb öz hâlına gör düz déyirmiş,
Emin héç va {t senin meğrur déyilmiş.

O {ursan şé'rimi, nurlu çırağdır,
İsin onda ki, bir sönmez ocağdır.

Çağır etrafına öz dostlarından,

Vefalı, gelbi pâk, düz dostlarından.

Yağış, torpağ, külek tek cem olun siz,
Meni gebr içre bir yâde salın siz.

Kimin gelse neye évde gümanı,
Yémek, içmek, sazı ya ki, kâmanı.

Şereb, mütrüb, çiçek, gül destesiyle,
Noğul, bâde, şirin él neğmesiyle,

Menim divanımı mümkün olarsa,
Sétarım da eger salim gâalarsa.

Gözeller zülfi tek helge vurunsız,
Ferehle bir güzel meclis gurun siz.

İçib bir an da olsa siz olun şâd,
Meni saz ile, neğmeyle edin yâd.

Biri çalsın, biri héy méy boşaltsın,
Bir könlüm kimi avaz ucaltsın.

O gün nâmerd felekden bac alın siz,
Uçub göyde, güneşden tac alın siz.

Gözel sağı elinden cam alın siz,
İçib sermest olub bir kâm alın siz.

Ġemi derdi silib kökden atın siz,
Menimçün bir béle matem tutun siz.

Ġedehler reğs éderken eller üste,
Beli, eller gezerken téler üste.

Menimçün bir piyâle doldurub sen,
Yavaşca gebrimin üste tökersen.

Tökülcek torpağa bâde gedehden,
Onun şövgile durmağ isterem men.

Méyin etrile men de bir piyâle,
İçeydim güller içre lâmihâle.

Duraydım gebirden men tar sesile,

Gözel bir ǵız, gözel bir yâr sesile.

Yéne bir néy sesi lay lay çalaydı,
Yatırdıb körpe tek ayrı salaydı...

Könülden ğemleri méyle yuyun siz,
Mene mestlikde bir rehmet déyin siz.

Heyatımda, inan, gün görmedim men,
Ki, {oşbe{tem déyem can tapşırarken.

**Men öldüm, ölmeyin derdli ürekle,
Gömüldüm torpağa min bir dilekle.**

O mestlikden olarken siz de hûşyâr,
Durun ğefletden, éy nâzende dostlar!

Heyatın sirrini herkes ki, ğandı.
Menim tek daimi odlarda yandı,

Gerek insan olan ilk ibtidaden.
Seadet a{tara dünyada hökmen.

Seadet istesen her yérde a{tar,
Könüllerde ona bir şanlı yol var.

Könüldür gösteren yol her zamanda,
Sene rehber odur her bir mekânda.

Mehebbet télleri bir bir sarılmış,
Yumağ olmuş, o ğelbe tapşırılmış.

Bu sirri anladın, oğlum, eger sen,
Yanar ğelbinde ğebrüsten dönersen.

Gédib zahid veya ki, méyperest ol,
Namaz ğıl, secde ét yain ki mest ol.

Feğet insanlığı atma könülden,
Meni sen yâd éle mümkünse, herden.

HUŞYÂR
(1905 - ?)

Huşyâr, Türk şairidir. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1941-1945 İran Türkleri'nin Millî Bağımsızlık Hareketi'ne katıldığı ve o günlerde yazdığı biliniyor.

1945 yılında tahminen 40 yaşlarındaymış. Azerbaycan Muhtar Hükûmeti'nin yıkılışından sonra (12 Aralık 1946) ondan haber alınmamıştır. Huşyâr da diğer yüzlerce İran Türk şairi ve aydını gibi, Şah güçleri tarafından şehid edilmiştir.

Huşyâr'ın bir şiiri:²⁵

GÜLSÜN

Téz ol, éy lâle, açıl, dağ ile sehra gülsün,
Reng-i elvanını görsün hamı dünya gülsün.

Müjdesin vér hamı bilsin ki, gelir fesl-i bahar,
Éşğ ile şövg gelib bülbül-i şeyda gülsün.

Seni görsün çiçek açsın bu diyarın çemeni.
Bizim éller de édib ya şşı tamaşa gülsün.

Lâlesiz hüsni nedir Azerîler torpağının,
Gerek açsın çemeninde gül-i hemra, gülsünl.

Éy veten, tari çe yazdım bu güzel günlerini,
Éyledin bayrağ-i hürriyyeti berpa, gülsün.

Güller ile vetene bir éle ziynet véresiz,
Nezer etsin o güle rehber-i şura gülsün.

Huşyâr'am, veten uğrunda gerekdir çalışam,
Defterimle gelemim elde hüveyda gülsün.

²⁵ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 318.

HÜSEYİN SAHAF (1906- ?)

Hüseyin Sahaf (Sahhâf) 1906 yılında Tebriz’de dünyaya gelmiştir. Şair, Mirze Şerif adlı bir hocanın medresesinde ilk tahsilini almıştır. Babası yoksul olduğu için hem okumuş hem de bir sahafın yanında çalışmıştır. Kitap ciltlemeyi ve sahaflığı kendisine meslek edinmiştir. Bunun için de “Sahaf” mahlasını almıştır.

Hüseyin, 12 yaşından başlayarak novheler (dinî ağıtlar), hicviyeler, komik ve satirik şiirler yazmıştır.

Kırk bin beyitten çok şiiri vardır. Şiirlerinin çoğunu Azerbaycan Türkçesi ile yazmıştır.

Hüseyin Sahaf, Tebriz ve Tahran’da yayımlanan “Sehend”, “Azerbaycan”, “Veten Yolunda” gibi gazetelerde yazmıştır.

Hüseyin Sahaf’ın şiirlerinde komik ve satirik unsurlar ağırlıktadır. Ayrıca şiirinin dili sade ve durudur.²⁶

Hüseyin Sahaf’ın şiirlerinden örnekler:²⁷

VETEN GURBANIYİĞ

Éşğ ola eşğ ile azadlıg séven bir millete,
Goydular sidğ ile merdane gedem hürriyyete.
Güvvet-i gelb ile iğdam étdiler bu nehzete,
Gerineler zillet çeken éller yétişdi izzete.
Azerîstan’da olub millî hökumet bergerar,
Azer övladı bu gün dünyaya éyler ifti {ar.

İttifağ ile bu gün de vérmışik biz el ele,
Ehl-i Azerbaycan olmuş tamami yékdile,
İttihad ile bütün dünyaya saldıg velvele,
Goymarığ bir de veten övladı düşün müşküle.
Almışıg mu {ariyyet, gemli könüller şâd olub,
Şirler zencir-i istibdadiden azad olub.

Biz mücahidler bu gün lâzımdı ki, bir san vérek,
Âleme azadi {ahlıg güdreti é’lan vérek,
Can ü dilden hazırıg mihen yolunda can vérek,
Rehmsiz düşmenlere bir de çetin imkân vérek.
Hağgımızdan keçmerik tâ canda can var bermela,

²⁶ A. g. e., s. 113.

²⁷ A. g. e., s. 113-120.

Mültecéler göymarıg olsun bize ferman reva.

Çol véririk biz bu millî dövlete vicdan ile,
Hazırıg möhkem irada, bir gövl'i iman ile,
Emrini icra édek sidg ile, baş ü can ile,
Fe {rimizdi bu meram üste boyansağ ğan ile.
Rah-i mihende mücahid olmasa gülgün kefen,
Aşkâr olmaz cahanda me'ni-yi heblü'l-veten.

Biz veten ğurbanıyıg, yo {dur ölümden bakimiz,
Pâk meram ister bu gün dünyade gelb-i pâkimiz,
Gülstan olsun veten, güller bitirsin {akimiz,
Şâd olur rehberleri ile bu dil-i ğemnâkımız,
Aşıgık ruz-i ezelden mihen ile rehber,
Dözmüşük, sebr éylerik dünyada her müşküllere.

Her fedaî ğehreman ğudretlidir bir hengden,
Ğalmarıg hergiz dalı biz erselikde cengden,
Ğaçmarıg düşmen ne ğedri olsa âr ü nengden,
Éylemez şir-i jeyan vehşet veli pelengden,
Çün ğalıb sermeşğ deva bizlere o serdariden,
İrsdir cür'et fedaî {algına salariden

Ğehremanlar serv-i bestan tek durublar sefbesef,
Millet ü mihen yolunda elleşirler can bikéf,
Mürtecéler destesin onlar éder tire hedef,
Mütlega olmaz dünyada bundan artıg bir şeref,
Sefhé-yi tari {e sebt éyler bu vesf-i ruzigâr,
Tâ cahan vardır ğalar bu se'y-i himmet yadigâr,

MİLLİ HÖKUMETE (Sabir'e nezire)

Éy şerafetli vetendaşlar, hemiyet va {tıdır,
Se'yü ciddiyet gerekdir, indi géyret va {tıdır.

Şam-i möhnet gétdi, bîdâr ol, gelib ve {t-i seher,
Se'y ü ciddiyete gördüz vardır bir te'bi eser,
Mü {teser kuşêş bu esnada vérib küllü semer,
Mürtecéler mehv olub, millî hökûmet va {tıdır.

Va {t {oş, niyyet gözel, meğsud {oş, hengâm {oş,
Dövr {oş, tedbir {oş, amal {oş, eyyam {oş,
Héy'et-i mehbubumuz {oş, sübh {oşdur, şam {oş,
Aç gözün, éy şanlı millet, ya {şısı fûrset va {tıdır.

Éy cavanlar, {algımız sizden gerek dilşâd ola,
Cehd edin mülk-i veten başdan başa âbad ola,
Tâ cahan var kuşêş-i se'yiz cahanda yad ola,
İmtahan eyyamıdır, kesb-i şerafet va {tıdır.

Éy mübariz gèhremenlar, éy veten gardaşlarım,
Éy veten uğrunda canından kéçen yoldaşlarım,
Kéçdi gem eyyamı, möhnet işlerim, göz yaşlarım,
Mövgé-yi vecd ü şeféğdir, ceşn ü işret va {tıdır.

Gèhremenlar övc-i izzetde açıblar bal ü per,
İrticanın semtine herdem oldular hemlever,
Vurdular her bir terefde bédeğ-i feth ü zefer,
Millet-i azad {ahin gâlibiyyet va {tıdır.

Her kes öz gedrince insaf ü mürüvvet éylesin,
Télgimiz öz növbine her növ {idmet éylesin,
Bir birinden dehrde def'i mezerret éylesin,
Birleşin gardaş kimi méhr ü mehebbet va {tıdır.

Millet-i Azer bu gün vacibdi vérsin el ele,
İttihad étsin gerek, olsun tamamen yékdile,
İttifağ ile salın bünyad-i zülme velvele,
Mövgé-yi şirketdi, izhar-i şücaet va {tıdır.

Séyl-i zülm ile {erab olmuşdu Azerbaycan,
Azerîstan ehline olmuşdu virâne mekân,
Miheh olmuşdu nezerden bir pozulmuş gülüstan,
İndi fûrset var, béhemdülla, imaret va {tıdır.

Mürtece getdi cövlane şegavet atını,
Vérdi {ainler bu müddetde bürûze zatını,
Millele atırdılar her növ tehmilatını,
Zülmden ğurtardıĝ, insaf ü mürüvvet va {tıdır.

Düşdü {ainler aya {dan {ar olubdur rişve {or,
Tain-i millet bu vozéhdır, olur nanayidar,
Payidar olsun görüm bu héy'et-i millet medar,
Barilahe sen ğebul ét, isticabet va {tıdır.

Neĝme başlar şövg ile élde Sehhañ'in gelem,
Şerh-i hâl-i milleti éyler bacardıĝca re'ĝem?
Héyet-i millet, fedai vesfin éyler dembedem,
Ĝedrdanlıĝ ferzdir, şükran-i né'met va {tıdır.

MİLLİ HÖKÜMETİN ĜURULMASI

Şükruallah ele geldi yéne hürriyyetimiz,
Yaşasın héy'et-i millî, yaşasın milletimiz.

Ne ğeder vardı bu dünya size heĝ yar olsun,
Düşmeniz her iki dünyada görüm {ar olsun,
Merheba, şanlı fedâilerimiz var olsun,
Çalışıb geldi dübare yérine izzetimiz.

Néce illerdi ki, tutmuşdu bizi zülmet-i zülm,
Bir böyük ĝüsséy-i dilsuz idi kéyfîyyet-i zülm,
Mehv olub şanlı edaletle bu gün ğüdrete zülm,
Merhaba millet-i mihen, yaşasın ğüdrete.

Azerîstan, yéne öz {algını dilşâd éledin,
Sen o yérsen ki, hamı milleti azad éledin,
Görüm abad olasan, milleti abad éledin,
Tutub âfaĝı bu gün şövketimiz, şöhretimiz.

İrticanın bu gün élde ĝırarıĝ rişesini,
Edlile zülm binasına vurub tişesini,
Ĝan içen şe {sler étmişdi cefa péşesini,
Saldı bir defe ayaĝdan néce gör zerbetimiz.

Milletin indiye dek zülm ile batmışdı sesi,
Bu ye'ĝinimdi, kesilmişdi hemişe nefesi,
Bu kéşakéşde sen oldun vetenin dadresi,
Gün kimi zahir olub âleme ciddîyyetimiz.

Rüşve{or idi bu yérlerde idaret tamam,
Ateş-i rüşvetile yandı hamı {as ile âm,
Mürtecéler élemişdi hamının sübhünü şam,
Günbegün, ilbeil artırdı gem ü zilletimiz.

Tâ giyam éyledi bu müllet-i gempverimiz,
Bürc ü izzetde işıglandı bu gün e{terimiz,
Gétدی gem günleri, şâd oldu dil-i müzterimiz,
Galmadı gelbde asar-i gem ü möhnetimiz.

Az zamandır ki, veribdir hamı millet el ele,
Gırıla géyd-i esaret de{i işler düzele,
Vérile sülh ü sefa edl ile béynelmilele,
Var bizim de hamı milletler ile şirketimiz.

Tâ cahan var yaşasın, héyyet-i millî yaşasın!
Güdrét ü şöket ü héysiyyet-i millî yaşasın!
Heşr olunca alem-i nüsret-i millî yaşasın!
Yaşasın héy'etimiz, héyyet-i millîyyetimiz!
Âşikâr éylediler me'ni-yi heblü'l-veteni,
Yaşasın héy'et-i millî, yaşasın encümeni!

GAZELLER

ÂŞİYÂNIMI

Bir bülbülem gül eşgi alıbdır tevanımı,
Éy bağıban, dağıtma benim âşiyânımı.

Men eşgı sirrin éylerem ağyarden nehân,
Sen âşikâre salma bu zâr-i nehânımı.

İlki geza yazıbdır ezel günde sineme,
Bir gülden ötrü vurmağa min {are canımı.

Dönderme ğana bağırımı gül gönçesi kimi,
Erşe ucaltma perde be perde feğanımı.

Çün eşgı egle ğalib olub, laübaliyem,
Fıkr étmerem bu barede sūd-i ziyanımı.

Ğurban-i eşgı-i yâr mehebbet fedasıyam,
Men vérmişem ezelden sene imtahanımı.

Cânan yolunda vérmeye can dil {oşam özüm,
Bu şert ile ölerde kese yâr yanımı.

A {ır nefesde bir de görem gül cemalını,
Şebnem kimi nisar éden eşk-i ravanımı,

Olsam da ğetl eşgı-i ser-i kû-yi yârıde,
Goymaz Seh haf mehv ola nam ü nişanımı.

AYRILMAZ

Bahar mövsümü bülbül çemenden ayrılmaz,
Şüküftelenmese gül, pirehenden ayrılmaz.

Ğem-i {ezane dözen endelib, gül fesli,
Fişar-i {arile sehn-i çemenden ayrılmaz.

Menim de mürĝ-i dilim perşikeste bülbül tek,
Kemend-i zülf-i şikender şikenden ayrılmaz.

Néce men el götürüm türré-yi semensaden,
Şemim-i berg-i kül-i yasemenden ayrılmaz.

Seba, bu erzimi erz ét o mâh-i rû {sare,
Eziz-i {elg olan a {ır vetenden ayrılmaz.

Görende âşîgi me'şuğesi gédir sefere?
Teeccübem ki, néce ruh bedenden ayrılmaz.

Teeyali seğrile menden nigârım ayrılma,
Ölünce âşîgi béytül hezendan ayrılmaz.

Hemişe dilde déyirdim o encem-i re {şan,
Bu cem'i terk éleyib encümenden ayrılmaz.

Neva-i Berbet, ceng-i rûbab ile {oş olan,
Gédende bağ-i gülüstane senden ayrılmaz.

Heğîget ehli olan éy nigâr-i şekker leb,
Sehhaf tek béyle şirin sü {enden ayrılmaz.

İŞİGLANDIR DÜNYANI

Cemalın şö'lesi cana, işğlandırdı dünyanı,
Teacalet éyledi hüsnün felekde mâh-i tabanı.

Vecahet mülküne bir şehriyarî batesellüsen,
Odur efvac-i hüsnün éyleyib tes {ir dünyanı.

Eger biçâre Mecnun bir nezer görseydi ru {sarı,
Atardı öz başından, éy periveş, şûr-i Léylanı.

Dédim bir bûse vér le'l-i lebinden, éy gemer tel'et,
Dédin ger vérmesen can neğdini, yo { mende imkâmı.

Sebah-i éyşimi dönderdi hicrin bir şer-i târe,
İşğ gündüz gözümde oldu sensiz léyl-i zülmanı.

Apardı derd-i hicranın tevan ü sebrimi dilden,
Béğéyr ez şerbest-i çeslin bu derdin yo {du dermanı.

Riyaz-i hüsnüne {âl-i siyahın étmisen derban,
Görüb kim bir şehin afağda hindud-i derbanı.

Müheğgeğdir teravetden salır nûr ru {un cana,
Nigâristan-i Çin olsa ve ya {ud suret-i Mani.

Özün gül, gözlerin nergiz, lebin gönçe, sözün şeker,
Geribe basefa gülşendi, yo { bir zerre nöğsanı.

Sehhaf, her kim bu doğğuz setr şe're firkini vére,
Biler menzurini, éyler müeyyen ismi cananı.

MÖ'CÜZ'ÜN RUHUNA

Éy şairi şirin zeban, éy fe{r-i Azərbaycan,
Şahbaz-i ec-i eşğisen, éy Mö'cüz-i {üld-i âşıyan.

İsmi şerifindir Eli, Mö'cüz te{ellüsdür sene.
Olmaz de{i bir kimseye bundan gözəl nam-i nişan.

Nûr-i kemalın âlemi tutmuşdu, sertaser senin,
Mah-i münevver tek sözün olmuşdu âlemde eyan,

Senden tapıbdır dehrde rövneğ fesahet gülşeni,
Serşar-i teb'indir a{ıb dünyada çün ab-i revan.

Hikmetdi yékser sözlerin, zövg ehlinin ustadısan,
Her yérde var bezm-i edeb, eşşarin éliyib gülsitan.

Va hesrata gétdin özün, kesdin cahandan ülfetin,
Oldun işıglı gün kimi ebr-i turab içre nihân.

Herçend hicranın senin almış könüllerden gerar,
Zehr-i ferağın lâle tek ehbabın éylib bağı gan.

Lâkin bizi aram éden şehd-i kelâmındır bu gün,
Galmış vücudundan senin bir yâdigâr-i cavidan.

Üşşag-i eşğın cezbese çekdi müğeddes yurduna,
Sen aç gözün, lütf gıl, bir {âb-i rahetden oyan.

Dur ayağa gör néce şanlı veten yoldaşların,
Şüride bülbül kimi hicrinde éylerler feğan!

Mö'cüza, sanma vetende senin gedrini bilen ,
Yüz minler sidğ ile var ölkemizde gedrdan!

Dünya ne gedri var yeğın düşmez bu dillerden adın,
Sen zinde-yi cavidsen her lehze, her gün, her zaman.

Bu şanlı toprağdan senin gerçi düşüb gebrin kenar,
Daim gezer ruhun guşu bağ-i béhişti şadiman.

Mın şövg ile geldik bu gün étdik ziyaret yurdunu,
Ruhun hemişe şâd ola, éy Mõ'cüz-i şirin zeban.

ŞİRLER MESKENİ

Éy veten, bir gün ola sen bizi dilşâd édesen,
Mehv édib zâlimi, mezlumlara imdâd édesen.
Zülm zencirin açıb {elğini azad édesen,
Sen şehametle edalet évin abad édesen.
Gehremanlar anası, şirlerin meskenisen,
Medeniyyet séven azadelerin gülşenisen!

Le'l ü mercandı bütün torpağın, éy şanlı veten,
Ba{ıram her terefe güldü, çiçek, ser ü semen.
Bu şerafetde yér olmaz, bu teravetde çemen,
Senin uğruna mücahitler olub lâlekefen.
Su véren bağlarına taze cavanlar ğanıdır,
Gırmızı güllerin elde sözümlün ünvanıdır.

Sél tek üstünde a{ıb zülm ile nahağ ğanlar,
Boyanıb ğanlarına şanlı reşid oğlanlar.
Vérmisen minler ile şanlı, cesur ğurbanlar,
Alacağ ğanlarını indi ğeyur insanlar.
Toş o günden ki, bu sözler olacağdır emeli,
Kesecek zülm ü sitem rişelerin güdret eli.

Goymusan dağların ile başına tac-i şeref,
Bu şerafetle olammaz sene bir ölke teref.
Gün be gün artırıban ğemli könüllerde şüef,
Ço{ fedâ eller olubdur rah-i éşğinde telef.
Cümle Şerğ éllerinin merkez-i hürriyyetisen,
Azeristan'dır adın, yér üzünün cennetisen.

**PERVİN E'TİSAMÎ (Pervin É'tisamî)
(1906 - 1941)**

Pervin E'tisamî Hanım, 16.02.1906 günü Tebriz'de zengin bir ailede gözlerini dünyaya açmıştır. Babası Yusuf E'tisamü'l-mülk Tebriz'in ünlü aydınlarından. Annesi ise devrin meşhur şairlerinden Mirza Ebül Hüseyin Şûrî Han'ın kızıdır. İlk ve orta öğrenimini babası ve özel hocalar yanında yapmıştır.

Pervin henüz çocukken babasından Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. 1916 yılında Tahran'daki Amerika Kız Mektebi'ne girmiştir. Başarılı bir öğrenci olan Pervin, 1924 yılında "Kadın ve Tarih" konulu tezini savunarak öğrenimini başarıyla bitirmiştir.²⁸

Pervin 1934 yılının Haziran ayında amcasının oğlu ile evlenmiştir. Ancak üç ay geçmeden ayrılıp babasının evine dönmüştür. Ömrünün sonuna kadar da evlenmemiştir.

Gazete ve dergilere sık sık yazılar yazan Pervin, divanını 1935 yılında yayımlamıştır.

1941 yılının Mart ayında 35 yaşında iken hayata gözlerini yummuştur.

Divanı defalarca yayımlanmıştır. Üçüncü baskısında, İran Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ödüllendirerek III. dereceden nişan verilmiştir.

Pervin'in mezarı Kum kentinde babasının mezarının yanındadır. Şairenin mezar kitabesine, kendisinin yazdığı altı mısradan ibaret "Ne Gördün" redifli bir şiiri hâkkedilmiştir.²⁹

Pervin E'tisamî'nin şiirlerinden örnekler:³⁰

²⁸ Azize Caferzâde, Azerbaycan'ın Âşığı ve Şair Kadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı-1991, s. 203; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1983, c. II, s. 270.

²⁹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1983, c. II, s. 270.

³⁰ A. g. e., s. 270-280. Şiirler Atif Zeynalı tarafından tercüme edilmiştir.

NE GÖRDÜN

Éy gül, bağ ara tehlikeden géyri, ne gördün?
Neşter kimi sözden, lekeden géyri, ne gördün?

Besdir bu geder parladın ulduz kimi, éy le'l.
Yo {dur olanın, seksekeden géyri, ne gördün?

Düşdün çemene, léyk nesibin gefes oldu,
Éy guş, burada me'rekeden géyri, ne gördün?

DÉYİL

Ya {asından yapıştı tutdu polis bir mestin,
Dédi: Éy dost, bu yüyendir mi? Dé, paltar déyil?

O cavab verdi gezeble: Yı {ılsan küçede,
Dédi: Yo {dur günahım, yol özü hemvar déyil.

Dédi: Ğaziye gerek men seni tehvil vérem,
Dédi: Ğazi özü de dem yatıb, hüşyâr déyil.

Dédi: Vâlinin évi tindedi, terpen dé gédek,
Dédi: Ğazi kimi, héç vâli de bidâr déyil.

Dédi: Reise déyim, gét gécele mescidde,
Dédi: Bes onda démezler ki, günahkâr déyil?

Dédi: Dirhem véresen lâl olacağdır molla,
Dédi: Bes onda şeriet? Mene bu âr déyil.

Dédi: Ğanuna göre terk-i libas éyleyem,
Dédi: Ço {dan üzülüb, bir éle paltar déyil.

Dédi: Börkün de düşübdür yére, éy {âne {erab.
Dédi: Börk yo {, ağılın olması inkâr déyil.

Dédi: Ço { méy içenin herze danışmağdır işi,
Dédi: Söz düzdür, eger ço {luğü azar déğil.

ÉY RENCBER

Ömrün boyu ter a {ıtmağ meger
savabdır, éy rencber?
Niye bir parça nan üçün gelbin

kâbıdır, éy rencber?
Güneş, torpağ kimi düşmen, hele
azğın külekler de,
Dé bir neden emek hađđın yalnız
ezabdır, éy rencber?
Tapdalanmış hüğüğundan soruşsan
sen müğessiri,
Déyer yüz yüz yéke ğarın {andır,
cenabdır, éy rencber?
Sorurlar zeli tek ğanın, çı {ır gör
bir néce canın.
Yu ğanda el, ayağını, éle bil
abdır, éy rencber!
O {udpesend, harın divin boğazından
tutub hebs ét,
Heđđetin bu üzünden bulud hicabdır,
éy rencber!
Gazi ğerarı rüşvetdir, ne dindir,
ne şerietdir,
Fügaraya göz yummağı ondan
cavabdır, éy rencber!
Guşgun kimi o, lész yırtıb,
amma sanır özünü pâk,
Meger bilmir ki, vicdanı tamam
çirkâbdır, éy rencber?
Çörek yéyib uşağların goy her gece
yatsınlar ac,
Keklik kâbabı, Tâcenin, çünkü
erbabdır, éy rencber
Eger çirağın etrafa ışığ
salmırsa ğemlenme,
Ay ki, vardır, niye hâlin béle
{arabdır, éy rencber!
Emirlerdir bezek élme, bir de
ğanmaz uşağları
Kime lâzım sen bilesen bu ne
kitabdır, éy rencber?
Birce onlar siyasetden, ğanunlardan
{eberdardır.
Zehmetkéşin işi ise tek izdirabdır,
éy rencber.
O kesler ki, zer libasın içindedir
mö'teberdir,
Senin yamağlı kürkünden kim
fézyiyâbdır, éy rencber?

Ėaraya ağ dese hakim, inanmağdır
 senin borcun,
 Kimdir cür'et edib deye o bihesabdır,
 éy rençber?

GÖZ VE ÜREK

Ürekden şikâyet éyledi gözler,
 Töküldü ağzından su kimi sözler:
 - Şövg seni göz göz néce belâya saldı,
 Menim de nûrumu elimden aldı.
 Döndü göz yaşlarım coşgun bir séle,
 Géce de, gündüz de çağlayır hele.
 Senin mekânın od, benimki sudur,
 Yu {um éle bil ki, ġuş yu {usudur.
 İtdi rahatlıġın {am fikre gétdin,
 Meni de özün tek sen bédnam étdin.
 O gün ki, ses vérdin eşġin sesine,
 Dincliyim çevrildi ġan çéşmesine.
 Sen éy can mülkünün şahı, sultanı,
 Niye görmeyirsen bes bu talanı?
 Niye bu talandan memnun olursan?
 Eşġin belâsından Mecnun olursan?
 A {ı bir hiyledir bu tele, bu den,
 El çek sen meclisi divanelerden,
 A {ı efsanede heġiget hanı?
 Yüz fitne töredir eşġin ummanı,
 Yârdan dem vuranın canı da iter...
 Ürek dile geldi: "Éy dostum, yéter,
 Bu te'ne o {ları!
 Düzünü bilsen,
 Meni bu teleye sen salmısan, sen!
 Gédende apardın meni yanında,
 Dustaġa çevirdin eşġ zindanında.
 Uçurtdun bir mülkü öz temelinden,
 Yandım bu odlara senin elinden.
 Şövgüm başġa cürdü uşaġlıġımda,
 Yérden göyecendi uzaġlıġım da.
 Bu günkü hâlımdan,
 Ne ġem, ne keder...
 Bu toru, teleni görürdüm meger?
 Hicran var, vüsal var- hardan bileydim?
 Kâmal yo {, kâmal var, hardan bileydim?
 Göyün ġutretile o va {t ki, ba {dın,
 Meni gör bir néce yandırıp ya {dın!

Talein özgedir, sen bunu anla,
Menim iş gücümü yazdılar ganla.
Vüsal, ehd, péyman, hicran hağda sen
Birce söz o {udun, yüz defterse men.
Kipriyin deşdiyi o gövher ki, var,
Mene öz derdinden gizli danışar.
Menden maya gédib, senden menfeet
Tüstü menden galıb, kül senden feğet.
Senin şamın sönüb, benim busatım,
Senin nûrun itib, benim sebatım,
Sen be {ti dönmüş, men hâli perişan,
Rûzun göz yaşıdır, rûzum ise gan.
A {ı sen dünensen, men ise bu gün,
Bu yolda ustadsan men şagird üçün.
Dédin mehebbetde héç bir fitne yo {,
O mene fitneli göründü ço { ço {.
Vüsal arzusuyla şadlandın her an,
Menimse yolumda dayandı hicran.
Sene yumruğ vurdu bu zalım felek,
Menimse üstüme gılinc çekerek,
Öldürdü bir anda.
Eger bir daşı,
Yâr öz ünvanından atdısa bize,
Senin ayağına deydi o nâşı,
Menimse başıma, déyil mö'cüze.
Bir güzel tuşladı kâman gaşını,
Mende can o {landı, sendese paltar
Bu yérsiz te'nenin gel at daşını,
Bir yanığ nedir ki... yanıklarım var.
Sen noğda boydasan, men bir kitab söz,
Sen etek öpürsen, men yâr kândarı.
Seni sarsıdsa da bir gara gün, döz,
Ahdan bu canımın çı {ıb aharı.

HEĞİGET VE MECAZ

Şeyda bülbül dédi açılmış güle:
- O gül üzün çırağıdır çemenin.
Cavab vérdi: - Düzdür,
Lâkin geçengem,
Birce günlük gözlerinde men senin.
Ürekleri feth éleyen paltarım,
A {şam üstü timsalıdır kefenin.
Sabah bütün güzelliyim itecek,

Kimdir déyen niye solub bedenin?
Bu gün benim éşgimsen, sabah da
Başğa bir yer olacağdır meskenin.
Etirlidir, {éyir{ahdır bu torpağ,
Anasıdır yüz servin, yasemenin.
Mehebbetin yurd, yuvası ürekdir,
Sözler ise nidásıdır dehenin.
Esil âşig oda vurar özünü,
Ne faydası boş, boşuna ötenin.
Heğigeti ayırırığ mecazdan,
Vefası yo{ "Men âşigem" déyenin.

BAŞ DAŞINA YAZILSIN

Ėara torpağ oldu indi yasdığı,
Şé'rin dan ulduzu şair Pervin'in.
Bu zalım zamanın zehir çanağı,
Elinden düşmedi sözü şirinin.

Éy dost, sen {atırla onu her zaman,
A {ı, Ėebirde de Ėalıb nigâran.
Belke Fatihe'dir, Yasin'dir, inan,
Bir andır sevinci béle Ėemginin.

Torpağ gözlerini örtüb cahana,
Daş sinesi üstde dönüb zindana,
Bu yatağ ibrettir her bir insana,
Çı{maz yaddaşından heğiğetbinin.

Düşünme hakimsen devletin de bol,
Bu son menzildir, a {ırınçı yol.
Ėeza üz verende ona teslim ol,
Çâre yo {, itmesin edeb temkinin.

Doğurdur, öldürür, itirir dünya,
Başına yüz oyun getirir dünya,
İşini ba { bu cür bitirir dünya,
Ya {şı {atiredir yalnız teskinin.

GÖZ YAŞININ SEFERİ

Göz yaşı ısladıb yanağı Ėétđi,
Éle bil bir canım dusdağı Ėétđi
Son defe nur saçıb bir ulduz kimi
Söndü de, üzünün çirağı Ėétđi.
Bu vücud deryası doğma yériydi,
Belke Ėanlı görüb yatağı Ėétđi?
Bir Ėetre Ėan içib...
Ėan bulağından
Vérđi Ėiyemetini damağı Ėétđi.
Feleyin cövründen ağlayanda men,
Güldü bu hâlıma, dodağı Ėétđi
Men ki, bu Ėetreden incimemişdim,
Bes niye gözümün ĖonaĖı Ėétđi?
Ėem, keder tozuyla doldu can évi,
Bundan mı terk édib otağı Ėétđi?
O bir şebnem idi könül bağında

Bir sir mi eşidib ğulağı, gétدی?
Yaşamağ remzini yazdı deftere,
Sora da o büküb varağı gétدی?
Ömür yollarının dolaşığından,
Teber tutan kimi, ayağı gétدی.
Gelbin dé, gözünden, neş'elerinden,
Doldu éle bil ki, ğucağı gétدی,
Ağılla üreyin söhbetlerine,
Bir an tükenmedi marağı, gétدی.
Ömrün acısından, şirinliyinden,
Daşdı könül adlı çanağı getdi.
Âşigin üzünden öpüp, eşğinden
Yârgile bir ğasid sayağı gétدی.
O düşdü ğezanın terazisine,
Kâş gele, vezninin sorağı gétدی.

FAĞIRIN DİRDİ

Bir ğarı ğéceden yün eğırirdi,
Giléy, ğüzârını mile déyirdi.
- O ğeder üstüne çöküb galmişam,
Bélim éle bil ki, eğıri bitibdir.
O ğeder men sene nezer salmışam.
Çu {ur gözlerimin nuru itibdir.
Buludlar boylandı külbe dalından,
Tökdüler başıma léysan yağışı,
Elimde tek sensen dünya malından.
Neyle ğuşlar yuvasında sığınag tapıb.
Hamı özü üçün tedarük görüb,
Meni ise ümid dolayıb çapıb,
Ēızılıs kim kime dé odun vérib?
Ēaçıb sürünenler {elvet bir yére,
Héc elsiz ayağısız ezizlenibdir?
İşğ bacasından düşmez bir kere,
Ço {dan kâsıb üçün ğün gizlenibdir.
A {dı yamağ yırtığ eziyyetinden,
Üreyimin ğanı barmağlarım,
Üzülüb köyneyim, corablarım, men,
Ne ğeyim eynime, ayağlarım?
İyneni saplamağ istedim ancağ,
Ne gözlerim gördü ne elim tutdu.
Ēonşudan {öreyin etri geldi ba {,
Yéne de acılığ könlüm unuttu.
Bulud göy üzünü sardığ anda,
Suvağ çekmediyim dam derdim olur.

Gopub néçe yérden köhne tavan da,
 Yağış döşemeye tökülüb dolur.
 Ürek daş déyil ki, döze bu derde.
 Bugün dé kim rahat yaşayabilir?
 Hörümcek torudur dövremde perde,
 Tanrı'dan kim béle bir ömür diler?
 Ço{ları zamanın dövürün saldığı,
 Bu bağda gönçeden behrelenibdir.
 Menim, her defe batıb ğaldığı,
 Tikân ayağımda pöhrelenibdir.
 Yüz ölüm, facie séli görmüşem,
 Odur ki, göz yaşım séle dönübdür.
 Ezab caynağında ömür sürmüşem,
 Varlının kâsıbdan üzü dönübdür.
 Pervin kime lâzım bu çığır bağır?
 Harın hardan ğanır ne çekir fağır?

BU GÜN VE SABAH

Bülbül pıçıldadı güle bir géce,
 Bilseydin sévirem seni men néce,
 Sen de benim kimi olsaydın eger,
 Gülob danışardığı sehere ğeder.
 Dédi: "Gülüstana uçub gel sabah,
 Görersen orda ne tamaşa var, ah!
 Her yan bir gözelin al yanağıdır,
 Torpag başdan başa gül yarpağıdır.
 Her yére sanki yüz peri dolubdur,
 Bağbanlar yu{udan bîdar olubdur.
 Göresen lâl gölü, gür şelâleni,
 Nergiz ğedeh sanar gızıl lâleni.
 Orda ne ğuzğun var, ne de çalağan,
 Çemenler reng be reng, ğuşlar al, elvan,
 Yo{dur ne bir bâr biçen, ne var gül deren,
 Yalnız kéf damağdan var {eber véren.
 Ürekler pâk, temiz, ehd, péyman düz,
 Her şey gönüllüdür her kes güler üz.
 O sirr ki, gizliydi men étdim aşkâr,
 Dé eger görmeye bacarığın var.
 Onda haray çek ki, bilirdim bunu;
 Her uzun ğecenin sabahdır sonu".

GEREKLİ VE GEREKSİZ

İyne nezer salıb sapa ğıyğacı,

Dédi gürur ile o acı acı:
"Her kesik parçanı biz tikirik, biz,
A şı hardan oldun dé, şerikimiz.
Niye ar şamıza düşüb hemişe,
Sen orta şçı şırsan görülen işe".
"Çünkü cığırdaşığ déyib güldü sap,
Mensiz ne étmisen? Buyur cavab tap,
Géttiğin yollarda lepirin bizik,
Saldığın şettlerde héy, sিন্নin bizik.
Her işin meğsedi, me'nası bizden,
Besindir icraçı tanınan üzden...
Bir andır yayınan ş biz nezerinden,
Atarsan tikmeyi öz üzerinden.
Sap hazır déyilse iyne ne éder?
Ne geder elleşse hederdir, heder.
Tudpesend olmusan héçem gözümde,
Lâkin bil ki, mensiz héçsen özün de.
Goy olsun, zeifem, gereksizem men,
Mensiz ne édersen, ay gerekli sen? "

AZADLIĞ NİŞANI

Köynek giley edib iyneden yéne,
 Dédi: Senin zülmün eyandır mene.
 Gör néce ürege yara vurursan,
 Sancıla sancıla {esde durursan.
 İyne cavab vérdi: Sen sebr éyle bir,
 Derzinin elinde esirem esir.
 Yolu o gösterib, emri o vérib,
 Menim zehmetimi her köynek görüb.
 Guru ağacları tikânları bil,
 Gopardan ne balta, ne ora { déyil.
 Ora {da, baltada günah ne gézir.
 Mendén gileylenme, dé néylemişem.
 Tike parçaları tikmekdir péşem,
 Bu ağır zehmetden dé héç doymuşam?
 Yorgana döşeye yama { goymuşam.
 Bütün ömrüm boyu çalışmışam men,
 Sade yaşamağa alışmışam men.
 Ne sınımağ âr déyil, ne de eyilmek,
 Zamana uyuşmak âdetim olub.
 Menim şuarımdır azadlı { demek,
 Bununçun kâsıblı { gısmetim olub.
 Hemişe tikirem, özüm çılpagam,
 Éle bu cüre de yaşayacağam.
 Éy dost ne udan var, uduzan,
 Bu nerd oyununda uduzur zaman.
 Göksüne nur saçıb bil ki, a {şamın,
 Nesibi yanma {dır ezelden şamın.
 İyne cefasını görmese eger,
 Parça ya {ın olar bedene meger.
 Suret ile me'na belke de dendir,
 Melâkeye déme o, Éhrimen'dir.
 Yağış ile garın min sirri vardır,
 Yazda buna göre yer lâlezardır.
 Ba { budur heğiget, ba { budur mentiğ,
 Bede {şan'dan gövher, Yemen'den egiğ.
 Getirmek istesen, zamanın dağ tek
 İsdi soyuğuna dözesen gerek.

RIZA NİZAMÎ
(1907-)

Rıza Nizamî 1907 yılında Ebher'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mahmut Nizamî'dir. İlk ve orta öğrenimini Ebher'de yapmıştır.

Rıza Nizamî, çeşitli memurluklarda bulunmuştur. En son "Posta-Telgraf İşletmesi"nde çalışmış ve 1964 yılında buradan emekli olmuştur. Tahran'da oturmaktadır.³¹

Rıza Nizamî şiirlerini Türkçe ve Farsça yazmaktadır.

Rıza Nizamî'nin Türkçe şiirlerinden bir örnek:³²

YALANDAN MÜSELMAN

Béle billen adın göydun Müselman,
Müselman bir sen oldun, bir de Salman.

Béhiştin ya {şı gesri meskenindir,
O yérde her ne hûri var, senindir.

Varındı çün bir az ço { tük çenende,
De {i yo {dur kiçik bir éyb sende.

Ne saet mescide gétsen nemaze,
Gelir göyden melekler pişvaze!

Bizi aldatma, yo {dur é'tiğadın,
Yamandır fitretin, pisdür nijadın.

İşin âlemde tezvir ve riyadır,
Vücudunda sedağet kimyadır.

³¹ Cavad Héy'et, Azərbaycan Edebiyyatı Tari {ine Bir Ba {ış, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998, s. 326

³² A. g. e., s. 326-327.

Zeifi sındırıp salsan kemende,
Olubsan éy değli, řéytane bende.

Ne gölun düz, ne falın düz, ne göz düz,
Kişiler tek danışman bir bütün söz.

Ne billen göm ve ğardaş acdı ya to {,
Terehhümden vücudunda nişan yo {.

Gerek olsun müselmanda elamet,
Vücudu müğtenem, nefsi selamet.

İtaet éylesin Hağğ'a ürekden,
Feğire véirse paltardan, çörekden,

Eziyyet étmesin {elğ-i Tüda'ya.
Yetime rehm édib, ba {sın ğedaya.

Gedanı görse, ya aciz dul övret,
Gerek étsin elinden gelse {idmet.

Gerek teş {is vérsin rahi céden,
Uzağ gezsın {eyanetden, géeneden.

Üç elli tutmasın dünyanı, malı,
Yığıb artığ elde vezr ü balı.

Meaşın éylesin te'min gölundan,
Göz örtün özgenin müfte malından.

İbadet éylesin Heğğilillah,
Kéçir teğsirini Heğğ inşaallah.

HİMMET ALİZÂDE (Hümmet Elizâde) (1907 - 1941)

Himmat Alizâde, 1907 yılının baharında İran Azerbaycanı'nın Suldüz şehrinde dünyaya gelmiştir.³³ 11 yaşına geldiğinde ailesi ile birlikte önce Bakü'ye göçmüşler, daha sonra da Azerbaycan'ın hatta Türk Dünyası'nın en güzel yerleşim yerlerinden birisi olan Kazak şehrinin Köçesker köyüne yerleşmişlerdir. İlk öğrenimini burada yapmıştır.

Azerbaycan'da Sovyet yönetimi kurulduktan sonra Azerbaycan Pedagoji Enstitüsü'nü bitirmiştir (1926-1930).

Daha öğrencilik yıllarında iken halk edebiyatı ürünlerini toplamaya ve yazmaya başlamıştır.

Arka arkaya çok değerli eserler yayımlamıştır: Azerbaycan Âşığı (1929), Dastanlar ve Nağıllar (Halk Hikâyeleri ve Masallar) (1937), Azerbaycan Bayatları / Manileri (1938), Kôroğlu (1941), Âşıklar (iki cilt) (1937-1938), Âşığ Elesger (1934).

Himmat Alizâde henüz hayatın baharında iken 34 yaşında Köçesker'de hayata gözlerini yummuştur.³⁴

Himmat Alizâde'nin yayımlanmış telif eserleri bir hayli fazladır.

1. Fatma (Poema / Uzun Manzume)
2. Dağ Gızı (Manzum Roman)
3. Bahar
4. Gülbala (Manzum Nağıl / Masal)
5. Tülkü ile Tısbâğa'nın Ortağı (Manzum Nağıl / Masal)
6. Duman (Poema)
7. Ganbay (Poema)
8. Şê'rler

Himmat Alizâde'nin eserlerinden örnekler:³⁵

BİR LÖVHE

³³ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 524. Bazı kaynaklarda Himmet Alizâde'nin doğum yeri Köçesker köyü olarak gösterilmiştir: Hümmet Elizâde, Bizim Yolumuz, Tertib Eden: Gara Namazov, Gençlik Neşriyyatı, Bakı-1989, s. 6.

³⁴ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 524; Hümmet Elizâde, Bizim Yolumuz, Tertib Eden: Gara Namazov, Gençlik Neşriyyatı, Bakı-1989; Teymur Ehedov, Azerbaycan Sovet Yazıçıları, Yazıcı Neşriyyatı, Bakı-1987, s. 611-612.

³⁵ Himmet Elizâde, Duman, Azerneşr, Tedris-Pedagoji Şö'besi, Bakı-1936; Himmet Elizâde, Bizim Yolumuz, Tertib Eden: Gara Namazov, Gençlik Neşriyyatı, Bakı-1989.

Baharın güzel çağı,
Gün sarmış ğarşı dağı,
Ğara bulud, ağ duman
Uçub ğedir durmadan.

Başı cilli, yarpızlı,
Üstü almaz ulduzlu,
Çaylar, ğümüş bulağlar
A ğıb par-par parıldar.

İl ğı, sürü, mal-ğara
Dırmaşır şış yollara,
Buzov, ğuzu meleşir,
Daylağ, ğulun kişneşir.

Mal, ğoyunun ğür sesi,
Ğuşların ğoş neğmesi,
Bir-birine ğarışır,
Dere-tepe ğovuşur.

SONA

Çekilir ğarlı ğış, çatır yaz ayı,
Daşır tebietin bulağı, çayı,
Salır şelaleler harayı, hayı,
Atılır köpüklü sêllere sona.
Dalđalı suların ğanadlı ğızı,
Çemenin çiçeyi, göyün ulduzu,
Ayağı ğınalı, eli ğırmızı,
Eceb sığal vérir têllere sona,
Cumur ğümüş gözlu göllere sona.

DAĞLAR

Artık parçalanmış dumanlar, sisler,
 Goyunda gürleşir şimşekler sesler,
 Nağırlar bécerer, ilğıllar besler
 Sığır (analarda çoban, a dağlar.

Sürüler sürüler seher örüşe,
 Geler göyun, ğuzu a şam emişe,
 Toylu, bayramlısan éle hemişe
 Görmesin üzünü yaman, a dağlar.

Yetişmiş baharın, çekilmiş ğışın,
 Güldürür könlümü güler ba şışın,
 Sinende yaylayır dostun, tanışın,
 Yoğ olmuş üstünden duman, a dağlar.

ĞANBAY

Gülür yaraşığlı yaz...
 Ne bulut var, ne ayaz.
 Çekilmiş boranlı ğış;
 Ondan nişan ğalmamış.
 Almış ğızıl bir ferman.
 Boranlar vérmüş aman.
 Doğan aprél güneşi
 Hell éylemiş her işi:

Atmış her terefdé dan;
 Gün çı ğımış ğaranlığdan.
 Çekilmiş ğara kölge.
 Ğandan silinmiş ölke.
 Doğan aprél güneşi
 Hell éylemiş her işi.

Behmen kenddi, be ğtiyar...
 Havaşında heyat var;
 Suyu çoşdurar ürek,
 Oyanmış sévinerek
 Ağır uzun yuğudan.
 Çı ğımış ğandan, ğorğudan.
 Gédir işığlı yolu.
 Her genci, her yoğsulu
 Dönmüşdür bir aslana,
 Şimşek çağar düşmana,

Duman yo { dağ başında.
İndi en genc yaşında,
Açır gól, açır ganad,
Gurur yéni bir heyat.
Behmenkend coşub daşar,
Ġayđıdan azad yaşar...
Deyişmişdir büsbütün
Görür neş'eli bir gün.
Maarif işğı,
Heyatın yaraşığı
Behmenkendi bürümüş,
Eski dünya çürümüş.
Ağalığın otağı,
Yéri, bağçası, bağı.
Mekteb üçün alınmış.
Böyük celal salınmış.
Mekteb önü servilik,
Tarlalar dilik-dilik
Yaşıl géniş {iyaban,
Çaylar a {ır her yandan,
Mektebin öz {éyrine,
Ağalığın yerine
Buğda, bostan ekilmiş,
Alağları çekilmiş.
Baş galdırmış başağlar,
Esdikce serin rüzgâr
Deniz kimi çal {anır
Şeféđerde yı {anır...
Buğda güller açılmış,
Toş etirler saçılmış,
Şenlik yayılmış bağa.
Ġuşlar Ġonmuş budağa.
Ceh-ceh vurub o {uyur
Gızıl neğme to {uyur
Yéni heyat adına,
İngilab övladına,
Mekteb évi ter-temiz
Pencereler lekesiz.
Mor döşeme, ağ tavan;
Sarı kerpicden éyvan,
Divarları boyağlı.
Divarda sirlere şa {lı.
Ağ boyağlı be {tiyar.
Tari { çapmış atını,
O zülm heyatını.

Bu mektebde müellim
Musa aparır te'lim.
Musa ciddî çalışğan,
Her ağrıya alışğan,
Şura müellimidir.
Namusla {idmet édir
Maarife, mektebe,
Hazırlayır telebe,
Hazırlayır dürr, inci,
Başdan aşır sévinci,
Genc müellim Musa da
Bu eziz, büyük ada
Éhtiram var, hõrmet var...
Böyük bir mehebbet var.
Her pionér, komsomol,
Eyriye gösterir yol.
Gelbe heyecan vérir,
Íntizama can vérir.
Telebeler gaynaşır,
Coşgun çay kimi daşır.
Burda bir başga ses var,
Biliye ço { heves var.
Bilik ile intizam,
Édir yan-yana davam.
Ġanbay kiçik bir çocuĠ
Atası, anası yo {.
SıĠınmışdır bu yurda,
Her gün o { uyur burda.
...

FATMA

ŞefeĠ renkli çiçekler,
Layla çalan dilekler,
Şen orman, şu { çemenler,
Benövşe, yasemenler,
Ġoynunda beslenen Ġız,
Ne Ġız?.. Sanki bir ulduz!..
DaĠlar maralı Fatma;
Ġözler susgun, Ġaş çatma;
Ġara téller Ġıvrılmış,
AĠ alında ayrılmış,
Lâle renkli yanaĠlar,
Büllurdan saf bu { aĠlar.

Gözel, ağı başında,
Sekiz-dogğuz yaşında,
Bağda bağçada gezer,
Yaşasına gül düzer.

Fatmacığın anası,
Bu şamin pervanesi,
Tecce ğarı dul idi.
Feğirdi, yoşul idi.
Gezmiş, dolanmış eli,
Ėabar bağlamış eli.
Beylerin, ağaların,
Hacı ve darğaların
İşlerini tutardı,
Ėuru yerde yatardı...
Eyirerdi cehreni,
Çalğalardı nehreni,
Darağda yun darardı,
Ağır “{ana” ğurardı:
Toşuyardı şal, cécim,
Uzadardı ip, sicim,
Ne ola boş ğalaydı.
Bir az nefes alaydı.

Al yaşıla bezenmiş.
Sığallanmış, düzenmiş,
Ağ bu ağı sallanmış,
Bedenini piy almış.
Ne zülm, ne ğem görmüş
Ağ günlerde böyümüş.
Ağalığda baş herem
Seslenirdi Tışgedem:
- Ay ğoçağım ğarabaş!
Ėoyma ağlar ğelemğes
Naz ile beslediyim,
Ėumru tek seslediyim,
Terlan cilveli ğızım,
Şefegli şen ulduzum.
Oşsa boyun, layla çal,
Nazına ğal, könlünü al;
Büşiyini yırğala,
Ėoy yata rahat ğala!..
Feğet Tecce'nin ğızı

Birce olan şah gözü,
Évlerinde ğarnı ac,
Parça çöreye möhtac,
Hesretle solğun, ölgün.
Gözleyirdi o her gün
Belke anası gele,
Ona çörek getire...
İnsaf, mürüvvetden kem,
Seşavetsiz ıoşğedem.
Gızcığazı yatanda
Çağırırđı o anda:
Téz ol- téz ol aşamdı,
Toyuğ tara tarlandı,
İndi çölden nökerler
Naşırlar, rencberler,
Ac ve susuz gelerler,
Gözlerini delerler!
Tehnede çörek yoşdur,
Su derdi ondan çoşdur.
Seneyi dalına al,
Su getir, téz çörek sal!
Ğaragün yazığ ıecce;
Olmuşdu çöpden ince,
ıanımın her sözüne,
Girmek üçün gözüne.

...

**ÂŞIK ALİ FEYZULLAHÎ VAHÎT (Âşığ Eli Féyzullahî Vahid)
(1908 -)**

Çağdaş İran Türk âşık/şairlerindedir. Kendisinin anlattığına göre Settar Han hareketinin başladığı (1908) günlerde Tebriz’de gözlerini dünyaya açmıştır.

Babası Feyzullah, Settar Han’ın savaşçıları arasında yer almış ve Ruslar, Tebriz’i işgal ettiklerinde şehid edilmiştir.

Âşık Ali’nin dedesi de İran Türkleri’nin büyük âşıklarındandır.

Âşık Ali, Şeyh Muhammet Hiyabanî hareketinden bu güne kadar yapılan bütün bağımsızlık hareketlerine katılmış ve İran Türkleri’nin büyük takdirini kazanmıştır.

Türk halk şiiri geleneğini ve halk hikâyeciliğini büyük bir ustalıkla devam ettirmiştir. Onlarca halk hikâyesi ve yüzlerce klâsik şiir biliyordu. Hatta “Koroğlu’nun Bulgar Seferi” gibi hiç kimsenin bilmediği halk hikâyesini de bildiği söyleniyor.³⁶

Âşık Ali, İran Türklüğünün vefalı, gayretli ve çilekeş ediplerinden olan Hüseyin Feyzullahî Vahid Yıldız’ın babasıdır.

Âşık Ali Feyzullahî Vahid’in şiirlerinden örnekler:³⁷

YÂDA DÜŞDÜ ÇENLİ BÉLLER

Dara düşmüş aslan kimi,
Günüm günden gara oldu.
Felek menle kéc dolandı,
Didelerim yaşa doldu.

Teşâlümda coşdu éller,
Yâda düşdü Çenlibéller,
Veten ba {çasında güller,
Açılmamış niye soldu?

Bir yanar od düşdü burda,
Düşmen döndü ğuduz ğurda.
Saadete, döyüş burda,
Déyilir ki ye’ni peldi.

Eşgerlerin deste deste,

³⁶ Hüseyin Féyzullahî Vahid (Hüseyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşıqları, Tebriz-1369 (1990), s. 49.

³⁷ Hüseyin Féyzullahî Vahid (Hüseyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşıqları, Tebriz-1369 (1990), s. 50-55; Hüseyin Féyzullahî Vahid (Ulduz), Elli Âşığ Elli Neğme, İntişarâtı Méhrân, Tebriz, s. 20.

Elde tûfeng, boyu beste,
Hücum çekir düşmen üste,
Zülmkâra ölüm boldu.

Âşîğ Eli, bu ne sesdi,
Dâr-ı dünya bir gefesdi,
Ana veten mügeddesdi,
Élin yolu şanlı yoldu.

GANADLI SES

Ġanadlı ses çatdı bize,
Göyden sepdî gül Tebriz'e,
İşîğ saldı gelbimize,
Télli sazı aldım ele,
Neğmelerim geldi dile.

Sesin geldi "Dede Ġorgud"
Oldun mene ar{a, umud,
Sinem üsden ötdü bulud,
Gözlerimden sél atlandı.
Arzularım Ġanatlandı.

Zindanlarda çekdim nefes,
Dünya oldu mene gefes,
Gür sesiniz vérdi heves,
Sine üste aldım sazı,
Éşğinizle çaldım sazı.

Nisgilim var gellem Ġonağ,
Cavanların toyun tutağ,
Derd dağıdağ, Ġem unudağ,
Nolubdu Hüséyn cavan?
Kim ölübdü kimdi Ġalan?

Ġor{um budur düşem {este,
Arzum Ġala deste deste,
Ağ kirpigler ola beste,
Ġul tek³⁸ geze sazım bazar,
Ġonağ évim ola mezar.

Bizden Ġabağ bu dünyadan,
Néçe néçe köçüb kârvan,

³⁸ Ġul tek: Kul gibi, köle gibi.

Âşığ Eli, size gurban,
O günleri men görmesem,
Balalarım görsün, ne gem.

ÜZE GÜL GÜL

Gara ğaşlı maralımsan,
Sürme çekib bize gel gel.
Üz döndürsen bizim éle,
Dayanma Tebriz'e gel gel.

Gül bizlere döne döne,
Goy dostların bir söyüne³⁹,
Görüb ürekler döyüne,
Yubanma⁴⁰ téz düze gel gel.

Sözlerinde şeker {anda,
Âşık Eli sine bende,
İnciyib sinsiyib sen de,
Utanma gül üze gel gel.

³⁹ Söyün- : Sevinmek.

⁴⁰ Yuban- : Gecikmek, oyalanmak

ÂŞIK CEBRAİL DANIŞ (Âşığ Cebi) (1908 - 1986?)

İran Türkleri'nin siyasî ve sosyal meselelerini şiirlerine konu edinen âşık/şairlerden birisi de Âşık Cebrail'dir.

Cebrail, 1908 yılında Eher'in Yukarı Vezan köyünde dünyaya gelmiştir. Cebrail, daha çocuk yaşlarında iken ailesi ile birlikte Kuzey Azerbaycan'ın Ağdam şehrinin Neriman kasabasına gitmiştir. Orada ilk okul üçüncü sınıfa kadar öğrenim görmüştür. Birkaç yıl sonra tekrar ailece İran Azerbaycanı'na dönmüşler ve Eher şehrine yerleşmişler. Bu yer değiştirmeler sebebiyle daha fazla öğrenim görme imkânı bulamamıştır.⁴¹

Halk arasında Âşık Cebi diye tanınan Âşık Cebrail çok hünerli âşıklardan birisi olmuştur.

Âşık Cebrail'in bir şiiri:⁴²

ZÂR ZÂR SENE AĞLAR

Âşığ gözün aç gör bizi ne hâle salıbsan?
Talgın üreginden néce âramın alıbsan?
Göz yaşalır sen sarı, gel harda galıbsan?
Éy şânlı hünermend, hüner sahibi ölmez,
Âşığ, gara toprağ seni élden alabilmez.

Gel ba { saza, gör saz néce zâr zâr sene ağlar,
Sazdan yayılır ses dağa, dağlar sene ağlar,
Senden sora gemgin yaşına nar sene ağlar,
Talg içre bizim ölkede dayim bu mesel var:
Derd ehli tebin vërse elinden yanar ağlar.

⁴¹ Hüséyin Féyzullahi Vahid (Hüséyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşıgları, Tebriz-1369 (1990), s. 238.

⁴² A. g. e., s. 239-240.

Gel sazı yétim goyma danışdır onu şâd ét,
Feryâde yéten yo {, ona feryâde özün yét.
Al könlümü ondan sora gét sen de eger gét,
Sen gét bizi goy daycada gem güsse eritsin,
Zövgin, hünerin yâde düşüb {algı çürütsün.

Âşığ gara toprağ seni élden alabilmez,
Talgın üreğın {algdan ayrı salabilmez,
El meclisi dayim sazsız galabilmez,
Bir gün yéne âşığlarımız saz çalacağdır,
Zindanda galan sazları yâda salacağdır.

Günler yâda düşdüğce âşığ gem meni çolğar,
Cismim alışar ateşe sinem küre bağlar.
Tesnifi yazım men sazı sen çal dahi söz var,
Goy bir de yayılsın sesimiz dağ daşa âşığ,
Gir gelbime dayim üregimde yaşa âşığ.

**MUSA MEHMETOĞLU (NİKGEHR) (Musi Mehemmedoğlu)
(1918 -)**

Musa Mehmetoğlu Nikgehr 1918 yılında İran Azerbaycanı'nın Astara şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk okul üçüncü sınıfa kadar öğrenim görebilmiştir. Henüz çocukken bir tüccarın yanında çalışmaya başlamış, daha sonra aynı tüccarın damadı olmuştur.

1941 yılında Reşt şehrine göçmüştür.

İlk şiirlerini Farsça yazmış, daha sonra şiirlerini ana dili olan Türkçe ile yazmıştır.⁴³

Elinde çok şiiri vardır. Lâkin şiirlerini henüz yayımlama imkânı bulamamıştır.⁴⁴

Musa Mehmetoğlu Nikgehr'in bayatlarından örnekler.⁴⁵

BAYATILAR

Dağların var deresi,
Kehlikilerin feresi,
Yâr yardan ayrılında,
Gan ağlayar heresi.

Ömrümü vérdim bâda,
Derdimi dédim yâda,
Derde çatan olmadı,
Âbrım da gétdi bâda.

Gözelim ay gözelim,
Öz emegim öz elim,
Meni satdın ağyara,
Néce senden düzelim?.

⁴³ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 88.

⁴⁴ A. g. e., s. 88.

⁴⁵ A. g. e., s. 89 - 90.

Dağdan, dağdır aralı,
Ovçu govar maralı,
Sen de benim maralım,
Olub ürek yaralı.

Felek cevr ü cefâsı,
Gözel yârın vefâsı,
Birbirine garişsa,
Olar derdin devâsı.

Men bir ovı ovladım,
Düşmenimi tovladım,
A ırda düşdüm başa,
Düşmenimdir evladım.

Hardan hara var gözüm,
Tekce yâra var sözüm,
Él hamı köçdü geldi,
Sensiz néce men dözüm.

Dağdan dereden aşdım,
Yâr kendine yol aşdım,
Yâr mene sây salmadı,
Başımı götdüm gâşdım.

Ġumarbaz ay ğumarbaz,
Elinde pulu ğalmaz,
Kim ğumara garişsa,
Deger yére, duranmaz.

MİRZA MUHAMMET NAĞI MERAĞÎ
(Mirze Mehemed Nağı Merağî)

Merağî, XX. asrın başlarında yaşamış Azerbaycan'ın önemli edebî şahsiyetlerinden birisidir. O, Türk Dünyası'nın eski medeniyet merkezlerinden birisi sayılan Merağa şehrinde doğup büyüdüğü için kendisine "Merağa" ismini mahlas almıştır. Babası ve dedesi Merağa'nın büyük âlimlerindedir.

Babasının ölümünden sonra ona miras kalan ev ve arsaları satarak fakirlere dağıtmış, kendisi de fakirler sınıfına geçmiştir. Hayatını emeği ile temin etmeyi, hazır kazanca tercih etmiştir. Kazandıklarını da sürekli ihtiyaç sahiplerine vermiştir. Çok eli açık olduğundan halk onu doğuda sehavetliliğin sembolü olan "Hatem-i Tai" diye adlandırmıştır.

Şair, ömrü boyunca, yalancı, iki yüzlü, tufeyli, riyâkâr unsurlarla mücadele etmiş ve onlarla barışık olmamıştır. Hem Farsça hem de Azerbaycan Türkçesi ile yazdığı şiirlerinde bu tip insanları devamlı tenkit etmiştir.

Merağî, "Emini" ve "Turamcı" mahlaslarıyla da şiirler yazmıştır.

"Şe'rler Dîvânı" ve "Azerbaycan (Türkçesi) Meselleri ve Hikmetli Sözleri" adlı iki eseri vardır.

Satirik yazdığı için olsa gerek şiirlerinin tamamı yayımlanma imkânı bulamamıştır.

Merağî, kendi şehri Merağa'da vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak şiirlerine bakıldığında 1906 yılındaki Meşrutiyet Olayları sırasında yaşadığı anlaşılıyor.⁴⁶

Mirza Muhammet Nağı'nın şiirlerinden örnekler:

⁴⁶ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. II, s. 44.

OLMAZ

Noldu méy {enaye sağı ki, de {i cam olmaz?
Cam vér, cam kimi rafe-i isğam⁴⁷ olmaz.

Bed ve 'de⁴⁸ yârı ve a {ırda durub cam getir,
Béle ağaz tapılmaz, béle encam olmaz.⁴⁹!?

Dövr-i "hürriyyet" ü serdar Şücaeddövlə⁵⁰
Mü {birüsseltene vali, béle eyyam olmaz.

"Ġelem azed ü dil azad ü {elayıg azad "
Zahidin men'i: cüz efsane vü sersam olmaz.

Zahida, çün emelin niyyet-i gurbetle déyil,
Budu vechi, emelin gabil-i en'am olmaz.

O ziyaret ki, ola gésdi riya, {erci riba,
Hamısı méykedede giymet-i bir cam olmaz.

Bu ziyaretlere ne hur véreler, ne gúsur,
Sehlidir gésr ki, {işt-i leb-i bam olmaz.

Farsça Yazdığı Bir Rubaînin Tercümesi:

Kimdir ki, benim Batir'imi şâd étsin.
Çiyimdeki gem yükünden azâd étsin?
Toy {ercimi ya öhdesine götürsün,
Kimdir ki, benim {atirimi şâd étsin.⁵¹

⁴⁷ Rafe-i isğam: Hastalıkları, kötülükleri, bahtsızlıkları uzaklaştıran.

⁴⁸ Bed vede: Kötü zamanda anlamında kullanılmıştır.

⁴⁹ Ağaz: Başlangıç; encam, son.

⁵⁰ Şücaeddövlə: Aslen Marağalıdır. Çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1911 yılında Tebriz'de hürriyetçilere zulmetmesiyle, onları köpeklerin önüne atarak işkence yapmasıyla meşhurdur.

⁵¹ Cenûbî Azerbaycan Edabiyatı Antologiyası, Êlm Neşriyatı, Bakü-1983, c. 2, s. 44. Şiirin tercümesi "Cenûbî Azerbaycan Edabiyatı Antologiyası" kitabının yazarları tarafından yapılmıştır.

SÜHEYLÎ TEBRİZÎ (? -1911)

Mirza Ahmet Süheylî Tebrizî, açık fikirli, hürriyetçi, vatanperver bir edib ve şairdir.

Süheylî, çeşitli çalışmaları ve edebiyata olan hizmetleri ile birlikte 1903 yılında kendisinden önceki şairlerin eserlerinden ibaret büyük bir şiirler mecmuası tertip etmiş, kendisinin de bir kısım şiirlerini ekleyerek yayımlamıştır.⁵²

Mirza Ahmet Süheylî de, Mirza Ali Siggetü'l İslâm, Şeyh Selim, Sadık Han El-Mülk, Ağa Mehmet Kafkaslı ve Mösyö Ali'nin iki oğlu gibi, Ruslar tarafından 1911 yılı 10 Muharrem günü idam edilmiştir. Bu çok acıklı ölüm sebebiyle olsa gerek, onunla ilgili onlarca menkıbe meydana getirilmiştir. Tebriz'de, küçükten büyüğe hemen herkes onunla ilgili bir menkıbe ve birkaç şiir bilmektedir.⁵³

Mirza Ahmet Süheylî Tebrizî'nin bir şiiri:⁵⁴

YALVARDIM

Yetişdim câne, az bes bîmürüvvet yâre yalvardım.
Kesildi çârem a{ir, sengdil eğyare yalvardım.

Gülümden nâümid oldum, men-i bîçâre bülbül tek
Gédib bir gülden ötrü a{iri min {âre yalvardım.

Ser-i kûyun günüzler şam olunca éyledim mesken,
Gelende zülmet-i şeb, üz göyub dîvare yalvardım.

Kemâl-i iczle bir gün el atdım, damenin tutdum,
Sirişk-i ahimi gözden töküb rü{sâre yalvardım.

Dédim cana, meriz-i eşginem, gıl derdime çâre,
Dédi gét, derdine menden tapılmaz çâre, yalvardım.

⁵² Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1983, c. II, s. 130.

⁵³ A. g. e., s. 130.

⁵⁴ A. g. e., c. II, s. 130.

Ne gördüm? Nâgâhan, göydu kemana tir-i müjgânın,
Atıb bir bir o vurduĝca, men-i bîçâre yalvardım.

Dédim: Belke, vérem baş, derd-i serden ta olam fariĝ,
Odur, vurduĝca yare yare üsten, yâre yalvardım.

Sühéylî, sakit ol, dildâre icz étmek seadetdir,
Déme bir de de{î: Dil bilmeyen dildâre yalvardım.

MUHAMMET ALİ SULTAN HERİSLİ
(Memmed Eli Soltan Herislî)

Muhammet Ali Herislî, XIX. asrın sonunda ve XX. asrın başlarında yaşamıştır. Şiirlerinde “Topçu” mahlasını kullanmıştır.

Muhammet Ali Sultan Herislî'nin Farsça'dan tercüme edilen bir gazeli:⁵⁵

GAZEL

Sâğiyâ, bâde getir, derdli könül mehzundur,
Gözlerimden bu a{an yaş éle bil Céyhun'dur.

Çatmadım dünyada meğsuduma, héy a{tardım,
Taléin köhleri yollarda gâlib yorğundur.

Dövlete, cah celala gerek aldanmayasan,
Onların rehberi bu çerh-i felek mel'undur.

Zahid ömrü boyu âlemde riyakârlıg édib,
Bir béle hiyle ile ancağ özü meğbundur.

Resmidir Léyli'nin ardınca düşerdi Mecnun,
Bu zaman Léyli özü Mecnun üçün Mecnun'dur.

Bir gedeh bâde vér, éy sâgi-yi ürfan, ne olar,
Topçu'nun gelbi {ezan zülmü ile solğundur.

⁵⁵ A. g. e., s. 196. Şiir bahsi geçen kitabın yazarları tarafından tercüme edilmiştir.

NİMTAC HANIM SALMASI

XX. asrın ilk yarısında yaşayıp yazan Nimtac Hanım, İran Azerbaycanı'nın Salmas şehrinin Lekistan kasabasında dünyaya gelmiştir. Şiirleri az olmasına rağmen büyük şöhret kazanmıştır.

Onu, “Gadınların Kişilere Ƨıtabı” adlı şiiri çok meşhur etmiştir. Rus işbirlikçisi İsmail Simidko adlı kürtcü isyancının 1812 yılında Salmas şehrine baskın yapması ve birçok sakin ahaliyi öldürüp birçoğunu esir alması üzerine Nimtac Hanım, “Gadınların Kişilere Ƨıtabı” adlı şiirini yazarak halkı ayağa kaldırmıştır. Bu şiir kısa sürede bütün bölgeye yayılmıştır.

Nimtac Hanım'ın hayatı etrafında menkıbeler bile oluşmuştur. Anlatılanlara göre, Meliküşşera Bahar, bu şiiri okurken hayrete düşmüş, şiirin bir beytine gelince heyecana kapılarak, isteği dışında ayağa kalkmış.⁵⁶

Nimtac Hanım'ın ağır ithamlar ihtiva eden “Téhran'a Ƨıtab” adlı şiiri de çok meşhurdur.

Nimtac Ƨanım evlenip, birkaç çocuk sahibi olduktan sonra şiir yazmayı bırakmıştır.

Nimtac Hanım'ın şiirlerinden örnekler:⁵⁷

ĞADINLARIN KİŞİLERE ƧİTABI

İran diler ki, ferr-i Keyan bergerar ola,
Evvvel bu yérde Kave⁵⁸ gerek aşikâr ola.

Bir merd ola böyük ki, böyük ezmilen gele,
Fitne onun gücüyle bu yérden kenar ola.

Te'mir olar mı bir bina, sınımışsa payesi?
Min reng ile boyana divarı hamar ola.

Şemşir elindedir bu gün azadelik, bilin,
Her kesde o ğılınca gerek é'tibar ola.

Ğılmışlar Endelis'de cemaat namazı ki,
Ğan Ğadisiyye destemazı üçün ifti {ar ola.⁵⁹

⁵⁶ Azize Caferzâde, Azerbaycan'ın Âşig ve Şair Ğadınları, Gençlik Neşriyyatı, Bakı-1991, s. 135; Cenûbi Azerbaycan Edabiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakü-1983, c. 2, s. 46.

⁵⁷ Cenûbi Azerbaycan Edabiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakü-1983, c. 2, s. 46. Şiirler Farsça'dan Türkçe'ye Ebülfezl Hüseyinî tarafından tercüme edilmiştir.

⁵⁸ Kave: Demirci Kave: İran mitolojisine göre ünlü bir demircidir. Mitolojiye göre İran'da bin yıl saltanat süren zalim bir hükümdar olan Zöhhak (Dahhak)'a karşı isyan etmiş ve isyanında başarılı olarak Dahhak'ın saltanatına son vermiş bir isyancıdır.

Bir başğa Nuh ola, yéni tufan göpa gerek,
Ta bu lekeyle damğalı yér tar ü mar ola.

Yırtıldı âr perdesi, efsus, ecemlerin,
Vér biz tikek ki, sizler üçün belke âr ola.

Öz zülfünü açıb bu gadımlar déyir béle:
Éybi açığ ki, nâkişiler burda {ar ola.

Ğızlar açıblar Urmu'da öz ay cemalını,
Meğsed budur ki, küçede bir ah ü zâr ola.

Selmas'da ço { bacı üzüne ğan ya {ıb bu gün,
Ĝardaş ğanile tâ ki, şeher lâlezar ola.

Ṭilğet ki, bend édir bir éli éyş ü işrete,
İster yeğın ki, min cüre derde düçar ola.

TÉHRAN'A ṬÍTÂB

Yétirsınler Téhran'a, bilsin ğafil uyanlar:
Ĝurd sürünü dağıtdı, harda yatıb çobanlar?

Bizim papağ ğoyanlar harda itib batırlar?
Aparsın bir yaylığı sabah, ğoy örtşün onlar.

Başçıların meskeni, parklar olubdur bu gün,
Uşağların nâlesin éşitsin pehlevanlar.

Yétimlerin göz yaşı a {ıb güçlü sél olsun,
Aparsın o parkları, boğulsun o nâdanlar.

Hanı bizim iyidler, bir va {t var idi burda?
Tari {imiz yad édir, héyif, itib batanlar.

Hanı gele bir aslan, ezmlle, feryad ile,
Dola bu tülkülerle o mehbesle, zindanlar?

Bizim peri gözeller esir olub divlere,
Hanı o {oşbe {t günler, hanı o {oş zamanlar?

⁵⁹ Endülüs'te şunun için namaz kılınıyor ki, Kadisiye'de abdestler kan ile alınıyor.

Vetenperestler hamı uzağ düşüb vetenden,
Özgelerin esiri, hardadır o cavanlar.

Ölüm, hayanda ğaldın?! Gel tut benim elimden,
Apar görüm hardadır, rö'yalara uyanlar?

BEHİŞTÎ TEBRİZÎ (? -1932)

Mirza Rahim Behiştî, Tebriz'in hem ünlü hekimlerinden hem de meşhur şairlerinden birisidir. Zamanın meşhur şair ve hekimi La'li'nin öğrencisidir. Hocası gibi o da hem hekim hem de iyi bir şair olmuştur.

Behiştî, şiir ve edebî çalışmalarının yanında ilmi kitaplar da yazmıştır. Özellikle alkollü içkilerin sağlığa zararları hakkında yazdığı kitap çok önemlidir.

Mirza Rahim Behiştî Tebrizî, eğitim öğretim işleriyle de çok yakından ilgilenmiş, bu hususta büyük hizmetler yapmıştır. 1932 yılında doğduğu şehir Tebriz'de vefat etmiştir.⁶⁰

Behiştî'nin bir şiiri:⁶¹

VETEN

Candan eziz olan, éy ana Vetén,
Eziz torpağına canımız ğurban.

Eşğine gelbinde yér vérmeyene,
Le'netler déyerem, démerem insan.

Anamın südüyle girdin ruhuma,
Sensiz bu varlığım ğuru bedendir.

Gözümü açandan ağlar görmüşem,
Bu ağlar tebiet sende nedendir?

Hardadır ğehreman Tehemtenlerin,
Zâl oğlu Rüstém'in dastanı hanı?

Şücaet, ğelebe, ğeyret demlerin,
Bir va{t sarsıdardı bütün dünyanı.

Yolunda ğanımı töke bilmesem,
Gözümünden töküler ğelbimin ğanı.

⁶⁰ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1983, c. II, s. 67.

⁶¹ A. g. e., s. 67. Şiiri Arif Abdullahzâde Farsça'dan tercüme etmiştir.

MEŞHEDİ EKBER CAVADİ

Cavadî, Tebrizli'dir. Hayatı hakkında çok şey bilinmemektedir. Çini satıcılığı ile meşgul olmuştur. Gazel ve kaside sahasında çok şiir yazmıştır. Cavadî'nin çok az şiiri matbaa yüzü görmüştür. 1946 yılının ilk aylarında, takriben 55 yaşlarında iken Gulam Memmedli ile görüşmüş ve "Sensiz" redifli gazelini ona tekdîm etmiştir.⁶²

Meşhedi Ekber Cavadî'nin bir şiiri:⁶³

SENSİZ

Heram olsun mene, cana, tamaşay-i çemen sensiz.
Dözem müşküldü, éy aram-i can, bir lehze men sensiz.

Menim fesi-i baharım, gülsitanım, gülşenim sensen.
Ne lâzım seyr-i gül, éy dilberi gülpirehen, sensiz.

Ne şövg-i seyr-i bağ ü serv var bu ğan olan dilde.
Ne dil var derdimi izhar édem, şirin dehen sensiz.

Éde encüm kimi mehpareler ger encümen teşkil,
Mene zindan-i möhnetdir éle bir encümen sensiz.

Olam ger tar ü çeng ü néy, gülüm, her bezm-i işrette,
O bezmi nâlem ile éylerem beytülhezen sensiz.

Bahar eyyamı, gül fesli mene, éy nogülüm, birdir,
Heva-yi endelib ü nâle-i zağ ü zeğan sensiz.

Gelir gül şa {esinde şura bülbül sehn-i gülşende,
Açılmaz gelbi zârım gönçe vü gül tek neden sensiz.

⁶² Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1983, c. II, s. 281.

⁶³ A. g. e. s. 281.

Nigâra, vermerem etr-i behište kâkilin etrin,
Meşam-i cana {oş gelmez şemim-i nesteren sensiz.

Çemende sünbülü görsem kéçer zülfün {eyalımdan,
Sarasın sünbül-i ter, yase batsın yasemen sensiz,

Ele péymanе alsam bir de sensiz nâgüvar olsun,
Dolansın ğana dönsün, éy büt-i peymanşiken, sensiz.

Solub zerd oldu zer tek reng-i ru {sarım ferağında,
Gédib sebr ü tevanım, dilber-i siminbeden, sensiz.

Ferağında gözüm yaşı, gözüm yağut-i {am oldu,
Néce yazsın Cavadî nezm üçün durr-i Eden sensiz.

ŞEMS KESMAÎ HANIM
(? -1961)

Şems Kesmaî, Tiflis bölgesinden göçüp Tebriz'e yerleşen Azerbaycan Türkleri'ndendir. Babasının adı Halil, dedesinin adı ise Hacı Muhammet Sadık'tır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Azerbaycan Türkçesi ile birlikte Rusça ve Farsça'yı da çok iyi bilen Şems, İran Türkleri'nin yenilikçi şairlerindendir.

Şems Hanım, Tebriz'de ilk olarak çarşafsız olarak gezen kadındır. Bunun için de çok sıkıntılar çekmiştir. Şaire Hanımın evi bir kültür ocağı gibi her zaman şairlere, yazarlara, ilim adamlarına ve eğitimcilere açık olmuştur.

Güzel şiirleri ile Azerbaycan ve bütün İran edebiyatında haklı yerini alan Şems Kesmaî Hanım, 1961 yılında vefat etmiştir.⁶⁴

Şiirlerinden örnekler:⁶⁵

“GADINLARA ̇İTÂB” DAN

Üzün bir Zöhre, Ay, Güneş'dir senin,
Özün dünyadan kem güneşsiz gündüz.
Sen bu ğanlı, küskün diyarda {arsan
Özünden ar {ayın, yaddan ümitsiz.

Secdede düşerek seni sévenler,
Géceli gündüzlü hesretindedir.
Sehra ve {şisi tek bu sévdalılar
Bir ovun dalınca baş alıb géder...

⁶⁴ A. g. e., s. 72.

⁶⁵ A. g. e. s. 72-73.

İFTİTÂR

Ne geder ki, insanlđ öz ar {asını
Zer ü zibaya söykeyecek,
ĖardaşlıĖa, ittifağa inanma sen.
Ne geder ki, beraberlik öz gücünde déyil hele,
Ėedim ŞerĖin nicatını héç anma sen.

Ayağımız altına da göz tikilib.
Üstümüze tamah yüklü, o { çekilib.
Şems, Ėemer azad gezir söyleseler inanma sen.
YalvarmaĖla sesimize ses vérilmez,
Yasdığımız Ėeyretimiz, belke yağı bunu bilmez,
İran'ın öz kéçmişile fe {r éleyer, aldanma sen!

MİR MEHDİ ÇAVUŞI (1909-1967)

Mir Mehdi Çavuşî, 1909 yılında Tebriz'in Hükmevar mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mir Habip'tir.⁶⁶

Mehdi, ilk öğrenimini eski bir medresede orta öğrenimini de "Şemsi" adlı okulda tamamlamıştır. Ailesinin çok nüfuslu ve fakir olması yüzünden daha fazla okuyamamış, demircilikle uğraşan babasının yanında çalışmaya mecbur kalmıştır. 17 yaşında iken babasını kaybeden Mehdi 6 nüfuslu ailenin geçimini de üstlenmek durumunda kalmıştır.

Bütün bu ağır şartlara rağmen, yetenekli ve çalışkan olduğundan özel dersler alarak ilmini artırmıştır.

Mehdi, gençlik yıllarında Mirza Alekber Sabir ve Hüseyin Cavid'in eserlerini inceledikten sonra şiire heveslenmiştir.⁶⁷

Mir Mehdi Çavuşî, yazmaya 1941 yılından sonra İkinci Dünya Savaşı yıllarında başlamıştır. Şiirleri "Veten Yolunda", "Azerbaycan" gazetelerinde ve bazı dergilerde yayımlanmıştır.⁶⁸

Çavuşî, şiirlerinde azadlık, vatan, millet ve bağımsızlık meselelerini işlemiştir. Daha sonra Bakü'ye giden Mir Mehdi uzun müddet Kuba'da yaşamış ve yazmıştır.

Azerbaycan basınında şairin birçok şiiri yayımlanmıştır. Mir Mehdi 1967 yılında vefat etmiştir.⁶⁹

Mir Mehdi Çavuşî'nin şiirlerinden örnekler:⁷⁰

⁶⁶ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 134.

⁶⁷ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 136.

⁶⁸ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 134.

⁶⁹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 136.

⁷⁰ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 135-140; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 136-146.

AZERBAYCAN'A TİTAB

Eziz veten, güzel diyâr,
 Üreyinde ne sîrr var,
 Açıb sinende laleler,
 Vérir meriz-i eşşe can,
 Seninle, éy Azerbaycan!
 Éy alovlu, büyük diyâr
 Galmış Zerdüşt'den yadigâr.
 Eziz veten, eziz ana,
 Eyilmedin héç düşmana.
 Od yanarmış gucağında,
 Senin her bir bucağında
 Bâbek kimi isti ğanlar,
 Kôroğlu tek ğehremanlar,
 At bêlinde gezermişler,
 Yağları ezermişler.
 Ğaçâğ Nebi, büyük Él {an
 Sinen üstde vérmişler can.
 Nizamîler, Füzûlîler,
 Tâğanî tek od oğlu, od
 Yüzlerce şair doğmusan;
 Cehaleti sen boğmusan.
 Mene besdir bu ifti {ar
 Sabir kimi ğızıl fanar
 Yandırmısan ğoca Şerğ'de,
 İşîğ salıb bütün Ğerb'e;
 Ğanımda var onun ğanı,
 Pâk sa {laram o vicdanı.
 Eyilmerem tufanlara,
 And içmişem pâk ğanlara.
 Ğarşıda hazır durmuşam,
 Vurğun kimi vurulmuşam
 Ezel günden sene, ana!
 Ayrılmaram senden yana!
 Bir ğetre ğandan ğor {maram,
 Candan şirindir {oş meram.
 İgidlerde bir ğayda var,
 Döyüşlerden ilham alar.
 Men de senin övladınam,
 Éy meskenim, yurdum, yuvar.
 Men döşünden süd emmişem,
 Güvvet alıb dirçelmişem.
 Öpürem men türbetini,
 Unutmaram zehmetini.

Gözel diyâr, eziz veten,
Yadımda var bir zaman sen
Bahar kimi ağlayırdın,
Üreyimi dağlayırdım.
Ey möhteşem, zengin diyar,
İndi senin ne gemin var?
Gülümseyir, dağın, daşın,
Vuğarla yükselir başın.
Ne {ezan var, ne tufan var,
Ne şa {ta var, ne boran var.
Goy eşitsin doğma elim,
Gonçelenib gızıl gülüm.
Gülür üze gözel bahar,
Doğur heyata başğa bâr,
Esir şimaldan seba,
Çiçeklere vérir sefa,
Gülümseyir çemen, gülür,
Heyat gülür, veten gülür.

DİLİMİ

Sebt édib sefhéy-i tari {ine dövran dilimi,
Sa {layıbdır bilin her esrde taban dilimi.

Bir çırağdır ki, onu yandırıp evvelde zaman,
Söndürenmez ola ger min kere tûfan dilimi.

Azerî nesli olub Azərbaycan vetenim,
Goymaram tehgir éde şübheli vicdan dilimi,

Mene bu dilde anam körpe iken layla déyib,
Ne geder naz çekib étmeye {endan dilimi.

Néce min ildi ki, dünya tanır odlar vetenin,
Dana bilmez ba {a kim tari {e her an dilimi.

Şâh İsmayıl'a {elğim ne üçün hörmet édib?
Çün revac vérmış idi esre o sultan dilimi,

Gerçi iller boyu dövran biz ile gec gétdi,
Çane dönderdi benim âteş-i hicran dilimi.

Daha yo { zerrece gor {um, éde ger gem tuğyan,
Çün doğub ilk baharım, güldüre nâlân dilimi.

Ėoy gl asın ana yurdum, ona gülsün bu lim,
lesin eĞile goy indi gülüstan dilimi!

YURDUMA

Gelinidir goca Şerg'in, güzelidir dünyanın,
Yr znde cennet kimi glzârı vr yurdumun.
ĖucaĖında Nizamler, Fzller besleyen,
Tarilerde ferleyen diyarı var yurdumun.

Doğma veten ilham alır Nesm'den, Ėvsi'den,
Söz mlknde TĞani tek me'marı var yurdumun.
Pozulmaz bir saray tikmi Őrlerinden Mehseti,
Saib kimi keser szli efarı var yurdumun.

Azerbaycan fer leyir Teta tek oğluna,
Söz bağına bezek veren baharı var yurdumun.
Feleki'nin eserleri me'na vrib tarie,
Vağif kimi iftiarı, vĞarı var yurdumun.

ller boyu cehaletden yatanları oyadan
ĖaranlıĖda Sabir kimi fanarı var yurdumun.
ĖaaĖ Nebi Ėezebinden dmen esir indi de,
Köroğlu'ya senger olan dağları var yurdumun.

İndi bütün gülümseyir, gızılgül tek él güdür,
Her gün yéni bir zeferi, şüarı var yurdumun.
Yér üzüne nicat veren böyük sovét {algının
Güdretime, kâmalına, ilgari var yurdumun.

ŞEHİDLERE

Yan éy könül, ürek kimi her an şehidlere,
Öz {algının yolunda véren can şehidlere,

Azadlıg isteyen éline, doğma yurduna,
İnsaf déyil ki, olmaya gurban şehidlere.

"Millet fedasıyam" démek asandır herkese,
Can negdini gere vére insan şehidlere.

Dünya boyu beşer doğulur, héy ölüb gédir
Ancag baş éndirir niye dövran şehidlere?!

Çünkü, şehid megamı éle bir megamdı ki,
Tari {e ba {sa kim, galar héyran şehidlere.

Bir gün gelir çı {ar yaza éller, gebileler;
Dünya olar çiçekli gülüstan şehidlere.

Azadlıgın güler güneşi onda İran'a,
Baş éndirer o gün özü İran şehidlere.

BÜLBÜLÜN ARZUSU

Men isterem bahar olsun gülsün bütün ölkeler,
Dağlar açsın gızıl güller, çiçeklensin méşeler.

Men isterem uçub gonam al bayrağı güllere,
Şair kimi neğme goşub durub déyim éllere.

Men isterem daşsın çaylar, üsyan étsin sél kimi;
Ezilmesin gefletinden gün kéçiren él kimi.

Men isterem çoban dağda héyvanları otarsın,
Zalım seyyad pencesinden o canları gurtarsın.

Men isterem hökm élesin ölkelerde edalet,
Çulğamasın insanları héç bir yérde rezalet.

Men isterem dağ başında héç va {t duman olmasın,
Azad {alğın üreyine derd, gÛsse, gem dolmasın.

Men isterem üfÛglerden sürÛnsÛn ġaranlıġ,
Ne de zalim pencesinde mezlum olsun bir nefer.

Men isterem herkes gerek lâyıġınca işlesin,
Öz elinin emeyi ile helâl çörek dişlesin.

SÛLH NEĞMESİ

Biz arzu édirik bÛtÛn dÛnyada
SÛlh işi her zaman payidar olsun.
Yéniden gelmesin éller feryada,
İnsan övlâdına be {t yâr olsun.
Galmasın Şehirler, kendler virana,
İsterik her diyar lalezâr olsun.
Esmesin dÛnyada {ezan yélleri,
ÖmÛrler mÛlkÛnde Şen bahar olsun.
Çekilsin daġlardan çenler, dumanlar,
Her yér çiçek açsın, gÛlzâr olsun.
Ba {, yér küresine milyon insanlar
SÛlhe ses véirler, bu ses var olsun!
Atom silahından güclÛdür bu ses,
Yaġılar bu sesden lerzedar olsun.
Yér üzü ġurtarsın ġandan ġanadan,
SÛlh ile kâinat berġerar olsun!

ĞUBA'DA

Her seher cisme gelir taze nefes, can, Ğuba'da.
Az ğalır ğuş tek uça göylere insan, Ğuba'da.

Ğaydadır gün doğulanda itirer nurunu şam,
Doğrusu, lâkin olur onda çirağban Ğuba'da.

Gün düşür bağlara lem lem, alışıb sanki yanır,
Êşğden reğse gelir, en goca bağban, Ğuba'da.

Méh esende bürüyür her terefi gül etri
Şeyda bülbüler olur onda gezel şan, Ğuba'da.

Él bütün şad ü şüraman, hamının çöhresi şén,
Yüzde bir yo şdu olan halı perişan, Ğuba'da.

Sél kimi her gün a şır mektebe minlerce uşaq,
Élme, derse, hünere var temiz iman, Ğuba'da.

Kuçeler büsbütün asfalt, lekesiz güzğü kimi,
Gece gündüz tek olur, gör néce taban, Ğuba'da.

Köhne évler dağılır, taze binalar tikilir,
On il evvel gören indi ğalar héyran, Ğuba'da.

Körpeler naz ile her gün a şışır ba şçalara,
Pionérler tek açır, sünbülü réyhan, Ğuba'da.

Partiya, dövlete şalğın ne böyük hörmeti var,
Güldürür her üreyi bu yéni dövran Ğuba'da.

Bu gözél gülşeni vesf étmeye yo ş mende hüner,
Vurğun ister ki, yaza şe'nine dastan, Ğuba'da.

Şeyda bülbül kimi uçduğca könül her terefe,
Déyir, éy kâş gele dostlar mene méhman, Ğuba'da!

KÂSIB

Néyleyim, gözlerinin yaşı dönüb ğane, kâsıb!
Ac ğalıb ehl-i eyalın, yetişib cane, kâsıb!

Uçuğ év, ğış ğécesi, şa {ta, boran, köhne hesir,
Sübhe dek körpelerin buzlu soyuğdan meleşir,
Ne çörek vér, ne çırağ, ne éleyim Kelbe Nesir,
Az meni deng éle, vérmem pulu éhsane, kâsıb!
Neye lazımdı édem rehm Müselmane, kâsıb!

Gündüz a {şama ğeder ağla, gözün kôr olsun,
On şahı tap, çörek al, göz yaşı ğat şor olsun,
Yéğinen lezzet ile, ğoy gözüne nur olsun,
Sebr éle ğün ne ğeder kéçse zelilâne, kâsıb!
Çâre a {tarma, müti ol béle fermene, kâsıb!

Héy gelib deng éledin! Men de bir insanem a {1,
Düşmüşem feğr oduna, hâl-i périşanem a {1,
Var yo {um pâk ğédib elden, kime ğurbanem a {1,
Niye dönsün bu ğeder {anesi virane, kâsıb!
Ne bilim, ğéyrete ba {, millete, vicdane, kâsıb!

Hele pis pis déyisen yo {du sedağet sizde,
Ne heğğét, ne mürüvvet, ne deyanet sizde,
Ne keramet, ne se {avet, ne edalet sizde,
Bir göz aç, âleme ba {, bir de bu dövrane, kâsıb!
Étdiyiz işrete ba {, bir de bu üryâne, kâsıb!

Mende gel sen görüsen bir bu ğeder cah-i celal,
Év, éşik, kend, ticaret, daha ço { mal-i menal,
Vérib Allah, mene ne, sirrin özünden {eber al,
Daha boş boş danışib, burma gözün yane, kâsıb!
Héç olar gör özünü o {şada insane, kâsıb!

Gerçi dövrän deyişib, vezi ğerarın bilirem,
Pozacağ ölkelerin zülm ü büsatın bilirem,
Fuğara kâsibenin onda {eyalın, bilirem,
Birleşib sanki denizdir gelir üsyane, kâsıb!
Ğuracağ mehkemeni edl ile üdvane, kâsıb!

TENBEL OĞULA ATANIN NESİHETİ

ⴐoş semer vérmez, oğul, insane yatmağ bu ğeder,
Bil ki, ömrün bu güzel saetinin ğiymeti var.

Bir tekân vér özüne, ğal { ayağa gözlerin aç,
 Gör ki tenbellere esrin ne ağır töhmeti var.
 Ṭab-i ğefletde yatanlar ayılır indî bütün,
 Çünkü va {tın olara vérdiyi bir fúrseti var.
 Gerçi, dünyada yatıb edl ile zülmün elemi,
 Nur-i hağğ ğalib olub, yér üzüne nüsreti var.
 Léyk senden de gerek, oğlum, ola bir hümmet,
 Çün yaşar dehrde ol kes ki, onun hümmeti var.
 Müfte bir loğma çörek héç kese vérmazler inan,
 Gerek insan özüne iş göre kim ğéyreti var.
 Kişiden istenilen himmet ile, ğéyretidir,
 Olsa her kesde yeĝin ét ki, onun ğüdreği var.
 İndî dünya deyişir sür'et ile öz vez'in,
 Dur ki, insanlara her yérde onun diĝĝeti var.
 Daha besdir bu ĝeder nikbet ile emr élemek,
 Ya ölüm, ya ki zefer bu meselin şöhreti var.
 Açılıb sübh-i seadet, ĝurulub bezm-i nişat,
 Ğafil olma, çağır ol kesleri kim zineti var.
 Bil ki, zinet déyilen élm ve edebdir beşere,
 Her kesin varsa, onun {alĝa böyük minneti var.
 Talib olmaz pula dünyade olan ehl-i kemal,
 Çünkü dünyade onun élm kimi serveti var.

SABİRANE ÇOCUĝ

Éy ateş-i feĝire düşüb odlanan çocuĝ,
 Cövr-i zemaneden üzü gül tek solan çocuĝ.

Divarların dibinde yatıb ĝal sefil kimi,
 Titre soyuĝda, göz yaşı tók ĝanlı sél kimi,
 Bir köhne tap, ayaĝlarını baĝla şil kimi,
 Tap bir {erabe orda ĝalib ét feĝan, çocuĝ,
 Vay vay déyib sızılta, çı {a tâ ki, can çocuĝ.

Yoldan gelib ĝedenlere süzdürme gözlerin,
 Vérmez eser bu {elĝe senin odlu sözlerin,
 Sa {la elinle, titremesin yare dizlerin,
 Sebr éyle, döz, usanma geler bir zaman, çocuĝ.
 Onda olar ürekdeki hâlin eyan, çocuĝ.

Erbablara ba {ıb üreyin ĝane dönmesin,
 Yüz dest libası var, sene bir köhne vérmesin,
 Tek göz yaşım, üzündeki ĝüldane sönmesin,
 Bayramda gül hemişe açar, baĝrı ĝan çocuĝ,
 Sen de ĝızılgül aç, déyim elvan olan, çocuĝ.

Salma özün ebes yére boş boş {eyâle sen,
Besdir bu gedr dözmüsen odlu melâle sen,
Doğmuş güneş seadet ile, ba { şimâle sen,
Dur indi men kimi éli ét şâdman, çocuğ,
Goy galmasın ürekde bu hesret nehan, çocuğ.

GELER

Tezan ferâğine dözmüş şikeste bir bülbül,
Yétende fesl-i bahara yéne o cane gelir.

Açar hebibini görcek yanan sınığ ğanadın,
Déyer ki, hicrine yanmış perim, nişane gelir.

Amandı, goyma gözünden kenare birce meni,
Ne va {t bir de béle fûrset-i zemanе gelir.

Çemende zövge gelir bülbülün gülende gülü,
Ferehlenib dolanar gülşeni, terane gelir.

Nedendi âşige me'suğ hemişe naz satar,
Görende dilberini reng be reng behane gelir.

Tökende şem gözünden héy oldu mirvarid,
Atar özün oda pervane yane yane gelir.

Mehebbet âlemine goymayan gedem ne biler,
Ki, âşigin üreyi eşğden zebane geler.

Görüm reğibini, dilber, cahanda {ar olsun,
O günden âşiginin hesreti eyane geler.

MENİ

Kemend-i eşğine, dilber, düşüb esir oldum,
Gel indi canımı al, ya yetir vüsale meni.

Ürekde hesretimi goyma ço { nehân galsın,
Ki, gör {uram getire a {ırı zevale meni.

Götür hicabi eger mümkün olsa bir saet,
Keramet éyle, gonağ et o gül cemale meni.

Déyirler âşigin olmaz vefası, boş sözdür?
Bu gedr derdi geme kim verib hevale meni.

Mehaldır eteyinden çekir nigâr elimi,
Ėbul éylemesen çek de {i hilâle meni.

Uçanda yâre teref deste deste bülbüller,
Coşur benim de melalim, salır {eyale meni.

Terehhüm éyle, amandır, heğiget âşigiyem,
Kâmalım olsa ger, gel yétir kemale meni.

YAŞAR

Âşig ne gider görse cefa rûzigârdan,
Terk éylemez o dilberini, kâmran yaşar.

Bir zerre incimez dola ger bağı Ėan ile,
Vesli nigâre sa {lar onu ermeğan, yaşar.

Pervane tek özünü vurur şeme men kimi,
Olsa kâbab cismi eger, nimican yaşar.

Goymaz gedem kenare o kûy-i hebibden,
Péykân-i hicr geddin éder çün kâman, yaşar.

Gerçi {ezan rehm éylemez gemli bülbüle,
Lâkin özü {ezan olarağ, cülüstan yaşar.

Péyman-i éşgi içmeyi asan düşünmeyin,
 Töşbe t olur o kes ki verib imtahan yaşar.

Heggin yolun keserse eger fovce zülmkâr,
 Nâbüd éder hegiğet onu cavidan yaşar.

Goymaz reğibi emrélesin canlı intiğam,
 Dünyada ğan soran canavarlar haçan yaşar?

Her kes éderse zalime ğarşı mübarize,
 Dünya boyu şereflî adı ğehreman yaşar.

Éy dil, hemişe rah-i mehebbetde vur ğedem,
 Çünkü ğedem bu yolda vuranlar e'yan yaşar.

Ye'ni ğalan adı yer üzünde hemişelik
 Parlağ güneş kimi lekesiz her zaman yaşar.

Bundan sonra şüar olacağ nesli Azer'e,
 Her şey veten yolunda déyib, şâdiman yaşar.

MENZUM HÉKAYE

Böyle neğl éyleyirler, bir zaman
 Zülm éyleyirdi növüne daim.
 Çekinib kimseden utanmazdı,
 Nedir e {lağ, élm, o, ğanmazdı.
 Harda varsa, cefalar işlerdi,
 Gara efi kimi o dişlerdi.
 Géce gündüz o ğan içen cellad
 Taneler éyleyirdi héy berbad.
 Atdı vicdanı, büsbütün dandı,
 Évi bir gün alovlanıb yandı.
 Geldi zalım ne gördü év dağılıb,
 Kül olub meskeni, {araba ğalıb.
 Başını yoldu, düşdü tağetden,
 Dédi: Kim od vurub edavetden,
 Évimi yandırıp {arab étdi,
 Dağ çekib ğelbimi kâbab étdi.
 Bağırarken o ğan içen zalim
 Éşidib geldi bir nefer âlim.
 Dédi: Bica yere özünü yorma,
 Emelindir, neticesin sorma!
 Étdiyin zümler alovlandı,

A {ır, éy zülmkâr, évin yandı.
Bu meselde netice var ancağ,
Ėan soran zülmkâr Ėan Ėusacağ.
Néce Hitler, o rehmsiz cellad,
Étdi zülm ile âlemi berbad,
Ne Ėeder {anımanlar odlandı,
Ne Ėeder körpe gül çiçek yandı.
Yérlere a {dı sél kimi Ėanlar,
Bigünah öldü mezlum insanlar.
Ne Ėeder zülm éderse zalimler,
Onların gözlerini Heğğ deler!

BÜLBÜLÜN ARZUSU

Men isterem bahar olsun, gülsün bütün ölkeler,
Dağlar açsın gızıl güller, yarpağlansın méşeler.

Men isterem uçub Ėonam al bayrağlı güllere,
Şair kimi neğme Ėoşub "durun" déyem éllere.

Men isterem daşsın çaylar, üsyan étsin sél kimi,
Erimesin Ėeflet ilen gün kéçiren él kimi.

Men isterem çoban dağda ceyranları otarsın,
Zalım séyyad pencesinden o canları Ėurtarsın.

Men isterem hökm élesin ölkelere edalet,
Çulğamasın insanları héç bir yérde rezalet.

Men isterem dağ başında héç va {t duman olmasın,
Azad {alğın üreyine derd ve güsse dolmasın.

Men isterem üföglerden sürüklensin Ėaranlığ,
Ferehlensin bütün éller, heveslensin azadlığ.

Men isterem ne zülm olsun, ne zülmden bir eser,
Ne de zalım pencesinde mezlum olsun bir nefer.

Men isterem âbad étsin {alğım yurdu, veteni,
Ac yatmasın lâkin onun ailesi géçeni.

Men isterem insanlardan Ėötürülsün bu {islet,
Biri yésin, biri géysin, biri Ėalsın {ecalet.

Men isterem her kes gerek layıgınca işlesin,
Öz elinin emeyile halal çörek dişlesin.

* * *

COŞKUN (Coşğun)
(1910 - 1979)

Asıl adı Hüseyinkulu Kâtibi olan Coşkun, 1910 yılında Tebriz’de dünyaya gelmiştir. Genç yaşında gazete sahifelerinde makaleler yazmağa başlamıştır. Onun “Veten Parçasından Paltar Géymek” (Vatan Kumaşından Elbise Giymek) adlı ilk makalesi 1930 yılında “Tebriz” adlı gazetede yayımlanmıştır. 1935 yılından sonra “İran” gazetesinde çeşitli makaleler yazmıştır. Bu tarihte Coşkun, Adalet Bakanlığı’nın hukuk mecellelerinde, aynı zamanda “Kanun-i Vükelâ” (Vekiller Kanunu), “Huğug-i Merdom” (İnsan Hukuku) ve “Huğug-i Émrüz” (Bugünün Hukuku) adlı birçok makale yazmıştır.

Doktor Coşkun’un ilk kitabı 1959 yılında “Si Fesl Der Fenn-i İnşa” (İnşa Fenni Hakkında 30 Fasil) adıyla yayımlanmıştır.

Coşkun, 1979 yılına kadar 15 cilt eser yazmış ve yayımlamıştır: “Azerbaycan ve Millî Vahdet”, “Farsça Yazı Gaydası”, “Şüküfê-yi Edeb”, “Guldarlıg”, “Hağğm Mefhum ve Menşeyi”, “Beşer Huğugu Élanı”, “Fars Nesrinin Gısa Tari{i”, Müasir Dünya Yazıcıları”, “Léhistan Faciesi”, “Fransızca-Farsca Lüğet”, “Liberalizmden Sosyalizme Geder”, “Edeb ve Edebiyyat”, “Vekâlet”, “Azerbaycan Tablosu”, “Huğug ve Senet”.

Coşkun, 1941 yılında “Mehtab” dergisinin başyazarı olmuştur. Aynı zamanda 1967-1971 yıllarında “Kanun-i Vükelâ” dergisinin başyazarlığını yapmıştır. O, Farsça yazdığı kitaplardan başka, Azerbaycan Türkçesi ile de “Coşğun” mahlası ile şiirler yazmıştır.

Dr. Coşkun, 1955-1977 yıllarında yüksek okullarda hukuk dersi vermiştir. Elde ettiğimiz bilgilere göre Coşkun’un bahsini ettiğimiz kitaplardan başka dokuz kitabı daha basıma hazırdır. “Farsî ve France”, “Cemiyet Élmi Hağında Lüğet”, “Azerbaycan Maarif ve Medeniyyet Tari{i”, “İran’da Hökümet Tari{ine Bir Ba{ış” gibi.⁷¹

Coşkun 1979 yılında vefat etmiştir.⁷²

Coşkun'un şiirlerinden örnekler:⁷³

VAR

Bu güzel yurdun güzel bağı, güzel bostanı var,
Parlağ ulduz tek güzel tari {, güzel dastanı var.

⁷¹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 147.

⁷² Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara-1997, c. 5, s. 445.

⁷³ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 148-150.

Ėeçmişinde ġem, zefer, tufan, duman, hesret, sitem,
Bir uzun tari { boyu derdi, ġemi, hirmeni var.

Héç ġeme, héç derde teslim olmayan bir ölkedir,
Zülme, üdvana alovlu, odlu bir üsyanı var.

Ėehremanlar besleyib öz sinesinde bu diyâr,
Merd oġullarla dolu éyvanı var, méydanı var.

Düşmeni berbad éden Babek kimi bir ġehreman,
Milleti azad éden Serdar'ı, Setter Tan'ı var.

Bu diyârın cephesinde bir gözel söz parlayır,
Bu sözü yaddan çı {armaz her kimin imanı var.

Gelme éy seyyad, bu çöllerde âhu séydine,
Daġlarında deste deste bebrı var, aslanı var.

“EZİZ ŞEHİRİYÂR'A SALAM”
Şiirinden Bir Néçe Bend

"Sözün Şehriyâr'ı " dédin özüne,
Sözün düzdür and içirem sözüne,
Sataşmasın pis göz görüm gözüne,
Herkes özün görür senin şé'rinde,
Ürek sözün görür senin şé'rinde.

Periler ġanadı, âşıġlar sazı,
Méşelerin sesi, subhun ayazı,
A {ıb geleminden olubdur yazı,
Olubdur mesnevi olubdur ġezel,
Senin yazdıġların gözeldir, gözeli.

Şé'rin teravetli baġın gezerken,
Gözeli çiçeklerden {onça bezerken,
Bedîf şé'r incisini düzerken,
Açdı ya {asını ġarşına anam,
Dédi: Hünerine, şé'rine ġurban.

Söyledi: gel oġul, unutma meni,
Dolan öz yurdunda baġı, çemeni,
Bil ki, ana veten unutmaz seni,
Gel, sal nefesini ana yurduma,
İlham al elinden, çat muradına.

Şé'rin dünyasında hamıdan uca,
Fe {rédir bütün İran adına,
Saib-i Tebrizî parlağ bir sima,
Mezmun yaratmağda, yo { imiş tayı,
Bedielerinin bilinmez sayı.

"Tān çobanı" adla yazdığı eş-âr,
Edeb sehesinde göyduğu asar.
Ürfan âleminde tapmış iştihar,
"Nebatî" şöretli değerli şair,
Tālg içre tanınmış hünerli şair.

Azer övladının şöreti, şanı,
Çulğayıb güneş tek bütün dünyanı,
Azad yaşamağtır onun nişanı,
Azadlığ bayrağın daşıyan {algım,
Şerefle, gëyretle yaşıyan {algım.

Ġehraman Settar Tān, şerefli insan,
Meşrute dayağı, reşid pehlivan,
İstibdad ġalasın yı {ıb, dağdan,
Aslan tek sengere yatan Settar Tān,
Şerefe, şörete çatan Settar Tān.

Tānyabanî kimi büyük bir rehber,
Bürümüş şöreti cahanı yekser.
Bu dahi insana hamı fe {r eder,
Azadlığ yolunda vérdi canını,
Tālgın düşmenleri tökdü ġanını.

Şé'rimin bulağı gaynayıb daşır,
İnsan valéh olur eğiller çaşır.
Doğrudan şairlik sene yaraşır,
Sözün, şé'rin kemalını gösterir,
Türk dilinin celalını gösterir.

Şairim Şehriyar! Bir daha danış,
Danış, ġardaşlara, dostlara danış.
Éline, ölkene, yurduna danış,
Danış! Ġoy {eyalın pervaza gelsin,
Şéyda bülbül kimi avaza gelsin.

Azer ölkesinde dâhi bir insan,
Fikri ile véren insanlara can.
Tālgında oyadan tükenmez iman,

Hegiget carçısı Zerdüşt péygember,
Dünyaya az gelib onun tek beşer.

Ulduz tek parlayan gehreman Babek,
Şucaetin kâni, pehlevan Babek.
Talgımın merd oğlu Erselan, Babek,
Polad senger idi de'va gününde,
İti gılınç kimi düşmen önünde.

Şé're nizam vermiş böyük Nizamî,
Gezelerde sayırlar üstad Hümamî,
Göyden uca, Tâganî'nin kelâmı.
Her biri bir ustad, bir böyük şair,
Ne tek şair démek, belke bir sahir.

**MİR TAĞI MİLÂNÎ
(1914-1980?)**

İran Türkleri'nin çağdaş şairlerinden birisi de Mir Tağı Milânî'dir. Milânî, 1914 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir.⁷⁴

İlk öğrenimini “Rizvan” ve “Füyûzat” mekteplerinde almıştır. Henüz çocukken Farsça ve Türkçe yazmağa başlamıştır. Orta tahsilini de Tebriz'de başarıyla bitirdikten sonra Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne girmiştir. Burada üç yıl tahsil almış. Tahran yönetimi, onu öğretmen olarak Meşhed'e göndermiştir. Bir yıl Meşhed'de kalmış tekrar Tahran'a dönmüştür. Sonra Kum'da, Tebriz'de edebiyat öğretmeni olarak çalışmıştır. Bir öğretmen ve şair olarak genç neslin eğitim ve öğretimi ile meşgul olmuş, şiirleri ile okuyucuların dikkatini çekmiştir. Şiirlerinin konusunu genellikle sosyal meseleler oluşturmaktadır.

Eserleri Tebriz'de “Feryâd”, “Azerbaycan”, “Veten Yolunda” gazetelerinde, “Şefeğ” mecmuasında ve Tahran gazetelerinde neşrolunmuştur. Tebriz'deki “Sovyet Medeniyet Evi”, şairin bir şiirler mecmuasını neşretmiştir.⁷⁵

Mir Tağı Milânî'nin şiirlerinden örnekler:⁷⁶

AZERBAYCAN

*Revadır fe{r éde her yérde, be{tinden ola razi,
Veten her kimseye dünyada Azerbaycan olsa*

Eger veslin nesibim, éy nigâr-i méhriban, olsa,
Sene veğf éylerem billah heyat-i cavidan olsa.

Senin veslin béhişt-i ednidir, éy nâzenin dilber,
Mene sensiz cehennemdir eger bağ-i cinan olsa,

⁷⁴ A. g. e., s. 151.

⁷⁵ A. g. e., s. 151.

⁷⁶ A. g. e., s. 151-153.

Budur ehdim benim, Talığ bilir, éy nâmuver mihen,
Sene {idmet édem sidğile tâ canımda can olsa.

Tutub zülmet seni her semtden, lâkin me'lum olma,
Çı{ar a{ır buluddan gün, eger birdem nihan olsa.

Ezel günden bu âdetdir ki, bağ ü busitan içre
Olar pejmurde güler bağıban nâméhriban olsa.

Yeğın islah olar bir gün ne gedri var {arab étđi,
Yéter vesl-i güle bülbül ecelden ger aman olsa.

Senin hüsnün bilir âlem, tamam-i {edden artığdır,
Odur vesfın eda olmaz eger yüz il beyan olsa.

Böyük insanlar étđin terbiyet dahi mehebetle,
Tanır dünya seni torpağdaki canlar eyan olsa,

Seni bir dem unutmaz bu hezin könlüm, güzel yurdum,
Menimçün {elgi âlem cümlesi gör, {esm-i can olsa.

Mene ger vermeler, yo { şübhe, tö'viz étmerem, hâşâ,
Senin bir kerpicinle gör hele mülk-i cahan olsa.

Revadır fe{r éde, bir yérde be{tinden ola razı,
Veten her kimseye dünyada Azərbaycan olsa.

Yaşar dünyada, zîra, cavıbdan bağıdı bir millet,
Nizamî şairi, cengâveri Settar Tıan olsa.

GİT'E

Éşitmisen ki, biri tapdı yolda bir pis erik,
Yéyende gördü acı temi vardı, bedmezedi.
Dédi: Bilindiriri zahirin ki, fasidsen,
Ki batini pis olan kimsenin üzü geredi.

HÉKAYE

Birisi Şişe y¼kledi ulağa,
Bizledi, s¼rd¼ héyvanı ğabağa.
Yolda ondan soruşdu bir b¼kâr:
- Dé g¼r¼m ğardaşım, y¼k¼nde ne var?
Dédi: Ğardaş, soruşma, derd ço {du,
Ger yı {ılsa ulağ, y¼k¼m yo {du.

OLMASA

Cem olar k¼nl¼m eger z¼lf¼n p¼riŐan olmasa,
¼ld¼rer hicrin meni, vesl ile derman olmasa,

Az ğal¼b sensiz ğırılısın riŐtéy-i ¼mr¼m benim,
Yo { heyatın behresi, didar-i c¼nan olmasa.

Éybi yo { ğemden t¼k¼lse sineme g¼z yaşlarım,
Ğ¼nçeler g¼lmez, g¼l açmaz, ebr-i giryan olmasa.

Ateş-i hicrinde ğoy yansın yazığ k¼nl¼m benim,
Német-i veslin bilinmez, derd-i hicran olmasa.

Olmasaydı Őâir, âlem béyle tapmazdı sefa,
Yo { çemende z¼vę eger b¼lb¼l ğezel {an olmasa.

Terbiyet lazımdı {alęa ta cahan âbâd ola,
İ {tilaf olmaz de {i d¼nyada nâdan olmasa.

Yér üz¼nden ğoy faŐizm asari mehv olsun tamam,
Rahat olmaz {elę, z¼lm asari viran olmasa.

**KULU HAN BORÇALI
(1915-1945?)**

Kulu Han Borçalı'nın asıl adı Nağı'dır. Dedesinin adı Kulu Han olduğundan ailesi tarafından bu ad verilmiştir. Nağı, 1915 yılında Negdi kasabasında dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ağa Rıza Kulu Han'dır. Suldüz muhitinde yaşayan Karapapak Türklerindedir. Kulu Han'ın dedeleri 1828 yılında Abbas Mirza tarafından Tiflis'in Borçalı bölgesinden İran Azerbaycanı'na sürgün edilmiştir.

Kulu Han tahsilini Negdi'de eski usûl ile eğitim veren bir okulda almış ve ömrünün tamamını bu kasabada geçirmiştir.⁷⁷

Rıza Şah devrinde kanunsuz olarak askerî göreve götürüldüğünde, şöyle bir şiir yazmıştır:

Şah'a erz éylemişem erzimi dost ile tamam,
Çekib erbab-i rücu, gör néce bazare meni.

Memleket birbirde deymiş adı "tecdiyye nezer",
Kim ise tutmağ üçün saldılar azare meni.

Hegği héç kimse soruşmaz, ne geder yo{du pulun,
Getiribler buraya satmağa dinare meni.

Nedi ganun-i edalet? Adı var şöhreti var,
Düzünü söyleyirem ger çekeler dâre meni.

Borçalu, besdi bu gedr éyleme ah ile feğan,
Hazıram {idmet üçün göy gelib apare meni.

Askerî göreve çağırılma hadisesindeki haksızlığı şiire konu ettiği için Tahran Fars yönetimi tarafından hapsedilmiştir. Daha sonra ise hiçbir haber alınamamıştır.

Bu kısa biyografik bilgi 1945 yılında Tebriz'de yayımlanan "Şairler Meclisi" adlı dergiden elde edilmiştir. Şairin akibeti hakkında başka bir bilgi yoktur.⁷⁸

Kulu Han Borçalı'nın şiirlerinden örnekler:⁷⁹

⁷⁷ A. g. e., s. 154.

⁷⁸ A. g. e., s. 154.

⁷⁹ A. g. e., s. 154-156.

GÜNÜ GÜNDEN ARTSIN CAMALIN, "ŞEFEG" ⁸⁰

Bir ildir baş véir bizim üfüğden,
İşğlı gün kimi camalın, "Şefeg".
Gönçe tek açılıb sévinirem men,
Her ayda görcegin hilalın, "Şefeg".

Sen işğ salandan bizim diyara,
Dönderdin ölkeni gözel bahara,
Cehalet perdesin éyledin para,
Böyük ne'met oldu vüsalın, "Şefeg".

Seni vereğleyib o {uyan zaman,
Nezere gelirsən şen bir gülüstan,
Mövizular var sende gül kimi elvan,
Şekerden şirindir meğalın, "Şefeg".

Her sehfen danışır sé'rdən, senetden,
Bir vereğ tari {den, biri {ilgetden.
Her cümle behş edir bir heğigetden,
Her gören düşünür kâmalın, "Şefeg".

Ezbeski, unvanın şirin yazırsan,
Olduğun meclisi gül tek bezirsen,
Gızıl vereğ kimi elde gezirsen,
Günü gündən artır celalın, "Şefeg".

Âbad olsun görüm Sovét torpağı,
Minlerle yetirib temeddün bağı,
Her bağda beslemiş min gül budağı,
O bağlardan gelmiş nehalın, "Şefeg".

Senin güruluşun bu il tamamı,
Şairin könlüne salıb ilhamı,
Tebrik déyen zaman bu şen bayramı,
İsterem ço { olsun misalın, "Şefeg".

Dostların görmesin melalın, "Şefeg".
Olmasın héç zaman zavalın, "Şefeg".
Şair yoldaşlarla Borçalı'n, "Şefeg".
Şâd olsun görende şen halın, "Şefeg".

GELEM AZAD, DİL AZAD, BÜTÜN ÖLKE AZAD

⁸⁰ Şefeg: Şafak, 1945 yılında Tebriz'de yayımlanan Türkçe gazetesinin adı.

Azerîstan gül açıb görmeli eyyam oldu,
Be {t ü iğbal atı Azer éline ram oldu.

Démokrat firğesi teşkili vérib {elge tekân,
Bu böyük nehzete {oş veğte iğdam oldu.

Éşidib nehzet-i azerlini Téhran-i me {of,
Yu {udan gal {an adamlar kimi sersem oldu.

Tezeden ğafil édib tovlamağa Azerîni,
Mü {telif şekilde me'murlar é'zam oldu.

Ṭalgı tehrik éleyib bir yére salmalığ üçün
Leşker ü kişveriye cür be cür ehkâm oldu.

Kimisi tecziye ad ile bize töhmet édib,
Kimisi ve'ze çı {ıb hami-yi İslâm oldu.

Milletin güdretini bilmiyen hakimlerimiz
İşi baziçe sayıb, sehl tutub {am oldu.

İrtica her ne ğeder cehr éledi, tutmadı baş,
O {u deydi daşa, a {ır özü bednam oldu.

Millet öz hağğını almağlığa ğanun üzre,
Hamı bir sesle ğiyam étđi, iş itmam oldu.

Ṭalg azadlığ ile séçki işin ğétđi başa,
Milli Meclis açılıb âleme é'lam oldu.

Azerîn iğirmi birin héç va {t unutmaz élimiz,
Azerîstan'a o gün şenlice bayram oldu.

Ğurulub Meclis-i millî, seçilib sedri o gün,
Dövletin ğuruluşu {alğa bir en'am oldu.

Dövletin sedrine kéçmekle böyük rehberimiz,
Vetenin ğurtuluşu könlüme ilham oldu.

Açılıb sübh-i seadet, gül açıb gülşenimiz,
Düşmenin sübhü dönüb zülmete, a {şam oldu.

Ğeriler hesretini çekdiyi istiğlali
Aldı millet eline, {elğ şirinkâm oldu.

İrtica bir de ı{ıb méydana vlan élemek,
Daha bu ölke ara da{il-i övham oldu.

elem azad, dil azad, bütün ölke azad,
Millet-i Azerîye ya{şı serencam oldu.

Tutacağ bu günü bayram gelen Azer nesli,
Yér tutub sefhé-yi tari{de madam oldu.

Borçalu şe‘r yazır mest-i méyl bade déyil,
Vetenin eşği ona méyle dolu cam oldu.

**MERYEM CİHANGİRİ
(1916-1952)**

Meryem Cihangiri 1916 yılında Urmiye'de dünyaya gelmiştir. Hüseyin Han Beylerbeyi'nin kızıdır. Çok genç yaşta 1952 yılında vefat etmiştir. Şiir defterleri kaybolmuştur. Ancak kardeşleri tarafından elde edilen şiirleri "Beyâd-i Meryem" adlı küçük bir kitapta toplanmıştır.⁸¹

Meryem Cihangiri'nin bir Türkçe gazeli:⁸²

KÖNÜL

Gel dolaşma géne ol zülf-i perişâne, könül,
Sebr éle, döz bu garanlıg şeb-i hicrane, könül.

Ba {ma nakes kimi ol dilberimin cöhresine,
Yanma pervane kimi ateş-i nirane könül.

Néce terh étdi vefa söhbetini gönçe lebi,
Vağif ol, zövg éle ol nögté-yi pünhane, könül.

Olma namerd ü mehebbet éleme nâehle,
Bağlamaz ağıl olan ülfeti nadane, könül.

Veten eşğinde gerek el çekesen canından,
Çün semender yanasan ateş-i suzane, könül.

Arzumdur yétişem veslive, emma ne édim,
Bağlanıb zülmile zencire bu divane, könül.

Firğete bais olandan alaram ganlı gısas.
And olsun o güzel perçem-i İran'e, könül.

⁸¹ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, Bakı-1998, s. 308

⁸² A. g. e. s. 308.

ÂŞIK HÜSEYİN CAVAN (1916-1985)

Âşık Hüseyin Cavan, 20. yüzyıl Azerbaycan ve İran Türk klâsik âşık edebiyatının en usta takipçilerinden birisidir.

Âşık Hüseyin 1916 yılında İran Azerbaycanı'nın Karadağ-Kermedüz Bölgesi'nin Utu (Ütü) köyünde Mikâyıl adlı yoksul bir çiftçinin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açmıştır. Hüseyin henüz altı yaşında iken babasını kaybetmiştir.⁸³

1926 yılında ailesi Kuzey Azerbaycan'a göçer. Hüseyin burada annesinin himayesinde büyür. Koyun kuzu çobanlığı yapar ve tarla çayır işlerinde çalışır. Halk edebiyatına karşı büyük ilgi duymaya başlar. Âşıkların meclislerinde dinlediği türkü, destan ve hikâyeler onda âşıklık sanatına karşı ilgiyi daha da artırır. Hafızasının güçlülüğünü ve bedaheten (irticalen) söz koşma kabiliyetini gören köylüler onu Âşık Alesger'in yeğeni Musa'ya çırak verirler. O, büyük üstad Âşık Alesger'in doğduğu Ağkilse köyünde sekiz yıl âşıklık eğitimi alır.

Âşık Hüseyin 1938 yılında doğum yeri olan İran Azerbaycanı'na döner ve sazını sinesine basıp, el obayı dolaşarak çalıp söylemeye başlar. Âşıklığa başladığı yıllarda şiirler söylemişse de, asıl sanat hayatına 1940 yıllarında başlamıştır. Onun, "Gül, Azerbaycan", "Oyan", "Ana Veten", "Oktyabr" gibi ilk şiirleri Tebriz'de çıkan "Veten Yolunda" adlı gazetede yayımlanmıştır.⁸⁴

21 Mart (Azer) 1945'de Mir Cafer Pişeverî'nin başkanlığında kurulan "Millî Demokratik Azerbaycan Hükûmeti" döneminde Hüseyin Cavan, Tebriz'de "Âşıklar Ansambli"nin başkanı olmuştur.

Pişeverî Hükûmeti, Âşık Hüseyin Cavan'ın siyasi, sosyal ve edebî faaliyetlerini çok değerli bularak ona "Sanatkâr Halk Artisti" ünvanı vermiş ve aynı zamanda onu "21 Azer" madalyası ile taltif etmiştir.

1946 yılında Millî Demokratik Hükûmet emperyalist güçler tarafından yıkıldıktan sonra Bakü'ye sığınmıştır. Âşık Hüseyin Cavan'ın sanatkârlığı burada daha da verimli olmuştur. 1947-1948 yıllarında "M. Magamayev Adına Azerbaycan Dövlət Filarmoniyası"nda solist olarak çalışmıştır. 1948 yılında Azerbaycan Yazıcılar Birliği'nin üyesi olmuştur.⁸⁵ Bakü'de yapılan Âşıklar Kurultayı'na temsilci olarak katılmıştır.

⁸³ Azerbaycan Âşıqları ve Él Şairleri, Rédaksiya Heyeti: M. H. Tehmasib, İ. İ. Abbasov, B. A. Abdullayev, T. E. Ferzeliyev, Elm Neşriyyatı, Bakı-1984, c. II, s. 410; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 157. Bazı kaynaklarda Cavan'ın doğum tarihi 1906 (1285) olarak yazılıdır (Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 118); Hüseyin Feyzullahî Vahid (Hüseyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşıqları, Tebriz-1369 (1990), s. 223.

⁸⁴ A. g. e. s. 157.

⁸⁵ Teymur Ehmədov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 57.

Âşığın çeşitli türde yazdığı -koşma, geraylı, tecnis, muhammes- şiirleri gazete ve dergilerde yayımlanmış, birçok dile tercüme edilmiştir. Onun "Sen'etkâra Âşığem", "Kimden Öyrendin", "Boylana Boylana" adlı şiirleri bestelenmiştir.

Âşık Hüseyin Cavan "Moskova", "Settar Ƨan", "Kelbecer Seferi", "Âşık Hüseyin ve Sevinc", "Garadağ Seferi", "Âşığ Elesger Dastanı", "Taléh ve Heğiget Dastanı", "Séyidi ve Kişverî Dastanı", "Tembel Ehmed'in Nağılı" adlı hikâyeleri tasnif etmiştir.

O aynı zamanda yirmiden fazla halk hikâyesini de ezbere biliyordu. Onun şimdiye kadar "Azadlığ Mahnıları", "Âşığın Arzuları", "Şérler", "Goşmalar", "Sedefli Saz", "Bahar Kimi", "Danış Télli Sazım", "Él Âşığı" adlı kitapları büyük tirajlarla bir kaç defa yayımlanmıştır.

Âşık Hüseyin Cavan, 1959 yılında Moskova'da tertiplenen "Azerbaycan İnceseneti ve Edebiyatı On Günlüğü" programına katılmış ve "Şeref Nişanı" madalyası ile taltif olunmuştur. O, bir çok olimpiyatlarda yarışmalara katılmış ve birincilikler almıştır.

Âşık sanatının gelişmesine ve yayılmasına yaptığı katkılardan dolayı 1967 yılında Âşık Hüseyin Cavan'a "Azerbaycan Emektar Medeniyet İşçisi Fahrî Unvanı" verilmiştir.

Büyük sanatkar 14 Kasım 1985⁸⁶ günü 69 yaşında hayata gözlerini yummuştur.⁸⁷

Prof. Dr. Mürsel Hekimov'un özel arşivinde Hüseyin Cavan'la ilgili çok ilgi çekici bir hatıra vardır:

İran hükümet başkanının birinci yardımcısı Muzaffer Firuz bir grup hükümet temsilcisi ile birlikte Tebriz'e, yeni kurulan Azerbaycan Muhtar Hükümeti'nin başkanı Seyid Mir Cafer Pişeverî ile görüşmeye gelmişlerdir. Onların gelişi münasebeti ile Tebriz'deki Şir Ƨurşid salonunda bir konser hazırlanır. Âşık Hüseyin Cavan da kendi grubu ile davet edilir. Pişeverî ile

Firuz salonun locasında birlikte oturmaktadırlar. Konser başlar. Hüseyin Cavan sazı göğsünde sahnede yer alır. İrticalen şu türküyü söyler:

"Bir kimseden gör {umuz yo {,
Hamımız⁸⁸ bir can kimi.
Elde silâh dayanmışığ,
Budur niğâhbân kimi.
Ana yurdu görüyuruğ,
İğid Settar Ƨan kimi.
Çünkü bize terbiyeni,

⁸⁶ Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1986 olarak gösterilmektedir (Paşa Efendiyev, Azerbaycan Şifahî Üalg Edebiyyatı, Maarif Neşriyyatı, Bakı-1992, s. 458).

⁸⁷ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 57.

⁸⁸ Hamımız: Hepimiz.

O merd ğehreman vérib.
İndi bizim ölkemizde,
Sonsuz ğüdretimez var.
Her kim bize kéc ba ğarsa,
Ona nifretimiz var.
Şerg éline işığ salan,
Millî dövletimiz var.
Veten bizi bu dövletin,
Yolunda ğurban vérib,
Cavan Hüseyn, yatmağilen
Ğece ğündüz yazgilen,
O ğan içen celladların,
Mezarını ğazgilen.
Çiyinde saz elde tüfeng,
Düşmen başın ezgilen.
Vetenini te'rif éle,
O, Şerge tekân vérib."

Hüseyn Cavan konserini bitirdikten sonra Pişeverî onu yanına çağırıp nereli olduğunu sorar. Hüseyn Cavan beklemediği bu soruya cevap verir. Karadağ bölgesinin Ütü köyündenim der. Muzaffer Firuz hayretini gizleyemeyerek sorar:

- Siz Cenûbî Azerbaycan'ın Ütü kendindensiniz?

Hüseyn Cavan tasdik eder.

Firuz, sahte gülcüklerle çok iyi okuduğunu bunun için de teşekkür ettiğini bildirir.

Pişeverî, bakan yardımcısını tuzağa düşürmüştür. O sahte tavırlı Firuz'a şöyle der: "Siz hâlâ niçin Azerbaycan meselesine inanmıyorsunuz, anlamıyorum. Bu toprakta yüzlerce Hüseyn gibi oğullar yaşamaktadır. Yazıklar olsun ki, siz onların dillerini lal, kulaklarını sağır, gözlerini kör etmişsiniz. Bunlar yetmiyormuş gibi şimdi de onları Sovyetler Birliği'nin taraftarları olarak itham ediyorsunuz." (Âşık Hüseyn Cavan 14.XII.1961)⁸⁹

Âşık Hüseyn Cavan'ın şiirlerinden örnekler:⁹⁰

GERAYLILAR

KİMDEN ÖYRENDİN

⁸⁹ "21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No:2, s. 27.

⁹⁰ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 119-133; Azerbaycan Âşıkları ve El Şairleri, Rédaksiya Heyeti: M. H. Tehmasib, İ. İ. Abbasov, B. A. Abdullayev, T. E. Ferzeliyev, Elm Neşriyyatı, Bakı-1984, c. II, s. 411- 434; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 159-170; Azerbaycan Edebiyyatı İncileri, Yazıcı Neşriyyatı, Bakı-1988, s. 512.

Sévgilim, sen maral kimi
Gezmeyi kimden öyrendin?
Ay gabağa cığa téli
Düzmeyi kimden öyrendin?

Téz yu {udan oyanmağı,
Al ğumaşa boyanmağı,
Gerden çekib dayanmağı,
Süzmeyi kimden öyrendin?

Men sévirem Zernişanı,
Onda var gülün nişanı.
Sağ elinle benövşeni
Üzmeyi kimden öyrendin?

Keklik kimi ğayalarda,
Céyran kimi sehralarda,
Sona kimi deryalarda,
Üzmeyi kimden öyrendin?

Bulud almasın al üzün,
Hüséyn sazla déyir söztün,
Tumar {umar ala gözün
Süzmeyi kimden öyrendin?

BOYLANA BOYLANA

Azad bir ğız girib bağa,
Gezir boylana boylana,
Tumar gözün sola sağa,
Süzür boylana boylana,

İçib éşgin bulağından,
Gezir Mecnun sorağından,
Her gönçeni budağından
Üzür boylana boylana,

Pozmur ehdin, düz ilğarın,
Sayır şirin arzuların,
Néçe gündür görmür yârın,
Dözür boylana boylana,

Kitabın alıb eline,
Sığal véribdir teline,
Atılıb éşgin gölüne,

Üzür boylana boylana,

Beyendim {asyetin, halın,
Sağ üzünde goşa {alın,
Sévgisinn el desmalın
Bezir boylana boylana,

Yaranıb gözel saatda,
Azad dövran, {oş heyatda,
Ġara günü ayag altda
Ezir boylana boylana,

Açıb gönçe dehanını,
Ġumru tekin zebanını,
Cavan Hüséyn'in canını
Üzür boylana boylana,

MARAL

Boz dağlardan tepelerden,
Énin, gelin düze, maral!
Göyçemenler, yaşıl düzler,
Méhribandır size, maral!

Oylağınız göy otağdır,
Suyu duru, saf bulağdır,
Gözel dövran, gözel çağdır,
Gelmeyesiz göze, maral!

Él bezenib al ğumaşa,
Bu gün siz de gelin çoşa,
Ovlağları başdan başa,
Gezin süze süze, maral!

Sehralar solmaz gül açıb,
Lâle, nergiz, sünbül açıb,
Dilsiz çöllər de dil açıb,
Gülümseyir üze, maral!

Hüséyn'em,bir dileyim var,
Sulardan saf üreyim var,
Élim, ar{am, kömeyim var,
Men çökmerem dize, maral!

SENİNDİR

Ana yurdum Azərbaycan,
Géniş ümmanlar senindir,
Göy çemenler, yaşıl düzler,
Galın ormanlar senindir.

Ne gözelsen doğma veten,
İlham alıb her gün senden,
Tebieti teslim éden,
Böyük loğmanlar senindir.

Gün kimi her yana düşen,
Könülleri éyleyen şen,
Gör ne geder deyişmişsen,
Bu {oş zamanlar senindir.

Bir ba{ bu sulh cebhesine,

İnsanların hağğ sesine,
Çetinliye geren sine,
İndi milyonlar senindir.

Her zaman eşşinle coşan,
Çayları çaylara goşan,
Döşlerinde gızıl nişan,
Goç ğehremanlar senindir.

Eziz ana sinen üste,
Şefa tapır her bir {este,
Kéşiyinde deste deste,
Duran oğlanlar senindir.

Sen bir gülşen, Hüséyn bülbül,
Ğudretinle açıbdır dil,
Milyon milyon, nesil nesil,
T{oşbe {t insanlar senindir.

KOŞMALAR

MENEM⁹¹

Araz ğırağında ayrılığ günü,
Köyneği ğaradan biçilen menem.
Azerbaycanlıyam, yadlar elinde,
Al ğanı şerbet tek içilen menem.

Taptağ altındadı veten torpağı,
Hele sağalmayıb sinemin dağı.
Ğardaş hesretiyle, ilkbahar çağı,
Üreği lâle tek açılan menem.

Bir va {t görüşerdik T{udafer'inde,
Gara yéller esir onun yerinde.
Veten sengerinde, él sengerinde,
Bağrı deşim deşim deşilen menem.

TEBRİZ'İ

Éy insan celladı, ğudurmuş yağı,
Nâhağdan batırma ğana Tebriz'i!
İntiğam günleri geler yétişer,

⁹¹ Bu şiir, Genceli araştırmacı ve sanatçı Doç. Dr. İlgar Cemiloğlu İmamverdiyev'den alınmıştır.

Besdi, getirme sen cana Tebriz'i!

Çor {utmaz Tebrizi ne ölüm ne dar,
Ondadır ezemet, metanet, vügar,
O bilir dünyada hağg, edalet var,
Çoymarıg odlara yana Tebriz'i!

O ğara buludlar esen tufanlar,
Bir zaman Tebriz'in gücünü anlar,
Azadlıg uğruna tökülen ğanlar,
Dönderecek gülüstana Tebriz'i!

Min bir o { deyse de yaranmaz o,
Çılıncla kesseler paralanmaz o,
Çalgından el çekib aralanmaz o,
Bilir Azerbaycan ana Tebriz'i!

Ana ço { isteyer öz övldını,
Unutmağ olar mı ana adını?
Hüséyn ya {şı tanır öz üstadını,
Ayırmaz özünden yana Tebriz'i!

BİLMİREM

Éşgin ferağına, yâr cefasına,
Sévgilim, dayanıb dözebilmirem.
Le'net gözellerin bîvefasına,
Men öz ilğarımı pozabilmirem.

Mehebbetin meni éyleyib esir,
Hesretin gelbimi gılnc tek kesir,
Üreyim çırpınır, ellerim esir,
Seni vesf éyleyib yazabilmirem.

Çı{anda garşına sen güle güle,
Ötür könlüm guşu dönür bülbüle.
Sensiz bir saatım dönür bir ile,
Ne üçündür mene ceza, bilmirem.

BES

Övlad anasından ayrılan zaman
Ana, ana, déyib ağlamaz mı bes!
Ana övladını basıb bağırna
Gelbini gelbine bağlamaz mı bes!

Ana ayrılığı yamandır, dostlar,
Ayrılmışam men ne zamandır, dostlar,
Sizse ayrılmayın, amandır, dostlar,
Ayrılığ gelbleri dağlamaz mı bes!

Ayrılığ dağından dağlıdır sine,
Hüséyn démez derdin héç özgesine,
Kim ister, kim ister golları sına,
Sınan gölü ana bağlamaz mı bes!

SORAĞA DÜŞDÜ

Könlüm yér üzünü gezdi, dolaşdı,
Azadlıg eşgile sorağa düşdü.
Yarıb serhedleri, dağları aşdı,
Gözüm al ipekli bayrağa düşdü.

Çetin günlerimi yadda saşladım,
Ne yada baş eydim, ne de ağladım,
Azadlıg namına kitab bağladım,
Adım kitablarda varağa düşdü.

Çışın ağ günlere her insan, dédim,
Yaransın şalgıma şoş dövrän, dédim,
Canımı Vetene men gurban dédim,
Gurbanlar içinde sadağa düşdü.

Her kim ki, şalgına bârlı bağ ekdi,
Solmaz güller açdı arzusu, ehdi,
Çoşların şanına bir gürrü çekdi,
Menimki çekice, orağa düşdü.

Buludlar silindi, dumanlar gaçdı,
Azadlıg nurunu her yana saçdı,
Arzularım insan kimi dil açdı,
Uçub pervane tek çırağa düşdü.

Men âşig olmadım siyah téllere,
Gönçe yanağlara, tûti dillere,
Sesim yayıldığca doğma éllere,
Şöhretim dillere, dodağa düşdü.

Cavan Hüséyn'em, él péymanesiyem,
Böyük azadlıgın pervanesiyem,
Âşig Elesker'in nişanesiyem,
Sesim obalara, oymağa düşdü.

DANIŞ, TELLİ SAZIM, DANIŞ!

Nedir derdin, söyle, niye susmusan?
Danış, telli sazım, danış, sen danış!
Kimden incimisen, kimden küsmüsen?
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Dillen, telli sazım, sedefli sazım!
Sen danışmayanda gelmir avazım,
Galır üreyimde isteyim, arzım,
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Sanki dil bilirsen, söz anlayırsan,
Şirin arzuları téz anlayırsan,
Arıfsen, işare, göz anlayırsan,
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Belke ayrılıbsan öz sirdaşından,
Doğma veteninden, ğan ğardaşından,
Odurmu dağılıb huşun başından?
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Sendemi veteni gemli görürsen?
Dili bağı, ço { sitemli görürsen?
Müntezir gözleri nemli görürsen,
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Söyle, görürsen mi nahâğ ğanları?
Zülmüden od tutan {animanları?
Günahsız asılan ğehremanları...
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Men duyuram: Gemli gemli ötürsen,
Ne var, béle gem behrine batırsan?
Ölen cavanlara yasını tutursan,
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Nedir istediğin, arzın, dileyin?
Guş kimi çırpınır nebzın, üreyin,
Güneşden parlağdır bil geleceğin,
Danış, telli sazım, danış, sen danış!

Cuşa gel, güsseni perdelerden at!
Sesini eşitsin bütün él, élat,
Sen de dostlar kimi öz arzuna çat,

Danış, télli sazım, danış, sen danış!

ÜSTADNÂME

KÂMİL SERRAF

Kâmil Serraf, ya {şı tanı gövheri,
Zehmetin hêç olub, zendin itmesin!
Şerbet evezine içme zeheri,
Sonra da gelbini o incitmesin!

Heğiği dost olan dostu unutmaz,
O merdden el çekmez, namerdi tutmaz,
Gül leke götürmez, gızıl pas tutmaz,
Menim sözlerimi dost unutmasın!

Sözlerim ganana bir nesihetdir,
Duymayan duymasın, bu heğiğettir.
Gül hemdemi bülbül olar, âdetdir,
Tikân gelib gül yanında bitmesin!

Ara vuran söz gezdiren bir insan
Él içinde ad gazanmaz heç zaman.
Hüséyn'in könlüne yâr olsun dövrän,
Üz dönderib be {tin yana gétmesin!

DİVANİLER

GEL DANIŞAĞ

Er meydanına gelen âşığ,
Gel danışağ çenginen.
Sen {aksan, dur yerinde,
İşin nedir senginen?
Çenge gelen sinesinde
Teb'i olar derya tek,
Nezme çeker, sözün déyer
Néçe cür irenginen.

Nanecibin yüzü gelse,
Birine baş eymerem,
Merdlere bu serim pêskeş,
Namerdleri saymaram.
Her yéteni meydanımda
Baş atmağa goymaram.
Danışaram kâmal ile,
Kelme kelme, ganginen.

Danışanda danışgilen
Kâmlınan, huşunan,
Ziyan çekmez héç bir zaman
Arif olub düşünen!..
Lej danışan düşer nara,
O alışar ataşnan.
Sözün ara, düşme nâra,
Ne ataşda yan ginen.

Aşığ gerek sözlerini
Bağlasın heğıgete,
Éşidenler ehsen désin
Toş danışığ, söhbete.
Doğru yolda düz dolanan
Héç va {t düşmez zillete.
Yoldan azan zeliz olar,
Éşit, sen inanginen!

Men Hüséynem, isterem ki,
Merd danışam, merd dinem,
Elesker'den ders almışam,
Doludur, çoşur sinem.
Serrafiyam le'l tanıram,

Mis bürüncü neylirem,
Séçerem gızıl gümüşü,
Danışma mehengenin!

ÂŞİĞ

(Dodağdeymez Divanî)

Sen kenar gez şer işlerden,
Ġadadan, Ġandan âşîĠ!
Éllerin şirin dileyi
Çı{sın dehandan, âşîĠ!
HeĠigetden zer {ırd éle,
Él içinde ad Ġazan!
Sesine sesler yétişsin,
Senin cahandan, âşîĠ!

Kéçen iller kéçdi, âşîĠ,
Yéni heyatdan déyek!
Ya {aricden, ya da {ilden,
Ya kâinatdan déyek!
HeĠigetden, siyasetden,
Ya da senetden déyek!
Déyek {algın {ilaskârı,
Dahi insandan, âşîĠ!

Cavan Hüséyn her deĠiĠe
Dahilerden ders alır.
Talgın eziz geleceyin
Yazır, dastana salır.
AzadlıĠın éşĠi ile
Ġanad çalır, saz çalır,
AşıĠsansa, sen de ders al,
Dersin alandan, âşîĠ!

MÜT-EMMES

ALAGÖZ

Ġelem Ġaşlı, siyah saçlı
Gözel balasan, Alagöz.
Sen gülyanaĠ, ĠaymaĠdodaĠ,
Lebi piyalasan, Alagöz.
Men bir bimar, bir erzim var,
Erzim alasan, Alagöz,

Ah çekerem, yaş tökerem
Çésmim silesen, Alagöz.
Hem üz üze, hem göz göze,
Canım alasan, Alagöz.

Gözel gelin, nazik elin
Canları candan éyleyir,
Ağlını alır serinden,
Dinden, imandan éyleyir.
Édir abdal, salır çöle,
Tanımanından éyleyir,
Ala gözler süzülende
Könlümü {endan éyleyir,
Ezel günden yaranıbsan,
Mene balasan, Alagöz.

Ço { dolandım seherları,
Görmedim sen tek maralı,
Gören éyler ah ü nala,
Kesiler sebrü gerarı,
Ferhad kimi dağlar çapar,
Düşse Şirin'den aralı.
Éşğ ucundan olar Mecnûn,
Gezer dağları yaralı,
İnsafdır mı âşigini
Derde salasan, Alagöz!?

Ellerinle bâde vérsen,
İçerem olsa da ağı,
Şümşad kimi barmağların
Goy çeksin sineme dağı.
Bil ki, ateşsiz eridir
Éşğın üreyimde yağı.
Gel üzünü tutma yana
Goy görüm gaymağ dodağı,
Küsdürdüyün bu könlümü
Nolar, alasan Alagöz?

Cavan Hüséyn ferağında
Géce gündüz édir nala,
Aşığlar yo {dur zaval,
Rehm éle, yétir vüsala.
Senin bir {oş ba {ışını
Vérmerem iki mahala.
Ala gözler süzülende

Salır meni min {eyala.
Herden herden sen bize de
Nezer gılasan, Alagöz.

BAYATILAR

Âşığam, élçi meni,
Gözeldir él çimeni,
Öz sévdiyim bir gıza,
Gönderin élçi meni.

Burdan dörd bacı kéçdi,
Ba {dı gıygacı kéçdi,
Ömrüm behersiz oldu,
Günlerim acı kéçdi.

Men âşığem, derindi,
Gülü bağdan der indi,
Beletçim kôr taléyim,
Düşdüm, gıyu derindi.

Âşığ adın şirindi,
Ferhad dostu Şirin'di,
Dostdan dosta gelen pay,
Béçe baldan şirindi.

**MUHAMMET BİRİYA (Mehemmed Biriya)
(1914-1989)**

Muhammet Biriya 1914 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir.⁹² Biriya, Hitler aleyhine yazdığı şiirleriyle meşhurdur. Şiirlerinin çoğunu halkın bağımsızlığı, gelecekte beklenenleri ve emperyalistlerle mücadele konularına hasretmiştir.

1945 Azerbaycan Bağımsızlık Hareketi'ne katılmıştır. Şeyh Muhammet Pişeveri'nin başkanlığını yaptığı "Azerbaycan Muhtar Hükûmeti"nde kültür bakanı olmuştur.

İran Azerbaycanı'nda okullarda ilk defa Türkçe eğitim öğretimi uygulamalı olarak başlatmıştır. Bu sebepten "Settar Han" madalyası verilmiştir.⁹³

12 Aralık 1946'da, Azerbaycan Muhtar Hükûmeti'nin, Avrupalı ve Asyalı emperyalist güçler tarafından yıkılması ile birlikte Şah yönetiminin zulmünden kurtulmak için Bakü'ye sığınmıştır. Ancak o orada da rahat bırakılmamıştır. 1947 yılında Moskova'nın emri ile Bakü'de hapsedilmiştir. 1956 yılında hapisten çıkan Biriya, 1957 yılında tekrar hapsedilir. On yıl daha hapiste kaldıktan sonra serbest bırakılıyor. Vize alıp Tebriz'e dönmek istiyor. Bu defa iki yıl daha hapsediyorlar. Daha sonra Tambov şehrinin Yaroslav köyünde mecburî ikamete tabi tutuluyor.

Muhammet Biriya, Tambov'dan firar eder ve kaçak olarak yoksulluk ve derbederlik içinde Bakü'de, Şuşa'da, Şam{or'da yaşar. Nihayet 29 Eylül 1980 günü yorgun, düşkün ve bitkin hâlde Tebriz'e döner. Beş yıl sonra bu defa da Tahran yönetimi onu hapseder. Ömrünün son günlerinde hapisten çıkarılır.⁹⁴ Hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra 1989 yılında vefat eder.⁹⁵

Şairin seçilmiş şiirlerinden oluşan bir eseri 1997 yılında "Ürek Sözleri" adıyla Tebriz'de yayımlanmıştır.⁹⁶

⁹² Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 305; Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1918 olarak gösterilmektedir. (A. Elizâde, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könlü Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Münte{ebatu, Bakı Ünversitêti Neşriyyatı, 1998, s. 47.)

⁹³ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 305.

⁹⁴ A. g. e., s. 305.

⁹⁵ A. Elizâde, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könlü Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Münte{ebatu, Bakı Ünversitêti Neşriyyatı, 1998, s. 47.

⁹⁶ Mehmed Biriya, Ürek Sözleri, İntişarâtı Erk, 1376 (1997) - Tebriz.

Muhammet Biriya'nın şiirlerinden örnekler:⁹⁷

⤵EYANET

Doğur saysız cinayetler amansız bir {eyanetden,
⤵eyanet olmasa mütleg eser galalmaz cinayetden.

⤵eyanet bir cehennemdir, aovlansa yanar, sönmez.
Bu ateş şö'lelendikce gızar göyler heraretinden.

⤵eyanet étdi cennetde lap evvel ceddime ceddem,
Çı{artdı {alig-i âlem onu bağ-i seadetden.

⤵eyanet Ğabili étdi günahsız Habil'e ğatil,
İnanmaz ğardaşa ğardaş, müsellemdir o seadetden.

⤵eyanetler eziz dostu édib öz dostuna düşmen,
Pozulmuş ço { refağetler tekebbürden, hésabetden.

⤵eyanet eşşe el tapsa mehebbet payidar olmaz,
Boğar cananini âşig Otéllo tek edavetden,

⤵eyanet élm ü ürfanın fezasında ğanad çalsa,
Cehalet hökm éder erze, nişan galalmaz edaletden,

⤵eyanet ğefleten olsa siyaset cüzvüne da {il,
Vérer min fitne baş a {ır o dehşetli siyasetden.

⤵eyanet sülhe yol tapsa bütün erzi éder viran,
Çı{ar yüz ğanlı ğovğalar hemin sülh ü selametden.

⤵eyanet tutsa etrafın eger bir mezheb-i pakın,
Salar vicdanları küskün bütün din-i deyanetden.

⤵eyanet benzer iblise, a {ır ğan tek eselerde,
⤵eyanetkâr olan insan ayırmaz baş felâketden.

⤵eyanet étse dünyade mügeddes yurduna her kim,
Gezer avara çöllerde, düşer ğaçğın vilayetden.

⁹⁷ Mehemmed Biriya, Ürek Sözləri, İntişarâtı Erk, 1376 (1997)-Tebriz; A. Elizâde, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenûbi Azerbaycan Edebiyyatı Münte{ebati, Bakı Ünversitêti Neşriyyatı, 1998, s. 47-50.

Veten övladına {ain olan bir na {elef alçağ
Ėalar öz ğomine hesret öler te'n ü şematetden.

Țeyanet bes neden doğmuş? Bunu bilmek déyil müşkül,
Doğub ekser {eyanetler iki keskin reğabetden.

Țeyanet étmiş âlemde ço { insanı serefkende,
Țeyanetden kaç éy {ilĖet, kenar ol her sefaletden.

YOLDAN AZIRSAN

Güldükce senin de üzüve yoldan azırsan.
Resmî dilüvi terk éleyib, Türkî yazırsan?

Min def'e dédim, ay bala, nadanlığı boşla,
Çek şe'rinden el, yazma, Ėezel {anlığı boşla,

İncitme bu na {oşları, loğmanlığı boşla,
Ço {dur bu işin sonra péşimanlıĖı, boşla.

Bil ki, özüvün Ėebrüvi sür'etle Ėazırsan.
Resmî dilüvi terk éleyib, Türkî yazırsan?

Lal ol, daha bir Ėuşede vur mürĖ-i danışma,
Düşdün moda, Ėoydun başa bu börgi danışma,

Paltonla evez éylemisen kürki, danışma,
Bunlar hele héç, cehd éle sen Türkî danışma,

E'maluva ba {, söyle görüm, bir Ėızarırsan?
Resmî dilüvi terk éleyib, Türkî yazırsan?

Sensen mi... bu övzai Ėatan, ay başı daşlı,
Ba { terkibüve, birce utan, ay başı daşlı,

Feryad éleme, durdu yatan, ay başı daşlı,
Lap öldürecek görse atan, ay başı daşlı,

Ėor {undan odur ki, saralıb, Ėâh bozarıbsan,
Resmî dilüvi terk éleyib, Türkî yazırsan?

İNTİȚABAT BAŞLANIR

Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,

Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

Her terefdin üz goyub erbab ü e'yan meclise,
İsteyir dolsun yéne tüccar ile {an meclise,
Göz dikibdir bir para eş {as-i nâdan meclise
Hağ ölü olsun, bu il yâran niğehban meclise,
Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,
Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

Be'zi "kanditler" vérir ehzaba gizlin ve'deler,
Sél kimi pul {erc olub teşkil vérilmiş iddeler,
Taze memurlar gelib goy roşen olsun dideler,
Re'y véribdir onlara batinde mömin bendeler
Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,
Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

Pulperestler gör {uram dünyanı vursun bir bire,
Fehle ile bineva déhğanı salsınlar gire,
Kürküne, perverdigâra, zalımın téz sal bire,
Millete zülmétse her kim ar {ası gelsin yere,
Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,
Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

Vay o gündin meclis-i şuraya girsin pullular,
El ele vérsinler orda sadir étsinler gerar.
Memleket berbad olub millet édilsin tarümar,
Galmasın zehmetkéşin hergiz elinde i {tiyar,
Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,
Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

Birleşin, éy rengi solmuş karigerler, birleşin,
Birleşin, éy cane gelmiş renciberler, birleşin,
Birleşin, éy odca yanmış {unciyerler, birleşin.
Sizleri te'ğib édir saysız {eterler, birleşin,
Biriya, re'y sal, dayanma, inti {abat başlanır,
Meclis-i şûra-yi millîde hêsabat başlanır.

KERİM ZAFERİ
(1918 -)

Yetenekli bir şair ve başarılı bir yazar olan Kerim Zaferî, 1918 yılında Zencan şehrinde dünyaya gelmiştir. Ömrü boyunca basın yayın işinde çalışmıştır. 1949 yılında "Şehnevaz" adlı gazetenin redaktörü olarak çalışmaya başlamıştır. Yazdığı şiirler ve makaleler devrin hakim güçlerinin hoşuna gitmediği için gazetesi kapatılmıştır.⁹⁸

Türkçü şairlerden birisi olarak bilinen Kerim Zaferî, şiirlerini Farsça ve Türkçe olarak yazmıştır.

1968 yılında "Señnörân ve Tettadân-ı Zencan" adlı Zencan şairlerini konu alan bir kitap yayımlamıştır.

Kerim Zaferî'nin şiirlerinden örnekler:⁹⁹

BİR YERDE

Riyaset harda mümkündür iki sultana bir yerde,
Vérilmiş zülfe bir yerde mekân, müjgâne bir yerde.

İki mest öldürürler birbirin, bir dilber üstünde,
Velâkin sâziş éyleyirler iki divâne bir yerde.

Cehaletlen taassub derdi bîdermandır âlemde,
Deyil mümkün yéte iki merzdir mane bir yerde.

Ezab-ı gebrden ço {dur ezabı, men béyle billem,
O ağıl ki, düşer nâdan ilen zindâne bir yerde.

Türafat ömrü giymetden salır, gardaş ona benzer
Ki insan tuş gelibdir yırtıcı héyvane bir yerde.

Ğoyun ğurdu görende néylesin âcizdi, câmi şirin,
Haçağ rehméyleyib sayyad bir céyrane bir yerde?

Ğarın derdi tamam kâyinata velvele salmış,
Bu bir müşküldü yétmez, yétmeyib âsâne bir yerde.

Yaranmış birbiriyle ziddir, zidd-i müsellemdir,
Velî, Tanrı tóküb ezdâdı bir enbane bir yerde.

⁹⁸ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987), c. II, s. 386.

⁹⁹ A. g. e., s. 387.

Meger şeytan-ı nâfermâne, fermân vérmisen Ya Reb,
Ki tarihte yétirsin dinlen imâne bir yérde.

Üdâya emr gıl şeytane, şeytanlığdan el çeksin,
Mühevvel étgilen bir ayrı iş şeystane bir yérde.

Ġazılsın i{tilâfın rişesi dünya behişt olsun,
Otursun "Zeferî" nâmerdilen merdâne bir yérde.

GULAM HÜSEYİN BEGDİLİ
(1918 - 1994)

Gulam Hüseyin Begdili, 1918 yılında Tahran'da dünyaya gelmiştir. Nüfuzlu ve zengin Türk ailelerinden olan "Begdili" ailesindedir.¹⁰⁰

Nizamî Medresesi'ni ve Tahran Harp Akademisi'ni bitirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte İran Azerbaycanı'nın, İran ile birlikte Ruslar ve İngilizler tarafından işgal edilmesi ve İran Türkleri'nin bağımsızlık mücadelesine başlamaları günlerinde Gulam Hüseyin Begdili de siyasî sahneye çıkmıştır.

Muhammet Rıza Şah, şeytanî hilelerle Akademideki Türk asıllı subayları tespit ettirip, tutuklatarak Şiraz ve Kirman'a sürgün ettirmiştir. Gulam Hüseyin Begdili de bunlar arasındadır. Hüseyin bir fırsatını bularak Tebriz'e gelmiş ve İran Türkleri'nin şuurlanması için çalışmaya başlamıştır.

12 Aralık 1946'da Pişeveri'nin başkanlığında kurulan Azerbaycan Muhtar Hükûmeti, Şah, Rus ve Avrupa güçleri tarafından yıkılınca Gulam Hüseyin, Bakü'ye sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. Stalin onun Bakü'de kalmasına müsaade etmemiş ve Sibiryaya sürgün ettirmiştir.

Begdili, altı yıl Sibiryada temerküz kamplarında çalıştırdıktan sonra Bakü'ye dönmesine izin verilmiştir. Burada da sürekli hapislerde ve gözaltında tutulan Begdili, Stalin öldükten sonra İran'a dönebilmıştır.¹⁰¹

Gulam Hüseyin Begdili, Hindüşah Nahcivanî'nin "Siyahül-Acem" adlı lügâtının el yazmasını Roma'dan getirerek ilk defa İran'da yayımlar ve bu eserin Türk eseri olduğunu ispatlar.

Ayrıca Osman Muhtar'ın İran-Turan Savaşları'nı konu alan Şehriyârname'si'ni de İran'da ilk defa o yayımlar.¹⁰²

Gulam Hüseyin Begdili, ilmî çalışmalarının yanında çok mükemmel felsefî şiirler de yazmıştır.

Begdili'nin şiirlerinden Örnekler:¹⁰³

¹⁰⁰ A. g. e., s. 357.

¹⁰¹ A. g. e., s. 357.

¹⁰² Bu bilgiler büyük araştırmacı Dr. Hüseyin Fazlullahî Vahid'in not defterinden alınmıştır.

¹⁰³ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987), c. II, s. 358-362.

DÜŞÜNCELER

İster bu ay, güneş, saysız ulduzlar,
Yér üzünde çaylar, göller, denizler,

Al elvan nimetle dolubdu dağlar,
Marallı, céyranlı, cüyürlü dağlar.

İster bu göy sular bu ğara torpağ,
İster teravetli yamyaşıl yarpağ,

İster şipşirin bal, ya acı zeher,
Şéh, grov bürünen nârin gönçeler

İster güzel tavus, éybecer ğarga,
Zeherli bir göze, çanağlı bağa,

İster yırtılanlar, ister yırtanlar,
Zeif yaranmışlar, güçlü olanlar

İster güzel keklik, alıcı şahin,
İster ağ göyerçin, isterse laçın,

Çezebli bir aslan ürkek bir céyran,
Yırtıcı bir pelenk, yazık bir dovşan,

İster nâz ü né'met, bolluğ ihtişam,
İster mehr ü meyyit ğem, keder âlem,

İster hürmet izzet, şövkət, cah calal,
İster feğr, ihtiyac, yo{sulluğ, melâl,

İster kâma yéten kâma çatmayan,
İster bağıslayan, intiğam alan,

İster yu{lamayıb, ulduzlar sayan,
Géceler subhe tek üyub yatmayan,

İster yér üzünün ziyneti insan,
İster insanlara baş egen héyvan,

Here kâinatın bir zerresidir,
Here bu {ilğetin bir zirvesidir,

Here bir meğsedin ardınca gédir,
Here öz talihin özü izleyir,

Herenin özünün bir kitabı var,
Herkesin öz hağğı, öz hésabı var,

Hamı addımlayır maksada uyğun,
Here özlüğünde bir zâta vurğun.

İnsan yér üzünün ziyneti insan,
Niçün birbirini didib, gırırsan?

Bütün me{lüğatin eşrefi sensen,
Niçün öz özünü ezib didirsen?

Ömür dairesi gödekdir dardır,
Heyâtın bir mehdut müddeti vardır.

Ömür dédikleri bir efsanedir,
Bu dünya bés günlük bir kâşânedir.

Ömrün piyâlesi téz dolasıdır,
Varlğın gövdesi ov kâlasıdır,

Bütün bu né'metler, bu gümüş, bu zer,
Bu ziynet bu servet, ne bilim, neler,

Seninçün yaranmış ey ulu insan.
Sen bu heğigete emin ol inan,

Yér üstü né'metler, yér altı servet,
Hamısın be {ş édib sene tebiet.

Tamah cilovunu yıǵsa ger beşer,
Yérdeki bu servet hamıya yéter.

Bunca ac gözlülük her yédik neden?
Neden ötrü müdam kéşmekéşdesen?

Canın çı {ana dek sen ğan udursan,
Dünen doğduǵunu bugün boǵursan!

Gözün aç bir eyil ay yazıǵ beşer,
Servet el çirkidir téz gelib géder.

Uyma bu dünyanın mal dövletine,
Baş egme cihanın nâz né'metine.

Gel servetden ötrü özün itirme,
Yolunu azdırma batlaǵa girme.

Nedendir insana hakimdir ğeflet,
Haçan aylacak bu beşeriyet?

Nécün birbirine zülm édir beşer?
Neden bes birbirin daǵıdar çéyner?

Bir terefden gelir, bir yandan gédir,
Ancaǵ canavar tek birbirin didir.

Bu vuruş, bu döyüş ğan tökmek neden?
Bes tikilenleri bu sökmek neden?

Nedir bu cinayet bu ğudurǵanlıǵ?
Bir lahza huşa gel düşün bir anlıǵ.

Sen ilmi, alete çévirdin bugün,
İlm, herb {idmetindedir büsbütün.

İlm insana nicat vérmelidir, ba {,
Sen onu büsbütün étdin oyuncaǵ.

Utanmadan ğovǵa salan "âlim"ler,
İlmi, keşfi, daşa çalan "âlim"ler.

İlim amelini satan "âlim"ler,
Şerefi şöhreti atan "âlim"ler.

Ėan ĖirĖin altı yaradır bugün,
Vıdanı, insafı, o satır bugün.

Bir ba { Afrika'da ac insanlara,
İnsandır, Ėoy olsun ağ ya da Ėara.

Hamısı insandır, dilegi vardır,
Hamını yaradan Perverdiğâr'dır.

Olmaz ki Ėaranı mehvétsin ağlar,
Olmaz ki dereni doldursun dağlar.

Derenin öz yéri, dağın öz yéri,
Ėaranın öz yéri, aÇın öz yéri.

Gel sen bu boyaya uyma éy beşer,
İnsansan insanı soyma éy beşer!

Ne Ėeder öldürmek ne Ėeder ĖırmaĖ?
Ne Ėeder mezlumun Ėanını sormağ?

Ne Ėeder istismar ne Ėeder çapmağ?
Ne Ėeder yandıрмаĖ ne Ėeder ya {mağ?

Bir özüne gelib ayıl éy beşer,
Zülmünün ziyanı sene de deger.

Bugün ayılmasan sabah géç olar,
Heyatın varlığın çiçeyi solar!

Çezebe gelerse Méhriban Tanrı,
Partlasa dünyada atom bombları.

Ne bir beşer galar, ne diri bir zat,
Gel ağır yu{udan sen ayıl héyhât!

Küre parçalanıb mehvolar tamam,
Canlı cansız göye savrular tamam.

Gel Tanrı nâmına insan nâmına,
Heğiget nâmına, vicdan nâmına,

Bu şeytan daşını eteyinden tök,
Şeytanlıg gurgusun gel kökünden sök!

Mehebbet gözüyle yanaş insana,
Bulaşmasın dünya çirkâba, gana!

MUHAMMET HÜSEYİN HÛŞÎ BAHTİYÂR
(Mehemmd Hüsêyn Huşî Be{tiyâr)
(1919-1981)

Muhammet Hüseyn 1919 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Ailesi fakir olduğu için tahsil yapamamıştır. Ayakkabı tamirciliği ile uğraşmıştır.

25 yaşına geldiğinde şiir yazmaya başlamıştır. İlk şiirini işçiler için yazmıştır. Şiirlerini Türkçe yazan şair, şiirlerinde "Be{tiyâr" mahlasını kullanmıştır.

Muhammet Hüseyn Bahtiyâr, 1961 yılında "Meşel-i İçtima" adlı şiir kitabını yayımlamıştır. Bu kitabın yayımlanması üzerine İran gizli polis örgütü SAVAK, Muhammet Hüseyn'i tutuklamış ve ona çok işkence yapmıştır. Bir daha Türkçe şiir yazmamak kaydıyla onu serbest bırakmışlardır. Fakat Bahtiyâr gizli gizli yine ana dili Türkçe ile şiir yazmaya devam etmiştir.

Muhammet Hüseyn Bahtiyâr 1981 yılında Tebriz'de vefat etmiştir.

Şiirlerinde vatan sevgisi, halkı şuurlandırma ve yoksulları koruma temalarına ağırlık vermiştir.¹⁰⁴

Muhammet Hüseyn Hûşî Bahtiyâr'ın bir şiiri:¹⁰⁵

†ELĞİMİZ ANLAR, YA YO†?¹⁰⁶

Söyledim remmale, ba{ gör, {elğimiz anlar, ya yo{?
Sübh sadigde {oruz bu ölkede banlar, ya yo{?

Ba{dı remmal söyledi: Var burda bir cadu-yi se{t,
Néçe min illerdi ğafildir bu {elğ-i tirebe{t.
Bunların ömrü günü olmuş feda-yi tac ü te{t
Bu büsati pozmağa sél tek alar ğanlar, ya yo{,
Bu işe lazımdı ço{ imanlı insanlar, ya yo{.

Söyledim: Ger var duası, vér asağ dervazeden,
Belke bu nâdan düşünsün, çı{masın şirazeden,
Ölkede cehl ü {ürufat ger aşa endazeden,
Milleti nâbud éder {un{ar sultanlar, ya yo{.

¹⁰⁴ Cavad Héy'et, Azərbaycan Edebiyyatı Tarixinə Bir Ba{ış, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998, s. 331.

¹⁰⁵ A. g. e. s. 332.

¹⁰⁶ "Halkımız Anlar mı, yoksa anlamaz mı?" veya "Acaba halkımız anlar mı?"

Ziddine hakim olar tağut-i fermanlar, ya yo{.

Söyledi: Bîmar cehle yazmarıg bizler dua,
Olmayıb bes ki bular hegg ü hüğüge âşına.
Hem özü, hem ölkesi derd ü belâye mübtela,
Cehl üzüyle éyleyib bir böyle nâdanlar ya yo{.
Cehlden ilham alır bu cengsûzanlar, ya yo{.

Söyledim: Mümkündü bunlar cehlden olsun {ilas,
Ya géye insan kimi élm ü temeddünden libas?
Söyledi: Birlikde bünyâd olmasa esl ü esas,
Onlara vérmez eser minlerce fermanlar ya yo{.
Be{tiyar'a, cehlde acizdi Loğmanlar, ya yo{?

MASUM AZİMÎ (Me'sum Ezimî)
(1919- ?)

Masum Azimî 1919 yılında İran Azerbaycanı'nın Zünuz şehrinde dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada almıştır.

Çok duygulu bir şair olan Masum Azimî, genç yaşlarında bilinmeyen bir sebepten ansızın kaybolmuştur. Hâlâ izine rastlanmamıştır. Şairin geride 136 sahifelik bir dîvânı kalmıştır. Şiirlerinde genellikle dinî ve sosyal konulara yer vermiştir.¹⁰⁷

Aşağıdaki şiirinde geçen,

**“Şemsi tari {de 1320’ci ili
Düşdü bu ceng yayın
a {ır ayı Şehriver'e”**

mısralardan, onun 1320 (1941) yıllarında, yani II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda yaşadığı anlaşılmaktadır.

Masum Azimî'nin şiirlerinden örnekler:¹⁰⁸

GEREK

Ezel Hegg'i tesbih étmek gerek,
Hebibi'nin emrile gétmek gerek.

Édim şerh-i hâlimi mecmel sene,
Min üç yüz otuz sekkizinci sene

Rebi-ül evvelin on bêşinde tamam
Yér üzre gelib {elge vérdim selam.

Zemani ki, tehsil étdim bêş il,
Ki saldım éle bir sevad-i zelil.

Başımda ğalib daimen şövg-i ders,
Girib boynuma çı {madı tövg-i ders.

Atamdan ne ğedr éyledim iltica,
Menim erzime étmedi é'tina.

¹⁰⁷ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari {ine Bir Ba {ış, Azerbaycan Dövlét Neşriyyatı, Bakı-1998, s. 319-320.

¹⁰⁸ A. g. e. s. 320-321.

Dédim, goy idame vérim dersime,
Dédi, söz benim herfimin tersine.

Düşdü meşmul adım, {idmete gétdim men de,
Bêş on ay kéçdi, selametlik ile bilâ {ere.
Hele serbaz {ananın vezini erz éylemirem,
Métmeni est, genaet éyle bu mü {tesere.
... Gêfleta altı göyi cengi hevapéymalar.
Çı {dı serbazlar otağdan ecele bu {ebere.
Şarhaşar, şestire tutdu bizi eyripalanlar.
Dédiler: Şardı, éyle çünki gelirdi nezere.
Gördüler sonra, balam, gülledi, şağğıldayır héy,
Şarın héç benzerişi yo {du olan bu tehere.
Biri öldü, biri gör {du, biri oldu mecruh,
Girdi bir de {meye bu vağéni gördü here.
Batsın efserler o demde {anım ağışunde
Milletin heğğini vérsinler büküllî hedere.

Şemşi tari {de 1320'ci ili
Düşdü bu ceng yayın
a {ır ayı Şehriver'e,
Aferin! Étdi eceb ehde vefa Zal Mehemmed,
Getirib ço {lu mücaet, néce geldis nezere.
Mü {teser, çetr ile düşmüşdü on üç saldate rus
Mané olmuşdular o gillet ile rehğüzere.
Erdebil leşgeri on üç neferin tersinden
Géde bilmirdi getirsin su yazığ téşnelere.

NEMİNİ EYUP (Nemini Eyyub)
(1920-)

Nemini Eyup 1920 yılında İran Azerbaycanı'nın Hazar kıyısındaki sahil şehirlerinden Astara'da dünyaya gelmiştir. Geçim sıkıntısı sebebiyle 8. sınıfa kadar okuyabilmiştir. Bir dönem, bir köy ilk okulunda eğitimci olarak çalışmış. 1939 yılında Tebriz'e gelerek askerî okula girmiştir. Siyasî faaliyetlere katıldığı için hapsedilmiştir. 1941 yılında İran'ı, Ruslar işgal edince ve İran Azerbaycanı'nda İran Türkleri Bağımsızlık Hareketleri başlayınca serbest bırakılan bütün mahkumlarla birlikte o da hapisten çıkmıştır. Astara'ya dönerek ziraat müdürlüğünde görev almıştır.

Nemini, 1941 yılında İran Tudeh Partisi'ne girmiş, İran Azerbaycanı'nın bağımsızlığı hareketlerine katılmıştır. **21 Azer** 1324 (21 Mart 1945) günü kurulan Azerbaycan Muhtar Hükümeti tarafından "21 Azer" madalyası ile taltif edilmiştir.

12 Aralık 1946'da Rus ve Avrupa devletlerinin desteği ile Tahran Hükümeti, Azerbaycan Muhtar Hükümeti'ni yıkınca birçok şair, yazar ve devlet adamı gibi Nemini Eyup da Tebriz'i terketmek mecburiyetinde kalmıştır. Yıllarca gurbette yaşamıştır.

Nemini Eyup, şiirlerini "Acılı Şirinli Günlerim" adlı eserinde, hatıralarını ise "Gır { İl Muhaceretde" (Kırk Yıl Gurbette), adlı kitabında toplamıştır.¹⁰⁹

Nemini Eyup'un şiirlerinden örnekler:¹¹⁰

VETEN EŞĞİ

Vetenim, eşğin ile çırpınır her an üreyim,
Sen benim varlığım, eşğim, hevesimsen, dileyim.

Men senin varlığının âşig-i sergeştesiyem,
Zülmüden, cövrüden, azadlığının {estesiyem.

Seni gördüğce esaretde, ürekden yanırım,
En ağır günde seni derdime hemdem sanırım.

Géceni sübhe kimi fikr, {eyalım sensen,
Hem sévincim, kederim, derd ü melalım sensen.

¹⁰⁹ A. Elizâde, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Münte{ebatu, Bakı Ünversiteti Neşriyyatı, 1998, s. 51.

¹¹⁰ A. g. e. s. 52-56.

Ğucağında böyüdübseñ, meni sen bir ana tek,
Oldu sinemde, ezelden sene vurğundur ürek.

Dalma çoğ gemlere yurdum, yéne bir gün gelecek,
Seni zülmden, senin öz ellerin azad édecek.

KÉÇDİ

Ömür kéçdi, genliyimi itirdim,
Sévincimi, şenliyimi itirdim.
Heyatımda dincliyimi itirdim,
Hicran oldu yağın dostum, ğardaşım,
Hem yağımım, hem uzağım, sirdaşım.

Men derdimi géce aya danışdım,
Seher érken ağar çaya danışdım,
Köç éleyen él, obaya danışdım,
Üreyimin nâlesini dinledim,
Geleceyin hağ sesini dinledim.

Dost bağışı mene “kinli” göründü,
Saf eşğim de çoğ nişgilli göründü,
Hicran yaman şirin dilli göründü,
Élim üçün feryad édib dinledim,
Öz sözüümü, öz sesimi dinledim.

HAMİD NUTGÎ AYTAN (Hemid Nutgî)
(1921-1998)

Hamid Nutgî 1920 (H.Ş. 1299) yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir.¹¹¹ Babasının adı Hasan'dır. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de yapmıştır. Yüksek öğrenimini Tahran Hukuk Fakültesi'nde tamamlamış. Doktora yapmak için İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da hem doktora yapmış hem de evlenmiştir. Evlendiği İstabullu kızıdan iki kız, üç erkek çocuğu olmuştur. Nutgî beş yıl sonra 1943 yılında doktorasını bitirerek "Hukuk Doktoru" ünvanını almış ve Tebriz'e dönmüştür. Ana dili Türkçe ile birlikte Farsça, Fransızca ve İngilizce dillerini bilen Hamid Nutgî uzun süre Abadan'da petrol şirketlerinde çalışmıştır. 1962 yılında Tahran'a dönmüştür. Çok yönlü çalışmalara başlamıştır. Hem Türkoloji sahasında araştırmalar yapmış hem gazetelerde makale ve şirler yazmış hem de Tahran Rabita Enstitüsü'nün Halkla İlişkiler Fakültesi'nde ders vermiştir.

1979 yılından itibaren de Dr. Cavad Hey'et ile birlikte "Varlık" dergisini yayımlamaya başlamıştır.

Hamid Nutgî 1998 yılında vefat etmiştir.

İran coğrafyasında çağdaş serbest şiirin öncülerinden sayılan Hamid Nutgî'nin şiirlerinden örnekler:¹¹²

HER RENGDEN

Déme
Déme
Güllerin
Hamısı bir.

Her rengin
Değişik bir etri¹¹³ var.

Arzunun dört yönünden

¹¹¹ Yahya Şeyda, Hamid Nutkî'nin doğum günü için şöyle yazıyor: "Dr. Hemid Nutgî Şeyh Muhammet Hiyebani'nin şehid edildiği gün dünyaya gelmiştir." (Yahya Şeyda, Edebiyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 418.). H. Şemsî Takvim'in 1299 tarihi artık yıl hesaba katıldığında 1921 yılına tekabül etmektedir. "Varlık" dergisi, 112-1, 113-2, 1378 (20007, s. 41; Pervane Memmedli, 21 Azer Dergisi, No: 8, 2000-Germany, s. 20.

¹¹² Hamid Nutgî Aytan, Her Rengden, Ark Yayınları, Tebriz-1997; Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara-1997, c. 5, s. 462-464; "Varlık" dergisi, 112-1, 113-2, 1378 (20007, s. 41. Güney Azerbaycan, Ş. Tağiyéva, E. Rehimli, S. Bayramzâde, Orfon Neşriyyatı, Bakı-2000, s.383-388; Yahya Şeyda, Edebiyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 419-421.

¹¹³ Etir: Koku.

isen
Her yél, her külek
Başğa bir dil danışar.

Gözleyir
Âşğların
Yolunu
Siyah
Gölgeli ormanlarda ilk bahar.

Sevdadan bir az daha
Gumarlaşan
Gözleri
Gısғанarlar ulduzlar.

Gelecekdir géceler, kécecekdir gündüzler
Köcecekdir durnalar.
Gatar gatar...

Ancag bölüşdüyümüz
Rö'ya
Galacağ bize
Bu mevsimden
Yadgâr.

Gel
Her rengden rö'yalar
Toplayağ
Gu'cağ gu'cağ.

Her rengin
Her neğmenin
Bir deyişik etri var.
28 Mayıs 1989 (1368)

ĞONAGLIĞ

Çek perdeleri
Aç péncereni
Goy
İlkbaharın hamı renglerin
Gonağ çağırağ.

Orman ardında

Sise sarılmış güneşe sarı
Héc dadılmamış
Yasağ néş‘enin
Çılğın şövgiyle
Bar bar bağırağ.

Uzun illerdir
Ġat Ġat
Ġor {unun bo {çalarında
Ġizletdigimiz
Ġiker arzuları
Bu ser {oş éden
Yéle
Sovurağ.

Bu köhne Ġesrin
Yüz iller boyu
Yaşından kéçmiş
Maceraların
Sarmaşığ kimi
Dört yanın saran Ġarma Ġarışığ {atiresinden
Sabaha doğru
Bir kéçid nâpâk
Bir tünél vurağ.

Çek perdeleri
Aç péncereni
Ġoy yazın
Ġamı ahenglerin
ve
Renglerin
Ġonağ çağırağ.

Téhran-1989 (1368)

RÜ‘YAMDA ANAM

Dünen géce
Rü‘yamda
Anam hele diri idi
Namaz Ġılırdı
Dua
Éderken {ısın {ısın, yavaşca ağlayırdı

Rebbim! Niye héç {eber
Gelmez

Bizim ufuğdan öteye kéçenlerden,
Buradan köçenlerden
Bu yolun kervanları neden dönmevir géri?

Sınıbdır sanki hamı körpülerin kemeri.
Bu çölde ne menzil var
Ne barınacağ hisar ...

Ėaranlıđda oyandım
Gécenin sonlarıydı
İliklerimde duydum sağır gürbet ağrısını
Ağrıdı dağlar kimi
Acı idi zehir géder
Ėara Ėemler Ėalandı Ėelbimde yığın yığın.

Ťezel olmuş ba {çada ölgün solđun yarpağlar
Sanki dile geldiler:
“Ėara Ėış şa {tasında¹¹⁴
Yazın ve {delerini yâddan çı {armamağı
Sebirli ağaclardan
Öyren, inan”
Dédiler.

Yâdımdadır
Ťeyâln séhrli aynasında
Bir görsenib
Yo { olan rengli rengli dilekler
Gécelerin gor {ulu, Ėaranlıđ yollarında
Söylenilen mahnılar

Yadımdadır
Vefasız
Kepenegin uçuşun
Bir sonbahar a {şamı
Yaslı yaşlı gözlerle
Teđib éden çiçekler

Ve
Her dönge başında
Ėarşımıza {ebersiz çı {a gelen gölgeler...
...
Şehre çöken a {şamda
Gizlin bir iztırab var

¹¹⁴ Şa {ta: Kar, kış fırtına.

Ėarlı boranlı Ėışın
Ağ papağ dağlarında
Pusu Ėuran buludlar
Başımıza durmadan elenen bu soyuğ Ėar
Yazın ve‘delerine
Umud olmağ isteyen ürekleri Ėor {uda
Éle bil buna Ėöre
Rü’yamda dün en Ėeçe
Anam dua éderken ağlayırdı gizlince...

Amma
İçimde bir ses
Mene déyir
“İndice
Uzağlarda bir yerde
Belke de umudların
Uçğarı¹¹⁵ bir obasında
Yaz yağışı başlayıb
Asda asda
İnce ince”.

NAĞİL KİTABI

Daldım sahifelerine...
Üzürem şirin yu {ularda.
Şekillerindeki yaşıl ceyran yollarındayam.
Altun rö’ya deryasında yelken açmış {eyalım.
Kış meşelerim¹¹⁶ bahar nağıllarından danışır.
Mavi neysan bulağlarında
Udum udum
söndürürem susuzluğumu.
İçimde öten
ğuşlarımın mahniları Ėulağımnda.
Könlümde söken dan yeri ile
Dağılır dumanlar.
Şübheler susur,
Sévgi cingildeyir büllur büllur...
Yellerin getirdiyi dağınık sözler
Açılmamış Ėönçeler kimi
Ėor {ak, utancak, mübhem.
Hele Ėabına yerleşmemiş,

¹¹⁵ Uçğarı: Ücra, uzak, kenar.

¹¹⁶ Méşe: Orman.

Yérine eyleşmemiş
 Yalan bulanmamış
 Ğısırlanmamış.
 Henüz tap taza
 Açılmamış gönçeler kimi
 Rö'ya göylerinde ay, ulduz, néylufer.
 Üzürem kularla¹¹⁷ beraber...

ĞARA ĞIŞ

Şahta basdı, yaz bitti,
 Kéf kaçdı, neş'e itdi,
 Hamı gözeller gétđi,
 Könüller yetim ğaldı.

Bağçada güller soldu,
 Yağışdan göller doldu,
 Yarpaklar hezel oldu,
 Günün rengi saraldı.

Hezeller gétđi yéle,
 Ğuşlar köçdü yad éle,
 Açıldıkca fasile,
 Fürsetimiz daraldı.

Ğalmadı bağdan eser,
 Zehmetler oldu heder,
 Söndü bir bir ümidler,
 Üreğimiz karaldı.

Yağı bitdi çırağın,
 Sesi batdı bulağın,
 Güvendiyimiz dağın
 Yollarını kar aldı...

TANIŞMA

Dumduru o
 Buz bulağdan,
 Serin serin su emerken,
 Dodağımda
 Ğayaların ürek döyüntüsün duydum.
 İçdim, içdim, içdim, içdim...

¹¹⁷ Kular: Kuğular.

İçimdeki yangın söndü.
Serinledim,

Bir daha daldım dağlara.
Gecelerin kapkaranlık ve upuzun tunelinden
Rö'yalara düştü yolum.

Orda
Mavi kuşlar vardı,
Elvan elvan mahnılarla.

Utacak bir gün doğarken
Tanışdım men
İlkbaharla.

YOL GEHVESİ

...Uca dağın köksüne söykenmiş yı {ık bir dam,
Yanında séyrek, cansız, kölgesiz bir iki şam¹¹⁸.
Kıçık, sınık¹¹⁹ pencere göz tikmiş tozlu yola,
Müsafir izi arar ba {arak sağa sola...
A {şam bütün hüznle çökerken karşı dağdan,
Gehvenin kabağında dayandı bizim kârvan.
Gürbet ince duman tek dağılmışdı havaya,
Yaslı bir hal verirdi çöle, dağa, ovaya.
Beraberce içeri girdik biz müsafirler,
İki yaşlıca adam: - Hoş geldiniz, - dediler.
Dövresinde¹²⁰ oturduk tüstülü bir lampanın,
Men de seyrine daldım etrafımda dörd yanın.
Divarlarda illerin hisli izleri vardı,
Düşündükçe gelbimi bir hicran hissi sardı.
Kim bilir neler görmüş, dedim, bu alçak damlar?
Ne simalar tanımış bu paslı, kara camlar?
Divarda duran bu söz neler anlatmış, neler?
Kim çalıb, kim söylemiş hicranlı teraneler...
Bir az sonra başladı gaynamağa samavar,
Meclisimiz gızıştı, düzüldü rengli çaylar.
- Bu saz kimindir, deye söhbete başladılar,
- O benim sirdaşımıdır, söyledi bir ihtiyar.
- Haydı, bir mahnı o {u, haydı, dillendir onu,

118 Şam: Çam ağacı.

119 Sınık: Kırık.

120 Dövre: Çevre, etraf.

Könülleri şenlendir, gelsin gemlerin sonu.
 Ah çekerek bir bahdı divardakı sazına.
 Sonra aldı eline... başladı avazına.
 Avazında eğs étđi dağların dastanları,
 Göz önünde canlandı adsız ğehremanları.
 Kôrođlu'nun izinden addım addım ğédenler,
 Ğaranlığa, ğorhuya, zülme üsyan édenler.
 Ğaçak Nebi sayađı¹²¹ dağda od yandıranlar,
 Halkımın pis ğününde ğayğısına ğalanlar.
 Dar sekisi ğehvenin açıldı heyalımda,
 Bir gizli sevinc duydum o perişan halımda.
 Ğurtuldum boğazımı sı{an penceden bir an,
 Dan ulduzu ğörsendi gecenin ar{asından.

ŞEYṪ MEHEMMED

Seninle bir kitab{anada ğörüşdüğ,
 Göz yaşlarında tanışdık.
 Ve ikimiz de
 Bir ğözelle sevişdik.
 Senin ğözlerin yumulanda
 Men ğözlerimi açdım.
 Yétim bura {dığın dünyanın
 ağır havasıyla,
 bitmeyen yasıyla
 böyüdüm.
 Ğünlerime ğéceler hökm étđi,
 Mövsümler éyni hezan hüznüle
 başlayıb
 bitdi.
 Lâkin gecelerimi {eyalınla doldurdun.
 Gözümde nur,
 dizimde ğüc
 ve üreyimde ğürur oldun.
 Amma ğözlediyin saat néçün çalması?
 Néçün ekdiyin ağac dal, budak salması?
 Yaralar sağalmadı?..
 Ve sağalmaz benim de ğanayan yaram.
 Dağ başlarını duman aldıkca...
 Bayatılarım sinemde ğaldıkca...
 Mene öyüd ver, ey ulu kölge,
 Gülleri sovuran yéle ne déyim?
 Seni itiren éle ne déyim?

¹²¹ Sayağı: Gibi.

SENSİZ

Gözümü açanda sen olmayınca,
Golların boynuma sarılmayınca,
Gözünden könlüme nur dolmayınca,
Néylerem üfüğde çı {an seheri,
Boş yére camlardan ba {an seheri.
Baharın etrisen, yayın yémişi,
Arının petegi, gülün gülüşü,
Tezelin gızılı, ğarın gülüşü,
Garanlığda a {an ulduzlar seli,
Könlü ğımıldanan arzular yéli,
Heyatın sensiz yo { héç duzu , dadı,
Varlığın degerli ğalmaz héç bir zadı,
Gırlar neşenin golu ğanadı.
Dünyanı vérseler, seni vérmerem,
Boş ğalan ömrü de {i néylerem.

MUHAMMET BAĞIR NİKNÂM (1921 - 1946)

Muhammet Bağır Niknâm 1921 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Demircilikle uğraşan babasını 6 yaşındayken kaybetmiştir. Dayısının himayesinde kibrit atölyesinde çalışarak büyümüştür.¹²² Niknâm, okuma yazmayı Mahmut adlı bir çocuktan öğrenmiştir. Daha sonra özel hocalardan dersler alarak ve büyüklere ait mekteplere devam ederek öğrenimini geliştirmiştir. "Nizamî Medresesi"ne de devam ederek tahsilini tamamlamıştır.

İran ordusunda askerlik yaptığı sırada, komutanlardan gördüğü kötü muameleyi, subayların hırsızlık ve yolsuzluklarını, ordunun, giyim kuşam ve sosyal yönden acınacak durumunu, büyük başarılar elde etmiş yiğitlere yapılan vefâsızlığı, şiirlerinde tenkit etmiştir. Bu şiirlerinden birisini komutanın kapısına asmıştır.¹²³ Şiir şöyledir:

Bağrım olubdu gemden alğan, Cenab Servan,
Serbazlara yédirtidiz siz ğan, Cenab Servan.

Şallağ, kötek, işkence, Servan bizi çürütdü,
Ğan ağlayırı ba {anda gériden, Cenab Servan.

Başmağların üstüne piy sürtürük parıldır,
Altdan ba {ır ayağlar üryan, Cenab Servan.

Gel ğismetin şamdan bir gün özün {eber tut,
Sekkizce misğal olmuş mizan, Cenab Servan.

Arzum budur cahanda bir éle gün olaydı,
Bir Heğğ tutaydı a {ır divan, Cenab Servan.

Bu davranışından ötürü tutuklanmış, işkence görmüş ve uzun süre hapsedilmiştir. 1941 yılında askerî görevinden atılmıştır. Dönüp eski işinde, kibrit atölyesinde çalışmağa başlamıştır.

Rıza Şah, tahttan indirildikten sonra siyasî ve sosyal çalışmalarına hız vermiştir. Özellikle meslekî teşkilatlarda faaliyet göstermiştir. Azerbaycan Millî Hükûmeti kurulurken elinde silahı ile mücadeleye katılmıştır.

Muhammet Bağır Niknâm, Rus ve Avrupa güçlerinin desteğindeki Tahran Hükûmeti Orduları'nın Aralık 1946'da Azerbaycan Millî Hükûmeti'ne saldırdığı

¹²² Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 14.

¹²³ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 14; Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 171.

sırada şehid olmuştur.¹²⁴

Şairin şiirleri Tebriz'de "Veten Yolunda", "Teber-i No" ve "Azerbaycan" dergi ve gazetelerinde yayımlanmıştır.

Muhammet Bağır Niknâm'ın şiirlerinden örnekler:¹²⁵

DOĞMA DİLİM

Körpeliyin bir gün evvel ilinde,
Ağlayırdım hezin hezin bēşikde,
Anam mene Azerbaycan dilinde,
Lay lay déyib oturardı kēşikde.

Te'lim vérdi anam mene bu dilde,
Azerbaycan dili benim dilimdir,
Şerafet var, şücaet var bu élde,
Azerbaycan éli benim élimdir.

Te'atircemem doğma, şanlı élimden,
Bağlamışam öz elime béli.
Bunu bil ki, ana bilmez elimden,
Düşmen benim şirin ana dilimi.

Her milletin möhteremdir öz dili,
Buna göre dil bağlıdır heyata.
Çünkü dildir hell éleyen müşkülü,
Dil yol açar seadete, nicata.

¹²⁴ A. g. e., s. 171.

¹²⁵ A. g. e., 172-176.

Bir milletin yurdun {arab éylesen,
Yéne özün yıǵışdırar o millet.
Dilin alsan, baǵrın kâbab éylesen,
O milleti mehv éyleyer felaket.

Bu vetenin daǵı, daşı, torpaǵı,
Aşınadır Azerbaycan dilile.
Söhbət éder gızıl gülün yarpaǵı,
Bülbül ile Azerıstan dilile.

SÉVİREM ANA TORPAǒI

Mübtela olalı Vetén eşǵine,
Yazıram öz ana dilimde yéne.

Men vetén eşǵının mübtelasıyam,
Vetenin aşǵ-ı {oş nevasıyam.

Bülbülem vetenim gülün yarpaǵı,
Sévirem can kimi ana torpaǵı.

Gözeldir doğulmuş diyarım benim,
Vetendir cahanda nigârım benim.

Şirindir cahanda ana övlada,
Canımdan ezizdir vetén dünyada,

Vetenin döşünden süd emmişem men,
Meni böyütmüşdür bu eziz vetén.

Unuda bilmerem ana haǵǵını,
Ana hüzurunda bala haǵǵını.

Hazıram uğruna boyanam ğana,
Vefasız déyilem, éy eziz ana!

Éy eziz meskenim, éy güzel diyar,
Her zaman éderem senle ifti {ar.

Bize ilham vérir torpaǵım, daşım,
Ucalıb göylere eyilmez başım.

Aslanlar yuvası, yataǵı sensen,
Seadet yolunun mayaǵı sensen.

Menim fe {rim, şanıv vügarım, yaşa,
Yaşa, éy mügeddes diyârım, yaşa!

EZİZ YURDUM AZERBAJCAN'A

Şöhretin gétmekdedir, her yana, Azerbaycan'ım,
Yükselibdir {oş adın kéyvana, Azerbaycan'ım!

Ėoy senin başın ucalsın göylere dünya boyu,
Eymedin baş her yéten soltana, Azerbaycan'ım!

İmtahanlar vérmisen azadlığın uğrunda sen,
Zülme ġarşı ġal {misan üsyana, Azerbaycan'ım!

Ço {lu ġurbanlar vérmisen dehr-i azadidesen,
Tâ çatıbsan bir béle dövra, Azerbaycan'ım!

Ėehreman oġlanların héç bir zaman baş eymeyib,
Sef çekibdir indide merdane, Azerbaycan'ım!

Éy veten, uğrunda her an hazıram can vermeye,
Ėoy benim cismim boyansın ġana, Azerbaycan'ım!

Besleyibsen ço { meni naz ile aġuşunda sen,
Tapmışam va {t girmeye méydana Azerbaycan'ım!

Ger uçam şahin kimi âlemleri séyr éleyim,
Şübhesiz sensen mene kâşane, Azerbaycan'ım!

Ėoy açılısın ġırmızı güller, bahar olsun yéne,
Benzesin bir ġüşé-yi rizvana, Azerbaycan'ım!

Az ġalır ġülsün üzün, éy Azerîstan, torpaġı,
Vér {eber sinende Settar T'an'a, Azerbaycan'ım!

AL GÜNEŞ

Ne gözel al güneş doğdu tebiet,
Mehv olub büsbütün daġıldı zülmet.

Talgımız gösterib büyük şehamet,
Gurub ölkemizde millî hökümet.

İnsanlar zülmden tapıbdır nicat,

Azaddır yaşamağ, azaddır heyat.

Yâr olub hemişe heğiget bize,
Odur ki, yol tapıb seadet bize.

Zalımdan alalı amansız ğisas,
Mezlumlar olublar ğüsseden {ilas.

Üzleri saralan, solan yétimler,
Gözleri yaş ile dolan yétimler.

Könülden {uraman yaşayacağlar,
Bir böyük vezife daşıyacağlar.

Bir de olmayacağı {eter dünyada,
Azad yaşayacağı beşer dünyada.

Vetenim ne ğeder olub be {tiyar,
Görünür gözüme taze bir bahar,

Baş vérib laleler gızıl gönçeler,
Ba {dıgca şâd olar könlüm dinceler.

Gelecek neslimiz körpe uşağlar,
Dil açıb görececek azaddır diyar.

Merheba, dünyada bu {oş niyyete,
Dönderib yurdumu bağ-i cennete.

Galımadı benim de kederim, ğemim,
Azadlığ olacağı yâr ü hemdemim.

Yaşasın ğehreman Azer övladı,
Tari {de şöhreti, adı var, adı!

GAZELLER

GÉTMESİN

Éy dil, amandır söylegilen yâre gétmesin,
Yo {dur elimde indi benim çâre gétmesin.

Rehm éylesin, ferağide ağlatmasın meni,
Hesret goyub bu yârını didâre, gétmesin.

İller boyu sı {ıbdı kéçen ağrılar meni,
Döndermesin o nurlu gülüm tare, gétmesin.

Men néylerem zamanede me'şuğesiz heyat,
Onsuz olar cahanda günüm gare, getmesin.

Hicrin odunda yanmağa âşig tevani yo {,
Bir de vurub bu könlüme min yare, gétmesin.

Bu bes déyilmiş, atés-i eşğinde yanmışam,
Yandırmasın meni yéne bir nare, gétmesin.

Néylim vurulmuşam men o mehpere hüsnüne,
Goy salmasın meni yanar odlare, gétmesin.

BERABER

Bir veslin olub min şeb-i hicrâne beraber,
Gel birge vurağ bâdeleri cane beraber.

Éy gameti re'na, seni hemta tutaram men,
Dünya dolusu sévgili canane beraber.

İnsaf élemez sünbül-i teşbéh éliyenler,
Tél tél dağılan zülf-i zerefşane beraber.

Ėemden silinib büsbütün ayiné-yi gelbim,
Gel birge içek bir iki péymane beraber.

İller boyu çekdin bu ilin hesretini, éy şu {,
Gel şükr éleyek {alığ-i sübhane beraber.

Ƨalgım da tapıb indı tapdı bu âlemde seadet,
Olmuş vetenim rövze-yi rizvane beraber.

Bundan sora millet saralıb solmayacağıdır,
Mütleğ olacağı huri ü gılmane beraber.

OLMASIN

Dilbara, a {ır, benim könlüm néce ğan olmasın,
Gözlerim yaşım a {ıb derya-yi ümman olmasın.

Hesretin her an çekib, sail kimi, éhsanının,
Ağ bu {ağdan héç mene bir bûse éhsan olmasın.

Gel ginen can riştesin ğır bağla, yârim, zülfüne,
Ĝoy üzünde télbetél zülfün périşan olmasın!

Éy perizade, benim gel {alımı al bir {eber,
Ĝoy bu yanmış könlümün asarı viran olmasın.

Éşğ odundan ger yanam, pervane tek {oşdur mene,
İsterem veslinde kim bir defe hicran olmasın.

Hicr odunda ta yétince vesline ço { yanmışam,
Bir de ğoy hesret gözüm hicrinde giryan olmasın.

Bir heğiget eşğdir âlemde bu eşğim benim,
Bivefayem ger canım canana ğurban olmasın.

GÖRENDE

Sebrim tükenir süret-i cânanı görende,
Dünya nedi bilmem, ser-i zibanı görende.

Könlümle tecessüm olunur bir yéni âlem,
Bihuş oluram gözleri céyranı görende.

Étdikce tebessüm, édir âlemleri dilşad,
Güller de gülür, ol leb-i {endanı görende.

Amma üzüm héç va{t niye bundan béle gülmez
Yurdumda ba{ıb nare-yi nöğsanı görende.

Gördükce bu yoğsulları minlerce sızıldar,
Bağrım gan olur, ah, bu yetimanı görende.

Artır de{i könlümde o {ainlere nifret,
Cehl içre bütün millet-i İranî görende.

Etrafda galırdı béle övzalara héyran,
Kendlerde gedib dövre-yi {an {anı görende.

Baver éleyen kim, dirilikden doyur insan,
Göz yaşı tökür nalé-yi déhganı görende.

ŞEBÜSTER'DE

-Mirze Eli Mö'cüz'e ithaf-

Meram-ı pâkına ğurban, sévimli şairimiz,
İtirse cismini torpag, itirmerik seni biz.
Mezarın içre yat âsude, yétgilen, Mö'cüz,
Senin kimi ba{ırığ sévdigin nigârına biz.

Zavallı millet üçün ğalma ğebirde nigâran,
Kéçibdi sen gören eyyam, yétibdi {oş dövran.
Könülde yükselir indi mehebbetin her an,
Bu gün ziyaret üçün gelmişik diyarına biz.

İşığlı gövher idin ölkede eyan o zaman,
Tapılmadı sene serraf-i ğedrdan o zaman.
Dédin heyat-i beşerden vérince can o zaman,
Cahanda fe{r éderik bil ki, ifti {arına biz.

Dözüb meşegğete heğden çevirmeden üzünü,

Şehamet ile dedin sen ölünce hegg sözünü.
Ne gedr vurdula te'ne itirmeden özünü,
Vurulmuşug olur indi senin şüarına biz.

BALAŞ AZEROĞLU
(1921-)

Abizâde Balaş, 1921 yılında Bakü'de dünyaya gelmiştir. Babası İran Azerbaycanı Türkleri'nden Allahbağış'tır. İlk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır.

Balaş, bir mülâkatta kendisini şöyle tanıttır: "Ben, Abizâde Balaş Allahbağış oğlu 1921 yılında Bakü'de dünyaya gelmişim. İlk ve orta okulu burada okudum. Babam ve annem Güney Azerbaycan'ın Erdebil şehridendir. İran vatandaşı olduğumuz için 1937 yılında İran'a sürgün olduk.

Ben Erdebil şehrinde Arap alfabesini ve Farsça'yı öğrenmek için akşam okullarına devam ettim. Şehirden ayrılma iznimiz olmadığı için 1941 yılına kadar gözetim altında kalmışız.

1942 yılında İran Halk Partisi'ne girdim..."¹²⁶

Genç Balaş, 1942 yılından itibaren siyasî ve sosyal çalışmalara ağırlık verir. İran Halk Partisi'ne kayıt olur. 1943 yılında "Azerbaycan Zidd-Faşist Cemiyeti"nin Erdebil Şehir şubesinin başkanı seçilir. Aynı zamanda bu cemiyetin yayın organı olan "Yumruğ" gazetesinin redaktörü olur.

Balaş Azeroğlu, 1945 yılında Azerbaycan Demokrat Partisi saflarına katılır ve Azerbaycan Demokrat Partisi'nin Erdebil şehir komitesinin yayın organı olan "Cövdet" gazetesinin redaktörü olur. Aynı zamanda, 1942-1945 yıllarında "Şairler Meclisi"nin Erdebil şubesine başkanlık eder. Şairin ilk "Şé'rlér" kitabı Erdebil'de (1943), ikinci "Şé'rlér" kitabı ise Tebriz'de (1945) yayımlanmıştır. Balaş Azeroğlu, 1946 yılında Erdelib vilâyetinin Germi bölgesinin temsilcisi olarak hükûmete katılmıştır.¹²⁷

Tebriz'de Millî Hükûmet tarafından Azerbaycan Devlet Radyo Komitesi'nin ve Şairler Cemiyeti'nin idare heyetinin üyesi seçilmiştir.

Balaş, siyasî ve sosyal faaliyetleri ile birlikte sanatını da devam ettirmiş, şiirleri zamanın basın sahifelerinde "Şairler Meclisi" almanasında Millî Hükûmet'in neşrettiği "Ana Dili" ders kitaplarında yayımlanmıştır.

1946 yılında Tahran hükûmetinin takip ve baskısından kurtulmak için Bakü'ye göçmek mecburiyetinde kalmıştır.

1947-1952 yıllarında Balaş Azeroğlu, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'nde tahsil almış, aynı zamanda bediî çalışmalarını sürdürmüştür.¹²⁸

Balaş Azeroğlu, 1948 yılında yeniden faaliyete geçen Güney Azerbaycan

¹²⁶ "21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No: 2, s. 12; Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 64.

¹²⁷ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi (İne Bir Bağış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 181.

¹²⁸ A. g. e. s. 181.

Yazarlar Cemiyeti'nin başkanlığına getirilmiştir.¹²⁹

1948-1953 yıllarında Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin yayın organı olan "Azerbaycan" gazetesinin edebî, bedîî şubesinin müdürü, 1953-1959 yıllarında ise bahsi geçen gazetenin redaktörü olarak görev yapmıştır. 1959 yılında Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin başkan yardımcısı seçilmiştir.

Balaş Azeroğlu, İran Halk Partisi ve Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesi'nin üyesi, Sovyetler Birliği'nde Yaşayan İranlı Göçmenler Cemiyeti'nin Azerbaycan şubesinin yönetim kurulu üyeliği gibi siyasî ve sosyal görevlerini devam ettirmiştir.

Klâsik Türk edebiyatı üzerine araştırmalar ve tercümelemler de yapan Balaş Azeroğlu, Nizâmî Gencevî'nin "Yeddi Gözel" mesnevisi ile Saib Tebrizî'nin seçilmiş şiirlerini de büyük bir ustalıkla Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme etmiştir.

Şairin, Sovyetler Birliği dönemi Azerbaycan edebiyatının gelişmesindeki hizmetleri de dikkate değerdir. Balaş Azeroğlu, Azerbaycan Yazarlar İttifakı'nın genel kurul üyesi ve kâtibidir. Edebiyat sahasındaki hizmetlerinden ötürü ona "Azerbaycan Halk Şairi" fahri ünvanı verilmiştir. İki defa Azerbaycan Cumhuriyeti Âli Sovyeti'nin fahri fermanı, V. İ. Lenin'in doğumunun yüzüncü yılı münasebetiyle yapılan kutlamalarda "Şeref Nişanı" ve "Halklar Dostluğu" madalyaları ile taltif edilmiştir.¹³⁰

Balaşoğlu'nun eserleri birçok dile çevrilmiş ve yüksek tirajlarla yayımlanmıştır. Onun Azerbaycan Türkçesi ve Rusça olarak yazdığı 30'dan fazla eseri "Mübarize Yollarında" (1950), "Menim Neğmelerim" (1952), "Seher Şefəğleri" (1953), "Éle Oğul İsteyir Vetən" (1961), "İtmış Gız Hağğında Dastan" (1957), "Seçilmiş Eserleri" (İki cilt hâlinde, 1958, 1970), "Menim Güneşim" (1956), "Yarpağlar Tökülende" (1976), "Dünenim, Bugünüm, Sabahım" (1978), "Saib Tebrizî'nin Se'net Dünyası" (1981), "Bir Kürsü İsteyirem" (1989) gibi adlarla yayımlanmıştır.¹³¹

Azerbaycan halk şairi Balaş Azeroğlu, İran'da çağdaş Türk edebiyatının gelişmesinde büyük hizmeti olmuştur. Onun şiirlerinde, bütün Azerbaycan Türkü'nün bağımsızlık mücadelesi, gelecekte beklenenleri her yönüyle ve çok renkli tasvirlerle işlenmiştir.

Balaş Azeroğlu'nun şiirlerinden örnekler:¹³²

SETTAR TĀN

¹²⁹ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 28.

¹³⁰ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 178.

¹³¹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 157; Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'ne Bir Ba'ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 181.

¹³² Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 29-54; 21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No:2, s. 13; Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 177-189; Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'ne Bir Ba'ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 181-185.

Yéne dindirdiler kõnül tarımı,
 Bilmirem zil déye, ya da bem déye,
 Men de bu méydana atıldım, éy dost,
 Elimde bir kâğız, bir gelem déye.
 Pervane her zaman çırpar özünü,
 Çırağa, meş'ele; yanar, şem déye.
 Ço { da öyünmesin déyir Bahar'a
 "Bu yérin şairi tekmenem" déye.
 Öz şeker diline ar {alandı o,
 Mene bir dil bilmeyen ecem déye.
 Bilmedi dilim de, vetenim de var,
 Dünyada ne désen vetenimde var.

Şair berk ayağda sınağdan çı {ar,
 Uzağ yollar kéçen keherler kimi.
 Yéne de ilhamım tutdu elimden
 Kömeye yétişen seherler kimi.
 Men de öz borcumu vérmek isterem
 Senet cebhesinde seferber kimi.
 Settar Tān bu {algın arasındadır,
 Yaşayır her zaman bir rehber kimi.
 Vetenine sadığ bir esker kimi.
 Men onun yolunda emre hazırım
 Tüfengim gelemdir, gücüm senetim,
 Tālgıma bellidir saf mehebbetim.

Biz héç va {t sınağdan namerd çı {madığ,
 İgidlerin ğanı ğanımızdadır.
 Ne düşmen, ne ölüm gör {utmaz bizi,
 Settar Tān her zaman yanımızdadır.
 O bizim tari {e düşenden beri,
 Ğüdrete adımızda, sanımızdadır.
 Ço {ları istedi ayırsın onu,
 Gördü ğelbimizde, canımızdadır.
 Ezelden ğaydadır bizde her zaman,
 Ürekte yaşayar adlı ğehreman.

Tebriz'in goynundan ço { igid çı {ıb
 Feğet ucalmamış Settar Tān kimi.
 Ağ saçlı tari {i varağla bir bir,
 O {u her {ettini bir dastan kimi.
 Onda ay da vardır, ulduz da vardır,
 Sinesi bezekli asıman kimi.
 Ço { az az ğehreman yétirir zaman

Bu él böyütdüyü g hremen kimi.
 Onu yaşadacağ  algımız bizim
 En eziz, en b y k bir insan kimi.
 Ne geder biz varığ, o ad da vardır,
  lin arzuları o adda vardır.

Gezdim bu  lkeni men  ariş  ariş,
 Her yerden  o   s vir  aradağ onu.
 B y d b heyata hediye v rmiş
 Ki ik pencerele bir otağ onu.
 Bahar g nlerinde  atırlayırđı
 Uşağken gezdiyi her budağ onu.
 G rd m o dağları,  ayalığları
  oynunda sa  lamış  oş  onağ onu.
 Mene hezin hezin bir dastan d di
 Te'rife başlayıb her budağ onu.
 Bilin, tebiet de tanıyır, dostlar,
 Kimde  l s vgisi, veten  řđi var.
  ocalar d yirdi: "Onun genliyi
 Sıldırım dağlarda,  ayada k cđi.
 D şmen ordusuyla durdu  z  ze,
  mr n n  o   g n  govgada k cđi.
 H cuma k cende titredi dağlar,
 Dağ  stten dağ  ekdi, o, yada, k cđi.
 T z yanıb, t z s nd  z lmet i inde,
  le bil şam idi d nyada, k cđi.
 Eger s nd se de odu, ř 'lesi,
 Adı k n llerin oldu neğmesi.

Bizim bu y rlere g z diken yağı
 Az ordu  ekmemiş  mr  boyunca.
  algımız her zaman sirdaş kesilmiş
 Yeherli bir ata, misri  ılınca.
 D nyanı cebhede g ren cavanlar,
  mr n  dağlarda k ciren  oca
 D miş ki: M mk n m  men yaşayarken
 Yurdumu d şmenler  oysun herraca.
  ızlar  ılinc  ekib m dana  ı  mış
 - Yadların elinde esir  ılınca
 D miş ki: "Ya  ld k vetenimizde,
 Ya azad olsun vetenimiz de".

Bu  l her  etine, dara d şende
 He  dilsiz g ylere el a mamışdır.
 Hele yalvarmayıb bir  ulam kimi,

Kimsenin önünde dil açmamışdır.
Gülzara benzeyen bu yér, bu torpağ
Yağılar elinde dil açmamışdır.
Sévmemiş ezelden yâdları yurdum,
Onlara sirrini él açmamışdır.
Talğ öz düyününü tek özü açmış,
Ne Tanrı, ne para pul açmamışdır.
Veten girdablarda boğulan zaman
Ya Babek gurtarmış, ya da Settar Tan.

Serdar'a dédiler: "Gel goşul bize",
O dédi: Kéçmerik novrağınızdan.
Canımız bizlere eziz déyildir
An yurdumuzdan, torpağımızdan.
Bu Şerğ ölkeleri ilham alacağ
Bir gün, ğana batmış bayrağımızdan
Bir senger başında and içmişik ki
Ölek, ayrılmayağ yarağımızdan.
Menden Rehim Tan'a {eber aparın,
Goşunu ğaçmasın ğabağımızdan.
Onun bu sözleri bir şüar oldu,
Nesilden nesile yadigâr oldu.

Döyüş günlerinde bir ad ğazandı,
Taniyır en uzağ şehirler onu.
Be'zen al güneşle yanaşı tutdu
Baharda açılan seherler onu.
İndi neğş éyleyir varağlarında
Tari {i yaşadan eserler onu.
Bizimçün en eziz bir yadigârdır
Döyüş cebhesinde görenler onu.
Onun igidliyi bundan bellidir:
Beyenmiş Lénin tek bir rehber onu.
Démiş ki, adınla fe {r édir veten,
Bu Şerğ éllerinde hünerde teksen.

Déyin Settar Tan'a ğal {sın mezardan,
İndi yurdumuzda güller açıbdır.
Aşğ sinesine basıb sazını,
Şéyda bülbül kimi diller açıbdır.
Ĝurğuşun kéçmeyen, süngü açmayan,
Ĝor {ulu yolları séller açıbdır.
Artığ boran keçib, ğarlı ğış keçib
Bize ğucağın iller açıbdır.
Odlara atılmış Azrbaycan'a

Seadet gapısının éller açıbdır.
Senden güvvet aldığ döyüşlerde biz,
Deyişdi tari {i cavan neslimiz.

Yo {, düşmen démesin ölübdür Serdar,
Onun köksündeki ürek bizdedir.
Yanaşı durmursa bugün bizimle
Bilin, götürdüyü tüfeng bizdedir.
Bizim arzumuz bir, amalımız bir,
O istek, o hesret, dilek bizdedir.
Men kime el açıb kömek istedim?
Dünya hesret çeken kömek bizdedir.
İran'ın élleri bize göz dikib,
Azadlıg güneşi demek bizdedir.
Bunu şerğliler de bilmişdir artıg
Bizden kécecekdir Şerg'e azadlıg.

PİŞEVERİ'NİN MEZARI BAŞINDA¹³³

Héykelinin önüne bir çiçek göydüm bir deste,
Bir gucağ şeh töküldü mermer gebrinin üste.
O dalğın gözlerinde derin hesret o {udum,
Seninle daşa dönmüş néçe söhbet o {udum.
Dédim: - Gör néçe ildir danışmırsan, dinmırsen,
Sensiz neler çekmişik, soruşmırsan, bilmırsen.
Daş héykele dönmüsen mezarların içinde,
Néçe néçe arzular galdı senin içinde.
Sen ki, béle déyildin, bu sakitlik ne hâldı,
O aovlu nitğler, sözler harada galdı?!
Ne va {t dara düşürdük, téz yanına gelirdik,
Seninle derleşirdik, ürekden dincelirdik.
Be'zen seni çağırdıg, eşitmedin, gelmedin.
Sözlerin şüar oldu, divarlardan asıldı,
Nitğlerin toplanıb kitablara yazıldı.
Sensiz biz o sözlerin istisine gızındıg,
Bilmedik ne itirdik, bilmedik ne gazandıg.
Meclislerde şeklini asdıg me {mer perdeden,
Dédik ki: "Sen her zaman, her yerde bizimlesen..."
Sen éle şüar oldun, sen éle şekil oldun,
Kendleri, şehirleri dolanmağdan yoruldun.
Ancağ özün olsaydın, belke béle olmazdı,
Belke néçe arzumuz arzu olub galmazdı.

¹³³ Seyid Cafer Pişeveri (1892 - 11 Temmuz 1947), 1945-1946 Güney Azerbaycan Bağımsızlık Hareketinin lideri ve "Güney Azerbaycan Muhtar Hükümeti"nin kurucusu.

Senden sonra ne oldu, göy danışım, dinle sen,
"A {ı bize derd olar sen onları bilmesen..."
Gördüm ki, daş dodaglar heyecandan esdiler,
Sözlerimi kesdiler.
O kederli gözlere keder çökdü tezedden
Dédi: - Men bilenleri bilmeyirsen hele sen.
Dédin: - Daşdan héykel var mezarımın başında?
O héykel men déyilem!
Menim şeklim, çekilib soyuğ ğaya daşında.
Tatırında var mıdır, o gün néce gün idi.
Kimi aşkâr ğemlendi, kimi gizli sévindi.
Mezarımın başında nitğ étdiler doyunca,
Göz yaşından islanmış yaş torpağa ğoyunca
Dédiler: - "Rahat uyu bu veten torpağında,
Eşĝer tek and içirik bu ayrılığ çağında.
Nigâren ğalma bizden, sarsılmaz irademiz,
Sen yéne bizimlesen, seninleyik her an biz..."
Bu sözleri déyende başlar eyildi birden
Ğebirim zülmete döndü, bildim daha yo {am men...
Fedâiler geldiler desteyle yığın yığın,
Men mezarda hiss étdim kederin ağırlığın.
Onlar ne and içtiler, ne göz yaşı tókdüler,
O anın kederini ancağ onlar çekdiler.
Ayrılığ ğezeb kimi yamırdı gözlerinde,
Niye ğezebliydiler bilmirdi özleri de.
Belke de bilirdiler, ancağ danışmırdılar,
- Ne oldu, niye öldü? Déyib soruşmadılar.
Néce rahat yatardım men bu soyuğ zindanda,
Men nigâran ğoymuşdum o gözleri cahanda.
Onlar mene inanıb évini, ocağını,
Kendini, torpağını,
Ğoyub geldi Tebriz'e.
Onlara ar {alanıb şahla durdum üz üze...
Bildim ki, bu ayrılığ yaman düşüb araya,
Ne elim, ne de sesim daha çatmaz o taya.
Ğalsaydım ölenlerin intigamın alardım,
Ya da cebhede ölüb men de şehid olardım..."
Dédim: - Ya {şı sözdü bu, ancağ niye ğalmadın!
Niye son gülleye dek döyüşen esgerinle
Bir sengerde olmadın!
Ğalsaydım döyüşerdik, "ĝaçdılar" démezdiler,
Belke de fedâiler bu ğeder ölmezdiler.
Belke şah cür'et édiб héç gelmezdi Tebriz'e,
"Tesziyyeçi" démezdi veten satanlar bize.
Belke fûrset düşmezdi onda esger bağğala...

Gördüm gédib {eyala dédi: - Béle mesel var:
 "Ölü onda oyanar,
 Ne zaman başı gelib başdaşına dayanar."
 Men serheddi kéçende oyandımsa ne fayda,
 Mübarize sengerim ğalmış idi o tayda.
 Va {tsiz ölüm yamanca bağladı kitabımı,
 Efsus çeke bilmedim Ğevam'la hésabımı.
 Néçe nisgil sinemde gövr éleyir hele de,
 O nisgiller benimle gelib son menzile de..."
 Dédim ki: - Senden sonra bilirsen neler oldu,
 Ğerardadlar yazıldı, Ğerardadlar pozuldu.
 Ümidimiz azaldı ğelebeye, sabaha,
 Cergemiz parçalandı, yaman batdıĝ günaha.
 Néçe néçe oĝullar yo { oldu cergemizden,
 "Ne oldu, néce oldu?" Onu soruşma bizden.
 Éle bilme onların taléyine yanmadıĝ.
 "Günahkâr" olmasına onların inanmadıĝ.
 Gédenler "hara gétدی, niye gétدی?" O zaman
 Ne bir déyen tapıldı, ne de ki, bir soruşan.
 Ağızlarda dolandı: Onlar yoldan azıblar,
 And içib, andlarını ğanlarıyla yazıblar
 Démedik: - Ne yazıblar, a {ı neden yazıblar."
 Birce bunu éşitdik: "Ana Veten" yazıblar.
 Démedik, onlar bizim cebhe dostumuzdular,
 Ne olsun ğanlarıyla "veten" sözü yazıblar.
 Dinmedi, soruşmadı, ğocamız cavanımız,
 Ne haĝımız var idi, ne de ki imkânımız...
 Gédenler éle gétدی, bir de géri dönmedi,
 Adları çekilmedi, özleri görünmedi...
 Senin de ölümüne oĝul kimi yanmadıĝ,
 Her şeyi göre göre ayılıb oyanmadıĝ.
 Söz söhbet uzun oldu, görünmedi netice,
 Bilenler oldusa da sirr sa {ladı ölünce.
 Ataların sözüdür: "Ölüler ki, danışmaz."
 "İki ğoçun kellesi, bir ğazana sığışmaz."
 Herden özüm özümü çekib sorĝu süala
 İnanıram az ğala
 Belke senin ölümün senin {éyrine oldu?
 Bizim {éyrimiz oldu?
 Bu fe {ri {iyabanda sene héykel goyuldu.
 Belke sen ğalsa idin olmazdı bu "hörmetin".
 Başına bela idi, iraden, leyaĝetin.
 Belke... Belke... Dédikce soyuyur ğezebimiz.
 Özümüzü aldadıb béle yaşayırıĝ biz.
 Biz seni hatırladıĝ o gün ki, Ğevam öldü.

Bir de her neye gâdir o "zâlim adam" öldü.
Biz seni hatırladığ mehkeme gürulanda.
Bir zaman hökm édenler indi mehkûm olanda
Efsus ki, sen olmadın, ölenler ki, gâytmaz,
Sonra her şey değışdi, tekce biz deyişmedik,
Köhne hamam, köhne tas...
Her il "inşallah" déyib gelen ili gözledik,
Gelbimiz de gezdirik biz nisgili gözledik.
Yaz bayramı olanda yâda saldığ Tebriz'i,
Dédik, gelen bayramda görek vetenimizi.
Bu sözler démekden yorulub usanmadığ,
Özümüz déyen söze özümüz inanmadığ.
Gır { il gürbet çekmişik, bu bir insan ömrüdür,
Gır { ilin sigletine ne fil, ne de ner dözür.
Fedaî tek and içib, fedaî tek galmışığ.
Galmışığ, gocalmışığ.
Ölenleri soruşma "behişt zehra" gederdir,
Onlar da derbederdir...
Aç susuz galmamışığ, işimiz, emeyimiz,
Évinimiz, ocağımız, ruzumuz, çöreyimiz,
İşte de, meclis de de uca olub başımız,
Hayımıza hay véren bacımız, gardaşımız,
Her şey, her şey olubdur,
Ancağ Veten olmayıb.
Çörek ki, Veten déyil, otağ ki, Veten déyil,
Ocağ da Veten déyil, çırağ da Veten déyil.
Gürbete düşenlerden sormazlar veten nedir.
Gürbet éle gürbetdir, Veten éle Vetendir
Veteni duymağ için gerek gürbet çekesen,
Gerek hicrân çekesen,
Gerek hesret çekesen.
Veten için ölüme gétmeyi bacarsan,
Vetende doğulasan, gürbetde gocalasan.
Gerek Veten déyende sinenden ağrı kéçe,
Sen gédebilmeyende
Gerek senin yu {una veten gele her géce..."
Gördüm ki, düyünlendi gâşlarının arası,
Ġanadı sinesinin sanki köhne yarası...
- Dédî: - Gebrin başına héykel goyublar "dostlar"?
Mezarımın üstünde gara mermer daş da var?
A {ı men ne étdim ki, héykel goydular mene?
Bayağ dédiyim sözler yadıma düşdü yéne,
Kâş Tebriz'de galaydım men Veten savaşında,
"Şehid oldu" yazaydız sâde gebir daşında."
Dédim ki, nisgilini başa düşdüm daha men,

Bilirem ki, héç zaman özünü eymemisen.
 Böyük emelleriyle öyünmeyib erenler,
 Ancağ "Millî Hökümet" öyünmek üçün deyer,
 Bir il âzad yaşadı, yüz il zindan görenler,
 Bir il zindan çekdiler, min il dövrän sürenler
 Mezarının üstüne göyulan héykel nedi,
 Senin esl héykelin Veten'in gelbinedi,
 Tebriz'in gelbinedi...
 - Dédi: - İndi gelmeyin {éyri nedir göresen.
 Gelmisen bir ömürün tari {ini bilesen.
 Bu adice¹³⁴ hevesi çı {art sen de başından,
 O iller silinibdir ço {unun yaddaşından..."
 - Dédim, béle démesen,
 Geldim ki, bu dünyada neler olub bilesen.
 - O gün ki, İran gal {dı öz ingilab atına,
 Millet "soğan doğradı" şahın da ovğatına.
 Zindanın gapısını millet zorla açırđı,
 Généralar, vezirler memleketden kaçırđı.
 Fedâiler çı {ırdı deste deste mehbesden,
 İngilab günlerini efsus ki, görmedin sen.
 Tiyabanlar, küçeler, binalar sénger idi.
 Oğullar esger idi, analar esger idi.
 Daşmış idi milletin daha sebr kasası,
 Artığ teslim olurdu şahenşahlığ dünyası.
 Efsus ki, ingilabın öz rehberi yo { idi,
 Tiyabanî yo { idi, Pişeverî yo { idi.
 Ya {şı déyib atalar..
 "Başbilen olmayanda yol kesen darğa olar..."
 İngilabı édenler küçelerde kaldılar,
 İngilabdan gör {anlar gelib başçı oldular...
 İndi tek İran déyil, dünya başğa dünyadır,
 On il gabağ déseydin déyerdiler rö'yadır..
 Nuhun tufanı çöküb köhne dünya üstüne,
 Çer {i felek fırlanır, Sabir démiş "tersine".
 "Terigetler, izmler" öz içinden dağılır,
 Dünen mügeddes olan héykeller de yı {ılır.
 Sen gördüyün günleri tari {e göndermişik,
 Heyatınsa yönünü sebaha döndermişik.
 Gözleyirik dünyamız héy çal {ana çal {ana
 Bir nöğtede dayana..."
 O meni dinlese de fikre gétmişdi yaman.
 Men fikrini o {udum dalğın ba {ışlarından,
 Susub dayandım men de.

¹³⁴ Adi: Basit, sade.

Bir dünya nigâranlıg ğaldı ancağ içimde.
Sükûta dalmış idi Şehir boyda ğebristan,
Biz ayrıldıg bélece,
O sakit men nigâran...
Ancağ ğebrinin üste çiçek ğaldı bir deste,
Bir de héykele dönmüş bir parça mermer daşı,
Bir de ki, o héykelde tari {in daş yaddaşı.
Bir de bir insan ömrü, va {tsiz gelmiş bir ölüm,
Bir de benim taléyim, elli illik nisgilim...¹³⁵
1986-97

¹³⁵ "21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No:2, s. 13.

VETEN MEHEBBETİ

Men hicranla dolu ömür sürmüşem,
Min ezab çekmişem, min gem görmüşem.
A şıb néysan kimi gözümün yaşı,
Neler çekdirmemiş mene bu âlem.
İnan ki, eyiler dağların başı
Eger derdlerimi ona söylesem.
Feğet ğurtarmışam dardan, çetinden
Tek senin eşginle, veten, ey veten.

Ömrümün gencliyi bir çiçek oldu,
Va şıtsız tufanların elinde soldu,
Ġanunlar bağladı ğoluma zencir,
Meni ayırdılar doğma élimden.
Özüm de bilmedim günahım nedir,
Feğet dédíler ki, müğessirem men.
Daddım zamanenin her möhnetinden,
Senin şatirinçin, veten, éy veten.

Kéçdi aylar, iller, zaman da döndü,
Yüz illik bir heyat bir anda döndü.
Yéne de başlandı hağğ savaşları,
Talğım at oynatdı, silah götürdü.
Şilib yanağına a şıan yaşları,
İnsanlar yurduma penah getirdi.
Ölkeler danışdı reşadetinden,
Düştün dilden dile, veten, éy veten.

Démeyin bunlar ki, bir şatiratdır,
Yo şı, benim ömrümdür, bu bir heyatdır.
Onun her setrinde ürek ğanım var,
Könlüm dincelmeyir onu anmasa,
Bunu ya şı démiş bizim babalar,
"Gözden yaş çı şımayır ürek yanmasa".
Bir keder duysan da her söhbetimden,
Senin hesretindir, veten, éy veten.

Ėoy dūřmen dēmesin uzaĖdayam men,
Yo{, meni bōyūden torpaĖdayam men.
Onun nefesile Ėızınır sinem,
Sēvib ezizleyir bu dağlar meni.
Men bōyūk Babek'in niřanesiyem.
Eymez bu yaralar, bu dağlar meni.
Her Ėūn ilham alıb mehebbetinden,
Artır Ėūdretimiz, veten, ēy veten.

Atamın sengeri mezarı oldu,
Ūstūne bir ĖırıĖ kerpic Ėoyuldu.
Dostları sūngūyle Ėazdı: "MŪcahid".
Menim de "Fedai" ĖalacaĖ adım.
Sabahki dōyūře olmasam řahid,
BařĖa bir ad ile yēne ōvladım
O Ėūn vuruřacaĖ...
Bil, bu zŪlmetden
ĖurtaracaĖ seni, veten, ēy veten.

İNGİLAB şAİRİYEM

Men ne şah, men ne sultan, ne yaraşığ, ne ziynet,
Ne efsane, ne melek, ne saray, ne seltenet,
Ne Ėedim eserleri yada salıb ağlayan,
Ne ōmrŪnŪ Ėezele, mersiyeye baĖlayan,
Ne dōvrŪn hakimine řē'r yazıb pul alan,
Ne celladlar ōnŪnde heyat ūĖŪn alĖalan,
Ne pēymanı, ne sağı, ne şerab şairiyem,
Azadlığın carĖısı, inĖilab şairiyem.

Men eyilib hakimın ellerinden ōpmedim,
řē'rimi ĖiĖek kimi ayağlara sepmedim.
Ne aciz bir bendeyem, ne satılmış bir Ėulam,
Ne saray meddahıyam dergāhlardan Ėovulam,
Men ēllerin oĖluyam, ēller bōyŪtmŪř meni,
řē'rim ēlden alıbdır bu ilhamı, ĖŪvveni,
Men ne řam, ne pervane, ne rŪbab řairiyem,
Azadlığın carĖısı, inĖilab şairiyem.

Menim kŵnŪl defterim benzeyir ĖŪlŪstana,
Onda yēr vērilmemiř Ėarlı Ėıřa, tufana.
Bir bahar etri vardır her řē'rimde, sŵzŪmde,
Baharın hesretile yařayıram ōzŪmde.
Men el aÇıb Ėŵylerden dilemedim azadlığ.
Menim ar{alandığım onlardan daha artığ,

Ölkeler hasret çeken afitab şairiyem,
Azadlığın carçısı, inğilab şairiyem,

KÂRVAN

Gécenin ğulağında kederli zeng sesleri,
Ağır ağır yol gédir kârvan şimala sarı.
Ƨeyal meni aparır, gören ne va {tdan beri,
Dünyanı addımlayır zengin deve gatarı.
Kârvan şimala gédir, kârvan cenuba gédir,
Kârvan be'zen vetenden uzağlara yol alır.
Kârvan bütün dünyanı zaman zaman get édir,
Kârvan géder getirir, kârvan sévinc aparır.
Kârvan gédir... Bir zaman Ebülûla Müerri
Belke de bu kârvanla bütün şerğî dolandı.
Kim bilir o dahinin en güzel eserleri
İsti ğumlar üstünde, {eyalında yarandı...
Kârvan gédir aramsız, géce ğara, yol uzağ,
Ar {amda mavi deniz, önde ğarlı Savalan.
Develer bir ahengle yéne addımlayarağ
Ötürler babaların kéçdiyi tozlu yoldan.
Sarvanın gözlerinde yu {usuzluğ gemi var,
Néce géce yatmamış, héy yériyir yériyir.
Sarvanın özünün de ğeribe âlemi var,
Zeng sesleri altında her gün bayatı déyir:
Ağ deve düzde ğaldı,
Yükü Tebriz'de ğaldı.
Oğlanı ğan apardı,
Dermanı ğızda ğaldı.
Géce sakit, uzağlar eks édir bu neğmeni,
Develer aram aram addımlayırlar yéne.
O, Ƨezer sahilinden alıb aparır meni,
Ġedim Babek yurduna Savalan eteyine...

GELİN, DOSTLAR, GELİN

Gelin vetendaşlar, gelin, a dostlar,
Şairin sizlere şâd {eberî var.
Yéne de ucalır gür sesim benim,
Sönmemiş ilhamım, hevesim benim,
Tanıyır bu éller ezelden meni,
Çünkü ayırmamış bu élden meni
Ne fikrim, ne arzum, ne de senetim;
Onun arzusudur saf mehebbetim.
Ġelbimiz ayrısa, sinemiz birdir,

Mene ilham véren bizim éllerdir.
Goy sesim yayılsın şehere, kende,
Gelsin demirçi de, ekin eken de,
Ayağı çarığlı, eli çomağlı,
Uzun yapıncılı, deri papağlı
Muzdurlar, çobanlar dé, kim var gelsin,
Vetenin gedrini duyanlar gelsin.
Gelsin goy gözleri yolda galanlar,
Settar Ƨan yurduna ar{alananlar.
Gelib a{ın a{ın goşulsun bize,
Gaynayıb garşısın sı{cerkemize.
Gelin, veten déyen cavanlar, gelin,
Gelib, siz isteyen zamanlar, gelin,
Gel, yapış ananın indi elinden.
Onun ar{asında bir dağ kimi sen
Dayan, goyma düşmen to{unsun ona.
Onun o méhriban, ana goynuna
Dünyalar sığır görürsen be'zen.
Seni o sa{ladı körpeliyinden,
Döydü küleyini acı külekler,
Pasibanın oldu her a{şam, seher,
Çı{artdı heyatın fırtınasından.
İndi o, girdabda boğulan zaman
Méhriban golunu açarağ sene,
Déyir: "Dar günümdür, oğul, gelsene,
Gel, yâd pencelerden gel, gurtar meni,

Gözlerim yollarda ğaldı amandır,
Senen ırağımı elinle yandır.
Belke bu zülmetden ğurtarağ biz de,
Bir de ğul olmayadı öz ölkemizde",

SENSEN

Éy odlar veteni, odlar torpağı
Anamın méhrian ğucağı sensen.
Gezem de dünyanı men diyar diyar,
Yéne de ömrümün növrağı sensen.

Sensen düşündüyüm, sensen andığım,
Çetinde, dar ğünde arđalandıđım,
Mügeddes bildiyim, ulu sandığım
Şérimin, ğelbimin sorağı sensen.

Senden ilham alır sözlerim benim,
Senden nicat umur gözlerim benim,
Hele eyilmeyib dizlerim benim,
Çünkü o dizlerin dayağı sensen.

Dése ki, vurđunam, divane sanma,
Men öz övladınam, bigâne sanma,
Bir şamsız, ateşsiz pervane sanma,
Yandığım onların ocağı sensen.

Sığsa da ne ğeder ruzigâr meni,
Yandırtıb yağsa da intizar meni,
Boğmaz fırtınalar, dalđalar meni,
Ağır ğünlerimin sınağı sensen.

Ne olar ki, könül bir Lâle olsa,
Baharım elinde piyale olsa?!
Azadlığ dünyaya şelale olsa,
Onun ğaynadığı bulağı sensen.

Ėoy bilsin, éy veten, her alçağ yağı,
Sen Babek yurdusan, Azer torpağı.
Başının üstünde zefer bayrağı,
Şergde ingilabın dayağı sensen.

Héc va {t eyilmemiş o şah vügarın,
Önünde ġan içen ġesbkârların.
Gündüz güneşisen bizim dostların,
Géceler ışıklı çırağı sensen.

ÖMÜR KİTABI

Bahar günleridir... Sakit bir gece,
Gelmiş otağıma ay pencereden.
Yéne miz dalında oturub tekce
Ėalın bir itabla danışırım men.
O déyir: Az çévir varağlarımı,
O {u, her cümleli derinden bir bir,

Bu gün varağlayıb bir kitab kimi
Ba {dıġm, unutma, insan ömrüdür.
Şairsen, ya {şı ba {, derinden düşün,
Zamanın en küçük hökmünü dinle.
Bil ki, varağlayıb keçirsen her gün
Ömür kitabını sen öz elinle.

SEN FEDAI OĞLUSAN

Ėardaşım, namusla ömür sürmüşen,
Heyatın şerefli, şanlı dastandır,
Seni mehebbetle böyüden Veten
Settar Tān yurdudur, Azerbaycan'dır.

Seni beslemedi ġén sarayların
Neş'eli günleri, nazı, né'meti,
Sen ki, başı açığı, ayağı yalın
İllerle a {tardın her seadeti.

Feġet kendinizden bir {éyli uzağ
Ağalar yaşayan bir şehir de var.
Téhran dédikleri o yerde ancağ
Sene benzemeyir be'zi uşağlar...

Görmedin, orada yaşydın senin

Seherler nazlanır yumşaq yatağda,
Senin gün altında yandı bedenin,
Onu böyütdüler serin otağda.

O, mektebe gétidi her seher érken
Goltuğunda kitab, elinde çiçek,
Seninse çiyinine saldılar be'zen
Kiçik bir çantanı, içinde çörek.

O, miz ar {asında oturdu her gün,
Dastanlar dinledi müelliminden.
Gâh gúzu otardın, gâh bostan güddün
Sen isti bilmeden, soyuğ bilmeden.

O, kitabda gördü dereni, dağı,
Gördü, gor {usundan esdi bedeni.
O yérler goynunda her bahar çağı
Sévib, ezizleyib böyütdü seni.

O, güne çı {madı, gor {du gáralar,
Pencere dalından ba {dı dünyaya.
Bir mis parçasitek döydükce ruzgâr
Gızardın, berkidin, çı {dın ortaya.

O, "heyat" sözüne yabancı gáldı,
Kenara çı {madı öz "dünyasından",
Sense bu mevhumu, bu böyük adı
Öyrendin {ilğetin el yazmasından.

O Téhran'da oldu, sen kendde oldun,
Hesaba sığmayan bir ferğiniz var.
Zaman dolandığca sen yaşa doldun,
Düşündün ne imiş bu ayrılığlar.

Ğardaşım, merdane ömür sürmüşen,
Heyatın şerefli, şanlı dastandır.
Seni mehebbetle böyüden Veten
Settar Ƨan yurdudur, Azərbaycan'dır.

Babam mücahiddir, bilirsən bunu,
Azadlığ yolunda cahad éylemiş.
Ƨalgımız héç zaman unutmaz onu,
O, hünér éylemiş, o ad éylemiş.

Atan Veten üçün kéçdi canından,

- Goy azad yaşasın élimiz, dédi.
O, dar ağacından asılan zaman
- Galib geleceyik yéne biz, dédi.

İndi, عزیز ğardaş, növbe senindir,
Hüner méydanında özünü göster.
Bunu unutma ki, zaman hökm édir,
Vetene borcludur bizde her nefer.

Bir ba { ki, nécedir ananın halı,
Bu yurda ğedemin basandan beri.
Eli ağ elcekli, üzü pudralı,
Kölgesinden ğor {an Téhran efseri.

Ĝardaşım sesini ucalt tezeden,
Analar çı {artsın ğara libası.
Goy senin gücünü anlasın düşmen.
Titresin önünde şahlar dünyası.

Sesin sengerlerden ucalan zaman,
Sene ses vérecek bu doğma torpağ.
Sen ğisas almağa çatınca, inan,
Düşmene ğardaşım divan tutacağ.

Gel indi, ğardaşım, gel daha va {tdır.
Destemiz ğoy dönsün büyük orduya.
Bilirem ki, sabah yaradacağdır
Bacın da Tebriz'de "Genc ğvardiya"¹³⁶

¹³⁶ İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar Ukrayna'yı işgal ettiklerinde Krasnodon şehrinde gizli olarak faaliyet gösteren ve bağımsızlık mücadelesi veren bir örgüt. Bu örgüt Almanlar'a büyük darbe vurmuş ve ülkelerini kurtarmışlardır. Şair burada Tebrizli gençlere, bu örgütü örnek almalarını öğütlüyor.

ABBAS BARİZ (1921 -)

Abbas Bariz 15 Ekim 1921 günü Eher şehrinin Aypirzân (Yehfirûzan) köyünde dünyaya gelmiştir.¹³⁷ İlk tahsilini babası Mirza Cafer'den almıştır. Daha sonra iyi bir medrese tahsili alarak edebiyat öğretmenliği diploması almıştır. 1955 yılında Eher nahiyesinde memur olmuş, 1961 yılında ise öğretmenliğe başlamıştır. Hâlâ bu görevini devam ettirmektedir.¹³⁸

Şiirlerini Azerbaycan Türkçesi ile yazmaktadır. Daha çok halk arasında "Eresbaran'ın Kendli Şairi" adıyla tanınmaktadır. Farsça şiirleri de vardır.

Şairin Tebriz ve Eher'de neşredilen "Éldağına Salam" ve "Elvan Çiçekler" adlı kitapları meşhurdur.

Şehriyâr'ın ölmez eseri "Héyder Baba'ya Salam" şiirine nazire olarak yazdığı "Éldağına Salam" şiiri ona büyük şöret kazandırmıştır.

Şairin sanat ufku geniş, işlediği konular çeşitlidir. Şiirlerinde özellikle, hasretlik, yoksulluk, hürriyet, saf muhabbet, barış konularını işlemiştir.¹³⁹

Abbas Bariz'in şiirlerinden örnekler:¹⁴⁰

USTAD ŞEHİRİYÂR'A SALAM

Éy edeb dünyasına soltan, salam olsun sene,
Şair-i başövget-i İran, salam olsun sene.

Heğgi var fe{r éylesin daim sene ehl-i kâmal
Sen o şairsen ki, âlemde sene yo{dur misal.
Sözlerin şehdi müseffadur, kelamın lâyezal
Dürr seper teb'in senin her an, salam olsun sene.

Git'éyi "Héyder Baba" öz şahkârındır senin,
Mezher-i éhzan-i gelbin dağdarındır senin,
Sa{larığ dilde onu çün yadigârındır senin,
Bizde de var géyret ü vicdan, salam olsun sene.

¹³⁷ Abbas İslâmî Bariz, Yaslı Savalan, İntişarâtı Danyal, 2000-Tebriz, s. 5. Bazı kaynaklarda ise Abbas Bariz'in doğum tarihi Şemsî 1298/Milâdî 1919 olarak gösterilmiştir (Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 102).

¹³⁸ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 102.

¹³⁹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1994, c. IV, 109-110.

¹⁴⁰ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 103-106; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1994, c. IV, 110-125.

Se'di-yü Hafız cahanda gerçi ço { meşhurdur,
Onların misli görülmez, çünkü nameğdurdur,
Talğımız amma seninle indi ço { meğrurdur,
Çünkü sensen Sedi'yi dövran, salam olsun sene.

Sen edeb mülkün heğğēt, bağ-i rizvan étmisen,
Sefhé-yi tari {i sertasar gülüstan étmisen,
Bağrımı teheyöc éhsatdan ğan étmisen.
Sözlerin ğoymuş meni giryan, salam olsun sene.

Serbülend étdin bizi âlemde, éy şirin kelim,
Sen yazan eş'arı şairler sorağ éyler müdam,
Menbe-yi élmü fesahetsen, edib niknam,
Zerracen yo { sende bir nöğsan, salam olsun sene.

İfti {ar-i millet-i İran'san, éy alicenab,
Bülbül-i şirinebansan {ermen-i dürr-i {uşab,
Senle meşhur oldu her yanda diyar-i Tuşğınab,
Yo {sa kim eylerdi yâd ondan, salam olsun sene.

Men de bir ümmid ile bu astane gelmişem,
Étmışem didarını elde behane gelmişem,
Éy sedağēt behri, lütf éyle ki, cane gelmişem,
Barizin ğıl derdine derman, salam olsun sene.

ÉLDAYAĞINA SALAM!

*Sonsuz ğemler hemdemi ve sayısız derdler yoldaşı şairden
nazik üreyi ve hassas ğelbi olan o {uculara teğdim olunur*

Éldayağı, él yaylağa gelende,
Dağ dereler çiçeklenib gülende,
Yorğun maral kirpiklerin silende
Bizden de bir salam olsun sizlere,
Yalğız gezen oğlanlara, ğızlere.

Éldayağı, gün yerinden çalanda,
Hücum çekib ölkeleri alanda.
Şair ona ba {ıb héyran ğalanda,
Salam éder sünbüllere, güllere,
Hesret ile ba {ar yaşıl çöllere.

Éldayağı, yaz köyneyin serende,
Bülbül gelib gül müjdesi vérende,
Ĝızlar çı {ıb novruzğülü derende,

Bir su olub daşlarından a{aydım,
Gül çiçekli dağlarına ba{aydım.

Éldayağı, ördeklerin üzende,
Çil keklikler yamaclardan süzende,
Nişanlılar gölbağların düzende,
Menim de bir derdim yada salınsın,
İsteyenler güsselensin, "alınsın".

Éldayağı, esrin yaman çağında,
Ço{ aslanlar eslemişdin dağında,
Dünya bilsin, senin bu torpağında,
Şerafetli iyid canlar beslenib,
Settar 7an tek gehremanlar beslenib.

Éldayağı, tendirlinin başında,
Gözel keklik yuva bağlar daşında,
Bir cezbe var gözlerinin gaşında,
Âşigleri odur salan dağlara,
Hesret goyan gül çiçekli bağlara.

Çenli dağlar, ço{ kesmeyin aranı,
Al üstünden örtürmeyin ğararı,
Derman olsa, téz sağaldar yaranı,
Héyif olsun, héç derdimi bilen yo{,
Birce gelib göz yaşımı silen yo{.

Yér üzünden yığılsa bu savaşlar,
Ne su yérinden oynayar, ne daşlar,
Bir ananın oğlu iki ğardaşlar,

Ne müddetdi bir birini göremir,
Salamlaşıb bir el ele véremir.

Men yatardım anam oyağ ğalardı,
Kéçmişlerin bir bir yada salardı,
Ğem saz ile mene lay lay çalardı,
Anaların laylasının nevası,
Uşağların ruhlarının sefası.

Yaz olanda seher tézden durardım,
Ğap bacada daşdan évcik ğurardım,
O{ yay atıb serçeleri vurardım,
O günlerim meni éle yandırır,
Hesretimden gözlerimde ğan durur.

Uşalığda ço { severdik bayramı,
Belke gele {oş kéçirdik eyyamı,
Her il a {ır çerşenbenin a {şamı,
Gün batcağın damlar üste ğaçardığ,
Güle güle od üstünden uçardığ.

Éldayağı, yazdan on gün varanda,
Ot içmeye el ğoyallar aranda,
Gün dağları ğılinc kimi yaranda,
Güneylerden çı {ı çasıır dererdik,
Ğışda onu emliklere véererdik.

Éldayağı, payız oldu, yazların,
İtkin düşdü ördeklerin, ğazların,
Toylardakı söhbetlerin, sazların,
Gece gündüz {eyalmda seyr éder,
Ğelbe yatan {etire ço { geç géder.

Sen ço { büyük dudmanlar yurdusan,
Gumaş yüklü kârvanlar yurdusan,
Ğor {u bilmez ğehremanlar yurdusan,
Söyle görüm, o şövketin néç oldu?
O izzetin, o hörmetin néç oldu?

Éldayağı, çer {-i dövran dolandı,
Ğürşad düşdü çay çésmeler bulandı,
Bu dünyada her zad fani olandı,
Bir ya {şılığ ğalar bir de sedağet,
Ya {şılığdan insan tapar seadet.

Éldayağı, dünya köçüb gédendi,
Var dövlete bél bağlamağ nedendi,
Torpağ altı bütün başdı, bedendi,
Ağıl olan pislik etmez dünyada,
A {ır birgün mükâfat var her zada.

Éldayağı, coşğun çaylar coşaydı,
Derya kimi dalğalanıb daşaydı,
O dalğalar gelib başdan aşaydı,
Ğüllenedi çemenlerin her yanı,
Bahar geli güldüreydi dünyanı.

Éldayağı, kâş göreydim yaz gelir,
Bülbül o {ur, ördek süzür, ğaş gelir,

Menim derdim derdsizlere az gelir,
Téyri olsun gem çekmeyen insanın,
Üzü dönsün béle dostun, aşnanın.

Éldayağı, bir de seni göreydim,
El uzadıb güllerini dereydim,
O gülleri bir gözele véreydim,
Amma heyif burda yalgız galmışam.
Üzden irag lap amansız galmışam.

Éldayağı, gét güllerin solmasın,
Derya könlün gemler ile dolmasın,
Bariz oğlun néce gemgin olmasın,
Éşitmişem ustadımız Şehriyar,
Bir ömürdür gem üstüne gem galar.

ÜREGİMİN ARZILARI

Arzılam: Hağğ ola, divan ola,
Hağğ'a kömek étmege imkân ola.

Hağ déyenin ağzı gıfıllanmaya,
Her yana hağ kelmesi e'lân ola.

Nur edalet, saça göyden yére,
Yér güle, yér ehli de şâdân ola.

Zülm ve sitem olmaya, gan a{maya
Gan töken, öz ganına gâltan ola.

Mehr ü vefa, hakim ola âleme,
Gehr ü gezab, vasıl-i niran ola.

Düz danı{şa, düz déye {algın dili,
Dildeki istek, éle ihsan ola.

Zor déyene vérmeye feraset zeman,
Zor söze, zor vérmeli duran ola.

...
Hardaki, Firavun zaman gâsrı var,
Gazmalanıb, {akile yéksan ola.

Bend-i cehalet gırılı, halğda
Derk ola, ihsas ola, iman ola.

Öz diline dil aç a her bir uşag,
Bağlı dodag, gül kimi {endan ola.

Hem o {uya, hem de yaza öz dilin,
Öz dili, öz derdine derman ola.

Son goyula yo {luğa, yo {sulluğa,
Ac to {ala, to {da da vicdan ola.

Rişesi kökten gazıla pisliğin,
Pis de döne, ya {şı bir insan ola.

İlm heyatı bize öyretmege,
Bollu müellimle, debistan ola.

Harda {ıyanet vére baş, él eli
Orda (nacağ) elde nümayan ola.

Vasl gele, möhnet hicran géde,
Év bezene, küçe çırağan ola.

Etr sepem yollora , sünbül saçam,
Yâr gele bir gün bize, méhman ola.

Yurdumuzun her dağı, her bir çölü,
Güllene, bir terefe gülüstan ola.

Yaz gele, yéller ese, séller a {a,
Gül, güle, bülbül de gazel {an ola.

Çölde göyermiş bu tikan gülleri,,
Her biri, bir lâle numan ola.

İş vérele işsize, iş başlana,
Ölke de tülid ola, imran ola,

Gözlerimin héy bu daman damlası,
Göher ola, düre ola, mercan ola.

Belke yétim gızlara toy a {şamı,
Géymeye bir camé élván ola.

Men de ba {ım söyleyim Allah şükür,
Bizde o kes yo {, ki périşan ola.

Arzıları aldı yérin “Bariz”in
Bir de ne lazım ki, hür âsan ola?

GÉCELER!

Tenk olur başıma teklik sarı âlem géceler,
Bir nefer olmadı menlen ola hemdem géceler.

Âşığa bıgâne olanlar ne bilir kim ne çekir,
Çekmesin men çekenı ehl-i cehennem, géceler.

Bir menem bir bu gelem, bir de bu virâne kötül,
Üçümüz de gelirik nâleye bahem géceler.

Kimse bilmez üregim sirrimi dünyada benim,
Yaz gelem! Durma ki, sensen mene mehrem geceler.

Yaralı könlüme gündüz vurulan yarelere,
Méhriban yâr eli istir, goya merhem geceler.

Ne vérer gündüzü mihlet mene hicran sitemi,
Ne goyar, baş yére bir lehze goyam, gem geceler.

Âşığına sadığ olan, cehd ile himmet kemerin,
Derd ü gem çekmeye bağlar béle, möhkem geceler.

Men de Mecnun kimi zencirde görrem özümü,
Ondaki zülfün olar gözde mücessem geceler.

Men çeken gem yükünü bir gece çer {in béline,
Goysalar, peşt-i felek gemden olar {am geceler.

Perdeli goydu sözün “Bariz”e faş éylemedi,
Sirrler örtüğü, bu gor {ulu mübhem, geceler.

OLMAYIM NÉYLİM?

—uda’ya, men bu gemden zâr u giryan olmayım, néylim?
Tutub od yanmayım men, sine suzân olmayım, néylim?

Meger gem çekmeye canımda bir de tab u tağet var?
Meger bu derd-i bidermana mende istiğamet var?
İlahi, derd elinden gör mene bir dem ferağet var?
Muhit-i gemde men biçare, nalan olmayım, néylim?

Menim tek hanı bu alemde bir bedbe {t ü bî saman,
Düşüb çöllerde galsın Géys tek mebhut ü sergerdan,
Fegirem, bikesem, yo { kimse gılsın derdime derman
Bu möhkem derde bes cuyayi derman olmayım, néylim?

Menim cananım elden gétدی, bağrım yandı, gan oldu,
Menim gülzar ömrüm sürsüri gemden {ezan oldu.
Menim geddim büküldü, bar-i möhnetden keman oldu.
Ba {ıb öz halıma her lehze héyran olmayım, néylim?

Meni derdime saziş gılma ki, möhtac-i dermanem
Geza seyyadının şöğinde müddetdir, herasanem
Esir-i eşğ-i yarem, hesret-i didar-i cananem
Besan-i zülf-ü canan, bes perişan olmayım, néylim?

Déyirler gerçi Mecnun gün kimi meşhur-i âlemdir,
Fünuni eşğde serdefter ü övladi Adem'dir.
Menim rütbem eger tehğig olunsa, ondan e'zemdîr
Bu âli rütbeme men şad ü {endan olmayım, néylim?

Menim ismim de göy tümar-i ehl-i eşğe sebt olsun,
Yazılsın sefhe-yi tari {e, él bilsin, cahan dolsun.
T{oşam canan yolunda gül kimi reng ü ru {um solsun,
Saralmış rengime ba {dıgca suzan olmayım, néylim?

Henüz ömrümde bir {oş gün görüb şâd olmamışdım men,
Kemend-i firğet-i canandan azad olmamışdım men,
Özüm öz başıma {ilğetde icad olmamışdım men,
Bu bir icbar-i {ilğetden peşiman olmayım, néylim?

Déyin dünyaya bilsinler ki, men Mecnun-i Şeydayem,
Beli, Mecnun kimi divaneyi bir şebb-i Léyla'yem,
İmam-i ehl-i eşğem, eşğde ustadi danayem,
Yazıb öz fikrimi meşhur-i dövran olmayım, néylim?

Menim {ilğetden ruhim yâr ile teveüm yaranmışdı,
Bu mübhem nöğteni yârın özü lap ya {şı ğanmışdı,
Odur ki, hilet-i mövtinde gétmirdi, dayanmışdı,
T{uda'ya, men bu cür canana ğurban olmayım, néylim?

Remeğdir mende ğalmış cismde, ruhum déyil, yâran,
Eger bir zerre huşyar olsa, téz anlar bunu insan,
Néce ki, bir ğuşun başın keserler, cism éder cövlan,
Bu başsız nimcan cism ile cünban olmayım, néylim?

Egerçi Bariz-i nalane gülşen séyri na {oşdur,
Veléyken fikri gülzariyle daim şad u ser {oşdur,
Hüzuri yara ço {dan şayirem, amma elim boşdur,
Elimde neğdi can cuya-yi canan olmayım, néylim?

ĞIŞ GELİR

Ay kişi, dur çare ğıl, yatma, oyan, ğış gelir,
Canımıza indiden lerze salan ğış gelir.
Bu gécenin şa {tası bağrımı ğan éyledi,
Bağçaların güllerin töktü, {ezan éyledi,
Bülbül o hâlî görüb yandı, feğan éyledi,
Men de ba {ıb söyledim, Allah, aman, ğış gelir,
Ay kişi, dur çare ğıl, yatma, oyan, ğış gelir.

Bes bu payız çı {mamış yel béle tufan salır,
İstirem évden çı {am, canımı şa {ta alır.
Gap bacamızda külek her géce mizğan çalır,
Bil ki, sözümde benim yo {du yalan, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Day bu mitil yorğanı üstümüze azca sal,
Vérse o bezazbaşı bir néçe arşın béz al,
Bu évi berbad olan héç kese vérmez macal,
Rehmsiz, insafsız, bir can alan gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Köhne hesir parçası ger sala bilsen ele,
Ferş éderem men onu bu gıru, boş menzile.
Kürsü, kömür, ya odun olmasa, galsın hele,
Al barı yandırmağa sen de saman, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Ço { tökülü paltarım, şa {ta döyür canıma,
Yanmayır milyonérler nale vü efranıma.
Belke gülürler hele péyker-i üryanıma,
Yo {sulun ehvalına kimdi yanan, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Bir évi ki, olmaya bir tike onda çörek,
Bes o évin halına ağlamayıb néyleyek?
Ah, dé görüm, men sene néylemişem, éy felek!
Sen ki, görürsen yéne düşmeni can gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Aclığa, çılpıqlığa ço {daki dözdüm özüm,
Ah, bu uşag dözmese şame döner gündüzüm,
Birce ne fikr édirsén, ay sene gurban gözüm,
Tüstü kimi dağlara çökdü duman, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Bad-i seba vér {eber sahib-i milyonlara,
Gonşusunu ac göyan varlı Müselmanlara,
Banka vérek pulları, bais olağ ganlara,
Héç démeyek gonşular oldu filan, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Biz özümüz menzile girmani gali salağ,
Azer ayı gelmemiş neft-i bu {ari alağ.

Yüzler ile {algımız tapmaya bir gângalağ,
Ço { da dinende déyek, dinme, haçan gış gelir.
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

Daşa dönüb gelbler, var meger insaf éden,
Yo {du bu çıpağlara bir dene köynek véren,
Barizi tehdit édir vez'i zaman indiden,
Gaş gabağın turşudub misl-i gaban, gış gelir,
Ay kişi, dur çare gıl, yatma, oyan, gış gelir.

YALANCI FALÇI VE BAŦICILARIN TENĖİDİ

Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!
Soydun bizi iller boyu, besdir bu Ŧeyanet.

İnsafdı Ŧanım ğızları eĖfa édesen sen,
Cadu yazıb övretleri rüsva édesen sen,
Herküçede bir me'reke berpa édesen sen,
Gurtarmadı aya bu Ŧebaset, bu rezalet?
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

Besdir bu fırıldağla eya cahil-i dövran,
Gét kesb-i meiŦet éle, olma béle nâdan,
Bir esrdeki, göylere pervaz éde insan,
İnsafdı tazadan ola mövümçü cemaet,
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

Bu Ėern-i atomda yéni var ehl-i Ŧurafat,
Héc yérde tapılmaz béle bir cami'e héyhat,
Müşeklerin ovzai Ėoyub Ŧalgı bu Ėünmat,
BaŦ gör ki, bu insanda olarmıŦ ne Ŧehamet,
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

El çek, deŦi gelmez iŦe bir de bu yalanlar,
İndi kôra péŦmandı Ŧurafata uyanlar,
Yér kürresi üstünde gezir egriplanlar,
Ulduzlara yol tapmağa iŦlerler bu saet,
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

Sen beŦt açan olsan eger, özbeŦtin açarsan,
MüşĖül açan olmaz béle velgerd ü périŦan.
Az yaz bu petiklerden, utan, Ŧerm éle, oğlan!
Allah yétirer ruziye, gétt éyle Ėenaet,
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

Sen de baŦıcı Ŧalgı inandırma özünden,
Girem ki, avamlar baŦa düşmürler sözünden.
ŦenaslıĖın asari hüvéydadı gözünden.
Ŧéytan kimi Ėelbinde gezir fikr-i Ŧebaset,
Falçı, deŦi insaf éle, éy kân-i cehalet!

Tas Ėur, dua yaz, Ėoyma tebibe géde bîmar,
Gaz Ėebrini biçarelerin, day ne sözü var?
"Div var", "peri var" kelmesin éyle daha tekrar,
ĖorŦma, hele de var bu cemaetde himağet,

Yüz il yene bundan sonra ğanmaz bu cemaet.

Puside bu sözler bizi goylap dala salsın,
Biz néleyirik élmi, bize şö'bede ğalsın,
Heden biri gelsin, bu ğerar ile pul alsın,
Bariz, déme bu millete bîhude delâlet,
Müşküldü müesser ola bunlarda hidayet.

BE'Zİ AĞLI GÖZÜNDE OLAN ĞIZLARIN DİLİNDEN

Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,
Dönderen bağırımı bir lâle sifet ğana ğédim.

Néce ildir o, benim bağırımı buryan éleyib,
Gece gündüz işimi nale vu efğan éleyib,
Ay inamsız, görüsen eşği ne divan éleyib?
Az ğalır men de düşüm kûh ü bîyabana ğédim,
Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,

Ğétmerem özgeye, çeksez de eger dare meni,
Özgenin hağıı nedir éyleye avara meni?
Ya kesin başımı, yain ki vérin yâra meni,
Ya ğoyun baş götürüm bir yére, bir yana ğédim,
Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,

Men séven oğlanı görösen, üreyin ğane döner,
Néce ki, şem'i görüb, başına pervane döner,
Béle ğalmaz, felekin gerdişi bir yana döner,
Özün insaf éle, ğoy sévgili canana ğédim,
Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,

Ucaboy bir cavan oğlandı meni derde salan,
Gezesen dünyanı olmaz éle bir duzlu cavan,
Benzeyir ğılmana, insan démek olmaz, anacan,
Sen de görösen déyeceksen ki, o ğılmana ğédim,
Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,

Sen benim sevgilimi kéfli olanda görösen,
Kéflenib, sübhe kimi çölde ğalanda görösen,
Men gören halda, eyer lap o zaman da görösen,
Sözün olmaz, désem ol serv-i {uramana ğédim,
Anacan, ğoy meni öz sévdiğim oğlana ğédim,

Él {oşğıldi ki, her bir ba {anın eğli çasır,
Gün düşer éyneyinin şişesine, göz ğamaşır.

Başaçıĝ gezmek ona hammıdan artıĝ yaraşır,
Éle oĝlanı ĝoyum dıĝlı Kerim {an'a ĝédim?
Anacan, ĝoy meni öz sévdiĝim oĝlana ĝédim,

O zaman ĝétđi ki, ĝızlar deye bilmirdi sözün,
Analar, ĝız dile gelseydi, berelderdi gözün.
Kéçen il Eğdesi gördün, néce öldürdü özün?
Razısan men de Dilare kimi zindana ĝédim?
Anacan, ĝoy meni öz sévdiĝim oĝlana ĝédim,

Ĝoşulub ĝaçsam, eger, onda ne éyler dadaşım?
Héç démirsen ki, ĝa {ıncı olacaĝ onda başım?
Bu benim Lâle yanaĝım, bu benim gare ĝaşım,
Déyirem, herkese ĝétsem, barı merdana ĝédim,
Anacan, ĝoy meni öz sévdiĝim oĝlana ĝédim,

Üzümü açma, atamdan barı bir ĝoy utanım,
Éle sözler déyesen ki, göresen ĝaçdı ĝanım,
Yanasan, az meni yandır, görüsen yandı canım,
Barı pul vér mene bu baĝ-i Gülüstana ĝédim,
Anacan, ĝoy meni öz sévdiĝim oĝlana ĝédim,

Barıza! Teb'i direfşanına ehsen ki, eceb
Ya {şı sözler yazısan, yaz, olasan belke sebeb.
Çı {maya ĝızların aĝzından o cür lehv ü leheb,
Démeye men özüm öz başıma Téhran'a ĝédim,
Anacan, ĝoy meni öz sévdiĝim oĝlana ĝédim,

ŞUM HEYAT

Ba{dıgca özüme, öz taléime,
Öz şum heyatımdan nifretlenirem.
Şa{ır damarlarım, ğanım cuşlanır,
Gezebden od kimi hiddetlenirem.

Saldıgca yadıma kéçmişlerimi,
Bir para etdiyim nehs işlerimi,
Elimden verdiğim dür dişlerimi
Dile getirdikce fikretlenirem.

Dönüb boylandıgca zamandan dalı,
Göze getirdiğce éli, mahalı,
Andıgca her elden gétmiş vüsali
Özüm öz eşğime hesretlenirem.

Al elvan laleni görende dağda.
Etirli gülleri gül açmış bağda,
Teyal dolaşdıgca çayda, bulağda
Men de teeccübden heyretlenirem.

Vefasız sévgini saldıgca yada,
Yandıgca odlara bu şum dünyada,
Ruhum dolandıgca élde, obada,
Derdim tuğyan edir, möhnetlenirem.

Hesretler könlümü oda ya{anda,
Gözümden göz yaşım sél tek a{anda,
Ömrüm kitabını açıb ba{anda,
Çekdiyim gemlerden dehşetlenirem.

Ğar yağdı başıma, ğara ağardı,
Ağarmış saçlarım éle bil ğardı,
Sél geldi gencliyi ğapdı, apardı,
Ba{ıram ardınca riğgetlenirem.

Dağlarda ğuş kimi uçduğum zaman
Ötür {eyalımdan öten tek duman,
Ya {şılar günbegün olduğca yaman
Üreye {al düşür, afetlenirem.

Ömür bağındaki arzu ağacı
Dönür herden mene ba {ır ğıygacı,
Şirin mahnılarım olduğca acı
Teeccüb étmeye {icletlenirem.

Héy béle ğarşımda duranda ğandal,
Uca ğayalardan uçanda ğartal,
Döyüşçü dostumdan sorduğca ehval,
Fateh esker kimi cür'etlenirem.

Ėelemden a {dığca él istekleri,
Göz yaşım isladır ğuru defteri,
Öz ana dilimde yazandan beri,
Talgım arasında hörmetlenirem.

Şa {ıram göylerde şimşek şa {an tek,
A {ıram, dağlarda séller a {an tek,
Bu taydan o taya durub ba {an tek,
Veten tari {iyle ibretlenirem.

Bebekler yurdudur benim vetenim,
Bir günüm olmasın vetensiz benim,
Çiçeye dolduğca çölüm, çemenim,
Artığca yurdumla ülfetlenirem.

Ucabaş dağ kimi eyilmez başım,
Déyirem yél kimi dağladan aşım,
Yada düşdükce siz can ğardaşım
Teyal maşımız tek sür'etlenirem.

Bariz'in dostluğda yo {dur riyası,
Riyasız doğubdur onu anası,
Artdığca başımın derdi, belası.
Aydın güneş kimi şöhretlenirem.

BEŞERİYYET DÜŞMENİDİR AMÉRİKA

Éy bizim dünyada yaşayan insan!
Heyat vezifesin daşıyan insan!
Seni yu {latmasın ğeflet laylası,

Ğeflet yu {usunun yo {du faydası,
 Başı keklik kimi Ğuylama Ğara,
 Ayl gör heĞirlik yétişib hara,
 Seni öldürmeye can atır düşman,
 Sen meĞer Ğanmısan, ya inanmısan?
 Neslini kesmeye beşeriyetin,
 Elinden almaĞa {elĞin servetin,
 Ğünde bir dehşetli silah yaranır,
 Bu sözü yazmaĞdan Ğelem usanır.
 MeĞribde baş vérmış bir şum siyaset,
 Amérika adlı {ain hökümet.
 Atom bombasıyla doldurur yéri,
 Fikrinden istemir çekilsin géri.
 YandıрмаĞ isteyir bütün dünyanı,
 Odur ki, şeytan tek Ğatır her yanı.
 Amérika başçısı o, zalım RéyĞan,
 YıĞıbdır başına bir idde şeytan,
 Sülhün yollarını baĞlatmaĞ ister,
 Analar gözünü aĞlatmaĞ ister.
 Vüsal temelini oymaĞdı fikri.
 Bacını Ğardaşdan ĞoymaĞdı fikri,
 TorpaĞa ĞatmaĞa min min şeheri,
 ÜfüĞde boĞmaĞa parlaĞ seheri
 Canlını étmeye bir anda cansız,
 Hücum Ğesdindedir ŞerĞe amansız.
 UzaĞ menzil süsen papaĞlı müşek
 VarlıĞın rişesin yerden kesecek.
 Térosima'daki o şum cinayet,
 O, insan neslini kesen {eyanet,
 Yâdlardan çı {mamış, gözden itmemiş,
 Ğanlar Ğurumamış, yara bitmemiş,
 Yéne de PéntaĞon Ğılinc oynadır,
 Herbesi müşegdir, sözü bombadır,
 Gözü Ğanla dolub, düşünüb Ğanmır,
 Özü de mehv olar, buna inanmır.
 Eyilmez {elĞlerin Ğüdretili eli,
 Beşer yatracaĞ fitneni, fé'li,
 Daha insanlara zor étmek olmaz,
 Héç kese güc gelib incitmek olmaz.
 Ğehreman éllerin böyük himmeti,
 Dize çökdürecek o şum Ğüdretili.
 MeĞribden meşriĞe uzanan eli,
 Bilekden kesecek {elĞin emeli
 Ğan soran Ğurdlardan Ğisas alacaĞ,
 TutacaĞ birbebir tora salacaĞ.

Sülhün goruğcusu sülhe dayağdır,
O, yatmaz héç zaman, daim oyağdır.
Milçek kéçebilmez sülh ökesinden,
Can gurtarmağ olmaz él güllesinden.
Mehsum insanlara kéç ba{anların,
Tekerler torpağa kesif ganların.
Goymazlar çölleri boyasın al gan,
Bu sözü anlasın şerefsiz Réygan.
Gırmızı düymeden götürsün elin,
Yo{sa dar mezarda düzelder bélin.
Militarizm üçün yo{ de{i fürset,
Ço{dan başa çatıb vérilmiş möhlet.
Ağ kâ{ın bombası yétişmez bize,
O, yérden gal{mamış çı{ar gan dize.
Bize ifti{ardır sülhü gorumağ,
Tecavüz önünde dağ kimi durmağ.
Sülh üçün canından kéçen, var olsun!
Azadlığ şerbetin içen, var olsun!

KÉF ÇEKME Lİ GÜNLER

Sebr éyle könül, derdine derman olacağdır,
Müşküllerimiz bir be bir asan olacağdır.

Bir gün gelecekdir bu cahanda ki, senin de,
Gemli üreyin gül kimi {endan olacağdır.

Ço{dur hele cânan ile kéf çekmeli günler,
Hicran gemi gétdikce perişan olacağdır.

Herkes ki, onu indi dilefsurde görürsen,
Ço{ çekmeyecekdir, o da şadan olacağdır,

Her veğt ki, geldin yanıma şad ü {uraman,
Onda déyerem ki, néce dövran olacağdır.

Bir gün olar âlemde gözü yaşlı tapılmaz,
Ne gem galacağ onda, ne zillet, ne meşegget,

Ne zülmü, ne echafu, ne tuğyan olacağdır.
Gem güsse özü çaki giriban olacağdır.

Vehşiyeti icad éleyen cengtebleler,
Şéytan kimi a{ırda péşiman olacağdır.

Namusu şeref oğrusun é'dam édecekdir,
Çünkü o zaman edl ile divan olacağdır.

Daim küsülü ğalmayıb insan, yéne ğalmaz,
Bir gün barışıb şad u {uraman olacağdır.

Her kes vetenin satsa o, mehkum-i fenadır,
Daim onların meskeni zindan olacağdır.

İranlılar aslandı, de {i zura baş eymez,
Zur ehli néce sahibi ferman olacağdır.

Sasaniler'in ölkesi bu halide ğalmaz,
A {ır bizeniyyet ruzé-yi rizvan olacağdır.

Gül gönçesi va {tında açar, ço { da telesme,
Va {tında bizim yér de gülüstan olacağdır.

... Bu köhne kolahim mene bir tac u şerefdir,
Derviş olanın péykeri üryan olacağdır.

Bir pare kélím üste cavan ömrümü sürdüm
Görsen meni ğemden ciyerin ğan olacağdır.

Te'yidi {udadır sene, Bariz, bu tefekkür
Teb'in daha getdikce direfşân olacağdır.

ĖALSIN

Görüm Şem'li camalın, éy gözel, pervanesiz ġalsın,
Meni mecnun éden zülf-i siyahın Şanesiz ġalsın.

Menim ġelbim kimi talane ġétsin dövlet-i hüsnün,
Yı{ılsın ġesr-i éyŐin, bivefa, kâŐanesiz ġalsın.

Eger bir lehze mensiz, nazenin, ġesd-i Şerab étsen,
Şerabın ġane dönsün, meclisin péymanesiz ġalsın.

Ser-i kúyinde ġoyma ço{ dolansın bu mü{alifler,
Herem kâŐanesi, cana, gerek bigânesiz ġalsın.

Menim cananımı herkes ki, bedbin éyleyib menden,
O da gözden düşüb, a{ır görüm cananesiz ġalsın.

Şerabın ya{ısın burda hemişe eġniya içdi,
Ŧudavenda, görüm bu Şehri téz méy{anesiz ġalsın.

Eger bir az da bed kéçse mene vallahi mehv ollam,
Siz Allah ġoymayın bir ġuŐ da ab u danesiz ġalsın.

Ėoyun élm ü edeb ġülŐenlerin bir bir {ezan alsın,
Menim bu bülbüli ruhim de a{ır lanesiz ġalsın.

Gel insaf éyle, téz al canımı, éy can alan dilber,
Görüm ġoy Őéy{ ü Őehab ölkesi divanesiz ġalsın.

Eherde Bariz'in eş'arına ġiymet véren yo{dur,
Gerek Tebriz'e ġétsin, orda bu viranesiz ġalsın.

MECNUN KİMİ

Meni mecnun éden, éy mah ru, bu serv ü ġametdir,
Yı{an könlüm evin buġaŐu, bu göz, bu letafetdir.
Désem ger hüsnde Yusif kimi bí mislü hemtasan,
Néce insaf édim, çün bu démek éyni heġaretdir.
Démem gel yanıma, eyleŐ benimle éyleyek söhbet,
Uzaġdan da eger bir kelme dindirsen bir kifâyetdir.
Eger ki, bivefalıġ resm olub re'na gözellerde,
Kôr olsun gözlerim senden sevay ger bir kese ba{sa,
İki sévdamı bir başda dolandıрмаġ sefahetdir.
Déme gel menden el çek, canını ġurtar zelaletden,

Zelalet âşiğe canan yolunda istirahatdir.
 Néce sensi virane könlüm şadman olsun,
 Meger âşîglere bir lehze mümkün éyş ü işretidir.
 Sana ba{dıgca artar könlümün govrası bülbül tek,
 Özüm de bilmirem, amma ki, mende bu ne halletdir.
 Melamet o {ları sinemde bir gülşen verib teşkil
 Tamaşa éyle, bir ba {, gör ne övza-yi giyametdir.
 Gören herkes meni ağlar, déyer: Biçare, biçare,
 Eceb Mecnun kimi pabend-i zencir-i sedağetdir.
 Désem o {şatmağ olmaz gül cemalın aye, baver ğıl,
 Senin hüsn-i camalın çünkü ço { ço { binehayetdir.
 Gelib Tebriz'e Bariz, aşnasın yadbud étsin
 Veli bir töhfe yo {dur elde, biçare cehaletdir.

İCBARİ DUA

Görüm hemişe seni, éy güzel, cavan olasan,
 Déyib, gülüb, danışib şâd u kâmrân olasan,

Ölünce ğem tozu eyleşmesin o gül üzüne,
 Hemişe müddet-i ömründe şadman olasan.

Gédende her yana ardınca deste deste keniz,
 Tamam-i âlem-i {umana hökmrân olasan.

Gözelliğin günü günden o ğedri artıg.ola,
 Ki, Hüsn-i ruyde Yusif kimi eyan olasan.

Açıb camalını, ehl-i riyanı yandırasan,
 Vefa vü méhrîde meşhure-yi cahan olasan.

Vechetin duta dünyanı şerğden tağerbe,
 O ğedri kéçmeye, dillerde dastan olasan.

Tapılmaya sene dünyada bir müğabil olan,
 Serir-i hüsnde soltan-i gül ru {an olasan.

Tekebbür étmeyesen şövkî-i celaletine,
 Meni belakéşe bir yâr-i méhriban olasan.

Böyük meğame çatıb dilberane ömr édesen,
 Kemali fûğeraye dara-yi izz ü şan olasan.

Gehi ezab ü cefa, gâhi iltifat edesen,
 Beli, bu Bariz-i bedbe {te hemzeban olasan.

EHD-İ PÉYMANIN POZAN

Saldı meni bu hale, ezizim, veten ğemi,
Néylirdim indî, yo{sa bu endaze men ğemi.

Yurdum dönünce gülşene men rahet olmaram,
Bülbül olan gerek çeke daim çemen ğemi.

Bir yanda eşğimin odu yandırdı canımı,
Bir yanda da senin kimi semin beden ğemi.

Bir ömrdür salıb meni bu derde öz gülüm.
Ne nesteren havasıdı, ne yasemen ğemi.

Men ğelbimi senin ğemine mesken étmişem,
Mümkün déyil ğoyam ora her bir gelen ğemi.

Yâ Reb, özün kömek éyle biçare bendene,
Ğoyma meni saralda o zülf-i semen ğemi.

Âşğleri bu dövrde kâmnam édibdiler
Éy eşğ, sen çı{ar úze bu gizlenen ğemi.

Bariz, çürütme ömrünü, insafı néylisen,
Bihûdedir o dilber-i péymanşiken ğemi.

AZİZ DEVLET ABADİ DERVİŞ
(1922 -)

Aziz Devlet, 1922 yılında Tebriz’de dünyaya gelmiştir. İlk orta ve yüksek okulu Tebriz’de okumuştur. Fars Dili ve Edebiyatı lisans diplomasına sahiptir. Uzun süre öğretmenlik yapmıştır.

Bir süre “Millî” ve “Terbiyet” kütüphanelerinin müdürlüğünde bulunmuştur. 31 yıl çalıştıktan sonra emekliye ayrılmıştır.

Birçok kıymetli eserin altında imzası bulunan Aziz Devlet’in “Dânişgede Edebiyatı” ve “Ulumî İnsanî” adlı dergilerde de birçok yazısı yayımlanmıştır.

Şiirlerinde “Derviş” mahlasını kullanmıştır.

Aziz Devlet’in eserlerinin bazıları şunlardır:

1. Tarih-i Tahvil-i Nesr-i Farisî Muasır
2. Tashih-i Divan-i Kemâl-i Hecendî
3. Kütüphane-i Hayî Azerbaycan
4. Teshih-i Divân-i Heyâl-i Buharaî
5. Tezkire-i Sehnurân-ı Azerbaycan

Aziz Devlet’in bir gazeli:¹⁴¹

SENE ĞURBAN

Ay nazlı gözel, sévgili cânan, sene ğurban,
Hicrin getirib câné meni, cân sene ğurban!

Ger {âlîve üstâd, Semergend’i bağışlar,
Men de démişem cânımı cânan, sene ğurban.

Hüsnünde ferid olmağivin azdı beğası,
Oldum yaramaz bu söze, péşman, sene ğurban.

Tecrişe géderken meni dilriş éleyibsen,
Gel Tebriz’i gülzâr éle, Téhran sene ğurban.

Gülzâre gedem goy daha gül hâlini zâr ét,
Bülbül o {usun, bağı ü gülüstan sene ğurban.

Teştîm tutulan ay kimi göyden yére düşmüş,
Kimden éleyim Süreyyamı pinhan sene ğurban.

¹⁴¹ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 267-270.

Bebe o güzel ğedde, ğiyametdi ne ğamet,
Ba {dığca dedim: Ser ü {ıraman sene ğurban.

Güldür yanağın, ey ağzı gönçe, ğeddi serv,
Bağlar terazi, Ravza-i Rızvân sene ğurban.

Hicrin benim âsânımı müşkül éleyibdir,
Vaslında éder müşkülü âsân sene ğurban.

Her dem deli şeytan déyiri eşğden el çek,
Şeytanı govur eşğiyle iman, sene ğurban.

Ço { naz éle “Derviş”e niyaz ehli nâz ister,
Nâzındı benim derdime derman, sene ğurban.

ÂŞIK HÜSEYİN NÂMİVER EMİNABADÎ (1922 - 2000)

Âşık Hüseyin Nâmiver, İran Türkleri arasında Dede Korkut geleneğini devam ettiren üstad âşıklardan birisidir.

Hüseyin Nâmiver 1922 yılında Tebriz muhitinde Eminabat köyünde dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada yapmıştır. Daha fazla tahsil yapma imkânı bulamamıştır.¹⁴²

Ulu dedesi Âşık İbrahim, dedesi Âşık Cebbar, babası ise Âşık Mütellim'dir. Ata dedeleri Urmîye'den Tebriz'e gelmişlerdir. Bütün soyu âşık sanatına bağlı olmuştur.

1948 yılında Tebriz'e göç etmiştir. 1956 yılından itibaren Tebriz Radyosu'nda âşıklık sanatı üzerine programlar yapmıştır.

1958 yılına kadar usta malı olan şiiirleri çalıp söyleyen âşık, bu tarihten itibaren şiiir yazmaya başlamıştır.

Âşık şiiirinin en zor türlerinden olan "tecnis", "behr-i tebil", "divânî", "ciğalı tecnis", "muhammes", "güzelleme", "geraylı", "ğıfilbend/muamma)", "heğiği", "bağlama", "deyişme", "dudakdeğmez", "bayatı" türlerinde mükemmel eserler vermiştir.¹⁴³

Âşık Hüseyin, babası Abdülmuttalib, Âşık Elesger Gümüşkemer, Âşık Hacı Ali, Merendli Âşık Mehmet, Âşık Gaşem, Âşık Kulu Türkdâr, Âşık Takî Merendî, Âşık Selim, Âşık Cevat Mehdizâde ve kardeşi gibi ondan fazla üstad âşıktan ders alarak kendisini çok iyi yetiştirmiştir. Ayrıca kendisi de birçok âşık yetiştirmiştir.¹⁴⁴

Üstad âşığın "Divan-ı Nüseynî Nâmiverî" adında bir eseri vardır.

Hüseyin Nâmiver, "Mehemmet Zerife", "Şövket Şemşir" ve "Ferruh Gülruh" adlı üç halk hikâyesi tasnif etmiştir.

Sekiz çocuk babasıdır.

Âşık Hüseyin Nâmiver aynı zamanda saz bentlik (saz imalatçılığı) yapmıştır. Yani saz imalatçılığı yapmıştır.

İran Azerbaycanı'nın sayılı âşık/şairlerinden olan Âşık Hüseyin'in Türk âşıklık geleneğine büyük hizmetleri olmuştur.

Üstad 2000 yılının ilkbaharında gözlerini hayata yummuştur.

¹⁴² Hüséyin Féyzullahî Vahid (Hüséyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşığları, Tebriz-1369 (1990), s. 39.

¹⁴³ Dr. İlgar Cemiloğlu İmamverdiyev'in not defterinden.

¹⁴⁴ Hüséyin Féyzullahî Vahid (Hüséyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşığları, Tebriz-1369 (1990), s. 49.

Âşık Hüseyin Nâmiver Eminâbâdî'nin şiirlerinden örnekler.¹⁴⁵

MUHAMMES GAZEL

Éy olan gem gününde, könlüme gem{arım oyan,
Salma meni çöllere sen, âşîg-i giryânım oyan.
Cânıma saldın ateşi, yanırım sen de bir yan,
Pervane şem'e yanar, âşîg-i pervanem oyan.
Bu geder nâz éyleme, gör néce {ümârem oyan.

Bu geder vurma mene tiğ-i cefâ éy dilberâ,
Men görmüşem sende var ço{lu cefa, éy dilberâ,
Sanma âşîgini sen, ço{ bîvefâ éy dilberâ,
Gel gübarını götür sen könlümün éy dilberâ,
Bilirsen ki ölürem derd-i bîdermânım oyan.

Gül üzün, şirin sözün salır meni eşğ oduna,
Hesretini men çekirem, insaf éyle sal yâdına,
Néce ki Mecnun gezir Léyla'sın salır yâdına,
Şirin'in nişânesi öz âşîgî Ferhad'ına,
Misir'de Züléy{a'ya ol Yusif'i Kenan'im oyan.

Sévgilim güller açıp etrafında gönçeleri,
Bülbüller ceh ceh vurur, dolanırlar gülşenleri,
Pervanenin nevâsı var od'a geziri şemleri,
Nâmiverî yazır sene déyir dilimin ezberi,
Sen çektir dâre meni gest éyleme her an oyan.

¹⁴⁵ Hüseyin Féyzullahî Vahid (Hüseyin Ulduz), Azerbaycan Muasir Âşîğları, Tebriz-1369 (1990), s. 40-45; Doç. Dr. İlgar Cemiloğlu İmamverdiyev'in not defterinden.

MÜEMMA

Âlemi zerden “gal ü belâ”dan,
Haradan gelipdi dünyaya düşdü?
Neden hökmolundu neden yarandı,
Haradan dövrétdi, ne zaman köçdü?

Yérler göyler gerar tutdu bîsütûn,
Gerar göydu üç yüz altmış altı gün,
Dört kitap içinde yétmiş iki din,
Kim âye o {uyub bâl ü per aşdı?

Ṭaliğ güdretini nişan véribdi,
Yétmiş iki ezaye ferman véribdi.
Sene i{tiyarı dövran véribdi,
Ne üçün ömrünün hésabın açdı?

Nâmiver o {uyub ebcet hésabın,
Bilersen dünyanın günah sevabın,
Cehennem od'unun, gebrin ezabın,
Allah bağışlayıp siratın açdı.

ANA VETEN

İzzetim, şövketim, şöhetim, şânım,
Senden söz açıram ay ana veten.
Gurbanam sendeki saf mehebbete,
Güdretin yayılıb her yana veten.

Tari {e yazılıb böyükdür adın,
Pâkdır tebietin esl-i néjadın¹⁴⁶.
Mehsullu çöllerin¹⁴⁷, bağın bağatın,
Ruh vérir âlemde insana veten.

Çéşmelerden a {ır¹⁴⁸ âb-ı heyâtın,
Gözeldir éllerin, ğurgu basadın,
İgidler adlanıb¹⁴⁹ minende atın,
Olursan péştibhan oğluna veten.

¹⁴⁶ Néjad: Nijad, soy, neseb.

¹⁴⁷ Çöl: Ova.

¹⁴⁸ A {ır: Akıyor.

¹⁴⁹ Adlan- : Ad almak, nâm almak.

İsterem vetenim be {tiyâr olsun,
Gül çiçek açılsın lâlezâr olsun,
Vetenin sévmeyen dâim {âr olsun,
Heğîget benzersen rızvana veten.

Her ğarış yérlerin meden daşların,
Demir, kömür, ğızıl, ağ gümüşlerin,
Neft, simit, mis, birişlerin,
Ĝéynir¹⁵⁰ her yérden ummana veten.

Vetenimdir benim ifti {arımdır,
Her ne désen vetennimde varımdır,
Ĝéyretimdir, izzetimdir, ârımdır,
Bir daşını vérmem cehana veten.

Dolanmışam, éllerinde gezmişem,
Saz tutub söz ğoşub neğme yazmışam,
Vetenin eşğinde bülbül olmuşam,
Cehcehim düşübdür her yana veten.

Dinim İslâm, özüm Türkî, Azerî,¹⁵¹
Vetenimden ğazanmışam hüneri,
Yazıram vetene şanlı sözleri,
Nâmverî şem'ine pervane veten.

¹⁵⁰ Ĝéyne- : Kaynamak.

¹⁵¹ Bu mısrayı âşıklar böyle söylediği hâlde, bazı kitaplara farklı olarak geçmiştir.

GÜL ÜZE

Seher seher bir gözele uğradım,
 Tökübdür téllerin güzel gül üze¹⁵².
 Men âşigem gül üze,
 Şeyda bülbül gül üze,
 Âşig ister öz dostun,
 Güli sepsin gül üze.
 Tıoş danışdı söhbet étdi bizinen,
 Gözel odur niğab ata gül üze.

Ne danışdı, tamam me'nalı gördüm,
 Süzgün süzgün ba{ır, me'nalı gördüm.
 Âşig me'nalı gördüm,
 Üzün me'nalı gördüm,
 Yârdan bir nâme gelib,
 Sözü'n me'nalı gördüm.
 Nâmesinde béle yazıb: "Durma gel!"
 Men muştağam şirin söze gül üze.

Âğil olan héç baş vérmez nâdane,
 Éşg o{unu néce vurdun nâdane,
 Âşig déyer nedane,
 Tıalların dür ne dane,
 Serraf tanır göheri,
 Aparmayın nâdane
 Néce déyim gismet oldu nâdane,
 Cân alıcı ala gözler gül üze.

Yéri nâz(e)nin yéri garşı çı{anda,
 Tıeste canım eşg oduna ya{anda,
 Âşig déyer ya{anda,
 Cismim oda ya{anda,
 Düzülüb başdan başa,
 Gızıl düğme ya{anda.
 Sen kesibsen benim sebr ü gerarım,
 İnsaf éle bir de ba{ım gül üze.

Dal gerdana tökülübdür zülfleri,
 A{ır cemalından itr-ı enberi,
 Men âşigem enberi,
 Goynun içi enberi,
 Gaşların hilâlîdir,

152 Üz: Yüz, çehre.

Cemalındır enveri,
Ço { da ğem éyleme sen éy Nâmverî,
Yétişersen ay cemala gül üze.

**MUHAMMET ALİ DÜZDÜZANÎ (Mehemmed Eli Düzdüzanî)
(1922- 1946?!)**

Muhammet Ali 1922 yılında Tebriz’de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mahmut’tur. “Rüşdiyye Mektebi”inde sekiz yıl öğrenim görmüştür. 17 yaşlarındayken şiir yazmaya başlamıştır.

İran Türkleri’nin bağımsızlığı için mücadele veren Türkçü şairlerden birisidir. Şiirlerini, Tebriz’de neşredilen “Veten Yolunda” ve “Sitaré-yi Azerbaycan” gazetelerinde “Düzdüzânî” mahlası ile yazmıştır.

Şiirleri içerisinde gazelleri ayrı bir yer tutuyor.¹⁵³

Şah, Rus ve Avrupa güçlerinin iş birliği yaparak 12 Aralık 1946’da Tebriz’i işgal etmelerinden sonra Muhammet Ali Düzdüzanî’den haber alınmamıştır. O da büyük bir olasılıkla 1946 tufanında işgalci güçler tarafından öldürülmüştür.

Muhammet Ali Düzdüzanî’nin bir şiiri:¹⁵⁴

ZÜLFÜN

Her bir könülü bend éleyib bir téle zülfün,
Talg içre düşübdür adı dilden dile zülfün.

Ġaret éleyib eğli dil ü dinimi yékser,
Éyler yéne bundan béle menden gile zülfün.

Aheste icaze vér öpüm ariz-i alm,
Éy şu { péri çöhre, mebada bile zülfün!

Zülfün gédeli elden işim müşküle düşdü,
Yâ Reb, nola ger bir de düşeydi ele zülfün.

Sebrim tükenib, yo { de {i hicranına tabım,
Ġoymubdu ğala mende, gözel, hövsele zülfün.

Cananımın eşĝi meni divane édibdir.
Sal boynuma zencir sifet silsile zülfün.

Ta oldu o gül arize sünbül kimi hail,
Asan işimi saldı benim müşĝüle zülfün.

¹⁵³ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 319.

¹⁵⁴ A. g. e. s. 319.

Bihude yere men gül ile sünbülü sévmem,
Benzer güle éy şu { üzün, sünbüle zülfün.

**MEHMET ALİ MUSADDİK (Memmedeli Müsəddiq)
(1922-1997)**

Mehmet Ali Musaddık 20 Mart 1922 günü İran Azerbaycanı'nın Kemerli şehrinin Yengice köyünde dünyaya gelmiştir.¹⁵⁵ On yaşında Miyana şehrine gitmiş ve 24 yaşına kadar orada yaşamıştır.

İlk öğrenimini babasından alan Mehmet Ali, Miyana'da tahsilini devam ettirmek istemiştir. Ancak siyâsî ve sosyal olaylar, tahsilini devam ettirmesine fırsat vermemiştir.

1945 yılında "bağımsızlık hareketi"ne katıldıkları için babası ile birlikte hapsedilmiştir. Bütün varlıkları, Tahran Hükûmeti tarafından ellerinden alınmıştır. Mecburen ailece Miyana şehrine göçmüşlerdir.

Bu defa Mehmet Ali Musaddık ölüme mahkûm edilmiştir.

Bu hüküm üzerine Musaddık, gizli faaliyetlere başlamış ve bir müddet kaçak olarak yaşamıştır.

"Azerbaycan Muhtar Hükûmeti"nin yıkılışından sonra Bakü'ye sığınmıştır. Burada da hapsedilmiştir. İki ay Lenkeran'da bir yıl da Astara'da hapis yatıktan sonra "Böyük-Şor, Emek-İslah Düşergesi"nde (Çalışma ve İslah Kampı) tutulmuştur.¹⁵⁶

Serbest kaldıktan sonra, Gence'de Ziraat Meslek Lisesi'ni bitirmiştir. Kazak şehrinin Ağstafa ilçesinde kısa süre pamuk ziraatında çalışmış. Daha sonra Bakü'ye giderek yüksek tahsilini tamamlamış ve "Mehdi Şükûhî'nin Hayat ve Yaratıcılığı" konulu tezini savunarak doktorasını yapmıştır.

"Gobustan", "Medenî Maarif İşçisi", "Kitaplar Âleminde", "Azerbaycan", "Seher" adlı kitapları Tahran'da yayımlanmıştır.

"Varlık", "İnkılâb Yolunda" adlı dergilerde; "Edebiyat ve İnce Sen'et", "Bakü", "Azerbaycan" gazetelerinde ve "Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi"nde makaleleri yayımlanmıştır.¹⁵⁷

Mehmet Ali Musaddık 1997 yılında vefat etmiştir.

Musaddık'ın bir şiiri:¹⁵⁸

TEBRİZİ GÖRMEYE GÖNDERİN MENİ

Gelin ay élinden ayrı düşenler,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

¹⁵⁵ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 307.

¹⁵⁶ A. g. e., s. 307.

¹⁵⁷ A. Elizâde, Ü. Hümmetova, "Aynlar mı Könül Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Munte'ebatu, Bakı Ünversiteti Neşriyyatı, 1998, s. 58.

¹⁵⁸ A. g. e. s. 58-60.

Évinden, çölünden ayrı düşenler,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Ne bülbül isterem, ne gül isterem,
Ne cemal isterem, ne tél isterem,
Bir veten isterem, bir él isterem,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Ne dere isteyib, dağ isteyirem,
Ne bağça isteyib, bağ isteyirem,
Élimin gününü ağ isteyirem,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Ne kâman a{tarıb, saz a{tarıram,
Ne işve a{tarıb, naz a{tarıram,
Élime men bahar, yaz a{tarıram,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Ne deniz isteyib, çay isteyirem,
Ne de o{ isteyib, yay isteyirem.
Dünyadan bir görüş pay isteyirem,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Yolumu gözleyir çöllerim benim,
Toş bahar isteyir güllerim benim,
Görüşmek isteyir éllerim benim,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Ne bir çay isterem, ne sél isterem,
Ne lâle, ne süsen, sünbül isterem,
Hebsden gurtaran bir dil isterem,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Bir gelin, soruşun, bu doğma diyar,
Kimleri isteyir, neyi arzular?
Göle gayıtmayır niye durnalar?
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Bize yoldaş olub güsse, gem, keder.
Bes niye olmuşuğ béle derbeder?
Bu yorğun kârivan hayana géder?
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Mene ne gül vérin, ne çiçek vérin,
Ne huri, ne peri, ne melek vérin,
Tek birce arizu, bir dilek vérin,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Mene ne bir nağıl, ne dastan vérin,
Ne çemen, ne méşe, ne bostan vérin,
Yurdumu görmeye bir aman vérin,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Budur vesiyetim, dostlarım size,
Ölümün üsünde gelmeyin söze,
Ölsem de gönderin meni Tebriz'e,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

Müseddiğ isteyir élini görsün,
Şa {tasız, boransız gülünü görsün,
Mektebde yazılan dilini görsün,
Tebriz'i görmeye gönderin meni.

**PROF. DR. MAHMUT TAKİ ZEHTABÎ
(1923 - 1998)**

Büyük Türk âlimi Mahmud Takî Zehtabî 22 Mart 1923 yılında İran Azerbaycanı'nın Şebüster şehrinde, Kirişçi ailesinde dünyaya gelmiştir.

1930 yılında yeni açılan ve altı yıl öğrenim veren Devlet Medresesi'ne girerek 1936 yılında mezun olmuştur.

1938'de Tebriz'e gelip üç yıl "Fiyûzat Orta Okulu"nda okumuş böylece dokuz yıllık orta öğrenimini tamamlamıştır.

1941 yılında Tebriz Üniversitesi'ne girmiştir. Bir taraftan Üniversite öğrenimine devam ederken bir taraftan da Tebriz Rüştîye Edebî Orta Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Diğer yandan yine aynı yıllarda ilmini artırmak için Tebriz'de Hacı Yusuf Şiâr'ın özel okulunda Arapça ve Katolikler Kilisesi'nde de Fransızca öğrenmeye çalışmıştır.

1946 yılında Mir Cafer Pişeverî'nin liderliğinde kurulan Azerbaycan Muhtar Hükûmeti'nin açmış olduğu Tebriz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin ilk öğrencilerinden olmuştur.

1948 yılında dünyaya açılmak ve tahsilini ilerletmek için kaçak olarak Sovyetler Birliği'ne gitmiştir. Rusya yanlısı Tudeh ve Demokrat Parti yöneticilerinin ihbar ve şikâyeti ile Sovyetler Birliği'nde tutuklanmış ve iki yıl hapis yatmış, arkasından Sibiry'a gönderilmiştir. Daha sonra da Düşanbe şehrine sürgün edilmiştir.

Zehtabî, Bakü'ye ancak 1954 yılında dönebilmıştır. Beş yıl Bakü Devlet Üniversitesi'nin Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde okumuştur. Aynı zamanda bu üniversitenin Şarkşinaslık Fakültesi'nde Arapça öğrenimi görmüştür. Arap Edebiyatı'ndan "Ebu Nevas'ın Hayatı ve Yaratıcılığı" konusunda doktora çalışması yapmıştır. Üç yıl sonra "doçent" ünvanı almıştır.

Çok ciddi araştırma ve çalışmalar yapan Zehtabî, Rus yanlısı Azerbaycan Demokrat Partisi yöneticilerinin baskısı yüzünden, o yıllarda, hiç bir eserini yayımlatamamıştır.

Mahmut Takî Zehtabî, 1971 yılında Irak'a gitmiş, Bağdat Üniversitesi'nde Farsça ve Eski Türk Dili üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarından dolayı Bağdat Üniversitesi ona "profesörlük" ünvanı vermiştir.

Sekiz yıl Bağdat'ta çok önemli çalışmalar yapan ve büyük hizmetler veren Zehtabî, İran İslâm Devrimi günlerinde (1979) vatanına dönmüş, Tebriz Üniversitesi'nde Azerbaycan Türkçesi ve Arapça ders vermeye başlamıştır.¹⁵⁹ Ne yazık ki, iki yıl sonra Tahran Hükûmeti tarafından üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Hiçbir hak iddia etme imkânı bulamayan Zehtabî, mecburen Şebüster'deki evine çekilmiştir.

¹⁵⁹ M. Şebüsteri (Prof. Dr. Mahmut Takî Zehtabî), Bağban Éloğlu, Moheg Neşriyât Evi, 1376 (1997), Tebriz-İran, s. 3.

Kendisine devlet kadrolarında ve üniversitelerde görev verilmeyeceğini anlayan Mahmut Takî Zehtabî, kendi imkânları çerçevesinde araştırma, inceleme yapmaya ve yazmaya çalışmıştır. İran Türkleri'nin dili, kültürü, edebiyatı ve folkloru üzerine birkaç kitap yayımladıktan sonra, dünya ilim adamlarınca büyük ilgiyle karşılanan "İran Türkleri'nin Eski Tarihi"¹⁶⁰ adlı üç ciltlik kitabını yazmıştır. Birinci cildini 1378 (1998) yılında yayımlamıştır. Büyük boy 880 sayfalık bu eserin yayımlanması büyük ilgi uyandırmıştır.

Zehtabî, son seçimlerde cumhurbaşkanı seçilen Muhammet Hatemî'ye, İran'da ekseriyeti teşkil eden Türkler'in ana dili olan Türkçe'nin serbest bırakılması, onlara Türkçe eğitim öğretim yapma imkânı verilmesi taleplerini ihtiva eden bir mektup göndermiştir. Arkasından bir araştırma için Almanya'ya gitmiştir. Almanya'dan Tahran'a, Tahran'dan da Şebüster'e dönmüştür. Ne talihsizlik ki o gece Şebüster'deki evinde çalışma masasının başında ölü bulunmuştur (Aralık 1998).¹⁶¹

Ölümü üzerindeki esrarengiz perde henüz kalkmamıştır. Bazı çevreler onun yayımladığı "İran Türkleri'nin Tarihi" adlı kitap ve Hatemî'ye yazdığı mektup yüzünden "aşırı Fars milliyetçisi" örgütler tarafından öldürüldüğünü, bazı çevreler ise aşırı yorgunluk sebebiyle kalp krizi geçirecek ölüğünü ileri sürmektedirler.

Yazık! Yazık ki, o büyük Türk fikir adamını, dört dilde eser veren o büyük âlim Muhmut Takî Zehtabî'yi kaybettik.¹⁶²

Muhmut Takî Zehtabî'nin yayımlanmış eserlerinden bazıları şunlardır:¹⁶³

1. Aylık "İttihat Yolu" dergisi, Bağdat.
2. Pervanenin (kelebeğin) Sergüzeşti, şiir kitabı, Bağdat.
3. Bağban Éloğlu, manzume, Bağdat.
4. Çerik Efsanesi, manzume, İstanbul.
5. Bez Ğalasında, manzume, Berlin.
6. Be {ti Yatmış, manzume, Bağdat.
7. Erk Mecmuası, 5 ciltde, Berlin.
8. Teste Nesîm, şiir mecmuası, Bağdat.
9. Gavaidü'l Farsiyye, Arapça, Bağdat.
10. Zebanî Azerî Edebî Muasır, Avaşnası, Ğevaidnegârîş, Tebriz.
11. Muasır Edebî Azerî Dili, Ses, Sarf, Tebriz.
12. İlmü'l-Meanî-Leksikoloji, Tebriz.
12. Ğoy Olsun On, Hikâyeler, Tebriz.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Mahmut Takî Zehtabî, İran Türkleri'nin Eski Tarihi, Tebriz-1379 (1999)

¹⁶¹ Ş. Taĝiyeva, E. Rehimli, S. Bayramzade, Güney Azerbaycan, Or{an Yay., Bakı-2000, s. 364.

¹⁶² Ali Kafkasyalı, "Güney Azerbaycan (İran) Türkleri Edebiyatı'ndan İnciler, Palandöken Gazetesi, 10.04.2000, sayfa 6, Erzurum.

¹⁶³ Mahmut Takî Zehtabî, İran Türklerinin Eski Tarihi 1, Tebriz-1378 (1999), c.I, s. 883 (iç kapak).

¹⁶⁴ Bu kitap "M. Mişovlu" müstear adıyla yayımlanmıştır: M. Mişovlu (Prof. Dr. Mahmut Takî Zehtabî), Ğoy Olsun On, Hikâyeler ve Üatireler, İntişarâtı Êldâr, 1372 (1993), Tebriz.

13. Bağban Élođlu, ikinci baskı, tekmişmiş, Tebriz.
14. Bir Sıra Şiir ve Makale, Téhran, Varlık Dergisi'nde.
15. Cinayât-ı 2500 Saleh Şahan (Şahların 2500 yıllık Ciayetleri), Bağdat.
16. Aya Zebân-i Farsî, Be Zebân-i Mellî Diger İran-i Berterit Dâred? (Fars Dili İrandaki Dđer Dillerden Üstün müdür?), Bağdat.
17. İran Türkleri'nin Eski Tarihi I, Tebriz.

Büyük araştırmacı, yazar, şair ve ilim adamı Zehtabî'nin şiirlerinden örnekler:¹⁶⁵

ANA DİLİ

Su déyibdir mene evvelde anam, âb ki yo {,
Yu {u öyretti mene, {ab ki yo {.

İlk defe o çöreyi vérdi mene nen démedi,
Ezelinden mene duz ğabın nemekdân démedi.

Anam e {ter démeyibdir mene, ulduz déyib o,
Su donanda démeyib ye {di bala, buz déyib o.

Ğar déyib berf démeyib, dest démeyib el déyib o,
Mene héç va {t biyâ söylemeyib, gel déyib o.

Ya {şı {atırlayırım yaz günü a {şamçağılar
Ba {çanın gün çı {anındaki ılığ gün yayılar.

Gel, déyerdi, darıyım başını, éy nazlı balam,
Gelmesen ger, bacının astaca zülfün dararam.

O démezdi ki, biyâ şâne zenem, ber seré to,
Ger neyâyi, bezenem şâné seré {ahéré to.

Beli daş yağsa da göyden, sen osan men de biyam,
Var senin başğa ânan, vardı benim başğa ânam.

Özüme {as olan başğa élim vardı benim,
Élime {as olan başğa dilim var idi benim.

İstesen, ğardaş olağ, bir yaşayağ, birlik édek,

¹⁶⁵ Ş. Tağiyeva, E. Rehimli, S. Bayramzade, Güney Azerbaycan, Or {an Yay., Bakı-2000, s. 364-365; Mahmut Takî Zehtabî (Kirişçi), Şahin Zincirde, Tebriz- 1378 (1998).

Vériben gól góla bundan sora, bir yolda gédek.

Evvelâ özge küleklerle gerek a{mayasan,
Saniyen varlığıma, {algıma {or ba{mayasan.

Yo {sa ger zor déyesen, milletimi {ar édesen,
Gün geler sehfe çöner, mecbur olarsan, gédesen.

"Şahin Zincirde" eserinden:

ŞAHİN BU ZAMAN

Bir sıldırım¹⁶⁶ üstünde duran gürzeni¹⁶⁷ gördüm.
- Bîçare! - İlan söyledi. - Besdir fe'ânlar;
Yatmır géce gündüz gıyalıglarda ilanlar;
Dağlar usanıb gışgırığından;
Étmekdedi daşlar da şikâyet.
Feryâd éyleyib zenciri söydün ve nehayet
Étdin bu güzel âlemi geçmişle beraber?!
Diğgetle güzel nağmeleri dinleseniz ger,
Héyran galır insan.
Tar sesleri gelmekdedi dayım.

ŞAHİN DÉDİ:

- Beli! Bu güzel seslere geçmişde inandım,
A {ırda da pervane¹⁶⁸ kimin odlara yandım.
Ço{ incedi sesler, kesilib her yére hâkim.
Men de, tutarağ, bir dem inandım ona galben,
Bes söyle bu ğandal¹⁶⁹, bu a{an ğan ne démekdir??

Göyler ğuşuyam men, ğanadım burda ne lazım?!
Düşdüm bura yorğunluğ alım men;
Yurdum mene: - Gel - söyleyir-, oğlum,
Dağlarda, düzenlerde, yamaclarda dumandır,
Yad caynağı¹⁷⁰ sinemde yamandır,
Gel, gel! - déyir-, ey oğlum amandır...

166 Sıldırım: Sarp kaya.

167 Gürze: Engerek yılanı.

168 Pervane: Kelebek.

169 Ğandal: Pranga, kelepçe.

170 Caynak: Pençe.

MEN!

Can vérmeye hazır veten uğruna bir esger.
Ger doğrudu sözler ve samimidi bu sesler,
Bes söyle bu zencir ve bu zindan ne demektir??

Yo{, yo{, hareket vardı burda abesdir.
Her şey daş olub burda belli, varsa ğalar ger,
Bir, her yere hakim kesilen, ince o sesdir,
Bir de bu ğafesdir!!

Ger iş béledir, bes niye geldin?
- Sorsan ğayalar söyleyecektir sene aydın;
Her gün déyirem, bir daha tekrara ne hacet.

...
- Bes, sence bu yerlerde adalet mi yo{dur?
- Bir yerde eger esl edalet ola sultan,
Ėoymaz yarana orda nér ve nâlar kimi mağrur,
Tağsir size zindan.
Hağsız eger oldursa birin, vérsa ber'at,
Kim söyleyecektir béle ğanuna edalet?!
Acizlere ger vérsa ölüm cami cinayet,
Ėuvvetlere ad ve şerafet,
Vardır mı o tür pağda adaletden elâmet?!
İnsanları mahrum élese kim yaşamağdan
Cânî sayılır mı?
Aya béleler örtülü bir cânî déyil mi?
Ėanun béle hayvanlara sizlerde de var mı?
Tari{ ezelden,
Hağ perdesi altında géden,
/Faci'e divânî déyil mi?
Men başğa bir âlem déye endim yere göyden.

- El hiss olunan şeylere ğanun yazar ancağ!
Tosbe{tliğe çatdın uca göyden yere goncağ.
Bir gün bu fezalarda uçardım men özümde,
Tos gün mene, lâkin, vérib ancağ ğara torpağ.

"PERVANENİN SERGÜZEŞTİ!" eserinden

"... şem' ez şu'le ateş
 Çu dâred zendagi, ateş-i behset ez âb héyranîş."
 Fuzûlî "Enîsü'l-Ğalb"

Sévda gülünün rayihâsın tazece ğanmış,
 Gül-gül ğanadından azacığ şu'lede yanmış
 pervaneni gördüm.
 Sermişdise yanmış ğanadın torpağa yorğun,
 Düşmüşdüse dilden, gene de ateşe vurğun,
 Ba {mağda idi hirsîyle, ulduz kimi, gözêl.
 Oddan ne görübsen, a zavallı? - déye, bir an
 tutdum ğanadımdan.
 Sapdırmayarağ gözlerini bir de alovdan:
 - Bîĝânesin, ey - söyledi - efsanelerimden,
 Ğaldırdığım evvelde ki peymanelerimden.
 Ahvalımı bilseydin ezelden ger adımdan,
 Tutmazdı elin indi bu yanmış ğanadımdan.
 - Âşîğ tanımışdır - dédi - ancağ seni dünya,
 Êtmezsen, adından görünür, dehrde pervâ
 oddan ve alovdan.
 Amma dé göreğ hâlivî, efsanevî bir bir,
 Ğasdın nedi yanmağdan od içre, onu bildir?
 - Men söylerim ama - dédi - el çek ğanadımdan;
 Lâyîğ déyil azad olan insanlara zindan:
 "Dayim meni o {şardı anam körpe uşağken.
 Tek laylalarından¹⁷¹ bunu {atırlayırım men:
 "Ateşle yarandığ!"
 Öterdi esirlerce yêri ğapğara perde,
 Mutlağ o ğaranlığları yêlda gecelerde,
 Şimşekler acayib sesiyle ğırlayıb, herden
 Öz odlu ğılincıyla bir anlığca yararken:
 - Ya {, gör, budur ateş - déye, söylerdi anam; men
 fikre dalıb, ateş déye, ğaçmağ düşünürken,
 O {şardı ve söylerdi mene ğayğılı gözle:
 Tézdîr, hele gözle!!

 ...

¹⁷¹ Layla: Ninni.

**"BE-Tİ YATMIŞ...?" eserinden
(Bağlı Ganadlardan)**

GİRİŞ

Öz arzusun durmasa her kim kışıyinde,
Âmalı özünün yatacağ son beşiyinde.
Bundan ötür efsane yaratmış bizim eller,
Aylar dolanıbdır, kęçib iller.
Lö'lö¹⁷² kimi besleyib onu gelbinde nesiller,
Yonmuş onu elmas kimi diller,
El servetinin â{iri bir incisi olmuş.

Men

Yazdım onu, min bir {etere garşı durarken,
Gürbet gucağında.
Şâyed o{usunlar hem uşaglar,
Hem birge uyuyanlar,
Hem de başı gar derdi duyanlar!!

Kimdir uşaglığda nağıl sévmeye,
İstemeye her gece bir dastan?
Olmaya Köroğlu kimi gehreman?
Gır atınan uçmaya guşlar kimi?
Kimdi nağıllar hele gurtarmamış?
Tan bacıya söykenerek yatmayan?
Rü'yada séyr étdiği gulşenlerin
Gülleri deryalarına batmayan?

Men de séverdim nağıl,
Siz tek uşaglığ çağı,
Terk éyleyerdim, nağıl olsaydı ger,
Oynamağı, gaçmağı.

Nadirî sağgal o müellim baba
Tâ ki gelerdi, bir elinde döşek,
Diger elinde asa,
Çéşmeye dincelmege,
Hazır olardım orada hövlesek.
Bir o geder kéçmemiş,
Bir bir uşaglar geler,
Dövre vurur,
Sakit ve ârâm oturur,
Çehresi nurânî müellim babanın

¹⁷² Lö'lö: Lü'lü, inci, dür.

Dövresine tâ çekilerdi néçe elvan hisar.
Çéşme başı dövre yanı yaşıl çinar,
Her birinin ömrü uca dağ geder.
Gelse dile ger bular,
Vérmelidir Nuh Nebi'den {eber.

Yayda müellim baba
Bir çinar altında gelib eyleşir,
Bizlere söylerti şirin gisseler.

Yaydı. Söyüd torpağa yorğun ba{ır;
Çéşme suyu lam a{ır;
Gaynayır iş yazıda;
Kentde yo{ ses semir...
Gerçe ilin ğaret éyleyibdir zeman,
Çı{mayır héç veğt yadımdan veli
Yaşlı müellim babanın
Bir béyle günde dédiyi dastan.

...

ABDULKASIM HATİBİ NASİR (Ebdülgasim Hatibi Nasir)
(1923-)

Abdulkasım Hatibî Nasir 1923, yılında Zencan'da dünyaya gelmiştir. İki yıl Farsça ve Arapça öğrenim gördükten sonra tahsilini devam ettirme imkânı bulamamıştır. Kunduracılık yapmaktadır. Edebiyata olan ilgisini ve şiir yazmayı devam ettirmektedir.

Şiirlerini Türkçe ve Farsça yazmıştır.¹⁷³

Abdulkasım Hatibî Nasir'nin Türkçe şiirlerinden birisi:¹⁷⁴

GÖR

Müğim-i bağ ol, éy gönül, fûrûğ-i hüsn-i yâri gör,
Çemende ba { teravete, elamet-i behari gör.

Sehab rehmet éyleyib ehaté-yi seth-i âlemi,
Cehane rizeş éyleyen o der-i şahvari gör.

Erike-yi zebercedi gızıl gül éyleyib mekân,
Beraberinde neğ mev ü terané-yi hezari gör.

Bu yanda gönçeler gelib serverilen tebensüme,
O yanda nâz ü nesteren tutubdu kuhsari gör.

Eser nesîm-i canfeza, feza-yi sehn-i gülşene,
Şemim etri mest édib tamam huşyâri gör.

Tegatürat-i jaleden édibdi laleler ereğ,
Ona tutubdu ayine zülal-i cuybar-i gör.

Sefa tapıbdı bustan, olubdu şad bustan,
Tecella éyleyib rü {-i niğar-i gülzari gör.

Olubdu sefhé-yi zemin riyaz-i cennetberin,
Béhişte reşk vérmege bu yérde ifti {ari gör.

Cehani rövşen éyleyib şüa-yi nur-i Ehmedi,
Cemal-i Ehmed-i de sen celal-i kerdkâri gör.

¹⁷³ Cavad Héy'et, Azərbaycan Edebiyyatı Tari {ine Bir Ba {ış, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998, s. 308.

¹⁷⁴ A. g. e. s. 308.

Onun vücudine {uda édibdi {elğ âlemi,
O zülkerame bağlıdır bu âlemin, medari gör.

Egerçi şermsardır, günahı ço {dur Nasir'in,
Ceza günü şefaete olan ümidvari gör.

HAŞİM TERLAN
(1924 -)

Haşim Terlan, 21 Ocak 1924 yılında, İran Azerbaycanı'nın Serab şehrinin Zengilebad köyünden gelip Bakü'ye yerleşen bir ailede, dünyaya gelmiştir. İlk öğrenimini burada yapmıştır.¹⁷⁵

İran vatandaşı olduklarından Sovyet hükûmeti tarafından 1938 yılında ülkelerine geri gönderilmişlerdir. Ailece tekrar Zengilebad köyüne dönmüşlerdir.

Terlan, köyde birkaç yıldan fazla kalamamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında köyü terkederek Tahran'a gitmiş, bir süre marangozluk yapmış daha sonra bir konfeksiyon işletmesinde çalışmıştır.

Terlan, henüz Bakü'de iken, yani ilk okul sıralarındayken şiir yazmaya başlamıştır. Haşim'in ilk şiiri 1938 yılında Samet Vurgun'un teklifi ile "Pioner" dergisinde yayımlanmıştır.¹⁷⁶

Fakat, İran Azerbaycanı'na gittikten sonra yeteneğini ortaya koymaya fazla imkân bulamamıştır.

Tebriz'e döndükten sonra "Veten Yolunda" adı ile yayım yapan "Gızıl Ordu" gazetesi mensupları ve bu gazetenin yönetimi nezdinde teşkil edilmiş olan "Şairler Meclisi", genç şairin elinden tutmuştur. O, bu yayım ve bu yönetim ile sıkı ilişkiye girerek yazdığı millî ruhdaki şiirlerini yayımlatabilmiştir.¹⁷⁷

1946 yılının Aralık ayında İran Azerbaycanı'nda kurulan "Azerbaycan Muhtar Hükûmeti", Rusya ve Avrupa'nın yardımı ile Tahran orduları tarafından yıkılıp, Tebriz işgal edildiğinde, bu harekete destek verenlerden birisi olan Terlan da tutuklanarak hapsedilmiştir. Yıllarca hapiste ve sürgünlerde kalan Terlan serbest bırakıldıktan sonra bazen gizli bazen de aleni olarak şiirlerini yazmaya devam etmiştir.¹⁷⁸

Haşim Terlan, 1964 yılında Selamullah Cavid tarafından Tahran'da kurulan, "Dostlar Görüşü" adlı edebî meclisin müdavimlerindedir.¹⁷⁹

1979 yılında İran'da yapılan devrimden, Şahlık rejiminin devrilip yerine İslâm Cumhuriyeti'nin (!) kurulmasından çok şeyler bekleyerek, yeni bir şevkle yazmaya başlamıştır. Ancak Terlan beklediğini bulamamış, "gideni" arar

¹⁷⁵ Teymur Ehmedov, *Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995*, s. 504; Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1923 olarak gösteriliyor. (Yahya Şeyda, *Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987)*, c. II, s. 434; Cenûbî *Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988*, c. III, s. 190.)

¹⁷⁶ Teymur Ehmedov, *Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995*, s. 504.

¹⁷⁷ Haşim Terlan, *Alovlı Şe'rler, İntişarâtı Nopa, 1358 (1979) Téhran*, s. 4; Cenûbî *Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988*, c. III, s. 190.

¹⁷⁸ Haşim Terlan, *Alovlı Şe'rler, İntişarâtı Nopa, 1358 (1979) Téhran*, s. 7.

¹⁷⁹ Cenûbî *Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988*, c. III, s. 190.

olmuştur!

Terlan'ın "Aovlu Şê'rler" adlı kitabı meşhurdur.¹⁸⁰
Haşim Terlan'ın şiirlerinden örnekler.¹⁸¹

ŞEHİDİN TABUTU

Şehidin tabutu Behişt-i Zehra'nın,
Tozlu yollarında sürünüb gédir.
İnsan deryasının telâtümünden,
Ėemli ba {ışlara bürünüb gédir.

Tabutun altına direnen eller,
Sanki bir milletin bilekleridir.
Onu son menzile aparan eller,
İngılâb neslinin çiçekleridir.

Sanki bir ummanın Ėucağında tek,
Yélkensiz bir gayığ durmadan süzür,
İnsan dalğaları, héy etek etek,
Tabutun üstüne gül çiçek düzür.

...
Şehidin tabutu Ėibledir nedir?
Milyondan yu {arı Ėöz ba {ır ona!
Yo {! O zülme Ėarşı bir terânedir,
Şehiddir, lâleden bürünmüş dona.

¹⁸⁰ Haşim Terlan, Aovlu Şê'rler, İntişarâtı Nopa, 1358 (1979) Téhran.

¹⁸¹ Haşim Terlan, Aovlu Şê'rler, İntişarâtı Nopa, 1358 (1979) Téhran; Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987), c. II, s. 435-437; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Êlm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, 190-194; C. A. E. A. Êlm Neşriyyatı, Bakı-1994, c. IV, s. 126-132.

Yo { şehid sadece bir insan deyil,
Onun dünyamızdan ulu gelbi var,
İnsana, vetene! Asıldan asıl
İngilâb âşğıyle dolu gelbi var!

MENEM

Ço { da öz élimde, vetenimdeyem,
Yadlar elinde ezilen menem.
Öz doğma dilimde danıssam da men,
Dili {encer ile kesilen menem.

Süléyman Rüstem'e derd olub veten,
Göz yaşı elenib şérlerinden.
Rüstem olmasaydı déyerdim ki, men,
Eli her terefdén üzülen menem.

Bilirem, bilirsén nedir kederim,
Garanlıg gécedir, aydın seherim.
Çap üzü görmeyen söz incilerim,
Ta {çada yan yana düzülen menem.

Ĝan ĝardaşım déyir kéçdin varımdan
Ah çekdi ba {dıgda öz diyârından.
Zamanın éybecer baramağlarından
Babek'in al ĝanı süzülen menem.

VETEN

Ezel gündén âşıg kimi yâr oldum,
Sene bu dünyada méhriban veten.
Sévdim seni min éşg ile vuruldum,
Analıg hağgına her zaman veten.

İlham aldım senin şen ĝucağından,
Méhriban ana tek süd vérdin mene.
Boy atdım içdikce her bulağından
Odur gelbimde var mehebbet sene.

Odlar ölkesidir ezelden adın,
Güler torpağında şanlı seadet.
Adınla fe {r édir bütün övladın,
Déyir, yaşa Vetén, yaşa mehebbet!

Yaşa, güzel diyar, éy eziz Vetén!

Ne geder istidir gucağın senin.
Goynunda beslenmiş bir şairem men,
Könlüme ruh verir torpağın senin.

Men de goruyuram yağıdan seni,
Elimde gelemim merd merdane,
İnan, torpağına gelen düşmeni,
Éller goymayacağ senin goynuna.

MENİMDİR

Eziz veten senin doğma élinde
Biten Lâle, açan güller benimdir.
Bu şövkətli, ezemetli torpağın
Goynundaki igid éller benimdir.

Aslan kimi {algımdaki ço { hüner,
Tari { bilir vuğarlıdır dağ geder.
Bülbül kimi neğme deyen her seher,
Sazındaki sesli téller benimdir.

Seadetden ilham aldı élimiz,
Güneş çı {dı ışığılandı günümüz,
Yurdumuzun şöhetidir dilimiz,
Bu şöhetli şirin diller benimdir.

İndi doğma diyar géyinin elvan,
Veten göylerinden çekilir duman.
Fe {rdir könlüme bu nur her zaman,
Azerbaycan adlı eller benimdir.

ŞAH GÉDER OLDU

Çaldı millet gelebe, şah géder oldu, a balam,
Déme nehzed ğurtarib bir teher oldu, a balam!

Ne géder helĝé-yi zenciridedir el ğolumuz,
Ĝalibiyet çağına vardır hele ço{ yolumuz.
Hele şahlar doludur hem sağımız, hem solumuz,
Sanma zülmet çekilib, {oş seher oldu, a balam,
Eceb azadlığımız pür semer oldu, a balam!

Hele de şahmar ilanlar alib etrafi heman,
Zahiri {oş {ett ü {al, batini cellad kimi ĝan,
Fürset ardınca gezir vérmeye zerbet dalıdan,
Söyleme düşmenimiz derbeder oldu, a balam,
Zerbemizden Rıza'nın çéşmi ter oldu, a balam!

Ĝoy açılsın hamıya dostluĝ umanın ellerimiz,
Top dağıtmaz gele tek bahem ola sengerimiz,
Yara şahlar sefini şö'le saçan {encerimiz,
Onda millet déyecek, gör neler oldu, a balam,
Vehdetinden bu élin şah géder oldu, a balam!

Açaĝ üzden niĝabın, derbarı millet tanısın,
Şah {eyanle géden yolları millet tanısın,
Telĝe tehnil olunan murdarı millet tanısın,
Elde şemşir hücuma bu hüner oldu, a balam,
Onda feryad éleyek, şah géder oldu, a balam!

Şah gédibdir, helelik sayesi İran'da ĝalıb,
Ona te'lim éleyen dayesi İran'da ĝalıb,
Köhne ĝanunlarının mayesi İran'da ĝalıb,
Bize bunlar ezelden {eter oldu, a balam,
Kineler indi yanıp şö'lever oldu, a balam.

GÖRÜREM*-Mehemmed Rıza Şah'ın dilinden-*

Gétđi izzet, géceler {ab-i perişan görürem,
 Elde şemşir yériyir üstüme İran, görürem.
 Bilmez idim bu geder millet-i İran oyana,
 Bişümar topu tüfengin gabağında dayana.
 Siz déyil, baş götürüm indi çalım men hayana?
 Atamın yadigârı te {tini lerzan görürem,
 Gözümün nuri kaçıbdır, fili fincan görürem.

Gétse de selnetim, {aricde yér salaram,
 O geder vardı pulum, başğa bir İran alaram,
 Yaşaram rahet ü asude, bu yérde galaram,
 Bécehennem veten évladını giryan görürem,
 Mene {oş olmasa İran, onu viran görürem.

Éllerin heğgi budur torbası ağzında gezen,
 Ne göre, ne daşına, gan küçede çı {a dize,
 İndi dövran deyişib, menle durublar üz üze,
 Bize méydan o {uyur millet-i İran, görürem,
 Goşulub başğa vilayetlere Zencan, görürem.

Ba {ıram Meşhe'de, Tebriz'e ve Téhran'a, Gum'a,
 Terg véribler el ele, birge kéçibler hücuma,
 Galmışam mat meettel, yol açım belke Rum'a,
 Çünkü övzai bu gün {éyli perişan görürem,
 Özüme garşı müdam nifret-i úryan görürem.

Néce bu memleketin barlı bağından çekim el,
 Torpağ altında yatan néft yatağından çekim el,
 Tezer'in gem dağıdan göy gırağından çekim el,
 Amma efsus, gelecek günleri nöğsan görürem,
 Gesdime durmuş éli tünd şiteban görürem.

Var ümidim yéne de beslediyim erteşime,
 Ucalan sesleri boğmağda gelir ço { işime,
 Vay o günden ki, o da altı çı {arda béşime,
 Ondadır cümle cehanı gara tufan görürem,
 Kúdunu, göy {iyarı, yo {sa badımcan görürem?

Körpelikden, ne édim, âşig idim dollara men,
 Budu, bél bağlamışam Kartér'e, o yollara men,
 Néfti meccani satıb {erleşmişem onlara men,
 O sebebdendi onu indi nigâhban görürem...

Bivefa milletimi gül-i biyaban görürem...

Goymuşam Memdel'i tek herreca İran, ay alan,
Öz elimle bu veten olsa da viran, ay alan!
Öz malımdır éledim giymeti erzan, ay alan,
Basa bas salma dadaş, cinsi firavan görürem.
Elde dollar dayanıb Amérika, Alman görürem.

Bir de gördüm ki, Hüvéyda meni salmış keleye,
O da men tek daraşıb başğa terefden yémeye,
Dédim éy zati gırırğ, menden alırsan teleke,
Dédi vallah, bu işi sanma ki, pünhan görürem;
Hamı tutmuş yükünü sen kimi sehman, görürem.

Dédi şaha, men ölüm çekerini danlama ço {,
Bu élin, memleketin néfti bugün var, sabah yo {,
Tamam İran'ı udam ğarnıma, olmam yéne to {.
Daha düşmez éle bir fúrset imkân, görürem,
Here bir yanda çekib başına yorğan, görürem,
Elde Ğur'an, ya {ası bitli Müselman görürem,
Ba {ıram her terefe {ain Süléyman görürem,
İşte hamı oyadan dadlı fisincan görürem.

SEHEND'İN ÖLÜMÜNE

Ğara ölüm hücum étdi,
Yéne edeb ocağına.
Sehend gözün yumub gétdi,
Ebediyet gucağına.

Bu bir ğara {eberi men
Néce alım şé'riyyete?
Sehend'in va {tsiz ölümü
Bir zerbedir hürriyyete.

İngilabın şen çağında
Elin üzdü elimizden,
Onun adı çı {mayacağ
Ebedilik dilimizden.

Yaşayacağ tari { boyu
O, "sazımın sözü" ile.
Hamı onu tanıyacağ
Telğimizin gözü ile.

Ş r, senet bağçasında
 Sehendimin adı vardır.
 O,  lmeyib,  lmeyecek,
 Gelbimizde yadı vardır!

"DEDE GORĖUD"

"Dede ĖorĖud",  yalında her a şam
 G rbet  lden  ynalı'ya ba mışam.
 Sen gelende şimşek olub  a mışam,
 şadlığımdan işığlanıb menzilin,
 S ylemişem; "T oş gelmisen, sevgilim".

"Dede ĖorĖud", addımların metindir,
 Meni senden ayrı salmağ  etindir,
  reklere yol a mağın yeğindir,
 Sene  m r, heyat v rir inđilab,
 T alđımıza ganad v rir inđilab.

"Dede ĖorĖud", m geddesdir emelin,
 Garanlığa nur  ileyir meşelin,
 Kes riş'eden istismarın temelin,
 Senle birge iradeli  lim var,
 Dan y rinde g neş kimi parıldar.

"Dede ĖorĖud", ozanları sal yada,
 At oynadıb g linc vurdu her yada,
 D nya b le gelib g dib d nyada,
 T yirle şer durur daim  z  ze,
 Salam v rib T yir elvan g nd ze.

"Dede ĖorĖud", d rd yanımız dumandır,
 Sengerinde ayığ dolan amandır.
 D şmen gevi, geşlet bize ziyandır.
 Nes mi ol, Cavanşir ol keşikde,
 N hzetimiz boğulmasın b şikde...

AZERBAJCAN ENC MENİNE

 y k n l, fe  r  yle, bizim enc men
 G neş k rvanının sırasındadır.
 Dostların meğamı, dostların y ri
 Ėařımla g z m n arasındadır.

Gelin, alđıř  dek bu  lviyyeti,

Éle teğdim édek Ő'ri, seneti,
Bizim encümenin zefer hikmeti
Onun vehdetinde, Őurasındadır.

Babam felek déyib, bir da{ma yaptı,
Hedefsiz atını çöllerde çapdı,
Be Őtini Hafız'in falında tapdı.
Bilmedi dünyanın harasındadır.

İngilab rengine büründü veten,
Rüsvaylığ teblini çaldı Ehrimen,
O günden her söz ki, ğopdu sinenden,
Fir'onlar gözünün ğarasındadır.

Encümen! Sonalar ğonubdur göle,
Şirin nefeslerin düşübdür dile,
Dédim: Ezemetin hardadır béle,
Dédin: Őehidlerin yarasındadır.

Sen bizim sarvansan, biz de kârvanın,
Kıçık guşesisen Azerbaycan'ın,
Her kim sorağ alsa, déyin: Terlan'ın
Çırpınan ğelbinin arasındadır.

SEN DE BİR ULDUZSAN

- Höküme Billuri 'ye -

Sen de bir ulduzsan, bilirem bunu,
Ulduz olmasaydın parıldamazdın.
Eger olmasaydın Veten vurđunu,
Şelaleler kimi guruldamazdın.

Seni soruşuram, tutub elinden,
O taydan bu taya gelen ğuşların.
Sanma ki, hâlıdan bî{eberem men,
Doğma Vetenine yâd olmuŐların.

Bir zaman çatmazdı feryadım sene,
Doğma Araz'ımdan ğiléylenerdim.
Seni görmek üçün héy döne döne,
Sehend'in başına çı{ıb énerdim.

Ŧađani uymadı Őöhrete, ada,
"Vetenin her yeri komamdır", dédi,
Őirvani özüne ana sansa da,

"Tebriz'de atamdır, doğmadır", dedi.

Tebriz de şaire vefa gılmadı,
Onu da Şirvan'dan yaralı gördü,
Burda da dahini ganan olmadı,
Zamanı ülfetden aralı gördü.

Sen de üsyan dedin kéçen dövrana,
Hecer tek sengerde doldun yarağa.
Başdın azad olmuş Azerbaycan'a,
Galşdın semalarda ganadlanmağa.

Doldu gözlerine hicran demleri,
Göz açdın özünü Bakı'da gördün.
Dalınca gezdiyin aydın seheri
Gazaş'da, Guba'da, Şeki'de gördün.

Araz'ın suları séyrelti birden,
Sen kéçen yollara payendaz oldu.
Süléyman Rüstem de gözlerinde nem
Bizim derdimizi seninle böldü.

Élmin şüaları saçdı gelbine,
Ömrünle yanaşı her gün boy atdı.
Bakı ucaldıgca héy günden güne,
Senden Billurî tek şair yaratdı.

O taydan bu taya başmağdan bu gün
Boynun benövşe tek bükülü galmış.
Bilirem hesretin, niskilin bütün,
Veten torpağında ekili galmış.

Terlan'am, sadigem öz ilğarımda,
Menim de senin tek yoldadır gözüm.
Gün geler seni öz ganadlarımda,
Tebriz'e, Zencan'a getirrem özüm.

TO_TUCU GIZ VE SAVALAN

Erişlere dolaşdıgca gızcığazın barmağları,
Min kederi andırırdı, onun solğun yanağları,
O, min şeyal âleminde bir başçanı toşuyurdu,
Dodağları arasında hezin hezin oşuyurdu:
"Endaz erişin pambıg pulum gelir sandıg sandıg
Endaza oduna yandı, ona göre şırda galdı".

Oda yandı, bir ah çekdi üreklere, vurdu yara,
 Yanındaki pencereden nezer saldı uzağlara.
 Gözü düşdü o heyetde Savalan'ın zirvesine,
 Gördü onu min vügarla üfüglere gerib sine,
 Gözel gızın derdi ço{du, yéne derdi tezelendi,
 Savalan'ı bir dost bilib, üreyine nur elendi.
 Dédi: "Éşit, éy Savalan, dinle meni, éy Savalan,
 Bu yérlerde bir kesim yo{, menden ötrü derde gálan,
 Sen tari{ler şahidisen, dünya geder yaşın vardır,
 Bilirem ki, bu sözlerim senin üçün nagüvardır.
 Men anadan olan günden gara géymiş be{tim benim.
 İş dezgâhı a{şam seher olmuş {abi ra{tim benim,
 Göz ba{dıgca önündeki erişlere, arğaclara,
 Héyan gálar to{uduğum "Céyranğaçan yamaclara",
 Öz ganımla boyanmışdır to{uduğum gırmızılar,
 Gözlerimin nurun aldı yaratdığım neğşi nigâr,
 İlme çaldım a{şam seher, dil açmadım dosta, yada,
 Zehmet çektim hünerimle, dest-i rencim gétdi bana.
 Daş ürekli zalım erbab oğurladı servetimi,
 Feget günde beş grana aldı benim servetimi.
 Bu derdlerim bir terefe, iki ildir sévgilimden,
 Dara düşmüş bülbül kimi, ayrılmışam öz gülümden.
 "Gayıdaram, fikr éleme" déyib meni vida étdi,
 O bir parça çörek üçün Téhran yolun tutub gétdi.
 İndi tamam iki ildir ne ses var, ne sorağ ondan.
 Aman Allah, yandı bağrım, derd elinden, éy Savalan!"
 Bu sözlerden keder basdı Savalan'ın çöhresini,
 Ne're çekdi, cuşa geldi, duman aldı dövresini,
 Nitge geldi gocaman dağ, bu torpağın adı, sanı,
 Şöhretinden ilham alan her Babek'i, Settar ʔan'ı.
 Dédi gıza: "Dinle meni zavallı gız, sözüm ço{dur,
 Göcalsam da, vügarlıyam, dizlerimde dözüm ço{dur,
 Köhnelikden nişanedir, başımdaki ağ saçlarım,
 Her saçımda yuva salmış kekliklerim, turaclarım.
 Bu bir sönmez heğigetdir, dünya geder yaşım vardır,
 Amma néçin dédin mene, bu derd-i dil nagüvardır?
 Évrad derdi olan zaman anasından gâçar mı héç?
 Ağil olan öz sirrini bigâneye açar mı héç?
 Men bu yurdun, bu éllerin mehremiyem ezel günden
 Azer élim, soyuğganlı görmemişem ömrümde men.
 Âşıglere ilham vérir Azerbaycan gözelleri,
 Kéçmişinden rövneğ alır şairlerin gezelleri.
 Emma efsus, Azer éli düçar olub fitnekâra,
 Cellad kimi heyatını, varlığını çekib dara.
 Ço{ görmüşem zalımların gılincından gan a{anda,

Ço { görmüşem zülm eliyle hakimleri év yı {anda,
Êşitmişem senin kimi min gözelin feryadını,
Tari { boyu tehgir olmuş bu torpağın her gadını,
Cavan gızlar esir olmuş {ağanların sarayında,
Biri éyş ü heves güdmüş, biri daim can hayında.
Zor gücüne atılmışlar varlıların gucağına,
Gözü yaşlı anaların su sepilmiş ocağına.
Zavallı gız, êşitdin mi sözlerimi indi benim.
Gedimlerden béle olmuş, "Azer" adlı bu vetenim.
Tatirinde ya {şı sa {la, son kelmeni, ötür zaman,
Ağlamağla yétişer mi meğsedine yolda azan?
Ürek ya {an nalelerden çare olmaz bu derdlere,
Gözyaşları te'sir étmez daş ürekli nâmerdlere.
Ger istesen yétişesen öz hağğına, edalete,
Ger istesen son gıyula bu diyarda her zillete,
Vér elini bir ürekle gardaşının merd eline,
Hağğ yolunda gılinc vurmağ éyib deyil her geline.
Ba {, o zaman to {uduğun {alça sene galacağdır,
İlme çalan barmağların öz hağğını alacağdır".
Tamam étدی sözlerini gocaman dağ susdu birden,
Yéne garlı saçlarını çiskin, duman aldı, hemen,
Cavan gız da dinlemişdi Savalan'ın söhbetini,
Düşünmüşdü o me'nalı sözlerinin giymetini
O, min {eyal âleminde fikre gétdi uzun zaman,
Sonra dédi: "Sen hağlısan, hağğ senindir, éy Savalan".

ALİ TUDE (Eli Tude)
(1924-)

Ali, 31 Ocak 1924 yılında Bakü'de dünyaya gelmiştir.¹⁸² Baba ve annesini küçükken kaybettiğinden onu anneannesi büyütmiştir.¹⁸³ İlk öğrenimini Bakü'de yapmıştır.

Henüz çocuk yaşlarında Bakü Pionerler Edebiyat Derneği'nin faal üyesi olmuştur. 1937 yılında 13 yaşında "Yeni Yol" gazetesinde "Héyder Rızazâde" imzası ile "Veten Neğmesi" adlı şiiri yayımlanmıştır.

1938'de ninesi ile birlikte İran Azerbaycanı'na göçerek Çanakbulak'a yerleşmişler. Bir süre burada ekin biçin işlerinde çalışmış ve işçilik yapmıştır. 1942-1943 yıllarında Astara-Enzeli şose yolunun asfaltlama işinde çalışmıştır. Daha sonra Erdebil'e geçmiş, siyasî hayata atılmış, "Azerbaycan Demokrat Partisi"nin üyesi olmuştur.

"Azerbaycan Muhtar Hükûmeti" kurulduktan sonra (1946) Erdebil'den Tebriz'e çağırılmıştır. Önce Maarif Nazırlığı'nda şube müdürü olarak çalışmış, sonra Tebriz Devlet Filarmonyası'nda müdür olmuştur.

1946 yılında Pişeveri'nin başında bulunduğu Millî Meclis tarafından, siyasî, içtimai, edebî hizmetlerinden dolayı "21 Azer" madalyası ile taltif olunmuştur. Millî Hükûmet'in yıkılışından sonra (12 Aralık 1946) birçok aydın, şair, yazar, ilim adamı gibi o da Bakü'ye sığınmıştır.

Bakü'de "Edebiyyat" gazetesinde çalışmıştır. 1947 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ne girmiş, 1952 yılında tahsilini başarı ile bitirmiştir.

İlk kitabı 1950 yılında Bakü'de "Cenûb Neğmeleri" adı ile yayımlanmıştır. 1952-1953 yıllarında "Azernesr" yayıneviniin bedîi edebiyat şubesinde redaktör olmuştur. Sonra Bakü Âli Partiya Mektebi'nde tahsil almıştır. Bir müddet Azerbaycan Demokrat Partisi'nin merkez organı olan "Azerbaycan" gazetesinde edebî şube müdürü vazifesinde bulunmuştur. Daha sonra sadece bedîi çalışma ile meşgul olmuştur.

Birçok lirik-epik uzun manzumelerin müellifi olan Ali Tude, 1959 yılında Moskova'da yapılan "Edebiyat ve İnce Sen'et On Günlüğü" münasebeti ile "Emekde Ferglenmeye Göre" madalyası ile taltif edilmiştir. Eserleri, Rus, İngiliz, Hint, Türk, Ukrayna, Ermeni, Gürcü, Tacik, Tatar dillerine tercüme edilmiştir. Şair birçok Rus, Fars, Ermeni, Gürcü, Türkmen, Kırgız şairlerinin şiirlerini Azerbaycan Türkçesine çevirmiştir.¹⁸⁴

1960 yılından beridir Azerbaycan Yazıçılar Birliği'nin yönetim kurulu

¹⁸² Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 174.

¹⁸³ Cenûbî Azerbaycan Yazıçıları'nın Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 55.

¹⁸⁴ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Êlm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 215.

üyesidir.

Ali Tude'nin "Heyat Sınağı" adlı eserine ön söz yazar Sabir Emirov "Eli Tude her şeyden evvel yüksek idealler şairidir." diyor:¹⁸⁵

Bahtiyar Vahapzâde onun için şöyle yazıyor: "Eli Tude hassas, hissiyath şairdir. Onun hissleri bir gelbin hay-harayından göpüb gelen iniltiye benzeyir. O inilti, ağlamağ, sızlamağ déyil, yanğıdır. Bu yanğı mısralara dönüb onu şair éledi."¹⁸⁶

Halil Rıza da şöyle diyor: Eli Tude sözün esl me'nasında vetenperver şair, {alg meramina bağlanmış senetkârdır. Sévindirici haldır ki, Eli Tude götürdüyü her hansı mövzuya yüksek ve işıglı bir zirveden yanaşır."¹⁸⁷

Yirmi beşten fazla eseri bulunan Ali Tude'nin kitaplarından bazıları şunlardır: Bakı'nın İşıgları, Veten Sévgisi, Mehbuların Son Sözü, Şimal Hesreti, Ğartal, Sévinç, Heyat Sınağı, Neğmeli Géceler, Aras Üste Palıd, Gécikmiş Vüsal, Mene Éle Ba {ma...

Ali Tude'nin şiirlerinden örnekler:¹⁸⁸

KİTAB TONGALI¹⁸⁹

Şeherin içinde daşlı bir méydan
Yanır ortalığda kitab tongalı.
Kenarda dayanan néçe yüz insan
Alova ba {dıgca gözü ğaralır.

Valisi danışır yâd bir ğonağda
Ĝonağ éyneklidir. Bilinmir feğet,
Dehşetli yanğına éle marağla
O tamaşa édir, yo {sa nezaret?

- Ĝoy yansın!
- Kül olsun!
Bizimdir dünya
Déye lovğalanır hele ağalar.

¹⁸⁵ Eli Tude, Heyat Sınağı, Yazıcı Neşriyyatı, Bakı-1978, s. 4.

¹⁸⁶"21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No:2, s. 40,

¹⁸⁷ A. g. dergi, s. 40.

¹⁸⁸ Eli Tude, Heyat Sınağı, Yazıcı Neşriyyatı, Bakı-1978; Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 56-72; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 216-225.

¹⁸⁹ 12 Aralık 1946 günü Ruslar'ın desteklediği Tahran orduları Tebriz'i işgal edip "Azerbaycan Muhtar Hükümeti"ni yıktıktan sonra o güne kadar Türkçe olarak yayımlanmış bütün eserleri toplayıp meydanda yakmışlardır. Tongal, büyük ateş demektir. Kitap Tongalı: Büyük kitap ateşi demektir. Ali Tude, Tahran Fars yönetimi tarafından yapılan bu vahşi hareket münasebetiyle bu şiiri yazılmıştır.

Yanan kitaplarla bir yerde gûya
İngilabları da yandıрмаğ olar.

Ah, öz dilimizde yaranıb ğalan,
Şé'rler, neğmeler, destanlar yanır.
Sanki tek kâğızlar déyil kül olan
Arzular, ilhamlar, vicdanlar yanır.

Ba {, Mõ'cüz alovlar içinden ğal {ır,
Sarı ebasına bürünen teki
Gâh şé'r o {uyur, gâh da ki ba {ır,
Ĝızıl bir kürsüde görünen teki.

Ba {, o da Settar Tıan! Sağdır éle bil,
Dalğalı saçları néce de ağdır?!
Belke ğızaran da alovlar déyil
Serdar'ın çiyinde ğızıl bayrağdır.

Alovlar ardından Âşığ Abbas da,
Ĝetran da, Saib de, Ĝövsü de gelir.
Yana yana a {ır sakit Araz da,
Mirze Feteli'nin sesi de gelir.

- Tebrizli ğardaşlar, dayanmayın lal,
Dünya tanıyırken şöhretimizi.
O tiryeki vali, bu yanan tongal
Néçin tehğir étsin milletimizi?

İzdiham hiddetle gelir ireli,
O: "İntigam!" déyir, "Yalnız intigam!"
Gelir, erşe deyen neheng meş'eli
Öz nefesi ile söndürsün tamam.

Ġonağ sakit idi a {ı bayağdan,
İndi adamlarda gezeb duyunca
Valiye ne ise déyir ġırağdan
Serbazlar sef çekir méydan boyunca.

Soyuğ sernizeler havanı delir,
Demirler hasarla kesir ġarşını.
Odur ağalara kömeye gelir
Néçe serbaz dolu dövlet maşını.

İzdiham içinden küçük bir uşag
Tonğalın yanına ġaçır bu zaman,
O öz kitabını tanıyır, ancağ
Oddan götürmeye hardadır imkân?

A {ı bu kitabla néçe gün evvel
O ders o {umuşdur ana dilinde.
Éve ġayıtmışdır ġayğısız, decel,
İşğ gözlerinde, me'na dilinde.

O öz kitabını götürür meğrur,
İti addımlarla çı {ır aradan.
Gezebli valinin emrile odur,
Dalbadal gülleler yağır ar {adan.

Uşag üzü üste yı {ılır yére,
Nemli torpağlara tökülür ġanı.
Ġal {ır, izdihama ba {ır son kere,
Kömeye çağırır bütün méydanı.

O ölür, ar {adan kim ise birden
Gelir, o valini boğmağ isteyir.
Dünyanı ġaldırıp éle bil yérden
O daz tepesine ġa {mağ isteyir.

- Nedir méydandaki bu gül yığımı?
Nedir bu vehşilik, nedir bu büsat?
Menim gözlerimin tek işğımı
Dé niye kéçirtdin, dé niye, cellad?

Ėoy seni öldürüm öz ellerimle
Sensen benim ġanlım, benim celladım.
Edaletli olan emellerimle
Tari ģe ġatil tek ġoy düşsün adım.

Déye o çéyneyir dodaġlarını,
Bir meġam a ģtarır öz ġisasına.
Kéçirmek isteyir dırnaġlarını
Titreyen valinin düz boġazına.

O kişi tek déyil, yo ģ, ar ģasında
İzdiham ġaynayır bir ümman kimi.
Daşsa, daġ boydaki her dalġasında
Min valini udar bir tufan kimi.

Vali deyişmişdir. Ne fors, ne ferman,
O indi telesir héyret içinde.
Ėonaġın ġoluna girir nigâran,
Maşına aparır dehşet içinde.

Bilir, ġécikseler méydanda bir az
Ne éynekli ġonaġ, ne o ġalacaġ.
Bu ġısa şalvarlı, o tepesi daz
Tonġalın içinde tonġal olacaġ.

Aġalar berk ġaçır. Vali unudur
Öz kiçik rütbeli sirdaşlarını.
Serbazlar sernize dalında odur,
Gizletmek isteyir öz başlarını.

Yo ģ, onlar da ġedir iti ayaġla,
Ne méydana ba ģır, ne de ki, oda,
Camaat kürekle, suyla, torpaġla
Tonġalı kéçirir his uda uda...

Adamlar daġılır. Ėabaġdasa tek,
Odur başı açġ bir nefer gelir.
Dostları ar ģadan a ģır ġořun tek,
Éle bil dalınca bir şehir gelir.

Aġır addımlarla o gelir, ancaġ
Ėezebli ġözleri yaşlarla dolu.
İsti ġucaġında bayaġki uřaġ,
Va ģtsiz öldürülmüş ġunahsız oġlu.

O gelir, oğlunun paltarı al ğan.
 Bir sarılığ çökmüş gül yanağına.
 O sanki döyüşde yaralar alan
 Al bayrağı almış öz gucağına.

Adamlar dağılır, gédir dörd yana,
 İndi girmese de döyüşe hele,
 Sabah ğisas déye o daş méydana,
 Daha da inamla birleşib gele...

SÉVGİLİM

Men ğızıl seheri aydın görende
 Gelir gümüş sazım şura, sévgilim!
 Güneş ağ saçını ayda hörende
 Sen ğara zülfünü dara, sévgilim!

İkiye ayrıldı doğma bir diyar,
 Ğardaşım yaşadı azad be {tiyar...
 O tayda yaratdı güzel bir bahar,
 Men düşdüm ğuşbaşı ğara, sévgilim!

Ancağ dar günde de veteni sévdim,
 Baharı {oşladım, gülşeni sévdim.
 Gözeller içinde tek, seni sévdim,
 Açdım öz könlümü yara, sévgilim!

Sarsıda bilmedi ne hicran meni,
 Ne zencir, ne ğandal, ne zindan meni.
 Hesretin yaşatdı her zaman meni
 O ğıldı derdime çare, sévgilim!

Gözümden gétmedi bir an süretin,
 Dilimden düşmedi şirin söhbetin,
 Könlümde sönmedi od mehabbetin,
 İstesen aç onu ara sévgilim!

Senden ayrılarag uzağa düşsem,
 Yağışa, dumana, sazağa düşsem,
 Döyüş méydanında torpağa düşsem,
 Silah al sen de gel ora, sévgilim!

Narin ellerinle yo {la köksümü,
 Loğman ol, her derdden sa {la köksümü.

İpek téllerinle bağla köksümü,
Onu incitmesin yara, sévgilim!

Yo{, senden düşmem bir de aralı,
Ne sen tek olarsan, ne men yaralı.
Biz al bezeyende doğma mahalı,
Düşmenler géyecek ğara, sévgilim!

MEN DE GETİRDİM

Men öz ğardaşıma mehman gelende,
Bir gelem, bir defter, bir can getirdim.
Dağların döşünü toplar delende,
Bir leke düşmeyen vicdan getirdim.

Men onu güneşden temiz sa{ladım,
Canımdan, gözümde eziz sa{ladım,
Bir küçük gelbimde deniz sa{ladım,
Bir {ilget göredi pünhan getirdim.

Ucuz tutmasınlar bu sovgatımı,
Hissimi, duygumu, éhsasatımı...
Men öz varlığımı, öz hayatımı
Doğma ğardaşıma ğurban getirdim.

Ürek dağ déyildir bir parça etdir,
Bes onu yaşadan hansı güdretidir?
Bir arzu, bir ümid, bir mehebbetdir
Men o mehebbetden nişan getirdim.

Ğardaşım! İllerle istedin ki, sen,
Öz ana yurdumda azad olum men.
Lâkin celalımı dağıtdı düşmen,
Tek sene, tek sene güman getirdim.

Yéne Azerbaycan ğan ağlayır, ğan,
O azad olmasa yaşamam, inan!
Gerek men Tebriz'e ğayıdan zaman
Déyem ki, taze bir dövran getirdim.

GENCLİK

Yüz illik bir ömür sürse de adam,
Déyir zaman niye yarıtmaz olur.
Dünyada yüz bahar görse de adam,

Öz ömür baharı ğayıtmaz olur.

Şair! Öz va {tının ğedrine bil sen,
Birce değiĝen de ğétmesin heder!
Şérden güldeste yaradabilsen,
Ellerden ellere dolanıb gezer...

Arzusuz, emelsiz yaşıyan insan
Heyatda méyvesiz ağac kimidir.
Min yarpaĝ açsa da ya köy, ya elvan,
Bir külek esende tarac kimidir!

Haçan ki uşadıım, bir körpe ğuşdum,
Keder de, hicran da neĝmene yaddı.
Böyüdüm, şairlik eşĝine düşdüm,
Yaşım ço {aldıĝca derdim de artdı!

İşĝılı {eyala dalıb her ğeçe,
Ana Vetenimin halına yandım.
Masa ar {asında oturub tekce,
Bu ğünü düşündüm, sabahı andım.

Men indi neĝuşam, ne de neĝmekâr,
Sened ordusunda bir genc eskerem!
Ne ğeder döyüş var, mübarize var,
Bayraĝım vetendir silahım ğelem!

YAŞAYANLAR GÖRECEKĐR

Ğarabaĝ'ın yaylaĝını
Méşe örtmüş duman kimi.
Men gezirem ğucaĝını
Bir vefalı méhman kimi.

Kol {oz kendi çiçek çiçek...
Görkeminden doymur ürek.
Heyat şirin, ömür gödek,
Ğünler kéçir kârvan kimi.

Torpaĝ ana, bahar çaĝa,
Sürü ğal {ır yaşıl daĝa...
Üfüĝlere ba {a ba {a,
Çoban gülr dövrán kimi.

Dodağında dinende néy,
Tebietde susur her şey...
Neğme déyir sanki yér göy
Bir yanıǵlı kâman kimi.

Parçalanmış ana torpağ;
Bu Ğarabağ, o Ğaradağ...
Lal serhedde Araz ancağ
Haray çekir insan kimi.

Eher ğızı gözü yaşlı,
Dağlar uca, yollar daşlı...
Yéne derdim hedden aşdı,
Dalğalandı ümman kimi.

Bir yaranmış Azerbaycan!
Ayırda da onu zaman,
Görecekdir her yaşayan
Bu ölkeni bir can kimi.

O vaıt men de seher a{şam,
Bu torpağdan alıb ilham,
Saz götürüb, söz goşaram
Bizim Âşığ Cavan kimi...

SENİN GÖZLEDİYİN GÜN GELECEKDIR

Sen éy Settar Tan'ın ana torpağı!
Danış derdlerini, aç, danış mene,
Könlüm dolansa da bütün oylağı,
Senin talevine bağlanır yéne....

Hesretle ba{ıram... İndi bu yérde
Daha görünmeyir dostlar, tanışlar.
Ğanlı méydenlerde, dar küçelerde
Ne ise a{darır gemli ba{ışlar....

Odur zindanlarda minlerce insan
Dilinde azadlığ, ğolunda zencir,
Uzun gécelerde yatmayıb bir an
Héy kömek gözleyir, kömek gözleyir....

İndi Vaşington'un göca dellalı
Tebriz bazarında ne alır?

- Vicdan!
Şah satır namusu, ârı, iğbalı,
Öz elile vérir dollara gurban.

Dahiler böyüden bu göcaman yurd,
Gör indi kimlerin seyrangâhıdır?!
Seherler üfûgde toplanan bulud
Min yazığ ananın könül ahıdır.

Bu ah eridecek büyük bir dağı,
Bu ah daş zindanı titredecekdir.
Éy veten torpağı, veten torpağı,
Senin gözlediyin gün gelecekdir!

Éller ordu çekib héy gatar gatar,
Döyüşe çağırır her zaman meni.
Odlu üreyimde bir muradım var,
Odur bu heyatda yaşadan meni.

O, nedir? Éy veten, senin bayramın,
Senin son nicatın, son gurtuluşun.
Goy şe`rin, senetin, teb`in ilhamın,
Sesini eşitsin gesbkâr goşun.

Menim bu arzuma bir {eyal kimi
Şahensah gülerse, göy gülsün, ne gem.
Men öz istediylimini istiğbal kimi
Heyat yollarında gözleyeceyem....

Saçlarım ağarsa, teze gar kimi,
Bu, nöğsan déyildir, hökm-i zamandır...
Feğet bu dünyadan intizar kimi,
Üreyi nisgilli gétmek yamandır.

Bilirem men bunu, bilirem yeğın,
Sabah gurlayanda hağğın neğmesi
Bu gartal ba {ışlı fedailerin
Şanlı cebhelerden gelecek sesi....

O va {t dağılacag şahm növrağı,
Tacı da, ta {tı da ezilecekdir....
Éy veten torpağı, veten torpağı,
Senin gözlediyin gün gelecekdir!

Ayağa gal {arag bés milyonluğ él,

Silah götürende bir nefer kimi,
Alagöz kızların géyininib şinel,
Sene and içecek bir esger kimi.

“Dumanlı Tebriz”in gehremanları
Düşmenin köksünden kéçdikce bir bir,
“Gor {ulu Téhran”ın şah salonları
Tepikler altında titreyecektir....

Ğaçğınlar, sürgünler, gullar, esirler
Bunu duyacağı ki, bir gurtuluş var.
O ağır gındallar, paslı zencirler
Ovuclar içinde ovulacağlar.

Zindanda çürüyen ğan ğardaşımız
Ömürlük çı {acağ, Ğesr-i Ğacar’dan,
Min penahsız ğadın, min günahsız ğız
İntiğam alacağı bir hökmdardan.

O zaman her oba, her el, her oymağ
Senin edaletli hökmünü dinler.
Sonsuz gezebenden gurtarmayacağı,
Senin calalını talan édenler.

Yéne Settar Ƨan’ın zefer bayrağı
Başımız üstünde yükselecektir.
Éy veten torpağı, veten torpağı,
Senin gözlediğin gün gelecektir!

O bayrağ gururla dalğalandığıca,
Milyonlar ba {acağ hüsnüne bir bir.
Ömrünü zilletle kéçirmiş ğoca
Kesib ğarşımızı söyleyecektir:

- Dostlar! Bu bayrağı ucadan asın,
Zaman deyişdikce köhne muhiti.
Obalar, oymağlar ğoy algışlasın,
Her igid esgeri, merd mücahidi.

Her şah bir ğanun da getirdi bize,
Hağğın o ğanunla boğuldu sesi.
Dah görünmesin gözlerimize
Şahın, şahzadenin mücessemesi.

Analar éşidib ajan sözünü,

Géce öz évinde étmesin telaş.
Lüğetden pozunuz “hicran” sözünü,
Hesretde ğalmasın bacıya ğardaş.

Bunu görecekdir bu el, bu oymağ,
Tari { yazacağdır öten anları...
Be {tiyar neslimiz unutmayacağ
Seadet uğrunda a {an ğanları.

Min çiçek destesi, min gül yarpağı
Şehidler ğebrine sepilecekdir.
Éy veten torpağı, veten torpağı,
Senin gözlediğin gün gelecekdir!

MUZAFFER DİREFŞİ (Müzeffer Direfşî)
(1925 - ...)

Muzaffer Direfşî 10 Şubat 1925 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir.¹⁹⁰ İlk okulu Tebriz'de "Danêş" medresesinde okurken babası "milliyetçilik, hürriyetçilik" suçlamalarıyla Rıza Han'ın gizli polisleri tarafından tutuklanarak, Tahran'a götürülmüştür. Bir daha da geri dönememiştir. Babasının öldürülmesi genç şaire çok derin etki etmiştir. Bu acıyla ilk şiirini Rıza Şah istibdadının aleyhine yazmıştır.

Şiirlerinde Şah yönetiminin İran Türkleri'ne yaptığı zulmü bütün dehşetiyle anlatan şair zaman zaman bu zalimlerin yaptıklarını feryâd ederek Allah'a şikâyet etmiştir:

"Ah Tüda'ya, bu ne ah ü enindir
Edl hanı, insaf hanı, din hanı?
Hamı gelib câna, ürekler yanır,
Zülm ü cefa, cövr tutub her yanı."¹⁹¹

Muzaffer Direfşî çok zorluklarla tahsilini devam ettirmiştir. Tebriz'de "Danêşsera"yı bitirerek ilkokul öğretmeni olmuştur. 1943-1945 yıllarında orta okullarda edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Ancak 1945 yılında baş gösteren İran Türkleri Bağımsızlık Hareketi'ni desteklediği bahanesiyle hapsedilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Türk olmayan bölgelerde öğretmenlik yapmasına müsaade edilmiştir. Kısa süre sonra Şah yönetimi buna da tahammül edemeyerek, Ehvaz'da görev yaparken, tekar onu tutuklayıp, "Kasr-i Kaçar" (Gesr-i Ğacar) zindanına atmışlardır.

Uzun süre zindanda tutulduktan sonra serbest bırakılmıştır.

Direfşî, Tahran Üniversitesi'ne devam ederek Edebiyat fakültesini bitirmiştir (1959). Aynı fakültede "İbni Sina'nın Felsefî Görüşü" konusunda hazırladığı tezini savunarak doktorluk unvanı almıştır (1966). Hâlihazırda Tahran'da Muallimleri Tekmilleştirme Enstitüsü'nde doçent olarak görev yapmaktadır.¹⁹²

Şairin şiirleri uzun müddet yayımlanma imkânı bulamadığından çoğu kaybolmuştur.

¹⁹⁰ Teymur Ehmedov, Azərbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 346; bazı kaynaklarda doğum tarihi 1924 olarak gösterilmektedir (Cenûbî Azərbaycan Yazıçıları'nın Edebî Mecmuası, Azərbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 23; Cenûbî Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 200.).

¹⁹¹ Cenûbî Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 200.

¹⁹² Teymur Ehmedov, Azərbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 346.

1941 "Şehriver Hadiseleri"nden¹⁹³ sonra şair yeniden ümitlenerek Türkçe şiirler yazmaya ve bu şiirlerini Tebriz'de yayımlamağa başlamıştır. İlk şiiri Tebriz'de 1943'te "Feryâd" gazetesinde yayımlanmıştır. Daha sonra şiirleri "Tebriz'de "Taver No", Veten Yolunda", "Azerbaycan", "E{ter-i Şümal"; Tahran'da "Azerbaycan", "Beşir-i Ayende", Çilinger", "Tofig", "Ahenger", "Yoldaş", "Varlık" gibi gazete ve dergilerde yayımlanmıştır.¹⁹⁴

Direfşî, "Şairler Meclisi"nin aktif üyelerinden birisidir. Şiirlerinde millî konulara ağırlık vermektedir.

Hâlihazırda Azerbaycan ve İran Türk basınında, "Varlık", "İngilâb Yolunda" gibi dergilerde yazmaktadır.¹⁹⁵

Muzaffer Direfşî'nin şiirlerinden örnekler:¹⁹⁶

VETEN ÉŞĞİ

Vetenin eşğ oduna bir dil-i divâne yanar,
Néce kim şö'le-yi şem'e per-i pervane yanar.

Yandı, gurtuldu könül, lâkin onun sözünden
Od düşüb indi de {i cism-i peşimane yanar.

Yükselib göylere nari, yétib afağe odur,
Odlanıb şanlı güneş, ateş-i pîrâne yanar.

¹⁹³ Şehriver Hâdiseleri: 1941 yılında İkinci Dünya Savaşı başlayınca Rusya ve Avrupa orduları İran ve Azerbaycan'ı işgal etmiştir. Güney Azerbaycan Türkleri Bağımsızlık Hareketleri'ni başlatmışlardır. Bu olaylar 23 Ağustos (23 Sentyabr) ayında meydana gelmiştir. İran'ın "Şemsi" takviminin "Şehriver" ayına rastladığı için bu olaylara "Şehriver Hadiseleri" denir. (A.Kafkasyalı)

¹⁹⁴ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 346.

¹⁹⁵ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 200.

¹⁹⁶ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 24-26; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 200-205.

Néce feryade gelib éylemeyim ah ü feğan
Govrulub ganlı könül hesret-i canane yanar.

Éşgi inkâr éleyen, gel, deli pervaneye ba {,
Canını gör ne vurub şem'i şebistane yanar.

Sağiya, meclis-i méy içre déme nami veten,
Odlanar sineler ondan méy ü méy {ana yanar.

Kimsenin olmasa gelbinde veten eşgi ye'gin,
Ömrü bihude sürüb ateş-i {arane yanar...

Gıldılar "şanlı veten namini" memnu'i mene
Söyleyersen béle bir zülmü her insane, yanar.

Şairem "hübb-i veten"dir mene âlemde şüar,
Odu kim, eşg oduna bir dil, divane yanar.

Yan Müzeffer ki, bu yanmağ sene bir né'metdir.
Ölödür kimse ki, ne yandıra bilmez, ne yanar.

TEBRİZ'İM

Menim rö'yalarımnda
parıldayan "cevahir",
Uşağlığ {atiremin
Teyalımın "perisi"
abı, yaşıl ipekle.
to {unmuş, na {ışlanmış
al elvana boyanmış
Şair dostum démişken
"gelinlerin bezeyi",
gözellerin gözeli.
Aşığ olduğum diyar!
Melahetli Tebriz'im!
Teravetli Tebriz'im!

Meni şövge getiren
gızıl güllü, çiçekli,
yaşıl herir örpekli,
"Péykeriyye" bağları"
"Geziran bağlarının
arasından çekilmiş,
söyüdü gölgesinde
Telve gece bağları!

Lâlelerle bezenmiş,
 Menim gözümde béhişt
 Barlı bostanlar,
 Gülüstanlar mekânı,
 Göllerinde serin su,
 Göz yaşı tek dum duru.
 Sefalı "Lâle" döşü!
 Lezzetli yâr görüşü!
 Ezemetde zéhnimde
 yérleşmeyen, sığmayan,
 selabetde, vüğarda
 héç kes ona çıñmayan.

Ağ buludlar çiyinde,
 ğırmızı yel eyninde.
 Gızıl ğum eteyinde
 kehkâşana çekilmiş,
 zer törpağlı "Éynalı"
 ğaş ğabağlı "Éynalı!"

Çoñ titreyib üreyim,
 Herden ÷atırlayanda
 ğerib ğerib éllerde
 Şair dostum démişken
 Kéçmiş "ağır illerde!"
 defelerle atlanıb,
 ğuş kimi ğanadlanıb,
 uçdum vetene sarı.
 Rö'yalara yétişdim.
 "Şah gölü" yoñ, "Él gölü"
 "Él gölü"ne. "Lâleni",
 yaşıl "Péykeriyye"ni
 "Éynalı"nın zirvesin,
 daşın, ğumun, zerresin,
 ğerenfilin, lâlesin,
 lâlenin piyalesin.
 Öpüb, öpüb doymazdım!
 Öz ÷eyal âleminde.
 Arzu, hesret ğoymazdım!

Ay dolanıb, il kéçdi,
 İller çoñ müşkül kéçdi,
 Geldi çatdı o zaman,
 Yarandı mene imkân.
 Teyal âleminde yoñ,

heğiğette atlandım.
Yéne de ganadlandım.
Dağlardan aşı aşı,
tepelere yél kimi,
derelerden sél kimi.
A şıb vetene çatdım!
Gürbetin daşın atdım!
Dédim veten goynunda,
atalar ocağında
anamın gucağında
Daha azad yaşadım!

Yurdumdan ilham alıb
ferehlenib çoşaram!
éle mahını goşaram!
Tebriz dervazasında,
yumdum iki gözümü.
Ehd étmişdim vüsaldá,
Sa şlaşdıram özümü.
Çekdi hamıdan evvel,
Gelbimde dalğalanan
"Éynalı"nın döşüne,
min arzu, min ümidler.
Süründüm, çı şdım dağa,
"Tebriz"imi görmeye.

Teyalımdaki "Peri"
 Daha aydın canlansın.
 Kéçmiş şirin lehzeler.
 Yéne de tazalanıb,
 Açıb bir an gözümü,
 İştıyağla, diğğetle,
 ba {dım, ba {dım görmedim.
 O "Tebriz"i héyretle.

Men gören rüzgârıdan,
 Şükûfeli bahardan,
 Otuz üç payız kéçib,
 Tağutların orağı
 "Lâleni" kökden biçib,
 Lâleler su yérine,
 "Ĝan ağlayıb, Ĝan içib",
 Otuz üç payız kéçib.
 Otuz üç il esaret!
 Zindan, işkence, şallağ!
 "Şah" adlı bir celladın,
 Zencirine bağlanmağ.
 Onu ayağdan salıb,
 Onda ĝalmayıb remağ,
 Onda ĝalmayıb damağ.
 Éle bir güne ĝalıb,
 Mümkün déyil tanımağ!
 Otuz üç payız kéçib,
 Pozulmuş payız ĝalıb.
 O sefali kövşenden,
 Gızıl güllü gülşenden,

Yalnız benim zéhnimde,
 Bir köhne dastan ĝalıb.
 Gülsüz "gülüstan" ĝalıb
 Otuz üç şa {talı ĝış,
 Bağ bağçanı yandırıp
 Rişeleri ĝurudub.
 Tikânlı sim ĝondarıb.

"Lâle" düzü talanıb,
 Döresin duman alıb,
 Tekce ĝan gülü ĝalıb,
 Durna gözlü güllerden.
 "Péykeriyye" péykeri,
 Tike tike kesilib.

Yaşıl çemen yérine,
Demirle, daş ekilib.

"Éynalı"nın eteyi,
Sökülüb alt üst olub.
Gızıl gumlar yérinde,
Gerenfiller yérinde,
Gôra benzer daşmalar,
Çıplağ, demir ağaclar.
Kiçik, kâsıb komalar,
Ğara, soyuğ dam daşlar
Acı yoşulluğ derdi,
Mehrumiyet dastanı,
Sanki tersim olunmuş,
Diriler gebristanı!

Başdım, başdım, başdım,
Başdım dizim titredi.
Keder çökdü könlüme,
Gözüm daha görmedi.
Tebriz'in bu halına,
Gelbim od tutub yandı.
Rö'yalar puça çığdı,
Başımdan od gövzandı.
Solğun solğun üzüme.
Gildir gildir yaş damdı.
Büllur kristallarda,
Yéne işiğ canlandı.

Yéne daldım şeyala,
Çığdım mavi, göylere.
Bulutları atlayıb,
Çatdım işiğ ölkere.
Çatıb ondan aslandım,
Birden elimi üzdüm,
Guya ümid bağladım.
Bir gıy çekib ucadan,
Hönkür hönkür ağladım.

Yığıldılar ulduzlar,
Yığışdılar başıma.
Ürekleri yanmışdı,
Damlayan göz yaşıma.
Görerken matemimi,
Sildiler göz yaşımı,

Soruşdular ğemimi.
 Men de bir bir danışdım,
 Öz başıma geleni.
 Veten derdin, él derdin,
 Üreyimi deleni.
 Ulduzlardan nigâran,
 Uca bir ses seslendi.
 Sanki bir {or destesi,
 Asimanda beslendi.
 Ğardaş ğayıt, ğayıt sen,
 Ğayıt, ğayıt vetene!
 Ne ulduzdan, ne aydan,
 Gurtuluş olmaz sene.

Bél bağlama göylere,
 Kömek gözleme kimden,
 Veten derdine çare,
 Olmaz héç bir hekimden.
 Ğayıt, gét él içine,
 Öz élüne ar{alan.
 Derdini éle söyle,
 Çaresin iste ondan.

Göylerde yo {, yérededir,
 Bir de él içindedir.
 Senin derdine dua,
 Bil, öz bileğindedir.
 Bir de öz içindedir.
 Haman él ki, tağuti
 Te {tinden çekdi saldı!
 Haman él ki, güdretle,
 Şah başından tac aldı.

Haman él öz yurdunu,
 Çevirer gülüstana
 Azad veten yaradar,
 Abâd veten yaradar!
 Sen de gét, yapış ona!
 Sen de gét, yapış ona!

HÖRMETLİ SEHEND

Möhteşem {algımın, éy güvveli, güdretli sesi.
 Éy selabetli Sehend.
 Éy mügeddes élimin "Sazlı sözü", hemnefesi

İstıgâmetli Sehend.

Dizlerim titredi, dünya da dolandı başıma
Tâ eşitdim {eberin,
Hara gétidin, niye gétidin, bu ne ayrılmag idi.
Ne téz oldu seferin?!
Çapalanmış dilime tercüman idi gelemin,
Nur idin, meş'el idin.
Yurdumun gemli ürek sazına bir mizrab idin,
Şahid-i mehfel idin.
Eymedin baş vetene baskın éden gësbkâra,
Zülme üsyan étdin.
Héç zaman susmadın her dövrde bir suretde
Hağğı ünvan étdin.
"Dede Gorgud" déye vağe'de veten derdi dédin,
Él odunda yandın.
Talğının, milletinin eşğ oduna odlandın,
Eşğ ile adlandın.
Gül açıb indi "Sehend" in eteyi, şanlı Sehend,
Dur géda { yurdumuza.
Dur, eziz yoldaş, indi yığılıb dostlarımız,
Dur goşul ordumuza.
Yo {, o güdretli sesi susdura bilmez kimse,
Şair ölmek bilmez.
Sen bizim gelbimiz içre dirisen, ölmemisen
Âşig insan ölmez!

ŞANLI HEĞİĞET

Âlemde eger olmasa bir şanlı heğiget,
Labüd, pozular nezm-i cahan, neğş-i tebiet.

Yér üzre çöker vehşi garanlıg, acı zülmet
Dünyanı tutar zülm, cefa, cövr, eziyyet.
Tapmaz bu cahan içre de {i kimse seadet,
Çulğar bütün insan olanı {of ile vehşet.

Yo {, yo { bu tebietde güneş vardır, ışığ var,
Nur ile heyatın arasında yaraşığ var.
Her ölkede hürriyyete minlerle âşig var,
Efsane değıl kelme-yi heğğ, lefz-i edalet.

Besdir, bu gedr, ganlı kônül, éyleme efğan,
Feryadinile gülmağilen bağrımı al gan.
Ah ile goparma bu zeif cismide tufan,

Yo { éyleme zülm ile cefadan mene söhbet.

Bir gün yéter ol gün de {i azad olu insan,
Azad olu söz, fikr, gelem, şad olu vicdan.
Olmaz de {i bu yérde sitem resmi nümayan,
Dünyanı tutar géhr ile bir güvveli güdret.

Ol gürbetde söyler ügelâ "Él gücüdür" o,
Heğsizliye bidade çoşan sél gücüdür o.
Mezlumlar ahından töreyen yél gücüdür o,
Bir dem ala bilmez gabağın sedd-i şegavet.

Ba { gör, néce amadedir ol nehsete ölkem,
Artdıgca ğaranlıg bu üfüğlerde demadem.
Talğın olur ezminde daha sabit ü möhkem,
"Parlar bu ya {ınlıgda ye'ğın şanlı heğiget".

BİRLİK

Birlikdedi güc, ondadı esrar-i seadet,
Birlikdedi zor, ondadı remz-i ebediyet.

Birlikde çatar heğgine her millet-i mezlum,
Birlikde ğılar gedrini her camie me'lum.
Birlikde éder düşmeni her tayfe me'dum,
Ondan yéter amalına her şanili ümmet.

Birlikdi ğoyan zülmü, sitem mülkünü viran,
Birlikdi véren dehrde azadlıgı imkân.
Birlikdi bütün ölkelerin derdine derman,
Onlan ğoyur her öлке başa tac-i şerafet.

Birlik éle güdret ki, éder düşmeni nabud,
Birlik büyük âlemde, ğılar élleri mes'ud.
Birlik déyilen mö'cizeli güvvede, ya {ud,
Bir séldi çoşar ise vérer zülme nehayet.

Birlikdi olan éller üçün menbe-i güdret,
Birlikdedir ancağ hamı milletlere izzet.
Ğanundu pozulmaz bu söz, éy talib-i nüsret;
"Te'min éder azadeliyi millete vehdet".

Lazımdır ona cümle nifağın évi berbad,
Zencir-i cefanı ğıra millet, ola azad,
Azad ola fikri, gelemi, ömr éde dilşad,

Nurun saça bu ölkede {urşid-i heğiget.

SÖZÜN A-IRDA YÉTİRDİ

Gördün néce millet sözün a{ırda yétirdi,
Te'sis éyleyib meclisini meğsede yétirdi.

Ay meşdi flâni, düzü lap öz aramızdır,
Men bilmirem insanlığa nağisharamızdır,
Şâyed ki, ürekte olan artıg yaramızdır.
Mın şükr ola Allah'a, bu tari {i payızdır,
Kim şâd éyleyib milleti elheğ diriltirdi,
Gördün néce millet sözün a{ırda yétirdi.

Merikezde bilirsen, dadaşım, héç ne {eberdir?
Yo{! Bes gulağ asgerçe bu esbab-ı kederdir.
Bir ümde yığılmış orada muşu beğerdir,
Tebriz'de déyirler o ki, böhtan, o ki şerdir.
Dérler ki, şe le pırladı, serrişte de gétdi,
Gördün néce millet sözün a{ırda yétirdi.

Bir idde vérirler bu işe teğziye rengin,
Be'zisi déyir bes oranın tézli {efengin.
Bilmir mi olar {alg oyamıb gızdırı engin,
Zülm éyleyenin, müfte{orun, fikr-i cefengin.
Ganmır meger onlar ki, rezalet sözü bitdi,
Gördün néce millet sözün a{ırda yétirdi.
İller boyu ezbes ki, göyublar bizi nalan,
Zülm ile cefa ateşine dehrde suzan.
Ço{ dideleri éylediler çövr ile giryan,
A {ır sél olub göz yaşımız éyledi üsyan.
Söndürdü cefa ateşin eslen sitem étdi,
Gördün néce millet sözün a{ırda yétirdi.
Vallahi bu néhzet,
Billahi bu géyret,
Vagé bize nisbet,
İzzet-i seadet.

GEZEL

Ve'de-i vesl vérib ruz-i ezel yâr mene,
Görür, emma ne édim hicr-i sezavar mene.

Ayrılığ danesini kimse ekib dünyada,

Görüm olsun eli şil, çün odu geddar mene.

Lütf édib gemli günümde mene yâr olmadı yâr,
Te'ne vursa yeri vardır eger eğyar mene.

Saçı sünbül, gözü nergiz, lebi gönçe, üzü gül,
Var ümidim ki, ola gismet o gülzar mene.

Éy felek, gel bu geder éyleme heğğinde sitem,
Rehm gıl hâlma, goy yétsin o dindar mene.

Dönderib könlümü bir getre gana, hicr-i gemin,
Nolu bundan sonra yârim ola gem {ar mene.

Kesme lütfün men-i dil {esteden, éy şu { nigâr,
Şen günüz sensiz, olar yo {sa şeb-i tar mene.

Ço { feğan éyleme könlüm, bu geder olma periş,
Gılma bir iczile min derdini izhar mene.

Yéterem vesile yârin, yaşaram izzet ile,
Ger ola hümmetile be {t mededkâr mene.

LAZIMDI

Bu şanlı vetende gerek imran yaradılsın,
Azadlığa, abadlığa imkân yaradılsın.

Ölkemde gerek gış erisin, güllü yaz olsun,
Hem tefrigenin rişesi bilmerre gızılsın.
Birlik şüarı cümle üreklerde yazılsın.
Tâ véhdet-i milli sözüne can yaradılsın.

Lazımdı goy olsun de {i zülmün évi viran,
Cövr étmesin aciz üreyin géhrle al gan.
Edl ile gurulsun hamı zalımlara divan,
Her gan édene ölkede bir gan yaradılsın.

Lazımdı cehalet évinin boynu yı {ılsın,
Élmin gápısı {alg üzüne yékser açılsın.
Bu ölkede élm ile hüner nuri saçılsın,
Tâ {algıda azadlığa iman yaradılsın.

Lazımdı vérilsin de {i her senete giymet,

Son sistemi ile dair ola emr-i felahet.
Belke yene asayise, rahatliga millet,
Bu millet-i bicane, yeni can yaradilsin.

Olsun gerek elmin, biliyin meş'eli envar,
Her ferd ganıb {éyir ile şerin, ola hüşyar,
Millet özü olsun özüne hakim-i mu{tar,
Hağsızlığa her gün yeni üsyan yaradilsin.

EL GÜCÜ, SÉL GÜCÜ

Men ölkemin rifahını zilletle gözlemem,
Belke onun nicatına tesmim tutmuşam.
Tehdudu zecrü tehlikeden bak élemem,
Bu yolda gör{unu, ölümü men unutmüşam.
Ezmim budur ki, éleyim öz canımı feda.
Olsun ki, te'm-i zindeligi milletim dada.

İcz élemem kinayeli cellada héç zaman,
Zikr éylerem dilimde Tiyabanî'nin sözün.
Zülme baş eymerem ne géder var canımda can,
Var güdretim çı{armağa düşmenlerin gözün.
Ağil élm véribdi bu növ ile dersimi,
Tof élemem ki, él gücüdür, sél gücü kimi.

İcab édir zamanemizin taze gör{usu,
Mehkum ola fenaye, zevala sitem éden.
Tof söyleyib ne ya{şı hekimane sözdü bu,
Me'lumdur yéter dereye egri yol géden.
Zencir-i zülmü gırmağ için gehreman élim,
Gal{ıb ayağa, hazır olub rezme şir kim.

Artıg tesellüt étme mene ganlı düşmenim,
Azadeyem, cahanda gılam olmaram kime.
Parlağdı, şendi, fe{rlidi keçmişim benim,
Vardır leyağetim ki, gılam çare derdime.
Zengin, şirin, sefalı, melahetlidir dilim,
Geyretli, ganlı, şanlı, şerafetlidir élim.

Bir gün yéter ki, mehkeme-yi edli milletim,
Éhğag-i heğg için gocaman ölkede gırar.
Me'lum olar o gün hamıya şanlı güdretim,
Zalim, de{i, o mehkeme-yi elinde durar.
Mehkum olub heya{eti üzre cezalanar,
Yandırdığı od içre düşüb gehrilen yanar.

Bas şanlı bağrına meni, éy bağrı ğan veten,
 Goy heĝĝ yolunda canımı ğurban édim sene.
 Ba { gör ne çırpınır üreyim cövr-i {ariden,
 Zülme, cefaya, zillete men dözmerem yéne.
 Zıkr éylerem dilimde Tıyabanı'nın sözüñ,
 Var ğüdretem çı {armaĝa düşmenlerin gözüñ.

MÖ'CÜZ'E

Éyledin mö'cüzeler öz ğeleminde icad,
 Éy olan cövr-i sitemden üreyi ğan, Mö'cüz.
 Héyf ola olmadı bir lehze senin ğelbin şâd,
 Öz heyatın boyu ğelbin acı efĝan, Mö'cüz.

Seni duyduĝda bu ğün ğemle dolu {atireler,
 Baş vérir başda bir özge böyük şır-i neva.
 Şairin derdini ya {şı düşüner şairler,
 Milletın derdini sen keşf éledin dürlü deva

Şér ile cemienin neĝlini teĝrir éledin,
 Ğelem aldın éle bir zövĝlü neĝĝaş kimi sen.
 Ço { acı faciени menzere tesvir éledin,
 Bu cehaletde ĝalan ölkenin ehvalından.

Sen heĝiĝet ğülüne âşig olan bülbül idin,
 Odu kim, şure gelib yazdın heĝiĝetden sen.
 Sen heĝiĝetde ise rayiheli bir ğül idin,
 Saçır etrin hele de âli, derin sözlerden.

Şâd ola ruhun, éy Azer élinin {alg sesi,
 Seni hörmetle ĝılır yâd bu ğün şanlı veten.
 Tapabilmez sene yol bir dem ölüm zayiesi,
 Ölmes asarın ile {algımız içre dirisen.

YAHYA ŞEYDA
(1924 -)

İran Türkleri'nin, hatta Türk Dünyası'nın, en büyük milliyetçi, vatanperver şairlerinden birisi de Yahya Şeyda'dır.

Şeyda, 1924 yılı baharında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hasan'dır. Tahsilini Tebriz'deki Hindistan Medresesi'nin teknik bölümünü bitirerek tamamlamıştır. Şeyda 15 yaşından itibaren şiir yazmaya başlamıştır. 1943-1946 yıllarında Tebriz'de Millî Bağımsızlık hareketi başlayınca bütün varlığı ile bu harekete katılmış, onun savunucusu ve sözcüsü olmuştur. Şiirleri, Tebriz'de yayımlanan ileri görüşlü bütün gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Şeyda, Tebriz'de kurulan "Şairler Meclisi"nin ilk kurucularından ve en faal üyelerinden birisidir.

12 Aralık 1946'da, Tebriz şehri, Rus, Avrupa ve Şah askerî birlikleri tarafından işgal edildikten sonra Yahya Şeyda'dan uzun müddet haber alınmamıştır...

Yıllar sonra ortaya çıkmış ve "Radio Azerbadiğan"da çalışmaya başlamıştır!

Yahya Şeyda, Ali Nazmî'nin "Sijimgulu", Alekber Heddad'ın "Odlu Sözler" ve Mirza Ali Mu'ciz'in şiir kitaplarını bulup yayımlamıştır.¹⁹⁷

Şairin Farsça yazdığı eserlerden bazıları da şunlardır: Ferâvurdehâ, Derzevâyâ-yı Tariî, Derzevâyâ-yı Edebiyyat, Deryâ-yı Mütelâtum, Cinayât-ı Zen ya Şahkârî-a-yı Tebiet ve Püser-i Tan...

O, yarım asra yakın Azerbaycan edebiyatı sahasında aralıksız olarak büyük hizmet vermiş bir edebî şahsiyet olarak tanınmıştır.

1994 yılında Azerbaycan Yazıçılar Birliği'ne üye edilmiştir.¹⁹⁸

Yahya Şeyda son yıllarda Azerbaycan'ın hemen hemen bütün şair ve yazarlarını ihtiva eden "Edebiyat Ocağı" adı altında iki ciltlik biyografik bir eser hazırlamıştır.

Kendisi ile 14.03.2000 günü Tebriz'de görüştüğümde, sohbet esnasında sorduğum "Son yıllarda ne üzerine çalışıyorsunuz?" soruma şöyle cevap vermişti: "Boynumun borcu olan görevimi yerine getirmeye çalışıyorum. Mazlum halde bulunan ana dilim Türkçe'min hürriyeti için mücadele veriyorum."

Yahya Şeyda halihazırda Tebriz'de Farsça olarak yayımlanan Mehdi Azadî gazetesinin bir sayfalık Türkçe bölümünü hazırlıyor. Ayrıca "Köprü" adında latin ve kiril alfabesi ile 15 günlük bir gazete çıkarıyorlar.

Yahya Şeyda'nın şiirlerinden örnekler:¹⁹⁹

¹⁹⁷ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antolojyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 206.

¹⁹⁸ Téymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 246.

MİLLETİME!

Ayıldı {ab-i ğefletden yatanlar ber mela, millet!
Ayıl sen de çalış bir görgülen zövg ü sefa, millet!

Çı{ıb {urşid-i hürriyyet, édib her yanı nûrani,
Cehalet dendine étmek gerek indi deva, millet!

Bizi {ab-i cehaletde yatırdan tar ü mar olsun,
Ki iğfal étdi daim bizleri o, âşına, millet!

Gehi tiryak vérdi, étdi tiryaki bu me{luğu,
Felaket, gússe ve möhnet bize bildi reva, millet!

Çekib tiryaki şövgile vücudu mehv olub söndü,
Demadem éyledi néy tek odur ah ü nevâ millet!

Nedir illet ki, Azərbaycan'da güldü bir kimse?!
Édib ah ü feğan o gülmağa, tutdu eza, millet!

Çalışmağ va {tudur indi nifağın rişesin kesma{,
Nüfağ ü tefriğe éylib bizi a{ır fena, millet.

Bizi soydu o bivicdan demadem zülmü cövr étdi,
Yéyib péyser yoğunlatdı, bizi étdi geda, millet.

Neden bes gör{usan tehdidden, yâ ki ölümden sen,
Ölüm bir defe yazmışdır sene kıl-k-i geza millet.

Meseldir ki, déyirler: Ya ölüm, ya almağ istiğlâl
Bu ehde bes niye étmezmisen indi vefa, millet!

ÜREK SÖZLERİ

Şem'i tek yannam geminden léyk kârım {endedir,
Yo {dur şem'in çaresi, daim yanar tâ zindedir.

Olmusan dil şehrine Yusif kimi fermanreva,
Min Züléy{a'lar sene can ü diliyle bendedir.

Tutsa dünyanı eger ço{ nazenin méhpareler,

199 21 Azer Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No: 3, s. 8; Cenûbî Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III; Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 333-338.

Vérmerem dil onlara menzurim, éy dil, sendedir.

Éşğ-i mihendir şuarım, bil vetendir sévdiyim,
Tâ ki var dünya bu eşğim her zaman payendedir.

Azerî övladıyğ biz satmarığ pula veten,
Satsa yurdun pula herkes dehrde şermendedir.

Azerî tari {ini mehv isteyenler anlasın,
Azerîler taleyi dünya boyu fer {endedir.

AĞLAMA!

Bülbül-i şeyda kimi, éy dil, sen her an ağlama,
Mesgenin a {ır olar türfe gülüstan, ağlama.

Cidd ü cehd ile olar vesl-i güle bülbül çata,
Sebr gıl, cövr ü cefa-yi {are pünhan, ağlama.

Gül vüsalından ötür çeksın gerek dad endelib
Vesl-i canane çatarsan, étme efğan, ağlama.

Yérde galmaz mezlumun ahı bunu sen hetm bil,
Lâle tek gerçi olubdur bağır alğan, ağlama.

Bir zaman elbet gelir solğun ürekler şad olar,
Zalıma garşı olar dehşetli üsyan, ağlama.

Onda mezlumlar üzü min vecdile daim güler,
Zülmün asarı olar, elbette, viran, ağlama.

Azerî övladına héç veğt yaraşmaz ağlamağ,
Ba {gilen dünya gülür, ol sen de {endan, ağlama.

Vesl-i gül, bezm-i çemen indi müheyyadır sene,
Başla şürile neva, mürğ-i {oşelhan, ağlama.

Zülmile gör gülşenin tarac ola bil, dilberim,
Bu {esaratı éder lütfile cebran, ağlama.

İndi Şeyda'nın budur yalnız temennası bu gün,
Bülbül-i Şeyda kimi, éy dil, sen her an ağlama.

AZERİSTAN EŞĞİNE

Vér mene bir bade, sağı, Azerîstan eşğine,
Ondaki şan ü şerefle, pak vicdan eşğine.

Asitanında çöküb diz, secde gıllam bîğerez,
Gerçi vaiz secde éyler huri gılman eşğine.

Men veten uğrunda, cana, kécmişem candan eger,
Yo {dur hikmet bunda, çün gurbandı bu can eşğine.

Roze-yi rizvan eşitsen, Azerîstan mülküdür,
Zahida, étme te'me sen bağ ü rizvan eşğine.

Men ona pabesteyem, can héçdi gurban olsa da,
Vérmişem can neğnedini her lehze erzan, eşğine,

Bir gözeldir sévgilim, âlem çeker müştâğını,
Min peri péyker olar ba {dıgca héyran eşğine.

Yurdumu men din ü imandan bilib hidz éylerem,
Söylerem alsa {eber her kimse iman eşğine.

Vesli mümkün olmaz âlemde bu gün her nakese,
El tapammaz her geder se'y étse nâdan eşğine.

VÜSAL

Dolanım başına, éy dilber-i {urşid misal,
Men déyirdim daha yétmez mene didâr-i cemal.

Allah'a şükr éderem indi vüsâln görcek,
Néce geldin özün hicrinle éy yar-i şimal.

Géce gündüz senin hicranine gan yaş tökdüm,
Seni görmekliyi könlümde édirdim amal.

Bu ümid ile meger vesl çatıb bir birimiz,
El ele vérmegilen rahet ola fikr ü {eyal.

İntizar gözlerimi şad éleyib geldi bu gün,
Vér onun şövgüne, sağı, mene bir şürb-i zülal.

Sağıya, bade getir yâr zeferden gelmiş,
Sévirem çün sévinir eşğ ile o dide-yi al.

Dédin el çek, veli men söyledim olmaz mümkün,
Naséha, étme mene bir béle teklif-i mehal.

Ġüsseden sınımış idi bal ü perim sen geldin,
Şövge geldim hevesinden açılıb hem per ü bal.

Ruh cahandan düşer ayrı, niye bes men düşdüm?!
Bu ğelet sözdü déyirler bunu étmezle sual.

Éy gözüm nuri, bu vazéhdî veya rö'yadır,
Be {timin güzgüsüne görseñiri hüsn ü vüsal.

Vetenim pertöv-i nurinden işığlandı bu gün,
Sen güneşsen meger, éy yâr-i pesendide {isal.

Sizi min diller ilen sa {ladı o rehberimiz,
Béle hail ataya olmasın âlemde zaval,

Héyfdi sen ğuru torpaĝe ğoyarsan ğedemin,
Ġoy ğedem gözlerim üste, özüne vérme melal.

Néyleyim men bu vüsale ki, gözüm gözlemede,
Yétiribdir mene sen tir'i {udavend-i teal.

Gözüm aydın bu vüsale ki, Tazer'den geldin,
Çekmenin ğerdin alım men senin, éy sehr-i hilâl.

Geldi teşviĝe sévincek dédi: Şéyda, indî,
Ayrılıĝ ğollarını rehmi éleyib boynuma sal.

GÖYLÜM

-Mehrumiyyet çekmiş şair Heddad'ın eksine bir şe'r-

Ba {anda eksive, heddad, herdem kâm alır göylüm,
Senin ayat-i hüsnünden yéne ilham alır göylüm,

Düşür çırpınmaya ĝelbim, ĝanadsız ĝuş kimi daim,
O {oş menzer camalından feĝet aram alır göylüm,

Mübariz şair-i esr ve belakeş ĝehremansan sen,
Senin eş'ar-i neĝzinden min istéhkâm alır göylüm,

Ne ĝedri var cahan, sen ölmesen, cavid olar adın,
Mezarından soraĝın her seher a {şam alır göylüm,

YOLU GÉTMEK GEREK

Gür yağışlar tókülürdü göyden yére sél kimi
Arabasın torpağ üste yük daşıyan çekirdi.
Tekerleri palçıqlara cumub birden galırdı,
Zor véirirdi gedemlerin bir birine tikirdi.

At yérine yazıg yükçü bağlamışdır öz özün,
Ağır yükü arabada héy çekirdi, dururdu.
Üzünden gâh ter a{ırdı, gâh da yağış damırdı,
Palçıqlardan çı{ammırdı, öz özünü yorurdu.

Héc de yardım göstermirdi, ona doğru ötenler,
Acizlere, zeyiflere olar yéten imdada?
Aciz özün goluzorba gerek étsin hemişe,
Yo{sa onun mehv olması aydın sözdür dünyada.

Ömür boyu görmeyibdir bir gün rahat yaşasın,
Ötüb yaşı altmış bésden, héy yük çekib, bézikib.
Eli boşdur, üzü gara, ne yay tanır, ne de gış,
Gözün açan günden beri héy işleyib, gem çekib.

Sanki bilir, bu zehmetkés insan, bunu ezelden,
Yaşayışda yéniş yogğuş, alçağ uca görünür.
Her sutkede fırlanırı, zamanenin cehresi.
Dünen cavan gördüklerin, bu gün göca görünür.

O ganır ki, zehmetile gerek çörek gazanmağ
Garet ile, çörek tapmağ merd igide yaraşmaz.
Alnın teri, el gabarı, ifti{arlı heyatdır,
İnsan olan zehmet çeker, namerdlere el açmaz.

Yéne de o, öz yoluna devam étدی, anırdı,
Gétmek ile yol gurtular, yolu gerek gétmeli.
Yol ne geder eyri buruğ, daş çingilli olsa da,
Meğsedlere çatmağ üçün gerek telaş étmeli.

Yük daşıyan dil dodağı arasında söylürdü;
Yaşayışın yollarını men gédirem yorulmaz.
Bu yolları ötem gerek, meğsedime çatınca
Ne çare ki, bu ortada ip gırılmaz! Can çı{maz!!

GÜLÜŞ

Ėelbim sévinir, cisme gelir can gülüşünden,
Ruhum uçar eflaka, o canan gülüşünden.

Nur badesi her bir damarımdan onu cari,
O neş'e véren her ba {ışından gülüşünden.

Ėıyğacı ba {ıb, gönlümü ateşlere ya {ma,
Ėoyma, Ėoya viranede, tufan gülüşünden.

Nazlı gülüşün âlemi héyretde Ėoyubdur,
Tek men déyilem, vale vü heyran gülüşünden.

Canı ataram, el çekerem birbaşa başdan,
Sadir élesen, nazile ferman gülüşünden.

Baş istesen al, sal béle bir {éyr işi başdan,
Nâmerdem eger, olsa ĖızırĖan gülüşünden.

DoĖman da benim derdime derman éde bilmez,
A {ır olacağ derdime derman, gülüşünden.

Yarmağ dileyir tir-i nigâhdan dil-i zari,
Rehm ét mene, çek ortada Ėal {an gülüşünden.

Biğâne alır kâm, o ahu ba {ışından,
Men de Ėörürem daimi Ėan Ėan gülüşünden.

Mehrum éleme yo {sulu süzgün ba {ışından,
Ėismet aparır, ondakı e'yal gülüşünden.

Vardır yéri ders öyrene, te'lim ala, elbet,
Ahu ba {ışından, Ėuzu ve céyran gülüşünden.

Azdırdım, a tersa balası, milleti yoldan,
Din béle Ėédib, Ėalmadı, iman gülüşünden.

Sen'an kimi min zahid-i pakize vü dindar,
Ėümrah olub, o fitneli {éytan gülüşünden.

Bu nöğtenin esrarına vağif degi zahid,
Hezyan déye bihude tutar man gülüşünden.

Bir {atiredir bu Ėezelim, {atire yazmı{,
{éyda kimi bir rind-i Ėezel {an, gülüşünden.

BÖYÜK AMİL

Sönük gelbimde dağlı lâleler tek gara ğan vardır.
Eger ölse de, gebrim daşı üste bu nişan vardır.

Gözün ğurbaniyem, sağı! Gözünden salma üşşağı,
Getir péyder méy bağı, gözü yolda ğalan vardır.

Felek bir damcı su içmekliye her giz aman vérmez,
Dolu bir cam vér cana, felekden gör aman vardır.

Déme cövr vereği ğalmış elden âşığ-ı zarı,
Geler feryada néy tek, ta ğuru cisminde can vardır.

Ğoca olsam da suretde, cavandır ğan olan könlüm,
Çiçekli her baharın ardısınca bir {ezan vardır.

Mehebbet âleminde min belalar çekdi başım, yüz cefa gördüm,
Bu sévdaya girende bilmişem bollu ziyan vardır.

Esir ü destgirem men, ona bél bağlayan ğünden
Menim tek harda bir dildadé-yi bi {animan vardır?

Öyüd vérme mene, naséh béle efsaneni boşla,
Meger odlar diyarından sonra, bağ-ı cinan vardır?

Hemişe Azer övladı yaşar azade âlemde,
Neĝedri dövr éder dövran, bu Azerbaycan vardır!

Bizim bu ğehremanlar yurdu ölmez! Payimal olmaz!!
Ki, her küncünde minler ğehreman, Settar Tıan vardır.

Eger Babek, Cavaşir öldü, köçdü dar-ı dünyadan,
Yéne bu ölkede onlar kimi ço { gehreman vardır.

Sen éy azadeler neslinden almış neş'e cananım!
Oyan {ab-ı cehaletden ki, müşğül imtahan vardır.

Göz aç {ab-i cehaletden ki, şe {siyyet gédir elden,
Keminde gözleyir düşmen, déyir burda talan vardır.

Çalış güdretli ol, baş eyme düşmenler gabağında
Olar yékser fena, her yanda zar ü natevan vardır.

Éle Mö'cüz dü bu insan ki, dünyanı goyar héyran,
Cefa vü cövre sebr éyler canında ta ki, can vardır.

Beşer asudelik bilmez, ürekden gem tozun silmez,
Ki maddi âleminde hiyleler vardır, yalan vardır

Gerek bir me'nevi dünyada séyr étmek, sefa bulamağ,
Béle dünyada insana heyat-i cavidan vardır.

Ėbul étmek siyaset pehlivanlıg, bollu reng ister,
Siyaset sehnesinde min yalançı pehlivan vardır.

Cemaet gör gezavetde çatarsa, ço { da gem çekme,
Ėzavet de cemaetden amil zaman vardır.

Zaman bir Ėazi vağifdi, Şéyda, ittibah étmek,
Bilir bu nögteni her yanda, vağif nögtedan vardır.

ĖAN BAYRAĞI

Ba { çöllere! Ėan bayrağımı Ėovzadı lâle,
Bülbülleri Ėan bayramına étdi hevale.

Yazdı şühedanın Ėanı tumar de bir {ett,
Tari {e cehet vérdi bu Ėan, éyn Ėebale.

Saği éle bir bade vérib {alğa ki, ondan
Çatdı hamı hicranda yanar éyş-i vüsale.

Ölmüşlere can vérdi, bu Ėan badesi birden.
Bilmem ne idi saği elinde, bu piyale?

Sağerde görüb her ba {an, öz mah ligasın,
A {dı gözünün Ėanlı yaş, misl-i şelâle

Sağer baş eyib âşige hürmetle déyerdi:
Ölsen çatasan istediyyin mah cemale.

Nöğsan diri ğalmağdadır, ölsen dirilersen
Ölmekle yéter arif olan hedd-i kemale.

Allah'a çatar, gör beşerin himmeti olsa,
Himmet éle, el ğat béle bir emr-i mehale.

Sındır bu heyatın ğefesin, {oş nefesin çek,
Vesvasla, öz ğelbivi çekdirme süale.

Ta vardı nefes ğafil olub, münzevi olma,
Zilletle ömür sürme! Bu ğeder éyleme nale.

Bir lehze de séyr ü hareketden dalı ğalma,
Sen bedrsen, o {şatma özün, eşke, hilâlê.

Her şey ki dayandı, ölecek, şübhesi yo {dur,
Her lehze çalış, çal ğelebe derd ü melâlê.

Baş gözlü ğöra ğétmek eger olsa muradın,
Ne ğerbe çévir üz, ne de méyl éyle şimale.

Her bir güleni bilme daha mehrem-i esrar,
Her bir ğelene sirr déme, açma meğale.

İsté'mar elin kes ki, ol kesmeli eldir,
Çün bais odur bir béle dehşetli cidale,

"Şéyda" ğezelin perdede yaz, ço { da ağartma,
Te'sir meger bu ğezel étsin, o ğezale.

ŞEHİDİN ĞANI

Ğem-i canane, yanar sinede méydan vérdim,
Ço{ çalışdım bu yazığ {esteye derman vérdim.

Yâr mene mehrem imiş héyif men ondan mehrum,
İşe bir ba{! Su kenarında susuz can vérdim.

Her çetin işlerimi dehrde asan Ğıldım,
O zamandan ki, canı yarımaya asan vérdim.

Éyd-i ezhide keser {alg göyün Ğurbanı
Men de öz canımı öz yârıma Ğurban vérdim.

O kâman Ğaşlara ba{dım, néce dehşetli ba{ış?
Öz elimle, özümün Ğetline ferman vérdim.

KıĞriyin o{larını sineme dizdim sef sef,
Ersé-yi eşĞde her bir gelene san vérdim.

Her cefa étdi Ğeribim de, dözüb Ğatlaşım,
Ğıymadım düşmene de, cövrüne imkân vérdim.

Her Ğezelde o güzel adını aldım Ğeleme,
Ta ki, öz şöhretime {elĞ ara, ünvan vérdim.

Ariz-i Ğemler elinden üreyim aĞlırdı,
Ğülüşünden dem alıb, Ğemlere tavan vérdim.

Ço{lar azadlığın uğruna canından kéçdi
Men de keskin Ğelemimle çalışıb, can vérdim.

Çöllerin lâlesine ba{dım, ürekden yandım,
Her şehidin Ğanına şahid-i mizan vérdim.

Çünkü Ğandır beşerin varlığının isbatı,
Ğurumuş her damara şé'rimle Ğan vérdim.

İndi canan da bu méydanda benimdir, Şéyda,
Ki, yarın Ğemlerine sinede méydan vérdim.

LÂLEZÂR OLUB

Derd Ğem ölkemden kenare Ğedib,
Sitemin binası tar mar olub.

Gül açıb çemenler, bülbüller o {ur,
Meskenim ne eceb lâlezar olub...

Yurdumu göydular bir zaman viran,
Tainler istedi galmasın nişan.

Durmuşdu baş üste bir gara duman.
Şükr indi duman bir kenar olub.

Yaşasın, meclis-i millimiz her an,
Bizlere emniyet éyleyib éhsan.

Yaşasın ölkenin nezmını guran,
Kinli düşmenimiz {ar ü zar olub.

Dilimde ezberim vetendir, veten,
Şövketim, serverim vetendir, veten,

Sévgili dilberim vetendir, veten
Bu söz eş'arında bir şüar olub.

GAZELLER

SENSİZ

Bahar eyyamıdır, güller açıbdır nocevan sensiz,
Gocaldım, bu bahar ömrüm olubdur çün {ezan sensiz.

Senin hicranın od saldı, ürek yandırdı, éy Léyli,
Odur Mecnun kimi dağlarda tutdum men mekân sensiz.

Görende dane-yi {alın béhişti terk éder Adem,
Seba, söyle ki, vérdim men cenati rayégân sensiz.

Géce rö'yada gördüm vesl olub dilşad olurmuşduğ,
Ayrıldım hicrde tökdüm üzare le {tegan sensiz.

Oturdum gemgin haletle, perişan oldu ehvalım,
Sirişk-i eşkim oldu dideden {éyil revan sensiz.

Egerçi istedim bu sirrimi héç bilmesin eğyar,
Ne çare, gan olan gözden olur sirrim eyan sensiz.

Buyurdum hicr elacı âşiğe mektub-i cenandır.

Néce gëlbim dözer, dilber, gëdib tabü tevan sensiz.

Senin eşgin édibdir Kühken indi bu Şeydanı,
Ki, vurdu tişe başe, vérdi ali imtahan sensiz.

OLAN YÉRDE

Eser galmaz kederden sen kimi canan olan yérde,
Gaçar zülmet, bu aydıdır güneş taban olan yérde.

Geda-yi dergehém, gövma gápından aşig-i zarı,
Meğer olmaz feğir, éy Şehriyâr, éhsan olan yérde.

Beşer daim çeker zillet göre ger yo{du hürriyyet,
Olar avare Mecnun tek cahanda {an olan yérde.

Dünen bu neğmeni bülbül o {uyurdu gül budağında,
Dolanmağ müşkül işdir, milleti nadan olan yérde,

Eser yarpağ kimi zalım, olar pünhan {ecaletden,
Cezası edl ile daim onun divan olan yérde.

Menim şuride bülbül tek mekânım Azerîstan'dır,
Züléy {a'ye ne hacet Yusif'i Ken'an olan yérde.

Déme mümkün déyil bir an cehaletden kenar olmağ,
Cehalet riştesini gırmağ olar, úrfan olan yérde.

Gerek naheğge edlile cahanda éylemek úsyan,
Uçar zülmün binası edlile divan olan yérde.

SENE ĞURBAN OLUM

Sene ğurban olum, éy ğaşı keman, servrevan,
Ğeddimi étdi hilalî ğaşımın fikri kâman.

Ço { gözeller dolanıb görmüşem aleme, beli
Sen kimi görmemişem süreti gül, gönçedehan.

Vardı min sirr-i nihamın ki, désem dil yanacağ,
Ğor {uram ki, démesem de tuta od ruhu revan.

İstedim bildirem ehvalımı o yâre, dédim;
Ğoca halın ne bilir dehrde her taze cavan.

Ser-i küyinde ne gedr éylemişem nale vü ah,
 ٠telğ éder {éyli şikâyet ona, yétmez mi feğan?!

Déme zahid, mene, var hur ü behişt ügbade,
 Huri yarımđı benim, kuyi onun bağ-ı cinan.

Derdimi şem'e dédim, başladı göz yaşı töküb,
 Bes ki, gelbimde görübdür benim esrar-i nihan.

Gözlerimden gece gündüz éderem eşk revan,
 Bu söze şahid olub şem' vérir şerh ü beyan.

GELİRİ

Yanarken hicr oduna indi {oş seda geliri,
 Yeğın ki, vesldir o yâr-i mehliğa geliri.

Görübdü gedriler içre édir o ço { feryad,
 Ğurtarmağa meni o indi ğarşına geliri.

Reğib elinde canım çı {dı görmedim payan,
 Seba gelib dédi: Bu zülme intiha geliri!

Dédi: Bu yâr zeferden gelir sévincek olub,
 Dédim ki, yâr bize {oş gelib, sefa geliri.

Könül ğuşu uçuru başda Şerğ sövdası,
 Bu kôr olan gözüme onda bir ziya geliri.

Seda gelirdi ürekden ğulağ vérib bildim:
 "Sefer sefer" déyerek her zaman neva geliri.

ÉYLER

Ol âşigler ki, vesl-i dilberi daim {eyal éyler,
 Buna héyretdeyem biçareler fikr-i mehal éyler.

Gözü şehla, lebi püste, üzü bir bağ-ı cennet tek,
 Ğaşın méhraba, hüsnün mah-i tabane misal éyler,

Öler hicranla çatmaz yâre, lâkin vesl-i yâr ister,
 Bu növile cahanda gelbiden def'i melâl éyler.

Görende küfr-i zülfün din, imanı vérer bade,

Meger bir dilberin zülfü onu aşüftehal éyler.

Görende dane-yi {alın yéyer hiyle o Adem tek,
Éden terk-i cinanı yar üzünde gare {al eyler.

Éder âşiglerin gelbin çırağban pertöv-i hüsnü,
Üzünden çekse ebri cilvé-yi {ürşid camal éyler.

Dolanar yarın ardınca, töker ru {sarına ğan yaş,
Yatar rö'yade de daim yene fikr-i vüsal éyler.

NÉYLEMİŞDİM SENE MEN

Néylemişdim sene men, éy meh-i taban, dé görüm,
Başladın âşigi zar ile bu ceng ü cedeli.

†enceri naz çekib âşigi öldürme daha,
Sülb olub tab ü tevanım seni bir an görelî.

Kirpiğın o { kimi daim vururi gelbime tir,
Éy kâmandar, nedir niyyetinin mahisili?!

O {lasa gelbimi ger navek-i dilduz-i ferağ,
Şadem ömrün gözelim, yétse seninle eceli.

Men senin éşğine pabend olalı Mecnûn'em.
Odur Léyli déyerek séyr édirem men cebeli.

Éşğın alemde pozulmaz géde ger mal ile can,
Bir binadır bu mehebbet ki, onun yo { {eleli.

Ehd ğılmışdı ki, Şeyda gezeli terk éliye,
Seni görcek alışıb yazdı bu şirin gezeli.

ŞAİRLER MECLİSİNE²⁰⁰

†ezan geldi yéne baran pozub nezm-i gülüstani,
Açıbdır zülm elin bağda, véribdir çövr-i yeğmanı.

Nedir bu ruzigâr-i dun, édir insanları mehzun,
Açaydı kâş digergün iki üzlü bu dövrani.

²⁰⁰ Şairler Meclisi: 1941-1946 yıllarında Tebriz'de yayımlanan "Veten Yolunda" adlı gazetenin maiyetinde kurulan bir meclistir. Şiirde bahsi geçen Eli Fitret, Ebül Ğasım, Kemalî, Seid Méhdi, É'timad, Bilal Nesirî bu meclisin üyeleridir.

Ki, gâh nôvbahar éyler, gahi Léyl ü nehar eyler,
Gehi efsurde zar éyler, véreergâh éyş-i tulani.

Könül yékreng insanlar eger méyli ola görsün,
Gerek gelsin edeb gülzarına étsin tamaşanı.

Özü tesdiğ étsin kim bu gülşen taze ve terdir,
Eger min fitne étse çer{ solmaz bağ ü bostanı.

Açıbdır rengbereng güller, o{ur şuride bülbüller,
Vérir min vecd her gelbe göre herkes bu şüerani.

Déyim élm kemalından oların ferd ferd etdi,
Ki ta herkes gör yo{dur bu bağın zerre nöğsani.

Bu meclis fe{r édir her an Eli Fitret kimi şe{se,
Ki, şé'ri éyleyib héyran bugünde Azerîstan'ı.

Mene mümkün déyil étmek onun vesfin bu fikrile,
Tevana yo{dur şakirdde ki, yazsın vesf-i ustani.

Fünun-i şé'rde mahirdi çünki É'tümadül heğ,
Neye lazımdı ziyet eylemek bes ru-yi zibani.

Bina-yi şé'r Çavuşı {eyalından olub möhkem,
Onun hübbül veten fikri ehate étmiş her yanı.

Rübabi şé'rde Sehraf édib sehr-i hilâl étđi,
Eger baver gılammasan onu sirkü gülüstani.

Dérefşişé'rde daim çı{ıb menguru banüsret,
Müzefferdir ona şöhret coşur ço{teb-i ümmani.

Gezelde mahirü kâmil biri de Düzdüzanidir,
Ki, eşarı vérer pejmürde cane tezeden canı.

Egerki Azeroğlu eşge münkirdir, gezel yazmaz,
Héca vezninde her şé'ri olubdur diller ünvanı.

Gezel daim yazar Mehzun ve şirin {oş beyan éyler,
Nigârü hicr elinden daima éler o efganı.

Ba{anda İmen'in eş'arına şirindi şekerden,
Egerki taze şairdi, veli şé'ridir ürfani.

Eger tekrar ola sözler ve ya ki, şayegân olsa,
Éder ehl-i hüner be {şiş bu gün Yehya Şeyda'nı.

SEN DÉYEN OLDU, MEN DÉYEN?!**-Sabir'e nezire-**

Söyle mene görüm, dadaş, sen déyen oldu, men déyen?!
Başuva düşdü indî daş, sen déyen oldu, men déyen?!

Sen démedin meger ölüb yo {ducanı cemaetin,
Canı da olsa billahi yo {du ğanı cemaetin?
Men de yadında var, dédim déme ki, yo {du ğeyretin!
Gizli emeller oldu faş, sen déyen oldu, men déyen?!

Hübb-i vetendi meğsedim söylemedin cemaete?!
Amma inanmadın velî zerre ğederu millete.
Men de efendim, söyledim başlama böyle bidete,
Sen de atırdın onda ğaş, sen déyen oldu, men déyen?!

Men démedim mi, ay yazığ, boş yere sen hırıldama,
Ĝarğa kimi atılma ço { me'rekede fırlıdama.
Tanbura çalma bizlere ğır ğır édib ğırıldama,
Tutmadı hiyleler de baş, sen déyen oldu, men déyen?!

Sen démedin ki, Azerî yurdu gerek {erab ola,
Milleti cövr ü zülümden daimi dil kebab ola,
Ĝoymaram idealına héç biri kamiyab ola,
İndî işin olubdu yaş, sen déyen oldu, men déyen?!

Men démedim mi Tebriz'in vardı reşid cavanları,
Şirleri, mücahidi, serbazı, ğehremanları.
Meclis-i millî, encümen, firğesi, parlamaları,
Orda bişirdi millet aş, sen déyen oldu, men déyen?!

Men de yadında var, dédim başını salma cencele,
Ĝelyanı çek, uy hirsini, ğurma bu millete éle.
Hell olunar bu ğün sabah a {ırırı sirr-i mesele,
Étme bu ğeder sen telaş, sen déyen oldu, men déyen?!

Gör néce Azer övladı fe {rile ittihad edib,
Ruhunu serdarın bu ğün ğebrde {éyli şâd edib.
İzzet ü şe'ni ceddimiz bizlere irsi yâd édib,
Kes sesini, séyid dadaş, sen déyen oldu, men déyen?!

**İSMAİL CAFERPUR (İsmayıl Ceferpur)
(1925 - 1977)**

İsmail Caferpur 05 Mart 1925'da İran Azerbaycanı'nın Selmas şehrinin Dilmegan (Şahpur/Sadağyan) kentinde dünyaya gelmiştir.²⁰¹ Ana dili olan Türkçe ile okuma yazmadan mahrum bırakılan milyonlarca İran Türk çocuğu gibi Caferpur da orta tahsilini Fars dilinde almıştır.

1941-1946 Azerbaycan ve İran Türkleri Bağımsızlık Mücadelesi'ne gönüllü olarak katılan şairlerden birisidir.

İsmail Caferpur 1942 yılında Tudeh Partisi'ne üye olmuş daha sonra 1945 yılında Azerbaycan Demokrat Partisi üyeliğine geçmiştir.²⁰²

Salmas'da milis reisi, Tebriz Şehir Milis İdaresi'nde şube müdürü görevlerinde bulunmuştur. Ancak Tahran Şah kuvvetleri Aralık 1946 ayında Rus ve Avrupa güçlerinin desteği ile Tebriz'i işgal edince o da Bakü'ye sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. O zamana kadar yüksek tahsil imkânı bulamayan Caferpur, 1946 yılında "Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Şerğşünaslıg Fakültesi"nde yüksek tahsile başlamıştır. Şiir yazmaya da bu yıllarda adım atmıştır.

1952-1956 yılları arasında "Azerbaycan" gazetesinde çalışmış, 1956-1960 yıllarında Moskova'da, yüksek lisans tahsili almıştır. 1958-1963 yıllarında Azerbaycan Demokrat Partisi'nin organı olan "Azerbaycan" dergisinin mes'ul müdürü olmuştur.

Şiirlerinin bir kısmı 1949-1955 "Gardaş Töhfesi", "Sulhun Kêşiyinde", "Gelecek Bizimdir" ve "Azadlıg Yollarında" adlı almanaklarda ve "Cenûbî Azerbaycan Şairleri" adlı kitapta yayımlanmıştır.

İsmail Caferpur, 1958 yılında "Azerbaycan Yazarlar Birliği"nin üyesi olmuştur.²⁰³

1964'te Azerbaycan İlimler Akademisi Nizamî Edebiyat Enstitüsü'nde akademik çalışmaya başlamıştır. 1967 yılında "Cenûbî Azerbaycan Demokratik Şé'rinin İnkişaf Yolları" konulu tezini savunarak "filoloji ilimleri namzedi âlimlik derecesi" almıştır. (Bu unvan Türkiye'de doktorluk ünvanı ile eş değerdedir.)

1964-1967 yıllarında Azerbaycan Radyosu'nda dış yayınlar baş redaktörü olmuştur.

İsmail Caferpur, Nizamî Edebiyat Enstitüsü'nde XIX. asır Azerbaycan Edebiyatı Tarihi ve Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı şubelerinde baş ilmî işçi olarak çalışmıştır.

²⁰¹ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 150.

²⁰² A. g. e., s. 150.

²⁰³ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 242.

18 Şubat 1977 günü ansızın vefat etmiştir.²⁰⁴
İsmail Caferpur'un şiirlerinden örnekler:²⁰⁵

CENUB'A MEKTUB

Bahardır... Yéne de bizim çemenler
Géyibdir éynine zümrüd paltarı.
Güneş saçlarını hörür her seher,
Eriyir şam kimi dağların ğarı.

Bulanıĝ ğar suyu uca dağlardan
A ğdıĝca uzanır ĝan damarı tek,
Lâle baş ĝaldırır torpaĝdan her an,
Suyun gelişinden heveslenerek.

Ğışın möhnetinden azad olaraĝ,
Neĝmekâr bülbülün açılır dili.
Derin nefes alır sévinçle torpaĝ,
Esdıĝce baharın mülayim yéli.

Bu bahar çağında alovlu ĝelbim
Senden ayrı déyil, inan, sévgilim.
Helelik vesline çatmırsa elim,
Seni düşünürem her an, sévgilim.

²⁰⁴ Téymur Ehedov, Azərbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 242; Cenübü Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 227. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 1978 olarak gösterilmiştir (A. Eliĝızı, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenübü Azərbaycan Edebiyyatı Münteşebatı, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s. 118.)

²⁰⁵ A. Eliĝızı, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenübü Azərbaycan Edebiyyatı Münteşebatı, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s. 118-122; Cenübü Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 227-235.

Méhriban sévgilim, uzun géçeni
Gözümün önünde görürem seni.
Bilirem çatılmış gelem gâşların,
Vurğunu olduğum uzun saçların,

Düşüb yaraşığı çiyinlerine...
Yol çekir o gara gözlerin yéne.
Her gün eşitdikce sen bed bir şeber,
Lekesiz gelbine çarpaz dağ olur,

Üreyin od tutur, gezeble dolur.
Alovlar içinde boy atdıgca sen,
Geri galmayırsan mübarizeden.
Çovğunlu, boranlı, gör {unc géceler

Önünde olsa da min gör {u, {eter,
Ezmlle, hünerle doğma firğenin.
Başa çatdırırsan gösterişlerin.
Nümayiş olanda gehreman tekin

Elinde plakat, ba {ışında kin,
Sıranın önünde ucalır sesin,
Her sözüm neğmeye çevrilir, inan,
Darı {ma bir anda ayrılığımdan.

Men şimal élinde, gan gardaşımın
Azad ölkesinde nefes alıram.
Güneşden nur almış iki gözümle
Şimaldan cenuba nezer salıram.

Görürem vetende a {an ganları,
Orda at oynadan hökmanları,
Ayağı gandallı gehremanları,
Sabahın eşgiyle çarpışanları.

Üreyim alışır, od tutur, inan!
Gelbini sı {masın bu gem, bu hicran.
Doğrudur, çetindir hicran, intizar,
Hicransız vüsalın ne me'nası var?

Heyatda gaydalı ezel binadan
Ayrılığ çı {arır eşgi sınağdan.
Sévgilim, bilirem bir imanla sen
İntizar intizar yolun üstesen.

Gözünü dikibsen şimala sarı,
Teyalen duyursan bu şen baharı.
Déyirsen: Bes haçan yarım gelecek,
Könlüm açılacağı, üzüm gülecek?

Yéne de tutacak nazik elimden,
Neğme dinleyecek şirin dilimden.
Sora da bu yurdda çiyin çiyine
Büsad guracağığ hünerle yéne...

Sévgilim, bu heyat, bu mübarize,
Bizi çatdıracağı bir birimize.
Goy ağır gelmesin ayrılığ sene,
Bizim de küçede toy olar yéne.

Yorulma döyüşden, mübarizeden,
Poladdan yoğrulmuş partiyamız var.
Senin iradene inanıram men,
Şübhesiz gülecek üzüne bahar.

O heyat o dehşet ço { sürmeyecek,
İnan ki, sévgilim, bir gün gelecek
Yéne duyacağığ şirin dilinden
Zefer neğmesini güle güle men.

Şimalda, cenubda bir olar bahar,
Bölünen bir ürek yéne govuşar,
Onda éşitmerem hicran sesini,
Yazaram mehebbet teranesini!

SEN ÖLMEDİN

-Fedai dostuma ithaf edirem-

Hava bulud, şa{ta ğuru, güneşin de rengi solğun,
Ço{ derinden nefes alır ana Tebriz yorğun yorğun.

Odur! Yéne dar ağacı ucalıbdır méydançada,
Mûsiği de ölüm marşı çalır yéne asta asta.

Sef çekibdir şerid kimi şahenshahın eskerleri,
Sıraların ğabağında satğın Téhran efserleri

Lovğalanıb, bir birile utanmadan danışırlar.
Gözlerini süzdürürler dörd terefe {umar {umar.

Méydançanın etrafında ağbirçekli analar da,
Min heyecan kéçirirler, gözleri de ğalıb darda.

Odur! İndi veten oğlu sernizeler arasından
Ğaşlarını çatıb ba{ır, üreyinde sonsuz heyecan,

Keder dolu bir ürekle ana süzür öz oğlunu,
Éle bil ki, yérin, göyün ağırlığı sı{ır onu.

Ba{ışında, görkeminde merd ananın olsa da ğem,
Meğrur meğrur ba{ır ancağ, gözlerinde görünmür nem.

Déyir: Menim igid oğlum, halal olsun südüm sene,
Son nefesin ğalana dek sadığ ğaldın vetenine!

Gözlerimin ğabağında baharımın gülü solsa,
Yalvarmam azğınlara, ana ğelbim ğanla dolsa,

Bir igidin anasıyam, polad kimi iradem var,
Men bir dağam, yı{abilmez temelimden sert tufanlar!

And içibdir bizim éller senin ölmez emeline,
Her fedâi tûfengini alacağdır öz eline,

Son zefere çatana dek ön sırada vuruşacağ,
Bu torpağlar al güneşli bir baharla ğovuşacağ!

Héykelini yükseldecek, yükseldiğce doğma veten,
Sen ölmürsen, igid oğlum, döyüşlerde bizimlesen!

Serheng bunu dinlediğce gülüş gezir dodağında,
Emr éleyir: Çekin dara, anasının gabağında!

Ėoy oğlunu darda görsün, yéne gelbi çoşub daşsın,
Zehmet çekib böyütdüyü "gehremanla" vidalaşsın!

Mehbus susub gulağ asır, üreyinde fırtınalar
Dalğalanır deniz kimi, ba {ışında min me'na var...

Bu sükûtle vidalaşır, dostlarıyla o bir anlığ,
Bir az kéçir hiddetlenir, o sükûtu pozur artığ,

Déyir: Murdar üzünüzü son nefesde görürem men,
A {ırınız éle bu an gelib kéçir nezerimden.

Bu gün meni öz goynuna alacağdır ana torpağ.
Bu méydanda gelecekde mehkemeniz gurulacağ!

Béş milyonluğ {algımızdan bir mübariz eskerem men.
Dönmerem men öz yolundan, partiyamdan, meslekimden!

Ėoy le'netle yâd olunsun sizin murdar emeliniz,
Hağğ yolunda alnı açığ canımızdan kéçirik biz.

Ço { kéçibdir bizim éller béle ganlı fırtınadan,
Men ölsem de azad güne çı {acağdır Azerbaycan!

Sévinmeyin, öyünmeyin lovğa lovğa bu saat siz,
Hağğ yolunda ölürükse, ölmeyecek emelimiz!

Éle bil ki, o igidin her sözü bir bomba olur,
Bu sözlerden celladların üreyine gor {u dolar.

Külek esir, tufan göpur, yér üzüne çökür gara,
O gün igid fedâni yaramazlar çekir dara,

Söndürürler gehremanın yanan heyat çırağını,
Her gün béle söndürürler béle bir ananın ocağını.

Lâkin onlar ölmeyirler, ölmeyirler, héç va {t, inan
Milyonların üreyinde yaşayırlar zaman zaman!

HEKİM GİZ

Hele yadımdadır néçe il gabağ

Boranlı gış günü kéçdik Araz'dan.
İlk görüş az oldu, ayrıldığı, ancağ
Görkemini çışmadı yadımdan, inan.

Şaşta çoş sert idi, hava ğaranlığ,
Araz ğemli ğemli coşur, açırdı.
Sahilde yanaşı durduğ bir anlığ,
Sayrışan ulduzlar bize başırdı...

Be'zen pıçıldışıb iki dost kimi
Şikâyet édirik taleyimizden.
Ğelbini sışdığca ayrılığ ğemi,
Gara gözlerin de dolurdu be'zen.

Doğma partiyamız açdı gözünü,
Hünerle atıldın heyata, éy ğız!
Unutdun ayrılığ, ğurbet sözünü,
Özünü salmadın bir an da yalğız.

Seni séve séve bu doğma veten
Basdı öz bağrına bir ana kimi,
Bakı'lı ğızı da mektebde be'zen,
Dolandı başına pervane kimi.

Mektebde, küçede gezdiniz ğoşa,
Ğoymadı darışın odlu üreyin,
Ğiyetli vaştını vérmedin boşa,
Burda çiçeklendi arzun, dileyin...

Be'zen de géceler öz otağında
Yatmadın, yuşuna haram da ğatdın.
İmtahan gününde, sorğuş çağında,
Dilin dolaşmadı, arzuna çatdın.

Çalışdın inadla, hüner gösterdin,
Heyat mektebine çışdın vüğarla.
Çektiyin zehmetin barını derdin,
Ğovuşdun neş'eli bir ilk baharla.

Aylar, iller kéçir görüşümüzden,
İndi boy atıbsan, yaşa dolubsan.
Başında ağ leçek, ağ şalatda sen,
Testeye başırsan, hekim olubsan.

Bu gün feş etmeye haşlısan, öyün!

Elinde senetin, hünerin vardır.
Daha dalda ğaldı o dövran, o gün,
Seni doğan ana ne be {tiyardır!

İndi her {estenin nebzini tutcağ,
Arayıb derdine tapırsan derman.
Va {tsiz ölümlere çekirser ğelem,
Senden heyat alır yéniden insan.

Sabah al güneşli zafer gününde
Araz'ın ğelbini yarıb kéçerik.
Tebriz'de ağ {alat yéne eyninde,
Vüsal badesini birge içerik.

UNUDULMAZ GÜN

-Meşrute inğilabının 45. ildönümü münasibetile-

Tari { yaşa dolur, mübarizeler
Çı {arır sınağdan merd insanları.
Her bir ağ vereğde yazılan eser,
Yaşadır hürmetle ğehremanları.

Bu ana torpağda bizim babalar
Az ğılinc çekmemiş azğın éllere,
Her daşın dibinde ğanlı bir mezar,
Canlı bir şahiddir öten illere.

Bu doğma torpağın üreyine ba {,
Daima vurğusu, döyüntüsü var.
İğidler ğanına boyanan torpağ,
Bize babalardan ğalmış yadigâr.

Hele düşmeyibdir dillerimizden
Serdar'ın şerefli, ğehreman adı.
Esrler kéçse de müğeddes veten,
Ezizleyecektir sadığ övladı.

Bu gün ğüdrét ile mücahidlerin,
Yükselib vetenin zefer bayrağı,
Dumanlı üfüğden aydın seherin
Azer éllerinde gelib sorağı,

Şimal güneşinin ilk şüaları,
Saçıb ğoca Şerg'e bizim ölkeden.

Aslanlar oynağı, odlar diyarı,
Oyanıb şimalın al şefeginden.

Bu şefeg heyatda héç sönmez, inan,
Çün onun alovu üreklindedir!
Elimiz çekinmez gasırğalardan,
Serdar'ın güdreti bilgilerdedir.

Yéne de {algımın iradesile
Kesiler yadların ganlı pencesi.
Heyatdan el üzer son nefesile,
Ucalar gurtuluş zefer neğmesi.

EBÜLFEZL HÜSEYNÎ HASRET (Ebülfezl Hüséynî Hesret) (1922-1987)

Ebülfezl Hüséynî 1922²⁰⁶ yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Emir Aslan'dır. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de yapmıştır.

1945-1946 yıllarında yapılan "Güney Azerbaycan ve İran Türkleri Bağımsızlık Hareketi"nde grup liderliği yapmıştır. "Azerbaycan Muhtar Hükûmeti" Ruslar'ın ve Avrupalıların desteği ile Tahran hükûmeti tarafından yıkılıp, akabinde milliyetçi ve hürriyetçiler öldürülmeye başlanınca, Ebülfezl Hüséynî, Bakü'ye sığınmıştır.

Bakü'de diş hekimliği fakültesine girmiş burayı üstün başarı ile bitirmiş ve bir müddet diş hekimi olarak çalışmıştır. Fakat orta okuldan itibaren edebiyata duyduğu derin heves onun bu mesleği yürütmesine müsaade etmemiştir. Bu defa Azerbaycan Devlet Üniversitesi'ne girmiş ve filoloji fakültesini bitirmiştir (1949-1954). Bir müddet orta dereceli okullarda edebiyat öğretmenliği yapmış daha sonra gazeteciliğe başlamıştır. Edebî çalışmalarını da ciddî bir şekilde devam ettirmiştir. Şiir, hikâye ve tercümelerini zamanın basınında yayımlamıştır. İlk şiir kitabı "Mehebbet Alovları" 1961 yılında yayımlanmıştır. "Hesret" mahlası ile yazdığı gazelleri onun sanat gücünü göstermesi bakımından çok önemlidir.

Farsça yazdığı gazeller Tacikistan'da da defalarca yayımlanmıştır. Ayrıca onun birçok tiyatro eseri de mevcuttur. Nesîmî'nin hayatını konu aldığı manzum dramı bir kaç kez sahnelenmiştir. Çocuklar için elliden fazla şiir, hikâye ve masal yazmıştır.

Ebülfezl Hüséynî, tercüme sahasında da önemli çalışmalar yapmıştır. O, Nizamî, Hakanî, Katran Tebrizî, Felekî, Camî, Nevaî, Evhedî, Baba Tahir Üryan, İrec Mirza, Pervin Hanım E'tisamî, Şehriyâr, Ârif Kazvinî, Dehhuda gibi edebî simalardan tercüme yapmıştır. O aynı zamanda orta asırlarda Arapça yazan Azerbaycan şairlerinin eserlerinin bir kısmını da Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme etmiştir.

Ebülfezl Hüséynî, Mirza Alekber Sabir'in Farsça yazdığı eserlerinin hepsini Azerbaycan Türkçesi'ne çevirmiştir. Hafız'ın seçilmiş eserlerini tercüme edip ilk defa kitap halinde yayımlatmıştır.

Ebülfezl Hüséynî'nin, Azerbaycan edebiyatını Fars okuyucularına tanıtmak

²⁰⁶ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tariğine Bir Başış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 245; Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 137. Ebülfezl Hüséynî Hasret'in doğum tarihi bazı kaynaklarda 1925 olarak yazılmıştır: Cenübî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 236'da ve A. Eliğızı, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könlü Candan", Cenübî Azerbaycan Edebiyatı Münte'ebati, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s. 123.

için yaptığı çalışmalar da takdire lâyıktır. Onun tercümesiyle Vakıf'ın gazelleri, Samet Vurgun ve Halil Rıza'nın bir dizi şiiri Tacikistan'da neşredilmiştir. Yine onun tercüme ettiği Hüseyin Cavid'in "Şeytan" piyesi Tacikistan Devlet Tiyatrosu'nda sahneye konulmuştur.

Ebülfezl Hüseyinî, 1961 yılında Bakü Devlet Üniversitesi'nde akademik çalışmaya başlamıştır. 1968 yılında "Mirze Ağa Tebrizi'nin Hayat ve Yaratıcılığı" konusunda hazırladığı tezi ile filoloji ilimleri namzedi âlimlik derecesi (doktor unvanı) almıştır. Bu arada "Nizamî İrsinin Şergde Neşri Tarihi" adlı monografisini hazırlamıştır.

Diğer yandan Nizamî'nin divanının tenkidî metnini uzun bir ön söz ile Farsça olarak tertip etmiştir.

Ebülfezl Hüseyinî, eski Azerbaycan Türk medeniyetine -Azerbaycan Türkçesi'ne, mûsikisine, tiyatrosuna, resim ve mimarisine- ait bir dizi araştırma yapmıştır.

Nesîmî, Hatayî, Şükûhî, Halhalî, Nebatî, Karadağî, Endelib, Hâdî gibi klâsik şairlerin eserlerinin yayıma hazırlanmasında büyük katkılar sağlamış, redaktör ve tercümeçi olmuştur.

"Hacı Kerim'in Ay'a Sëyaheti", "Men Bu Cahana Sıgmazam", Dedem Mene Kôr Déyib" adlı tiyatro eserleri Azerbaycan'da defalarca sahneye konulmuştur.

Azerbaycan Türkçesi'ni tenkit eden Farslar'a cevap olarak "Haydar Baba" ölçüsünde yazdığı 2600 mısralık "Göpuzden Gopan Ünler" adlı sade Türkçe manzumesi çok meşhurdur.

Şair adından da anlaşıldığı gibi kendi hayatını konu alan "Menim Maceralı Hayatım" adlı bir de roman yazmıştır.

Göktürk Alfabeti ve Göktürk Abideleri üzerine de ciddî araştırmalar yapmış ve önemli fikirler ileri sürmüştür.

1979 yılında İran'da Şah rejimi yıkıldıktan sonra Tebriz'e dönmek istemişse de muvaffak olamamıştır.

Nahçıvan'da yayımlanan "Şark Kapısı" gazetesinde yazdığı "Ermeniler Azerbaycan'da Katliâma Hazırlanıyor" adlı yazısından dolayı Azerbaycan komünist partisi başkanı ve devlet başkanı Kâmuran Bağirov tarafından işkence ettirilmiş, bu işkenceler sonucunda felç olmuş ve 1987 Aralık ayında Bakü'de yıllardır hasretinde olduğu güzel Tebriz'i göremeden vefat etmiştir.²⁰⁷

Ebülfezl Hüseyinî'nin eserlerinden örnekler:²⁰⁸

HESRET

²⁰⁷ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 138; Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi'ne Bir Ba'ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 246.

²⁰⁸ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tarihi'ne Bir Ba'ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 247-248; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 237-243; A. Eliğızı, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Munte'ebati, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s. 124-128.

Hesretem, hesret sene, doğma diyârım Tebriz'im,
Göynunu séyrétmeye yo { i {tiyârım, Tebriz'im.

Könlümü bir gün açaydım, sen göreydin gemleri,
Âleme sığmaz benim derdim, ğubarım, Tebriz'im.

Sende mümkündür feğet tapmaz könül dildârını,
Yo { benim cennetlere bir i'tibârım, Tebriz'im.

İsteyim eşğim, melalım, ruhumun ilk oylağı,
Gülşenim, bağçam, bağım, yazım, baharım, Tebriz'im.

Harda olsam men, adınla fe {r édib yükselmişem,
Sen olmusan iğtidârım, ifti {arım, Tebriz'im.

Sendedir aydın güne elvan şefeğli dan yérım,
Éy ümidler me'bedi, sebrim, ğerarım, Tebriz'im.

Hesretem, hesret sene, yollarda ğalmış gözlerim,
Sensen, ancağ sen, benim son intizârım, Tebriz'im.

BİZİM VETEN

Bizim éller Cavaşirler yétirib,
Babekleri böyütmüşdür bu diyar.
Gızıl güller, benövşeler bitirib,
Tari { boyu ğazanmışdır ifti {ar!

Settar Tıan'ın, Bağır Tıan'ın cür'eti
Yér üzünde olub bir böyük dastan.
Tıyaban'i böyük alim şöhreti
Yaşayacağ bu ölkede her zaman.

Aslan kimi esir düşüb düşmene,
Düyünlenib ğaşlarının arası.
Baş eymerem déyir yoldan ötene!
Sağalacağ bu sinemin yarası.

Héc bir zaman övladını unutmaz,
Bu igidler, ğehremanlar ölkesi.
Tufanlardan éhtişamı pozulmaz,
Çiçeklener yaylağları, çölgesi.

İndi borcdur her ğocaya, cavana,

Ėurban vére öz canını yurduna.
İfti {ardır her vicdanlı insana,
Azadlığcün tóke Ėanın yurduna.

SilahlanáĖ senetile, élmile,
Ėurtuluşun geleceyi bundadır,
Göz dikibdir éllerine bu veten,
Bizlerin de ümidimiz ondadır...

EYİLMEZ

(Süléyman Rüstem'e cavab)

Könlümde nakesden hiss-i intiğam,
Ruhumda ülvîyyet tutubdur meğam,
ÉşĖimde sabitem, ne Ėeder varam,
Emin ol, inan ki, bu baş eyilmez.

Azadlığ eşĖile döyünür ürek,
Béle bir arzuyla döyünsün gerek,
Temiz vicdanına pak and içerek,
Menim bu élerim Ėardaş, eyilmez.

Böyük ecdadının igid övladı
Getirib yadına ölmez ecdadı,
Döyüş günlerinde Ėılnc oynadı,
Boyansa al Ėana dağ daş, eyilmez.

Bir zaman ürekden tenden ayrıldığ,
Ne derdler çekmişik yaşından artığ,
İndi öz könlünden ilham almışığ,
Olmaz bu {algımız çaş baş, eyilmez.

Kéçse de gündüzüm, hem gécem Ėara,
Deyse de Ėelbime minlerle yara,
Bağlıdır varlığım ehde ilĖara,
Kim olsa menliye sirdaş, eyilmez.

Bir baş ki, insanın ifti {arıdır,
EĞlidir, huşudur, iğtidarıdır,
Her neden Ėiyetli تنها varıdır,
Dünyalar étse de telaş, eyilmez.

İSTİĞBAL BİZİMDİR

Yéne salmışdır üfûgler ğara şal,
Ana Tebriz'de büyük tehlike var.
Her taraf ğemdi, müsibetdi, melâl;
Acı payize dönüb şanlı bahar,
Uçuşur yarpağlar.

Boz duman bürgelemiş dağları da,
Ağlayır yer, uca göyler, men de.
Soldurub şa {ta bütün bağları da,
Göze çarpmazdı çiçek gülşende,
Nesteren, süsen de.

Al güneş gizlediben saçlarını
Nakam olmuş iğidin dilberitek,
Servler de eyib öz başlarını,
Hem uyuldardı feğan ile külek
Ahu zar éyleyerek...

Da {manın çölleredir penceresi,
"Lâle" semtinde, şherden kenara;
Canlanır gözde elem menzeresi,
Ba {iram men o solu {muş diyara,
O pozulmaz vüğara.

Şüşeden bir yığın insan görünür,
Gâh da bir ses duyuram onlardan.
Üreyim sinede ğuş tek döyünür,
Yeğîn isterdi ki, uçsun oradan,
Ona yo {dur imkân.

İsterem bilmeye bu hadiseni,
Çulğayıb fikrimi sonsuz heyecan.
Şur tutub geħre boğmağda meni,
Terk édib menzili ğaçdım héyan,
Halı tutğun, nalan.

Çatıban kütleni gördüm ğemli,
Hem de héyrettedir ancağ ki, neden?
İzdiham artmada, gözler nemli,
İreli kéçdim o dem zehmet ilen,
Séyr édib diğğetilen, men.

Bir nefer efseri gördüm yaralı,
Gülmeyir çöhresi lâkin mesrur.
İzdihamdan néçe addım aralı,

Uca bir dağ kimi durmuş, meğrur,
Alnında gürrur.

Sanki aslandır o, zencire düşüb,
Yığılıb dövresine vehşiler.
Garşısında néçe cellad düzülüb,
Yo {dur onlarda adamlığdan eser.

Dâd édiller bacısı, hem anası,
Talğı tutmuşdu keder, gem, dehşet.
Béle söylerdi o éller balası:
- Éyleyin sözlerime siz diğğet!

Men ne yağı, ne de güldür, ne {anam.
Ne oğurluğ, ne de gan éylemişem.
Ne de bir namus için kec ba {anam,
Pak böyütmüş meni çün pak ölkem.

Lire, dollara veten satmamışam,
Ne de men {ariciler növkeriyem.
Gan içib, müfte yéyib yatmamışam,
Men azadlığ yolunun esgeriyem.

Göz açıb bağı görenden dilimi,
Şahların zülmüne üsyan étdim.
İstedim gurtula gemden élimi,
Canımı {algıma gurban étdim.

Diridir çünki mügeddes vetenim,
Alacağ goynuna daim meni de.
Goy bu gün gane boyansın bedenim,
Tutacağ bir béle gün düşmeni de.

Ğoca serheng açıb ağzın bu zaman
Bağırıp söyledi: "Ateş, ateş!"
Efserin sinesini vérdi nişan,
Éle bil yandı semalarda güneş.

Duyğusuz, gelbi gara azğınlar
Açdılar ateşi, ancak ki, niye?
Hağğını duymayan o satğınlar
Bilmedin bir kimin emrile, kime?!

Ses déyib dağlara eks oldu bu an,

"Berno"lardan²⁰⁹ atılan tir sesine,
Goparağ dehşet ile bir tufan,
Şerik olsun vetenin güssesine.

²⁰⁹ Bérno: Bir çeşit silah.

Ŧalgı içinde hareket sanki deniz,
Dalğa vurmağda bu dem her yérden.
Ėatı çen içre iterken Tebriz,
Min {eyal ile ba {anlar birden

Ėaldırıp nale: "Oğul, can! dédiler,
"- Mehv ola dövlet-i İran" dédiler.
Ėor {madan indi ölümnden, oddan,
Efserin ne {sin alıb ellerine.

Eydiler başlarını hörmetle,
El çekib izzet ile téllerine,
Dédi bir şe {s bu cür hiddetle:
- Bu a {an ganlar olub bir ümman,

Âleme ses salacağ fırtınası.
Çarpışan dalğaların ardından
Yanacağ göyde seadet ziyası.
Al Ėanınla gül açarken bu diyar,
Héykelin bir Ėala tek yükselecek!
Yatdığım torpağ olub bir gülzar,
Daima fe {r édecekdir gelecek!

İŞİĞ SAÇIR AZERBAYCAN

Eziz veten Azerbaycan,
Senin uca, bu dik başın
Neler çekib azğınlardan,
Ėan ağlayıb dağın, daşın,
Olmayıbdır bir sirdaşın.
Her bir vehşi yoldan öten
Od vurubdur çemenine.
İsteyibdir sahib ola,
Bu igidler vetenine,
Ancağ görüb güdretini,
Éllerinin hümmetini.
İki yére böldü haray,
Ac Ėurd kimi yadlar seni.

Şahlar çarlar diş Ėıçırdı,
Ağlar göydu bu veteni.
Dağ çekilib çaprazıdan,
Üreyinden yaralısan.
Azerbaycan, éy gül diyar,

Gelin kimi bezeklisen.
 Néçe dahi baş galdırıb,
 İfti farla bu ölkeden.
 Medeniyyet gülşenisen,
 Ğehremanlar meskenisen.
 Bir gün geler güle güle
 Bürünersen al ğumaşa.
 Dünya durub her terefdən
 Éyler sene hey tamaşa,
 Güneş kimi görer cahan
 İşığ saçır Azərbaycan!....

KORÉYALI ĞARDAŞIMA

Sen "Veten!" söyleye girdin méydana,
 Başına od tökdü ğesbkâr yağı.
 Od vurub yurdunu ğoydu virana,
 Al ğana boyandı veten torpağı.

Bomba yağdıranda o yadélliler
 Bil ki, men de sizin cephenizdeyem.
 O günü görmüşdür bizim de diyar,
 Analar tutmuşdur oğluna mâtem.

Düşmen de azadlığ déye hay salır!
 Görür öz işini gizli hileler.
 Yâd "ğardaş" olsa da yadlığda ğalır,
 Mekrile özünü onlar dost éler.

Görürem dağılır kendler, şehirler,
 Dağların başını çulğayır duman.
 Ğardaş, seninkidir bütün bu yerler,
 Kécecek bu dehşet, bu ateş, bu ğan.

Ğoyma parçalansın ana vetenin,
 Onu öz ğelbin tek bütöv sa {la sen!
 Sağalmaz könlünün yarası senin,
 Eger parçalansa heyatda veten.

Möhkem dur, möhkem vur, göz dikib sene,
 Hindli de, zenci de bunu ya {şı bil,
 Aydıdır hamıya, yeğindir mene,
 Ğelebe günleri uzağda déyil.

Azadlığ,

seadet,
sulh,
heyat.
heğiget!
Bu yolda el ele véribdir {alğlar.
İnsanlığ gelege çalacağ elbet,
Sarsılmaz éller tek bir ar {ası var!

SEYİD SELMAN HÜSEYNİ
(1925 -)

Selman, 1925 yılında Tebriz’de dünyaya gelmiştir. Çocukken iyi bir dinî öğrenim görmüştür. Küçük yaşlarında babasını kaybedince, kalabalık nüfuslu ailesinin yükü onun üzerine kalmıştır. Ömrü sıkıntılar içerisinde geçmiştir. Bir taraftan yoksulluk ile mücadele ederken bir taraftan da devrin Şah yönetiminin aşırı baskısıyla mücadele etmiştir.

Her fırsatta İran Türkleri’nin meselelerini ve halkına, vatanına karşı olan sevgisini şiirlerinde dile getirmiştir. Şiirlerinde “Hüseynî” mahlasını kullanmaktadır.

Seyid Selman Hüseynî’nin bir şiiri:²¹⁰

DAĞLAR

Ne güzel saf çekib dereli dağlar,
Goyunlu, güzulu, berele dağlar,
Gışda ağ köynegin géyer eğnine,
Yazda gül çiçekle garalı dağlar.

Suları gaynaşib coşğun çatışar,
Gartallar laçınlar sende yatışar,
İttihadla birbirine çatışar,
Öz yoldaşın gözler, havalı dağlar.

Bir zaman gün dutar, bir zaman duman,
Döşünde gül çiçek açmış al elvan,
Gurdların elinden çekmez elaman,
Bülbüllü, kehlikli, férelle dağlar.

Gizli yerlerinde âhûların gézer,
Âhunun balâsı, yanında süzer,
Zalim avçı vurub bağrını üzer,
Ana meledikce, saralı dağlar.

Ekinçi yamacda {ışın sürüyüb,
Dere, tepeleri, bulud bürüyüb,
Yağış yağmaz “Üçguluğ”lar guruyub,
Nefesin gün be gün daralı dağlar.

²¹⁰ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 248-249.

Ğocalıb her kimse Hağğ'a çatacağ,
Ulduz tek parlayıb birden batacağ,
“Hüseynî” de torpağ içre yatacağ,
Düşecek éllerden aralı, dağlar.

SÜLEYMAN CAHANÎ NİKBİN (1925 -)

Süleyman Cahanî Nikbin, Nisan 25 Nisan 1925'te Türk Dünyası'nın en sevimli yerleşim yerlerinden olan ve büyük Türk âlimi Şeyh Saffü'd-din'i bağrında saklayan Erdebil şehrinin Nemin kasabasında dünyaya gelmiştir. Babasının adı Muhammet Ali'dir. İlk tahsilini Nemin'deki "Firdovsi" adlı okulda almıştır.

Amcası Ağadadaş Cahanî, onu Tahran'a götürmüş ve bir kunduracının yanına çırak vermiş.

1942-1944 yıllarında Tahran Askerî Okulu'na devam ederek harbî tahsil almıştır. Okulu bitirir bitirmez "1945 İran Türkleri Bağımsızlık Hareketi"ne katılmıştır. 12 Aralık 1946 gününe kadar Erdebil'deki 7. Alayın 3. Bölüğü'nde komutan olarak görev yapmıştır.²¹¹

Ruslar'ın kuklası olan Tahran yönetimi tarafından "Azerbaycan Muhtar Hükûmeti" kanlı bir şekilde yıkıldıktan sonra Aralık 1946'da birçok yazar ve şair gibi o da Tahran hükûmetinin ölüm makinesinden kurtulmak için Bakü'ye sığınmıştır.

Eylül 1948'de Gence Tarım ve Ziraat Mektebi'ne girmiş ve orayı bitirmiştir. İki yıl Taçmaz ilinde ziraatçı olarak çalışmıştır. Arkasından "Ağamalıoğlu Adına Kent Teserrüfatı İnstitutu'nun Bitki Mühafizesi" bölümünü bitirmiştir (1956-1961). Bir müddet Tanlar ilçesinde çalışmıştır. 1963 yılında üniversiteye araştırma görevlisi olarak girmiş. Sahasında mastır ve doktora yapmıştır. Halihazırda bahsi geçen enstitüde doçent olarak görev yapmaktadır.

Süleyman Cahanî, bütün bu çalışmalarının yanında edebî çalışmalarını da devam ettirmiştir. "Demişem" adlı ilk şiiri 1949 yılında "Azerbaycan" gazetesinde yayımlanmıştır.²¹² 1980 yılında "Eranî" adlı kitabı İran Tude Azerbaycan Partisi'nin yayınları arasında yayımlanmıştır.

1981 yılında "Azerbaycan" edebî dergisinde "Savalan" manzumesi yayımlanmıştır.

Süleyman Cahanî Nikbin'in şiirlerinden örnekler:²¹³

HESRET BAYATILARI

Menim yurdum talanıb,
Gelbim od'a galanıb,

²¹¹ A. Eliğızı, Ü. Hümmetova, Ayrılar mı Könül Candan, Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Münteşebatı, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s.107.

²¹² Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 244.

²¹³ A. Eliğızı, Ü. Hümmetova, "Ayrılar mı Könül Candan", Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Münteşebatı, Bakı Üniversitesi Neşriyyatı-1998, s. 108-116; Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 244-346.

Bir üreyim var benim,
Üç yere parçalanıb.

Araz'a ba { Araz'a,
Gelem isteyir yaza.
Yârımı gözlemekden,
Canım geldi boğaza.

Savalan'da ğar'ım var,
Bağlarımnda bârım var,
Dindirmeyin ağılaram,
Gözü yolda yârım var.

Saçlarıma den düşür,
Göresen neden düşür?!
Gezirem intizarda,
Yadıma veten düşür.

SENSEN

Partiya, ilk sözüm, ilkin şuarım,
Heyat yollarında çırağım sensen.
Gelecek ağ günüm, ehdim, vügarım,
Ömrümün baharı, növrağım sensen.
Sensen müellimim, sensen rehberim,
Sensen seadetim, sensen zeferim,
Baharın carçısı aydın seherim,
Yoluma nur saçan mayağım sensen.
Seninle ucalır her yerde başım,
Sensen ya {ın dostum, ar {am, sirdaşım,
Azadlığ yolunda cebhe yoldaşım,
Göyde dalğalanan bayrağım sensen.
Te'limsiz, yarağsız déyin, bir esger
Cebhede düşmene ne cavab vérer
Sen mene komandır, men de bir esger,
Döyüşde sınanmış yarağım sensen.
Ġanadsız bir şahin éder mi pervaz?
Düşer yér üstüne, erşi dolanmaz.
Sidğ ile tutmuşam al bayrağından,
Partiya, ğanadım, dayağım sensen.

ARZULAR

Sen yaşadın emekle, gelbinde min arzular,
Dédin göreğ heyatda emekden şirin ne var.

İller boyu zülmide ğurumadı göz yaşın,
Beyin, {anın elinden neler çekmedi başın!
Gédib bir ğarış yéri zehmetinle ekirdin,
Mehsul hazır olanda {an évine tókürdün.
Çekirdin héy ahları, déyirdin hanı emek?
Men anlımın terile işledim, apardı bey.
O ğaranlıĝ dövvrde, ğelbinde min arzular,
Gözleyirdin gelecek bir sévimli ilk bahar.
Gözlediyin baharı {alĝın elile ğurdu,
Azadlıĝın bayraĝı yurdumuzda vuruldu.
Bir il azad yaşadın, ne bey ğördün, ne de {an,
Güldü senin üzüne al şefeĝli bir dövvr.
Açıldı baĝlı dilin, çiçeklendi arzular,
Sen de fedaî oldun, könlünde min ifti {ar.
Güldü ana yurdumuz, Vetenimiz sévindi,
Ĝehreman fırgemizle éllerimiz öyündü.
Yéne basdı ğaranlıĝ yurdumuzu bir géce,
Şah ordusu Tebriz'e hücum étdi gizlice.
Talgın servetini de ğaret étdiler yéne,
Ac körpenin elinden yapışaraĝ o ğün sen
Ĝardaşının yanına ba {, penah getirmisen.
Sen emek cebhesinde uzun aĝ, ğelbin temiz,
Bizi ĝelebelere aparacaĝ fırgemiz.
Budur emek ölkesi, arzun çiçeklenir, ba {,
Herkes öz emeyine burda ar {alanacaĝ.
Çalış ğardaşım, çalış, bu ölkede yarat, ğur,
Burda işe, emeye böyük ĝiymet ğoyulur.

SAMET ZEHÛRÎ İLGAR
(1925 - 1986)

Samet Zehûrî,1925 yılında Tebriz'in Nubar mahallesinde dünyaya gelmiştir.

İlk orta ve yüksek tahsilini Tebriz'de yapmıştır. Uzun süre elektronik mühendisi olarak İran'ın çeşitli yerlerinde görev almıştır. 1977 yılında emekliye ayrılmıştır.

Şiir yazmaya 17 yaşlarında başlayan şair şiirlerinde “İlgar” mahlasını kullanmaktadır.

1979 yılında Tebriz encümenine üye seçilmiştir.

“Varlıg” dergisinde İran Azerbaycanı Türkçesi'nin meseleleri üzerine çok önemli yazılar yazmıştır.²¹⁴

1365 (1986) yılında Tebriz'de vefat etmiştir.²¹⁵

“Aruz Ölçüsü”, “Heca Bölgesi (Hece Ölçüsü)” ve “Şé'r Sen'eti İran Türkçe Edebiyatında” adlı üç eseri yayımlanmıştır.

Samet Zehûrî'nin şiirlerinden bir örnek:²¹⁶

ÜSTÜN T-EZANELER

Neğşin salır {eyâlîme kéçmiş fesaneler,
Zéhnimde cân tutur unutulmuş terâneler.

Tabi'im baharı bu göca vağtimde güllenir,
Sınmış kütükde gör ne cücermiş²¹⁷ cevaneler?

Bir nâzenin vücude ürekden vurulmuşam,
T-oşdur yolunda çekse vücudum zebaneler.

Cân atmayım ne çâre gılım? Cilvesiyle dost,
Her zâd da gösterir mene aydın nişaneler.

Yérsiz yaranmayıb bu düşünce, bu duygular,
Derrakiye sığışmırı bica bahaneler.

Ucsuz bucaksız âlemi, hayretde derk éle,

²¹⁴ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. I, s. 196.

²¹⁵ Varlıg dergisi, sekkizinci il, Hurdad - 1365 - (1986), s. 47.

²¹⁶ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. I, s. 196 - 198.

²¹⁷ Cücer- : Yeşermek, filizlenmek.

Parlır, sönür güneşleri sayısız, zemaneler.

Ma{luğ istese göre T{âliğ meğamını,
Olmaz çetin ger addaya²¹⁸ min astaneler²¹⁹.

Éşgin peyamı sadedi âşig eger duya,
Değmez eğide peykrine tazyaneler.

Derya-yı eşşe cumsan eger cândan öz elin,
Bu dalğalı denizden uzağdır keraneler.

Sévmek sévilmek, eşş muhabbet, edeb inam,
İnsanlığa vérildi bu üstün {ezaneler.

Tufan göpanda tekce erenler devam éder,
Guşlar uçub géder pozular âşiyaneler.

Çem ağnayıbdı könlüme, gelbim açılmayır,
Gözler önünde tozlanrı inci daneler.

“İlgar” heğ, polad kimi muhkemdir, ol emin,
Hağsız, ağac tekindi yéyer muryaneler.

218 Adda- : Atlamak.

219 Astana: Eşik.

MUHAMMET MÜNZEVÎ
(1925 -)

Muhammet Münzevî 1925 yılında Zencan’da dünyaya gelmiştir. 16 yıl eski ve yeni usul tahsilden sonra millî eğitim kadrosunda görev almış, 1979 yılında emekli olmuştur.

Ömrünü tamamen okumaya ve yazmaya adanmıştır. Özel kütüphanesinde 5 binden fazla kitabı vardır.

Emekli olduktan sonra evine çekilmiş, mütalâa yapmak ve yazmakla meşguldür.

Muhammet Münzevî’nin birkaç bayatısı:²²⁰

BAYATILAR

Âsmandan ğem yağar,
Ğem yağar, taĝar taĝar,
Başımın ĝara tükü,
Ya şı ağardın ağar!

Adı pula satmadım,
Şerefimi atmadım,
Amma gece acımdan,
Sübhe kimi yatmadım.

Gün önünde ĝar olmaz,
Merde dünya dar olmaz,
Ğara donu yusan da,
Aĝarıb çılvar olmaz.

Kişi fırsatı atmaz,
Günleri güne satmaz,
Bu atalar sözüdür,
Kéçen güne gün çatmaz.

Ğarĝadan bülbül olmaz,
Her hörük sünbül olmaz,
Özüzü aldatmayın,
Kâĝız gülden, gül olmaz.

²²⁰ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocaĝı, Nobel Neşriyyatı, Tebriz- 1985, c. II, s. 463-465.

MUSA HERİSÎ NEJAD (1925 --)

Musa Herisî 1925 yılında İran Azerbaycanı'nın Heris ilinde dünyaya gelmiştir. Eski usul medreselerde iyi bir tahsil almıştır. Emekli oluncaya kadar eğitim teşkilâtında çalışmıştır.

Herisî, kırk yaşına kadar genellikle aşk konulu Farsça ve Türkçe gazeller, kasideler yazmıştır. Daha sonraları “irfanî” (kültürel) şiirler yazmaya başlamıştır.²²¹

Herisî'nin tarih, akaid ve iktisat konularında da eserleri vardır. Onun henüz yayımlanmamış eserlerinden bazıları şunlardır:

1. Tarih-i Heris
2. Hükûmet-i der İslâm
3. El-akaid ve el-iktisat

Musa Herisî Nejad'ın iki gazeli:²²²

HEYAT-I CAVİDAN

Perişan gönlümü şan şan eden, öz dilsitanımdır,
O gizlin derdime şahid, bu çeşm-i {ûnfeşanımdır.

Perişanlığ mene ğismet deyil, hetmen ezelden ğem,
Gülümden ayrılan günden, vefâlı hem ananımdır.

Varımdır ğeyd-i ğem boynumda, düşmenler sévinmezler,
Teberdâr olsalar onlar, ki hürriyet nişanımdır.

Mekânım hüküm-i yârile, olan günden ğefes kenci,
Hamı mehbesden azadam, ğefes dar el-amanımdır.

(Ene'l- Heğ) söylese Mensur tek, Ferhad olan gönlüm,
Çekilse dare, bais-i dilber-i şirin zebanımdır.

Yolu düz tutmuşam, düz yol gédib, düz menzile çatsam,
Tapılmış itginim meğsed, heyat cavidanımdır.

“Herisî” sözlerim şekkerdi, kelim nişkermend,
Şekerdir tutî teb'im, veten Hindustan'ımdır.

²²¹ A. g. e., c. I, s. 565.

²²² A. g. e., c. I, s. 566.

AY SENE REHMET ĞEFESİM

Bülbülem, gül sorağında ucalıb bağda sesim,
Bes ki çoğışğırırım, tenge düşübdür nefesim.

Silkinib yaprağ u gülden, gülümün bur budağ,
Buldu leken gözüme batmağ için {ar u {esim.

Fesl-i gül, dalğalanan bir deniz olsaydım eger,
Uçmağa varsa ganad, yo{du bu günler hevesim.

Men, {ezandan {ezana bağda şikâyet yazıram,
Düşmenim yol kesenim, yol kesenim dâdresim.

Bağban güllerimin rişesine, tişe vurub,
Yuvamı yandırır, olmur hele de indi besim.

Cummuşam fikre ki: Men bağvanıyla néylemişem?
Déyirem öz özüme: Ğaçmağa bağdan telesim!

Vére mühlet oluru, sübh açılıb, men de Ğaçam?
Sübhe dek şart éleyib, çı{amaya ölse de sesim?

Ğeceni göz tikirem dan yérine tâ söküle,
Banlamır, ban béçesi, gelmiri savt-ı ceresim.

Ne édim? Var ne günüm, var ne harayma, haray,
Ne zorum vardı, ne hilem, ne Ğızıl sikke, ne sim.

Derdmend sévirem derdime derman olasan,
Ay gözeller gözeli! Gözleri feryâd-ı resim.

Çırpınardım, darı{ardım Ğefesi söymez²²³ idim,
İndi amma déyirem: Ay sene rehmet Ğefesim!

Ölü olsam da “Terisi” o mesiha-yı ümid,
Nefesimdir, nefesimdir, nefesimdir, nefesim!

223 Söy- : Sevmek.

HEKİME BİLLURİ (Höküme Billurî) (1926 -)

Hekime Billurî, 3 Mart 1926'da İran Azerbaycanı'nın Zencan şehrinde dünyaya gelmiştir. Demiryolu işçisi olan babasının adı İbrahim'dir. İlk ve orta okulu Zencan'da okumuştur.²²⁴ Zencan'da "Azerî" kız orta okulunda okuduğu yıllarda edebiyata şiire heves etmiştir. İlk şiirlerini Farsça yazmıştır.²²⁵

1941 yılında Sovyet Ordusu'nun İran'a girmesi ile başlayan Güney Azerbaycan Türkleri bağımsızlık hareketleri ve demokratik gelişmeler, Billurî'ye kendi ana dilinde yani Türkçe yazma imkânı vermiştir. Onun "Azerbaycan", "Olmasa", "Kârger", "Gözlerim" gibi şiirleri Zencan'da "Azer", Tebriz'de "Veten Yolunda" adlı gazetelerde ve Bakü'de "Azerbaycan" dergisinde yayımlanmıştır.

Billurî, Güney Azerbaycan bağımsızlık hareketine, siyasî, sosyal faaliyetleri ve edebî çalışmaları ile büyük destek vermiştir. Azerbaycan Demokratik Partisi'nin Zencan Vilâyet Komitesi'nde ve "Sovyetler Birliği-İran Medenî Alâkalar Cemiyeti"nde çeşitli görevler almıştır. Bağımsızlık Hareketine verdiği destekten dolayı Pişeverî'nin başkanı olduğu Azerbaycan Muhtar Hükûmeti tarafından "21 Azer" madalyası ile taltif edilmiştir.²²⁶

1946 yılında birçok şair, yazar ve siyaset adamı gibi o da Tahran Hükûmeti'nin baskı ve zulmü üzerine doğum yeri olan Zencan'ı terketmek mecburiyetinde kalarak, Bakü'ye sığınmıştır. Billurî burada tahsilini devam ettirmek için büyük imkân bulmuştur. 1947-1952 yıllarında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin filoloji Fakültesi'ni bitirerek Azerbaycan Devlet Neşriyatı'nın edebî-bedîî şubesinde redaktör olarak çalışmaya başlamıştır.

1954-1956 yıllarında Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı Âli Partiye Mektebi'ni üstün başarı ile bitirmiş. 1960-1963 yıllarında Moskova'ya giderek "İçtimâî İlimler Akademisi"nde tahsil almış ve "İran Azerbaycanı'nın Realist Demokratik Edebiyatı" konulu doktora tezini savunmuştur. Bu arada Azerbaycan Demokrat Partisi'nin Merkez Komite üyesi seçilmiştir. 1956-1960 yıllarında "Azerbaycan" gazetesinin baş redaktörü olmuştur. O, 1964 yılından beri Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Burada çağdaş İran edebiyatının ve Güney Azerbaycan şiirinin tetkiki ile meşguldür. Muhammet

²²⁴ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'ne Bir Başlı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 238; Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 523.

²²⁵ Cenübî Azerbaycan Yazıçılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 100.

²²⁶ Cenübî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 247.

Hüseyn Şehriyâr hakkında monografik bir eser yazmıştır.²²⁷

Şimdiye kadar 18 eseri yayımlanan Hekime Billurî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: "Menim Arzum", "Ölmez Ğehreman", "Heyat Yollarında", "Mübarize İllerinde", "Şé'rlér", "Seher Güneşi", "Bir de Bahar Gelse", "Memmed Hüséyin Şehriyâr", "Dünya Béle Dünyadır", "Senden Uzaklarda", "Şairin Yâdigârı", "Çinar Gözleyir Meni", "Apar Meni O Yérlere"...

O, Azerbaycan'da yayımlanan eserlerinde olsun yabancı dillerde basılan kitaplarında olsun Azerbaycan ve İran Türkleri'nin bağımsızlık mücadelesini işlemiştir.

Azerbaycan edebiyatının gelişmesi yönünde yaptığı çalışmalardan ötürü "Azerbaycan Âli Sovéti Réyaset Héy'etinin Fe{rî Fermanı", Lenin'in doğumunun 100. yılı münasebetiyle "Lenin Yubiléy Médalı", "Emekde İğidliye Göre Médalı" ve "Sosyalizm Yarışı Ğalibi Médalı" ve "Emekdar İncesenet ı-adimi" armağan ve ünvanları ile taltif edilmiştir.

Hekime Billurî, 1981 yılında yayımlanan "Apar Meni O Yérlere" adlı son eserini, baskıdan çıkar çıkmaz ilk olarak Dr. Cevad Heyet'e göndermiştir.²²⁸ Bu hareketi ve kitabın adı onun Tebriz aşkıyla yaşadığını göstermektedir.

Hekime Billurî'nin şiirlerinden örnekler:²²⁹

²²⁷ Höküme Billurî, Mehmed Hüséyin Şehriyâr, Élm Neşriyat, Bakı-1984.

²²⁸ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azerbaycan Dövlét Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 238.

²²⁹ Cenübî Azerbaycan Yazıçılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 101-117; Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azerbaycan Dövlét Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 238-240; Höküme Billurî, Apar Meni O Yérlere, Yazıçı Neşriyyatı, Bakı-1981; Cenübî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 248-257; "21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No: 2, s. 36.

VETEN HESRETİ

Dünyada béle bir {estelik de var,
Veten hesretidir o derdin adı.
Élinden yurdundan ayrı olanlar,
Vetenin derdinden ayrı olmadı.

Vetenden uzağda ömr édenlerin,
Derdi büyük olar él bilir bunu.
Veten hesretini derk édenlerin,
Gözü yolda ğalar ömrü uzununu.

Éle bil, güneşem, bir ulduzam men,
Dağların dalında batıb ğalmışam,
İntizâr çekerek géce sübhecen,
Seher ulduzunu yola salmışam.

Vetenin hesreti illerdir, iller,
Bélimi culğamış bir hale kimi,
Gözlerim yol çeker her a {şam seher,
Dolarag boşalar piyâle kimi.

Menim {esteliyim, söyle, éy hekim,
Veten hesretinden özge ne olar?
Bu dözülmez derdi, dé, néce çekim,
Rişesiz en güçlü ağac da solar.

BİR İNSAN TANIYIRDIM

Bir insan tanıyordım, üreyi mina kimi,
Eğli bir derya kimi, iradesi poladdan.

Bir isan tanıyordım, ömrü, günü, heyatı,
Cesareti merd adı, insanlığa şeref şan.

Bir insan tanıyordım,
Zekâsı ıldırım tek, {eyâlî odlu şimşek.

Bir insan tanıyordım,
Odlu sözü, söhbeti,
Ğelbinin mehabbeti od véreirdi Güneş'e,
Onun veten hesreti od véreirdi alova,
Od salardı ateşe.

Bir insan tanıyordım,
Azadlığ sorağında yanardı seher, a şam,
Veten hesretile onu hassas üreyi,
Böyük arzu, dileyi donardı seher, a şam.
Çılğın gelbi, üreyi tuğyanlı bir denizdi,
O, mene doğmalardan doğma idi, ezizdi.

Bir insan tanıyordım,
İnsan seadetini seadeti sanardı,
Kederli göz görende, pərişan üz görende,
Dodağları titreyer, bebekleri 'ğanardı'
Güneşin şö'lesi üzünde görmüşem men,
Cesareti, merdliyi izinde görmüşem men.
Aydın şelâlesini onun ay tek üzünde,
Gözünde görmüşem men.
É'tibarı, inamı emelinde, işinde,
Sözünde görmüşem men.
Azadlığ mayakı idi, şalgın dayağı idi,
Mehbesler güneşi idi, zindanlar çırağı idi.
Hele gençlik yaşından tufan eskik olmadı
Onun meğrur başından.
Düşmenler garşısında bir çınardı eyilmez,
O, bütövdü bölünmez.

VETENİN ŞEREFLİ OĞLUNA

-Firidun İbrahimi'nin {atiresine-

Dostum, senin {atiren ebedi munisimdir,
Seni düşündüğe men, seni andığca her an,
İntigam, iztirab, kin, alov alır könlümü!
Ğanım donur éle bil, çırpınır gelbim haman.

Seninle biz bir yolun, bir meramın dostuyug,
Bir suyun, bir torpağın yaratdığı bir insan.
Her zaman gelbimiz de, andımız da bir olmuş,
Bir egide sahibi, bir düşünce bir iman.

Senin mügeddes arzun, azadelik, seadet
Be ş étmek idi, dostum, bizim doğma éllere,
İşığlansın déyerdin bu sehralar, bu yerler,
İndi de bu ölkeden güneş doğsun her yére.

Dostum, bahar feslinin aylı bir gécesinde
Sen yarandın, bu arzu seninle bir yarandı.

İndi heyat sönse de, o ğaynar gözlerinde,
Arzun sönmeyen ulduz, üreyin asimandır.

Körpeyken merd ananın şirin laylay sesinde
Duymuşdun bu arzunun derin me'nasını sen.
Mübarize yolunda çarpışırdın inadla,
Görürdün iradenin zeferini o günden.

İndi sen haradasan? Bu sual ço { acıdır,
Ğara mezar mı örtmüş senin güler üzünü?
Heyat var ki, ölümdür; lâkin şerefle ölmek!
Her igid, her ğehreman arzu éder o günü.

Yo { yo { sen ölmemişsen el ğelbinde ebedi
Senin şanlı héykelin daim vüğarla durur.
Sen {algımın fe {risen, ya {şı bil, vefalı dost,
Bu héykeli séyr éder eller alnında ğurur.

Firidun! Bu şerefli adda bir ifti {ar var,
Bu adla {algımız da, ölkemiz de tanışdır.
Ölüm kôr tebietin ğanunudur ezelden,
Feğet ğehremanlara ölüm yaranmamışdır.

Ne o ğaranlığ zindan, ne cansız dar ağacı;
Doğma élden, vetenden seni ayırmamış, bil;
Ba {, senin {atireni duyur yéne ürekler,
O {atire héç zaman bizden ayrılan déyil.

Bir sönmez şüa kimi parlar uca zirvede
Senin o temiz adın, senin o pak vicdanın.
Layığsen ger fe {r édib éller her zaman dése:
Sen ğehreman oğlusan doğma Azerbaycan'ın!

ANA

Tebriz kederliydi, sen ağlayırdın,
Geceydi biz senden ayrılan zaman,
Perişan görkemim, o son sözlerin,
Bir an {atirimden çı {mamış, inan.

Adını dilime getirende men,
Sanki, alov alır dodağlarımı.
Ya {ın gel, ya {ın gel öpüm üzünden,
Öpüm rengi ğaçmış yanağlarımı.

Éle me'lul me'lul ba{ma üzüme!
Ba{ışın gelbime od saçır senin.
Sen yalnız déyilsen, sı{ma gelbini,
Böyük bir {algın var, böyük vetenin.

O {algın, o élin gızısan sen de,
Onun güdreti de, şöhreti de var.
Ėehreman ölkemiz sarsılmamışdır,
Soyub taladisa onu yağılar.

Bilirem, ço{ sı{ır seni ayrılığ,
Esaret dünyası başına dardır.
Lâkin unutma ki, her bir géceyin,
Min bir şüa saçan gündüzü vardır.

Elimden ne gelir? Déme bir daha,
Déme ki, göcayam, saçlarım dümağ.
Veten öz Ėehreman oğlunu, gızını,
Her zaman, her zaman genc sa{layacağ.

Alnının {etleri, beyaz saçların
Kéçmiş heyatından bir yadigârdır.
Hörmet o saçlara, nifret keçmişe.
Bu günün öz adı, me'nası vardır.

Ėal{ ana, Ėal{ ana! Seni döyüşe
Çağırın öz gızın, öz vetenindir.
Ba{, yanır odlarda odlar diyarı,
Bu veten, bu torpağ, bu él senindir!

HEYAT YOLLARINDA

Ne Ėeder çetindir teklik dünyada,
Dağdan mı, daşdan mı yaranmışam men?
Bir kimse salmayır şairi yada,
Ço{dandır küsmüşem öz taleyimden.

Déyib düşünerdim gelbde iztirab,
Géce ay dağlarda batana kimi...
İller gelib keçdi... Yalnız inĖilab
Meni de böyütdü bir ana kimi.

Esaret, istismar dünyasında men
Boy atdım, mektebe vérdiler meni.

Düşündüm o günden, bildim o günden:
Yoşulun vetende yoşdur veteni.

Sanki el gölümü bağlamışdılar,
Ganlı ganunların zencirlerine.
Sinemi ilk günden dağlamışdılar,
Tek gelbim sirdaşdı her zaman mene.

Bütün heyat boyu kaçıb yüyüren
Oynar uşağlara dikib gözümü,
Feğet ayrılmazdım düşüncelerden.
Yaşlı hiss éderdim daim özümü.

Be'zen ac géderdim mektebe, be'zen
Çantama göyulmuş guru çörekle.
Gelbimin başında alışardı gem,
Baş, mekteb heyatı kéçmişdir béle.

Be'zen yağış yağar, be'zen ğar yağar,
Küçelerde palçığ çışardı dize.
Elceksiz, örpeksiz her aşşam çağı
Göyermiş dönerdim men évimize.

Be'zen de soyuğdan donmuş elimi,
Bir od gezerdim ki, isidim belke,
Feğet isinerdi göynumda onlar,
Gözlerim alovlu yaş töke töke...

Mektebe komissiya gelerdi herden,
Yoşul uşağların adın yazardı.
Milyonér gızları çekib özünü,
Üzüme başarag dodağ büzerdi.

Be'zen tutulardım, yaşla dolardı,
Düşmenin gözüne dik başan gözüm.
Mehebbet görende dostdan, göhumdan
Sığmazdı köksüme söhbetim sözüm.

Atam savadsızdı, lâkin ağlının
Gözüyle görerdi çoş uzağları.
Déyerdi ağlama, sil gözlerini,
Gel, sen de gelbimi dağlama barı.

Darışma, gelecek bir éle gün ki,
"Atam yoşul idi" déyerken dilin.

Başın énmeyecek daha köksüne.
Ėedri bilinecek ġabarlı elin.

Ata! Men bilmirem, indi hardasan,
Bilmirem, emelin, senetin nedir?
Ölmüş mü, ya sağ mı, ya dustağ mısan?
Ba {, bu düşünceler ġelbimi didir.

Éşit sözlerimi, talésiz göca:
Dédiyin benimçin olmuş heğiget,
Dé, öz taleyimden küsmesin bacım,
Yaşıdır, o gün ki, o da nehayet,
Menim tek düşünüb, bilecek bunu,
İngilab yolunun ne oduğunu.

BALACA DUSTAĞ

Budur, Afına'nın bir küçesinde
Ucalmış göylere gara bir bina.
Bu bina minleri yola salmışdır
Ölüm ayağına, dar ayağına...

Siyasî dustağlar saılanır burda,
Başlar perişan, benizler sarı.
Burada çürüyür héy zaman zaman,
Bir başgın ghehremen merd oğulları.

Siyasî dustağlar içerisinde,
Gezinir méhriban gözel bir uşag.
Burda doğularag, burda dil açmış,
Bu me'sum, günahsız, balaca dustağ.

Bu zindan, bu körpe, bunlardır, başın,
Gerbin "azadlığı", "medeniyyeti".
Budur Amérika'nın Yunan başına
"Yardım", "dostluğu", sonsuz "hörmeti".

Nikos Béloyannis²³⁰ bu ölmez adı
Unutmayacağıdır bütün bir cahan.
O igid atanın yadigârını
Sıtır pencesinde bu nemli zindan.

²³⁰ Nikos Béloyannis (1915-1952): Yunan işçi liderlerinden ve Yunanistan Komünist Partisi üyelerinden.

Ömürlük dustağdır burada ço {dan
Gözel İoannidu ğehreman ana.
Körpese bunları duymayır hele,
Onunçün gizlidir bu sirr, bu me'na.

Lâkin o intiğam simvolu kimi
Ğaranlığ mehbesde boy atacağdır.
Yéne öz hökmünü véreceğ zaman,
Talğın gözlediği gün çatacağdır.

Yegin ki, o zaman talğ bayrağını
Ğüdretili elinde möhkem tutarağ,
Önünde geğecek mübarizenin
Bugünkü méhriban balaca dustağ.
O gün bu "azadlığ", bu "medeniyyet"
Kökünden sarsılıb dağılar, elbet.

MEDİNE GÜLGÜN (1926 - 1991)

Medine Gülgün, 17 Ocak 1926'da Bakü'de²³¹ dünyaya gelmiştir. Babasının adı Nurullah'tır. Bakü'de ilk okulu okuduğu sırada ailesi ile birlikte 1938 yılında Güney Azerbaycan'a göçmüşlerdir. Birkaç yıl Erdebil şehrinde kalmışlar, daha sonra Tebriz'e yerleşmişlerdir. O, Tebriz'de bir dokuma atölyesinde işe başlamıştır. Bu iş ona halk ile yakından tanışma imkânı vermiştir.

1941-1946 yıllarında Güney Azerbaycan Türkleri'nin elde ettikleri hürriyet ve bağımsızlık imkânı "Azerbaycan Demokratik Millî Hükûmeti"nin kurulması, Medine Gülgün'ün siyâsî ve sosyal dünyasına çok tesir etmiştir. İran Türkleri'nin bu kutsal bağımsızlık mücadelesinde üzerine düşen görevi zamanında yerine getirmeye çalışmıştır.²³² Azerbaycan ve İran Türk Edebiyatı'nın gelişmesi ve tebliği işine başlamıştır. Aynı zamanda Tebriz Tiyatrosu'nda millî medeniyetin gelişmesi için çalışmıştır.

Gençlik yıllarında sanata, şiire gönül veren Medine Gülgün, şiir yazmaya 1944 yılında başlamıştır. Onun ilk şiirleri 1945 yılında Tebriz'de "Veten Yolunda" adlı gazetede yayımlanmıştır. Bu gazetenin bünyesinde bulunan "Şairler Meclisi"nin ve Millî Hükûmet devrinde kurulan "Yazıcılar ve Şairler Cemiyeti"nin üyesi olmuştur. O zamandan beri muntazam olarak bedîî çalışmalarını sürdürmektedir. Eserlerinde halkın millî uyanışını, arzusunu, keder ve sevincini büyük bir ilhamla kaleme almıştır. Onun şiirleri devrin basınında, "Şairler Meclisi Almanacağı"nda, ayrıca 1946 yılında Tebriz'de Millî Hükûmet zamanında bastırılan Türkçe yazılmış ders kitaplarında yayımlanmıştır.

1945 yılında Azerbaycan Demokratik Partisi'ne katılmıştır. Azerbaycan Muhtar Hükûmeti döneminde Tebriz'de "Kadınlar Kulübü"nin üyesi seçilmiştir. Ayrıca "Azerbaycan" gazetesinin özel muhabiri görevini de yürütmüştür.

Bağımsızlık yolunda verdiği hizmetten ötürü Pişeveri'nin başkanı olduğu Azerbaycan Muhtar Hükûmeti "21 Azer" madalyası ile onu taltif etmiştir.²³³

12 Aralık 1946'da Rus ve Avrupalıların desteklediği Tahran orduları, Tebriz'i işgal edip, hürriyetçi ve milliyetçi Türkleri çocuk, yaşlı, kadın kız demeden katletmeye başlayınca Medine Gülgün de katliâmdan kaçıp, Bakü'ye sığınmıştır.

1948-1952 yılında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Pedagoji Enstitüsü'nün Dil ve Edebiyat Fakültesi'nde tahsil almıştır.

²³¹ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 285; Bazı kaynaklarda farklı bilgilere rastlıyoruz: Dr. Cavad Hey'et, Medine Gülgün'ün "İran Azerbaycanı'nda" dünyaya geldiğini yazıyor: (Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tariğine Bir Ba'ış, Azerbaycan Devlet Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 256.)

²³² Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 82.

²³³ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 259.

Şiirlerini Bakü'de neşredilen "Tebriz'in Baharı" ve "Savalan'ın Eteklerinde" adlı kitaplarla toplamıştır (1950). Şairenin 20'den fazla kitabı neşredilmiştir. Bu eserlerden birçoğu çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Eserlerinden bazıları şunlardır: "Tatirelerimin Neğmesi", "Tebriz Gızı", "Sulhun Sesi", "Yadigâr Üzük", "Pervane", "Firidun", "Yorabilmez Yollar Meni".²³⁴

Azerbaycan ve İran'da çağdaş Türk şiirinin oluşmasında ve gelişmesinde Medine Gülgün'ün büyük hizmetleri olmuştur. Onun şiirleri, Azerbaycan ve İran Türkleri'nin geleceğe ümidini; yaşadıkları ağır hayat şartlarını; rahatı, huzuru ve bağımsızlığı yakalamak için verdikleri mücadeleleri yansıtır.

Medine Gülgün, 1958 yılından beri "Azerbaycan Yazıcılar İttifağı"nın üyesidir. Birçok büyük siyâsî ve edebî toplantılara katılmıştır. Edebî çalışmalarının yanında siyâsî ve sosyal çalışmalarını da devam ettirmiştir. "Azerbaycan Demokrat Partisi üyeliği, Azerbaycan'da Yaşayan İranlı Siyâsî Muhacirler Cemiyeti" üyeliği gibi birçok siyâsî ve sosyal kuruluşun faaliyetlerine faal olarak katılmaktadır.

Medine Gülgün, Bakü Hükümeti tarafından defalarca çeşitli ödül ve madalyalarla taltif edilmiştir.

Aynı zamanda şair Balâş Azeroğlu'nun eşi olan Medine Gülgün, 17 Şubat 1991 yılında Bakü'de vefat etmiştir.²³⁵

Medine Gülgün'ün şiirlerinden örnekler:²³⁶

TEBRİZ'İ GÖRMEYİNCE

Könlümde tufan olar,
Könlüm boşalar, dolar,
Könlüm yollarda galar,
Tebriz'i görmeyince.

Sazdan, néyden béterem,
Ne susar ne yataram,
Derdli derdli öterem,
Tebriz'i görmeyince.

Bilin éy ezizlerim!
Yu{u görmez gözlerim,
Alov saçar sözlerim,
Tebriz'i görmeyince.

²³⁴ A. g. e. s. 259.

²³⁵ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 256; Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 285.

²³⁶ Cenübî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 83-99; "21 Azer" Dergisi, 1999-Dortmund/Germany, No:2, s. 36; Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tari{ine Bir Ba{ış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 256-257; Cenübî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 260-267.

Sınasınlar kâş meni,
Bu torpağ doğmuş meni,
Yormaz yol, yo{uş meni,
Tebriz'i görmeyince.

Él derdine ğalanam,
Her gün oda ğalannam,
Vüsal déyib dolannam,
Tebriz'i görmeyince.

Sözle doludur sinem,
Şam déyilem men sönem,
Bir derdli ğuşa dönmem,
Tebriz'i görmeyince.

Ġırlmazdır ğanadım,
Meni yaşadır adım,
Béle kéçer heyatım,
Tebriz'i görmeyince.

Helelik gelmirem men,
Kâmımca gülmürem men,
Ölmerem, ölmerem men,
Tebriz'i görmeyince.

SEHER AÇILDI
-21 Azer Günü Münasibetile-

Yurduma gün doğdu açıldı seher,
Ġaranlığ géceden ğalmadı eser.
Güneşin şövgünden dil açdı veten,
Deyişdi donunu bütün çöl, çemen.
Köksünde ğuşlara yer vérdi güller,
Sévindi güsseli, ğemli kötüller.
Ucaldı göylere hağğın bayrağı,
Azad nefes aldı Vetan torpağı.
Zülmün zencirini ğırdı elimiz,
Bayram paltarını géydi elimiz.
Tebiet sevindi, heyat sévindi,
Gezdi oba oba neğmeler dindi.
Güldü şefeğlerde yuyunan güller,
Güldü şefeğlere boyanan güller.
Tebietde ğışdı, heyatda bahar,
Bu teze ğurulan büsatda bahar.

Her terefe ba {dım sévincim artdı,
Yér göy üreyimde neğme oyatdı.
Élin ağ gününden mağnılar yazdım,
Menim de heyatda bu idi arzum...

AZAD GİZ

Fırtınalar boğub meni,
Séller, sular aparmadı.
Esdise de sert külekler,
Budağımdan göpormadı.
Zaman şahid, tari { şahid,
Neler çekdi başım benim.
Unudulmaz acı, şirin
Tatirem, yaddaşım benim.
Genc yaşımda ço { ötmüşem
Gövrek gövrek bülbül kimi.
Açılmadan az galmişam
Tezel olam bir gül kimi.
Vetenimde dustağ olub,
Döyülmüşem demir kimi.
Feğet girabilmemişler
İnadımı, irademi.
Veten eşgi her bir zaman
Yénilmeyen gücüm olub.
Élin derdi könül derdim,
Sévinci sévincim olub.
Ço { ba {mışam hesret hesret
Göyde uçan guşlara men.
İstemişem neğme déyim
Aylarımdan, illerimden.
İndi gülür arzularım,
Ferehimden çoşur sinem.
Azad olmuş vetenimde
Azad neğmeler déyirem.
Dilim azad, sözüm azad,
Ömrü ağ çiçekli yazam.
Hağgım vardır déyem, dostlar;
Azad gızam, azad gızam.
Derya boyda bu sévincim
Sığışmayır ile, aya.
Gözlerimde başdan başa
Gülür dünya, gülür dünya...

GELECEYEM

Seher seher öten bülbül,
Dinle meni bir sen, bülbül.
Derdli olan öz derdini
Déyer sene be'zen bülbül.

Men ne gülem, ne çiçeyem,
Ne de esen bir küleyem.
Ötsen, bizim éllere, de,
Men yéne de geleceyem.
Ağlamasın anam daha,
Dé, son göysun derde, aha.
Géce uzun olsa, yéne
Ümidimiz var sabaha.

Eyilmesin dé, yadlara,
Çekseler de onu dara.
İfti {ardır, sinesinden
Alsa eger derin yara.

Adı vardır könüllerde,
Sorsa eger hansı yérde.
Söyle, birdir üreyimiz,
O éllerde, bu éllerde.

Ar {a menem anam üçün,
Ġanad menem laylam üçün.
Gerek özüm melhem tapam,
Göz göz olan yaram çün.

O {u bülbül bağça bağça,
Ġulag asım men doyunca.
Bilmesin héç hesret nedi,
Yér üzünde cavan, göca.

Men ne gülem, ne çiçeyem,
Ne de esen bir küleyem.
Ötsen, bizim éllere, de,
Men yéne de geleceyem.

YÉNE GÜLECEKDİR ÜZÜNE HEYAT

Sine defterimi açıram yéne,
O {usun neĝmemi ya {ın da, yâd da.
Vérib bu ilhamı öz {algım mene,

Ṭalgımla {oşba {tam men bu heyatda,
O {usun neğmemi ya {ın da, yâd da.

Veten, vurğunuyam bu adın men de,
En eziz mehriban bir övrad kimi.
Sonsuz bir mehebbet yaşayır mende,
Ona bağlamışam men öz gelbimi,
En eziz mehriban bir övrad kimi.

Üreyim açılmaz gülmezse veten,
Onun gucağında yétmişem boya.
Ürekden duymuşam, anlamışam men,
Menimdir gördüyüm bu dağ, bu gaya.
Men burda doğulub, yétmişem boya.

Bu doğma torpağı séyre daldıgca,
Gülübdür üzüme yéni bir âlem.
Her bir garışından min zövg aldıgca,
Silinib gelbimden bütün derd, elem.
Gülübdür üzüme yéni bir âlem.

Ömrüm vetenimle çiçeklenibdir,
Onun torpağından yoğrulmuşam men.
Arzumu éllere yaymağçün bir bir
Dodağı neğmeli körpe guşam men,
Veten torpağından yoğrulmuşam men.

Sen vérdin neğmeme goşa ganad da,
Bu könül neğmemin başısan, veten.
Seninle {oşba {tam men bu heyatda,
Ne geder heyat var yaşa sen, veten,
Bu könül neğmemin başısan, veten.

Adın dilimizde bir şüar kimi,
Yéne gıracağıg zencirleri biz.
Köksün çiçeklener ilk bahar kimi,
Sen ile séviner, güler gelbimiz,
Gırarıg golundan zencirleri biz.

O büyük uğurlu güne az galır,
Üreyim ümidle çırpınır benim.
İgidler yollara teze iz salır,
Sévin, sen de sévin doğma vetenim,
Üreyim ümidle çırpınır benim.

ALİ EKBER HALLACOĞLU (1926 -)

Ali Ekber, 1926 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Kaçarlar devrinden beri İran Türkleri içerisinde kahramanlıkları, fedakârlıkları ve hamiyetli oluşları ile büyük ün yapmış Hallacoğlu ailesindedir.²³⁷

İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de yapmıştır. Yüksek tahsilini ise Belçika ve Fransa'da tamamlamıştır. Sorbon Üniversitesinde "Felsefe İlimleri" ve "Câm'e Şinasî" üzerine doktora yapmıştır.²³⁸

Ali Ekber Hallacoğlu, Câm'e Şinasî Üstadı ünvanıyla Tebriz Üniversitesi'nde 30 yıl Felsefe İlimleri dersi vermiştir. Derslerinin ve araştırmalarının yanında birçok makale ve kitap yazmıştır. Kitaplarından bazıları şunlardır:

1. Mübani Cam'e Şinasî
2. Cam'e Şinasî ve Dinamizm
3. Merdum Şinasî
4. Felsefe Ulûmi
5. Şena'et İlmi Cam'e
6. Tari{-i Edyân
7. Cam'e Şinasî Rustaî
8. Mecmua-yi Müsahibeha
9. Mekâtib Cam'e Şinasî Muasır
10. Cam'e Şinasî Der İran-i Emrâz

Bu kitaplar Tebriz ve Tahran'da yayımlanmıştır.

Ali Ekber Hallacoğlu'nun iki şiiri:²³⁹

ŞANLI ERK

Erkim ay él obamın siması ay şanlı ğala!
 Ğocaman tari ğimin aynası ay şanlı ğala!
 Sönmeyen ğatireler dünyası ay şanlı ğala!
 Hesret ile ba ğısan Tebriz'e ay şanlı ğala!
 Dinmemekle²⁴⁰ ne deyirsen bize ay şanlı ğala!

²³⁷ Yahya Şeyda, Edebiyyat Ocağı, Nobel Kitabevi, Tebriz-1366 (1987), c. II, s. 243 ve 672.

²³⁸ A. g. e., s. 243.

²³⁹ A. g. e., s. 244-245.

Boylanıbsan ba {ısan él obanın dağlarına,
El atıbsan buluda, ağlaya tâ bağlarına,
İsterem şe'rim ile su çileyem dağlarına,
Sinesinde yaraya ba {mayan ay şanlı ğala!
Yanarağ, gözyaşısı a {mayan ay şanlı ğala!

Sene mirasdı bu yanmağ dede ya {ud babadan,
Boy déyirsen bize Babek déyilen od babadan,
...(*241)
Himmetin tek ucadır ğametın ay şanlı ğala!
Ğoy yayılsın daha da şöhretin ay şanlı ğala!

Ğametın ğurbanı ay "merd analığ"lar binası!
Ay iğidlig atası, eşđ ve mehebbet anası!
Ğalanın dendenesi, gerbicinin her danası,
Taza bir "pend" vérir insana ay şanlı ğala!
Eks olur her öyüdün durana ay şanlı ğala!

Bilirem yad édirsen ceylanını ya ğazanı,
Öyüsen amma heğiğetde binöre ğazanı,
Çalışan fe'leni, binanı, heğiğet yazanı,
Baş uca ğemli éli sirdaşı ay şanlı ğala!
Bir ömür Çanlıbel'in ğardaşı ay şanlı ğala!

Ço { dumanlar yanaşıb şa { da gelibdir bağına,
Darbeler éndirilibdir döşüne, sol sağına,
Néyleyir daş degenek, Ğaf kimi iman dağına,
Egebilmez başıvı vursalar ay şanlı ğala!
Daş atıb başıvı sındırsalar ay şanlı ğala!

Sen genağ sa {lamısan Settar'ına hürmet ile!
Heğ sévenler ne gelibler évive izzet ile!
Nâheđđin sengrini tapdamısan diđđet ile!

Ğavi şa {a "ıldırım" ol zirvede ay şanlı ğala!
"Erşed"i girleye ta girvede ay şanlı ğala!

Ba {ıram zirven uca arşlar hemsâyesidir,
Uca ğeddin ucarağ himmetinin sâyesidir,
Ğédsen bu ğedişin "merra sehab" ayesidir,
"Aynalığ" tek daha zengin yaşa ay şanlı ğala!

240 Dinmemekle: Konuşmamakla.

241 Bu mısra ilgili kaynakta da noksandır.

Boynuvı şa { tutarağ min yaşa ay şanlı ğala!
 Sensen ay él dayağı, él dağı, ay şanlı ğala!
 "Hallac"ın ilhamının ğaynağı ay şanlı ğala!

TOZLU SAZIM

O {umursan daha bu éllere ay sözlü sazım!
 Ğemlerimdir mi ğonub téllere ay tozlu sazım?!
 Bir ömür gelmedi bir kelme yalan söz dilive!
 Seher a {şam o {uyardın ne ürekden élive?!
 Ne gülerdin uca sesle el atanda télive?!
 Seslerem bes neye dingildemisen sözlü sazım?!
 Dağ kimi bes niye cingildemisen tozlu sazım?!
 Ses véerdin ne gözölce, sesime âvazıma,
 Doğrusu ikbâl idin, bülbül idin şén yazıma
 Ağlayırsan bilirem ğelbide indi "yazı"ma,
 Gizlenirsen daha şérimde benim, sözlü sazım!
 Görüsen ğışdı hele, yo { çemenim, tozlu sazım!
 Umudum var hele de eşğime imdâd édesen,
 Başıvi sineme ğoymağlarıvi yâd édesen,
 Dinesen, dindiresen, "âşığ"ıvi şâd édesen,
 Boşlayıbsan helelik "zirbemi" sözlü sazım!
 Silmeyirsen üregimden bu ğemi tozlu sazım!
 "Hellacam" pambıg atanda ba { üregimde hayıma,
 Bir tél ile hele de ses vérir, ehzen "yay"ıma,
 Ba {ma o şa {taya, ba { ğelbimdeki yaz yayıma,
 Ğoy gele isti güneş, bir taze ay, sözlü sazım!
 Silkelen, parla, o {u bir daha, ay tozlu sazım!

**SÖHRAB TAHİR
(1926 -)**

Söhrab Tahir, çağdaş Azerbaycan ve İran Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden birisidir.

Söhrab Tahir (Tahirî), 1926 yılının Mayıs ayında İran Azerbaycanı'nın Astara şehrinde dünyaya gelmiştir.²⁴² Demircilikle uğraşan babasının adı Ebülfez'dir. Babası 1920 yılında siyasî bir örgütte yer alarak işçi ve köylülerin hürriyeti uğrunda mücadeleye başlamıştır. Şah Rıza tarafından, önce Erdebil'de hapsedilmiş, daha sonra Kirmanşah şehrine sürgün edilmiştir. Bu sıralarda ilk okula gitmeye hazırlanan Söhrab, ailesiyle birlikte Kirmanşah'a gitmiştir.

On yıl ağır sürgün hayatı yaşamışlar. Bununla birlikte Kirmanşah'ın tabii güzellikleri ve tarihi abideleri onun gönlünde silinmez izler bırakmış.

Kirmanşah'ta, Farsça eğitim veren "Seadet" ve "Şahpur" orta okullarında okurken son sınıftan ayrılıp, babası ile birlikte "İngiliz-İran Neft Şirketi"nin torna bölümünde işçi olarak çalışmaya başlar. İşçi olarak çalışmanın zorluğuna rağmen üye olduğu İbni Sina Kütüphanesi'nden muntazam olarak aldığı kitapları okuyarak, Türk Halk edebiyatını, Fars edebiyatını ve Batı edebiyatını öğrenir.

1941 yılında Sovyet Ordusu'nun Güney Azerbaycan'a girmesi ile Rıza Şah tarafından sürgüne gönderilen binlerce ailenin vatanlarına dönmelerine imkân verilince Söhrabların ailesi de Hemedan'a göçmüştür. Fakat ağır hayat şartları yüzünden Sultanabad, Kum, Tahran, Tebriz şehirlerinde iş ararlar, çalışırlar. Babası Ebülfez, amcası Hidayet ile birlikte Tebriz'de elektrik-kaynakçı dükkânı açar. O günlerde İran Türkleri arasında millî demokratik hareket büyük bir hız kazanmıştır. Genç Söhrab da bu hareketin dışında kalmamış, eline silahı aldığı gibi halk hareketine katılmıştır. Tebriz başkentli Millî Hükümet kurulduktan sonra Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komitesi'ne girmiştir.²⁴³ O günlerde kaleme aldığı ilk şiirlerinde inkılâpçı Azerbaycan halkının mücadele azmini, vatanperverliğini ve millî iftihar duygularını ifade etmeye çalışmıştır.

Söhrab Tahir, "21 Azer 1324" (21 Mart 1945) Millî Hareketi'ne katıldığı için "21 Azer" madalyası ile taltif edilmiştir.

1945 yılında Azerbaycan Demokrat Partisi saflarına katılmıştır. 1946 yılında Bakü Harb Okulu'na girmiştir. Daha sonra Tıp Fakültesi'nde okumuştur.

1948 yılında "Gızıl Ordu" adlı ilk şiiri "Azerbaycan" gazetesinde

²⁴² Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'ne Bir Başı, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 226; Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 443; Cefer Müciri, İkinci Dünya Müharibesi ve Millî Azadlıq Herekâtı Dövründe Edebiyyat (1941-1953), XX. Esr Cənubi Azerbaycan Edebiyyatında Demokratik İdéalalar (1900-1985), Elm Neşriyyatı, Bakı-1990, s. 153.

²⁴³ Cənubi Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 141.

yayımlanmıştır. 1952-1959 yıllarında Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'nde okurken "Ay Işığında" adlı ilk şiir kitabı yayımlanmıştır. Söhrab Tahir aynı zamanda "Azerbaycan" gazetesinin edebî-bediî şubesinde de çalışmıştır.

1958 yılında "Azerbaycan Yazıçılar İttifağı"na üye olan Söhrab, bu derneğin desteği ile Moskova'ya iki yıllığına Edebiyat tahsiline gönderilmiştir. Moskova hayatı şairin sanatına ciddi tesir etmiştir. Burada diğer kardeş Türk halklarının yazarları ile tanışmıştır. 1959-1961 yıllarında Bakü'de yayımlanan "Bulağ" (Pınar), ve "Senden Uzağda" adlı kitaplarında şair, Güney Azerbaycan bağımsızlık hareketinden bazı hadiseleri gerçek tablolarla tasvir ederek, Azerbaycan ve İran Türkü'nün mücadele azmini anlatmıştır.

Söhrab Tahir, edebî çalışmalarıyla birlikte, siyasî ve sosyal faaliyetlerini de devam ettirmiştir. O, Azerbaycan Demokrat Partisi Merkez Komite üyeliği, Şehir Parti Komitesi birinci kâtibi olmuştur.

1957-1958 yıllarında Söhrab Tahir, "Güney Azerbaycan Yazıçılar Cemiyeti"nin başkanı, idare heyeti üyeliği, "Literaturnı Azerbaydjan" dergisinin redaksiyon heyeti üyeliği gibi sosyal ve edebî görevleri de yürütmüştür.

15'ten fazla kitabı yayımlanmıştır. Kitaplarından bazıları şunlardır: "Heyat Şirindir" (1963), "Gırılan Zencirler" (1965), "Men Seni Görmüşem" (1967), "Gel Görüşek" (1968), "Atêş Bulağı" (1977), "Settar Ƨan Hağğında Destan" (1976) "Ölümden Güclü" (hikâye, 1979).²⁴⁴

Şairin eserleri birçok dile çevrilerek büyük tirajlarla yayımlanmıştır.

Söhrab Tahir'in eserlerinden örnekler:²⁴⁵

SERDÂR DÜŞÜNÜR

Azerbaycan torpağ déyil,
Arzuların méşesidir.
İngilâbda ğurban vérmek,
Bu diyârın péşesidir.
Azerbaycan! Çırağ yandır,
Sağla onu öz elinde.
Yaşa sen de öz beğtini,
Danış sen de öz dilinde.

AY İŞİĞINDA

- "Azerbaycan" ruznamesinin 500.

²⁴⁴ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 269.

²⁴⁵ Cavad Héy'et, Azerbaycan Edebiyyatı Tariğine Bir Bağış, Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1998. c. II, s. 226-231; Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 270-277.

nömresinin çapdan çı{ması münasibetile-

Géce sakit, ay ışığı, asiman dümağ,
Her ağacda min böcenek seslenir, dinir.
Türçününde "Azerbaycan", elinde çomağ,
Bir kendli de dağ yolu ile kendine édir.

Son menzildir; İlk görüşe kendli telesir,
Teyalında bir dilberin şen ba{ışları.
Ele bu va{t gyalardan bir ses yükselir,
O éndigce yamacları, son yo{uşları.

- Dayan! Kimsen!?
- Kendli baba.
- Haradır yolun?!
- Ya{ın kende...
- Al bu yükü dalımca sen de.

Kendli oğlan bir anlığa dayanır yorğun,
Garşısında boz géyimli, gısa şalvarlı,
Gödek boylu néce mister durmuşdur onun,
O, mülkedar söyüşünü ço{ dinlemişdi,
O, mübaşir köteğinden ço{ inlemişdi,
O, ajanlar tepiyinin bilir dadını,
O, göz açıb acı görmüş heyatını.
Ancağ bu sert heyatında azğın yadlara,
Gızıl gezen, néft a{taran bu celladlara,
Bir an béle nöker kimi alçalmamışdır,
Yo{, mistérin be{şişine o ğalmamışdır.
Gözlerinden od çilenir:

Kendli dillenir:
- Men yurdumda, vetenimde mezdur da olsam,
Ço{ govmuşam çomağımıla yâd "ğonağları"
Şizse gelib dırnağızla her seher a{şam,
Éşeleyin, éşeleyin boz torpağları.
Bizim dağlar zengin olsa, bilin ki, ancağ,
Üstünüzde od püskürüb, alov saçacağ!

Kendli dönür, yola düşür kendine sarı,
Mistérleri o ar{ada bura{ır, gédir.
Göründüğe kendlerinin ilk da{maları,
Min sévinle doğma yurda o ba{ır, gédir.

Géce sakit, ay ışığı, asiman dümağ,
Ayna kimi tertemizdir semanın üzü.

Min hesretle yu{usuna haram gatarag,
Ba{ır yola gara télli bir veten gızı.

O dalğındır, seher doğur, isinir veten,
Govur işıg gıranlığı, zaman zamanı.
Sévgilisi düşmenlerin kéçib içinden,
Getirecek yéne kende "Azerbaycan'ı".

O yol gédir, dağlar aşır géveni bütün
Tırcununda kende gézet getirir her gün.

MÜBARİZ MEKTEBLİ

Ğış feslidir... Seher çağı; Mavi sulara,
Guru şa{ta şişe kimi bir örtük salır.
Çırpır açığ gapıları külek bu ara,
Her döngede ölüm dadan bir neğme çalır.
Bütün günü küçeleri işsiz ölçerek,
Fehleler de kölge kimi kéçirler tek tek.

Soyuğ kesir mekteblinin açığ elini,
Yola düşür da{masından min bir hevesle
Bu gün yadlar tehğir édir doğma dilini;
O ders alır bilmediyi bir dilde hele.

Dünen idi; müellimden aldı tapşırıg,
Ders işine neğse çeksın veten mülkünden.
Genc mektebli ço{ düşündü, ço{ yazdı, artıg,
Bir vereği fırçasıyla étdi mezin,
O çekmedi neğşesinde héç de İran'ı,
Feğət çekdi öz yurdunu Azerbaycan'ı.

Araz a{dı o neğsede gayğısız, azad,
Ne serhedler, ne zencirler önüne çı{dı.
Éle bil ki, cilvelendi bir azad heyat,
Mekteblini gücuyarağ bağırına sı{dı.
Medresedir; uşağları sarır heyecan,
İlkin defe o neğşeni görenden beri.
Gumral télli, gara gözlü o igid oğlan,
İndi duyur hesretinde sévinc sesleri.
Bir azdan da miz üstüne serilir neğşe,
Gonşu sınıf izdihamla gelir görüşe.
Müellim de o neğşeye ba{ır, héy ba{ır,
Üreyinden gözlerine bir gezeb a{ır.
Déyir: "Hanı burda veten, bes hanı İran?!"

Mekteblise sese gelir déyir oyandan:
- Men çekmişem öz vetenim Azerbaycan'dan,
Sizin veten uzağdadır, adı İran'dır.
Müellimin acığından elleri esir,
Üreyini kin doğrayır, pa{ıllıg kesir.

Çatır Tebriz valisine bu "ğor{unc" {eber
Sendelenin üzerinde yanır ağrıdan.
Yığılarağ o azğınlar, könlü sönükler,
Év yı{mağā, ğan étmeye vérince ferman,
Haman günü medreseden govulur uşāğ;
Mübarize méydanında merd durur ancağ.

RUZNAME SATAN UŞAĞ

Téhran'ın bir ucğar {iyabanından,
Ötürişsiz fehle ayağı yalın.
Odur, meğrur meğrur kéçir bu zaman,
Bir tacir ğarmı to{, paltarı ğalın.

Ğaçır küçe boyu yo{sul bir uşāğ,
Bir deste ruzname goltuğundadır.
Onun éyni çılpağ, heyatı çılpağ,
Gün boyu erbabın ğulluğundadır.

Sesleyir, yüyürür, gezir müşteri,
Ancağ alanı yo{ "İttilat"ın.
Uşāğ da düşünür... Bilir bu sirri,
Artıg bambaşğadır hökmü heyatın.

Düşünür gizlinde bir rûznâme var,
Fehleler ürekden sévirler onu.
Onun sehifesinde oldu misralar,
Ağ güne çağırır ana yurdunu.

Ne étsin onada çatmayır eli,
Bu sirr de uşāğa ço{dan eyandır.
O bilir şöhreti éllere belli,
Mübariz bir gezet "Azerbaycan"dır.

A{şam mescid üstden vérilir azan,
Uşāğ da ümitsiz dönür gériye.
Odur sahibkârı hirsden, acığdan,
Onu işden govur "tenbelsen" déye.

Uşanın gelbinin artır kederi,
O neler çekmemiş küçük yaşında.
Kéçir döngeleri, dal küçeleri,
O, min sefil görür her tin başında.

O görür bir yanda bezenib otağ,
Ağalar oturmuş, éyş var, işret var.
Odur, bir yanda da el dil açarağ,
Bir yolçu döngede durmuş intizar.

Ötüb kéçenlerden merhemet umur,
Lâkin ellerine düşür yağış ğar.
Bir başğa işsiz de oturmuş budur,
Nisgilli ğelbini yéyir {eyallar.

O uşâğ géceler yurdsuz ğalarağ,
Gündüzler ac gezir gürbet şherde...
O, küçük olsa da düşünür ancağ,
"Sabah bir güneşli aydın seherde,

Yéne tutacağdır üsyan her yanı,
O da bahar kimi şen olacağdır.
Alıb öz goynuna "Azerbaycan"ı,
Sévinçle yurduna ses salacağdır!"

YEDULLA EMİNİ MEFTUN

Yedulla Eminî, çağdaş İran Türk şairlerinden birisidir. Onun hayatı hakkında fazla bilgi edinmek mümkün olamamıştır.

Meftun, hem klâsik hem de yeni biçimde şiir yazan üstad şair olarak ün yapmıştır. O, "Meftun" mahlası ile şiirler yazmaktadır. Şiirlerinden vatanperver bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Şiirlerindeki romantizm, sembolizm ve yenilikçilik de dikkati çekmektedir.²⁴⁶

Meftun'un "Kulak" (Tufan) adlı şiir kitabından birkaç şiir:

HAGĞIN GÜCÜ

Hagğ, çay kimi deryaya a{ıb yol tapacağdır,
Daş atmağ ilen kimse onu çöndere bilmez.
Dünyada ğaranlığlar eger cem ola bahem,
Bir {ırdaca şem'in işğın söndüre bilmez!

URUMİYYE DERYASI'NA

Géniş göyden bir parçadır, aslanıbdır yér üzre,
Uzağdan da vügarlıdır, Urumiyye Deryası,
Ölkemizin simasında eziz bir mavi gözdür,
Gemişlerden kirpikleri, çemenlerden sürmesi.

Uzağlara göz dikende büyük üfug altında,
Dumanda itmiş dağları rö'ya kimi gizlenir,
Yéddi menzil fasileden bu şövketi görende,
Élbrus onun ğabağında kârvan kimi gizlenir.

Derya içre, her terefdən celâl ile görsenen,
Uca dağlı, şirin sulu, yaşıl bir cezire var,
O yurdun ğelbinde bizim yalan dünyadan uzağ,
Babek dövründen yaşayan, düzgün bir eşire var.

Bu deryanın menzeresi ğürub lehzelerinde
Camal séven ruhlar üçün bollu sefası vardır,
Ab-i heyat efsanesin doğru éden deryamız,
Teste ğalan canlar üçün keskin şefası vardır.

²⁴⁶ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 195.

Göy sularda nazik gızlar gametlerin eyerken,
Déyirsen ki, céyranlardı sünbül otlur ekinde.
Onları görcek ağlaram ürek içre kéçmişe,
Ne arzular güylanmışdır bu deryanın tekinde.

Yayın isdi günlerinde güneş alov tökende,
Deryanın yanmış canında göz yaşısı duz bağlar,
Gış gününde soyuğ yéller sızıltı ile esende,
Me'yus gálan ürekler tek dörd bir yanı buz bağlar.

Çetinliyi asanlığa çönderen derya olma,
Demir yola son göyarken sudan bir yol açırsan,
O yan körpü, bu yan körpü, düzgün gözle ba{anda,
Yoldan gelen seferçiye uzun bir gol açırsan.

Yurdumuzun her yanından bir nişan var goynunda,
Her ölkeden bir su gelib sévincek a{ır sineve,
Çaylar sene garışarken, güzel köpükler bitir,
Déyirsen ki, élçi gelib ağ gül ta{ır sineve.

Ölkemizde böyük şanlı derya! Senin suların,
Üreyinde düşmen üçün acı zehir besleyir,
Dağların açığ göllu her bir yana a{anda,
Zencirde gálmış dağları azadlığa sesleyir...

İNSANIN VAHİDİ

Yüz insan eger tek géde, bir gürda batammaz
Bahem²⁴⁷ gédilen yolda, ne üz véirse zeferdir.
Teklikde bir insanı hésab éylemek olmaz,
İnsanlığa en {ırdaca vahid iki neferdir.

┐ALĞIN HÉYBETİ

Könlünde keşakeşdi onun her gece, her gün,
Men sirrimi bundan daha kitman éde bilmem.
Geh söyliri bu işde mene emr édilibdir,
Çarem nedir, mafoğime üsyen éde bilmem.
Geh söyliri mafoğ heğıget ne olar mı.
Bir gübbeye bés insanı gurban éde bilmem.

YANAR DAĞ

²⁴⁷ Bahem: Birlikte.

Bütün dünyaların derdin ğanar dağ,
Sual étsen sükût ilen danar dağ,
Sehend'in üstü ğardır, altı ğandır,
Bu coşğun derdden bir gün yanar dağ.

YÉLİ SESLEYİRİK

Yarıya çatdı bahar
Men saraylardakı gül kerdilerin bol görürem
Héyf olsun zemiler solğundur

Bulur herden görünürse dağda
Fırtına yo {dur onun gönlünde
Yollanır néysan ayı astaca göy paltarda
Biz yağışsız ğalarağ.

Déyesen bağda ağaclar {ac olub
Vérisaletsiz olan İsalat'ın başları üste ta {ılıb
Ġirğına geldi bu çöl...
Buz bulud bes haçanadek ğalacağ dağlarda?

Yéli biz seslemeli,
Men yéli sesleyirem,
Yél dilin men avara gezdiyim eyyamımda
Büsbütün pozgun iken öyrendim
Yeli gel ğollarımızla çağırağ

Yél bizim gözlere yad gelse de, o
Ellere aşınadır.
Yél yurdun arasından ğopsa
Dim diri yaş küçelerden kécecek
Göyleri onda ki o isladacağ.
O bütün daş, ya su tek ğelblere
Zerbeti öyredecek.
Yél ğopar bir silecek terpintse,
Biz bu yol bayrağı yéllendiririk,
İple baş endiririk.

ERK

Şah İsmayıl'ın ğızıl ğururundan,
Alnında işıldayır ğızıl daşlar,
İran'a bütün zefer ğazanmışdır,
Şahin kimi atlanan ğızılbaşlar,
Sultan Selim'in o günkü fethinden,

Tari{ ne yazır? Yalançı giyğaşlar,
Tari{de ne iftira, ne böhtan var!

Sen göylere dille bağladın yérden,
Senden şerefe ucaldı Settar ʤan.
Bu torpağa el çalib giyam etmiş,
Azadlığa sikke çaldı Settar ʤan.
Dünya biliri, galırla şahidler,
Meşruteni burdan aldı Settar ʤan,
Settar ʤan ile şerefli Bağır ʤan,
Senden alıb ilhamını {iyabani,
Hem Héyder Emuoğlu tek mücahidler,
Pésyan kimi bir igid mübariz kim,
Hetta bunu danmayıb müanidler.
Şerğın tebilin döydü tufan tek,
Garşında kéçen silahlı vahidler,
Tevsirleri taze taze tari{de!

İNSAN VE SORUŞÇU

Ay ucabaş! Ay telesen kişi, kimsen?

- İnsan, torpağın Tanrısı

Hem, artıgca, atan, anan kimler imiş?

- Anam seher nesîmi idi, atam günorta güneşi.

- Anadan olduğun yeri, bir de tari {in de, gerek.

- Hadise baş véren ilin başramında, intizarlar şeherinde.

- Hansı sicil, hanı sicil nömresi?

- İnsan için sicil yo {! Nömre de yo {!

Ayağ üste durmuş olsa, özün aydın tanıdır o.

- Söyle görek, hankı dövlete bağlısan?

- Gezalardan suvay benim dövletim yo {!

- Yérin hara, işin hara?

- Yérin zülmet adasıdır, göz yaşları körfezinde,

İşin gündüz şeherine yol a {tarmağ.

- Bundan önce hansı cezalar görübsen?

- Menim için gezalardan başga ceza olmamışdır.

- Gezaları öz göynuna çekibsen mi?

- Beli, boynuma çekmişem, lâkin boyun göymamışam.

- Mezhebinden danış görek!

- İnsan için şerafetden başga mezheb olmamışdır.

- Bes mügeddes ocağ yo {muş senin için?

- Bu ulduzsuz gécenizde her bir ulduz ocağdır.

- Düzgünlüye sen intizam véirsen mi?

- Her insanın varlığı bir intizamdır.

- Yalan danışmağa sen and içinde insan boyun eymeyini bildiribdir.

- İttihamlı!

Sen igamet yérin néçe yol deyişmisen?

- Ali cenab soruşçu

Yér deyişmekden danışabilmerem men.

Yér deyişmek kéçmişlerden el üzmekdir,

Kéçmişleri deyişmekdir.

- Bilirsen mi? Defterçen var?

- Defterçe var, lakin biyme déyilem men.

- İttihamlı!

Vekil sene gerek déyil?

- Ali cenab soruşçu!

Kor olmayan insanlara esa çeken ne üçündür?

- Bu élçiler tanrılara daha ya {sı!

- İttihamlı kişi cığaz!

Bize iman gerek déyil gal.

- Ali cenab soruşçu!

İman, bizim küçeleri görüyandır.

Lâkin elbet, tanınmayan varlıkların hağğındaki imanlar yo {.

İtthamlı! Éle bil ki, senin beynin valaylıdır.
Sağlamlığa nisbet tesdiğ varındır mı?
- Ali cenab soruşçu!
Sağlamlığı tesdiğ éden benim sağlam göllarımdır,
Vuruşmamdır, irademdir, güvendiyim idealdır.
- İtthamlı kişiciğaz!
Fe {r édirsen öz irğine?
- Yo {, héç ve'de! Çünkü irğ insana fe {r vérmez,
Tersesine, fe {rlerdin irğleri yaradanlar.
- İtthamlı!
- Senin yurdun ve tari {in müğeddes bir şey deyil?
- Ali cenab soruşçu!
- Tari { aldanmamış olsa, müğeddis.
Lâkin, veten:
Elbette, gedrin bilmek gerek.

İtthamlı kişiciğaz!
Sen bu tüstülü alemde
Çiçek geder me'neviyyet üçün mekân vérmirsen mi?
- Ali cenab soruşçu!
- Garanlığ döyüşümüz, âlemlere uçuşumuz,
Çayların yolun döndermek,
Buludları sürken étmek,
Seher gayığçılarn ses sese vérmeleri de,
İki deniz, iki ürek, iki serhed arasında
Yapışıklığ.
Bunlar me'neviyyetdirler.

İtthamlı kişiciğaz!
Démek bizim dünyamızda hésab yo {dur, kitab yo {dur?
Ezel günden beri insan beli démemiş mi?
- Ali cenab soruşçu!
- İnsan fikrinde a {tarış, bir cür oğurluğ démekdir.
İnsanın ağzın gezişmek, kelmelere gelmeyibler.
Bunlar me'neviyyetdirler.

İtthamlı kişiciğaz!
Edalet me'muru ile bu duruşmağın ne démekdir?
- Ali cenab soruşçu!
Me'mur nedir? Sen edalet üçün emr ét.
Lakin, elbet, taraz ile, gılinc ile görsedilen edalet yo {.
Men bilmirem bu silecek melâkenin gözlerinde ne gayıdır?

İtthamlı kişiciğaz!
Hara béle telesirsen?

Ölümden gör{un yo{dur mu?

- Ali cenab soruşçu!

İnsan için ölüm yolun a{ırır.

- Bes élede, öz öldürmek senin için kese yoldur?

- Yo{, héç ve'de, çünkü biz köprüye çatağ gerek.

Sonra ondan kécmeliyik.

İttilıamlı!

Soruşdum ki, hara béle telesirsen?

- Sessizliye... Aydın, azad, soruşuğsuz sessizliye...

- Soruşuğlar incidirmi?

- Beli, soruşuğlar incidendir.

İttilıamlı!

- İndi köprü gabağında dayanıbsan,

Senin cürmün bilinibdir.

Son difa va{tıdır indi,

Sözün olsa danışgilen, yo{sa cürme yétişmemiş gurtarıbdır.

- Ali cenab soruşçu!

Cürmün sene bilinmesi mübarekdir.

Lakin bu gün.

Göz ötüren son difadan.

Son difada.

Torpağ tüstüye dönecek.

RÜBÂİLER

Ço { elleşdin, sene aslan desinler,
Goç oğlan, ya igid terlan desinler
Ezizim, cehd éle bunlardan artıg,
Sene insan, feget insan desinler.

Kéçen günler, kéçen günler ne olduz?
Şerab olduz, yanıg bir gelbe dolduz.
Göyerçin tek uçurdu { biz, dalızca,
Şefeg tek téz gızardız, téz de solduz,

Bu bir sözdür, gülüm, galsın yadında
Şirin, ya şor, tutarlıg var dadında,
Heğiget bir uzun çaydır, buruğlu,
Ki, yüz yerden kéçir, yüz bir adında!...

Alovdan, parçalan, divane gelbim.
Ne goymursan yétim samane, gelbim
Heğiget söyledim, küsdün, darı {dın,
Uşağsan, ta déyem efsane, gelbim?...

Bu solğun bağda, Ya Reb, bağban kim?
Hamı hesretde galmış, kâmran kim?
Bazar zülmetdir, amma pul parıldır,
Eyan olmur, alan kimdir, satan kim?

Néçe yérleşdi daşlar tiki kemanda,
Bu afet yağmamışdı, héç zamanda.
Su damdan damsı, asandır elaci,
Amma kim, néyleyim gözden damanda?...

Araz'da ço { üzen var, ço { cuman var.
Doyan bilmez ki, acliğdan uman var.
Ezizim, {encerin ta {, gözlerin aç,
Ayıg gét, yolda düşmen var, duman var.

Tevalın bir melamet gözlü gızdır,
Ki her meclisde menlen dizbedizdir.
Ne yazmışdın, baharın {oş, ezizim,
Bu yérde, sen géden günden, payızdır...

Ezizim, sen meni bir gün atarsan,
Sene gül olmaram, olsam, satarsan,
Gözün ba {maz göye, men ulduz olsam,

Ay olsam, gün batan saat yatarsan.

Bahar yoldan gelibdir gül çiçekli,
Durub éyvanda bir gırmız'etekli,
Şerabın rengi ferg étmez, ezizim,
Gerekdir saği olsun saf ürekli.

İşare éyleyen sensen, ğanan men,
İlahi olmıyam, heğğ söz danan men,
Ezizim, bir sözüm var, sen cavab ver,
Néce oldu, hem yaman men, hem yanan men?

Yorulmuşdur gulağlar, car sesinden,
Bu éyvan, boş ğalıbdır yâr sesinden,
Ne ço { söz var ki, diller söyliyemmez,
Ürekler dinleyirler tar sesinden.

Elin ğızdır, üreyin isti sa {la,
Bu evde altı berkit, üstü sa {la,
Ezizim, mal ğalandı, év durandı,
Eyer ağlın gözeldir, dostu sa {la!...

Géceni gündüze ğatmağ olar héç?
Sehend'in ğarların atmağ olar héç?
Soruşcu! Bir sözüm var üstü bağlı
Güneşi ulduza satmağ olar héç?...

II. BÖLÜM
YAZARLAR VE ESERLERİ

**ÜSTAD ALİ ASKER MÜÇTEHİDÎ (Ustad Eli Esğır Müctehidî)
(1905 - 1972)**

Ali Asker 1905 yılında Tebriz'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Tebriz'de tamamladıktan sonra yüksek tahsil için Fransa'ya gitmiştir. Ali Asker, Fransa'da yüksek tahsilini tamamlayıp Tebriz'e döndükten sonra "Milli Banka"da görev almıştır.

Bilgisi, güvenilirliği ve sadakati sayesinde kısa sürede haznedarlığa yükselmiştir.

Ali Asker, bankacılık çalışmalarının yanında edebî çalışmalarını da sürdürmüştür. Fransız edebiyatından çeviriler yapmıştır. Diğer yandan Türk ata sözlerini toplayarak, Arapça, Çince, Farsça, Fransızca gibi bazı dillerdeki karşılıkları veya benzerleri ile birlikte "Emsâl-i Hikem, Türk Dilinde Meseller" (Türkçe Ata Sözleri)²⁴⁸ adlı bir kitapta toplamıştır.

İran Azerbaycanı'nda ilk folklorik çalışma yapanlardandır.

Ali Asker, Muhammet Hüseyin Şehriyâr'ın yakın dostlarından.

1972 yılında Tebriz'de vefat etmiştir.²⁴⁹

Ali Asker'in "Türk Dilinde Meseller" adı eserinden birkaç ata sözü:

Aynaya néce ba{san özüvi hayle görersen.

Abad évler bülbüliyem, {erab évler bayğuşu.

At almamış tovla tikdir.

Ba{dun yârun yâr degil, terkin gılmağ âr degil.

Bir gül ile yaz olmaz.

Pişik évden çı{anda sıçanlar baş göpardı.

Tarı²⁵⁰ ac isteyenı, bende doyurabilmez.

Dama dama göl olar, dada dada héç.

Eli borkün Veli başına, Veli borkün Eli başına.

Men motaldan el çekdim, motal menden el çekmir.

Hemişe Ay bulut altında galmaz.

Yu{arı ba{ub gem éyince, aşığı ba{ub dem éyle.

²⁴⁸ Üstad Eli Esğır Müctehidî, Emsal ü Hikem, Türk Dilinde Meseller, Fahri Azer Neşriyyatı, Tebriz-1993

²⁴⁹ Emsal ü Hikem, Türk Dilinde Meseller, Üstad Eli Esğır Müctehidî, Fahri Azer Neşriyyatı, Tebriz-1993, arka kapak. (Arka kapaktaki tercüme-yi hâl, Dr. Hüseyin Fazlullahî Vahid tarafından tercüme edilmiştir.

²⁵⁰ Tari: Tanrı.

GENCELİ SEBAHÎ (1906-1989)

Çağdaş İran Türk yazarlarından olan Genceli Sebahî, 1906 yılında İran Azerbaycanı'nın Merend şehri yakınlarındaki Kanlı Dağ'ın eteğinde kurulan Miyab köyünde dünyaya gelmiştir. Babası çalışmak için Kuzey Azerbaycan'a gidip, uzun süre dönmeyince, annesi de onu (yedi yaşında olan Sebahî'yi) yanına alarak Gence'nin Şamhor ilçesinde yaşayan babasının yanına dönmüştür. Sebahî, ilk okulu Şamhor'da dedesinin yanında, orta öğrenimini ise Gence'de görmüştür. Daha sonra Bakü'ye giderek Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Dil ve Edebiyat Fakültesi'ne girmiş, 1932 yılında tahsilini tamamlayarak orta dereceli okullarda öğretmen ve müdür olarak görev almıştır.²⁵¹

Stalin'in "Aydınlar Katliâmı"nı başlattığı yıllarda Sebahî de bu tufandan nasbini almıştır. Genceli Sebahî de binlerce Azerbaycanlı Türk şair, yazar, düşünür gibi ailesiyle birlikte Sibiry'a sürgün edilmiş ve sekiz yıl orada tutulmuştur.²⁵²

Sekiz yıl mahkûmiyetten sonra Bakü'ye dönen Sebahî, 1945 yılında "İran'da Azerbaycan Türkleri Bağımsızlık Hareketi" başlayınca Tebriz'e gider. Yeni kurulan Tebriz Üniversitesi'nde Türkçe Kürsüsü'nün başına geçer. Azerbaycan Muhtar Hükûmeti, Ruslar'ın ve Avrupalılar'ın desteği ile Tahran Orduları tarafından yıkıldıktan sonra Sebahî tutuklanarak hapsedilir. Dokuz aydan sonra "Muhacir" diye Benderabad'a oradan da Loristan'a sürgün edilir. Çok ağır şartlarda iki yıl sürgün hayatı yaşadıkten sonra serbest kalır ve Tebriz'e ailesinin yanına döner. Yine Tebriz'de bırakılmaz. Tahran yönetimi tarafından Tahran'a götürülür ve mecburî ikâmete tabi tutulur. Bunca sıkıntılara, siyasî, sosyal ve ekonomik baskılara rağmen o, edebî çalışmalarını bırakmaz.

Hikâyelerini, İran İslâm Devrimi'nden sonra (1979) "Gartal" ve "Heyat Facieleri" adları ile yayımlamıştır. Hayatını kaleme aldığı "Öten Günlerim" adlı kitabı ise 1983 yılında yayımlanmıştır.²⁵³

Üstad Sebahî, edebî, sosyal ve siyasî konularda onlarca edebî ve tenkidî yazı yazmış, "Güneş", "Fürûz-i Azâdî", "Varlıg" ve "Yoldaş" gibi Türkçe dergilerde yayımlamıştır.

Son yıllarda Tahran'da kurulan "Yazıcılar ve Şairler Cemiyeti"nin kurucuları arasında yer almıştır.

²⁵¹ Genceli Sebahî, Öten Günlerim, 1993 Tebriz, s. 7; "Varlıg" dergisi, Aziz Muhsinî, Yéne Köçdü Dünyamızdan Bir İnsan, 1989, No: 74-3, Tahran-İran, s. 57.

²⁵² Genceli Sebahî, Öten Günlerim, 1993 Tebriz, s. 7.

²⁵³ A. g. e., s. 7.

1961'den beri "Dostlar Görüşü" adı ile yapılan edebî meclislere kesintisiz katılmıştır. Onun "Şé'rimiz Zamana Ayağlaşır" kitabı hem İran Azerbaycanı ve Kuzey Azerbaycan'da oluşan çağdaş şiirin gelişme yollarını ve bedîî özelliklerini açıklayan ilmî, tenkidî bir eserdir.²⁵⁴

Üstad Genceli Sebahî 1989 yılında hayata gözlerini yummuştur.²⁵⁵

Genceli Sebahî'nin eserlerinden örnekler:²⁵⁶

Genceli Sebahî'nin Son Eseri²⁵⁷

VETEN, VETEN!..

Dostum Eziz derdine elâc niyetiyle ummanlar aşarağ uzak éllere sefer etmişdi. Vetenden ayrıldığından bir ay keçmiş ondan mektub aldım. Veten mehebbetiyle aşlanmış bir mektub idi. O, yazmışdı: "Dostum, her yérden veten yaşsıdır!" Haklı olarak déyibler, gezmeye yad éller, ölmeye veten yaşsıdır. Ancağ men déyirem: Behişt déyilen o efsanevî güzel diyâr éle vetendir. Gurbet diyarlarda bezi nâdanlar nefret andıran yad nezerlerle adamı süzüb, herden de bir atmaca söz atanda, insana gülle kimi deyir, menliyi, gururu ezilir, özünü kiçilmiş, hakir hissédür. Adam veteninden, élinden ayrı düşmeyince, vetenin gedrini bilmez imiş."

Mektubu o {uduğda bu me'ruf misal yadıma düşdü, déyirler: Gızıl gefese salınmış bir bülbül, öz üreg açan cehcehlerini, odlu bir fegane dönderdi, "Veten, Veten, Veten!.. déye ucaldır, veten neğmesi dilinden düşmürmüş. Sahibi onun bu hâlından tenge gelir, yéter bes gem üregine ağırlıg édir. Varıldığından bir gün tuz çörek bilmeyen güzel! Men seni gızıl gefesde sa {layıram, denini, suyunu vérirem ki, herden de üregimi o {sayan bir neğme o {uyasan. Emma, sen "Veten, Veten!" déye ah nâle éyledin, könlümü açan bir mahmı o {umadın, déyib asabanıyetle gefesin ağzını açıb ve onu azad édir. "Reddol, gét küllü köslü vetenine" déyir. Bülbül ferehle ganad çalarağ havada üzür. Azadlıg şerbetinden doyunca içdikden sonra, sermest bir hâldagülistana çatır. Özünü gül otun dibine vuranda tikân gelbine batır. "Oğğay, canım Veten!" déyib, gözlerini hemişelik yumur.

Vetene, doğma yurda, éllere bağılılıgda ne hikmet vardır? Belke de gayğısız uşağılıg çağlarının bura {dığı unutulmaz şirin {atireler, él obanın mehebbetleri, bir gütretili âhen rüba kimi insanı özüne taraf çekir...

²⁵⁴ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 377.

²⁵⁵ "Varlıg" dergisi, Aziz Muhsinî, Yéne Köçdü Dünyamızdan Bir İnsan, 1989, No: 74-3, Tahrân-İran, s. 59.

²⁵⁶ "Varlıg" dergisi, 1989, No: 74-3, Téhrân-İran, s. 69; Genceli Sebahî, Öten Günlerim, 1993 Tebriz; Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 378-420; C. A. E. A. Élm Neşriyyatı, Bakı- 1994, c IV, s. 275-288.

²⁵⁷ "Varlıg" dergisi, 1989, No: 74-3, Téhrân-İran, s. 69.

HEYAT FACİELERİ'NDEN

1327'ci ilin (1948'ci il) behmen ayının üçü idi. Mehkeme salonu tamaşaçılarla dolu idi. Geliz sigar tüstüsü séyrek bir duman kimi salona yayılmışdı. İzdiham sonsuz bir héyecan içerisinde mehkemenin gerarını gözleyirdi. Kêşikçiler müttehimin sağ solunu almışdılar. Vekil nârahat bir halda gedem vururdu. Dadsétan öz müvefféğiyyetine ümidvar bir halda gürrula sigarını çekib, tüstüsünü havaya bura{ırdı. Müttehim sendelinin ya{ınlığında, bir {anın guru dōşemenin üzerinde oturub, köhne çadrasını emizdirmekte olduğu bir yamşar körpesinin başı üzerine çekib onu kiritmeye çalışırdı. Altı yaşında bir oğlan uşaağı da boynunu burub gâh müğessire, gâh da anasına ba{ırdı. Tanım téz müttehime ba{ır, dolgun gözlerini sı{dıgca, yaş mirvarid daneleri kimi yanağından dığırlanıb körpenin üzüne tökülürdü. Bu, müğessirinin arvadı idi. Eri adam öldürmüşdü. Onun ve uşaağların müğedderatı mehkemenin gerarına bağlı idi. Mehkeme héy'eti da{ıl olacağı {eber véridi. Hamı ayağa durdu. Ses küy kesildi. Mehkeme sedri éyneyini gözüne vurub, hökmü o{umağa başladı:

- Müttehim Elimirze Mehdi oğlu Şöhret Ehmedi öz günahını boynuna almayarağ gösterir, gûya déy ayının onunda géce saat birde kéfli halda küçeden kéçerken birden ayağı megtula ilişir, dayanıb ona ba{ır. Géyri irade olarağ yere düşmüş ğanlı pıçağı eline alır. Bu tesadüf onu mestlikden ayıldır, ses küy salıb camaatı kömeye çağırır. Onun sesine kêşikçi polis ve bir néçe nefer hadise baş vérmış yere gelib onu tuturlar. Müttehim özünü tebrih étmeye çalışsa da, kêşikçinin ve başđa şahidlerin şehadetinden, élece de merhum Çingiz {anın getle yétirildiği pıçağ üzerinde aparılmış azmaış neticesinde zarebin el nişaneleri müşahide olunmuşdur. Mehkeme héy'eti gösterilen delilleri esas tutarağ Elimirze Méhdi oğlu Şöhret Ehmedi'ni Çingiz Tan'ı getle yétirdiyi üçün müğessir tanıyıb. C. L. M. M. maddesi esasında é'dama mehkum édir. Gerar getidir, déyib hökmü gurtardıgda müttehimin üzüne ölüm tozu gondı. Başı gicellendi. Gözlerine ğaranlığ çökdü. Yı{ılmamağ üçün meheccerden yapışdı. Ğadını ürek yandırıcı bir neva ile ağlamağa başladı. Oğlu da onun sesine ses vérdi. Tamaşaçılar arasında bir heyecan vücade geldi. Mehkeme hé'eti perverdeni götürüb o biri otağa kéçmek istedikde birden: Dayanın, déye gürlütülü bir ses salonu doldurdu. Hamı sese teref döndü. Sesı ucalan adamları yara yara mehkeme héy'eti gerar tutanın gabağında dayanarağ:

- Edaletli hekimler! É'dam hökmü vérdiyiniz bu bedbe{tin héç bir şeyden {eberi yo{dur. Çingiz Tan'ı men öldürmüşem! Dédikde, camaat arasında yéne bir ğarışıklığ emele geldi. Mehkeme sedrinin ğaşları çatıldı. Zengi çalarağ tamaşaçıları sakit éledi. Éyneyini gözüne ta{ıb dığgetle Güdret'e ba{dı, dodağları ese ese dédi:

- Oğlan! Héç bilirsen ne déyirsen?

Dadsétan tutulmuş halda hetta:

- Bu delidir, dédi. Mehkeme Sedri'nin sözünün arasına söz atdı.

Vekil ise marağla Güdret'in sözlerini dinleyir, gözlerinde ümid ğığılcımları oynayırdı. Güdret ğezinin sualına cavab olarağ:

- Beli, cenab hakim! Men ya {şı bilirem ne danışırım, ağlım da başımdadır. Men öz intığamımı almışam, déye cavab vérdikde, vekil ona ya {ınlaşdı.

- Déyirsen sen öldürmüşen?!

- Beli, men öldürmüşem! Déyib müğessiri nişan vérdi. O biçarenin é'dam hökmü o {unanda {anımının nale sesi bir od parçası kimi üreyimi parçaladı. Öz gadınım, uşağlarım yadıma düşdü. Gördüm benim gördüyüm iş için başgasını dar ağacına tapşırlar. Daha dayana bilmedim, Çingiz Ƨan'ı men öldürmüşem.

- Ehsen... Déye ağızlardan göpan sesler bir birine garişdı. Mehkeme héy'etinin küçük bir müşaviresinden sonra Güdret'in hebs olunmasına hökm yazıldı. Eli gefil ölümden gurtardığı için {anımı hem de özü bilmirdiler ağlasınlar, yo {sa gülsünler.

Güdret'in dastanı dilden dile düşdü. Onun Çingiz Ƨan'ı öldürmeyinin illetini yu {u kimi here bir yere yozurdu. Ruznameler için yéni mövzu tapılmışdı. Reng ve boyalarla Güdret'in hağğında kimi "bir insan-i kâmil", be'zileri "mermuz gatil", "zülümün mükâfatı" ve s, ve i. a. cürbecür ünvanlarla geleme getirib, gâh tebriye édir, be'zen de dar ağacına tapşırdılar.

Yéniden başlamış tehğigat sür'etle gurtardı. Behmen ayının on beşinde mehkeme salonunda iyne salmağa yer yo { idi. Güdret müttehim sendelinde oturmuşdu. Hamı marağla ona ba {ır, hağğında cürbecür gezavetler yürüdüdüler. Nehayet, mehkeme resmiyet tapdı. Danışıklar sorğu sual gurtardığdan sonra özünü difa étmek için söz Güdrete vérdi. Onun özünü tük basmışdı. Rengi ağarmış, gözleri çu {ura düşmüş olduğundan aram ve {unserd nezere gelirdi:

- Men onu te'ğib édirdim. Nehayet, déy ayının onunda a {şamüstü onun gumar {anaya girdiyini gördüm. Gözledim, géce yarıdan kéçmişdi. O, kéfli bir halda gumar {anadan çı {dı. Men onun dalınca düşdüm. Öz küçelerinde gabağını kesdim. O, benim zindigânlığını, hayatımı elimden almışdı. Oğlumun ölümüne, {anımının divane olmasına bais olmuşdu. O, bir tek mene zülm étmemişdi. Menim kimi yüzlerle ailelerin felaket ve ölümüne sebep olmuşdu. Ancağ bu cinayetler için héç kes onlardan hésab istemirdi. Buna göre de men özüm ondan intığamımı aldım. Men özümü müğessir bilmirem. Çünkü ganiçen bir zülümkârı öldürmüşem. Men öz vekilimden {ahiş édirem Çingiz Ƨan'la benim dastanımı, daha doğrusu, benim başıma getirdiyi faciени olduğu kimi söylesin. Ümidvaram ki, vağé'iyet aydınlaşdırılarda hamı mene heğg vérececek, déyib öz yerinde oturdu.

Vekil hemin günahsız mehkum Ehmedî'nin vekili idi. O, Güdret'in merdanelik sifetine göre könullü olarak ondan difa étmeyi öhdesine götürmüşdü. O, söze béle başladı:

- Möhterem hakimler! Güdret öz günahını boynuna alarağ, günahsız bir insanı dar ağacından gurtardı. Onun ailesini hetmi bir süğutdan nicat vérdi. Bununla o bir cani déyil, gelbi méhr-i mehebbetle dolan şerefli bir insan olduğunu sübut étdi. Biz onu bu cinayete sövg éden illetleri aydınlaşdırmış onun hağğında düzgün gezavet éde bilerik. Buna göre de icaze vérseniz, Çingiz Ƨan'la Güdret'in, daha doğrusu, bir Erbab'la reiyyetin ehvalatını size söylerem. Ümidvaram ki, Söhbetim Güdretin hağğında düzgün gezavet için deyerli bir sened olsun.

Mehkeme sedri başı ile öz razılığını bildirdi. Vekil söze béle başladı:

...

GURAṬLIĞ İLİ

1327 (1948)'ci ṭirmen vaṭtı idi.

İllik mehsul toplanıb, taṭıllar döyülüb, sovrulmuş her terefde saman tumpaları ve onların yaṭınlığında süpürülüb temizlenmiş yérlerde arpa, buğda ve çovdar yığınları görünürdü. Yayın yorucu ağır işinden yaṭa ğurtarmış iş malları ṭermenin etrafında yaylanıb gövşeyir, be'zileri de iştahaya gelib, renkleri saralmış ğuru otlardan otlayırdılar. Her terefde arvad, uşağ ğaynaşırđı. Kendliler öz meṭsullarının dövsesine toplanmışđılar. Me'mulen meṭsul vaṭtı kendlerde heyecan, şadlığ, çalmağ oynamağ görüner. Ancağ burda boğucu bir sükût hökm sürmekte idi. Ğaşlar çatılmış, ğiyafeler tutğun, gözlerde iztirab ve ümitsizlik lepelenirdi. Çünkü ekin yaṭı bitmemişdi. Mehsul bol olanda Erbab payını aparar, mübaşirin cibi dolar, séyide, mollaya, kendlinin özüne de çatar. Ancağ bu il ğuraṭlığ olmuşdu. Çoṭları sepdigini de götüre bilmirdi. Açlığ ve felaket kendi hedeleyirdi. Toplanılmış bu az mehsulda Erbab'ın hağğ hêsablarını temizlemek için mübaşir iki ayağını bir başmağa yérleşdirib kimisini döyür, kimisini tohin édir, söyürdü. Kend ehli lap cana doymuşdu. Ṭirmene yığılanların arasında pıç pıç ile başlanan é'tiraz sesleri ucalmağda idi. Ğüdrete güneşin heraretinden alınđa ğabaran ter daneleli eliyle silerek söze başladı:

- Ğuraṭlığ ki, özün gördün, ṭermendeki taṭılları nişan vérib, bu da bizim illik mehsulumuzdur Erbab özü de gelib gördü. Daha bizi niye dara ğısnayırılar?

Ğüdrete'in bu sözünden cür'etlenen kendliler seslerini ucaltmağa, üreklerini boşaltmağa başladılar.

- Yağmadı, bitmedi, buna bende néylesin?

- Biz ki, ölmeli déyilik!

- Altımızın palazını da çekib apardız. Daha bizden ne isteyirsiniz?

- Yoṭdur, yoṭ! Yoṭdan ne vérek? Déye her terefdén ucalan seslerden hiddetlenmiş mübaşir burnunu yérden ğaldırdı. Serf it kimi yanlarını ğaparag:

- Hamız acızdan ölün, ğırılın? Mene ne? Men ağanın hağğını alacağam!

Déyib, sözünü ğurtarmamış, ğarışığı bir halda ucalan sesler arasında bunları éşitdi:

- Ekende yoṭ, biçende yoṭ, yéyende ortağ ğardaş! Yoṭdan ne vérek?

- Héyf, ağal! Bunlar déyir érkeksen de doğ, dişisen de doğ!

- Günü bu günü évimde bir tike çöreym yoṭdur.

- Yoṭdan Allah da bézardı.

- Yoṭdur, yoṭ! Yoṭ ne olduğunu anlayırsan mı? Déye her terefdén yazdırılan é'tirazların içerisinde Hümmet kişi özünü aralığa atarağ, bir terefdén camaati sakit étmeye, o biri terefdén özünden çıṭmış mübaşirin könlünü almağa çalışırdı.

- Bizim sözümüz yoṭdur. Allah Erbab'ın kölgesini bizim başımızdan eskik élemesin. Éle biz indiyeye kimi onun sayesinde bir tike çörek yemişik déyib, yastı yastı sözünü devam étdirdikde Ğüdrete tab getire bilmedi. Sözünü ağzında goyarag:

- Ne déyirsen? Erbabın sayesinde hemişe yaz ekinçi, gış dilençi olmuşğ.
Hümnet kişi Güdret'in sözlerini eşitse de, özünü o yere goymayıb,
gamısoyuğluğla:

- Ağa mübaşir! Dédi. Bunlar cavandır, düşünmürler. Éle sen néce buyursan, éle de élerik, vérmeyib ne déyeceyik? Dédikde, mübaşirin düz gabağında, elindeki deyeneye söykenib duran Ehmed dayı boğunuğ, yoğun bir sesle:

- Sen véersen, to{un acdan ne {eberi? Déye Hümnet kişinin sözünü kesdi. Sesler kesilmirdi:

- Héç bir şeyi vérebilmerik.

- Bize ne vérmisiniz, ala bilmirsiniz?

- Pişiyi dara gınsanan, gayıdar üzünü cırar, Bu sözü déyen de Ehmed dayı idi. Onun sözleri mübaşiri alışdırdı. Özünü sa{laya bilmeyib elindeki şallağı havada oynadarag:

- Gel üzümü cır görüm, néce cırırsan? Déyib gocanın kelesinden éndirdi. Kişi gicelib yere yı{ıldı. Onsuz da camaatın sebrı tükenmişdi.

- Vurun bu anlamaz! Déyen kimi hamı harekete geldi. Mübaşiri döve döve govub kendden çı{artdılar. ırmene yığılmış ta{ılları évlerine daşdılar. Elbette, kendliler bilirdiler ki, "ganunsuz" iş görürler. Bu emelleri "mükâfatsız galmayacağı. Ancağ careleri yo{ idi. eger {ermene yığılmış bu az mehsulu elden vérseler, indiden açlığ ve yo{sulluğ ile elbeya{a olmalı idiler. İnsan her çetinliye döze bilse de, açlığa döze bilmez.

GÜDRET'İN ÇİNGİZ ıAN'LA ÜZ ÜZE GELMEYİ

Dan yéli yénice sökülürdü. Güdret yu{udan ayıldı, gözlerini ovuşdurub, sağ soluna ba{dı. Lâlenin yéri boş idi. O, hamıdan téz durub ineyi sağar, ocağı galar idi. Ancağ sekkiz yaşlı gızı Maral ile on dörd aylığ oğlu Éyvaz hele yatırdılar. O, dalğın ba{ışlarla onları süzdü. Éyvazın üstü açılmışdı. Kenara a{mış yorğanı astaca onun üstüne çekdi. Eyilib yavaşcadan dodağlarını onun gül rengine benzeyen üzüne yapışdırdı. Dizi üste oturarağ onlara tamaşa étmeye başladı. Sanki o bu günahsız firiştelere geleceyini düşünürdü. Derin bir ah çekerek, ar{ası üste yérine uzandı. Bedeninde bir soyuğ gizilti hiss étdi. Gözlerini otağın tavanında sıra ile düzülmüş çılpag direklerle zilledi. Kéçen gün {irmende baş vérmış hadise bir anda gözünün önünden kéçdi. O, ilan çalmış adam kimi birden yerinden sıçradı.

- Yo{ bu barede fikir etmeyecem. Her ne olacağı, goy olsun déyib paltarını géydi. Güdret'in var dövlet adına çiy kerpiceden düzelmiş iki otağlı küçük bir heyeti var idi. Bu otağların birinde özü olur, O birin de ise bir inek ve üç baş kéçisini sa{layırdı. O, dayanmadan ineyi na{ıra gıtdı, kéçileri de döşe ötürdü. Lâle ıanım hele dünenden évde çörek bişirmeye un olmadığını eşitdirmişdi. Teze buğdadan kiseye doldurub çiyine atdı. Özünü kendin şimalında olan ya{ın deyirmanaya yétirdi. Şarıltı ile a{ıb gözlerini dolduran suyun gücü garşısında tab getire bilmeyib, sür'etle fırlanan iri çer{ öz gücünü ağır deyirman daşına göstererek, onu reğse mecbur érdirdi. Daş da acığını asta asta boğazına tökülen danelere

töküb gürültü goparır, telaşla ezib yumşaq una dönderir, éşiyé vérib toz duman galdırırđı. Éle bil ki, deyirmaná yığılanların derdini bilir, téz yola salmağa can atırdı. Günorta çağı Gúdrét'in növbeti çatdı. O, denini deyirmanın boğzanına tökmüşdü. Çı{an unu öz kisesine doldurdu. Birden éşikde ses küy göpdu:

- Geldiler! Dağıtdılar!.. Vurdular!..

“Erbab”, “emniyye” sözléri dalğalanaraq, deyirman daşlarının {ırılısı gürültüsü içerisinde itirdi. Gúdrét ise öz işinde idi. Güneşin garşısını herden tutub öten séyrek buludlar kimi gapıdan içeri düşen ışığın gabağı dalbadal tutulub açılmağı Gúdrét'ini nezerini celb étđi. O, başını galdırıp ba{anda bir neçe neferin arasında gızı Maralı gördü. O, hönkürtü ile ağlayırdı. Gıça gıça kendiyinden alınından a{an ter daneleri göz yaşına garışmışdı. Gúdrét elindeki kövreyi yére atıb téz gıza doğru yüyüdü:

- Ne var, niye ağlayırsan?

Maral arası kesilmeden hıçgırıqlar içerisinde:

- Emiyyeler tökülüb évimizi dağıtdılar, anamı vurdular, ta{ıllarımızı yığıb apardılar dédikde, gefil zerbeden gicellenen adamlar kimi, Gúdrét'in gözlerine garanlıg çökdü. Dizi üste çökerek, Maralı gucağlayıb başını köksüne sı{dı. Yanağından öperek tutğun sesle:

- Ağlama!.. Déđi. Men bilirdim canavardan merhemed ummağ olmaz, déyib ayağa durdu. Üzünde acı bir tebessüm gımıldadı. Üyütmekde olduğu deni deyirmançıya tapşırdı. Maralın elinden tutub oradan çı{dı. Eyri üyrü, daşlı dar küçelerden kéçib, kesme yol ile özünü méydana yetirdi. Arvad uşaq garışıklı camaad mescidin gabağına toplanmışdı. Erbabın kükrenmiş at kimi burnu yéllenmişdi. Gerdenini şu{ tutaraq, hamını hedeleyir, tehdid édirdi. Nökerler ile emniyyeler hele de évlere so{ulub, arvad uşaqlarla elbeya{a ola ola ta{ılları çekib mescidin gabağına töküdüler. Uşaqlar gor{udan ağlaşır, itler hürüşürdü. kendi vehşet bürümüşdü. Bu hal herc merclik dövründeki guldur destelerinin kende başını yada salırdı. Üzlerde ezab, gözlerde nifret şö'le çekir, hamının dişi bağırsağını kesir, elacları olsa Erbab'i başındakılarla didib parçalardılar. Ancağ ne éde bilerdiler, emniyyeler dövlét nümayendesi idi. Dövléte teref olmağ sade bir iş déyildi. Bu aralıgda Hümmet kişi döşünü gabağa vérib:

- Canım, men déyirem gemide oturub gemiçi ile dava étmek olmaz, déyirler olar, buyurun!.. İndi Gúdrét goy gelib cavablarını vérsin, déyib, çubuğunu tenbeki ile doldurdu. Od vurub derin bir nefes aldı, éle bu anda ar{adan:

- Yaltağ, déye bir ses éşidildi. Bu, Gúdrét'in sesi idi. Her söz yerinde işledilse, deyerli olar. Bu söz de ite deymiş bir kösöve o{şadı.

Gúdrét otuz iki yaşında, ortaboylu, énlükürekli, garabeniz, {oşe{lağ bir adam idi. Hemişe üz gözünde idi tebessüm oynardı. Onunla üz úze gelen ne geder tutğun veya esebani olsa da, ister istemez dodağları gımıldar, üzü gülerdi. Ancağ başvemiş bu hadise onu büsbütün hal almışdı. Paltarına, üzüne ve pozğun tellerine çökmüş deyirman tozu onu uzağ seferden tezece yetişmiş bir adama, daha doğrusu, bir deyirmançıya o{şadırdı. Ağır addımlarla Erbab'a doğru ireliledi. Özünden çı{an Erbab ağzı köpüklene köpüklene daş deymiş donuz kimi donguldandırdı.

Sanki bu tesadüf onun için gözlenilmez idi. Nitği kesilmişdi. Gözleri başsa da, feyalı uzağlarda séyr étđiyi aydın görünürdü. O, iştibah étmirdi, dodağları terpendi. Éşidilmez bir halda:

- Odur, özüdür, dédi.

O, on il bundan evvel Güdret'le üz üze gelmişdi İnsan heyatında ço { hadiselerle garşılaşa biler. Lakin va {t kécdikce yavaş yavaş yaddan çı {arlar, unudar. Ancağ Erbab'la Güdret'in arasında baş vérmış ittifağ onunçun unutulmaz {atireler idi. O günden düz on il kéçirdi, bu garşılaşma onun acı {atiresini tamam vehdet ile gözünün önünde canlandırdı.

İLK GÖRÜŞ

1317'ci ilin yayı idi. Çingiz Tan öz ailesi ile kende yaylağa gelmişdi. Kendilerine gonağ idi. Her gün üç év növbe ile ağanın évine lazım olan toyuğ, yumurta, bal, kere, et ve i. a. her neye éhtiyacları olsa yétirer, Erbab'ı razı salmağa çalışardılar. Ağa özünü meşğul étmek için ço { va {tlarını ova çı {mağla kéçirirdi. Be'zen de yéyib harınlamış at kimi kendin arasında gedem vurarağ gözeller séyrine çı {ardı. Onun şorgözlüyünü hamı bilirdi. Kendin gözelleri hemişe üzlerini ondan goruyardılar.

Bir gün a {şam çağı o, {elvet küçelerden, yaşıl ağacların kölgesi altında elinde siğar gedem vura vura öz özüne mızıldanır, herden de bir fişğırağ çalmağla guşların ceh cehine cavab vérmek isteyirdi. Gefleten cavan bir gız onun gabağına çı {dı. Erbab gözlerini ona zilledi. Éle bil ki, onu ovsunlayacağdı. gız Erbab'ın bu edasından tutuldu, başını aşağı salıb, onun yanından ötdü. O, gırmızı güllü çitten teze bir bluz ve tuman géymişdi. Gara hörme saçları ilan kimi küreyinden aşağı sallanırdı. Yanağları payız alması kimi al gırmızı, gaşları gara, gözleri ala, ba {ışları can alan, dodağları teze açılmış gızıl gül gönçesi kimi letif ve güzel idi. Gız öz güzelliği ile Erbab'ı ovsunlamışdı:

Beh beh! Déye yérindece guruyub galmışdı. Keklik yérişiyle ondan uzağlaşmağda olan dilberin dalınca ba {ırdı, Gız döngeni dönürdü. Bu halda éle bil ki, "niye durmursan, a {mağ?! Déye Erbab'ı dümsüklediler. O, telgin olunmuş adam kimi iradesiz bir halda gızın dalınca düşdü. Gız ar {asına ba {madan, kendin şerğ terefine doğru gédirdi. Güneş özünü uca dağların dalına yétirmeye can atırdı. Göy üzünde séyrek buludlar uçşur, serçeler budağdan budağa sıçrayarağ cik ciklerini ucaldır, arabir ötmekde olan ala garğalar garılđaşarağ, sanki bir tufandan {eber vermek isteyirdiler. Gız ise öz hedefine doğru ganad çalan azad bir guş kimi uçurdu. Nehayet, kendden çı {dı.

Erbab mahir bir ovçu kimi öz ovunu gözden goymurdu. Kölge kimi onun dalınca sürünürdü. Kendin şerğ terefinde düşmüş uzun bir dere var idi. Galın, sı { ağaçlığ buranı meşeye benzedirdi. Derenin tekinden a {ıb géden suyun şarılıtsı dağ dereye ses salmışdı. Gız dereye éndi. Erbabın heris gözleri ışğlandı. Meğsedine çatmağda olan bir adam kimi ağzı açılmış, gözleri gülür, üreyi şiddetle döyünürdü. Herdenbir yan yöresine ba {ır, éhtiyatını da elden vérmirdi.

- Allah ya {şı yétirib, herden dodağlarını yalayıb dişlerini itildirdi. Gız özünü derinin döşünden çı {an serin bulağın başına yétirdi. Söyüd ağacı öz yaşıl

saçağlarını bulağ üzerine salmışdı. Gözlerini dolandırıp yan yöresine ba{dı. Sonra bulağın başında oturub el üzünü yudu, ovucunu doldurub, su içdi. Bu fûrsetden istifade éden Erbab özünü ona yétirdi. Alıcı guş kimi gızın başının üstünü aldı. Lâle ellerini eteyine guruluyarken, gözleri duru bulağ suyunda bir héykele düşdü. Evvel éle bildi ki, odur, öz nişanlısıdır. Diğgetle ba{dığda, gor{muş bir halda yérinden sıçradı. Erbab dişlerini ağarda ağarda dayandı. Gızın gor{duğunu gördükde:

- Gor{ma, céyranım, menem, déye ona teref addımladı. Lâle özünü itirmişdi. Ne édeceyini bilmirdi. Özünü gurtulmaz bir telede gördükde dili dolaşa dolaşa:

- Erbab, Erbab! Ne isteyirsiniz?!

- Ne isteyeceyem? Seni isteyirem. Bir ba{ışda ağılımı başımdan aldın, meni divane étdin déye, éhtiyatlı ve gısa addımlarla gıza doğru ireliledi. Gırğı kimi onun üstünü almışdı. Gız ellerini gabağda gal{an éderekle o ya{ınlaşdığca, géri çekilirdi. Erbab'ın gara fikrini anlamışdı. Birden sıçrayıb gacmağ istedi, ancağ géc idi. Erbab bir sıçrayışda onu gamarladı. Lâle tora düşmüş céyran kimi çapalayır, el gol atır, yalvarırdı.

Şehvet ve éhtirası ile gani coşmağda olan Erbab yırtıcı bir canavara dönmüşdü. Gızı sinesine sı{arag, galın, etli dodaglarını onun bu {ağına yapışdırdı. Lâle var gücü ile:

- Gúdre!.. déye bağırdı. Onun ne haray dadımın, ne de telaşının Erbab için te'siri yo{ idi. Bu anda onun gözleri gızmışdı. Feget öz ateşini söndürmek, kâm almağ isteyirdi. Gız ise var gücü ile onun üz gözünü cırrır, silleleyib elinden gurtarmağa can atırdı. Lâle'nin müğavimeti uzun sürmedi. Erbab bir pehlevan kimi gızın göllerini dalında bend édid guş kimi götürüb yére goydu. Gız bir de:

- Gúdre! Déye sesledi. Yéne de özünden difa étmeye çalışırdı. Güvvesi tükenmişdi. Ümitsizlik heyula kimi üreyine çökmüşdü. Gözleri gıralır, başı gicelir, el golu sustalırdı. Bu anda Erbab'a déyen tutarlı bir yumruğ Erbab'ı giceltmişdi. Lâle'nin ilk feryadı Gúdre'tin gulağına çatmışdı. Gaça gaça özünü onun harayına yétirmişdi.

Bulağın başı Lâle ile Gúdre'tin görüş ve razi niyaz yéridi. Bu gün de lâle ona göre gelmişdi. Gúdre'tin vurduğı yumruğ Erbab'ı giceltmişdi, gızı gafilgir étdiyi kimi, özü de taleye düşdüyünü duydu. Erbab özünü doğruldub durdu. Öz {etasını anlasa da, bir reyyet garşısında özünü sındırmağ arına geldi. Gabarmış bir halda durub, Gúdre'tin gabağında dikeldi.

- Meni vurursan, a{mağ?! Déye Gúdre'te bir sille vurdu. Gúdre'tin gözleri gızarmış, gay béynine vurmuşdu. Eger bir az daha gécekse, namusu lekelenerek, çiçeklenmekde olan arzu ve ümidleri solacağ, le'net damğası hemişelik olarağ alınma yapışacağ idi. Ondan sonra o adam içine çı{a bilmirdi mi? Yaşayışın onun için ne me'nası ola bilerdi. Namus lekesini ne ile yuya bilerdi? Gúdre yaralanmış gıpları kimi meğrur addımlarla Erbab'ın gabağında dayandı:

- Erbab reyyetin ağası, atası, serveridir, éhtiramı ezizdir. Ancağ başgasının namusuna el atsa, ölümü vacibdir. Déyib onunla elbeya{a oldu. biri naz ile böyümüş, yéyib yaylanmış gevi héykel, gabağından yémeyen, o biri bedeni işde berkimiş, eli gıbarlı, polad gollu bir cavan idi.

Düşdüler bir lirin canına. Lâle ise sonsuz bir heyecan ve ürek çırpıntısı ile iki goçun döyüşüne tamaşa édir, Allah'a yalvarırdı. Onların vuruşu ço { uzun çekmedi. Erbab yavaş yavaş lehlemeye başladı. Gûdret'in zerbelerinin gabağından kaçmağ ona ağır gelirdi. Var güvvesini toplayıb Gûdret'in üzerine şığdı. Ancağ bu defe Gûdret'den yédiyi zerbe onu sustaltdı. Başı gicellenerek yére serildi. Gûdret {eşm ile yérden bir iri daş galdırdı, Erbab gözlerini açmışdı. Ancağ durmağa, özünden difa étmeye gûdreti yo { idi. O, daşı havada, Gûdret'in elinde gördükde ölümünü gözünün gabağına getirdi. Ellerini biraz yu {arı galdıraraq yalvarmağa başladı:

- Meni öldürme, amandır! Anlamamışam, gelet élemişem. İğid basdığımı kesmez, déyib, ümitsiz bir halda gözlerini yumdu. O özünden gétmışdi. Bu anda Lâle'nin de:

- Amandır! Öldürme! Déye ucalan sesinden daş bir anlğa Gûdret'in elleri arasında galdı. Éle bil gollarını tuddular. Déyesen, "ıgıd basdığımı kesmez" sözleri ile Lâle'nin sesi öz cadü gûdretini göstermişdi. Özüne müsellet oldu. Bu cinayetın sonu ıldırım sür'etile {atirinden kéçdi. Tışm ile göye galdırdığı daş Erbab'ın başı üstünden o terefe atdı. Bunu ağıl ona hökm étmışdi. Ellerini béline vuraraq, bir fatéh kimi Lâle'nin yanına geldı, onu gücub, gözlerinin yaşını sildi. Her ikisi sür'etle ordan uzağlaşdılar.

Erbab gözlerini açdı. Terpenmek istedikde, yédiyi zerbelerden ezilmiş bedeni sızdıladı. Garanlığ çökmüşdü. Gurbağaların gurultusu, cırcıramaların arası kesilmeyen yorucu mahnıları a {şamın sükutunu pozurdu. Uğursuzluğları yu {u kimi {eyalından kéçdi. Gûdret'in daşı havadan onun kellesine çırpmağ istediği gözünün önünde canlandı. daş kellesine deyse, dağılmalı idi. Bes néce olub ki, diri galıb? Déye, bir az fikre gétdi. Özünü yığışdırıb, yanındaki ağaca söykendi. Gor {a gor {a elini başına çekdi. Başı selamet idi.

- Görünür ki, mö'cüze olub, déye, öz sağılıına sévindi. Durub, özünü bulağın başına saldı. El üzünü yuyarken, gözünün altında şiş hiss étdi. Bir az su içib, hala geldi. Bir kendli oğlunun, bir reyyetin garşısında béle biabırcasına sınmağı onun ruhunu ezmiş, menliyini, gururunu ortadan aparmışdı. Sülek bir it geder kiçiltmişdi. Düşündükce özünü fağır, kiçik hiss édirirdi. O öz reyyetine yalvarmış, aman istemişdi. Derenin garanlığında başını galdırıp etrafına ba {dı. Ona éle gelirdi ki, her terefdən onu haya basıb, ağız eyir, "namus oğrusu", déye hedeleyirler. O, ruhi bir böhrana tutulmuşdu. Dédi kimi yérinden durdu. İri addımlarla ordan uzağlaşdı. Géce ile şehere yollandı. Héç kes bu hadiseden bir şey bilmedi. Çünkü her iki terefin mesleheti de bunda idi. Bu bir sirr olarağ Çingiz Tan'la Gûdret'in arasında galdı. Bu hadiseden sonra Erbab özü bu kende az az geler, Gûdret de gözüne görünmez, ondan kenar gezerdi.

GÜDRET'İN TUTULMAĞI

Bélelikle, Erbab, Gúdrét'le úze úze geldikde ne úçün héyret ve vehşet ona úz vérdiyi bütún vücudunu sarsıtđını anlamağ çetin déyil. Gúdrét'in mübariz {oruz kimi, birden onun gabağında tikelmeyi Çingiz Ƨan'ın köhne yaralarını tezelemişdi. Ona éle gelirdi ki, indice Gúdrét hücum édeređ onu didib parçalayacağdır. dövresini almış emniyyeleri béle unutmışdu. Birden özüne geldi. Emniyyelere dönerek gezeble:

- Ne durmusuz?! Tutun bunu! Déye, bağırdı. Emniyyeler celd tutub Gúdrét'in gollarını bağıladılar. Erbab döşünü gabağa véreerek, ona doğru ireliledi.

- İndi sözüü dé!

Erbab'ın bu reftarı camaata ecib gelse de Gúdrét úçün gözlenilmez déyildi. Erbab'ın elinde esir olsa da, öz vügarını, gururunu hifz étmekte idi. Ciddi ba {ışlarını Çingiz Ƨan'ın gözlerinden ayırmırdı.

- Déyirem "iğid basdığın kesmez"!

Gúdrét'in bu sözü zeherli bıçağ kimi Erbab'a deydi.

- Men ki senin canını almıram, hağgımı isteyirem.

- Sen bu az mehsulu bizden almağla bir tek benim yo {, bütún kendin canını alırsan.

- Men öz hağgımdan kéçmerem.

- İnsaf ét, bu diyardan gaçağ düşdüyün günleri yadına sal.

Gúdrét'in bu sözléri 1324'ci il 21 Azer inğilabına işare idi. Gesbkârların garet ve talanlarından, Erbabların zülmünden, jandarmların şallağından cana doymuş {alg úsyan édeređ, zülm ve siteme son goydu. Çingiz Ƨanlar, garetkârlar baş götürüb gaçmışdılar. Tamam bir il {alg azad nefes aldı. Özü öz évinin ağası oldu. Azadlığ gülşeninini çiçekleri açıb, öz etrile ölkeni bürüdüyü zaman gesbkârlar yéniden başgın éđib, azadlığı boğdular. Çingiz Ƨanlar yéne géri döndüler. Ac gurd kimi {algın canına düştüler. Nümunesi gözümüzün gabağındadır. Gúdrét sözüne devam édeređ:

- Bu il gördüyünüz kimi gurağlığ oldu, bitmedi. Gelen il evezini véreerek dédiyi zaman mübaşir eyilib Erbab'ın gulağına:

- Gürban, hamını yoldan çı {ardan éle budur, déye pıçıldadı.

- Bes béle!.. Déyib, emniyyelere:

- Aparın bunu! Dédi.

Emniyyeler iki terefdén onun gollarından tutub aparmağ istedikde, Gúdrét bütún güvvesini toplayıb, emniyyeleri kenara atdı.

- Unutma ki, gudurğanlığın, zülmün de bir sonu var! Déyib, Çingiz Ƨan'a doğru ireliledi. Sanki bu sadelikle emniyyelere teslim olub, gollarının bağılanmağına péşiman olmuşdu. Ancağ géc idi. Emniyyeler onu gamarlayıb zindan úzüne te'yin olunmuş küçük bir töleye saldılar.

Ganunsuzluğ budur derebeylik dövrünün hökmü. Ganun Erbabların iradesi, emniyyelerin şallağdır. İstedikleri kimi évlere so {ulub talasınlar. Döyüb, söyüb, tehgir étsinler. Başgasının namusuna el atsınlar. Bütún bu yaramazlığları úçün heç kés onlardan hesap isteyecekdir. Ne va {t bunlara son goyulacağdır?!

LÂLE

Dan yeri sökülürdü. Ƨoruzlar öz avazı ile yatanlara seher müjdesini vérirdiler. Arabir canavar hücumlarını sovmuş köpeklerin hövsesiz, yorğun hürüşleri eşidilirdi. Seher yéli {ezan vurmuş yarpağları budağlarından ğopararağ yere sepirdi. Kendin kenarı ile a{ıb géden su özünü çay daşlarına, çala çu{ura çırparağ, özüne me{sus bir aheng yaradırdı. Yatmış kend ise yavaş yavaş yu{udan oyanırdı.

Şehere doğru uzanan eyri üyrü yolda bir ğaraltı görünürdü. O, Lâle idi. Ğüdrete zindana düşenden sonra, Lâle'nin günü ğara olmuşdu. (O, ömründe ilk defe ayrılık oduna düşmüşdü. Bu ayrılık onu şem' kimi eridirdi. Bilmirdi dolanışğ fikrinde olsun, yo{sa Ğüdrete'nin derdini çeksin. Her üç heftede, ayda bir defe şehere, zindana Ğüdrete'nin görüşüne gelirdi. İlk defe o, yola ize beled olmadığından Ğüdrete'nin dayısı Sefer kişi ile getmişdi. Cüme günleri görüşe icaze éridiyi üçün Bu defe Éyvazı da yanına salıb, görüş ümidi ile yola düşdü. Sağ elinde sallaya sallaya apardığı destmalda bir néce çörek, yumurta ve süzme var idi. Yol uzununu öz özüne danışır, be'zen de:

Şam yanar yağda erir,
Ğar yağar, dağda erir,
Men düşen derde düşse,
Mum ola yağda erir.

Bu kimi yanıklı bayatılardan o{uyub ağlayır, göz yaşını tökmekle üreyinin alovunu söndürürdü. Saat ya{ın yorğun, ezgin bir halda zindanın ğapısına çatdı. Ğüdrete'le görüş üçün adımı yazdırıb bir kenarda divarın dibine çekilib elindeki destmalı yere göydu. Éyvazı dalından açdı. Yolun narahatlığından uşaağ ezilmişdi. Onu nevaşız éderék o{şamağaa indice deden gelecek, déyib öpe öpe yere göydu. Özü de yanında oturub, gözlemeye başladı. Nehayet, "Ğüdrete'nin adamı" déye onu seslediler.

Ğüdrete iki ay idi ki, uşaağlarından ayrı düşmüşdü. Lâle ile Éyvaz'ı gördükde üreyi kövrelidi. Éyvaz'ı ğucağına alıb bağrına basdı, döne döne öpdü.

Ğüdrete'nin rengi ağarmış, gözleri bir az çu{ura düşmüşdür. Lâle'nin ürekden hönkürtü ile ağlaması, görüşe gelenleri de müteessir étmişdi. Ğüdrete ona to{dağlığ vérerek:

- Ağlama, ağlama! Meger ne olub? İş adam başına geler, özünden, uşaağlardan danış, ağlama! Déye ona teselli véríb, üreyini to{tatmağaa çalışırdı. Onlar az da olsa dertleşe bildiler.

- Mene déyirler, gét Erbabın ğapısına, düş ayağlarına, yalvar. Belke rehme gelib Ğüdrete bura{dıra, dedikde, Ğüdrete birden alındı, tutğun yaz bulud kimi ğuruldayarağ:

- Yo{, yo{!.. Sen ğelet edersen onun ğapısına gédersen! Men bütün ömrümü zindanda ğalaram, ancağ senin onun ğapısına getmeye döze bilmerem. Heyecanla izafe étđi: Anlayırsanmı ne déyirem?!

Lâle onun darıldığını gördükde öz dédiyine péşiman oldu. Başını aşaağı

salıb, daha dinmedi. Onun üzü, gözleri, dodağları béle gelbindeki kederden danışırđı. Ğüdrét téz yumşaldı. Yaşısı bilirdi ki, o her ne étse, Ğüdrét'in {etirine étmek isteyir.

- Darışma! Évde her ne var, sat, goyma uşaglar korluk çeksin. Allah kerimdir, dédi. Vařt tamam olmuşdu, kėşikçinin:

- Vařt tamam olurdu, ğurtarın! Déye sesi ucaldı. Ğüdrét évde iken Éyvaz'a çoş mehebbet éderdi. Onunla oynar, atı tutar, séver, saatlarla onu eylendirirdi. Ğüdrét zindana düşenden sonra bir müddet onun şıltağlığını éledi. Yazığ Lâle'ni lap yorub dilden saldı. İndi o, gücle atasını tapmışdı. Ondan ayrılmag istemirdi.

- Dede! Déyib, kiçik ğollarını onun boynuna salıb, başını berk berk sinesine dayamışdı.

Onun güclülerle gücsüzler, mütilerle amirler arasındaki uçurumlardan hele {eberi yoş idi. O, ne ğanun, ne de özünden güçlü bir hakim tanıyrdı. O, atasını isteyirdi. Onun ğoynunda {umarlanmag, méhr ü mehebbetle dolu ata gelbinin döyüntüsüne ğulağ asmağ isteyirdi. Ayrılığ vaştı çatdı. Onu zor ile, göz yaşları ile ayırdılar. Onu çekib atasının ğucağından alırken azadlığı elinden alınmış, ğururu tapdalanmış kimi ürekden ağlamağa başladı. Nehayet, dodağlarını büzüb gözlerini yumdu. Başını anasının sinesine sışdı, daha atasının üzüne başmırdı. Sanki ğucağından vérdiyi üçün ondan da küsmüşdü. Ğüdrét üreyinde vulkan, gözlerinde hesret, onlardan ayrıldı.

ZİNDAN MÜHİTİNDE

Güdrete ömründe birinci defeye zindana düşdüğünden ilk günler zindan mühiti onu çok sızdı. Gefese salınmış vehşi heyvan kimi rahatlığı, aramı yok idi. Darıdığından çok vaht dizlerini gucağlayıp öz içi, öz derdleri ile elleşirdi. Onunla bir ortağda olan mebusların fikirsiz, lağeyd hareketleri ve danışıkları, gehgeheleri ona acıg gelerdi. Öz özüne:

- Éle bil be{teverleri anaları éle buradaca doğub, déyer, hesud ba{ışlarla onları süzerek héç kesle danışmaz, éle bil hamıdan vehşet édirdi. Ona vériten suallara könülsüz, dilucu cavab vézerdi. O, zindanın aşığı tebeğesinde büyük, ancağ gün görmez, rutubetli bir ortağda idi. Buranın pencere evezine iki mürebbe seklinde demir barmağığı var idi. Cerge ile döşemeye salınmış {alça, petu, kilim ve sair... Mebusların yatağ yerlerini, daha doğrusu, yiyelenmiş olduğıları yeri nişan vézerdi. Burda caharşenbe yemişi kimi her cüre adam var idi.

Güclülerin menliyi her yerde öz çirkin sifetini, gaba dişlerini nişan vérdiyi kimi, zindan mühitinde daha da artığ özünü göstere bilirdi. Lap yu{arıda Kéçel Yehya éylemişdi. O, sabigeli, köhne bir oğru idi. Günlerinin çokunu zindandan kéçirdiyinden, bura onun için öz évi idi. Döşlerinden asılmış medallarla ifti{ar éden bir ghezman kimi, o da bedeninde, gollarında döyülmüş {alları ile şişirdi. Onun görüşüne gelen çok olurdu. O, getirilmiş şeyleri özü tek yemezdi. Gözü könlü to{, eli açığı, özünden zeiflere zor göstermeyen heğıgi bir lotu idi. O, bu otağın ağsağgallı idi. Dövresini almış cavanlar da öz silkinden idi. Ekseren bunların va{ıtları gumar oynamağda kéçirdi. Oyunun gedişi söyüşler, behsler, be'zen de boğuşma çırpışmalar, daha sonra Kéçel Yehya'nın aracılığı ile öpüşme barışmalarla gurtarardı. Héç kes onlara "gözünün üste gışın var" déye bilmezdi. öz yorğunluğlarını çı{artmağ için herden de bir neş'e vérici zeherli maddelerden istifade éderdiler.

Sade bir cavan bunların içine düşse, çok asanlığla fesad batağığında üze bilerdi. Yerde galanlar ise otağın ayağ terefine yerleşmişdiler. Bunlar öz günlerini iztirab, gor{u içerisinde, öz derdlerini birbirine söylemek veya{ud söylenilen nağıllara gulağ asmağla kéçirerdiler. Ömür adına ötmekde olan bu ağır günleri bir yola salırdılar.

İlk günler Güdret'in hamıdan hürkmeyi haddinden artığ dözümsüzlüyü, saatlarla dizlerini gucağlayıp, ah zar étmeyi lotuların nezer diğgetini özüne celb étdi. Yavaş yavaş ona metelek déyib sataşmağ, şit zarafatlar édib gülmeye, daha doğrusu, özlerine tefrih için bir tel{eye döndermeye başladılar. Şübhesiz, onun gelbine ağırlığ édib sı{an gem kederlerinden {ebersiz idiler. Onların bu hareketleri Güdret'e ağır gelse de, ancağ çatılmış gışları, nifret saçan ba{ışlarından üreyinden kéçenleri hamı o{uya bilerdi. Gápının yanındaca Güdret'e yer vémişdiler. Onun böyründe Ümid adlı garabeniz, orta boylu, ağır tebiyyetli sağlambeden ve azdanışan bir oğlan var idi. Géyiminden ve ellerinden gabarından karger olduğunu anlamağ çetin déyil idi. O, bir hefte idi ki, zindana düşmüşdü. Ancağ ne için tutulduğunu héç kes bilmirdi. Nedense, Güdret'in gani ona gaynadı. Özüne hamıdan ya{ın, derdanlayan onu gördü.

Géce ya{ınlaşanda merize darı{ma üz vérib, bedeninin ağırları artıdığı

kimi, Gdret'in de a{şamlar darı{ması artırdı. Lâle, Maral, Éyvaz yadına düşür. Ayrılığ bir demir helğeye dönüb onu öz arasında sı{ırdı. A{şam idi, o, çömbeltme oturub, dizlerini gucağlayıb, gem deryasında el gol atırdı. Başğa mebuslar da iki bir, üçbir baş başa vérib söhbet édirdiler. Kéçel Yehya'nın da destesi arası kesilmeyen çığır bağırtılar içerisinde öz işlerinde idiler. Ehmed Biğem'in, merdimezarın duyguları gımıldandı. Elindeki varağları yere göyub ayağa durdu.

- Uşağlar!, Hım!.. Déye ellerini dodağlarına yapışdırdı. Bu hareketle o öz yoldaşlarını skta de'vet étdi. Sıçrayıb yngl addımlarla isteknı serin su ile doldurdu. Oğru addımlarla Gdret'in başı üzerinde dayandı. Birden suyu onun boynuna caladı. Gdret diksinmiş deli kimi yerinden sıçradı. Lotular destesinin vehşi gülüşleri bütün zindana yayıldı. Ehmed Biğem öz gördüyü işden lezzet alarağ bir eli ile ğarnını tutub, o biri eli ile de Gdret'i nişan véreerek gülürdü. Glşnn şiddetinden ağız ayrılarağ, gözlerinden yaş tklrd. O biri zindaniler ise narahat bir halda ğâh Gdret'e, ğâh da duygusuz yaramazlara, daha sonra bir birlerinin zne ba{arağ başlarını aşığı saldılar. Gdret ağır addımlarla Ehmed Biğem'e doğru ireliledi. Acığından gözleri ğızarmış, ğan béynine vurmuşdu.

- Adama o{şar eşşek! Dédikde, Ehmed başına buzlu su tökülmüş mest adamlar kimi eyilib zn yığışdırdı. A{ı o da ğabağından yémeyen boynu yoğunlardan idi. Onu tohin étmeye şir üreyi lazım idi. Gözlerini bereltdi. Dişlerini gıncırdıb:

- Ne dedin? Déye Gdret'in ğabağında dayandı. Gdret ona frset vérmeyen var gvvesi ile ona bir sille vurdu. Ehmed Biğem fırfıra kimi fırlanıb yere deydi. Hamı ayağ ste ğal{mışdı. Héyran ve heyecan içerisinde Gdret'e, ğâh da Ehmed'e ba{ırdılar. Yoldaşları ellerindeki gumar vereğlerini yere atıb, Gdret'e hücum étmek istedikde ümid onların ğabağını kesdi:

- Bir nefere on nefer olmaz! Dédi. Bu anda Ehmed öz şerur ğiyafesine girmişdi. Dodağları ğaçdı. z gözünde kinayeye o{şar acı bir tebensüm oynadı. Yoldaşlarına:

- Dayanın, dz déyir, bir nefere on nefer olmaz! Déyib Gdret'e teref yéridi. mid'in ar{a durmağı Gdret'i reklendirmişdi. znde Ehmed'le vuruşa yénilmez bir gcc hiss édirdi. Her ikisi kişmişle becerilmiş dyş {oruzları kimi bir birine hücum étdiler. Ehmed'in zerbelerinin ğarşısında Gdret cavab zerbeleri üçün frset a{tarırdı. Birden ğızmış pelenğ kimi so{ulub Ehmed'i yerden ğaldırdı, {eşmele yere çırpdı. Ümid'le bir néçe nefer Gdret terefde, o terefdin de lotular destesi bir birine hücum étmek istedikde Kéçel Yehya'nın ucalan grlteli sesi hamını dayandırdı:

- Héç kesin el açmağa hağğı yo{dur! Teğsir Ehmed'in idi. Gdret kişi kimi znden difa étdi, Déyib hamını sakit étdi. Ehmed'i huşa getirdiler. Kéçel Yehya Ehmed'e:

- Oğul! Tanımadığın atın dalına kéçme. At tepiyi yaman olar, déyib Gdret'in golundan tutdu. Gle gle Ehmed'in yanına getirdi. Ehmed oturduğı yerdece çep çep şerer yağan bakışlarla reğibine ba{ırdı. Hamı nigâran bir halda Ehmed'in véreceyi cavabı gözleyirdi. Ancağ déyesen Yehya'nın ş{luğ ve Gdret'in igidliyi onun {oşuna gelmişdi. Birden ğırışğları açıldı. zndeki kin

ve gezeb tebessüme çevrildi.

- Doğrudan da “suyun lal a{ını, adamın yere ba{anı” déyib, GÜdret’in elini sı{ıdı.

- Menim kişi adamdan {oşum geler, déyib yumşaq ğehğehelerle ğucağlayıb onu öpdü. Kécel Yehya’nın alovlanmağda olan odun üstüne su sepib söndürmeyi hamının {oşuna geldi. O günden héç kesin GÜdret’le işi olmaz idi. Hamı ona éhtiram ğoyar, {etrini isterdi. O, Ümid ile bir dost kimi semimi olmuşdu. Üreyini ona açar, derdini déyer, onun vérdiyi teselli ve ümidler GÜdret’in ğelbinde to{tağlığa sebep olardı.

Bélelikle, GÜdret bir il tamam istintağ altında yatdı. Ona istinad olunan cürm i{lalgerlik ve {alğı Erbab’ın eléyhine tehrik étmek idi. Ancağ onu müttehim étmeye tutarlı bir delil yo{ idi. Öz kendilerinden héç kes gelib onun üzüne durmamışdı. Bu bir ili o Çingiz Tan’ın tapşırığı ile zindanda ğalmışdı.

Nehayet, bir gün azadlığı ona é’lan édíldi. Zindanın ğara demir ğapısı üzüne açıldı.

GÜDRET ÉVİNDE

A{şam olmuşdu. Gécenin ğaranlığı kendi ğoynuna almışdı. Çırağ ışıkları öz zeif nurlarını heyetlere ve dar küçelere salmışdı. Arabir hüren köpeklerin sesi, kendin etrafında ve aralarında olan küçe ve ar{ kenarlarında ğuruldaşan ğurbağaların ve bir birinin behsine seslerini daha da ucaldan circıraların avazına ğarışarağ, kendin sukutunu pozurdu. Lâle oturduğu yérdece ayağlarının üstüne kiçik bir balış ğoyub Éyvaz’ı onun üzerine uzatmış, béşik kimi yırgalayırđı. Ona lay lay déyib, yatırmağa çalışır. Ellerindeki yün ipden çorab to{uyurdu. Maral da onun yanında oturub, anasının laylasına ğulağ asırđı. Yu{u onun göz ğapağlarına ağrılığ étse de, ğelbi sı{ıldığından be’zen laylamı bayatıya çevirerek:

Dağlar dağımdı benim,
Gem ovlağımdı benim,
Dindirme ğan ağlaram,
Yaman çağımdı benim.

- Déye o{uduğu bayatılar kâmança kimi yanılı idi. Üreyini boşaltmağ için ağlamağ isteyirdi. Ancağ Maral’ın yanında göz yaşlarını içeri ötürürdü.

Birden küçede itlerin yürüş hürüşleri éşidildi. Bir az sonra heyat ğapısı döyüldü.

- ğapını açın, menem! Déye GÜdret’in sesi éşidildi. Lâle ayağlarının üzerinde yarım yu{ulu mızıldayarağ anasının sesine ses vérib yatmağda olan Éyvaz’ı néce yére atıb ğuş kimi özünü ğapıya yétişdirdiyini özü de bilmedi. İki ayrılığ {estesi sarmaşığı kimi bir birine sarıldı. Her ikisinin gözleri dolmuşdu. Kederle sevinc bir birine ğarışmışdı. Gécenin ğoynunda ulduzlar parıldışarağ bir birine göz vururdular. Maral ile Éyvaz otağdan çı{ııb ğapının ağzındaca onları gözleyirdiler. Maral:

- Atacan! Déyerik, özünü GÜdret’in ğolları arasına atdı. Éyvaz ise

hürkmüş ğuzu kimi özünü éve so{du. Onlar otaĝa kéçtiler. Éyvaz ğor{muş halda yüyürüb özünü anasının üstüne atdı. Lâle onu ğucaĝlayıb, séve séve!

- Neden ğor{ursan, dededir! Déye onu aram étmeye başladı. Éyvaz bir barmaĝını aĝzına alaraĝ, oĝru ba{ı{larla Ğüdre't'e süzmeye, éle bil kéçmiş ğunleri yu{u kimi yadına salmaĝa çalı{ırdı. Déyesen bu adam ğözüne tanış gelirdi. Birden dodaĝlarında tebessüm oynadı. Nazlana nazlana özünü Ğüdre't'in ğolları arasına atdı.

Bir ilden beri ah zardan boĝulmuş év bir anda ışığılandı, şadlıĝ ve sévincle doldu.

ÉL OBADAN AYRILIĝ

Seher oldu. Ğüdre't'in gelmek {eberi kende yayıldı. Yâd ğohum deste deste onun ğörü{üne gelir, azadlıĝını ona tebrik édirdiler. Hamının üzünde şadlıĝ görünürdü.

- Ğözlerin aydın, a Lâle!

- Démedim mi ĝara ğünün ömrü az olar, déye, ardı arası kesilmeden vérilmeden vériilen ğözaydınlıĝları Lâle'nin tebessümle dolu dodaĝlarını yeni açılmış ĝızıl güle döndermişdi. O, ĝuş kimi ĝanad açaraĝ, her terefe uçur, gelenlerden gedrdanlıĝ édirdi, ĝabaĝlarına çay ğoyub fir fir fırlanırdı. Bu ğörü{ler Ğüdre't'in bütün acılıĝlarını, aĝrılarını yadından çı{artmışdı. Déyir, gültür, {o{shal görünürdü. Bu ğörü{ bütün ğün devam étdi. A{şam oldu. Ya{ın dostlar, ğohumlar onun dövresini almışdılar. Söz söz getirir ĝeçmişden, gelecekden, ekin biçinden, ölüb itenden, kéçen ilkti ĝura{lıĝdan, kendden baş ğötürüb, gédenlerden, nehayet, bu ilki ĝuraĝlıĝdan, rehetlikden söhbetler oldu. Kend yağışdan çı{ı{ıb doluya tutulmuşdu. Bu il kéçen ilden de aĝır idi. Yéne ĝuraĝlıĝ olmuş, ta{ıl bitmemişdi. Kéçen il héç olmasa kendlilerin heresinin özüne ğöre ĝapısında mal ĝarası, évinde kilim, gebe ve başĝa derdedeyen, pulagéden şeyleri var idi. Herkes öz olub ĝalanını satıb aklıĝın ĝabaĝını ala bilirdi. Olmayanlar da öz u{aĝının elinden tutub, işıĝgelene doĝru gédirdi. Ancaĝ bu il ğıtlıĝın ĝabaĝında tab getirmek çetin idi. İndiden aklıĝ ejdaha kimi aĝzını açıb kendi hedeleyirdi. Erbab ise öz kefinde idi. Ne kend, ne de reyyetin fikrini çekirdi. Kéçen ilki kimi eline yıĝışdırıb ortadan çı{mışdı.

Ğüdre't iki هفته évde dinceldi. Kendin ve'zini, öz dolanı{ıĝını mütalie étdi, her üzüne vuruşdurdu. Lâle ineyi, kéçileri, évinin fer{şine kimi satıb sovrmuşdu.

Ğünler kéçdikce Ğüdre't'in nigâranlıĝı artırdı. Geleceyin fikri onu ğötürürdü. Son ğünler hemişe tutgun, fikirli olması Lâle'de bir nigâranlıĝ doğurmuşdu. O, Ğüdre't'i dalĝın, öz içile elle{şen ğördükde acıyır, ğözlerini onun üzünden ayırmırdı. Sanki onun söze geleceyini, ürek sözünü açacaĝını gözleyirdi.

A{şam idi. Oturub şam yéyirdiler. Lâle'nin üreyi daha tab getirmedi, sözü açdı.

- A{ımenim üreyim partladı, sene ne olub? Fikir {eyaldan ayrılmırsan. Bir derdini désene, men de bilim.

Éle bil ki, Ğüdre't üreyini açmaĝ için béle bir sual gözleyirmiş. Başını

ğaldırıp, onun gözlerinin içine ba{dı. Ba{ışlarından fikrindeki telatüm aydın duyulurdu. O öz geleceyinin neğsesini çekmişti. Ancağ açıb démeye cür'et étmirdi.

- Düz déyirsen, Lâle dédi. Bu günler fikirlerim ço{ ğarışığdır, özün görürsen payız girib, bu gün sabah ğış ğapımı alacağ, bizim ne yémeye çöreyimiz, ne de géymeye paltarımız var. Mene béle gelir ki, biz bundan sonra kendde dolana bilmeyeceyik. Görürsen ki, ne özümüzde var, ne de ki özgelerde, héç olmasa alıb kéçinek. Bir de bu cür namerd adama reiiyet olmağdansa, baş götürüb burdan uzağlaşmağ ya{şdır, dédikde Lâle'nin vücudunu gizli bir ğor{u bürüdü.

- Déyirsen, burdan uzağlaşmağ?! Déyib ğem oynağına dönmüş gözlerini erine zilledi.

- Belí, gerek burdan uzağlaşağ, déye Ğüdrét vérdiyi cavabı sanki Lâle éşitmedi. Gözleri otağın boşluğunda, bir nöğtede dayandı. Üzünü ğem keder, çiskin duman dağı bürüyən kimi bürüdü. Ayrılığ, ğurbet dehşetli bir uçurum kimi gözünün önünde canlandı. Éle bil ki, onu indice kâmina alacağdı.

Ğüdrét'in gözleri hele Lâle'nin gözlerinde idi. O öz tutduğı tesmimin Lâle'ye néce te'sir bağışladığını o{umağ isteyirdi. O, ya{şı anlayırdı ki, Lâle'nin öz ata anasından ayırmağ, él obasından uzağlaşdırmağ, südeme körpeni anasından ayırmağ ğeder çetin ve dözülmezdir. Ancağ ne éde bilerdi? Bu heyatın cebri idi. Bir de bu tek Ğüdrét'le Lâle'nin başında déyildi. Féodal şallağı ölkemizde herakete gelen günden kendlinin üzü gülmeyib. Hakimlerin hökmü, güclülerin tecavüzü, Erbabların zülmünden cana doymuş, be'zen de bir parça çörek için öz él obasından, veteninden başğötürüb diyarbediyar düşen ata ana, sévgilim, déye ğurbet éllerde hesretle can vérenler az mı olmuş?! Gözü yolda, oğul hesreti ile ağlamağdan kôr olan ata analar, vüsal ümidi ile iller boyu oturub intizarla baş ağardan ğız ve gelinlerin facieli {atireleri hele de unutulmamışdır.

TELE

Ölkenin böhranlı bir va{tı idi.

Tan, {anlığ debdebeleri {arabazarlığa dönderdiyi kimi, isté'mar siyasetleri neticesinde de şehirler çı{ılmaz veziyyetle üz üze gelmişti. İşsizlik, yo{sulluğ bir asiman belası kimi ölkeni bürümüşdü.

Ğüdrét her gün seher tézden durub iş dalınca ğédirdi. İş evezine her döngede özü kimi kendlerden a{ıb gelmiş ve ker{analardan éşiye tökülmüş yüzlerce eli goynunda ğalmış işsizlerle üz üze gelirdi. Herden bir gün emuz küçük işler girine düşür, az ço{ alırdı. Bir gün Firdovsi {iyabanın başında, üç yol ayrımında dayanmışdı. Gün yavaş yavaş günorta yérine ya{ınlaşırdı. İşden {eber olmadığından, me'yus görünürdü. Sanki uşağlarının yanına eliboş ğayıtmağa utanırdı. Gözü yol çeken adam kimi, bir nöğteye ba{ıb dururdu. Bu anda öz ğarşısında bir ğaraltı dayandığını hiss étdi. Bu ğaraltı onun üzüne ba{ıb gülmseyirdi.

Ğüdrét'in fikri dağımığ olduğundan ğabağındakini bir ötergi sanır, üzüne de ba{ırdı.

- Gdret! Dye ucalan ses onu silkeledi. Dadaş bes niye donmusan? Ne {eberdir? Ddikde, Gdret'in gözlerinde svinc gglcmları reğse geldi.

- Ümid!... Dye onunla gucağlaşıb pşdler. Ümid altı ay bundan gabağ zindandan bura{ılmış idi. Gdret'e rast geldiyyinden ço{ şad görünürdü. O Gdret'i ya{ın bir gehve{anaya çekdi. Bir gncde oturub, Yavaş yavaş söhbet tmeye başladılar. Gehveçi kiçik istekânlarda iki dene rengli çay getirib onların gabağına goydu.

Zindanda Gdret mid'den mehebbet ve sedağet grdynden rek sözlerini ona açmış, bütün başına gelenleri ona sylemişdi. İndi de zindandan sonra kende gaytdığımı, gehetlikden, uşagları götürüb Tebriz'e geldiğinden sonra ona danışdı. O, bir nefer tapıb derdini sylediyine göre znde bir yüngüllük hiss tdi. Gdret'in halına ümid ço{ mtessir idi. O, işsiz dörd baş aileni dolandıрмаğın ne geder çetin olduğunu ya{ısı bilirdi. Gdret'e midvarlığ vrib, elini cibine salıb, bir az pul çı{ardıb onun ovcuna basdı. Gdret pulu almağ istemirdi. Ümid ısrarla pulu ona vrdi.

- Men bunu sene borc vrirem. İşe girenden sonra gazanıb vrersen, ddi.

Hava serin de olsa ierinin havası yay brks kimi Gdret'e ağır ve boğucu geldi. Utandığından alnında ter daneleri grnmeye başladı.

Çaylarını içib gehve{anadan çı{dılar. Ümid Gdret'i getirib z işeldiyi yri nişan vrdi. O bir demirçi kergâhında cuşkârlığ işinde işleyirdi.

- Herdenbir bura, benim yanına baş vur. Men sene iş tapmağa çalışacağam, ddi. mid'in reftar ve vdesi Gdret'e byk dayağ oldu. reyini işiğlandırdı. Ümid'den ayrılarag öz uşaglarının yanına geldi. Ancağ harda yrbeyr olduğunu dostundan gizletmişdi. Tarabalığda yaşadığımı demek arına gelmişdi. Ümid vrdiyi pulu sol elinde, cibinin içinde berk berk sı{ıb, sa{layırdı. Açıb ba{mağa da üreyi gelmirdi.

Tz gaytdığından Lle de bir nigranlığ duydu. Ancağ erinin grışığlarını açığ grdynden bir söz dmeli. Gdret pulu çıztardıb saydı. Elli tümen idi. O, Lle'ye:

- Dünya {ali dyil, ya{ısı adamlar da var, dedi. Sonra mid'le zindanda nce tanış olduğunu ve bugünkü görüşünü, iş tapacağına söz vrdiyini, bir bir Lle'ye söyledi.

İki günden sonra Gdret geze geze mid'in yanına geldi. O, işe meşğl idi. Gayrılmış demir gapının parçalarını oksign ile bir birine yapışdırırdı. Gözlerini berg işiğ incitmesin dye, zne demir maska vurmuşdu. Elindeki işe o geder meşğl idi ki, Gdret'in bayağdan beri onun başı üzerinde dayanıb gördüyü işe tamaşa tdiyine mtevec dyildi. Nehayet, elindeki işi grtardı. Ayağ üste durub masknı znden gtrdkde, Gdret'i gördü.

- O... Salam, Gdret! Ne ya{ısı ki, geldin dye onunla el vrdi. Demirden düzeldilmiş bir sendeli getirib onu oturtdu. z de yanını dezghın kenarına goyub oturdu. Krgahda mid'den başğa bir nçe nefer de işleyirdi. Trilti gurultudan ağız dyeni glağ şitmirdi. Ümid.

- Bir ticaret{anada sene iş tapmışam. İş sene layiğ olmasa da helelikde... Ddikde Gdret svincinden az galdı gnad açsın.

- Ne danışırsan? Pis ya{ısı nedir? Mene iş olsun. Çörek çı{sın, Dye

Ümid'in sözünü kesdi. Ümid tapdığı iş bir ticaret{anada hammallığı idi. O yüklerin açılıb bağlanmağına kömek édecek, müşterilerin aldığı şeyleri istedikleri yere aparıb muzd alacağı.

Bélelikle, Ümid Gúdre'ti özü ile aparıb şirketin müdirine tapşırđı. Hemin günden Gúdre't ticaret{anada işemeye başladı. Goldan güçlü, nezaketli ve üzüy ola olduğundan, ço{ téz hamının mehebbetini ğazana bildi. Fikri bir az rahatlandı. Onu inciden borcu idi. Borcluluĝa adet étmediyinden, özüne ağır bir yük bilirdi. Çiyininden atmaĝa çalışırđı. İşi tutduğundan, az bir müddetde, Ümid'in pulunu düzeldib vérdi.

Payızın son ayı idi. Havalar gétdikce soyuĝlaşmaĝda idi. İndi Gúdre't'in ĝarşısında duran év meselesi idi. O, bu barede Ümid'le danışmışdı. Sabah bahem év meselesini de hell édecekdiler. Çaharşenbe günü idi, hava tutulmuş, yél şiddetle esir idi. A{şam tefi maĝaza satıcılarından biri Gúdre'ti sesledi, teze ce'bede satılmış böyük bir radionu ona nişan vérib:

- Bu {anımla gédeceksen dedi.

Ƨanım dédiyi on dörd yaşında ĝarabeniz bir kendli ĝızı idi. Géyimi, refarından külfet olduğú görünürdü. Gúdre't ce'beni dalına alıb, yola düşdü. Bazar şuluĝ idi. Bir birine to{una to{una o teref bu terefe hareketde olanlardan özünü goruya goruya ĝızın dalınca daş maĝazalara teref yollandı. Nehayet, ĝız bir yerde dayanıb, ĝapını döydü. Ço{ çekmedi ki, dervaza açıldı. Nöker ĝaçıb {anıma {eber vérdi. ĝız ĝabaĝda, Gúdre't de onun dalınca géniş bir héyete girdiler. Heyetdeki ağacların cerge ile düzölmüş ĝızıl gül gollarının {ezan vurmuş olsa da, baharda, yayda heyete verdiyi sefa ve gözelliyi nezerde canlandırmaĝ çetin déyildi.

Heyetin iki terefinden de sef çekib düzölmüş şam ağacları öz atlas donları ile cilvelenmekte idiler. Zerif kaşilerle düzelmiş hovuzun ortasında fevzareler, kenarında senetkârlıĝla düzelmiş mücessemeler canlanmaĝda idi. Ƨanım éyvana, aldığı radioĝramın istiĝbalına çı{mışdı. Olduĝca şad görünürdü. Gözlerinin içine kimi gülürdü. Yaşı ĝır{dan kéçmiş olsa da, hele öz gözelliğini itirmemişdi. Hallı dullu bir {anım idi. O, radioĝramı yu{arı otaĝa çı{artmaĝlarını tapşırıb, nazlana nazlana erinin dalınca, onu tamaşaya cı{armaĝ için yan otaĝa kéçdi. Gúdre't yükü éhtiyatla ĝaldırıb ikinci tebeĝede, géniş bir salonda yere ĝoydu. Sonra çekilib ĝapının ağzında dayanaraĝ, döşemeye salınmış ĝiyetli ferşlere, mizlerin üzerinde, élece de meĝablara düzölmüş antik şeylere, divarlardan asılmış nefis tabloları tamaşa étmeye başladı. O, ömründe béle temteraĝlı év görmemişdi. Başı tamaşaya éle ĝızıışmışdı ki, ağa ile {anımın sün'i gülüşlerle:

- Sen aldığın şey ki, pis olmaz.

- Ba{, sonra te'rifle, déye içeri girdiklerini béle hiss étmemişdi.

Çingiz Ƨan amirane sesle:

- Oĝlan! Ne durmusan? Bunun ağzını açsana! Dédikde, Gúdre't diksinmiş bir halda sese teref döndü. Bu ses ona tanış idi. Bu sesi o, yu{uda da éşitse gor{uya düşer, titrerdi. Çingiz Ƨan'ı ĝarşısında gördü. Bu tesadüf onun için gözlenilmez idi. Héyret içerisinde donub ĝaldı. Bu é'tinasızlığı gören Erbab ona teref döndü. Gözleri Gúdre't'e sataşanda açılmaĝda olan ağzı ayrıĝ ĝaldı, teeccüble:

- Sen hele de, sağsan?!

- Beli, ağa!

- Sen burda ne édirsen?

- Ce'beni getirmişem!

Erbab istéhızalı bir tebessümle ğalın ve etli dodaglarını ğaçırdı:

- Hm... Hammallığ édirsen?.

- İş ar déyil. Bendeçilikden yaşıdır.

- Bendeçilikden yaşıdır. Kendi dağıtdın ki, bendeçilikden ğurtarasan, élemi?

- Kend dağıdan olsaydım, benim de cah celalım olardı.

- Görünür ki, burnun hele de yaşı ovulmamış.

- Zindeĝanlıĝımı elimden aldın, zindan künclerinde yatırdın, çöllere salıb hammal da étdin. Bundan artıĝ ne étmek isteyirdin?

Ĝüdre'tin vérdiyi dik cavablar Cingiz ÓTan'a gülle kimi deyirdi. Tanımının yanında onunla béle gobud, danga danga danışmaĝı onu teĝir étmek démek idi. O da kim? Bir reiyet. Hirsinden dodaglarını kemirirdi. Eger gücü çatdıĝına inansa, sille, yumruĝ ve tepik altında ezer, canını alardı. Amma cür'et étmirdi. Déyirler göz neden ĝor{ar, ĝördüyünden. Tanım, nöker, külfet bunların te'neli atmaca sözlerinden bir şey anlamadıĝlarından, mat mat ba{ır, hammalın cür'et ve bozluĝuna teeccüb édirdiler.

- Géde bilersen.

- Müzdümü gözleyirem.

- Gét, heyetde gözle, getirerler dédikde, Ĝüdre't daha dayanmadı. Ĝapıdan çı{ıb pillelerden aşıĝı düşdü.

Çingiz Tan'ın beyninde ĝara bir fikir cövlana geldi. Téz barmaĝındaki üzüyünü çı{arıb nökere vérdi. Ne ise ona anlattı. Ĝüdre't bu tesadüfden narahat, küskün bir hal almışdı. İti addamlarla dalına ba{madan heyetden çı{dı. Nöker dalınca yüyürüb:

- Hammal! Éy hammal! Déye onu sesledi.

Ĝüdre't ayaĝ sa{ladı. Nöker yétişib, elindeki bir tümeni ona uzatdı.

- Bes niye ĝaçırsan? Pulunu al, déyib, sürtüne sürtüne onunla küçe başına kimi gétdi. Birden:

Ajan ajan!... Déye baĝırb, Ĝüdre't'i berk berk ĝucaĝladı. Onun bu hareketinden Ĝüdre't acıĝlandı. Silleyib, nökeri özünden kenara atdı. Bunların sesine polis özünü yétirdi.

- Ne var, ne olub? Ne {eberdir? Déye soruşduĝda, nöker Ĝüdre't'i nişan véreerek:

- Oĝrudur, oĝru! Tutun bunu! Dédi.

Polis meseleni aydınlaşdırmaĝ için Ĝüdre't'i géri ĝaytardı. Bu böhtan Ĝüdre't'i ĝiceltmişdi. Heyete girende Cingiz Tan onların ĝabaĝına çı{dı:

- Gede, utanmaz, sen hammalsan, yo{sa oĝru? Üzüyü aparırsan?

- Erbab, bu ne sözdür? Ne ĝeredir mene ya{ırsan? Meger men oĝruyam?

- İndi me'lum olar, déyib polise döndü: Bunun ciblerini a{tarın.

Polis éhtiramla:

- Çeşm, ĝurban, déyib, Ĝüdre't'i a{tarmaĝa başladı. Ĝüdre't reng vérib,

reng alırdı. Özünden arı ayın olduğu için müğavimet göstermirdi. Polis onun yan Cibinden bir almas üzük çıkarırdı. Eyri eyri onun üzerine baıdı:

- Öğru déyilsen, bes bu nedir? Erbab yalan danışmaz.

Güdrete cibinden çıkarılmış üzüyü görende, gözleri büyüdü.

- Allah şahiddir. Menim ruhumun da bundan eberi yoıdur! Onu gesden benim cibime salıblar.

- Cib kesenler éle hamısı senin kimi déyirler, déye cavab vérdikde, Güdrete özünden difa étmeyi yérsiz gördü. Polis üzüyü onun cibinden çıkarırmışdı. Bu sadelikle taleye düşdüyünden özünün özünden acığı geldi. Bir anda arabalığı, Lâle ve uşaglar gözünen önünden kéçdi. Yazıglığı tozu üzerine çökdü. Sesinde bir yalvarış.

- Erbab! Olan olub, kéçen kéçib her ne olub, mene olub. Men ki, sene bir yamanlığı étmemişem. Meni zindana göndersen, uşaglarım sheherde başsız galar. Acılığdan, soyuğdan gırlırlar. İnsaf ét, amandır, déye yalvarmağa başladı.

Erbab é'tinasız bir halda:

- İki it küçüyü eskik olmağından dünya dağılmaz dédi.

Bu cavab éle bil ıldırım idi, Güdrete'in başından şadı. Üreyi odlandı:

- Pestfitret, vicdansız! Déyib ona doğru irelilemek istedikde polisle nöker onu tutub çeke çeke gelenteriyeye apardılar.

LÂLE'NİN DİRDİ

Gece öz çadırını gürmuşdu. Yénice toıtamış külek göy üzünü tutmuş bulud yığınlarını dağıtmış idi. Öz destesinden ayrı düşmüş durnalar kimi, uçşan séyrek buludlar sovuşduğca aralarından ulduzlar parıldışırdı. Tarabalığıda ucalan bayguş sesi arabir ulamağda olan avara itin sesine garişarağ lepelene lepelene sheherin garanlığında boğulurdu. Tarabalığın goynunda bostan çardaılarına benzer gürulmuş komada yanan lampa işığı gözlerini garanlığın derinliyinden ayırmayan Lâle'nin tutgun üzünü ışığılandırmışdı. Maral onun gözlerinde dalğalanan iztirab ve nigârlığı séyr éderék:

- Men acam, déye déye yuıuya gétmişdi. Divarın dibinde gürulmuş ocağın üstünde küçük bir gazança görünürdü. Bu Lâle'nin şam için piyden düzeldilmiş soğança şorbası idi. Gazançanın altı kéçmiş, özü de gaynardan düşmüşdü. Onlar Güdrete'i gözleyirdi ki, Güdrete çörek getirsin, birlikde şamlarını yésinler. Ancağ nedense, Güdrete'den eber yoı idi. Vaıt kéçdikce Lâle'nin nigeranlığı artırdı. Bir ses eşiden kimi yérinden sıçrayıb baıır, zeif bir feryadla: Yoı, gelmedi! Déye me'yus bir halda oturub, onun hemişe geldiyi yol teref baıırdı. Onun nigâran olmağa hağğı da var idi. Çünkü Güdrete hemişe işden çıkan kimi işiğgözü éve gayıardı. Vaıt kéçdikce mübhem bir gorıu Lâle'nin vücudunu bürüyür, üreyinde bir vehşet doğururdu. Durub yatağ yerlerini düzeltti. Uşagları öz yerlerine uzatdı. Üstlerini basdırıb könülsüz bir halda öz yérine uzandı. Yorğan döşeyi bir tikânlığa dönmüş, sanki atlı garişgalar bedenine daranıb onu sancırdı. Miğmişgalar öz vızılıtları ile onu gorıuya salıb yuıusunu elinden alırdılar. Fikirleşdiğce heyecanının şiddeti artırdı. Herden de: Bu gün év aıtarmağa gédecek idiler, belke de éle ona göre yubanıb, déye özüne toıtalığ véirdi.

Ancak gece yaridan keçdi. Gûdret gelmedi. Lâle'nin gulağı sesde, gözleri intizarda galdı. Teyalından geçen gara fikirler sef çekib varlığını çeyneyirdi. Ürek çırpıntısı son dereceye çatmışdı. Değigeler, ile dönmüşdü. Géceenin ömrü ona sonsuz görünürdü.

Toruzların ilk banı seher müjdeçisi kimi onun üreyini bir az işığlandırdı. Yunları éşiye çıkmış yorğanın başına çekib, gözlerini berk berk yumdu. Sanki bununla özünü ona hücum étmekte olan heyal sélinden gurtarmağ, yu{uya gedib, her şeyi unutmağ isteyirdi.

Lâle tufana tutulmuş bir gemiçi kimi uzun payız gécesini iztirab, heyecan içerisinde, belke de gızdırmazsı son dereceye gal{mış bir meriz halında kéçirtti. Nehayet, dan yéri söküldü. O, hele de ayıg idi. Gözleri yumulu, {eyal deryasında üzürdü. Birden uşağların ac yatdığı yadına düşdü. Şorba gazañçası hele de ocağın üstünde idi. Durub ocağı yandırdı. Süfreni açib düşmeden gal{mış guru çörek gırintılarını doğrayıb, kâsaya tökdü. Gün çıkmış, şorba gazañçası tezece gaynara tüşmüşdü ki, Maral yu{udan ayrıldı. Gözlerini ovuşturub, bir şeyi itirmiş kimi yan yöresine ba{dı. Atasının yerini boş gördükde, narahat bir halda anasına döndü.

- Anacan, ağan gelmedi? Déye sual vérdi. Lâle éşitse de, tutulduğundan gızının sualına cavab vére bilmedi. Éyvaz'ın hövselesiz:

- Ana! Déye ağlamağa o{şar sesi ucaldı. Lâle: Can! Déyerek özünü ona yétirdi.

Körpesini gucağına alarağ nevazişle el üzünü yudu. Maral her şeyi anlayırdı. Ac olsa da üzüne getirmirdi. Anasının derdine şerik olmağa çalışırdı. Ancak Éyvaz:

- Acam, déye ayağını yére döyüb, yémek isteyirdi. Lâle:

- Gürban olaram, bu saat, déyib, gazañçanı ocağın üstünden götürdü. Şorbanın suyunu dorğamış olduğı çörek gırintılarının üstüne tökerek, kâsanı uşağların gabağına goydu. Özü ise yanlarında dizlerini gucağlayıb tamaşa étmeye başladı. Maral anasının yemediyini mütevecce oldu. Gaşığı yére goyub, me'nalı me'nalı bir ba{ışla anasının üzüne ba{mağa başladı. Lâle teeccüble:

- Niye yémirsen, Maral'im? Déye soruşduğda, gız küskün bir hal alarağ:

- Bes sen niye yémirsen, ac déyilsen? Sen yemesen, men de yémeyeceyem, dédi. Gızının gayğısı ana üreyini yumşaltdı. Yaz buludu kimi dolmuş gözlerinin yaşını gizletmek için gaşığı bahanesi ile ayağa durdu.

- Siz yéyin, men de gelirem déyib, özünü kenara çekdi. Çergetinin ucu ile gözlerini gurulayıb, uşağlarının yanına döndü. Aşın duruluğı denin yo{luğundandırsa, çorbanın duruluğı çöreyin yo{luğundan idi. Sübhanneni yéyib, gablaryuduğdan sonra Lâle çadrasını başına örttü.

- Men gayıdana kimi gardaşını gözle, buradaca oynayın, déyib çergetinin ucun açdı. Bir beş granlıg götürüb, Maral'a vérdi.

- Acsanız çörek aparsan, dédikde, Maral héyecanla:

- Sen hara gedirsen?!

- Atanın dalınca. A{ı görek, harada galdı, déyib sağ eli ile gızın pozğun téllerini sıgalladı. Üzünden öpüb yola düşdü.

Lâle Gûdret'in işlediği yeri tanıyırdı. O, ticaret{ananın gabağına çatanda

dükânlar açılmışdı. Her kes öz işine meşğul idi. O, sı{ıla sı{ıla bir iki neferden Gûdret'i soruşdu. Ancağ düzgün cavab véren olmadı. Nehayet, bir satıcıya müraciet étdi.

- Ağa, men Gûdret'in eyalyam dédikde, satıcı diğgetle onu gözden kéçirtti.

- Ne buyurursuz, {anım?!

- A{ı, Gûdret dünen évden çı{dıdır. Géce de éve gayıtmayıb. Dédim görüm başına ne bela gelib. Satıcı ağız burnunu eydi:

- Ne olacağ, dünen şey apardığı evden oğurluğ édíb. Tutub salıblar zindana. Dédikde, éle bil Lâle'nin başından bir gazan gaynar su caladılar. Şaşğın bir halda:

- Oğurluğ édíb?! Éle bil ki, bu sualı öz özüne véirirdi. Birden çılgın bir hal aldı:

- Yo{, yalandır! Gûdret oğru déyil, yalandır! Déye éle berk den çığırdı ki, sesi bütün ticaret{anaya düşdü. Hamı, hetta yoldan ötenler béle dayanıb héyret içerisinde ona ba{mağa başladılar. Lâle vehşi maral kimi durub etrafına boylandı. Tanış bir giyafe tapmadı ki, üreyini ona açsın. Derdden az galırdı ki, üreyi partlasın. Ümitsiz bir halda, hönkürtü ile ağlaya ağlaya oradan çı{dı.

LÂLE'NİN TORA DÜŞMESİ

Me'lum olduğı kimi, 1327-1328'ci (1948-1949) illerde baş vérmış gurağlıg neticesinde Azerbaycan kendleri géhetliye düçar olmuşdu. Aclıg rehmsiz bir cellad kimi öz kerentisini herikete getirib, gabağına geleni ot kimi biçirdi. Béle bir şeraitde dayanıb ba{mağ adama özü öz kefenini biçmek kimi idi. Ecel kerentisinin ağızından gurtarmağ üçün baş götürüb gaçmağ, uzağlaşmağ lazım idi. Buna göre de en uzağ kendlerden béle şehirlerede doğru bir a{ın başladı. Mütasifane, şehirlerde de veziyyet ya{şı déyildi. İgtisadi böhran, işsizlik géce garanlıgı kimi şehirlerde çökmüşdü. Buna göre çağırılmamış gonağlardan peziraylıg çetin idi. Öz zehmetleri ile dünyanı bezeyib doyuzduran eliğabarlı, vügarlı insanlar küçelere dağılmış, yérsiz yurdsuz, ac ve çılpag: "Ağalar, acam!" Déye, bir tike çörek üçün el açmağa mecbur olmuşdular.

Payızın ömrü sona çatdıgca va{tsiz ölüm daha da artırdı. Her gün seher açılarda küçelerde penahsız insan cesedleri görünürdü. Bu düzelmez facie dilden dile düşdü. Hökmdarların da gulağına çatdı. "Dilençi elinden terpenmek olmur", "héysiyyetimiz lekelenir", her terefdén ucalan é'tiraz seslerinden vehşete düşdüler. Böyük şehirlerde "isti{analar" düzeldilmesi emiri vérildi. Me'mur olunmuş polis desteleri {iyabanlara düşüb, kendli ailelerini, arvad, uşağ göca cavan, hamısını bir esir kimi gabağlarına gatıb, "isti{ana"lara haylayırdılar. Bu "isti{analar"dan biri de Tebriz'de idi. Polis destesi gabağına geleni göyun sürüsü kimi "isti{ana"ya sürürdü. Dağlar daldasından oynayıb gal{an boz buludlar güneşin garşısını tutmuşdu. Göyde garıldeşarağ deste ile uçuşan garğalar garlı boranlı bir gelecekden {eber verirdiler. Lakin bu tufan taleyi sönmüş Lâle'nin gelbinde göpan fırtınanın dehşeti geder güçlü déyildi. O, ticaret{anadan yaralanmış bir a{u kimi çı{dı. Özünü uşağlarının yanına yétirmeye can atırdı.

Birden polis destesine rast geldi. O, her şeyden {ebersiz, gara gününe ağlarken, zindandan kaçmış bir cani kimi özünü polis mühasiresinde gördü. Bir birinin dalınca başından énen geza yumruğu onu gıciltmişti. İteliye iteliye onu da apardıgları kendli ailelerine gâtdılar. Lâle birden {eberi duydu. Çılğın bir halde:

- Men gétmirem!.. Meni hara aparırsız?! Déyib adamları yara yara desteden kaçmağ istedi. Ancağ el gol atmağla düştüyü tordan gurtulmağ mümkün déyildi. Me'murlara yalvarmağa, onları öz derdinden halí étmeye çalışdı. Derd anlayan, dil bilen kim idi?... Onlar feğét öz me'muriyyetlerini yérine yétirmek, kendlileri "isti {ana"ya aparmağdan başğa ayrı bir şey düşünmürdüler. Me'murların soyuğganlığı ve duyğusuzluğundan Lâle lap darı {dı:

- Amandır, rehm édin! Balalarım galdı!... Déye gopardığ feryad béle dadına çatmadı.

YALGIZ MARAL

Lâle Gúdrét'in dalınca gétdikden sonra Maral, Éyvaz'ın başını oynamağla garişdirmağa çalışırdı. Ancağ va {t keçdikce körpenin şıtağlığı artır, Maral üçün darı {dırıcı olurdu. Uşağın dözümsüzlüyü, o biri terefdén de Lâle'nin gécikmeyi Maral'ın özünde de bir nigâranlıg ve gor {u doğurmuşdu. Éyvaz'ı dalına alıb yanlarını basa basa anası géden terefe çı {ır, gözlerini yola dikmeden yorulub ovsunarağ özü de Éyvaz'a göşulur, zar zar ağlayırdı.

Seherden beri garşısına bulud gatlarından perde çekilmiş güneş dağların dalına çekildikce, acı yél Maral'ın pozğun téllerini oynadarağ al yanağlarını daha da bozardırdı. Hava yavaş yavaş garalır, arabir itlerin boğunuğ sesleri éşidilirdi.

Maral ümitsiz bir {alda {arabaya döndü. Ağlaşmağdan üzgün düşmüş Éyvaz'ı yu {u apardı. Teklik, {arabalıg, gécenin garanlıgı ve ata ana nigâranlıgı el ele vérib guduz it kimi ona diğ ağardırdı, gor {u ve heyecanı artırırdı. Her şeyden özünü gorumağ, müdhiş {eyallardan ya {a gurtarmağ üçün yérine girib yorğanını başına çekdi.

Seherin soyuğu onu téz oyatdı. Gözlerini açan kimi anasının yérini yo {ladı. Dodağları büzüldü. Göz yaşı yanağlarını islatdı.

- Men ne édim, ay Allah! Déye öz Tarı'sı ile derdedil étmeye başladı. Bu halde Éyvaz'ın zırıltısı gulağına deydi. Téz durub ona ya {ınlaşdı. Nedense, Éyvaz'ın yanağları gızarmışdı, gözlerini açıb:

- Ana... Déyib yéne yumdu. Maral yéniden yatdıgını görüb, çörek fikrine düşdü. Dünen anası vérdiyi béş granın iki granına çörek almışdı. Üç granı hele cibinde idi.

Téz durub özünü çörekçiye yétirdi, çörek alıb sür'etle gaça gaça özünü gardaşına yétirdi. Éyvaz hele de yatırdı. Onun zırıltısı Maral'ın nigâranlıgını artırdı. Onu silkeleyib oyatmağ istedi. Éyvaz ayıg idi, ancağ gızdırma onu göz açmağa goymurdu. Berk merizlemişdi. Gız lap özünü itirdi. Ne édeceyini bilmirdi. Gâh durub yollara ba {ır, gâh da körpenin başı üste oturub zar zar ağlayırdı. Gürbet, kimsesizlik öz çirkin sifeti olduğı kimi nişan véirdi. Bütün günü belelikle kéçdi. Zavallı gız pervane kimi Éyvaz'ın başına dolandırdı. A {şam oldu. O, Éyvaz'ın yanındaca yu {uya géttdi. Seher olmuş, cüneş öz solğun şüalarını

her yere yaymışdı. Maral yu{udan aylarken sönük bir ümidle yéne anasının yérine ba{dı. Sona me'yus bir halda Éyvaz'a teref döndü. Gözleri uşağın héyva kimi saralmış rengine düşükdé, canında bir gizilti hiss étdi. Gor{a gor{a ona ya{ınlaşdı.

- Éyvaz, dadaşcan, dur! Déye onu silkeleyib otarmağ istedi. Héyhat!.. O gonca solmuş idi. Onda heyatdan bir eser galmamışdı.

- Éyvaz! Éyvaz! Dur, Éyvaz! Déyerek o gurumuş bedeni gucağlayıb öpmeye {ezan vurmuş üzünü günahsız göz yaşları ile islatmağa başladı.

Özünü yalnız gören Maral daha tab getirmeyib ağlaya ağlaya anası getdiyi yolu tutub géttdi. Ordan uzağlaşdı.

İSTİ{ANA

Gülüstan bağının şimalında gurtarmağ üzre olan dörd mertebeli büyük bina ağzına kimi kendli aileleri ile doldurulmuşdu. Bura "isti{ana" idi. Demir dervazanın gabağında iki nefer silahlı kemişçi dayanmışdı. Géniş heyetin menzeresi, esir destelerinin düşergesini göz önünde canlandırırđı. Kişiler elleri goynunda baş başa vérib, derdleşirdiler. "Görecek günlerimiz var imiş", déye taleyin onlar üçün açdığı oyunu, daha neler to{uyacağını düşünür, öz gara günlerine acıyrdılar. Arvadlar, gelinler, yuduğları köhne uşağ eskilerini serir, uşağlar gıdsız bir halda oynayırdılar. Otağların vezine geldikde, dözülmez idi. Her otağa dörd beş aile yerleşdirilmişdi. İyğö{udan baş gicelirdi. Bit garişğa kimi gaynışardı. Her terefde merizlerin zarılıtsı éşidilirdi. Günde burdan néçe néçe insan cesedleri çı{arılığından {alg arasında bura "sallağ{ana" adı vérilmişdi. Ancağ "isti{ana" "sallağ{ana"dan daha artığ birzindana o{şayırdı. Çünkü bura düşenler öz azadlığlarını tamamen elden vérmış oldular. Bir mebus kimi héç kesin éşiye çı{mağa hağğı yo{ idi.

Bizim be{ti dönmüş Lâle'ni de getirib "isti{ana"ya saldılar. O, ovcu toruna düşmüş maral kimi özünü her terefe atıb, Balalarım galdı!.. Déye feryad goparır, esaretđen gurtarmağa can atırdı. Her defe gapıcıların tehğir, be'zen de köteklerine me'ruz galırdı. Balasını itirmiş ahu kimi heyetde cövlan vururdu. Onun yadına yémek, ne de yatmağ düşürdü. Burda olan garılar, gelinler onun dövresini alarağ, min dille ona teselli vérib, ovundurmağ isterker, mat mat onların üzüne ba{ır, derdanlayan görüb, bir az to{tayırdı. Amma birden yéne {arabalığ, başsız galmış uşağlarını {atırlayırdı. Éle bil ki, balalarının ağlamağ sesi gulağına gelir, yérinden sıçrayıb yéne feryad goparmağa başlayırdı. O, bütün günü ağladığı kimi, gécenin lal goynunda da nalesi merizlerin zırıltısını boğurdu.

Lâle iki gün iki géce bu minval ile kéçirtti. Me'murlar onun sözlerine gulağ asıb derdine galmağ evezine "deli" adı vérdiler. Tutulduğunun üçüncü günü idi. Seher saat doğguza ya{ın idi. Yu{usuzluğ, ah ve naleden üzölmüşdü, ezgin bir halda ikinci tebeğede binanın günçı{an terefinde pencerenin gabağında oturub melul melul méydana doğru ba{ırdı. Néçe gündən beri el deymemiş pozğun télleri üzüne dağılmışdı. Benizi solmuş, iri ala gözleri üzünü kül örtmüş göz kimi sönük görünürdü. Ancağ ruhu yéne de balalarının başı üzerinde gınad çalırdı. Birden gözleri böyümeye, yavaş yavaş yérinden gal{mağa başladı. Tutgun

çöhresinde sévinc oynadı:

- Odur, odur! Menim gızımdır! Gelir! Ba{, bu terefe gelir, déyib digğetle ona ba{mağa başladı. Bir anda şadlıg cizgileri üzünden çekildi.

- Gör néce pozğundur, ah... ağlayıb. Yo{, o döndü o terefe, déyib, gücü geldikce:

- Maral!... Déye bağırıb yére serildi.

Bélelikle, {idmetçiler onun deli olduğunu sabit étdiler. Ancağ Lâle yanılmayırdı. O, gördüyü öz gızı idi. Maral gardaşının ölümünden vehşete düşüb, anasının dalınca gelib bura çı{mı{dı. O, anasının “Maral!” Déye çığıranda sesini éşidib, dayandı. Ancağ bu ses hardan geldiğini ve niye kesildiğini bilmediyinden Pehlevi {iyabanına yollandı.

ÜMİD’İN TELAŞI

Güdrete le Ümid nahar va{ta görüş te’yin étmışdiler. Birlikde Güdrete otağ a{tarmağa gédecekdiler. Günorta ezanı ucalanda Ümid ticaret{ananın gabağında idi. Ticaret{ana müdiri Hacı Tan’la üz üze geldi. Hacı Tan uca boylu, şıg géyimli, {oşğıyafe ve {oşe{lağ bir adam idi. Ümid’i gören kimi éhtiramla onun elini sı{dı. Ehvalını soruşduğdan sonra dostcasına giléy étmeye başladı.

- Men héç güman étmirdim ki, sen me’rufçuluğ étdiyin adam béle çı{a, dédikde Ümid teeccüle onun üzüne ba{dı:

- Meğer ne olub? Déye heğıgeti anlamag istedi.

- Déyirler ki, dünin Çingiz Tan’ın évine şey aparıb imiş. Ümid onun sözünü kesdi:

- Dédin Çingiz Tan’ın? Déye teeccüle sual vérdikde, Hacı Tan:

- Beli, beli! Çingiz Tan’ın. Évden çı{anda bir almas üzük çalmış imiş.

Giriftar olub, déyib sözünü gurtardığda Ümid tamam é’timadla:

- Cenab Hacı Tan, inanmayın! Güdrete temiz bir adamdır. Mümkün déyil onun oğurluğa açıla.

- Déyirler polis özü üzüyü onun cibinden çı{ardıb. Buna néce inanmayasan? Dédikde:

- Cingiz Tan’la Güdrete’in düşmençiliyi var. Men yegin bilirem ki, gesden buna gara ya{ıblar, déye vérdiyi cavabdan Hacı Tan fikre gétdi.

- Ye’ni déyirsen işde hiyle var?

- Şübhesiz.

- Kaş ki, éle olaydı. Ya{şı oğlandır, onun lekelenmeyi bize de to{unur, déyib, Ümid’den ayrıldı. Ümid kéfli adamlar kimi kenara çekib, bir az fikre gétdi. Üreyi tutulmuş, gaşları çatılmış, mütefekkir bir giyafet almışdı. Öz özüne:

- Biçare Güdrete! Yéne de onun toruna düşdün? Déyib, susdu. Gözleri {iyabanın boşluğunda çırpınarken get’i bir sesle:

- Yo{! Men ona kömek étmeliyem! Déyib yola düşüb.

Onun yadına öz emioğlusunu Perviz düşmüşdü. O, şeherbaniye cinayet şö’besinin reisi idi. Nahar va{tı olduğundan şeherbani dehlizinde ve defter{anada gétdi gel az idi. Ümid gıpını döyüb içeri girdi:

- Salam, Perviz Tan! Dédikde, Perviz başını işden galdırdı.

- Eléykesalam! Beh, beh, ne eceb? Déye ayağa gâlib, güler üzle onu garşıladi. Ümid oturub, Gûdret'in başına geleni ona söyledi ve izafe étdi:

- Men senin yanına gelmemişem ki, benim {etrime bir oğurluğun üstüne perde çekesen. Menim senden {ahişim budur ki, heğigeti röşen édesen. Böhtana tutulmuş bir bedbe{te nicat véresen, dédi.

Perviz durub yan kéçdi. Bir az kécmemiş Gûdret'in pervendesi elinde, géri döndü. Mizinin dalında oturub pervendeni gözden kéçirtti. Sonra zengi çalıb, kéşikçiye Gûdret'i getirmeye tapşırđı. Perviz'in reftarı Ümid'in üreyini işğlandırmışdı. Ço{ çekmedi ki, Gûdret'i getirdiler. Bu bir günün tesadüfi onu o geder sındırmışdı ki, meriz{anadan çı{mış bir adama o{şayırdı. O, Ümid'i görende üzü işğlandı. Öz başının gezasına mı, dostunun vefasına mı, i{tiyarsız gözleri doldu: Perviz:

- Otur, déye ona yér gösterdi.

Gûdret Çingiz T{an'la néce üzbetüz geldiyini, aralarından bedel olan sözleri, sonra da nökerin küçede ona çatıb pul vérmeyi, onunla küçe başına geder gétdiyini, élece de polis üzüyü cibinden çı{artdığını birbebir söyledi. Reis onu diğégetle dinlendi.

- Sen vurmadin, men yı{ılmadım. Bes üzük hardan cibine düşdü? Déye sual vérdikde, Gûdret başını aşığı dikdi. Sanki bu sorğuya cavab yo{ idi. Reis:

- Nöker seninle küçe başına kimi gédende, sene ço{ mu ya{ınlaşırđı?

- Lap yanaşı gedirdik. Héy mene sürtünürdü, déye Gûdret cavab vérdi.

Reis oturduğı yerden durdu. Ellerini dumbuzi üzerinde çarpazlayıb otağda iki baş o teref bu terefe gedem vurdu. Dayanıb barmağlarının arasında odu sönmüş sigarına ateş vurdu. Es çekdikden sonrra:

- Bes béle déyib, Gûdret'e teref döndü. Ümidvaram ki, öz doğruluğunu sübut éde bilersen.

- Sene ğurban olum! Tülkü tülkülüyünü sübut edince derisini boğazından çı{artdılar. Menim uşağlarım başsız gâlib, amandır! Dédi.

Reis:

- Men öz se'yimi édeceyem déyib zengi çaldı. Kéşikçi da{il olub Gûdret'i apardı. Reis:

- Sen ye'gin bilirsen ki, bu adam düz adamdır, oğurluğ étmez? Déye Ümid'e sual vérdikde:

- Men onu pak bir insan tanımışam. O, acından ölse de eli oğurluğa açılmaz, déye cavab vérdi.

Perviz fikre gétdi. O, Çingiz T{an'ın nüfuzunu bilirdi. Onunla teref olmağ éle de sade bir iş déyildi. Her yérde sözü ğılıncdan keskin idi. Onun bir ğuru sifarişi ile ço{ hağlar batil olub, cinayetskârlar günahsız geleme vérilib. O her meseleni asanlığda öz {éyrine hell éde biler. Éyni zamanda öz emioğlusuna da {idmet étmek isteyirdi. A{ı, o héç va{t onun yanına {ahişe gelmemişdi. Ümid onu fikirde gördükde:

- Perviz T{an! Unutma ki, bu böhtanın üstünü açmağla bir aileni hetmi bir su ğuyusundan ğurtarmış olursan, dédikde, Perviz hövheselizlikle:

- Bilirem, bilirem, dadaş! Déye Ümid'e cavab vérdi. Sanki vicdan sedası onun gör{u ve mühafizekârlığına gelebe çalmışdı:

- Sen ar{aym ol, gét, sabah işi aydınlaşdırıram.

- Bes Gdret'i mene zamanet vér.

- Ümidvaram ki, sabah zamanetsiz sene tapşıra bilerem, déyib, güler zle mid'in elini sı{dı.

Hemin günün a{şamı Perviz tehggata başladı. Evvel zy Gdret'in cibinden çı{ardan polisi tanışdırdı. Ertesi günü Çingiz Tan'ın nkerini danışdırdı. O, Gdret'in söylediklerinden ve işin gdişinden anlamışdı ki, Çingiz Tan zy nökerin eli ile Gdret'in cibine saldırıb. Ancağ nöker boynuna almırdı. Perviz sn'i bir sehne düzeldib, öz işçilerinden birini nkerle öz ze gydu. Blelikle, nöker dervazadan çı{ıb Gdret'i seslediyini, onunla yanaşı gdirken zy onun cibine saldığını grdyn ddikde, nöker vehşete düşdü. Perviz onu ağır işgence ve zindan cezaları ile hedeledi. Sonra glığına girib:

- Düzünü dsen, azadsan, yo{sa zindanlarda çrderem, ddikde, nöker ağlar bir hal aldı.

- Vallah, benim teğsirim yo{dur. Ağa buyurdu, men de ledim dyerek, yalvarmağa başladı. Nöker günahını boynuna alanda a{şam olmuşdu. İdareler bağlanmışdı. Ümid dehlizde sebirsizlikle gedem vururdu. O, nökerin 'tiraf şeberini şitdikde svincinden gş kimi ganad açdı. Bir az penir ve çörek alıb, gpıçı ile Gdret'e gönderdi. Sbh azad olacağını ona ytirdi. Ordan bir baş Hacı Tan'ın yanına gaçdı:

- Men dmedim ki, Gdret temiz adamdır, dye, cereyanı ona söyledi. Elbette Hacı Tan'a şeber vrmeyi Gdret'in işinin elinden çı{mamağı şatirine idi.

SOLMUŞ ÇİÇEK

Seher tézden Ümid, reisin gápısının ağzını kesmişdi. Saat doğguza az galırdı. Perviz Ümid’i çağırıp, Gúdrét’in azadlıg ęerarını ona vérdi.

- Müveffeg oldun! Déye, onu yola saldı. Bélelikle, Gúdrét teleden gurtuldu. O, Ümid’i gucağlayıp öpdü:

- Bilmirem senden nece razılıg édim. Sen benim boynuma gardaşlıg heğgi goydun. Ölene kimi bu yaşılıgını unutmam, déye Ümid’den razılıg étmeye başladı.

- Bu benim vezifem idi. Ancağ ayıg ol ki, bir de béle teleye düşmeyesen déyib, güldü. Onlar birlikde iyabana ęeder geldiler. Gúdrét özünü uşaglarına yétirmeye telesirdi. El vérib, ayrılmag istedikde, Ümid onun elini bura {madı.

- Dayan, dostum! Dédi. Havalar soyuyub, bundan sonra açıg havada yaşamağ olmaz. Évimiz kiçik de olsa, helelikde kéçinerik. Yaşısı budur ki, behem gédib uşagları yıgışdırıp bize aparağ, dédikde Gúdrét bir az duru {du.

- Sen meni heddinden artıg utandırırsan. A {ı... Ümid onun sözünü kesdi.

- Héç danışmayacağsan. Gédek! Déyib onun gólundan tutub, yola düşdüler.

Onlar garı körpüsünün üstünden kéçib, köç saldıgları {arabaya ya {ınlaşanda “la ilahe illelah”, “la ilahe illelah” sesleri ucaldı. Çiyinlerinde tabud kiçik bir izdiham ile üz úze geldiler. Gúdrét huyuşmuş bir halda dayanıp diğgetle ona ba {adı. Gor {ağ addımlarla irelileyerek:

- Bu nedir?! Ölen kimdir? Déye şaşgın bir halda sual vérdikde izdiham dayandı. Tabutu yére goydular, Gúdrét vurgun bir halda şaşgın bir hal aldıgından, her şey anlaşılırdı. Onun üreyi şiddetle döyünür, vücudunu müdhış bir gor {u bürümüşdü. O, elleri titreye titreye cenazenin üzerine çekilmiş ağ örtüyü kenare vurduğda, ilan çalmış adam kimi saraldı.

- Ah! Édib, gözlerini yumdu. Aman éy büyük Tanrı! Déyib ayağ úste durdu. Yıgıncağa müracietle:

- Bes bunun anası hanı? Vérdiyi suala cavab almadıgından, heyecanla özünü {arabaya atdı. Lâle köçüb, yurdu galmışdı. Yére salınmış yorğan döşekden ve pozğunluğdan başka héç bir kes yo { idi. Başgın olunmuş bir yurda dönmüşdü. Yéne géri döndü:

- Amandır, mene rehmi edin! Déyin görüm, bunların başına ne gelib? Bes bunun anası, bacısı hanı? Déye sual vérdikde bir ağsağgal kişi gabağa gelib:

- Oğlum! Özüne to {ağlıg vér, bir bu körpenin cesedinden başğa héç kesi görmemişik. Uşaglar gelib {eber véribler. Yo {sa héç bundan da {eberimiz olmayacağdı.

Gúdrét odlu bir ah çekerek, dizi úste tabudun gabağında yére çökdü. Sanki dövresine yıgılmış bu adamlar, büyük binalar, hetta uzağlarda göye baş galdırılmış dağlar béle onun üstüne gelecek, başına tökülecekti.

- Menim Éyvaz’ım! Solmuş çiçeyim! Déyib dodaglarını onun saralmış üzüne yapışırdı. Yıgıncağ gétdikce artırdı. Ümid, Gúdrét’in başına geleni gısa bir süretde ordakilara söyledi. Bir cavan oğlan ireli gelib üç gün bundan evvel “İsti {anaya” aparılanların içinde bir gelinin “balalarım galdı” déye feryad étdiyini

ve nişanlarını söyledi. Sonra 12-13 yaşlarında bir oğlan uşağı da:

- Bu gün seher tézden bir gızın ağlaya ağlaya burdan gétdiyini gördüm. Onun o halda burdan uzaklaşdığını görende men marağlanıb buna geldim. Bu uşağın ölüsünü görende kaçıb camaata {eber vérdim”, dédi.

Güdre't'in başının gezası ve bedbe{tliyi hamını müteessir étdi. Cenazeni götürdüler. Bélelikle, o açılmamış gonçanı ana torpağ öz goynuna aldı.

İNTİGAM

Gebiristanlığdan dönen kimi Ümid bütün nahiyelere telefon étdi. Maral'ın béşinci kelanteride olduğunu öyrendi. Güdre't'le birlikde nahiyeye geldiler. Maral bir terefde oturmuşdu. Rengi kaçmış, ağlamağdan gözleri şişmiş, günler hafteler yorgunu kimi süst düşmüşdü. Güdre't'i gördükde cana geldi.

- Atacan! Déyib, ağlaya ağlaya özünü onun gucağma atdı. Güdre't onu bağına basıb, sakit étmeye çalışırdı. Boğazı gurumuşdu. Gem ve kederin ço{luğundan nitgi kesilmişdi. Odur ki, onun solmuş yanıklarını döne döne öpmekle to{tatmağa çalışırdı.

Gün batmağa az gálırdı. Ümid ile Güdre't Maral'ı da götürüb İsti{anaya geldiler. Lâle'nin sorağını tutduğda bu gün deli{anaya gönderildiğini {eber vérdiler. Güdre't ruzigârın dalbadal ona içirtiyi acı şerablardan gicelmışdi. Ümid Güdre't'le Maral'ı évlerine getirdiler. Ümid'in évi Dikbaşı deyilen mehellede üç otağlı bir heyet idi. Gonağları anasına tapşırıb, özü, Güdre't köç salmış olduğu {arabaya gayıtdı. Olub gálanlarını bir dürüşgeye doldurub, éve getirdi. Şeyleri Güdre't için boşalttığı otağa yığdı.

Timaristanda görüş cüme günlerinde idi. Ümid ile Güdre't ço{ gezdikden sonra Lâle'ni {ezan vurmuş bir büyük çinar ağacının dibinde tapdılar. O, geder deyişmişdi ki, tanımağ çetin olmuşdu. Rengi solmuş, arıglamış, téleri bir perişan bir halda dağılmışdi. O, öz özüne danışır, gözleri heyetin derinliklerinde çırpınırdı. Güdre't ona ya{ınlaşdı:

- Lâle!.. Dédikde, o diksindi, Güdre't'e teref döndü. Mat mat onun üzüne ba{arag, dodağlarından acı bir tebessüm kaçtırdı. Sonra yéne gabağca ba{dığı terefe döndü, eli ile nişan vérerek:

- Ba{! Menim balalarımıdır. Menim Maral'im, benim Éyvaz'im! Déyib, ayağa durdu. Çılğın gehgehelerle elini uzatdığı terefe uzağlaşdı.

- Lâle, dayan! Menem, Güdre't'em! Déye onu dayandıрмаğ istedi. Ancağ Lâle öz âleminde idi, héç kes tanımırdı. Güdre't'in dizleri sustaldı. Lâle'ye teref açılmış golları yanına düşdü. Lâle'ni izleyen ba{ışları yére sancıldı. Cöhresinde, gözlerinde ümitsizlik buludu herekete geldi. Bu sahneni tamaşa étmekte olan Ümid héykel kimi durduğı yérdece guruyub galmışdi. Éle bil Güdre't'in bütün iztirab ve heyecanını o keçirdirdi. Öz özüne: Doğrudan da dözülmezdir, le'net bu facieleri doğrudan dövrana, le'net zülme, siteme! Déyib, Güdre't'e doğru ireliledi.

- Eziz dostum, müteessirem. Ancağ ne étmek olar? Dédikde Güdre't başını galdırdı.

- Artıg héç! Évim dağıldı, oğlum öldü. Ba{t ulduzum söndü. Daha ne éde bilerem? Bundan sonra mene ölüm lazımdır, dédikde Ümid:

- Men sizin derdinize şerikem, ancak unutma ki, bu bedbetlik bir tek senin ve benim başımda deryil. Bu, icimai bir derddir. "İsti{ana"ya, o büyük mehv veteye doldurulmuş aileleri görmedin mi? Onların her birinin bizim gibi facieli bir sergüzeşti yo{dur mu?! Bir ovuc rezil bu gên dünyanı hamının başına dar étmeyib mi?! Sen yaşamalısan, sade bir heyatı sene ço{ gören, özünün ve ailenin felaketine bais olmuş azgın, ğarı düşmenden intigam almalısan.

Ümid danışdığıca, Gûdret haldan hala düşürdü. Üzünde çırpınan me'yusluğ, gezebe çevrilirdi. Solmuş yanağlarında ğan oynamağaa başlayırdı. O, Lâle uzağlaşdığı terefe dönerek:

- Lâle! And içirem o pak ve mügeddes eşğimize! Geddard düşmenden intigamımı alacağam! Dédi.

- Ba{, béle!.. Heyat özü insanları ğırmanclayıb, ayıldır. İreli, mübarizeye... Déye hökm yazır. Ancak unutma ki, alacağın intigam bütün ezilenlerin intigamı olmalıdır. İstibdada, zülme, siteme ğarşı olmalıdır, dédi.

Vekil sözünü bu yére yétirdikde {itabe mizinin üzerinde olan bir sudan bir livan doldurub içdi. Sonra özünü doğruldarag sözüne béle davam étdi:

- Gûdret Çingiz Tan'ın eli ile dalbadal deyen zerbelerden sarsılmışdı. Ümid'in ne demek istediğini tehvil ala bilmirdi. Bu anda onun béyninde, üreyinde alovlanan öz intigamı idi. Möhterem hakimler! Budur, Çingiz Tan'la Gûdret'in sergüzeşti. Daha doğrusu, bir reyyetle Erbab'ın faciesi.

Möhterem hakimler! Çingiz Tan'ın ölümünde Gûdret'e hağğ vérmeseler de, onu günahsız tanıyacağılarına ümidvaram. Çünkü bu kimi cinayetlerin yaranmasında Çingiz Tanlar icimai müğessirdir, déyib sözünü gurtardı.

Salonda hél héle, pozğunluğ éleme geldi:

- Gûdret tebree olunmalıdır!

- Teğsir édendedir ve sair sözler salonu doldurdu.

Gûdret'in sergüzeşti bir tek tamaşaçıları déyil, mehkeme héy'etini de müteessir étdi. Mehkeme sedri ayağ üste durarag:

- Sakit! Déye zengi basıb, hamını sükûta de'vet étdi. Sonra teneffüs é'lan ederek, müşavire otağına kéçdiler. Bélelikle, Gûdret'in mehkemesi gurtardı. Onu üç il zindana mehkum éttiler.

Tebriz, 1329, şemsi (M. 1950)

OVÇU

O sözüne béle başladı:

- Bu ne efsanedi, ne de nağıl. Menim öz başıma gelen hékâyedir. Ovçuluğla sonsuz bir elâğem var idi. Hele 15-16 yaşlarımdan elimde tüfengim Ğaradağ'ın dağlarında, bağlarında, ğalın méşelerinde ov dalınca ğaçardım. Her gün ğirğovul, turac, ya keklik ovlayıb évimize ğayıdardım, héç yadımdan çı{maz, bağımızda bir {artut ağacı var idi. Bu tutu men ço{ séverdim. Öz adıma çı{mışdım, héç kes de ona el vurmağaa cüret olmazdı. Her gün ona baş vurardım. Tutun yétişmesini sebirsizlikle gözleyirdim. Tut ğizarıb {arlanan va{tı idi. Bir gün seher bağaa girende budaglarında cici vura vura tutdan yédiklerini gördüm. Ele bil başıma bir ğaya saldılar. Özümü sa{lıya bilmedim. Hérsimden éve

ğayıtdım. Ğayıрма ov tüfengini götürüb bağa ğayıtdım. Tüfeng açılarda sığırçınlar ağacın dibine éle töküldü ki, sanki deymiş erik ağacını silkeledim. Onların hamısının başını üzdüm, otuza gider olardı. Éve getirdim. Nenem bunları benim elimde görünce, özünden çı{dı:

- İt balası! Dédi. Meger bunları sen yaratmısan ki, sen de ğırırısan? Vallah, bu héyvanların ahı bir gün seni tutacağ, déye benim üstüme ğışğırdı.

Nenem ucaboy, ğed ğametli güzel bir ğadın idi. Yaşı altmışa çatsa da, üzünde, gözlerinde hele de cavanlığ teraveti var idi. O, at béline minende, atın bağrını yarardı. Acığı tutanda yıldırım kimi şa{ardı. Adi hallarında ise bir parça méhr mehebbet idi. O, Ğaraçorlu tayfasının ağ birçeyi idi. Hamı ona bir ana kimi éhtiram ğoyar, "{an ğızı" déye, çağırardı. Héç kes de sözünün ğabağına söz ğaytarmağa cüret olmazdı. Men onun hérsini soyutmak üçün, ğucağlayıb o yüzünden, bu yüzünden öpdüm, üzür istedim.

Bunun üstünden üç dört gün kéçmişdi. Seher yémeyini yéyib, çay içenden sonra, tüfengi götürüb ov meğsedi ile évden çı{dım. O zaman at minib, sefali yerleri gezmekden, tüfeng götürüb ova çı{mağdan başğa ayrı bir éylence yo{ idi. Çay ğırağı ile bülbüllerin çı{ına, a{an suların üreye yatan şırılıtısına ğulağ asa asa, herden bir özümde onların sesine ses vérib, ağaçların arası ile gédirdim. Birden ğabağdaki alma ağacının lap alçağ budağına ğonmuş güzel bir ğuş gördüm. Tüfengi aşırıp nişan almağ istedim. Onun güzelliği meni valih étti. Elimi sa{ladım. Göyerçin boyda, başında kekili, tükleri elvan renklerde, ğuyruğu tavus ğuyruğu kimi güzel, ancağ gödek idi. Ona gülle atmağa elim gelmedi. Hasta addımlarla ona ya{ınlaşdım, o eslen yerinden terpenmedi. Diri tutmağ istedim. Öyrenmiş el ğuşu kimi idi, héç ğor{murdu. Ağacın dibine çatdım. Ömrümde béle güzel ğuşa rast gelmemişdim. Sévincimden nefesimi sinemde hebs étmişdim ki, ğuş hürmesin. Elimi uzatdım, tutmağ isteyende ğanad çalıb elimden çı{dı. Éle bil üreyimin sapı ğırıldı. Onu tutmağ ümidim yasa döndü. Bir néce addım o terefde başğa bir ağacın budağına ğondu. Ne a{ar çayın ana laylasına o{şar, üreye yatan sesi, ne havada uçuşan ğuşların o{umağı, ne de serçelerin budağdan budağa sıçrayıb haraydat salmaları meni özüne celb éde bilmirdi. Sonsuz bir héyecan içerisinde, men yéne ona ya{ınlaşdım. Bu defe artığ ona éhtiyatla ya{ınlaşdım. Yüze yüz tutacağıma inanırdım, ancağ o yéne elimden çı{dı. O çay kenarından tepenin etrafındaki ağaçlara doğru yöneldi. Budağdan budağa sıçramağla meni öz ar{asınca çekir, éle bil meni ele salıb, lezzet alırdı. Nehayet, bir ağacın lap alçağ bir budağına ğondu. Ona yanaşdım. Tutmağ isteyende hemin ağacın ikinci budağına ğondu, hem de ço{ saymazıyana. Elim çatmadı bundan ağaca dırmandım. Men ona ya{ınlaşdığca o yu{arı budağa sıçrayırdı. Ağacın lap kellesinde a{ırınıcı budağında ğerar tutdu. Günün méyve ağaçlarının başında kéçdiyinden, méymun kimi, budağdan budağa sıçramağ elimde su içimi kimi asan idi. Özümü son budağa yétirdim. Elimi ona ya{ınlaşdırdığca o budağın uc terefine çekilirdi. Sanki mene acığ vérir, "ğor{mursan gel!" déyirdi. Sağ elimi budağın tutarlı yerinde berkidib, sol elimi ona uzatdığda budağın sağğıltısı ve özümün budağla beraber aşığ düşdüyüm yadımdadır.

Gözümü açanda özümü yorğan döşekde, ğohum ğebileni başımın üstünde gördüm. İlk ğulağında dalğalanan nenemin sesi idi.

- Sen ağacın başında ne gelet édiridin ki, yı{ılaydın, déye meni suala tutdu. Özümü doğrudub başıma geleni olduğu kimi onlara söyledim.

- Men démedim ki, o guşların garğışı seni tutacağ. Sen gördün Heğ guşu imiş. Allah anana rehmi élib, dédi.

Anam başımın üstünde idi. Dolmuş gözlerini sı{dı. Halğalanan damlalar yanağına a{dı. Bununla ne geder ürek çırpıntısı çektiyini mene anlattı. Gıçım yaralanmış, bedenim de bir az ezilmişti. On bés gün évden éşiđe çı{a bilmedim. Men sözünün arasına girdim.

- Démek, ovçuluğu da o gün yére goydun, éle mi? Déye sual vérdikde o gülümsedi.

- Yo{. Dédi. O gündən guş ovunu yére goydum. Ovçuluğu yére goymadım. Men sözümün ilkinde dédim. Ovçuluđdan temiz ve ya{şı éylence tapabilmezdim. Hem de benim üçün giymetli bir verdiş idi.

Dostumun yaşı yémişi aşsa da, saç sađđalı tezece çallanmıştı. Tökme, sađđam bedeni, alıcı ba{ışlarını gören ona elliden artığ yaş vére bilmez idi. Onun béle salam galmağına benim gıdığım gelirdi. A{ı men ondan cavanter olduğum halda, başımda bir dene de gara tük tapılmazdı. Gocalığ nişaneleri bütün vücudumu gıplamıştı. Ona göre de bir gün zarafata salıb:

- Hamı yaşını gizledende, sen yaşının üstüne artırırsan, görünür ki, sarımisan dédikde, o güldü.

- Déyesen, benim cavan galmağımın remzini bilmek isteyirsen. Ço{ güzel, déyirem: "Arsızlığ", déyib, üzüme ba{dı. Sanki bu sözün mende néce te'sir bira{dığını gözlerimden o{umağ isteyirdi. Men dayana bilmedim.

- Burada özüne böhtan déyirsen. Sen héç va{t arsız olmazsan! Dédim.

- Arsız olmasam da géyretim de olmayıb. Farslar démişken "her çé piş ayed, {oş ayed", démişem, her rezalete boyun eymişem..." déyib dayandı. Cibinden bir sigar çı{arıb alıştırıdı. İki dodagları arasında möhkem sümürdü. Ciddi bir hal almıştı. Fikri haralarda gezdiyini anlamağ çetindi. Yéne söze başladı:

- Arsızlığ, cavanlığın birinci remzidir. Bunu gebul étmelisen. Ancağ meni sa{layan, yaşımı gizleden o gartallar oylağı uca dağlar, peleng séyrangâhı olan galın méşler, dağların eteyinden gaynayıb gal{an duru, buz kimi serin sular, bir de verdiş olubdur, dédi. Bu sözleri o geder gururla söyledi ki, élebil kéçmiş cavanlığ günlerne gayıdıb. Ona göre de men vetenime, doğma yurduma, Garadağ'a minnetdaram, déyib susdu.

Dalđın ba{ışları uzağlarda bir nögteye zillenmişti. Men onu cummuş olduğu fikir denizinden ayırdım.

- Ovçuluđdan niye el çekdiyimi démedim, dédikde alında yığışmış gırışlığlar açıldı. Geddini düzeltdi.

- Bu söhbetler meni ömrümün gayğısız o, azad günlerine, heyatımın ilk baharına, cavanlığımın coşđun günlerine gaytardı, déyib yéne susdu. Ancağ bu sükut ço{ çekmedi:

- Dédiyim kimi, o gündən benim guşlarla işim olmadı. Dağ kéçisi, céyran, maral ovuna girişdim. Dağlarda, sıldırım gayalığlarda, çöllerde gurd kimi buzđuya durub ov güdürdüm. Saatlarla, gaçırđıđım ovun dalınca be'zen günlerle

sürtünürdüm, déyib derin bir ah çekdi:

- Gözel günler! Éy cavanlıg, hardasan? Gayadan gayaya atılar, dağdan dağa ov dalınca geçirdim, yorulmağ bilmezdim. Gabanlarla garşılaşar, canımı {etere salardım. Ancağ éve eli boş gayıtmazdım, bunu démedim, hemişe menden gabağ géden vefalı bir yol yoldaşım da var idi. Ov itim Ğaplan idi. O öz işinde o geder ayıg ve mahir idi ki, ço { va {t öz gördüyü işleri ile meni héyrete salardı. Hetta bir néçe defe meni ölümünden de gurtarmışdı.

Birini goyub o birine kéçsen söz uzanar. Bir gün nahara ya {ın idi. Göyde uçuşan buludlar sanki güneşle baş başa goymuşdular. Ğara parçalarla onun üzünü örtmeye çalışır, güneş ise onu dağıdarağ öz şualarını cahana yaymağa can atırdı. Hezin hezin esen külek dağların döşünde açılmış gülleri, yaşıl otları, a {an suları, hetta benim téllerimi béle o {şayırdı. Bir deste garğa garılđaşa garılđaşa başımın üzerinden kéçdi. Éle bu anda Ğaplan'ın hürmek sesi derelere yayıldı. Men tüfengi sineme basdım. Barmağımı atêş yérinde hazır sa {ladım. Hürüş sesinden anladım ki, gire saldığımı mene doğru getiri. Ğarşıma çı {an iri bir maral idi. Men onun döşünü nişan aldım. Gülle açılarda éle bil ki, héyvani göye götürüb, yére vurdular. O çapaladığı yerde bütün güvvesini toplayıb, dağın yükseklerine doğru yöneldi. Yaralı insan kimi nale étmeye başladı. Aydın hiss étmek olurdu ki, öz canının hayında déyil, men ona ya {ınlaşdığda ana olduğunu anladım. Zavallı ananın döşleri dolu idi. Canı ağzında çı {ana geder nigáran ve derdli ba {ışlarını dağlardan ayırmadı. Bu anda o başsız ğalmış balasını düşünürdü. Onun halına ço { acıdım. Balalı olduğunu bilsem, esla, ona ateş açmazdım. Üreyim kövrelidi, gözlerim doldu. Onun ölüsü ile ehd péyman bağladım ki, balasını tapıb, özüm besleyib böyüdüm. Ona analıg édim. Éle de étdim.

Kendin ovçularını toplayıb, cereyanı olduğu kimi onlara söyledim. A {ı onların tecrübesi menden ço { idi. Ço { götür goydan sonra dağların canına düşükdük. Yéne de Ğaplan benimleydi. O keşfiyyatçılar kimi hemişe gabağda gedir, be'zen dayanıb dörd terefi umsulayırdı, herden de bir benim yanına baş vurub yéne götürülürdü. Biz a {tarmağda olağ.

Bunu da démeliyem ki, hemin günlerde bizim kend, élece de etraf kendlerde bir peleng tapılmışdı. Mal, héyvanları yırtıb dağıtmağla {alg arasında sonsuz bir vehşet doğurmuşdu, her yerde söhbet onun {eterinden gédirdi. Héç kesde cür'et yo { idi ki, bir yırtıcının şe'rini el obadan sovdursun. Kendin ağsağgalları bu pelengin ölümüne caize de te'yin étmışdiler. Amma héç kesde öz canını bu gumara goymağa cür'et yo { idi.

Ğaplan ile benim yolunda dağ ve séyrek meşelik olmakla, sıldırım gayalılığlar da var idi. O ölerken heyecan ve hesretle balasını a {taran gözlerindeki halet hele de gözümün önünde idi. Men bélece dalğın (def fékré foru refte) fikrde iken Ğaplan gabağdaki dikden çı {ıb özünü meni ar {ama vérdi. Ğor {ağ hürüşlerle geldiye terefe hürümeye başladı. Ğaplarda gör {u görülmemiş bir iş idi. Teter garşısında olduğunu yeğın étdim. Tüfeng elimde dike çı {dım. İri bir gayanın dibinde uzanmış héyvere bir peleng gördüm. O ğabarmış bir halda, {uruşa gelib yérinden ğal {dı. Ğor {udan bedenimde tüklerim biz biz oldu. Ço { gör {muşdum. Başını eyri tutub, gözlerini çep çep mene zillemişdi. Ağır addımlarla mene doğru irelileyirdi. Vehşet bütün bedenimi bürümüşdü. Ölüm dirim ayağında idim. Ata

anam, göca nenem, élece de bütün göhumlar, bir anda gözümün önünden keçdi. Héç kesden mene haray olmadıgını {atırladım. Éle bil mene hay vurdular. "Kişi ol! Va {tı fövte verme! Özümü yıgışdırıb, pelengi nişan aldım. Gülle açılarda o hareket étdiyi yérdece fırlanıb yére deydi. Gıvrılıb birden ilan kimi açıldı. Dehşetli bir nerilti ile mene doğru hücumu keçdi. O yıgışıb özünü düzeldene kimi men ikinci ateşi açmağa amade idim. Ölümle lap üz üze durmuşdum. O öz ganlı gözü, keskin dişleri ile üstüme atılarken ikinci güllem açıldı.

Daha ne olduğunu bilmedim. Men özümnden gétmişdim. Gözlerimi açanda üç dörd addımlığımda pelengin nehenge o {şar iri gövdesini gördüm.

Günortadan üç dört saat keçmişdi. Gaplanla kende gayıtdım. Men pelengi vurduğumu negl éttikde, hamı güldü. Héç kes inanmağ istemirdi. Men lés düşdüyü yéri onlara nişan vérdim. Günbatana ya {ın onun ölüsünü mescidin gabağında yére göydular. Hamı tamaşasına yıgışmışdı.

O, söhbetini gurtarmışdı. Men yéne sükütu pozdum.

- Bes maralın balası ne oldu? Déye süal vérdikde o:

- Ovçular onu tapıb getirmişdiler, dédi. Ağsağgallar peleng üçün te'yin étdikleri cayize bir ov tüfengi, bir de bir goç idi. Tüfengi maralın balasını tapıb getirene vérdim. Goçu da {eterden gurtardığım üçün nenem gurbanlıg kesdirib, payladılar. Men ise o günden ovçuluğu yére göydüm. Mehebbetimi maralın balasına saldim. Onu böyütdüm. O dağlar yaraşığını dağlara ötürdüm, özüm ise boş va {tlarımı dağlarda, dağların zirvelerinde, verzişte keçirttim, déyib sözünü tamamladı.

Téhran, 1971

┐AİN!

Her terefi aynabend, mermer döşemeli mücellel ve böyük salonda her şeyden evvel mahir ressamların fırçasından çı {mış romantik sehneler, şehvet duyğularını gıdığlayıb oynadan üryan gadın tabloları nezerleri özüne celb édirdi. Pencereleri rengbereng elvan güller, fevwareler, mücessemleler ilebez edilmiş gülsarlığa açılmış bu böyük salonun yu {arı başında gızıl gümüş daş gaşlarla bezenmiş gablarda üzeri cürbecür içki ve méyvelerle örtülmüş deyirmi mizin dövresinde iki nefer gızgım söhbetde meşğul idiler. Onlardan biri ortaboylu, 33-34 yaşlarında da {ili {ülyaların te'sirinden narahatlığını gizledebilmeyen, meğrur görünüşlü bir adam idi. İkincisi ise saçları ağarmış, üzü gır {ıg, dazbaş, yanağlarının altı ve bu {ağından cavanlığın köklüyünden behs eden gat bağlanmış boş gırışığılar sallanan, gözlerinde éynek gara bir siyaset medar idi. Evvelinci danışarağ:

- Ölkemizde günden güne şiddetlenen bu telatümü feğet siz yatırda bilersiniz. Sizin tedbir ve leyağetinize men inanırım. Hénderson ve Midélün cenablarının da itminanları sizedir, dédi.

Goca siyasetmedar nezaketle:

- Şahenşah hezretlerinin bendeye olan merhemetlerinden son derece de memnunam. Güman édirem ki, bende {anedani seltenete olan sedağet ve fedakârlığımi emelde nişan vérmişem. Bend yéne de şahenşah hezretlerin istediği

kimi İran méhvriini barmağımıla dör étdire bileceyime inanabilersiniz.

- Cenab Eşref'in meharete ve leyağeti bize me'lumdur. Ancağ {alğın efkârında oyanan nifret ve üsyankârlıg bizi bir az narahat edir, dédikde goca siyaset medarın gözlerinin dövresinde sef bağlamış gırışıglar yığıldı. Dodaglarında {efif bir tebensüm oynadı. Sanki bununla o cavan şahın sadeliyine gülmek isteyirdi.

- Tıalğı öz arzu ve isteklerinin dalınca azad bura {san gerek siz şahlıgdan, biz de ağalığımızdan el çekek. Büyük imperiyalara ar {alanan bir dövlet ayağ yalın, müdafiesiz bir yığın göyun sürüsünden gör {acağ?... Azerbaycan néhzetini {atırlayın. Oldu eslaheler, dar ağacları her işi düzelder. Onları susdurmağ, Pehlevi diktatorluğunu diriltmek benim öhdeme!

- Aferin, Cenab Eşref! Tıalğın bu heyecan ve éhsasatını feğet öz ganı ile boğmağ olar! Déyib durdu. Sol elinde imzalamış ferman sağ el ile onun elini sı {dı.

- Cenab Eşref'in müveffegiyyetleri bizim arzumuzdur, déyib fermanı ona uzatdı. Goca siyasetmedar iki elle fermanı alarağ, gözünün üstüne göydu. Yağlı guyrug girine tüşmüş ac tülkü kimi sévincek şahın huzurundan müre { {es oldu. Onu yola salandan sonra şah gülzarlığa teref açılan pencerenin gabağında dayanıb, kiprik çalmadan gözlerini su zerrelerini havada oynayan fevvarelere dikmişdi. Sanki fevvarelerden gal {an su damlalarının çiskin yağmur tek gül çiçeklerin üzerine sepelendiyini séyr édir, lezzet alırdı. Ancağ yo {! Bu değıgelerde onun nezerini ne al yaşıl güller çiçekler, ne insanı tamaşaya çağırın mücessemeler, ne de bir birini yarışa çağırın fevvarelerin héç biri özüne celb ede bilmez idi. Onun {eyalı gébristanlıg sükutuna çevrilmiş bir âlemde idi. Onun gelbinde artıg ne veten, ne de {alg mehebbeti var idi. O, {arici ehbablarına vérdiyi ve {delere sadıg galmağ, İran'ı ganlı bir müharibe méydanına çevirmek için asır kesir, azadlıg! Déye coşan {alğın sinesinde keklik tek gaggıldayan güllerin açdıgı gan fevvarelerinden hezz alırdı.

Şah, başında göz gamaşdıran almaz ve yağutla bezenmiş tac, çiyinde lebbade, döşünde gécecin garanlıgında sayısız ulduzlar kimi parlayan nişanlar, büyük ve mücellle salonun gapısından içeri girerken vezir ve vekiller elleri döşlerinde secdeye getmiş, ordu serkerdeleri elleri gicgâhlarında héykel tek donub galmışdılar.

O, sizin gördüyünüz "demokratik" bir ölkenin şahı déyildi. O tam i {tiyar elde étmiş bir hakim-i mütleğ idi. O, temterağlı salonun başında göyulmuş Cemşid ta {tına doğru hareket ederken: "Ba {, béle, kim benim hökmümden boyun gacırabiler? Kim mene é {tinatsızlığa cür'et édebiler?" Déy öz özüne şışirdi. İri meğrur addımlarla ireliye yéridi. O öz arzu étdiyi müsteber bir şah olmuşdu. Onun iradesine garşı héç kes çı {abilmez idi. Onun her sözü bir ganun idi. Özü asıb kesir, istediyyinin boynunu vururdu. Dağ ağacına tapşırır, Rejime ve diktatorluğa garşı çı {anlara yüzler, minlerle müselsele bağladırđı.

Ta {tın yanına çatarken hücumu kéçen bir canavar çevikliyyile birden géri

döndü. Ğaşlarını çatdı, gözlerini ğıydı, ağzını burnunu turşudub bedh ybet bir g r n ş aldı.

- M ğessirler gelsin! D ye emr v rdi.  o   çekmedi ki, gollarında zencir, ayaĝlarında ĝandal seslenen  c nefer mehb s huzura getirildi. Bunlardan biri cavan, g zleri  iraĝ kimi berĝ sa an h ykelli bir i çi idi. İkisi de eyni ba ı t k lm ş, g n istisinden yanmış,  zlerinde, g zlerinde intiĝam arzuları ĝaynayan kendililer idi. Vezir tezim  derek:

- Ğible-yi  lem! D ye i cini nişan v rib bu, seltenete ve istismar  st mar eleyhine, kendilileri g sterib:

- Bunlar da feodal debdebelerine ĝarřı  algı  syana  aĝıranlardır. Her  c   syan dır d dikde şah kinaye ile bir ĝehĝehe  ekerek:

- Ha ha ha!..  syankarlıĝ, seltenete ĝarřı? D yib kinle onların  z ne ba  dıĝda her  c  birden:

- Beli, seltenete, z l m saraylarına, fesat yuvasına, ĝuldurluĝa ĝarřı!... D ye onun s z n  kesdiler. şah  syan cılarının cesaretinden hiddetlendi, esebilikden g zleri ĝan  anaĝına d nd , ĝan b ynine vurdu. Ğılincı  ekerek her  c n n boynunu vurdu. Sonra tekbirle ĝanlı ĝılincı y re s ykelib onların boyun damarlarından fevvere tek a  an gızıl ĝana tamaşa  tmeye başladı. Feĝet, ba  dıĝca  z nde lepelenen ĝurur s n r, g zlerinde vehşet ĝıĝılcımları parıldamaĝa, ĝor  u b t n v cudunu sarsıtmaĝa başladı.  unki bu, cesetlerden a  an ĝanlar ĝaynayıb artır, yavaş yavaş birleşib bir g le, bu g l ise g tdikce bir ĝan denizine  evrilir, onu aĝuřuna alırdı.

şah sonsuz bir h yecanlaĝan denizinde ĝol ĝanad  alarag  z n  sahile ya  ınlařdırmaĝa can atırdı. Amma m vc vuran ĝan lepeleri onu daha da denizin derinliklerine atırdı. O, lap elden d şm şd . Birden ĝ dretli bir el zahir oldu. Onu ĝan denizinden alıb K     arabaları  zerinde y re goydu.

Artıĝ ş hret ve şehvet  htirası ile coşub daşan saray, ne de ellerde oynayıb  ilĝim ĝeh ĝehe ve fereh doĝuran gızıl gedehlerden nişan yo   idi.

O  z n  doĝrultdu, g z n n ĝabaĝında d z lm ş dar aĝaclarını g rd . Per per  alan g z n  ov  alayıb diĝĝetle dar aĝacına ba  dıĝda vezir, vekil, ordu başcısını asılmış g rd . O hamısını tanıyırdı, lap başda bir dar aĝacı boş idi.

-  y..., ireli gel! D ye  şidilen sesden b t n v cudu titredi. Ses gelen terefe d nd . Ğabaĝda bir miz goyulmuş, ĝabaĝında "edalet mehkemesi" yazılmış, dalında mehkeme h y'eti  yleşmişdi. şah dehşet i erisinde:

- Menden ne isteyirsiniz?! D ye baĝırdıĝda, ar  asından: "İntiĝam, intiĝam, intiĝam!" D ye bir g r lt  ĝopdu. O g ri d nd kde ellerde  eki , balta, b l, kerenti, oraĝ y z minlerle  alĝm ĝezbele alovlanan g zlerinden şaşırdı. Ğor  u ile dolu g l ş cizgileri  z nde oynamaĝa başladı.

- Men, men ki, vetene, millete  idmet  tmışem d ye, dili topuĝ vurmaĝa başladı. Kinaye andıran şiddetli acı g l şlerle "  idmet,  idmet,  idmet!..." sesleri eks seda kimi havada dalĝalandı. Bu anda birden hava ĝaraldı. İndi şah v rilen bir sinima ĝarřısında idi.

Ucsuz bucaĝsız bir m şe g r nd . Bu m şeye ya  ınlařdıĝca m şe d yil, neft buruĝları olduĝu aydınlaşırdı. Burada ĝara mazuta bulanmış i  iler ĝarıřĝa kimi ĝaynařırdı. Ancaĝ bu sade bir ĝaynařma d yildi. Bu ĝaynařmada bir  syan

sesi duyulurdu. Her terefdən: "İngilislerin eli torpağımızdan kesilmelidir"! "Biz azadlığ isteyirik"! Déye sesler gétdikce dalğalamb gör{unc bir gurultuya cévrilirdi. Bu halda müdhiş bir gahgaha göpdu. Müselleh desteler görünmeye, avtomotlar seslenmeye, gara gızılın üzeri işçilerin al ganı ile boyanmağa başladı. Yére serilmiş cesedler baş galdıraraq "Bu şahımızın bize {idmetidir"! Dédikleri zaman şah darıldı. Bu menzerele görmemek için gözlerini berk berk yumdu. Ancağ yéni bir sehne onun gabağında canlanmışdı: Burada azad, şen bir heyat gaynayırđı. Azadlığ mahnıları néy kimi her terefe ses salmış, {anendeler bülbül tek ceh ceh vurur, gencliyin üzü gülürdü. Burada ne mezlum var idi, ne de zülümden nişan. Uzağlarda iki héyvele şahın sağ solunu alıb, hesed ile bu azad heyata tamaşa édirdiler. Onlar ellerinde olan bombu şaha vérib, {alğın içerisine atmağa tehrik étdiler. Şah bu bombu atdı. Bu zaman dehşetli bir gürlütu göpdu. Dünya zülmete döndü. Ancağ bu uzun sürmedi. Yéne hava açıldı. O şen heyat yérinde dar ağacları, ganlı cesedler, galağ galağ insan kelleleri görmeye başladı. Bu kellelerin üzerinde hemin héyveleler şit gülüşlerle şahın elini sıfır, Tidmeti için onu tebrik édirdiler. Şah öz emellerinin güzğüsünden darıldı. Ancağ indi de yéni menzerele kéçirdi:

Deste deste eli goynunda galmış işsizler, solğun çöhreli el açan gadın, kişi, uşağlar, {arabazarlığa dönmüş kendler görünürdü. Bunlar gözünün önünden kéçdikce, "Cavan şahımızın millet derdi çekmekden saçları ağarıb", "Bu {oş heyat şahımızın hidmedlerinin neticesidir." Déyib, ötürdüler. Bu kinayeler iyne kimi onun üreyine sancılırdı. Vicdan ezabı onu sıfırdı. Bu nevar gurtardığdan sonra o öz timsalının resmi libasda durduğunu, deste deste azadlığ ve sülh mahnıları o{uya o{uya hareketde olan gencleri avtomata bağlayıb, ifti{arla tamaşa étdiyini görürdü. Bélelikle, sinima tamam oldu.

Mehkeme sedri ayağ üste duraraq:

- Senin şahlığın bize ölüm, açlığ ve felâketi bize ermağan getirdi. Sen ölmelisen! Dédikde onu çeke çeke başda boş galmış dar ağacının dibine sürüdüler. Kendiri boynuna salanda şah oyandı. O ganter içinde, gelbi guş üreyi kimi çırpınırdı.

Yérinden sıçrayıb şaşğın addımlarla otağda gedem vurmağa başladı. Gördüklerinin yu{u olduğuna sévindi. Ancağ yu{uda éşitdiyi "İntigam!" sözləri indi de gulağlarında seslenir, dar ağacları gözünün önünden çekilmirdi. Gedem vurduğca narahatlığı artır, ağır ağır nefes alır, sanki otağın havası ona azlığ édirdi. Bu haldan özünü gurtarmağ için gabağı geniş bağ ve gülzarlığa açılan balkona çıfıdı. Guşların budagdan budaga atılarag, öz ceh cepleri ile saray mühitini şenlendirmeleri, şeherin goynunda ara bir açılan tüfeng sesleri herden bir ucadan gürlütülü şuarlar içerisinde boğulmağda idi. Şah diğgetle gulağ asdığda "Tain! Ölüm!" "Redd olsun {un{ar Gevam!" sözlərinin dalğalana dalğalana her terefe yayıldığını éşitdi. Bu hal onun ıztırabını daha da artırdı. Téz yatağ otağına gayıdıb paltarlarını géydi. Şaşğın addımlarla gebul otağına geldi. Derbar veziri ve başga derbar adamlar toplanmışdı. Şah girerken hamı ayağ üste idi. Onların üzünde çırpınan heyecanı gördükde vezire müracietle:

- Ne {eberdir, déye sual vérdikde o:

- Şeherin veziyyeti adi déyil, gurban! Üç gündən beri Gevam dövletin

eléyhine davan éden é'tirazlar bu gün şiddetlenib bir üsyan şekli alıb. Her terefdən {alg sél kimi a{ıb üsyançı destelere garişır" dédikde şahın gâşları çatıldı. Kéçen gün öz nigârançılığını göca siyasetmedara söylerken o ar{ayınçılığa "Şahensâh elâ{ezretlerinin {atir mübarikleri asude olsun. Her tesadüf garişî tedbir görülmüşdür", déye vérdiyi ve'delerini {atırladı. Onun bu sözleri şahı ar{ayın étmeye bilmezdi. T{algın e'tiraz ve isteklerine garişî dövletin bütün müselleh güvveleri seferberliye alınmış idi. "Bes bizim Cenab Eşref ne fikirdedi"? Déyib téléfону eline aldı.

- Alo! Beli özüdür. Beli? Veziyyet {oş déyil? Ne üçün? Cibhé-yi vahid? Bütün démokratik cemiyetler? Hézb-i tüdenin rehberliyi altında? Aha! Ne? T{éyr! Mümkün déyil! Sen isté'fa vérebilmezsen? Ateşe tutmalı? Gırmalı, dağıtmalıdır!... Beli beli! Déyib, elindeki desteyi yére atdı. Ellerini dalında çarpazlayarak şa{ addımlarla o teref bu terefe gedem vurmağa başladı. Yadına bir şey düşmüş kimi bir şey birden veziri yanına çağırıp bir kenarda onunla {osunlaşdılar. Vezir harayasa telesik yola düşdü.

Bu değıgelerde şah onu müharibede hiss édir, bir fermana kimi ordu başçılarına, élece de Elirza'ya me'muriyyet verib telesik şehere gönderdi. Bir tek şah iztirabda déyil, bütün sarayı hemheme ve heyecan bürümüşdü. Şahzade {anımlar, şahzadelerin ve bütün derbar adamlarının üzünde uçgunluğ, hareketlerinde çaşgınlıq var idi. Onları el ayağa salıb gor{udan, avtomat gülleleri garişısında sine geren çoşğun {algın "T{ain şaha ölüm!", "Fesad yuvası dağılmalıdır!" Déye şehirde lepelenen üsyan sesi, derberin divarlarına, hetta darvazalarına béle selteneğin ve göca siyasetmedarın eléyhine yazılmış şuarlar idi.

Artıq elâhezretin veten ve millet{a{ılıq perdesi parçalanmışdı. İndi onun adı mehbub déyil, {ain!... déye dillerde nifretle yâd édilirdi. Bu anda saray tufana tutulmuş bir yélkene benzeyirdi. Sanki telatüm lepeleri özünü şiddetle onun divarlarına çıparag, bu fesad yuvasını parçalayıb dağıtmağ isteyirdi.

Şah anasının ve şehzade {anımlarının alovlanan iztirabını yatırtmağ üçün öz vügarını pozmanağa, hadisenin sadelikle sovuşacağına inandıramağa çalışırdı. Ancağ simsiz téléfón {eberleri (düşmen güvvesile hésablaşmayıb) gefleten "mühasireye düşmüş bir fermane kimi onu mat goymuşdu". O gelen {eberlere ba{dıgca gözleri böyüyür, az galarıdı ağılını şaşırırsın. "T{alg a{ınının garişısı alınmaz bir séle dönüb", "her yérde atés emri véridi". "Top{ana méydanında filan nömreli tank üsyançı desteler terefinden işgal olundu", "Şahabadda Elirza müharizeye alınmışdı". "Şiddetli atés ve nizami destelrin hücumu neticesinde Elirza mühasireden çı{arıldı". "Be'zen nizami desteleri {algın üzerine atés açmağdan boyun gacırlılar".

Bu {eberler şahın nezerinden kéçdikce başının tükleri biz biz olurdu. Géyr-i iradi olarağ gördüyü yu{unu bir de {atırladı. Gor{udan onun rengi kâğız tek ağarmışdı. Gözleri {este adam kimi çu{ura düşmüşdü. Téléfону eline alarağ:

- Alo! Beli, beli menem, teyyarem herekete amade olsun. Onun bu tapşırıgı derbar ehli üçün {etar işaresi idi. Çamadanları yığışdırmağa başladılar.

Şeherin her terefinden "{ain şaha ölüm!" sesleri gétdikce ucalır "redd olsun Gévam" sözleri daha da ya{ından éşidilmeye başlayırdı. Bu halda vezir-i ceng rengi gacımış, heyecan ve iztirab içerisinde özünü içeri saldı.

- Şahenşah hezretleri, ne durmusunuz?! Talgın kin ve gezebi derbara garşıdır!

- Derbara?!

- Beli, derbara! Şeşsen Şahenşah hezretlerine garşıdır.

İndiye geder ellerde gezen eksiniz talgın ayağları altında tapdalanmağdadır. Mücessemlerinizi darmadağın édibler.

- Mücessemeleri mi?!

- Beli, gurban.

- Bes müelles güvveler ne édir?

- Müselleş güvveler aşının garşısında tab getire bilmirler. Avtomatlar biçdikce onlar gızmış ner kimi serbazları çığnayıb kécirler dedikde şah hövlünden véne téléfón eline aldı.

- Alo! Alo! Beli! Teyyare hazırdı? Çoş güzel! Déyib téléfónu vére göydu. Bu halda derbar veziri içeri girdi. Onun gelişi şaha béyninde çapan at dırnağlarının zerbesinden yaşa gurtarmağa bir az fúret vérdi. Véne her ikisi bir az şosunlaşdılar. Onların me'vus başıları ve çöhrelerinde gımıldanan ümitsizlik Erbablarının menfi nezerinden hékâyet édirdi.

Saat üçe az galmışdı. Göca siyasetmedarın geldiğini şeber vérdiler. O hövlnak içeri girdi. Yıılmamağ için gapiya söykeldi. Rengi saralmış, gözleri çuşura düşmüş, canı çımağda olan adam kimi, aşmağda idi. Celd onun goltuğuna girib yumşaq sendelenin üzerine yıdılar. Kimi üzüne su sepir, kimi burnuna naşatır tutur, kimi de yaşasını açırdı. O, yavaş yavaş özüne geldi. Téz bir stekân şerbet içirdiler. Üreyi bir az toşadı, titreye titreye ellerini cibine uzatdı. Vérdiyi kâğıza şah göz dolandırıp telesik: Yoş, bu veziyyetde isté'fa vérebilmezsen dedikde o, dodağları ese ese:

- Elahezret! Menim isté'famı gebul edin. Kabinenin süğutunu téz şalga yétirin! Bu üsyan eger bir az da davam éderse neinki teş-ti tac, hetta heyatımız béle şetededir deyib, yéniden: Bu üsyan déyil, ingilabdır, déye mırıldandı. Bu değıgelerde her terefdin "şain şaha ölüm!" "mehv olsun Gevanı!" şuarları gétdikce şiddetlenen telatüm lepeleri kimi sarayın divarlarını aşarağ özünü içeri vurub, şöhet ve şehvet herislerini titredirdi. Salonda bir anlğa müdhiş bir sükut hakim oldu, here öz fikrinde " "Ne étmeli?" Déye, düşünürdü, ancağ artığ düşünmeye vaş yoş id. Göca siyasetmedarın pişnehadı son elac idi. Bu ise şaha çoş ağır gelirdi. O öz tüpürdüynü yalamalı, Canlı büte sitayiş édenler yanında olan hissiyyatını elden vérmeliydi. Bu onun için ağır bir zerb idi. Ancağ ne édebilerdi? Gabağda talgın gezebi, intigam, belke de ölüm dururdu. Bütün bu tökülen ganlara o özü sebebdir. Bunu şatırlayarağ göca siyasetmedarın isté'fasını gebul étdi.

Bir az sonra Téhran radiosu Gevam dövlentinin süğutunu hav dalğaları ile bütün dünyaya yétirdi. Bu ses İran şalgının diktatorluğa garşı gelebe sesi idi.

MİRZA İBRAHİMOV (1911 - 1993)

Mirza İbrahimov, 15 Ekim 1911'de İran Azerbaycanı'nın Serap şehri yakınlarındaki Eve köyünde dünyaya gelmiştir.

1918 yılında babası ve büyük kardeşi ile birlikte Bakü'ye gitmişlerdir. Bir yıl sonra babasını kaybedince hayatın ağır şartları ile karşı karşıya kalmıştır. Balahani ve Zabrat köylerinde hizmetçilik yapmıştır. Azerbaycan'ın sovyetleştirilmesinden sonra kurulan yeni düzende bir fabrikaya işçi olarak girmiştir. Hem çalışmış hem de okumuştur. Edebî çalışmalara da bu yıllarda başlamıştır. İşçi Derneği'nin üyesi olarak 1930 yılında "Aprel Alovları" dergisinde "Gazılan Buruğ" (Açılan Petrol Kuyusu) adlı ilk şiirini yayımlamıştır. Hikâye ve makale yazmaya da bu yıllarda başlamıştır.

Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin iki yıllık Devlet Tetkikat Enstitüsünü bitirdikten sonra Nahcivan'da yayımlanan "Sür'et" gazetesinin redaktörü görevine gönderilmiştir.

1935-1937 yıllarında Sovyetler Birliği İlimler Akademisi'nin Leningrat'taki "Şarkşinaslık Enstitüsü'nde yüksek lisansını yapmıştır. Daha sonra Mirza Feteali Ahundov Bale ve Tiyatrosu'nun Direktörü olmuştur.

II. Dünya Savaşı yıllarında İran Azerbaycanı'na gitmiş ve orada "Veten Yolunda" gazetesinin baş redaktörü olarak görev almıştır.

1945 yılında Azerbaycan İlimler Akademisi kurulduğunda onun ilk asıl üyesi olmuştur.

İran Azerbaycanı'na giden çeşitli siyâsî ve edebî heyetlerin içerisinde görev almıştır.

Mirza İbrahimov, Azerbaycan Hükümeti'nin çeşitli kademelerinde görev almıştır. Azerbaycan parlamentosunu temsilen birçok uluslar arası toplantılara katılmıştır.

Onun Azerbaycan Edebiyatı Tarihi'nin gelişmesinde büyük hizmetleri olmuştur. Üç ciltlik "Azerbaycan Edebiyatı Tarihi" adlı eser onun büyük gayretleri sonucu yayımlanmıştır. Birçok teşkilatla birlikte Azerbaycan Yazıçılar Birliği'nin, Edebiyat Enstitüsü'nün Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Şubesi'nin başkanı olmuştur.

Batı klâsiklerinden (Rusça) tercümele de yapmıştır.

Millî ve uluslar arası birçok ödül sahibi olan Mirza İbrahimov'un eserleri birçok dillere tercüme edilmiştir.

Mirza İbrahimov, 17 Aralık 1993 günü Bakü'de hayata gözlerini yummuştur. Kabri Bakü "Fahri Hiyaban" mezarlığındadır.²⁵⁸

Mirza İbrahimov'un yayımlanmış eserlerinden bazıları şunlardır:

²⁵⁸ Teymur Ehedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 329-330; Azerbaycan Sovet Yazıçıları, Teymur Ehedov, Yazıçı Neşriyyatı, Bakı-1987, s. 404-407.

1. Azərbaycan Dili (Makaleler)
2. Təlgilik ve Realizm
3. Gelecek Gün (Roman)
4. Kitantlar Ölkesi
5. Böyük Dayağ (Roman)
6. Sarı Sim (Hatıra)
7. Pervizin Heyâtı (Hikâyeler)
8. Anama Déyerem Ha (Hikâyeler)
9. Pervane (Roman)
10. Medinenin Üreyi (Hikâyeler)
11. Eserleri (10 cilt)
12. Séçilmiş Eserler (4 cilt)

Mirza İbrahimov'un bir hikâyesi:

ZEHRA²⁵⁹

Hesen iyirmi ildən artıq idi ki, Bakı neft me'denlerinde fehlelik édirdi. O, ingilabçı fehleler arasında yaşamasına ba{mayarağ, kéçmiş heyata möhkem bağılı idi: Mövhumata inanar, namaz gılmağ, oruc tutmağ kimi köhne ádetlerden el çekmez, ictimai işlerden kenarda gezerdi.

Bununla béle o, zehmetkés adam idi, elinin emeyi ile yaşayardı. Çar dövrünün bütün azablarını görmüş Hesen 18-19'cu illerin dehşetli acılığına dözmüş, kéçmiş ağaların zülm ve soyğunçuluğunun şahidi olmuşdu. Bunun üçündür ki, Her zaman Şûra hökümetinden razılığ éderdi: "Ço{ ya{şı hökümetdir. Öz hökümetimizdir, yo{sulun, eli gábarlının hökümetidir..." déyer, onun uğrunda her fedakârlığa hazır olduğunu bildirirdi. Çetinliklere de dözerdi. Koopérativ dükânlarında erzağ şeyleri az tapılarda getiyyen şikâyet étmez, nârazılığ gösterenlere her yérde hücum çeker, hökümetin siyasetini hemişe müdafie éderdi. Lâkin, Hesen Şûra hökümetinin yalnız bir siyasetinden razı olabilmirdi.

- Her gözelin bir éybi olduğı kimi, bizim hökümetimizin de bir éybi var. Dine-şeriete zidd gédir. Birce bunun sebebini anlamıram, - déyib gilýlenerdi. Hesen, {eyalen de olsa doğma hökümeti ile i{tilafa girmek istemeyerek, her şeyin tézlikle düzeleceğine ümid edirdi, özünü inandırmağa çalışırdı ki, hökümetin din ve mövhumat eléyhine olması öteri bir yanlılığ neticesidir. Géc-téz hökümet başında olan yoldaşlar öz sehvlerini başa düşecek ve hağğ yoluna gayıdacağlar. Lâkin yéni bir hadise Hesen'i tamamilé çaşdırdı. Heyat onu arzu olunmaz ve acı bir heğigetle üz-üze getirdi: Mövhumata garşı mübarize soyumamış, çadra eléyhine kampaniya başladı. Bununla da Hesen'in sebir kâsası dolub daşdı:

- Bu da sözdür? Senin arvadların çadrasında ne işin var? Hökümetsen, Hökümetliyini éle! Göy kim néce isteyir, éle de gezsın. Bes hürriyyet, azadlığ

²⁵⁹ Mirze İbrahimov, "Eserleri" (10 cildde), Yazıçı Neşriyyatı, Bakı-1978, s. 11-23; Mirze İbrahimov, Medinen'nin Üreyi, A. U. ve G. Neşriyyatı, Bakı-1961, s. 3-16.

harda ğaldı!..

“Mehv olsun mövhumat!” sözünün dalınca “redd olsun çadra!” sözünü eşidende Heslen béle genaete geldi ki, bu iş hökümet işi déyil, dünyanın a{ırı gelib çatıb, imamın zühuru ya{ınlaşır! Heslen başa düşmürdü ki, ölkede sosyalizm ğuruluşu gündün güne canlanır, ğarşısına çı{an bütün manéeleri kökünden yı{ıb dağıdırdı. Bu ğüvvetli bir a{ın idi ki, öz tebiî mecrasına düşmüştü. Köhne dünyanın hakimiyetini, zülm ve zorakılığını yı{dığı kimi, çürük e{lağını, ğeriliyini ve cehaletini de yı{acağdı. Heslen burasını anlamır ve berk telaşa düşürdü. Hetta ürekden sévdiyi hökümetin bu tedbirlerine ğarşı çı{ır, üreyi ağrıya ağrıya mübarizeye girişirdi. Anlaya bilmirdi ki, öz çürük düşünceleriyle bu ğüdretili a{ının ğarşısını alıb, onun cereyanını yavaşıda bilmeyecek! Eksine, müğavimet gösterdikce yéni ve daha ağır zerbelere me’ruz ğalır, heyat onu gündün güne sı{ırdı. Bunun da sebebi o idi ki, arvadı Zehra, daha evvel olduğu kimi onun dédiklerine kôr-kôrana itaet étmek istemirdi.

Er-arvad ve din meselesinde Heslen köhne ata-baba yolu ile gédenlerden idi. Her ğün işden çı{ıb éve çatan kimi arvad çekmelerini çı{artmalı, ayağlarını yayda serin, ğışda ilig su ile yuymalı idi. Heslen buna adet étmüştü. Bélelikle, neinki arvadını, hetta özünü de alçaltıdığını görmürdü. Arvadı ise bunu görmeye başlayır ve içeriden dolub-boğulurdu. Doğrudur, hele ki, Zehra erinin héç bir sözünü iki élemir, emrinden çı{ırmırdı. Ancağ hâlındaki deyişikliyi de gizlede bilmirdi. Zahirne ne ğeder müti olsa da evvelki Zehra déyildi. Heslen bunu açığ hiss édirirdi. Zehra susub-dolduğca Heslen’in şübheleri derinleşirdi.

Hetta üç ğün evvel Zehra işden gelmiş erinin ayağlarını yumağ istemedi, iri ğara gözlerini süzdürüb dédi:

- Seherden paltar yuyub, ütü çekmişem, ğollarım düşür! Su hazırdır, buyur özün yu...

Heslen tüklü ayağlarını yumayıb, éle o cür başmağın içine saldı ve ğaş ğabağını sallayıb düşündü. Düşündükce de başında min dürlü ğara fikirler oyanırdı, şübhe, yaz dumanı kimi artarağ onu boğub öldürürdü. Zehra’nın her hareketinde bir başğalığ müşahide édirirdi: “Ġoresen kim arvadın sağğızını oğurlayıb? Yazığ türkesaya adamdır, birden kéçer bir cüvellağının eline, yı{ar évimi, papağını vurur yére, ciyerim od tutub yanar, elim bir yére çatmaz. Va{t iken elac étmek lazımdır!” Bu fikirle Heslen arvadını ğüdmeyi ğerara aldı. Doğrudur, bu fikir başına gelende ğor{usundan titredi, éle bil ki, birden ğabağına canavar çı{dı. A{ı, néçe illik birge heyatları erzinde onların arasında gizlin bir şey olmamışdı. Biri o birinden {ebersiz bir addım atmamışdı. İndi ise buna mecbur idi. İnsanın é’tibarına le’net!..

Her halda başğa çâre yo{ idi, çünkü, Heslen ne ğeder soruşdu ki, “arvad ne var, niye gözüme özge cür deyirsen?” - Zehra “bir şey yo{dur”, -déyib durdu. Buna ğöre de Heslen ayağları ese-ese bir ğün arvadını ğüddü.

Évden çı{anda dédi ki, “işe ğedirem, belke bir az da hemişekinden ğéc geldim. Ya da sabahacan gelmedim. Yoldaşım nasazdır. Onun da va{tını men çekeceyem”. Arvadına béle dédi. Özü ise évden çı{ıb bir az aralı su budkasının dalınca gizlendi. Kâş héç gizlenmeyeydi, ya da éle oradaca ğıçları sımaydı, ğüden yérde gözleri kôr olaydı. Ne ise olacağa çâre yo{dur-gizlendi ve gözledi. Ġapıları

açılarda az ğalsın özünden gésin: Zehra çadrasız, ğapıdan çııb hara ise yollandı. Hesén istedi atılıb onun saçlarından tutsun, ayağlarının altına salıb tepiklesin. Lâkin özünü saıladı. “Görek hara teşrif aparır.” Bu fikirle onu te’ğib étmeye başladı. Zehra arıayın yériyirdi, yan yöresine de baıırdı. “Gıçlarını sındırmasam, héç kişi déyilem”, -déyib Hesén onu güde-güde irelileyirdi. Az gelib, çoı gedib Zehra balaca, ikitağlı ğapıdan içeri girdi. Hesén bu évi yaıı tanıyırđı. Burada Firúze adlı bir genc müellime yaşıyırđı. Hesén’in ondan zehlesi gédirdi. Çünkü o, ata-anasının yolundan çıııı, saçını kesdirmekle komsomolka paltarı géymiş, defelerle Hesén’le ğadın azadlığı mövzusunda mübahise étmışdi. Firuze bir néce defe Hesengile gelerek Zehra’nı savadlandırmağ istemişdi, Hesén ise ona mane olmuş, ğapısından ğovmuşdu.

- Yuyulmamış çömçe kimi her yére soıulma, ay bacı!

Firuze ise gülümseyerek:

- Éyb étméz, mensiz de Zehra aylacağ! - démişdise de bir daha onlara gelmemişdi, Hesén’in üreyine ebedi bir ğorıu salarağ gétmişdi. Hesén her gün namaz üstünde özüne yaın olan ğadın ve ğızların Firuze kimi olmaması için Allah’a yalvarırdı:

- Özün bunları pis yoldan saıla, İlahi!

Lâkin indi me’lum olurdu ki, Allah neinki başğalarını saılaya bilmemiş, Hesén’in öz arvadına da kömek étmemişdi. Zehra, Firuze’ye ğoşulmağla, onun gétidiyi yola düşmüşdü. İndi Hesén ne éde bilerdi? Arvadı döysün, söysün, ayağı altına salıb ezişdirsin? Yoı, bunu bacarmayacağdı, hem ğorıurdu, hem de ki, Zehra’ya el ğaldıra bilmezdi. “Sağ olsun ki, başğaları kimi ayağı eyrilik élemez. Arvad yanına gédib, yazı-pozu öyrenir, -Déyib özüne teselli vérdi. - Geler, danışaram, déyerem, gétme, vessalam!”

Bu fikirle éve ğayıdıb, sebirsizlikle Zehra’nı gözlemeye başladı.

Lâkin Hesén évde rahat otura bilmedi. Her değıge bir ile çevrilib, ğurtarmağ bilmir, onu sııırdı. Sanki évin divarları da daralmış, havası ğurtarmışdı. İndi Hesén’e éle gelirdi ki, Firuze Zehra’ya yalnız yazı pozu öyretmekle ğalmayacağ, üzünü açıb, heyasını ğaçıracağdır: “Éle her yéke biabırçılığ bu sayağ başlayır. Evvelce yazı-pozu, aıırdı da namussuzluğ! Arvadı bu yoldan ğaytarmağ lazımdır, vessalam!”

- A kişi neyin vessalamını édirsen? -déye Zehra birden içeri girib hem boğuldu, hem de titrek sesle soruşdu ve cavab gözlemeden elave étdi, -bes sen bu gün gelmeyecekdin?!

Hesén istedi yumruğunu ğaldırıp éndire arvadın tepesine, hetta yumruğlanmış elini havada yélledi, lâkin öz yumruğunu öz sinesine vurub mırıldadı:

- Öldürme meni, Zehra!

Zehra’nın ona yazığı geldi:

- Ne olub, ay Hesén, niye bu renge düşmüşsen, bu ne sözdür déyirsen?

- Téz cavab vér ğörüm, bu saat haradan gelirsen? Hansı {arabada ayağ döyürdün? Meni yatırdıb kimin yanına ğaçırsan?!

Zehra’ya éle geldi ki, Hesén bayağ ğaldırđığı yumruğu indi çıırdı başına. Gözleri ğaraldı, sebri tükendi. Her defe Hesén acığlananda başını aşığı salıb

duran Zehra, bu defe dik sa{ladı, erinin gözünün içine ba{dı, hem de üsyankâr bir tövrle ba{dı:

- Firuzegilde idim!
- Orda senin ne işin var? Neyin itib tapa bilmirsen?!
- Hêç neyim itmeyib, Firuze'den ders alıram.
- Ne dersi?! Erin üzüne durmağ, arı-namusu atmağ dersi, he?
- Yo{, Hesên. Ağıllı-başlı kitab dersi.
- Sene kim icaze vérdi, kim?!

Zehra cavab vérmeyib, balaca otağın ğab-ğacağla dolu lemesine teref yéridi. Hesên onun gabağını kesib ğolundan tutdu:

- Söz soruşuram, cavab vér, dé görüm, kimden icaze alıb, o abırsızın yanına gédirsên?

Zehra ğolunu çekib yabancı, anlaşılmaz bir sesle:

- Hêç kimden, özümden, -dédi-men ğul déyilem ki!

Hesên şapalağ yemiş kimi ğırpğırmızı ğızardı. Arvad ona méydan o{uyurdu, bundan böyük namussuzluğ olmazdı! Eğli başından çı{mış halda, özü bilmeden Zehra'nı vurdu. Zehra ağlamadı, ğışğırmadı, géri de çekilmedi, gözlerinden ıldırım ça{dığı halda, durub Hesên'in ikinci şillesini de gözledi. Hesên hiss étdi ki, elini bir de ğaldırsa, daşa çırpacağ, év-éşiyi uçulacağdır. Eli titreyib yanına düşdü, ne ise boğazı tutuldu, nefesi darı{dı, acizlikden mi, pêsmanlığdan mı, geherlendi, gözleri dolanda évden çı{dı, hara ise telesir kimi küçe boyu sür'etle baş alıb gétidi...

Bir-iki defe adamlarla dôş-döşe geldi, az ğala bir arvadı vurub yı{acağdı. Arvad yana durub:

- Kişinin başına hava gelib, ayağının altına da ba{mır ha! -dédi,

Hesên bu sözleri éşitmeyib gédir, {ezrinin müğavimetini ğırırdı. Tezri de onu döyecleyir, dalanların başında şiddetle üstüne atılarag yavaşımağa mecbur édir. Bütün bunlara ba{mayarağ o bir an da fikrinden ayrılmırdı: "Ne étmeli? Arvadla başlanan bu cengi-cidanın a{ırını hara çı{armalı?" Ömründe Hesên béle çetin meseleye rast gelmemişdi. Zehra'nı sévdiyine ba{mayarağ boşayardı. Éşğini üreyinden çı{arıb atar, namussuzluğa razı olmazdı ancağ boşamağ mümkün déyildi. Éle bil ki, bês yaşlı oğlu Hüséyn bir eliyle anasının ya{asına suvaşıb, o biri elini atasının boynuna salarağ onları bir-birine çekir, "bura{maram" déyib ğışğırırdı. Hesên uşağcanlı idi. Hüséyn'in göz yaşına döze bilmezdi. Özü yétimlik çekmişdi, anasızlığın ne olduğunu bilirdi. Oğlunun öğéyler ğapazı ve te'nesi altında böyümesine razı ola bilmirdi...

- Yo{, Hüséyn'i anasız ğoymağ günahdır!

Zehra ile yaşamağ da mümkün déyildi. Ye'ni arvad pêsman olsa, tövbe étse, Hesên günahından kéçer, hetta bu hadiseni unudardı. Olub, olmamış olsun! Ancağ hiss édirirdi ki, Zehra tövbe édene o{şamır. Buna göre de ne geder düşünürdüse, bir ğerara gele bilmirdi. Bu ziddiyetli fikirlerle gelib vağzala çı{dı. Ğatara minib, şehere gétidi. Şeherde isi hêç bir işi yo{ idi. Dolaşığ fikirlerle küçeleri boş boşuna gezerek günü a{şam éledi. Sonra tekrar me'den dairesine, öz évine ğayıtdı. Bu fikirde idi ki, indi arvad soyuyub, her halda pêsmandır, onun yolunu gözleyir. Lâkin évde hêç de tesevvür étmediyi bir hal ğarşısında ğaldı.

Zehra otağda yo{du, hetta lampa da yandırılmamışdı. Hesen lampanı yandırdığıda ilk gözüne deyen oğlu Hüséyn oldu. Uşag bir küncde boynunu burub, yatmışdı. Sanki üzüne yétimlik kölge salmışdı. Hesen'in üreyi daha da sı{ıldı. Géyri-i{tiyari olarağ dodağaltı söylendi:

- İşe düşmedik, gardaş!

Hesen péncere gabağında oturub düşünerek, gâh özünü danlayır, arvadın evvelceden gabağını almadığı, işi bu yere getirib çı{artdığı için pêsmançılığ çekir, gâh da Zehra'nın dalınca déyinirdi: Ya{şı déyibler "adamın yere ba{anı, suyun lâl a{anı", gör birden nece partlayıb gâynadı!

Béle düşünmesine ba{mayarağ, Hesen gözleyirdi ki, indice Zehra gâpını açıb içeri girecek. Ancağ Zehra gelib çı{madı. Ne o gün, ne sabahısı, ne de üçüncü gün éve gâytmadı. Hesen için cehennem ezabı ile dolu olan bir هفته gelib keçdi. Zehra'dan héç bir {eber çı{madı. "Olmaya arvadı öldürdüler? Belke bu Firuze salıb onu lotu-potunun çengine. Men yatmışam, dünyadan {eberim yo{dur". Bir azdan sonra Hesen bu fikirden el çekdi. "Yo{, insaf ya{şı şeydir, Zehra bir adama gözünün ucu ile ba{an déyil. Melek kimi bir şeydir. Néce olsa da yollara düşmez. Bes bu harada ola? Elbette, Firuze bilir. Héç kes bilmese de, ona me'lumdur! Évin yı{ılsın bu arvadın kebinini kesen kôr Abbas! Ne bed gelemin varmış",- déyib dolaşığ fikirler elinde gâlmış Hesen bir az da Molla Abbas'ın dalınca gârğadı.

İndi Hesen'i her şeyden ço{ sinsiden balaca Hüséyn idi. Gündüzler uşag anasızlığa bir teher dözüdü. Cürbecür oyunlarla başını tovlamağ olurdu, amma éle ki, a{şam geldi, iki ayağını bir başmağa göyub yatmağ istemir: "Ana, ana!" déye ağlayır, me'sum gözlerle atasına ba{ıb, zarıyırdı: "Ana, ana, ana..." O zarıdıgca da Hesen'in üreyi bir tike olur, dilim-dilim doğranırdı:

- Menim évim yı{ılsın, kôrpenin günahı nedir?!- déyib başına döyür, uşag elden düşüb, gözleri yumulana geder gucağında gezdirirdi, - indice anan geler, bala. Anası gel, gel, gel!..

A{ırda Hesen'in elacı kesildi, bir gün Firuze'nin yanına gétdi, ona hedeğor{u geldi.

- Men senden şikâyet éderem, seni tutduraram!- dédisé de, Firuze'ye bir te'sir éde bilmedi.

Firuze ala gözleri ile onu süzüb gülümsedi:

- Hesen gardaş, hele ayılmamısan, gét gözlerini ya{şı, ya{şı yu, ayıl, gel, belke dünyanı göresen!

Hesen teleb étdi:

- Men senden Zehramı isteyirem, uşagımın anasını!

- Uşagın anası déyir ki, men gul déyilem, adamam! O yerde ki, hörmetimi sa{lamırlar, ora ayağ basmaram... Daha besdir!

Firuze ço{ sözler dédi, ancağ onların héç biri Hesen'in yadında gâlmadı. Ye'ni héç başa düşmedi ki, ne déyir. Daha acıglı, daha pozğun fikirlerle évine gâytdı ve Zehra'dan ümidini kesmeye başladı. Fikri onda oldu ki, balaca uşagı ovundursun, anasızlığını ona unuttursun: "Néyleyim, éle bilerem taun gelib arvadı aparıb" - dédi ve bütün fikrini uşaga vérmeye cehd étdi. Her a{şam onu yanına salıb évlerinin yanındaki kluba aparırdı. Elbette, héç şey anlamasa da

musığı, reğs ve hay-güy uşağı celb éder, eylendirer. Bélelikle, Hesen özü de hiss étmenden klubun yolunu tanıdı. Orada neinki müsamireleri, yavaş yavaş danışığ ve mühazireleri de dinlemeye, yéni-yéni adamlarla tanış olmağa başladı. Klubun işçileri balaca Hüséyn'i sévdiler, heresi onu bir terefe aparır, yanında oturur, gezdirir, şekiller gösterirdi. Hesen de oturur tamaşalara ba{ır, faydalı sözler eşidirdi. Bütün bunlar tedricle onun fikrine te'sir göstermekde idi. Bir sözle mövhumat ve köhne fikirlerle dolu başında gedribe bir inğılab yaradırdı. O, anlamağa başlayırdı ki, ğadın haĝında eşitdiyi köhne sözler, ço{ da ya{şı déyil. Ona démişdiler ki, ğadın erinin ğuludur, ğiyamete de erinin dalınca gédecekdir. Bu sözlerin gülünc ve me'nasız olduĝunu anladıĝca öz hareketlerini pisleyirdi. "Men ne géder yaramaz iş tutmuşam. Zehra kimi arvadı da vurmaĝ olar mı?"

Bélelikle, aylar gelib kéçdi, Zehra éve ğayıtmadı. Doğrudur, o ara-sıra ĝonşular vasitesile uşaĝını çağırtdırır, sinesine basıb ğızdırır, gözleri yaşarmış halda uşaĝdan ayrılırdı, bütün yalvarışlarına ba{mayaraĝ, éve ğayıtmırdı.

Zehra uşaĝla éle va{tlarda görüştü ki, Hesen'le rastlaşmasın. Hesen bunu hiss étdikce, arvadının üreyini néce yaralamış olduĝunu bildi. Bu fikre geldi ki, Zehra héç zaman onu baĝışlamayacaĝdır. Belke yéni bir arvad alsın. Yo{! Hüséyn'i öĝey anaya vérmek insafsızlıĝdır. Belke pis adam çı{dı, uşaĝı döyüb sinsider, mehv éder. Ya{şısı budur ki, tutduĝu emelin cezasını özü çeksın, ömrünün a{ırına géder béle yaşayıb, birce oĝlunu böyüder, boya-başa çatdırar. Néylesin, herenin heyatda bir ĝismetü var. Hesen'inki de béle oldu...

Bu fikre gelib taléyi ile barışdıĝı zaman Hüséyn berk {estelendi. Haradansa uşaĝı göy öskürek tutdu. Hekimler onu daim açıĝ havada gezdirmeyi meslehet gördüler. Tüsteliyin te'sirinden olmalıdır ki, Hüséyn ço{ şıltaĝlıĝ édir, téz-téz ağlayır, öskürek elden salanda ise göyerib durur, me'sum ba{ışlarını atasına dikerek, sanki kömek isteyirdi. Hesen hiss édirirdi ki, uşaĝa {üsü gayĝı lazımdır. Ana ğayĝısı! Bunu héç bir şeyle evez étmek mümkün déyildi. Doğrudur, ata ve anasının arasındaki uçurumu hiss étmış kimi, son zamanlarda Hüséyn artıĝ "anamı isteyirem"- demirdise de, ata bu arzunu onun ba{ışlarında o{uyaraĝ daha artıĝ ezab çekirdi...

Évden gétdikden sonra, Zehra'nın özünü néce aparması haĝında Hesen el altından me'lumat yıĝmağa da başlamışdı. Hamı bir ağızdan onun namuslu, çalıĝan ve ço{ bacarıĝlı bir arvad olduĝunu déyirdi. Hetta Eli Bayramov klubundaki yaşlı ğadınlardan biri üzünü Hesen'e tutub ağ aĝına dédi:

- Ay kişi, adam da béle arvadı elden ĝoyar?! Héç ağlın yo{dur. Senin kimi kişinin ĝulaĝının dibini yaĝlayım.

- Men heya-abır bilmeyen arvadın ayaĝına gétmeyem! - déye Hesen yalandan da olsa özünü dartdı.

- Kaş ki, hamı Zehra kimi temiz ve heyalı-abırlı olaydı! Élesinin ayaĝına gétmek de kişinin ucalıĝıdır.

Evvelce ĝulaĝını déşen bu sözler, zaman kéçdikce Hesen'in {oşuna gelir, ona yégâne çı{ış yolunu gösterirdi. "A{ı, adam da öz elile vurub öz diberdini daĝıdar mı?- déye düşünürdü, - indi ki, Zehra béle üreyi temiz, ağlı başında arvad çı{dı, lap ayaĝına da géderem, ĝabaĝında iki ĝat da olaram!" Hesen Zehra'nın yanına gétmeyi ĝerara aldı. Zahiren behanesi de bu olacaĝdı ki, "uşaĝ {estedir,

gel analıg éle, men bacarmıram”, Bu fikirle évden çı{mağ isteyende gapı açıldı, Zehra içeri girdi. Hesen yéne de onun gözlerinde bir intizar ve telaş görse de, me’nasını anlaya bilmedi: Acıg mı, günahkârlıg mı, gor{ağlıg mı ifade édirdi? Yo{, Hesen orada barışmaz bir gezeb görüb susdu, uşağın yatağını gösterib:

- Uşağ {arabdır, Zehra, {arabdır!..

Özü de öz sesinden gor{du, - bu ne iniltidir, gücsüzlükdür! Arvadın gabağında ağlamayacağam ki! Amma doğrudan da göz yaşı boğazında düyünlendi, az galdı Hesen’i boğsun. Tekrar étdi:

- Elden gédir, Zehra!

- Bilirem, éşidib geldim, işe de géttmedim.

Zehra uşağın başını gucağlayıb alnından öpdü. Hüséyn gözünü açib anasını görende, géyri-i{tiyari gollarını açdı, onu gucağladı:

- Ana...

- Can bala!- déyib Zehra onu bir de o{şayıb öpdü.

- Gétmé, ana, gal yanımda!- déyib Hüséyn yérinden dikeldi...

- Galacağam, galacağam, gülüm... Sen sağal, galacağam.

Lâkin bir هفته sonra Hüséyn sağalmağa başlayanda, öskürek gayıtmağa üz goyanda, Zehra yığışib évden çı{dı. Hesen heyetde onunla garşılaşdı. Géyiminden ve teher-töhüründen meseleni anladı:

- Hara, Zehra?

- Fabrike, derse... Menim yolum başğadır, seninki başğa, Hesen. Men sen déyenleri éde bilmeyeceyem.

Hesen ço{ şeyler démek istedi, hetta Zehra’nın golundan tutub yalvarmağ, üzr istemek de üreyinden kéçdi. Ancağ ne danışa bildi, ne de elini terpetdi. Birden bire seadetini itirmiş adam kimi ümitsiz ve çaşğın halda heyetin ortasında donub galdı, ışığ kimi sessizce çekilib géden Zehra’nın dalınca ba{ıb düşündü: Ya{şı déyibler ki, ürek bir şüşedir, sındırdın, yamamağ olmaz...

Zehra da evveller bu fikirde idi. Hesen’in el galdırmasını ve tehğirane sözlerini héç cür uda bilmirdi. O hele savadsız ve kâsıb atasından uşağlıgda éşitmişdi ki, insanı vurmağ olmaz. Köték héyvana yaranıb, insana yo{! Kim ki, şapalağa dözdü, gerek adamlıgdan el çeksin!

Bu fikir Zehra’da yénilmez bir gurur oyatmışdı. Erinin danlağına, hağsız teleblerine dözer, heya ve ismet namine söz gaytarmazdı, indi de Hesen’in o hareketlerini bağışlayırdı, üstüne el galdırmasını ise héç cür bağışlaya bilmirdi. Lâkin zaman kéçib, hirsini ve acığın soyutduğca derinden düşünüb déyirdi: “Néylesin yazıg. Cehalet gözünü bağlamışdı. Ne görür, ne başa düşürdü! Héç ne! Amma özü düz adamdır, meni de ürekden isteyirdi. İnsaf da ya{şı şeydir, dili olmasa da üreyi var!” Mehz buna göre de uşağı Hesen’den alıb aparmağ fikrine düşmedi. Övladından uzağ yaşamağın ağırlıgına dözdü, lâkin ya{şı hesab étdiyi adama sağalmaz yara vurmağdan çekindi. İndi Zehra’nı éve gayıtmağa goymayan, tereddüd içinde sa{layan başğa şübheler idi: “Göresen sehvini başa düşüb mü? Göresen uşağ elden saldığı için, üreyi darı{dığı için barışmağ isteyir, yo{sa günahını anladığı için? Géderem, bir de gördün iki هفته kéçmemiş başladı köhne havaları çalmağa. Onda ne döze bilirem, ne de çı{ıb géde bilirem. Déyerler, bu arvad oyun oynayıp, gerek özümü odlayam”.

Zehra'nın bu tereddüd ve iztirablarını anlamış Firuze bir gün onunla açığ danışdı:

- Bilirsen, Zehra, men özümü sizin gabağınızda, ye'ni senin ve Hesên'in yanında günahkâr bilirem. Gerek sehvimî düzeldem.

Zehra hêyretle {ilaskârına ba{dı:

- Bu ne sözdür, Firuze?! Menim gözümü açan sen olmusan. Ğiyamete geder unutmaram...

- Gözümü açmışam, amma erinden, évinden, uşağından ayırmışam. Éle éde bilmedim ki, bu göz faciesiz açılardı. Bu da benim gûsurumdur, tecrübésizlikdendir.

- Yo{, Firuze, günahın kökü derindir, gabağımızı kesen uçurum büyük idi, bu facieye köhne dünyanın gara güvveleri sebeb oldu.

- Her halda men sizi barışdırmalıyam. Gerek sen évine gayıdasan. İndi sen içtimâ bir gadınsan. Savadlanmısan. Hesên'e de te'sir étmelisen. Évi yı{mağ asandır, tikmek çetin.

- Men ne éde bilirem?!

- Gayıt évine, vessalam...

Bu teklif Zehra'ya ağır geldi, Hesên "ğal" déyende redd étmışdi, indi özü néce durub gédeydi, bu hareket onu Hesên'in gözünden salmazdı mı?

- Yo{, Firuze, bunu menden teled étm. Men néce öz başıma géri gayıdabilirem?!

Firuze yoldaşını anlayıb te'kid étmédi, başğa yollar a{tarmağa başladı, evvelce istedi Hesên'e kâğız yazsın. Sonra bu fikirden vaz kéçdi. Sifariş göndermek de ağılna geldi, lâkin bir az düşünende bu da ona yérsiz göründü. Ğerara aldı ki, her yolun düzü ya{şdır, - birbaş Hesên'in yanına gétse, daha doğru olmaz mı?

Firuze éle bu cür de étdi ve iki gün sonra Hesên'le Zehra'nı öz otağında görüştürdü. Éyni açılmış, üzü ümidle gülen Hesên, Zehra'ya geribe bir nevaziş ve sadelikle:

- Sen gédeli évimiz suyu ğurumuş deyirmana dönüb,- dédi,- çırağımızı yandıran yo{dur, Zehra! Ğayıt évimize.

Zehra içerde sévinse de, üzde ço{ fikirli ve hêyecanlı görünürdü:

- Bes o sözler, bes o ezablı a{şam?! A{ı...

Hesên onun sözünü kesdi:

- Teğsirimî boynuma alıram, Zehra..., A{ı, bilirsen ki, o zaman gözüm bağılı idi, kôr idim. Bu Firuze bacı ya{şı démişdi: Men héç şeyi görmürdüm, heğıgeti itirmışdim. İndi ise başa düşürem, men de savadlanmışam, géce kursuna gédirem. Gel yéniden el-ele vérek.

Zehra üreyinde bir rahatlığ duysa da, asanlığla razılığ vérmedi:

- Men bir şertle senin évine gelerem.

- Ne şertle?

- Bütün köhne gaydaları uçurağ, yéni aile yaradağ.

Sévincden çamış Hesên, géyri-i{tiyari soruşdu:

- Yéni aile hansıdır?

- Yéni aile budur ki, her ikimiz hüğücca beraber oluruğ, er ağıalığı déyilen

şey aradan çıtır. Sen me'dende, men de öz gulluğumda çalışırım.

- Razıyam.

- Getiyyen çadra örtmeyeceyem.

- Onu ço{dan başa düşmüşem...

Köhne gubarı üstünden atarağ ağarib güzelleşmiş Zehra:

- Bir sözüm de var, - dédi,- mövhumatdan el çekmelisen!

Hesen'in buğdayı üzü kömür kimi garaldı, alnını ovuşturdu:

- Tahış édirem, Zehra, é'tigadıma deyme. Bir şeye ki, inanmışam, üreyimden çı{ara bilmerem.

- Héç olmasa söz vér ki, évi molla{anaya çéirmeyeceksen, oruc tutmayacağsan, aşura sa{lamayacağsan.

Hesen fikirli-fikirli arvadını süzüb soruşdu:

- Yéne bir şertin var, ya gurtardı?

- Yo{, biri de var.

- Dé gelsin görek.

- Derslerime davam édeceyem!

Hesen'in buna é'tirazı yo{ idi, yéniden rengi açıldı:

- Elbette, o{uyacağsan. O{umasan Hüséyn'in dersine kim ba{ar? Daha ne sözün var?

Teze demlenmiş etirli çay getiren Firuze gapıda bu sözleri eşidib gülümsedi:

- Ba{, Hesen, bu sözün gösterir ki, doğrudan hağg yoluna gelmekdesen. Şirin çay için, mennen olsa toyunuzu tezeden éderem...

Zehra ve Hesen minnetdarlığla ona ba{anda gözleri gülürdü...

NEMİNİ EYUP (Nemini Eyyub)²⁶⁰
(1920-)

Hatıra

YUSİF DERESİ

Sı{ meşelerle ehate olunmuş, goynunda güller, çemenlikler uyuyan Yusif Deresi hağğında uşağlığdan atamdan eşitdiyim {atireler gelbimde, {eyalımda, tefekkürümde özüne éle bir yer salmışdır ki, indi de meni düşündürür o {atireler. Hemin {atireleri fikrimden kâğıza köçürüb o{ucuların nezerine çatdırmağ isteyirem.

Günlerin birinde a{şam yémeyinden sonra atam Cahangir mene üz tutarağ dédi:

- Oğlum, Samir, gét yat ki, seher érken dura bilesen, kende gédeceyik. Üreyim gohum, gardaşları isteyir, gédib bir onları görek.

Kendimiz temiz havası, etirli méyvesi ve içmeli serin suyu ile vilayetde meşhur olan Nemin gesebesi idi. Atam Cahangir burada dünyaya gelmiş, gencliyi burada kéçmişdir. Astara'dan Nemin gesebesine yétmiş kilomètre ya{ın olub bu yolun gır{ bés kilométrini başı yu{arı çı{ırsan. O zaman maşın olmadığı üçün hemin yolu piyada gétmeli idik.

Sübh yénice açılırdı, atamla évden çı{ıyb yola düşdük. Yazın ilk ayları idi, meşeler yaşıl don géymişdi, meşe çiçeyinin yénice açmış leçekleri, boynun çiyinine goyub sévgilisinin yolunu gözleyen genc gızlara benzer benövşelerin göz o{şayıcı rengi, zerif yarpağları, etirli go{usu insanı valéh édirdi. Bülbüllerin cehcehi, yoldan öten deve kârvanlarının zenginin ahengdar sesi, dağlardan a{an şelalelerin şağrağ sesine gârışarağ insanın ruhunu o{şayan musigi teranesi yaradırdı.

Astara'dan on kilométr aralanmışdı, suyu serhed çayına tökülen ar{ın üstünde düzeldilmiş ta{ta körpünü kéçib Késbi kendinin kenarına çatdığ. Yolun sol terefindé yan yana dayanmış iki büyük daşın yanında atam ayağ sa{layıb üzünü mene tutarağ:

- Oğlum, Samir, bu daşların üstünde bir dincelek dédi. Atam cibinden tütün kisesini çı{arıb, çubuğunu kisenin içerisine salarağ tütünle doldurdu. O, çubuğu dişleri ile sa{layarağ alışkanı yandırıp tüstünün üstüne tutdu, derinden nefes alıb, tüstünü yu{arı bura{ıyb derinden köks ötürdü. Gözleri yol çekdi atamın. Diğgeti gârşımızda olan küçük bir dereye yönelmişdi. Derenin goynundaki çemenler eziz balasını itirmiş analar kimi göz yaşı a{ıdırdı. Atamın diğgeti o

²⁶⁰ Nemini Eyup'n hayatı hakkında, "Şairler ve Şiirleri" I. Bölüme bakınız.

çemenlerden yayınmırdı. Atama diğgetle ba{dım, déyesen ğanı berk ğaralmı{dı. Meni héyecan bürüdü. Atama üz tutarağ dédim:

- Ata, sene ne oldu, ğanın ne üçün ğaraldı?

Atam sanki yu{uya gétmi{di, meni esla é{itmiirdi. Men bir daha ona müraciet étdim:

- Ata, a{ı o kiçik derede ne vardı ki, senin kederlenmeyine sebeb olmu{dur? Ata, {ahi{ édirem dillen, meni nigâran ğoyma.

Atam bir daha köks ötürüb dédi:

- Oğlum, ğar{ımızdaki bu kiçik dere Yusif Deresi adlanır. Yusif benim u{ağlığ yoldaşım, genclik dostum olmu{dur. Yusif ço{ bacarığlı, cesaretli, ğor{maz bir igid idi. Biz hemişe birlikde cıdıra çı{ardığ, zalım bey, {anlara ve mülkedarlara ğarşı, Şahséven soyğunçularına ğarşı birge vuruşardığ. Bir néçe defe de, bu Keşbi kendinin ağaları olan Zergam ve Reşid T{an'ın ğuldur desteleri ile üz üze gelmişik. Günümüz at bélinde kéçirdi bizim. Günlerin birinde Yusif Astara'ya gelirken hemin bu derede namerdcesine onu ar{adan gülle ile vururlar. Vuran da Reşid'in ğuldur destesinin başçısı Ba{şeli olur. Yusif atdan yı{ılır. Ona ikinci gülleni vururlar. Yusif'i ğan aparır. Guldurlar onu muhasireye alıb başını kesirler. O zamandan bu dere Yusif Deresi adlanır. Oğlum, bu derenin şahidi olduğ facieler tekce bu déyildir. Bu dere bir ço{ ğanlı facielerin şahidi olmu{dur. Yoldan öten kârvanlar bu derede ğaret olunmuş, ğadın ve gızlara bu derede tecavüz olunmu{dur. Bu derede baş véren cinayetler barede ne geder danışılma gurtarmaz. Odur ki, her zaman buradan kéçende Yusif yadıma düşür. T{atiresini yâd étmek üçün bu daşların üstünde oturub onu {atırlayırım.

Atamın şirin söhbet étdiyi va{t bize ya{ın bir fayton dayandı. Faytondan iki ğadın, iki ki{şi düşdü. Onlar dereye doğru géttiler. Atam onlara teref ba{ıb: - Oğlum, Samir, bunlar tanış adamlara o{şayırlar dédi. O, ayağa durub onlara teref géttdi, men de onun ardınca. Bunların içerisinde olan yaşlı ğadın atamı görecek ayağ sa{layıb diğgetle ona ba{dı. Araya bir an sükût çökdü. Ğadın heyecanlı halda:

- Ğardaşım, Cahangir, déyib atamın boynuna sarıldı. O, göz yaşları içerisinde:

- Ğardaşım, Cahangir, gör biz harada görü{düğ, Yusif'in ğetle yétrildiği yerde. Facieli suretde şehid olduğ yerde.

Atam da gözleri dolmuş hâlda:

- Cahan T{anım, fikir éleme, va{t gelecek, cinayetkârlar éle bu yerde cezalarına çatacağlar. Darı{ma, {alğın ğisası daha ağır olur, Cahan {anım.

Cahan T{anım ucaboy, ğarabuğdayı, énlükürek, ğara saçlarında tek tük ağ tüklerin nişanesi görünen orta yaşlı ki{şiyeye müraciet édereğ dédi:

- Éhsanbey, tanış ol, Yusif'in ya{ın dostu, ğardaşı, ailemizin en ya{ın bir adamı olan Cahangir'dir.

Cahan T{anım oğlu Söhrab ve ğızı Sahile'ye üz tutarağ:

- Balalarım, bu haman Cahangir beydir ki, size ölümden nicat véribdir. Atanız Yusif bir tikesini bunsuz yémezdi. Atam Söhrab ve Sahile'ni ğucağlayıb köksüne sı{dı, o{şadı. O, Söhrab'ın gözlerine ba{ıb: "Maşallah, torpağı sanı yaşasın, lap Yusif özüdür" dédi.

Cahan 7anım etrafdakilara müraciet ederek dedi:

- Ezizlerim, diğgetle gulağ asın. Cahangir'le elâgedar olan bir hadiseni size danışım. Béle olmuşdur o unudulması mümkün olmayan hadise.

Payızın a7ır ayları idi, havalar soyumaya başlamışdı. Çiskin yağış yağırdı. Yusif bazarlığ étmek için şehere gétmişdi. Üfüğ gáralırdı, hele de Yusif'den bir 7eber yo7 idi. Siz otağda oynayırdınız, men de heyetde samavarı gáynadıb 7örek hazırlayırdım. Bu zaman heyet gápısı berk döyüldü. Heyetdeki it hürmeye başladı. Gápıya teref yöneldim, éle bildim Yusif'dir. Gápı bir daha berkdén döyüldü. Men şübhelendim. Bu, Yusif'in gápı döymesine o7şamırdı. éve gáytmağ istedim, meni ucadan seslediler:

- Cahan 7anım, Cahan 7anım, gápını açım, yâd adam déyilik, Yusif'in yoldaşlarıyığ. Sesler yâd sesi idi. İti açıb bura7dım, it heyetin gápısını gösterdi. Gápını daha berk döydüler. Men éve gelib sizi içeri otağa goyub gápını bağladım. Tüfengi götürüb otağın pénceresinden heyetin gápısını nişan aldım. Gápını o geder döydüler ki, nehayet, gápı sınası oldu. Bu zaman benim tüfengim açıldı. Güllem heyete so7ulan güldura deymek evezine, güldurun üstüne atılan ite deydi. İt yére serildi. Men özümü itirmeyerek ikinci defe tüfengün ayağını çekdim, heyete so7ulmağ isteyen adam yére serildi. Sen déme, gápıya söykenmiş ikinci adam meni nişan almışmış. Sağ gölüm yanıma düşdü. Tüfengi elimde sa7laya bilmedim. Gan meni apardı. Müvazinetimi itirib otağa 7alçanın üstüne yı7ıldım.

Guldurlar otağa so7uldular. Onlardan biri meni öldürmek istedi, lâkin yoldaşları goymadı, dedi:

- Tézdır hele, telesme, şeyleri yığışdırağ, évden çı7anda işini bitirerik.

Évde ne vardısıa hamısını yığıştırdılar. Siz olan otağın gápısını sındırıp ora da süpürge çekdiler. Siz gışgırdınız. Onlardan bir neferi tüfengini size teref tuşlayıb gezeble: "Yusif'in neslinden gerek bir neferi de gerek goymayağ galsın, o mahalda bizi göz açmağa goymayıb" dedi. Bu zaman heyetden gülle sesi geldi. Gülle sesinin ardınca bir neferin bağırması eşidildi. Évdeki güldurlardan biri gülle sesine bayıra çı7dı. Évın gápısından bayırı çı7ması ile yığılmağ bir oldu. Bir néçe değıge kéçmemiş otağın gápısı tay batay açıldı. Cahangir elinde tüfeng otağa girdi. O, gezeble éve so7ulmuş güldurun üstüne gışgırarağ: - At tüfengi yére dedi.

Guldur tüfengini yére tullayıb teslim oldu.

Cahangir salamat gálan iki güldurun gollarını bağlayıb yaralılarla birlikde tövleye saldı. O, benim gölümün yarasını bağlayıb, sizi gucağına alarağ sakit etdi. Sizi yatırandan sonra heyete gédib şehere geder göz gırpmadan kéşiyimizi çekdi. Seher yénice işiğlanmışdı Yusif geldi. Hadiseden 7eberdar olduğdan sonra güldurları öldürmek istedi, lâkin Cahangir mane oldu. Onların gollarını açıb bura7dı ve dedi:

- Gédin halal çörek gázanmağla meşğul olun, évlere so7ulub camaatın malını garet élemekle dolanmağ kişi işi déyildir.

Onlar Yusif'den 7ahiş élediler ki, gündüzü burada galsınlar gece gáranlığ düşende yaralılarını da götürüb géderler. Cahangir razılığ vérdi, hemin güldurlardan biri Yusif'in gátili Be7şeli idi.

Beli, gızım Sahile ve oğlum Söhrab, sizin ve benim yaşamağımıza sebeb hemin bu Cahangir eminizdir.

Onlar hamısı durub atamı bir bir gucağlayıb öpdüler. Éhsan Bey atamla bir daha görüşüb semimi teşekkürünü bildirdi. Éhsan Bey Cahan Tanım'ın ğardaşı idi. O, Téhran'da mes'ul vezifede çalışırdı. Cahan Tanım süfre açıb bir yerde nahar éledik. Ayrırlarken Éhsan Bey ünvanlarını vérib bizi Téhran'a gelmeye de'vet étdi. Göz yaşlarıyla bir birimizden ayrıldığ.

Sonralar da benim yolum buradan düşende hemin derenin yanında bir néçe değıge dayanıb sonra yola düşerdim.

Nehayet, {alğın uzun iller apardığı ingilabi mübarizesi 1945'ci il dékabr ayında ğalib geldi. Azerbaycan'da millî hökümet olan {alg hakimiyeti ğuruldu. Uzun iller istismar olunub ezilen Azerbaycan azadlığa çığdı. Talğın düşmenleri öz cezalarına çatdılar, o cümleden yüzlerle facielerin törenmesinin sebebi olan, yoldan öten kârvanların ğaretçileri, ğadın ve ğızların namuslarına tecavüz édenler, {alğın ingilabi mübarizesinin ğeddar düşmeni olan Zergem, Reşid ve onun elaltıları {alg mehkemesine véildiler. Talğın mehkemesi hemin adamlar hağğında edaletli hökm sadir étdi. Beli, edaletli hökm! Ölüm hökmü. Hemin hökm {alg düşmenlerinin minlerle cinayet töretdikleri Yusif Deresi'nde icra olundu.

Men atam Cahangir'in mezarı üstüne gelib bu şâd {eberi ona yétirdim ve dédim:

- Ata! Arzuladığın günlere, hemişe derdini çekdiyın {alğın nail oldu. Rahat yata bilersen, benim atam!

FETHİ HOŞGİNABİ (1922 - 1989)

Çağdaş İran Türk Edebiyatı'nın en büyük hikâye ve romancılarından birisi olan Fethi Hamza Hoşginabî 22 Mart 1922 günü Tebriz'in Hoşginab köyünde dünyaya gelmiştir.²⁶¹ O, ilk tahsilini burada köy medresesinde yapmıştır. Sonra yeni usûl okulda tahsilini devam ettirmiştir. Ancak bir yıldan sonra okulu bırakarak çalışmak zorunda kalmıştır. Bu çalışmanın Fethi'ye çok faydası olmuştur. Genç Fethi çalışırken işçi ve köylülerin ağır hayat şartlarını yakından gözleme imkânı bulmuştur.

Fethi, 16 yaşlarında İran Azerbaycanı Türkleri'nin bağımsızlık hareketine katılmıştır. Önce şiirlerini ve hikâyelerini Farsça yazmıştır. Ancak 1945 Azerbaycan Muhtar Hükûmeti'nin kurulması ile birlikte birçok yazar ve şair gibi o da eserlerini Türkçe yazmaya başlamıştır.²⁶²

Fethi Hamza Hoşginabî, 1945-1946 yıllarında makale, deneme ve hikâyeler yazmıştır. O, "Eşğ ve Mühâribe" (Aşk ve Savaş)" adlı eserini bu yıllarda yazmıştır.

Hoşginabî, başkenti Tebriz olan Azerbaycan Muhtar Hükûmeti kurulduktan sonra 5 Eylül 1945'den itibaren Tebriz'de yayıma başlayan "Azerbaycan" adlı gazetenin kurucuları arasında yer almıştır. Daha sonra aynı gazetenin müdürü ve redaktörü olmuştur. 12 Aralık 1946 tarihinde Azerbaycan Muhtar Hükûmeti, Rus, Tahran ve Avrupa şer güçleri tarafından yıkıldıktan sonra Fethi Hoşginabî, Şah'ın cellatlarından canını kurtarmak için Bakü'ye sığınmıştır. Bakü'de bedîî sahada çalışmaya hayli imkân bulmuştur. Ard arda kitapları yayımlanmıştır.

Bakü'de yayımlanan kitaplarından bazıları şunlardır: Romanları, "Ata" (1959), "İki Gardaş" (1959); hikâyeleri: "İki Dost" (1951), "Son Bayrağdar" (1954), "Hékâyeler" (1956), "Mehebbet ve Nifret" (1965).

Fethi Hoşginabî, tiyatro da yazmıştır. Onun Farsça yazdığı "Séyavuş" ile "Bijen ve Menije" piyesleri Düşanbe'de Lahutî Tiyatrosunda sahneye konulmuştur. Yazarın "Ata" ve "İki Gardaş" romanları Bulgaristan'ın Sofya şehrinde "Narodna Prossvéta" yayınevi tarafından Türkçe yayımlanmıştır. Onun hikâyeleri ve "Ata" adlı romanı Rusça'ya çevrilmiş ve büyük bir tirajla neşredilmiştir.

Fethi Hamza Hoşginabî, 1970 yılında Bakü Devlet Üniversitesi'nde "İran Edebi İrsi En'leneleri ve Müasir Fars Bedîî Nesrinin Be'zi Meseleleri" konusunda

²⁶¹ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıçıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 486. Bazı kaynaklarda Fethi'nin doğum tarihi 1921 (1300) olarak yazılıdır (Cenûbî Azerbaycan Yazıçılarının Edebi Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 171).

²⁶² Cenûbî Azerbaycan Yazıçılarının Edebi Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 171.

akademik çalışma yapmış, âlimlik (doktor) derecesi almıştır.²⁶³

Azərbaycan və İran Türk Edebiyatı'nın gelişmesinde büyük hizmetleri olan Hoşginabî, 1989 yılında Moskova'da vefat etmiş ve Bakü'de defnedilmiştir.²⁶⁴

Fethi Hamza Hoşginabî'nin eserlerinden örnekler:

“İki Ğardaş” adlı romanından bir bölüm:²⁶⁵

Birinci Hisse

1

Ğaranlıĝ bir ĝece idi...

Tebriz'in daşlı palçıĝlı küçelerinden birinde iki nefer telesik yol ĝedirdi. Bir saat bundan evvele ĝeder şiddetle yaĝan yaĝış indi dayanmışdı. Lâkin ĝara buludlar, yérin sirrini göylerden gizletmek isteyirlmiş kimi Tebriz'in üzerinden hele de çekilmemişdiler. Ne bir ulduz parlaĝlıĝı ne de ki, aydın ĝecelerde yamyaşıl bir çemenliyi {atırlatan sema nezere çarpıldı. Onlar dinib-danışmırdılar. Bu iki kişiden biri orta boylu, otuz, otuz beş yaşlarında idi. O, bir ĝeder a{sayırdı. o birisi ise uca boylu, ne ço{ kök, ne de ço{ arıĝ idi. Bir ĝeder ĝozbel olan bu adam éhtiyatla yériyirdise de, be'zen ayaĝları küçedeki çala-çu{urlara düşür, buradaki yaĝış suyunu etrafa sıçradırdı. O, üstden ĝeydiyi uzun lebbadesinin yaĝış suyundan ĝorusun déye her iki eli ile eteklerinden yapışız azca yu{arı ĝaldırmışdı.

Yolçular ĝecenin sükütunu pozmamag için evvelceden ĝerara gelmiş kimi hetta bñdredikleri zamanlarda da birbirleri ile danışmırdılar. Nehayet Deveçi mehellesinde olan üstü örtñlü bazarçaya çatdılar. Bazarça da ĝaranlıĝ idi. Bazarçanın o baş, bu başından: “Ey, dayan, geldim!” déye arabir ĝışĝıran keşikçilerin sesi éşidilirdi. Adamlar bazarçanı keçib darışĝal ĝüçe ile yollarını devam etdirdiler. Deveçi'deki Hüseyiniye'ye ya{ınlaşdıĝları zaman onların ĝözñ ön terefden gelen ĝara çarşablı bir ĝadına düşdü. Bir anlıĝa ayaĝ sa{ladılar. ĝadın ise döngeden çı{an adamların ayaĝ tappılısını éşiden kimi divara sı{ıldı, elindeki açarla éle, oradaca yolun saĝ terefindeki ĝapını açdı. Yolçular hemin ĝapıya çatdıĝları zaman ĝara çarşablı ĝadın artıĝ örtñlmüş ĝapının ardında ĝözden itmişdi.

- ĝöresen bu ĝece yarısı o, haradan gelir? deye orta boylu kişi müsahibine müraciet étdi. Orta boylu kişi “o” sözññü éle bir tarzde ifade étdi ki, onun hemin bu ĝadını tanınmasını sesinden aydınca hiss étmek olardı. ĝozbél adam ise yoldaşından az teeccñbelenmemişdise de, bir söz démedi. Feĝet ĝapını ötüb kéçdikden sonra ĝeri dönerek yéne de arvadın da{il olduĝu heyete teref ba{dı.

²⁶³ Cenñbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 439-440.

²⁶⁴ Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara-1997, c. 6, s. 33.

²⁶⁵ Fethi Üoşginabî, İki Ğardaş, Azerbaycan Uşag ve Gencler Edebiyyatı Neşriyyatı, Bakı-1959, s. 3-5.

O zamanlar neinki géceler, hetta a{şamlar béle ğadın {éylağının tekce küçeye çı{ması olduğca nadir bir hâl idi. Hemin hadisenin tesvir olunduğ dövrde Tebriz'in bütün ğadınları gara çarşab örter ve üzlerini hamıdan gizlederdiler.

Gozbél adam eteklerini bura{arağ ellerini gızışdırmağ isteyirmiş kimi birbirine sürtdü. Sonra cilétinin cibinden saatını çı{arıb yoldaşına müracietle:

- Zehmet olmasa, dadaş, bir kibrit yandır, görä{ saat nécedir, dédi. Orta boylu kişi dayandı, kibrit alışdırdı. Seherin açılmasına te{minen üç saat ğalıbdı.

- Bu payız géceleri de ki, ğurtarmağ bilmir! déye gozbél kişi öz özü ile danışırmiş kimi astadan dillendi.

Onlar artığ Hüseyniyye ğabağına çatmışdılar. Burada küçe bir geder geniş idi. Ğapının sağ terefindé direyin başında yanan çırağın şö'lesi ön divarın şirli bezekli kerpiçlerini güçle işğlandırırđı. Çırağın dörd terefini örten şüşelerin bir hissesini his basdığı üçün ğapğara ğaralmışdı. Adamlar gözlerini ayağlarının alatına dikerek gédirdiler. Hüseyniyye'ni ötdükleri zaman birden direyin altında bir ağlayış sesi onların nezerini celb étđi. "Bu, nedir?" Onların her ikisi éyni zamanda teeccüblü bir sesle seslendiler. Ayağ sa{layıb hemin direye, Hüseyniyye'nin ğabağındaki boşluğa ba{dılar. Çırağın kölge saldığı yérde ne ise séy ğaraldırdı. Yolçular ona ya{ınlaşdılar. Onların gözleri bir bağlamaya deydi.

- Bu ki, uşadırdı! déye gozbél adam héyretle dillendi.

- Küçeye atılmış bir uşaq! déyib orta boylu kişi de titrek bir sesle mızıldadı. Gozbél uşaqı ğucağına götürdü. Çırağın zeif şö'lesi altında uşaqın, seher şebnemini andıran göz yaşları ile islanmış balaca, kök üzüne ba{dı. Uşaq şikâyetlenirmiş kimi dodaglarını büzüb ağladı, sonra ğışğırmağa başladı. Gozbél kişi gözleri yaşarmış halda özü de hiss étmeden uşaqı ağışına çı{dı.

- Menim övlâdım olmur! dédi.

- Sonra müsahibinin üzüne ba{dı. men aparıb bunu sa{layacağam, öz övlâdım kimi böyüdeceyem. Ancağ, dostum, bu sirri bir sen bilmelisen, bir de men!

- Yeğin ki, gördüyümüz o arvadın körpesidir, déye orta boylu kişi fikirli halda dilleni köksünü ötürdü, heyecanla elini üzüne çekdi.

- Men o ğadını tanıyram...

HİKÂYELER

SAMAVAR²⁶⁶

1939'cu il ğışın orta ayı idi.

Mahmud küçeden gelen kimi öz otağına kéçdi. O, ellerini mangala tutdu. Orada tutarlı bir kömür olmadığından onun istisi de ço{ zeif idi. Mangalın istiliyi {üsüsile ona göre az idi ki, o, mangaldaki kömürleri götürüb samavara salmışdı.

²⁶⁶Fethi Üşginabî, Hékâyeler, Azerbacan Dövlét Neşriyyatı, Bakı-1956, s. 88-101.

Manğalda ğalan k m rler ise olduğca nazikleŝmiŝdiler.

Mahmud manğalı eŝeledi ve barmaglarını oraya tuttu. Onun elleri bayırda    uŝ m ŝd . Tebriz'in ŝa tası adamın lap iliklerine iyleyirdi.

Otağın pencereleri donmuş ve onların ŝuŝelerinde serv budağlarına benzeyen şekiller emele gelmişdi. Heyetde ise hovuz, tulumba buz bağlamışdı. Mahmud'un otağı ikinci mertebede idi. Heyetden ki ik bir otağa, oradan da pillekenlerden  ı ıb b y k otağa girmek lazım idi. Mahmud samavarı bu pillekene goymuşdu. Bir az sonra o ğaynayacağ ve Mahmud  ay i ecekdi.

Bu otağ bayır heyetde idi. Ağa ise  z ailesi ile i eri heyetde yaŝayrdı. Bayır heyetde ise ona m raceut eden adamları ğebul  derdi. Ağa selem i idi.  z  de edliyye vekili ve m lkedardı. Ona m raceut eden adamların  o unu Mahmud olan otağın yanındaki  z  susı otağında ğebul  derdi. Bu otağ Mahmud'un otağına yapıŝığ olsa da, hetta ona o  ŝasa da, ondan ferğlenirdi. Bu otağda g zel s tullar ve yumşağ m b ller vardır ki, orada ancağ ğonağlar, ağalar oturardılar. Mahmud oturan otağda ise stul, filan yo  idi.

Ağa b t n ğonağları ğuru s zle ve ancağ  ay v rmekle yola salardı.  ayı da hemin bu samavarda hazırlayardılar. Gonağlar geldiyyi zaman Mahmud onların her birine bir stek n  ay v erdi. Ancağ bir stek n! Ağa ona tapŝırmıŝdı: " ayı ğaynatmağı unutma, b ŝ altı burun ğaynat ki, reng salsın. Gelet  leyirler, her gelene teze  ay vermeli olsağ baŝımızda papağımız da ğalmaz. Ba , yaddan  ı arma,   ce  ay ğaŝığı  ay at, vessalam! Ğandın, ya yo ? D gilen: Gandım!"

- Ğandım, d ye Mahmud inandırıcı bir ahengile cavab v erdi. Mahmud ğonağlara  ay v rdiyyi zaman  z  esla h c bir zaman  ay i mezdi. O, bir ğayda olarağ bu işle razı olmuşdu. H c razı olmasın,  z  oŝuna d yil ki! Ağa,  ay i meyi bir defelik ona ğadağan  tmiŝdi. Ağa,  ayın insan organizmi  c n zererli olması hağğıda felsefe to uyardı: " ayı sehere ğeder ğoy stek nda ğalsın, sabah ğoreceksen ki, stek n ğapğara ğaralıbdır. Adamın me'desi de o c r olur".

Beli, insan  rganizmini korlayır, l kin ac ğalmağ k rlamır; iylenmiş et y mek de korlamır. Mahmud'a  o  va tlar iylenmiş  k z ve ya camış eti biŝirerdiler;  unki bu, ucuz başa gelerdi. Bu eti bir n ce   lmeye t ker, nahar ve şamda ona v ererdiler. Bu, ona ğore idi ki, her nahar, şam bişirmek  c n lazım olan oduna ğenaet olunsun ve bir n ce g nl k  rek bir defe biŝirilsin. Mahmud ona v rilen en  ırım  ırda ve boyat sengekleri bu ŝonrbaya doğrayıb y yerdi. "Allah'ın v rdiyyi n metlere" ŝ k r! Bu, insan organizmi  c n zererli d yil, ğış g n nde buzlu su i mek de zererli d yil, ancağ  ay zererlidir. İnanmırsınız, " ayı ğoyun sehere ğeder stek nda..."

Bu iŝlerle işimiz yo dur. Helelik Mahmud ancağ  rek hağğında d ŝ n rd ;  unki bu  lkenin h c y rinde bu kimi adamlara  rek tapılmır.  rek ancağ ağalarıdır. K  eler acılar ve işsizlerle doludur; Adamlar ŝa tadan donur,  vsiz eŝiksiz olan bu uŝağa ve onun kimilere kim sahib duracağ? Yo , iylenmiş eti y mek olar, ancağ acından  lmek olmaz.

Bu ğece c me ğecesidir. Ağa c me g nleri ğonağları ğebul  tmezdi. Yeğin ki, bu ğece de o, bayır otağa gelmeyecektir. Ona ğore de Mahmud d nenden beri manğalda ğalmış onları g t r b samavara saldı. O,  este idi. Ona berk soyuğ deymiŝdi. Bug n de ağa buraya gelmeyecek ve Mahmud  ay i ecekdi.

Mahmud bardaş ğurub mangalın kenarında oturdu. Onun eyninde ancağ pencek ve şalvar vardı. O, yayda da, ğışda da bu şalvarı géyerdi. Mahmud'un teğriben on dörd on bés yaşı vardı. Buna ba{mayarağ, onun alını ğırışmış, ğara ve iri gözleri çu{ura düşmüş, üzü ise hedden artığ arığlamışdı. Ata anası öldükden sonra o, hedsiz ezablara me'ruz ğalmış ve nehayet bu ağaya nöker olmuşdur.

Mahmud'un otağı ço{ soyuğdu. Burada soba yandırmağa, kürsü ğurmağa icaze vérimirdi. Ağa bu otağa geler, nefesi ile hovlayarağ:

- Otağ istidir maşallah, nefes bilinmir, déyerdi.

Lâkin otağ "isti" olsa da, Mahmud üşüyür, özü de hedsiz derecede üşüyürdü.

Mahmud durub samavarı püfledi ve otağa ğayıtdı. Bir az sonra içeri heyetden öskürek sesi eşidildi. Ağa öskürerdi: "ühü, ühü!". Bu ses havanın dalğalarını yara yara gelib bu otağın buzlu pencerelerinden içeri girdi. Mahmud diksindi, ğulağlarına inanmamalı olsa da, bu ağadır, ağa! Ağa ikinci defe öskürdü. Artığ o, dalana yétişmişdi. Buradan kéçib bayır heyete gelirdi. O, heyetde iken it de hürmeye başladığıda, ağa seslendi: "Alabaş!".

Alabaş Mahmud'un otağının altındaki zirzemide olardı. Ağanın dédiyine göre bu it ço{ yaşsı cinsdendi. Onu Heşteri'den Deresi Abbasğulu Tan, Sertib Ağa üçn göndermişdi. Onun yeri ço{ isti olardı. Ziremide itin altına péyin tökülmüşdü ki, it yumşağ yerde yatsın. Ağa onu o ğeder séverdi ki! Mahmud'un öz ifadesi ile démiş olsağ: "Ağa bu iti öz atasından da ço{ séverdi". Onun otağı ise her gün temizlenmeli idi. İte ğulluğ étdikce gözelleşir ve ağanın daha artığ {oşuna gelirdi.

Alabaş ağanın sesini eşidib tenbel tenbel durub öz otağından heyete çı{dı. Ğabağ ayağlarını yere ğoyub sinisini aşığ eyerek gerneşdi ve ağanın yanına gelib ğuyruğunu bulamağa başladı. Lâkin hava soyuğ olduğundan o, yéne de içeri ğayıtdı. Héç ağa da razı olmazdı ki, Alabaş bu soyuğda zirzemiden çı{sın. Ona göre de o.

- Héyvan, gét yat! Déye rehmdillike söylendi.

Bu zaman Mahmud lap ğor{muşdu. O, pillekenlere yüyürdü. Ne étsin? Samavarı ne étsin? Mahmud onu eline götürdü. Bir pille aşığ éndi, samavarı zirzemide gizletmek üçün heyete énmek lazım gelirdi. Lâkin siz bilirsiniz ki, ağa ve it heyetdedirler. Otağda gizletmekden başğa bir çare yo{ idi. Ancağ yéne bilirsiniz ki, ağa otağa gelir...

Mahmud özünü lap itirdi. Lâkin ani bir fikirden sonra o, içeri girdi ve samavarı ta{çaya ğoydu. Samavarın ateş{anasından pillekene tökülen külü de temizleyib téz mangala tökdü ve héç bir mühüm hadise üz vérmeyibmiş kimi mangalın başında oturdu. Bu zaman ağa balaca otağa ğirmek isteyirdi. O, içeri ğirmeden evvel ğapıda durub göye ba{dı:

- Peh, balan ölmesin! Ğeribe ayazdır, dédi, şa{tadan ulduzların her biri öküüz yékeliyindedir.

Sonra o, Mahmud'u sesledi. Mahmud onu ğarşıladi. Ağa içeri ğirib otağı hovladığdan sonra:

- Otağ istidir maşallah, nefes bilinmir, dédi.

Mahmud dinmedi.

- Éledir, Éle déyil? Déye ağa sual vérdi. Mahmud yavaşcadan:

- Téryir, bir az soyuğdur, mangala dünenden beri kömür tökmemişem, dédi ve şaştadan bir birine deyen dişlerinin hareketini dayandıрмаğa çalışdı.

- Bir az, bir az!.. Utanmırsan héç? Sen nedir, şaştanı bildir?

O, bu sözleri deyerken öz otağına girdi. Ağa o geder yoğundu ki, az gála gapıdan kéçe bilmirdi. O çiyinine bir dene de uzun Torasan kürkü salmışdı. Ay bu kürk Mahmud'un olaydı! Bu kürkü Mahmud'a véseydiler, o gar üstünde yatıb yuçulamağdan béle görçmazdı.

Ağa bu géce, dünenden yarımçığ galmış be'zi işlerini görmek için buraya gelmişdi. O, bir az işledikten sonra Mahmud'un otağına gelib mangalın yanında deri üstünde oturdu. O, hele ayağ üste iken derini getirib buraya salmağı Mahmud'a emr étmişdi. Ağanın bu otağda oturması için bir ağ ve yumşaq göyun derisi var idi. O, her defe bu otağa girenden çıçana kimi bu derinin üstünde oturardı. Bu deri tekce ağaya meçsus idi.

Ağa mangala baçdı ve Mahmud'u éyli danladı:

- Yaşşı, dünén kömür tökende ne olar ki! Külü éşeleyersen, kömür puç olub gédir, mangalı eşelemezler.

- Düzgündür, ağa!

- Alabaş'ın otağına mangal göyubsan, ya yoç?

- Beli, göymuşam.

- Ne geder çeke göydun?

- Her günkü kimi, ağa!

- İndi ora istidir ya yoç?

- Beli, lap istidir, déye Mahmud inandırıcı bir sesle cavab vérdi.

- Alabaş'ın otağının istisi altdan buranı da gızdırar, déye ağa Mahmud'a baçdı ve sonra:

- Héç bilirsén Alabaş néce esl necabetli ve cins itdir? Dédi.

- Éledir ki, var, cins itdir...

- Ona yaşşı gulluğ éle, ha!

Ağanın évinde çüsüsi bir intizam var idi. O nöker ve külfete yaman démeli olanda, yaman déyer, dil tökmeli olanda da dil tökerdi. Ağa, Alabaş hağğındaki esaslı müzakireni çurtardığdan sonra bir az susdu. O, Mahmud'un kinaye ile dédiyi aşıırncı sözünü düşünmemişdi. "Esl necabetli itdir" sözünü Mahmud gesden démişdi. Ağalar ancağ ata babaları dövletli olan adamları esl necabetli adamlar hésab édidiler. İt hağğında esl necabet sözünü işletmek ağaların bu iftiçar hissini tehgir étse de, Mahmud'un bu sözüne o geder fikir vérmeydi.

Ağa diğğetle Mahmud'a baçırdı. Éle bil ki, me'sum ve küçük yaşlı Mahmud'un soyuğdan ağarmış üzü ve titremekte olan bedeni onu düşündürür ve onda ağalara meçsus bir rehmdillik yaradırdı. Ola bilsin ki, éle buna göre de ağa yéni bir söz démek hağğında fikirleşirdi. Bir az sonra ağa:

- Héç bir menden soruşursan ki, nécesen? Déye méhriban bir nezerle Mahmud'a baçdı. Mahmud "çecalet denizinde" gerğ oldu; çünkü ağa çeste olduğunu bildirdi ve Mahmud'un bu işle ne için marağlanmadığından nazarı olduğunu da söyledi. Ağa sözü davam étirdi:

- Oğul, nemekbeheram olma, men ki, elimden gelen yaşşığı héç bir Allah

bendesinden esirgemişim. Déyirem, {ub, Allah mene vérib, goy benim sâyemde bunlar da dolansın.

Sonra o danışığı ahengini deyişib yumşağcasına dédi:

- Amma sen öz ağanın ehvalını da soruşmursan?!

Beli, ağa düzgün fermaiş édirirdi. O, Mahmud'un ağası héساب olunurdu. Hele Mahmud'a ayda üç tümen de pul véirirdi. Üç tümen! Bu pulla ise ağa bir butulka şerab içib {oş da olabilerdi, lâkin o, Mahmud kimi Allah bendelerine rehmi édid déyir: "Tub, Allah mene vérib, goy benim sâyemde bunlar da dolansın!" Di gel, Mahmud'a! Héç olmazsa "öz ağasının ehvalını da soruşmur!". Allah ömür vérsin. Mahmud ağanın sayesinde héç olmazsa herden bir iylenmiş camış veya öküz de yéyirdi. Mahmud başını galdırıp:

- Allah'a şükür ki, ya{şı olubsunuz, men {este olduğunuzu héç bilmirdim, dédi.

Ağa susdu ve bir az sonra fit çalmağa başladı. Bu zaman Mahmud yéne de ağanın hağğında fikirleşirdi: Soyuğda işleyib éve gayıtdığdan sonra ağanın bu otağı (unutmamağ lazımdır ki, her şey kimi, bu otağda ağanın {usuli mülkiyyetinde idi) olmasaydı, bes göresen Mahmud ne éderdi? A{ı Tebriz'de ve esla héç bir yérde onu işleden olmazdı. Bes néce! İşleden olmazdı, yo{sa Mahmud'un ayağa işlemekden {oşu gelmir ki! Mahmud başğa bir mesele hağğında da düşünürdü: Eger ağalar esla olmasaydılar, onda nökerler olardı mı? Yeğini ki, "ağalığ" olmasa, "nökrlik" de olmaz, o zaman bu otağlar ağanın da olmazdı.

Bu oğlanın fikrine bir ba{! Ağa ço{ ya{şı déyir ki, Allah dağına ba{ar gar vérer, o lap düz déyir, beli, düz déyir; çünkü eger Mahmud ağa olsaydı ve bu ağa, ağa olmasaydı, Mahmud ona çörek vérmeydi. Ağanın Mahmud'a vérdiyi söyüşler evezinde ona bir gün ağlayardı ki, bir gün ağlayardı ki!..

Beli, ağalar her şeyi bilirmiş! Ağa, hetta Ğuran'dan da aye getirir ve déyir ki: "Allah istediği adamları eziz éder, istemediyi adamları zelil éder; istese adamlara mülk vérer, istemese onların mülkünü alar".

Ağanın cemiyetdeki sınıfı münasibetler hağğında felsefesinin esasını Se'di'nin:

"Gürbeyi miskin eger per daştı,
To {mi goncüşk ez cehan ber daştı"²⁶⁷.

şé'ri teşkil éderdi. Ağa déyirdi ki, Mahmud kimi miskin pişiklerin ğanadı olsaydı, serçelerin neslini dünyadan keser, dünyanı bir birine vurardılar.

Ne ya{şı ki, Mahmud kimi pişiklerin ğanadı yo{dur, yo{sa esl necabetli ağalar héç olmazsa Alabaş kimi esl necabetli itleri sa{lamağdan mehrum olardılar.

Mahmud bu kimi fikirlerinden birden ayıldı. onun gözleri ta{çaya tikildi. Ta{çaya! Ağa, yéne de danıştırdı, özü de lap mühüm bir mesele hağğında danıştırdı. Bu il kömürün baha olmasından! O, et içerisinde itmiş olan gözlerini

²⁶⁷ Eger miskin kedinin kanadı olsaydı, dünyada serçelerin neslini keserdi.

zillemişdi ki, Mahmud bu il kömürün baha olduğunu yaşı başa düşün ve anlasın ki, "bu il kömür bahadır". Kömürün beş kilosu üç tûmendir. Mahmud'un bir ayda aldığı maaş geder! Éle kömürün béle baha olmasına göredir ki, Mahmud'un otağında "maşallah, nefes bilinmir".

Mahmud ağanın sözlerini eşitmirdi. O, ağanın kömür hağğındaki neğmesi evezine, kömürün Mahmud hağğındaki neğmesini dinleyirdi. Kömürler taçada dile gelmişdi. Bir az keçmeden ağanın gözleri otağı dolanmağa başladı ve sonra taçaya tikilen gözlerinin sayı dörd oldu. İki adam ve dörd göz taçaya bağırdı. Ancağ bu gözlerin ikisinde gezeb, ikisinde ise dehşet var idi. Adamlar da o cür! Onlar taçaya bağırdılar, o taçaya bağırdılar ki, samavar oraya göyulmuşdu. Vay dedem, vay! Samavar iş açacağı. Samavar seslenir ve onun sesi gétdikce ucalarağ otağı bürüyürdü. Mahmud öskürdü. O özünü itirdi. Bir söz tapıb danışmağ isteyirdi. Lâkin göresen béle zamanlarda söz tapmağdan çetin bir şey varmı? Onun dili tutuldu. Éle bil ki, şahta bütün sözleri de dondurmuşdu. Lâkin samavar susmağ bilmeyib zümzûme éleyir ve vaçsız oruz kimi banlayırdı. Ağa büyük gövdesile ayağa galıdı. Taçaya yağınaşdı ve elini samavarın üstüne göydu. Samavar isti idi; Çünkü samavarda od vardı. Od da ki, kömürdendir, ye'ni o şeydendir ki, o bu il bahadır, beş kilosu üç tûmendir. Mahmud'un bir aylığ maaşı geder!

Ağa dönüb Mahmud'un üzüne bağıdı. Mahmud'un gözü ise ferşe zillendi. Hadise o geder mühüm ve ehemiyetli idi ki, ağa hele dinmir ve sanki béle bir veziiyete layığ olan hansı kelmelerle söze başlamağ hağğında fikirleşirdi. Bu müddet az olsa da Mahmud'un nezerinde uzun idi. O, hele bu az müddet içerisinde bir iki defe (ancağ yarımçığ) ağanın üzüne bağımış, sonra yéne de gözlerini ferşe zillemişdi; Ferşin anımlarına! Éle bil ki, Mahmud bu nağışları indice görürdü. Élebil ki, bu nağışlardan ayrılmığ istemirdi...

Ağa elinin zerbesi ile altdan Mahmud'un çensinden vurdu. Mahmud'un dişleri bir birine deydi.

İtin balası! Üzüme bağı, ferşde ne görübsen?!

Lâkin Mahmud onun gözünün içine bağı bilmirdi. Béle gezebli gözlere kim bağı bilerdi? Ağa hirsleni ite dönmüşdü. O, neril dedi:

- Üzüme ba-a-ağı!..

Mahmud onun üzüne bağıdı. Ağanın armuda benzer burnunun üstünde séyrek tükleri vardı. Bir, iki, üç... éyir, çoğdur. İndi ki, onu saymağ olmaz.

- Buna kim od salıb ve niye salıb? Déye ağa ganuni ve resmi bir sual vérdi.

Mahmud ağanın gözünün içine bağıdı, ancağ cavab vére bilmedi. O, bilirdi ki, ağa hirslendiği zaman özüne meşsus "esl necabetini" unudur, ona cavab véreme ağanı daha da gızırdırar. Ağa yéne de lap ucadan:

- Déyirem buna kim od salı-ı-b? Déye bağırdı.

Mahmud'un boğazının yolu tutuldu. Onsuz da cavab vérmeli bir şey yoğı idi. Samavara Mahmud'un od salması aydın bir mesele idi, lâkin ağa é'tiraf adığdan sonra ceza vermek isteyirdi. Mahmud sağı elini galırdı, ikinci barmağının ucu ile sağı gışının üstünü gışımağa başladı. Birden ağa uşağın sifetine éle bir sille vurdu ki, o yanı üste yére yığılıdı. Bununla yanaşı olarağ sanki

bütün otağı lerzeye getiren bir ses gûrladı:

- Mene cavab vé-é-ér!...

Mahmud durub divara dayandı, elini üzüne goydu. O indi gezeblenmişdi. Bir az evvel onun vücudunda hökm süren gor{ağlıg indi öz yerini hedsiz bir nifret ve gezebe vérmekde idi... O indi hêç şeyden gor{murdu. Bir söz déyib ağanın garşısında gışgırmağ üçün onun dodagları herakete geldi. Lâkin éle bil ki, sözler bu dodaglardan gaçıb onun heyecanla çırpınan üreyinde boğuldu. Hirsinden onun boğazı tutuldu. Mahmud balaca yumruğunu düyümleyerek ağaya ba{dı. Bu zaman ağa öz özüne gışgırdı:

- Men çapıldım a{ı, men talandım a{ı! Déyirem kişi, bu kömüre ne gelir, déme ki, ağa Mahmud géce olcağ samavara od salırmış!

Ağa yéne Mahmud'a:

- Dé görüm, niye samavara od salırsan? Dédi.

Mahmud birden:

- Çay içmek üçün! Déye keskin bir sesle dillendi.

Çay içmek üçün? Sen ne hağla çay içirsen?

- Bu hağğı men kimden almalyam? Déye Mahmud ağanın üzüne gabardı.

Éle bil ki, Mahmud bele bir çı{ış üçün ço{dan beri özünü hazırlamışdı.

Mahmud'un bu sualı sade ve bir uşag sualı idi, lâkin nedense, ağa susdu.

O, ellerini yanına salıb sakit durmuşdu. Sanki, o, bu suala cavab tapabilmirdi.

Mahmud yéne de danışmağ ve néce olursa olsun gét géde şö'lelenmekde olan acıgının odunu söndürmek isteyirdi. İndi déyesen daha gor{murdu.

Ağa téz özünü doğrultdu:

- Sen oğrusan, sen benim malımı oğurlayırsan.

Mahmud barmağlarının uclarını ovucunun içine sı{dı. O, sanki bu küçük yumruğu ile birden atılıb ağanı vurmağa hazırlaşırđı. O, bir az kenar çekilib gözlenilmeden:

- Men oğru déyilem, déye éle geti bir ahengle cavab verdi ki, indiyé geder bu uşagı öz elinde bir esir ve oyuncağ hêşab éden ağa teeccüblendi.

- Sen oğrusan, déye, gabağki veziiyeti gáytarmağ ve özünün azalmış üstünlüyünü yéniden berpa étmek üçün sün'i olarağ gışgırdı.

O, dodaglarını çéynedi, gezebli gözlerini Mahmud'a zilledi, lâkin indi Mahmud gor{ub başını aşığ salmağ evezine ağılamsına ağılamsına ağanın üzüne ba{ırdı. O, başğa bir adamla danışırđı kimi söze başladı:

- Özleri işlemez, yéyir içir, {alğı çapıb talayırlar, bize de oğru déyirler. Oğru sizsiniz, men oğru déyilem. Men işleyirem, seherden a{şama geder yol döyürem. Bir garın çöreyi de mene ço{ görürsünüz, oğrular, bîşerefler!

Mahmud'un sesi gét géde ucalırdı. Ağa şaşırđı kimi her iki elini yanına saldı. O, teeccüble Mahmud'a ba{ırdı. Ona ele gelirdi ki, Mahmud'un bu danışğları bu dövrün bütün ganunlarını pozur. O, birinci defe idi ki, béle sözleri éşidirdi. Bu sözlerin cavabını tapa bilmirdi. Birinci defe idi ki, bir uşag dile gelerek ona "oğru" déyirdi. Ancağ ağa özü ço{ ya{şı bilirdi ki, o oğru déyil. Oğru, ağanın öz {üsusi mülkü olan bir otağda, ağanın {üsusi malı olan samavara od salan Mahmud'dur, o oğrudur, onu bağışlamağ olmaz. Ağzından südiyi gelmesine ve "birce bélece" boyu olmasına ba{mayarağ, ağanı söyür. Acından

ölmesinden görür...

Ağa artıq susdu. Éle bil ki, o, Mahmud'un bu hareketinin "felsefi" me'nasını düşünür, özünün müdafie étdiyi "felsefesinin" heyetde düzgün olmasını ürekdən tesdiğ édir. Hele bu "miskin pişiyin" ğanadı yo { idi. Eger ğanadı olsaydı, onda Allah bilir ki, ağaya daha ne sözlər déyerdi!

Ağa daha héç bir söz démeden sakitce ve ağır addımlarla otağdan çıxıb içəri heyete gét. Mahmud samavarın suyunu boşaldıb yéne de ta { çaya göydu. İndi o tek ğalmışdı. Onun acıqlı gözleri samavara tikildi ve ondan ayrıldı. Éle bil ki, bütün acıqlı samavardan çıxmağ ve onu sındırmağ isteyirdi. Lâkin onu néce sındırmağ olar? Bu samavar onun déyildi, bu ağanın idi. Onun {üsü mali idi. {üsü mülkiyyet ise "mügeddesdir". Ona bu ölkede tecavüz étmek olmaz. Allah bu samavarı ağaya vérmışdi ki, éle Mahmud onu sındırsın? Mahmud bilmeli idi ki, "Allah istese adamlara mülk vérer, istemese onların mülkünü elindən alar...", istese bir samavar vérer, istemese...

Mahmud bunu bilmeli idi. O, bir defelik bilmeli idi ki, burada hetta bir néce stekân çayın üzerinde de {üsü mülkiyyet vardır. Bu çay "insan orğanzimine zərərli olsa da..." {üsü mülkiyyet sırasındadır, her adam onu içe bilmez. Bu, ğanundur, bunu nezere almayanları ğanun cezalandırır.

Mahmud yéne de acıqlı acıqlı samavara ba {dı, lâkin ba {dıqca daha artıq düşünürdü ki, bütün bu heyet ve otaqlar ağanın olduğu kimi, bu samavar da onundur.

Bu zaman ağa heyetden ğışğırdı:

- Buraya gel.

Mahmud bir az dayandı. Sonra yéne de samavara ba {dı. Uşağın sifeti ağarmışdı. Başının tükleri pırtlaşmış ve bedeni daha artıq soyumuşdu. O, papağını başına göydu. Dar ve gödek şalvarının ğırışıklarını düzeldib ayağgablarını géydi ve heyete éndi. Ağa évde fikirleşdikden sonra bayır heyete gelib Alabaş'ın otağını yo {layırdı, elini onun başına çekerek onun béline salınmış köhn me {mer çulunu da yo {ladı, sonra ondan bir az uzağda durmuş Mahmud'a ba {dı ve celd dönüb onun elinden yapışdı. Onu küçe ğapısına teref aparmağa başladı. Küçenin ğapısını açıb:

- Düz gét, yo {sa bu géce elimde ölersen, dédi ve Mahmud'u bayıra atdı.

Mahmud dönüb danışmağ isteyirdi ki, ğapı şiddetle üzüne çırpıldı. onun ceftesi salındı. ğapının dalından uzağlaşmağda olan ayağ sesleri éşidildi.

Küçe sakitlikdi. Ancağ Şapur {iyabanının uzağlarından fayton atlarının ayağ sesleri, bir de éléktirik meftillerine to {unub vıyıldayan ve öz soyuğ nefsi ile donmuş küçeleri dolaşan küleyn sesi éşidilirdi...

Mahmud haraya gédeceyini bilmeden ğapıdan uzağlaşdı...

TANIŞ OLUN²⁶⁸

I

268 Cenûbî Azərbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 440-450.

Héyder üçün herşey teze idi. Buraya gelib géden adamların hamısı e'yanlardandı. O, iki aya yaşın idi ki, burada yaşayırdı. Bütün ömründe ancağ iki ay şeherde, onu da béle bir yerde galmışdı. O, burada gálacağ, bu évde hem nökerlik édecek, hem ders oşuyacağ idi.

Héyder bu az müddet içerisinde {éyli deyişilmişdi. Tanım ona bir dest nisbeten yaşı paltar almışdı. Bu paltar évin o biri nökeri olan Eliğa ve Babanın paltarlarından giymetce ucuz olsa da, tikişi pis déyildi. Héyder özü de sağlam ve gözél endamlı bir oğlan olduğu için, bu paltar ona yaşı yaşıardı. Ağanın gızı E'zem Tanım da onu oşlayırdı. O, bir polkovnikin gadinı idi. Héyder'e başmağ ve börgü o almışdı. Héyder temiz ve yaraşılığlı bir oğlan olmuşdu. İndi onu kendliye oşatmağ olmazdı...

Bir ay bundan evvel burada teşkil tapan tenteneli bir gonağlığda Héyder bir gızla tanış olmuşdu. "Tanış olmuşdu" déyende bir az büyük düşer, düzü budur ki, hele Mülük Tanım Héyder'in kim olduğunu bilmirdi. Aşı onun alında yazmayıblar ki: "Bu nökerdir". Ne yaşı ki, yazmayıblar!..

Heyetde rengbereng lampalar yanırıdı. Kerdilerde olan güller gözél bir goşu ile heyeti doldurmuşdu. Ağaların ve şanımların {éyli hissesi gonağ otağında, be'zileri ise, heyetde idiler. Heyet çoş geniş idi. Gonağ otağından gelen şen sesler heyeti bürüyüdü. Gonağ otağı çoş marağlı idi.

Héyder bu otağı birce defe, onda da çoş öteri görmüşdüse de, yéne görmek arzusunda idi. Ona gonağ otağına gétmeye icaze vérmездiler. Nökerin nöker, ağanın ağa yéri vardı. O, ancağ bir defe tesadüfi olarağ oraya başmışdı. Divarlarda gözél ve rengâreng lampalar vardı. Bu lampaların altında müştelif tablolar vurulmuşdu. Büyük bir tabloda Meryem'in şekli görşenir, bir başgasında ise, İsa'nı dara çekmişdiler. Ağa Érmeni déyildi, Müselman idi. Hetta iyirmi il bundan evvel o, molla imiş. O, and içirdi ki, ömründe bir def de olsun malına haram gátmamışdır. Dédiyine göre, haram şey onlara dede babadan düşmezdi. Ne olsun ki! Bu tablolar entig olduğları için buraya vurulmuşdu. Lüt gadinların tabloları diğgeti dana artığ celb édirdi. Ağa bu tabloların hağğında hele bu gün öz gonağlarına bir çoş sözler démiş, nadir tablolar olduğlarını bildirmişdi. Gonağların çoşu tablolar hağğında ağanın bu gün tekrar étidiyi sözleri buraya gonağ geldikleri zaman bir néçe defe éşitmişdiler.

Héyder hovuzun başında durmuşdu. O, şerabın ve arağın gücüne, uğuna uğuna gülen ve gişşiran adamlara başırdı. Onlar bir birine garışıb içir, bâdeler galdırır, Farsca danışır, avazla oşuyur ve müştelif oyunlar oynayırdılar. Letifeler déyir, gülüşürdüler...

Héyder ömründe ilk defe béyle bir hengâme görürdü.

Héyder'e başan yoş idi. Bu geder şenlikden bir zerre de olsun ona pay düşmürdü. Her ne cür olsa anasının méhriban gucağından ayrılmış ve kendde nisbeten serbest yaşamış Héyder üçün béle bir teklik çetin idi. O, on beş il, ye'ni doğulduğu gündən indiyé geder kendde yaşamışdı. Ne béle gonağlığlar, ne bele oş beş insanlar görmüş, ne de onlara hesret çekmişdi. Onun gulağları ilk defe idi ki, béle şen gülüşmeler éşidirdi.

Héyder élece durmuşdu. Mülük otağdan heyete geldi. Pillekânlardan énib bir az o yan bu yana boylandığdan sonra gelib hovuzun başında durdu. Burada

Héyder'den başğa héç kes yo{du. Hovuzda rengbereng balıglar üzürdü. O, bunlara ba{ır, lezzet alırdı. O, hetta elini de suya uzatdı ki, onlardan tutsun, lâkin bu mümkün olmadı. O, başını galdırıp Héyder'e ba{dı. Héyder de ona ba{ırdı. O, emrine müntezir kimi durmuş Héyder'e: "Ağa!" déye Farsca onunla söhbete başladı. "Ağa!.." Héyder'e ağa démek?!.. Bu her halda Héyder'e {oş gelirdi. Burada a{ı medeni ağalar ve {anımlar tanımadıgları adamlarla danışanda, onlara "ağa" déyirler. Be'zen dilençilere de "ağa" déyenler olur. Lâkin ağa o adamdır ki, onun gonağ otağı olsun ve tekce bu otağda olan şeylerin ve mebellerin giymeti, Héyder'in ve onunla birlikde kendde yaşayan kendlilerin bütün "emlakına" beraber olsun. Ağa buna déyerler!

Ağa! Özü de lap könlün seven ağa.

Héyder kendde farsca o{umuşdu. O, ya{şı danışa bilmese de, Mülük'un dédiklerini anlayırdı. Mülük Héyder'le yaşid olardı. Garaşın uzunsov sifeti, gara, cazibeli gözleri vardı, gıvrım gıvrım saçları küreyine tökülmüşdü. Eynindeki gırmızı güllü nazik ipek don dizlerinden de yu{arı idi. Le'net şeytana! Birinci defe idi ki, Héyder béle bir gızla, özü de méhriban bir {anımla, nökere ağa déyen insanperver bir gızla danışardı.

- Bu balıglardan tutub mene verebilersiz mi? Déye o, Farsca Héyder'e sual vérdi.

Héyder udğundu ve gücle:

- Ne? Déye, utandığ bir sesle dinlendi.

O, {üsusi bir eda ile:

- Tahiş édirem, cani men! He, tutursunuz? Déye füsunkârlıgla Héyder'in üzüne ba{dı. Bu ba{ış da ona derin bir te'sir bura{dı. Héyder'in indi balıgları tutabilmekden başğa héç bir arzusu yo{ idi. Mülük ayağa durdu. Onun elinden yapışdı, çekdi, özü ile hovuzun başında oturtdu. Balıglar üye gal{ır ve yéne de suyun dibine gédirdiler. Onları tutmağ olmazdı. Mülük bu balıglar hağında uzun uzadı danışdı. Bir néce defe sol eli ile Héyder'in elinden tutub hovuzda eyildi ve sağ eli ile balıgları tutmağa çalışdı. Sonra durub yéne de Héyder'e ba{dı. Onun elinden tutub hovuzdan uzağlaşdı. Onlar hovuzdan o yanda olan ve her iki teref badam ve alça ağaçları ekilmiş küçük {iyabana geldiler. Mülük orada dayandı. Héyder'in ellerinden tutdu. Onun gözlerine ba{dı. Sonra ağaçların arasında ekilmiş olan gülleri süzdü ve Héyder'den ayrılıb bu güllerden dermeye başladı. Bir deste gül düzeltdi. İyledi ve onlardan birini ayırıp Héyder'in ya{asına sandı:

- Bilirsiniz day? Gırmızı gül mehebbet remzidir... Dédi ve cazibeli gözleri ile Héyder'i süzdü, sonra birden sür'etli addımlarla otağa teref geçdi. Gonağ otağından içeri girerken, dönüb garanlıgda ağaçların altında duran Héyder'e ba{dı.

Héyder birinci defe olaraq, "gırmızı gülün mehebbet remzi" olduğunu düşünür ve çırpıman üreyini sakitleşdirmeye çalışırdı...

O géceden sonra Héyder o gızı daha unuda bilmirdi. O, güzel olmağdan elave necib ve méhriban bir gız idi. Héyder'i ağa déye çağırışdı. Onunla éle

danışmışdı ki, déyesen bunlar dede babadan beraber hüğüglü adamlar imişler...

Héyder yéne de onu görmek arzusunda idi. Onun kim olduğunu héç kesden soruşa bilmemişdi. Bu sual geribe sual olardı. Héyder paltarlarını temizlemiş ve éle bil ki, {éyli gözelleşmişdi. O, teessüflenerek déyirdi: “Birce başımın tükleri de uzun olsaydı!”... Héyf ki, o, başını gır{dırmalı olmuşdu. Ağa ona saçlarını uzatmağa icaze vérmirdi. A{ı onun oğlanlarının da, nökerlerinin de saçları uzun olsa, onların arasında daha ne ferğ ola biler? Ağalar hetta béle işlere de diğget yétirirler...

Yéne de tenteneli gonağlıg olacağı idi. İki gün idi ki, Héyder de o biri nökerlerle beraber bazardan şey alıb daşımağdan cana gelmişdi...

Ağa öz oğlu Erdeşir’i çağırıp dédi:

- Héyder’le gédersen, Serheng’in bacısı İsmet Țanımgile. Déyersen ki, gonağlıgımızdır, sabah bize teşrif getirsinler.

Déyesen işler düzelecekti, Héyder fikirleşde:

“Sabah yéne de hovuzun başında duracağam. Belke o gız da gonağların içinde oldu”. Bu defe Héyder özü gırmızı güllerden derib o gıza vérecekti idi. “Bilirsiniz day? Gırmızı gül...”...

Héyder Erdeşir’le birlikte évden çı{dı. İsmet Țanınım’ın évi “Daşkesenler” küçesinden de o teref de idi. Her ikisi yol gédirdiler. Héyder fikirleşirdi: Erdeşir ancağ géydiyi libaslarla ondan ferğlenirdi. Elbette, her yerde onu Héyder’den artıg beyenecekdiler. O, erbab oğludur. Özü de éle erbab sayılır... Ancağ o gız?! Onu bu biri insanlara gırışdıрмаğ olmaz. O ancağ Héyder’i sévecektir. Be’zi insanlar ürekerinin gulu olurlar. Hem Héyder, hem de o gız necib duyğularla dolu bir üreyin hakimiyeti altında yaşayırlar. O, ağaya nökere ba{mayarağ Héyder’i sévecektir. Bir de o gız Héyder’i ne tanıyır ki! Héyder’in alında yazmamışdı ki: “Bu nökerdir”...

A{ırda onlar bir gıpının gırışında dayandılar. Gıpını döydüler. Nöker gıpını açdı. Erdeşir’in adını soruşdu, içeri gayıtdı. Sonra gelib onları hörmetli gırıladı. Her ikisi içeri girdi. Pillekânlardan yu{arı çı{dılar. Birden biri Héyder’in gözü Mülük’e sataşdı. Diğgetle ba{dı, Beli, özüdür ki, var. Namaz gılma, oruc tutma, işin béle rast gelsin! Démek onlar Mülük’un anasını ve özünü gonağ çağırmağa gelmişdiler. Héyder’in rengi gızardı. Göresen bu gız o gécenı unutmamış ki? Kaş unutmuyadı! Özü de yadında sa{layadı ki, Héyder’e: “Gırmızı gül mehebbet remzidir” demişdi. Yo{, bu sözü unutmağ olmaz.

İsmet Țanınım Erdeşir’le görüşdü. Héyder’in elini de mehebbetle sı{dı. Mülük Erdeşir’le el vérmenden, Héyder’in elini sı{mışdı. Özü de éle bil ki, var gücü ile sı{mışdı...

Héyder ne édeceyini bilmirdi. O, bilmirdi ki, o da Erdeşir kimi sendelin üstünde otursun veya ferşin üzerinde diz çöksün. A{ı o, bu mühüm meseleni bir néçe saniyenin içinde néçe hell étsin? Évde ağa, sendel üstünde oturmağı ona gadağan étmişdi: “Oğul, sen bu şehir adamları kimi özünden çı{ma, héç va{t! A{urunı ya{şı tanı! Nöker ağanın ve ya {anınımın yanında sendel üste oturmaz. Ayağ üste durar. İcaze vérseler, ferş üstünde oturur”. Ağa tapşırılmışdı ki, o, bu sözleri héç va{t unutmasın, hemişe ferş üzerinde deve kimi diz çöksün. O ferşler ki, Héyder’in babası da görmeyibdir... “İcaze vérseler!” burada ona kim icaze

vérecek idi. Burada, Mülük'un yanında!... “ Aşurunu tanı!” Onun aşuru İsmet Tanımgil'in evinde, Mülük olduğu bir yerde hansı terefde idi?!

Héyder fikirleşirdi...

Héyder'in gicellenib ayağ üsté durduğunu gören Mülük onun elinden tutdu.

- Béşyid, béféméid! dédi. Onun gözlerinden hedsiz bir mehebbet saçılırdı. Ne de méhriban gızdır. Héyder bütün varlığı ile onu sévirdi. O, sendel üstünde oturdu ve altdan altdan Erdeşir'e bağıdı. O, ürekden Allah'a yalvarırdı:

“Erdeşir, ağaya şeber vérmeyeydi barı!” Ancağ Erdeşir dinmedi. O, Héyder hağğında héç bir kese héç bir söz démeden, İsmet Tanım'la danışırdı. Erdeşir yağı oğlandır. Tayı tapılmaz. Adam béle oğlana canını gurban élese de, azdır!..

Onlar Erdeşir'le Héyder arasında héç bir ferğ goymurdular. Déyesen héç Mülük Serheng Hesen Tanım'ın bacısı gızı déyilmiş, ayağı çarıklı bir kendli gızı imiş! Ona, bu gün gırmızı gül donlu déyil, ağ ve nazik bir ipek don géydirmişdiler ki, bu, onu daha da gözelleşdirirdi.

Mülük Héyder'in gabağında billur gabda olan gilenmiş narları ona teref étdi. Héyder'in rengi gızardı. Utandığında gözleri de sulandı. Gümüş çay gaşığını götürdü ve nar danelerini yémeye başladı. “Göresen béle yéyirler?” O, Erdeşir'e bağıdı. Erdeşir de o cür yéyirdi. “Démeli béle yéyirmişler!”

Onlar danışırdılar. Mülük ise anasından utanmadan, Héyder'le danışırdı. Bütün danışığlarında ise “sen” evezine “siz” déyirdi. O, Héyder'in lap yağınlığında oturmuşdu. Ona éle mehebbetle bağırdı ki, Héyder'i sévdiyine héç bir şübhe étmek olmazdı. Bu hareket Erdeşir'i narahat étmışdi. İndi o, acıqlı bağışları ile altdan altdan Héyder'e bağıır, lâkin héç bir söz déye bilmirdi. Sanki Mülük'un Héyder'e bu géder méhribanlığla yanaşmasına hesed aparırdı...

Söhbetin lap şirin yérinde gapı döyüldü. Bir az sonra İsmet Tanım'ın gızı Melektac Tanım içeri girdi. İsmet Tanım'dan başğa otağdakılar hamısı ayağa galıldılar. O, uca boylu ince bir gızdı.

Melektac Erdeşir'le görüdü. Sonra cazibeli bağışları ile Héyder'i süzdü ve elini ona teref uzadarken Erdeşir'e dédi:

- Yeğın ki, ağa da sizin gohum...

Erdeşir onun sözü gurtarmadan cavab vérdi:

- Tanış olun, bizim nökerimizdir.

Melektac'ın üzündeki ifade deyişildi. Gülümser sifetinde anlaşılmaz bir ifade göze çarpdı. Héyder'e uzatdığı eline téz aşığı saldı. O, Erdeşir'in yanında oturdu. Bayağdan öz cazibeli bağışları ve nevazişkâr danışıqları ile Héyder'e oşayan Mülük da indî çekilib uzağda oturmuşdu. Éle bu tézlikde! Héyder özünü lap itirdi. “Tanış olun, bizim nökerimizdir!”. Ağı, Erdeşir bu sözü démeseydi ne olardı? Bu vağıta géder Héyder özünü başğa bir álemde hiss étmışdi. Lâkin indî o, nöker idi. Sanki her terefden, hetta cansız şeyler de dile gelmişdiler: “Bu nökerdir!”

Démek insanlar “ağalara” ve “nökerlere” ayrıldığında, onlara olan münasibetler de téz deyişirlermiş! İndi artığ héç kes Héyder'e gülümsemirdi. Mülük'ün gara sürmeli gözleri ise, bir defe de olsun Héyder'i süzmüdü. Her şey,

hetta "mehebbet remzi" de unudulmuşdu.

"Tanış olun!" Teyir, o, tanış olmur. O, isteyir ki, onu tanımasınlar. Ona da insan kimi yanaşsınlar. "Bizim nökerimizdir!" Héyder and içirdi ki, héç bir kese nöker olmasın. Ancağ indî yo{, o va{t ki, başğa yérde çörek tapa biler... İndî nöker olsa da, dözecek ve ders o{uyacağdı. Sonra belke de nökerlikden gurtaracağdı.

O, düşünürdü... A{ı bu ölkenin her yérinde insanlar iki hisseye ayrılırlar: "nöker" ve "ağa" vesselam!

Hele heyat méydanına gor{oğ addımlarla atılan bu genc, bu nöker ve kendli indiden béle tehgir olunurdu. Onun garşısındaki yol ise garanlıg idi. Onda héç bir ışığ ve ümid göze çarpmırdı. Bu ölkenin etrafına set çekmiş ve onun {arici âlemle elâgesini kesmişdiler. Burada birce alem var idi: Ağalıg ve nökerlik âlemi!

A{ırda onlar vidalaşdılar. Heyetde seki ile kéçerken, Erdeşir kerdinin ğırağında ekilmiş rengbereng güllere ba{dı. Bunu gören Müluk téz gerdiye doğru gédib, bir deste ğırmızı güllerden derib Erdeşir'e vérdi. Sonra gözlerini Erdeşir'in gözlerine zilledi. Onun dodağlarında séhrli bir tebessüm görsendi. O, sanki déyirdi:

"Bilirsiniz day? Ğırmızı gül mehebbet remzidir".

Onlar heyetden çı{dığları zaman buraya gelerken Héyder'e el véren adamlar héç onun üzüne de ba{madılar. Héyder küçede Erdeşir'in dalınca yol gedirdi. Éle bil ki, her terefdén ona bağırrırdılar:

"Tanış olun, bizim nökerimizdir!"

II

Hadiseler {ususile bizim zamanemizde ço{ téz téz deyişir. İndî Héyder'in iyirmi bés yaşı var idi. O, her bir cehtden on bés yaşından olduğundan fergli idi. O, heyatın mü{telif hallarını görmüş, bir ço{ yerlerde fehlelik étmiş ve berke boşa düşmüşdü... İndî o, démokrat firğesinin üzvü idi. Azerbaycan {algı öz milli hökümetini ğurmuş ve öz müğedderatını eline almışdı. Héyder'in de firgede mühüm mes'ul işi vardır.

Kim bilirdi ki, müharibe olacağ, {ilaskâr Sovét Ordusu Azerbaycan'a ve İran'a gelecek, {algın gözünün ğabağına çekilmiş perdeler götürülecek ve az bir müddet içerisinde zéhinlerde, heyatda ve siyasetde bu ğeder deyişiklikler emele gelecekdir! Her nese, tari{ ireliye doğru hareket édirmiş!..

Artıg Héyder azad yaşayırdı. O, firgenin é'timadını layiğince ğazanmışdı...

Héyder'in olduğı kendin torpağlarını da müsadire étmek ve kendlilere paylamağ üçün ğerar ğebul olunmuşdu. Erbab dörd il bundan evvel Héyder'in ata anasını kendden çı{armışdısa da, indî onlar yéne de öz doğma yurdlarında yaşayırdılar...

Talg düşmenlerinden bir ço{u Téhran'a ğaçmışdı. Bunların içerisinde olan maliklerin torpağları kendlilere bölünmüş ve bölünmekte idi. Son aylarda be'zileri öz cildlerini deyişib Azerbaycan'a ğayıdır, burada müsadire édilmiş yerlerini almağa çalışırdılar. Onlar tamamilé démokrat olduğlarına and içir, mü{telif hilelere el atmağa başlarırdılar. Erdeşir de onlardan biri idi. O, evvelce Téhran'a ğaçmış ve bir müddet orada ğaldığdan sonra Azerbaycan'a gelmişdi.

Onun atası iki il evvel öldüyüne göre indi o, erbab idi. O, Müluk Tanım'la évlenmişdi. Tebriz'e gayıttığdan sonra Héyder'le görüşmek gerarın geldi. "Gédim, her ne cür olsa a{ı o, bizim çöreyimizi yéyibdir" déye, düşünürdü. Torpağdan el çekmek olmaz. O, her yére baş vuracağ, torpağlarını gaytarmağa çalışacağ, hetta firgeye üzv olmağa da se'y édecek idi. O, Héyder'in firgede hörmete malik olduğunu, mes'ul iş sahibi olduğunu bilirdi. O, {éyli götür goy étdikden sonra öz {anımı Müluk'la birlikde Héyder'i görmeye gétđi. Firge komitesine gelib Héyder'in otağını {eber aldı. Erdeşir, Héyder'in otağına geldiği zaman Héyder otağda déyildi. Onun yoldaşlarından bir néçesi otağda oturub söhbet édirdiler. Erdeşir onlara özünü Héyder'in yoldaşlarından biri olduğunu söyledi, özü ve {anımı onlarla tanış oldu. "Tanış oldu" déyende, bir az büyük düşer. Düzü budur ki, hele Héyder'in yoldaşları Erdeşir'in kim olduğunu bilmirdiler. A{ı onun alnında yazmayıblar ki: "Bu, erbabdır"; ne ya{şı ki, yazmayıblar! Erdeşir ço{ éhtiyatlı bir halda oturmuşdu. Özünün erbablığına aid bir kelme de olsun ağzında söz gaçırmamağ üçün, bütün diđđetini danışığına toplamışdı. A{ı Azerbaycan'da indi erbabın da, démokratın da, {alg düşmenlerinin de, herenin öz yéri var idi.

Héyder yoldaşları Erdeşir'e de "yoldaş" déyirdiler. "Yoldaş!" Erdeşir'e "Yoldaş" demek! Bu, her halda Erdeşir'e {oş gédirdi. Lâkin yoldaş o adamdır ki, {alg düşmeni olmasın, kendlileri istismar étmesin... Buna déyirler yoldaş, özü de könlüm séven yoldaş, özü de könlüm séven yoldaş!

Hele Héyder gelmemişdi. Héyder'in yoldaşları Erdeşir ve Müluk'ümle ço{ semimi ve mehebbetle danışırđılar. Çünkü onu Héyder'in lap ya{ın yoldaşlarından bilirdiler.

Héyder gelib Müluk'u ve Erdeşir'i öz otağında gördü. Erdeşir ayağa galđdı. Gollarını Héyder'in boynuna doladı. Onun üzünden öptü. Héyder de onun ehvalını soruşdu. O, éle bil ki, her bir şeyi unutmuşdu. Erdeşir ürekden Allah'a yalvarırdı: "Héyder öz yoldaşlarına bir söz démeyeydi barı!" Héyder hele dinmirdi. "Héyder ya{şı oğlandır, tayı tapılmaz. Adam béle oğlana canını gurban élese de, azdır!.."

Héyder'in yoldaşları Erdeşir'in onunla béle semimi görüşdüýünü görenden sonra ona étdikleri hörmete göre, özlerinden razı galdılar. Erdeşir "işini gurtardı". O, ço{dan beri bu polu oynamağ üçün hazırlığ aparmışdı. Onun gözlerinde ancağ Héyder'in hiss édebileceyi bir ifade vardı.

Héyder'in yoldaşlarından biri mehebbetli ba{ışlarıyla Erdeşir'i süzdü ve Héyder'e müraciet éderék dédi:

- Yeğin ki, yoldaş da sizin gohum...

Héyder onun sözü gurtarmadan cavab verdi:

- Tanış olun, bizim erbabımızdır!

Héyder'in yoldaşlarının üzerindeki ifade deyişildi. Gözlerinde ve ba{ışlarında başđa bir ifade yarandı.

Erdeşir'in rengi saraldı, özünü itirdi. O, hele de oturmamışdı. Belke de Héyder'den icaze almağ isteyir, sendel úste veya deve kimi diz çöküb ferşin üzerinde oturmağ hađđında fikirleşirdi?!

O, fikirleşirdi. A{ı bu bir néçe saniyenin içinde o, bu mühüm meseleni néce hell etsin?!

Héyder'in yoldaşları bir birleri ile danıştırdılar. Ço{ da ciddi danıştırdılar. Bir nefer de olsun Erdeşir'e ba{mırdı ve onunla marağlanmırdı. Onların garşısında duran erbab {alg düşmeni idi.

Erdeşir gözlerini Héyder'in mizinin üstündeki ruznamelere dikmişti. Héyder gesden yoldaşları ile danıştırdı. Sonra o, é'tinasızlığla Erdeşir'e yol gösterdi. Erdeşir oturdu.

- Sizin kendinizde böyük bir mekteb binası tikmeye başlamışlar, déye Héyder, Erdeşir'e gülümsedi.

Erdeşir başını yu{arı galdırdı. Onun ağzı éle gurumuşdu ki, danışmağla imkân tapmadı. O, geldiğine péşiman olmuşdu. Héyder onu tanış élemeseydi, yer göye govuşmazdı ki! A{ı onun başı üstüne yazıb vurmamışdı ki: "Bu erbabdır".. "Tanış olun!" Zor ki déyil, o tanış olmur. O isteyir ki, onu tanımasınlar...

Erdeşir düşünürdü. Onun maskası yırtılmışdı. Özü de lap pis ve lazım olmayan bir va{tda! O, düşünürdü ki, insanlar iki hisseye ayrılırlar: "ağa" ve "nöker" indi yo{ idi. İndi hamının azad yaşaması meselesi zéhinlerde hökm sürürdü. Erdeşir fikre dalmışdı. Démek insanlar iki hisseye bölündükde, onlara olan münasibetler de téz deyişilirmiş. Ağanın ağa ve nökerin nöker yéri var imiş!..

Erdeşir'e é'tina étmeyen ve ancağ Héyder'le danışan yoldaşları gétmeye hazırlaşdılar. Müluk da ayağa gal{dı. Héyder é'tinasızlığla onu süzdü. Sonra mizin üstüne goyulmuş gırmızı güllere ba{dı. Bu güller büllur bir güldanda goyulmuşdu ve otağa gözel bir go{u saçtırdı. Héyder onlardan bir neçesini götürüb Müluk'a uzadarag:

- Bilirsiz day? Gırmızı gül... dédi ve sözünü gurtarmadan me'nalı ba{ışlarla bu işe héyret éden Müluk'a ba{dı. Erdeşir'le Müluk gétdiler ve gétdikle zaman heç bir kesle el vérmeye cesaret étmədiler. Erdeşir sür'etli addımlarla küçede géderken éle bil ki, her terefdən ona bağırtırdılar:

"Tanış olun, bizim erbabımızdır!".

Dekabr, 1949

PROF. DR. MAHMUT TAKÎ ZEHTABÎ²⁶⁹
(1923 - 1998)

Mahmut Takî Zehtabî'nin "İran Türkleri'nin Eski Tarihi" adlı eserinden Birkaç Paragraf:²⁷⁰

"Hörmetli Oğullar! Elinizde olan "İran Türkleri'nin Eski Tarihi" (İslâm'a Gider) kitabı, esas itibarı ile vatanımız İran'ın milattan 4500 il gabağdan İskender'in hücumuna gederki, dövrünün tarihini ehata edir. İndiye geder vatanımızın bu dövrü tarihinin bir çoğ meselelerinden, bütün dünya tarihçilerinin eksine olarak, bezi müteessib tarihçiler ya eslen danışmamış, ya da heğigetleri tam eksine göstermiş ve vatanımızın tarihini Heçamenişler'le başlanan göstermişler.

Halbuki, bugün tarih ilmi kat'i olarak gösterir ki, Hind-Avrupa dilli Parslar'ın on gebilesi ilk def'e milattan 900 il evvel şerğ terefinden İran felatına gelmiş ve İlâm şehzadelerinin hakimiyeti altında olmuş çağdaş Fars ve Kirman eyaletlerinde, İlâm Hükümeti'nin icazesıyla, yurd salıb, yaşamışlar. Onlardan tekriben 3500 il evvelden Türkler İran erazilerinde medeniyetler ve Hükümetler yaratmışlar.

Bu kitabda İran Türkleri'nin eski tarihi iki dövürde araşdırılır.

1. Hind-Avrupa dilli ellerin milattan 900 il evvel İran'a gelmesine gederki tekriben 3500 illik tarihi.

2. Milattan 900 il evvelden İskender'in hücumuna gederki dövürde vatanımızın iltisâki²⁷¹ dilli şalgıların tarihi, heyatı ve medeniyeti.

1. Pars gebilelerinin gelmesine geder bugünkü Erag ve İran'ın bütün gerbi, merkezi ve Çezer'in cenûbu, şimali ve cenûbi Azerbaycan'da, tarihi gösterdigine esasen, beşeriyetin ilk mütereği ve parlak medeniyeti yaranmıştır. Bu medeniyeti yaranlar Erag'da Sümérler, İran'ın Gerbi, merkezi, bütün Azerbaycan ve Çezer'in cenubunda Arattalar, İlâmlar, Kâsesiler, Hurriler, Guttiler, Lullubiler, Gilzanlar, Emredler, Kâspiler, Mannalar, Urartular olmuşlar. Eski tarih müteessisleri gedim tarihler ve ilmi gazıntılardan elde edilmiş fakt ve senedlere esasen gösterirler ki, bütün bu şalgı ve eller iltisâki dilli olmuş, özleri de Orta Asya'dan esasen Çezer'in şimali, Derbend ve "Daryal" keçidi ile, Azerbaycan, Zağros Dağları , çağdaş Türkiye'nin şerğ erazilerinden kéçib, be'zi el ve obaları bu yerlerde galıb yerli iltisâki dilli ehaliye garişmiş ve esas kütleleri Erag, Çuzistan ve Loristan yerlerinde yurd salıb, beşeriyetin ilk medeniyetini yaratmışlar. Bu iltisâki dilli ellerin bu yerlerde gırdıgı

²⁶⁹ Prof. Dr. Mahmut Takî Zehtabî'nin hayatı için "I. Bölüm, Şairler ve Şiirleri" kısmına bakınız.

²⁷⁰ Mahmut Takî Zehtabî, İran Türklerinin Eski Tarihi 1, Tebriz-1378 (1999), c.1, s. 1-3.

²⁷¹ İltisâki: Bitişken.

medeniyyetler, tekriben min il sonra çağdaş Erebistan'ın ğerb ve cenubğerb yérlerinde yaşamış Sami éllerini de celbetmiştir. Samiler tari{ boyu Erag erazilerinden şerg tereflerine ireliye bilmemişler.

Demek bugünkü Erag, İran'ın ğerbi, merkezi, Zağros Dağları ve bütün Azerbaycan miladdan 4500 il evvelden dilleri mü{telif lehçelerde iltisâkî olmuş (bugünkü Türk dilinin babası) ğebileler, éller ve {alğların veteni olmuş ve tekriben min il sonra Samiler de bu medeniyyete ğoşulub, birğe ya{ın şerg medeniyyetini yaratmışlar. Ye'ni miladdan 900 il evvel, Parslar'ın gelmesine ğeder, ya{ın şergde iltisâkî dilli ve Sami élleri yaşamış, yaranmış medeniyyet onların mehsulu olmuş ve Hind-Avropayî {alğlardan bu yérlerde olmamışlar.

Kitabda Parslar'ın gelmesine ğederki dövürde ya{ın şergde yaşayıb medeniyyet ğurmuş iltisâkî dilli ve Sami dilli {alğlardan yığcam me'lumat vérilir ve iltisâkî dillerin ğiraméri bugünkü Türk dilleriyle müğayise edilir. Amma çağdaş İran'ın ğerbi, merkezi ve Azerbaycan torpağlarında yaşamış insanlardan, medeniyyet ğurmuş Arâta-Eretteler, Lullubiler, Guttîler, Kâsesiler, Hurrîler, Mannalar'dan {usûsî fesillerde behs olunur, medeniyyetleri araşdırılır ve {usûsiyle Sami {alğlarından olmuş Asûrîler'in cenûbî Azerbaycan devleti ve {alğları eléyhine teğriben 700 il müddetinde olmuş hücûmları ve {elğimizin müğavemetinden, Asurî menbeleri esasında, ğeniş danışılır.

2. Miladdan 900 il evvel "Pâsârgâd" ğebilesinin rehberliği altında olmuş on Pars ğebilesi şergden İran felâtına gelmiştir. Onlardan oturak heyât keçiren üçü, o cümleden "Pâsârgâd" ğebilesi Fars eyaleti ve obiri yéddi ğebile Kirman'da yérleşmiştir. Bu on Hind-Avrupa dilli él, Firdovsî'nin Şahnâme'de gösterdiği kimi İran felâtına geldikde, tam iptidâi heyat keçirmiş ve sakin oldukları İran yérlerinde yüksek medeniyyete malik olmuş yérleri iltisâkî dilli {alğların: İlâmlar, Kâsesiler, Ellipîlerin neçe esr rehberliği altında yaşayarağ, onlardan medeniyyet, ğabağcıl heyât ve yaşayış, elifba, yazı ve saire öyrenmişler. Parsların İran'a gelmesinden ta Miladdan ğabağ 550 il'e ğeder, yani He{amenişler'in iş başına gelmesine ğeder, Manna hükûmeti devam édib, Asûrîler'in müğabilinde müğavemet göstermiştir. Milddan ğabağ 673-ncü ilde Med ğiyamı ile Med İmparatorluğu yaranmış ve Manna Hükûmeti ona ğovuşmuştur.

Kitabın bu bölümünde Oğuzların-Sakaların Azerbaycan'a ilk defe gelmesi hükümet ğurması ve Med şahı büyük Kiyâksarın Asuri militarizmine son ğolararağ ya{ın şerg {alğlarını Asuri zulmünden {elâs édib, onların terağği ve inkişaf yollarını hamarlaması lâzımınca açıklanıb şerh edilir.

Kitabın sonraki bölümü, Med şahı Astiyak zamanında, Med orduları başçısı Harapak'in {eyaneti neticesinde Med İmparatorluğu'nun sükûtu ve He{ameniş sülâlesinin iş başına gelmesi ve Kûruş'un Tomrus {anımla döyüşüb ölmesi açıklanır.

Kitabın sonraki növbeti faslı Med ğehremanlarının He{amenişlerin milli zülmüne ğarşı ğanlı ğiyamlarına hesr olmuşdur ve daha sonra İskender'in İran'a hücumu ve onun illet ve sebepleri açıklanmıştır.

Kitabın son bölümünde Manna-Med medeniyyeti, dili, folkloru, edebiyatı, Zerdüşti dini, Avesta kitabı, Növrüz Nayramı, onun kökleri ve merasimleri, habéle miladdan dörd min il evvelden İskender zamanına ğeder

hetta He{amenişler dövründe bile, bugünkü İran'ın teğriben her yerinde ve mü{telif dilli milletleri da{linde İlâm dilinin umumî, resmî devlet dili olması, kütleler da{ilinde işlenmesi ve İlâm medeniyetinin vahid hüner ve medeniyet atmosferinin merkezinde dayanması izah olunur.

Burda İran Türkleri'nin eski tari{inin birinci ğismeti başa çatır ve ikinci bölümü "eskiden İslâm'a geçer"ki dövrü sonra ayrıca basılacaktır."

ĞOY OLSUN ON²⁷² (Hékâye)

...
Taze iş yerime gelen günden işdaşlarımın herbiri mene bir bağı kitab kimi idi. Heyatımda onlarla ilk defe rastlaşırdım. Buna göre de onların danışıqları ve hareketlerine diğget edib, kimliklerini bilmek isteyirdim. Az danışib, ço{ dinleyirdim. O{umuşlar ve rövşen fikirleri hele hele tanımağ mümkün degildir. Bu iş için zaman, işdaşlığ ve cür be cür heyat şerieti lâzımdır. Çünkü üreklerindeki uzun müddet örtülü sa{lamağı bacarırlar. Amma onların eksine, zehmetkêşler, az o{umuşlar ve bısavdaların ço{unu, sözleri ve hareketlerinden, tanımak bir o{ geçer de vakt ve zehmet istemir.

İlk günden teze iş yerimin üç nefer ğulluğçusu diğgetimi celb étdiler. Onların biri yaşa dolmuş, iki neferi ise nisbeten cevan idiler. Lap ilk günlerden, sözleri danışıqlarından, onların haysiyyetleri ve iç üzlerini başa düşmekte çetinlik çekmedim. Cızmağara yazıb o{umağ bilen yaşlı ğulluğçu sade ve bir üzlü, tam savadsız olan o biri iki neferin biri asabi ve bed{alg, digeri ise iki üzlü ve zahirde yaltağ nezere gelirdi.

Bezilerinin şirin ve duzlü danışığı, semimi ve riyasız münasebeti teklifsiz ya{ınlaşib, üregini açması, her kesin diğgetini çeker, adını téz yadlara tapşırar ve birinci özelleşmede ğıyafesini zihninde gazar. Bezileri ise bunun eksine olar. Yaşlı ğulluğçu birincilerden idi, o birileri ise ikincilerden buna göre de yaşlı ğulluğçunun "Seferzade" adlandığımı ilk günlerden öyrendiyim halda, bu güne kadar ikincilerin adlarını yadımda sa{laya bilmemişem.

Ağayı Seferzâde orta boylu, arığ ve ğıvrağ bir kişi idi, avurtları batığ idi. Buna göre de üz sümükleri²⁷³ ğabarı nezere gelirdi. O, küt şalvar giyer ve lebedâr ğoyardı. Kütü taze olmasa da merteb ve şalvarı binalı²⁷⁴ ütülü olardı. Ağayı Seferzâde'ni bir defe de olsa, Kıravatsız görmedim, gömleginin ya{ası tertemiz olardı. Ğışda ğeydiğî ğara paltonun mevdundan belli idi ki , heç olmasa on ildir ondan istifade édir, lâkin onun seliğesi ve arlığında söz olabilmezdi. Ağayı Seferzâde'nin heç kes ile gizli sözü yo{ idi. Démek istediğini ucadan éle

²⁷² M. Mişovlu (Prof. Dr. Mahmut Takî Zehtabî), Ğoy Olsun On, Hikâyeler ve Üatireler, İntişarâtı Éldâr, 1372 (1993), Tebriz, s. 4-9.

²⁷³ Sümük: Kemik.

²⁷⁴ Binalı: Devamlı.

söylerdi ki, hamı eşiderdi. O sözlerini o geder aydın ve semimi eda éderdi ki, ürekdən dédiyine şüphe étmek olmazdı, üzü ile içi, dilde dédiği ile üreğinde ki biriydi.

Bir gün otağında oturmuşdum. Tek idim. Ağayı Seferzâde içeri girib, ço{danki dost kimi, tebessüm ederek, mene ya{ınlaşib yanımnda dayanaraq eyilib dédi:

Ağayı Doktor, bizim eyâl o taylıdır, on dörd yaşına geder orada Türkce o{uyub; héy yadına salıb ah çekir ve Türkce kitab isteyir, {éymir {éymir ağılır ve gözünün yaşını léysan yağışı kimi a{ıdır. Néyleyim Ağayı Doktor, rehminim gelir, bazardan kitab alıb getirerem, ba{ıb déyir ki, bu Farsca'dı, men ki Farsca bilmirem. Ağayı Doktor, éşitmişem ki siz Türkce ya{şı şé'rler yazırsız, siz Allah²⁷⁵, o güzel bayatılar ve şé'rlerden ki yazmırsız, bir nüs{e de lütf éleyin aparım belke {anımın gözünün yaşı dayana.

Men orada edebî Azerî dilinin serfini tedsir edir, yazır ve misal olarak Azerî şérleri ve bayatlarından da istifade édirdim. Bu hadise sade işçiler arasında yayılıb onları sévindirmiş ve ürelerinde umut gıgılcımı yandırmışdı. Ceryanı Ağayı Seferzâde'ye başa salıb be'zi kitablarm almasını ona tövsiye étdim.

Bu hedise Ağayı Seferzâde'nin da{ili âleminin dige bir cihetini, habéle aylesinde hüküm süren veziyetin müeyyen güşesini mene açdı.

Kârmendler her ay şirket teavüniden yéyinti şeyleri alardılar. Şirketten şey alıb gayıdanda, Ağayı Seferzâde mütleğ bizim otağa geler ve esabı hâlda é'tiraz sesini galdırıp, ucadan déyerdi:

- Canım, bir şahı huğugun üstüne gelmir, amma her ay şeyler bahalanır, kâsib haradan getirsin, başına ne daş salsın?! Héç yétişen de yo{dur. Bu insafsız tacirler {alğın lap derisini soydular...

İran - İraq muharebesinin başlanmasından ay yarım kéçirdi. Erzağ, günü gündən azalır ve bahalaşır. İşgal olunmuş mıntıgaların on minlerce avaraları, yétim ve başsız galmuş uşakları mü{telif şehirler köçürölmüşdüler. Ata, analarını itirmiş bu uşaklardan bir edası da Tebriz'e getirilmiş ve hükümet terefinden é'lân olunmuşdu ki, isteyenler onlardan uşaklığa gebul édib aparabilir. Heyatın ağırlığı ve erzağın bahalığı ucundan bu {éyr işden bir o geder de istigbâl eden olmamışdı.

Bu günlerin birinde, seher Ağayı Seferzâde otağımıza girib, elinde bir kâğız parçası tutduğı hâlda, gülümser ve şâd kâğızı kârmendlere göstererek dédi:

Néyneyim Ağa, rehminim geldi, yétimdiler, ata, analarını itirmişler, héç kimleri yo{lardılar, doğğuzdur, **goy olsun on**, Tanımla meslehhetleşdim, gözleri doldu, dédi:

- Gét birini getir, Allah Kerimdir.

Amma, Ağa dédim éle olsun ki, böyüdüden sonra tutub elimden almasınlar. Bu kâğızı aldım. Néce iş görmüşem, Ağa?

²⁷⁵ Siz Allah: Bir yemin ifadesidir. Allah'ı severseniz!

Ağayı Seferzâde, itirdigini tapmış riyasız ve me'sum uşağlar kimi, sévinirdi. Hamı onu teşvik étdi. O memnun hâlda otağdan çı{dı.

Men evvel onun ne démek istediğini başa düşmürdüm. Dostların biri meni başa saldığda, gır{ il evvel Viktor Hügo'dan o{uduğum heyatda nümunesini görmedigimden, unutulmuş farz étdiyim, "Balıkçılar" şerinin arvad ve kişi ghezmanlarını {atırladım ve i{tiyârsız yu{ardaki iki satırı o{udum. Dostların biri:

- Kimin sözüdür? Buyur tercüme edin göreke déye, soruşduğda:

- Bu satırlar Viktor Hügo'nun "balıkçılar" şerindendir, dédim. Şerinin mezmunu béledir:

"Bêş uşağı olan bir balıkçı denizde olarken arvadı {eber tutur ki, gônşuları {estelenmiş balıkçı heyatdan göz yummuş ve ço{dan beri anasız galan iki küçük uşağı başsız galmışlar. Kadın, "uşağlar ölüden gör{arlar" déye onları évine getirib, perdenin dalında gizledir. A{şam balıkçı denizden gayıtığda, arvad gônşularının ölmesi ve iki uşağın kimsesiz galmasından söhbet açır. Kişi arvadın sözlerine gulağ asıb başını gışıyarak:

Şeytana le'net, bêş uşağımız varıydı, gey olsun yéddi. Dur gét onları getir, dédikde, arvad perdeni açarağ:

- Budur ba{ onlar, déyir.

Görürsünüz ne o{şarlıg²⁷⁶ vardır?..

Sözümü kesen dostlarından biri:

- O{şarlıg yo{, éyniyet var, dédi.

- Beli, éyniyet var, déye, onun sözünü tesdiğ édiib élâve étdim.

Her gün bu şeri {atırlayarak, balıkçı ve onun arvadını Ağayı Seferzâde ve {anımı ile mügayese édiib, türeyimde déyirdim ki, beşer séven insanlar her yerde ve her zaman var, özü de yo{sul tabakalar da{ilinde daha ço{dur, ona göre ki, "Derd hemderd kenede? Hemderd". Fransa'da bir balıkçı, Azerbaycan'da ise bir gulluğçu şeklinde. Kâş hamı béle olaydı!!

Tebriz 15.10.1359 (1981)

²⁷⁶ O{şarlıg: Benzerlik.

**HAMİD MEHMETZÂDE (Hemid Memmedzâde)
(1924 - 2000)**

Hamit Mehmetzâde, 18 Mart 1924 günü Tebriz'in Ehrab mahallesinde dünyaya gelmiştir.²⁷⁷ Babası Meşhedî Rıza, attar (eczacı) idi. Hamit ilk öğrenimini "Necat Millî Mektebi"nde, orta öğrenimini ise "Perveriş Orta Mektebi"nde yapmıştır. 1942 yılında girdiği "Tebriz Darü'l-Muallimi"ni bitirdikten sonra iki yıl Erdebil'de öğretmenlik yapmıştır.²⁷⁸ Bu görevleri sırasında halkı yakından tanıma fırsatı bulmuştur.

Hamit, İran Azerbaycanı'nda Millî Bağımsızlık Hareketi başlayınca 1943'te Tudeh Partisi'ne, 1945 yılında ise Azerbaycan Demokrat Parisi'ne üye olmuş.²⁷⁹ Azerbaycan Muhtar Hükûmeti döneminde "Demokrat Cavanlar Teşkilâtı Merkez Komitesi Tebligat Şubesi"ne ve "Cavanlar" gazetesine başkanlık etmiş. İlk yazılarını da bu dönemde yazmıştır.

12 Aralık 1946 günü Ruslar'ın desteklediği ve Amerikalı general Norman Schwartzkopf'un komuta ettiği İran Ordu Birlikleri'nin Güney Azerbaycan'a saldırarak Seyid Cafer Pişeverî ve arkadaşlarının kurduğu "Azerbaycan Muhtar Hükûmeti"ni yıkıp İran Türkleri'ni kurşuna dizdiğinde, canını kurtarmak için Hamit Mehmetzâde de vatanını terketmek mecburiyetinde kalmış, Bakü'ye sığınmıştır.

Bakü'de "Âli Partiya Mektebi"nde, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Jurnalistik (Gazetecilik) fakültesinde, Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Nizamî Edebiyat Enstitüsü'nde yüksek lisans yapmıştır. 1951-1954 yıllarında "İnkılâpçı ve Jurnalist S. H. Pişeverî" konusunda hazırladığı tezini savunmuştur.

Hamit Mehmetzâde, 1968 yılında "Mirza Fetali Aşundov ve Şerg" konusunda doktora yaparak, filoloji ilimleri doktorluk unvanı almıştır.

Hamit Mehmetzâde, 1958 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin üyesi olmuştur. Hikâyeleri zamanın basın sahifelerinde muntazam olarak yayımlanmıştır.²⁸⁰

Yazar'ın eserlerinden bazıları şunlardır: "Hikâyeler" (1957), "Futbolcu" (1959), "İlk Mehebbet" (1966), "Tebriz Taireleri" (1978), "M. F. Aşundov ve Şerg" (1971).

Hamit Mehmetzâde, Azerbaycan ve İran Türk Edebiyatı'nın Fars okuyucularına tanıtılmasında, aynı zamanda Farsça olan edebî abidelerin

²⁷⁷ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 512; Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 224.

²⁷⁸ Cenûbî Azerbaycan Yazıcılarının Edebî Mecmuası, Azerbaycan Rûznâmesi'nin Neşriyesi, s. 224.

²⁷⁹ A. g. e., s. 224.

²⁸⁰ Teymur Ehmedov, Azerbaycan Yazıcıları, Öner Neşriyyatı, Bakı-1995, s. 512.

Türkçe'ye tercümesi konusunda ciddi faaliyetler göstermiştir. Zeynal Abidin Marağayî'nin üç ciltlik "İbrahim Bey'in Séyahatnâmesi" eserini tercüme etmesi takdire şayandır.

Azerbaycan ve İran Türk Edebiyatı'nın gelişmesinde Hamit Mehmetzâde'nin büyük hizmetleri olmuştur.

Onun eserlerinde Azerbaycan işçi ve köylülerinin ağır hayat şartları, zulme ve haksızlığa karşı mücadeleleri, bağımsızlık arzuları ve geleceğe olan ümitleri aksini bulmaktadır.

Mehmetzâde, uzun süre Azerbaycan İlimler Akademisi Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü'nün Filoloji Şubesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmıştır.²⁸¹

Hamid Mehmetzâde 2000 yılında hayata gözlerini yummuştur.

Hamit Mehmetzâde'nin eserlerinden örnekler:

UNUDULMAZ MAHNI²⁸²

Göresen bir mahni insanın taléyine ne geder te'sir bağışlaya biler?

Mahnını o{udular, éşiden kimi ezberledik, biz ona ahenk vérmekdense, o bizim heyatımıza yéni aheng, yéni me'na vérdi.

Éle bil dünen idi. Tebriz Danişserası'nda²⁸³ menimle bir sinifde o{uypan yoldaşlarım da nağıl édeceyim bu ehvalatı, şübhesiz ki, unutmayıblar.

Danişsera'nın yu{arı mertebesinde yerleşen ümumi yatağ{anada biz gış géceleri, bir gayda olarağ, sobanın dövresine yığışardığ. Heyecanlı, gâh da mezeli söhbetlerden sonra, be'zi téz yatan yoldaşlarımızın é'tirazına ba{mayarağ, uzun saatlar mahni o{uyardığ. Mahnını birge o{umağ ya{şıdır, çünkü sesi olmayanlar da o{uyanlara goşulurlar. Birge mahni o{uyanda döşünün üstünden sanki ağır bir yük götürülür, adamın ruhu dincelir, insan, éle bil, mahninin dalğaları ile yükseklere gal{ıb göylerde ganad çalır.

Men hemin mahni gécelerini, o füsunkâr gécelerin semalsında on dörd gécelik ay kimi parıldayan bir hadiseni {atırlayıram. O géce yatağ{ananın pencerelelerinden sakit deniz kimi görünen Tebriz'in geniş gucağında çırağlar yéne de ulduzlar teki göz gırpır, mektebimize ya{ın olan Eynalı dağı ise hemişe olduğı kimi, şeherin şimal üfütünden baş galdırmış gara buludlara benzeyirdi. Onun eteyinde kéçmiş esrlerin élm şeherciyi olan Reşidiyye galasının uçug divarları ve sökülmüş bürcleri ay işiğında köhne {atireler kimi dumanlı görünürdü.

Hamımızın sévimlisi olan bir yoldaşımız hezin hezin mahni o{uyur, biz de ona negerat tuturduğ. Bir geder sonra o teze bir mahni öyrendiyini söyledi ve héç kesin {ahişini gözlemeden o{umağa başladı. Mahnının ilk sözlerinden onun

²⁸¹ Cenûbî Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 461.

²⁸² Hemid Memmedzâde, Oğurlanmış Âbide (Hékâyeler), Yazıcı Neşriyyatı, Bakı-1984, s. 18-24; Hemid Memmedzâde, İlk Mehebbet (Hékâyeler), Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, Bakı-1966, s. 88-93.

²⁸³ Tebriz İlköğretmen Okulu.

bütün o{uduğumuz mahnılardan ferglendiğini duyduğ. Onun ahengi bize ço{tanış geldi, sanki bundan evvel de eşitmişdik. Sözlere ise ne geder doğma idi! Éle bil biz bu sözlere ço{dan beridir ki, demek isteyirdik. Feğet üreyimizin derinliyinden gopan bu sesleri sanki biz eşitmir, ya{ud onları söylemek için söz tapa bilmirdik. Yoldaşımızın işaresile biz onun birinci bendinin son misrasını tekrar étdik. Mahnıdan üç bend o{undu. Son misralarını o{uyarken sesimiz mektebden {eyli uzağlara gétđi, belke de ğonşuların be'zisini yu{udan oyatdı. Mahnını tekrar o{uduğ. Bu defe heyecanımız éle aşıb daşdı ki, yoldaşlarımızdan biri ayağa durub, sobaya möhkem bir yumruğ vurdu. Soba tebil kimi seslendi, ğumbuldadı, kül ğarışığ tüstü havaya ğal{dı Bu, hamımız için bir başlangıç oldu. Bir-bir durub, héç indi de bilmirem ne için sobanın ğara döşünü yumruğladığ. Sobanın döşü batdı, on bir nefer şagirdin ise sağ eli, özü de éyni yérden ve éyni şekilde dağlandı.

Seher bu hadiseni eşiden edebiyat müellimimiz elimize ba{ıb güldü, bir geder de teeccüb étdi, mahnını dinledi, derin fikre daldı. Bundan sonra ne güldü ne de sifetinde teeccüb elameti göründü. Yalnız o, mahnının sözlere müellifini soruşdu. Biz ise onun hanı aşığ ve ya şair terefinden yazıldığını bilmirdik.

Mahnı bizim Danişsera'ya béle geldi, gelen kimi sévildi, hamımızı öz ğanadları üstüne alıb ğöylere uçurtdu. Bu mahnını biz héç va{t heyecansız o{uya bilmirdik.

Mektebi başa çatdırdığ, her birimizin bir şehere ve ya bir kende müellim te'yin olunduğumuzu eşitdik. Ayrılmalı olduğumuza ğöre kederlendik. Bura{ılış ğécesi hemin ma{ınını ğeribe bir heraretle o{uduğ. Onunla da her a{şam Tebriz'in sinesinden ğopub semaya yükselen şen neğmelere, éhtiraslı feryadlara, be'zen de kederli nálelere son ğoyuldu. Öz özüne toplanmış bu ansambl dağıldı, feğet bu eřđ atéři ile alovlanan ocağ sönmedi, her bir gözü ve ğığılcımı yéni atéř yaratdı.

Heyatda olan hadiseler insan {eyalı geder mü{telif ve rengärenkdir. O ğeçe sobanın dövresine toplaşıb mahnı o{uyan dostları ahete éden dairenin diamétri bir-iki métrden artığ olmazdı. Ancağ indi onların olduğları nögteleri şerti {etle birleşdirsek, belke de yér küresinin yarısını ehate étmeli olarığ- here bir terefe dağıldı.

Men 1945'ci ilde Téhran Herbi Mektebi'nin telebesi oldum. Burada herbi mükellefiyyet kéçirirdim. Bölüyümüzün teğriben yarısı Azerbaycanlı idi. Biz on sekkiz nefer idik. Herbi mektebin ilk ğunleri, doğrudan da dözülméz idi. Haraya, ne işin dalınca gétmek isteseydik mütleğ ğaçmalı idik. Dörd mertebeli binanın pillelerini çı{mağ, düşmek, su içmek, el-yüz yumağ, üz ğır{mağ, otağı temizlemek, {örek yémek, {ülase, ağla gelen her bir iş ğaça ğaça olurdu. Hamımız, istisnasız olarağ, arığlamışdığ. Bizim için o va{t yu{udan şirin şey yo{ idi. Ancağ bu né'metin ğedrini adam, salamatlığ kimi, elden ğédenden sonra bilir. Ēeçe yu{usunu bize ço{ va{t yu{arı kursların telebeleri haram éleyirdiler.

Ťöreyi téz yemeseydin, vekilbaşi gelib: "Ēal{, yatağ{anaya doğru yüyür!" emri véreceksin, yarıda ğoyub gétmeli olduğun {öreye hesretle ba{acağın.

Çazanlarda üç-dörd defe demlenib tilifi açılmış çay gündelik ezabdan sonra bize susuz sehranı kéçib serin bir bulağa çatan adamın neş'esi geder lezzet véirdi. Mis stekânın başını doldurmayan {idmetçiye hamımız le'netler yağdırardığ.

Heftenin evvelinden a{ırına geder herbi mektebde işimiz bu idi. Biz, be'zen, gapının şebekesinden küçe ile kéçen adamlara esirlere me{sus bir gıbte ile tamaşa éederdik. Onların hamısının istisnasız olarağ {oşbe{t olduğuna and içmeye béle hazır idik. Dalında yük aparın hamalın da "seadetine" hesretle ba{anlar olurdu, çünkü o da yorulduğu va{t istediği yérde yükünü göyub, dincele bilerdi, amma herbi mektebde canın çı{saydı da pulémyotun²⁸⁴ ağır supayasını²⁸⁵ çiyinde daşımalydın.

Be'zen men bütün bunların neye lazım olduğu hađđında düşünende, etrafımda olan her bir şey ve icrası için ğan-ter a{ıtdığımız her bir iş me'nasız görünerdi. Ğarşımda mü{telif suallar dayanardı. Meselen, özümden soruşardım: Bizim seherden a{şama geder o teref-bu terefe ğaçmağımızdan kim {eyir aparır? Öz-özüme déyerdim: "Héç kes!" Bütün bunlar daş davası için uşağların gédib çaydan daş yığmasına o{şayırdı. Daşlar héç kese lazım déyil, amma böyük se'yle yığılır, sonra yığanların başına vurulur. Eger dava olmasa, yığılmış daşlar tamamen mesrefsiz ğalacağ, hele onları aparıb yéniden çaya atmağ için müeyyen bir zehmet çekmek de lazım gelecekti.

Bizim herbi mektebde de bütün işler béle idi. Men görürdüm ki, İran'ın bütün kendlerinde iki traktor yo{dur, amma ğoşunda ço{lu tanklar vardır.

Men onu da bilirdim ki, bu "daş yığmağ" azarı yalnız İran'da déyil, bütün ölkelerde vardır. Hetta be'zisinde daha ço{ daş yığanlara rast gelmek olar. Évine o geder daş yığanlar vardır ki, oturmağa béle yér ğalmayıb. Eger daş davası olmasa, bu şıltağ uşağlar hevesle yığdığları daşları dallarına alıb özlerini söye-söye çaya daşımaly olacağlar!

Bizi heftede iki defe çöl-té'limine aparırdılar. Burada kilométrlerle sürüne-sürüne gétmeli olsağ da, derin sengerler ğazana geder ellerimiz ğabar açsa da, {iyabanlardan kéçmek {atrine çöl te'limi olan günler hamımız sévinerdik. Biz şahın yaşıadığı sarayların arasından kéçib Téhran'ın şimalına doğru uzanan sefalı Kâ{ {iyabanından Tereş'te ve ya Kerec ar{ına teref géderdik. Kâ{ {iyabanında bir ğayda olarağ şahın te'rifine yazılmış marşları o{uyub, ayağlarımızı berk-berk asfalta döymeli idik. Bölük komandiri özünü ne geder yırtsa da, otuz neferden ancağ béşinin sesi çı{ardı. Men, ister-istemez, mektebde sobanın dövresine toplaşıb ma{ını o{uduğumuz géceleri {atırlayardım. Bizim sesimiz mahnları ço{ ço{ uzağlara uçurardı.

Herbi te'limden ğayıdan va{t yorđun ve susuz olduğumuza göre sesimiz éle bil lap ğuyudan çı{ardı. Hele be'zileri hirsini soyutmağ için marşın ahengi ile bir para mezeli sözler de déyerdiler.

Günlerin birinde yéne de Kâ{ {iyabanından kéçib Şimal tepelerine doğru gédirdik. Biz piyada gédirdik, zabitimiz ise cergenin önünde ağ at üstünde oturmuş idi. O, ne geder özünden çı{ıb çığırdısa da, bizden ses çı{madı. Sanki

²⁸⁴ Pulémyot: Makinalı tüfek.

²⁸⁵ Supaya: Makinalı tüfeğin ayakları.

hamımız yavan aş yemişdik. Nehayet, zabit hirsle dédi:

- Özünüz üçün mahni o{uyanda yatağ{ananın az galır şüşeleri partlasın, amma marş o{umağa gelende boğazınız tutulur.

Biz onun sözlerine héç bir cavab vérmesek de gelbimizde doğru dédiyini tesdiğ étdik. Bir geder yol gétdikten sonra şahın saraylarından uzağlaşdığ. Zabit atın başını çekib gériye döndü, gülümseyerek:

- Her kes ne mahni bilir növbe ile o{usun, - dédi.

Héç kesden ses çı{madı, hamı buyur-buyura salmışdı. Zabit bir daha çiyininin üstünden bize ba{ıb dédi:

İndi ki, o{umursunuz, hazırlaşın, buradan tepeye geder sürünmelisiniz!

Bunu éşidenden sonra sesi olmayanlar da mahni o{umağa hazırlaşdılar.

Men sol terefimde géden mekteb yoldaşıma dédim:

- Gelesen ikilikde Azerbaycanca (Türkçe) mahni o{uyağ?

O, zabite teref ba{arağ:

- İnanmıram icaze vérsin, -dédi.

Men ucadan dédim:

- Cenab servan, icaze vérin Azerbaycanca o{uyağ.

Zabit é'tinasızlığla:

- O{uyun! - dédi.

Biz mahninin birinci bendini o{uduğ. Evvel destemizde olan Azerbaycancılar neğerat tutdular, sonra Farslar da onlara goşuldular. Yavaş-yavaş bütün deste bizim sesimize ses vérmeye başladı. Tiyabandan kéçenler bize marağ ve teecçüble gulağ asırdılar. Küçenin her iki terefindeki évlerin pencereleri tay ba tay açılıb, uşağlı-böyüklü bize tamaşa étmeye başladılar. Onların be'zisi gulağlarına béle inanmamağda hağlı idiler: "Néce ola biler, Téhran'ın baş küçesinde herbi mekteb telebeleri Azerbaycanca o{uyurlar, özü de ne o{uyurlar!"

Bir geder sonra her iki seki adamlı doldu, uşağlar dalımızca gelirdiler. Zabit atın üstünde daha şa{ oturmuşdu. O, sağ elini dizinin üstüne goyub, sol eli ile atın cilovunu çekdiyi halda gözaltı camaatı nezerden kéçirirdi.

Yavaş-yavaş iyabandan kéçenlerden be'zisi, {üsusile dalımızca gelen uşağlar seslerini bizim sesimize gätdiler. Bundan zabitimiz bir geder şübhelendi, onu bir növ vahime basmağa başladı. O téz-téz dönüb gériye ba{ırdı. Camaatın ço{alması onu narahat étmışdi. Onun iztirabının, elbette, sebebi var idi. Çünkü ehali héç va{t herbçilerle bu geder ya{ın olmamışdı, sesini onların sesine gätmamışdı. Zabit mahniyi sona çatdırmağa goymadı, elini galdırıp aşağı salmağla onu ortada kesdi. Biz susmağa mecbur olduğ. Ancağ bizimle gelenler dağılmadılar. Onlar yéne de mahni o{umağımızı gözleyirdiler.

Camaat bizden yalnız Kerec suyunun yanında ayrıldı. Zabit meni çağırıp mahniyi Ferçe'ye tercüme étmeyi teled étdi. O, evvelden a{ıra geder diğgetle gulağ asdığdan sonra başını bulayıb - "Azerbaycan, Azerbaycan démeyiniz {oşuma gelmir", - dédi. O mene ve yoldaşıma bu mahniyi bir daha o{umamağı te'kidle tapşırıldıktan sonra ceza olaraq iki hefte herbi mektebden bayıra çı{mamağı emr étdi.

Mahnı bizim dilimizden düşmedi. Héç va{t fúrset gápırdıgda gizlince onu o{uyar ve her o{uyanda özümüzü buludlardan başına ağ örpek salmış dağların durna gözlü bulağları başında hiss édirdik...

O va{t men mahnının sözlerinin müellifi kim olduğunu bilmirdim, sonralar öyrendim ki, o, Semed Vurğun'dur.

GERİB EMİ²⁸⁶

Her gün güneşin son şüaları Tebriz meşidlerinin minareleri ve hündür geleme ağacları ile vidalaşan va{t sessiz, semirsiz mehellemizde birden bire hayküy gopar, bés-altı değıgeden sonra yéne de evvelki sükût hökm sürmeye başlardı. Bu va{t yaşı yüzden artıg olsa da yéne öz zehmeti ile dolanan Gerib Emi eşşekleri ile seher alağaranlıgda gétidiyi yolla évine gáyırdı.

İndi de men Gerib Emi'nin suretini {eyalında canlandıranda, nedense, başıgarlı Sehend dağı da onunla yanaşı gözümün garşısında durur. Belke ona göre béle olur ki, Gerib Emi öz eşşekleri ile her gün bu dağın eteklerine géder, oradan, ilin mövsümüne göre gâh tikâh, gâh da daş daşıyardı. Amma déyesen onun güneşden yanıp, tuncdan tökülmüş héykele benzer sifetini men ona göre Sehend dağı ile yanaşı tesevvür édirem ki, Gerib Emi'nin döşüne tökülen haçalı sağgali hemin dağın başında daim ağaran gara benzeyirdi. Onların arasındaki o{şarlıg yalnız bununla bitmirdi. Gerib Emi'nin eynindeki göy gedek paltarı Tebriz'in cenubundan göylere baş galdırmış Sehend'in rengini {atırladırdı. Bir de adam Gerib Emi'ye ba{anda, {üsusile köyneyinin açıg ya{asından döşünün eyilib az gala bir-birinin üstüne çı{mış gábırğalarını görende onun da yaşının dağ géder olduğunu düşünürdü.

Gerib Emi eşşeklerinin boynuna zıngırov ve göy muncuğ bağlamışdı. Mehellenin şuluğ uşağları uzağdan zıngırov sesi eşiden kimi sévincek gacıb eşşeklere miner, goca {erkenin hay-küyüne ve é'tirazına é'tina étmenden héyvanları sürerdiler. Éşşeyin üstünde oturub mürgüleyen Gerib Emi uşağlarla yumşag reftar éderdi, yalnız mülayimcesine: "Oğul, düş aşağı, seherden işleyib yorulublar, yazıgdılar" demekle kifayetlenerdi. Ancağ onun sözüne gulağ asan kim idi? Uşağlar küçenin başına géder eşşegleri govub bir-biri ile yarışmasaydılar el çeken déyildiler.

Payız a{şamı idi. Havalar serinleşmişdi. Mülayim şimal küleyi esirdi. Günler gödelmişdi. Bu gün Gerib Emi nedense gécikmişdi. O hele éve çatmamış güneş batmışdı. Yeğın ki, indi garısı Gülbahar çı{ıb onun yolunu gözleyir, öz gocasını danlamağ ve giléy-güzar étmek üçün söz hazırlayırdı.

Gerib Emi telesirdi, ancağ eşşeklerin üstüne gışgırmır, onları döymürdü. O bilirdi ki, eşşekler hemişe éve gáyıdanda tenbellik étmirler. Héyvanlar sanki anlamışdılar ki, ne géder éve téz çatsalar, ağır palanlar yaralı béllerinden o géder téz götürülecek, o géder téz yeyib dincelecekler. Ona göre de Gerib eminin özü

286 Hemid Memmedzâde, İlk Mehebbet (Hékâyeler), Azerbaycan Dövlet Neşriyyatı, Bakı-1966, s. 26-34.

olsa da, olmasa da, eşşekler hemin yolu éyni sür'etle gédib menzile çatacağ idiler.

Gerib Emi eşşeyin üstünde yırgalandığı halda derin {eyala dalmışdı. Belke de o, kéçmiş günleri, cavanlıg ve uşağlıg dövrünü {atırlayırdı. Ola bilsin, kéçdiyi bir esrlik ömür yoluna dönüb ba{ırdı. Béle olduğda ne göre bilerdi? O, günleri bir-birine benzeyen heyatında tekrar olunan zehmet ve meşeğgetden başga bir şey bilmezdi: Her gün alağaranlıgda eşşekleri ile dağa gétmek, keven, tikan kökü gazmağ, ya da daş çı{armağ, yükleyib şehere getirmek, aldıgı pulun hamısını ete, çöreye vérib évine gayıtmağ. O düşünürdü ki, ömrü boyu yalnız ilde bir-iki gün dağa gétmeyibdir. O günler, matem eyyam olduğu için, mescide gédib ağlamış, özü de bilirdi ki, imam üçün yo{, öz derdi üçün ağlamışdır.

İlde bir-iki gün işlememek Gerib emiye ço{ baha başa gelirdi. O, işlemediyi birce günün yerini doldurmağ için, özünün dédiyi kimi, eşşeklerine néçe gün zülm étmeli olardı; onlara artıg yük çatardı. Be'zen Gerib Emi ğarısına déyirdi: "Özüm olsaydım, héç bu bir günü de işden ğalmazdım, ancağ bu eşşeklere yazıgım gelir, doğrusu onlardan utanıram. Bu eşşeklerden menden de bedbe{tdirler. Men, héç olmasa, dörd-béş yaşa geder torpağlar arasında oynamışam, ancağ bu héyvanların bir yaşı tamam olmamışdan işleyirler. Goy, héç olmasa, ilde bir-iki gün dincelsinler".

Son va{tlar Gerib eminin başından geribe fikirler gelib kéçirdi. Onun ğarısında ecaib-ğeraib suallar dayanırdı: "Eger a{iret dünyası varsa, onda bu dünya neye lazım imiş? Bu dünyanın ezabından sonra o dünyada cehennem neden ötrü hazırlanıbdır? Belke de éle cehennem bu dünyanın özüdür? Ola bilsin ki, biz evvel bundan ya{şı bir dünyada imişik, orada günah işler görmüşük, Allah'ın gezebine gelmişik, onun emri ile cehenneme düşmüşük. Eger bu dünyada cehennem olmasaydı, bes ne için onda yaşayan insanlar göze görünmez bir odda yanılır? Tekce insanlar déyil, bu dünyada olan héyvanlar da ezab çekirler. Budur, éle benim eşşeklerimi götürek, hele men özgeleri kimi déyilem, amma, meger onları her gün işkence odunda yandırmıram? Béledir, men eşşekleri oda tutmalıyam, dükancılar meni odlamaladırlar, tacirler dükancıları, hükümet de tacirleri yandırmalıdır".

Beli, Gerib Emi heyatın ağır mengenesinde bütün ömrü boyu sı{ıldığdan sonra bu dünyanın mehz cehennem olduğu genaetine gelmişdi. Ancağ o bu mühakimesini sona çatdıra bilmirdi. Çünkü eger bu dünya cehennemdirse, onda varlılar ne çün oda yanmırlar? Démeli, bu dünya kimi için cehennem, kimi için behiştir.

Gerib Emi düşünürdü ki, eger çörek, gend, çay bir de et ucuz olsaydı, héç o da bu geder ezab-eziyyet çekmeli olmazdı. Éle buna göre de o, bir defe ğarısı ile étdiyi söhbeti {atırlayırdı: "Dünya özlüyünde güzel dünyadır, Gülbahar! Adam isterdi bir de ğayıdib uşağ olsun".

Gerib eminin ğarısı onun cavabında démişdi:

- Bir yaşadıg gülün derdik, bir de yaşarıg gülabını çekerik! Sen isteyirsen üç defe yaşa, benim hövselem yo{dur. Taraba ğalmış bu dünyanın bilmirem harası sene {oş gelib ki, yüz ilden sonra da ondan el çeke bilmirsen. Biz bir gün firavan yaşadıg ki, onun ikincisini de arzulayağ?

Gerib Emi bu doğru sözlerin müğabilinde sehvinin düzeltmeli olmuşdu:

- Yo{, sen meni başa düşmedin, men béle yaşamağı tezeden istemirem. Men déyirem, dönüb uşağ olağ, tezeden ömür sürmeye başlayağ, özü de çörek müfte ola, ya da ki, adamların yémeye éhtiyacı olmaya. A{ı bizim bütün ömrümüz çörek derdi ile kéçdi.

Gerib eminin gurduğı bu {eyali âlem Gülbahar'ın da {oşuna gelmişdi. O da insanların éhtiyac duymadığı âlemde yéniden yaşamağ istemişdi.

Yalnız indi déyil, Gerib Emi bu söhbeti téz-téz {atırlayırdı. Hetta o, be'zen {eyalen uşağ olub çöreyin müfte olduğı dünyada naz-ne'met içinde yaşamağa başlardı. Gerib Emi için onda daha bu dünya cehennem görünmezdi. Héç kes, héç kesi incitmez, hamı hamını séverdi.

Goca {erken bu gün yéne şirin {eyallar içinde éve gaydırdı. Onun mindiyi uzunğulağ birden-bire dayandı. Gerib Emi sanki yu{udan diksinib ayıldı. Éşşeyinin başını alçağboy, arığ bir kişi tutub sa{lamışdı. Gerib Emi onu gören kimi tanıdı. Ağzını açıb, ne için yolunu kesdiyini soruşmağ isteyen Gerib emiye o, macal vérmeyib dédi:

- Gerib Emi, bilirem gécikmisen, bağışla, seninle işim yo{dur, bu eşşeyine ikice kelme sözüüm var.

O, eşşeye te'zim éderek, etrafında duran camaatın gülüşmesine fikir vérmenden Gerib eminin cavabını gözledi.

Gerib Emi yolunun kesilmesine é'tiraz étmedi, yalnız kinaye ile soruşdu:

- Ağa Behlul, déyesen adam tapmırsan, indi de sözünü benim bu dilbilmez eşşeyime démek isteyirsen?

- Yo{, Gerib Emi, senin eşşeyine benim başğa bir sözüüm yo{dur, men yalnız bütün eşşeklerle, o cümleden senin eşşeyinle helallaşmalıyam, - déye Behlul, Gerib emide, élece de onların efrafına toplanarlarda teccüb ve marağ hissi oyatdı. Eger bu sözleri Tebriz'de Behlul'dan başğa bir adam söyleseydi, onun ağılı itirmesine héç kes şübhe étmezdi. Ancağ Behlul'u hamı tanıyırdı. Hamı bilirdi ki, o her bir ciddî sözü zarafatla déyir.

Gerib Emi ile Behlul'un başına toplanmış adamların gülüşmesi gétдикce şiddetlenirdi. İzdiham yavaş-yavaş artırdı. Behlul bunların héç birine fikir vérmirdi, sözlerini éle ciddî bir aheng ve eda ile söyleyirdi ki, onu tanımayanlar zarafat étdiyini {eyallarına béle getire bilmezdiler.

- Beli, Gerib Emi, - déye Behlul sözünü davam étdirdi, - senin eşşeyinle halallaşmağa gelmişem. Özün bilirsən ki, ömrün vefası yo{dur, bu gün varsan, sabah yo{. Dédim bu héyvanlara şüğüüzümme galmayım.

Behlul yéne de üzünü eşşeye tutub:

- Yazığ héyvan, bağışla, halal éle, néce va{tdır ki, senin arpanı biz yéyirik, sen yazığı ac göyuruğ, - dédi, sonra da eyilib, eşşeyin o üzünden, bu yüzünden marçamarçla öpdü.

Gülüşme sesinden az galırdı adamın gulağı partlasın. Elini eline vuran kim, bir-birini iteleyen kim! Camaatın arasında dolu su tuluğunu yére göyub Behlul'un lap yanında dayanan sağığanın gülüşü geribe idi. O gelib dayanandan Behlul'a ba{ıb gülürdü. İndi onun barmağını kesseydin {eberi olmazdı. O, gülmekden sulanmış gözlerini pénceyinin gölü ile sile-sile ucadan dédi:

- Üzün gülsün, ay Behlul, sensiz bir günümüz de olmasın. héç olmasa

günde bir-iki defe bizleri güldürürsen.

Gerib Emi me'nalı-me'nalı Behlul'a ve etrafında helge vurub gülüşen adamlara ba{ırdı. O, {urcundan çı{ardığı çöreyi gösterib dédi:

- Ay kişi, insafın olsun, yédiyimiz çörek bu dilsiz-ağızsız héyvanların arpasından déyil, bizim üzümüz ço{ berkdir, bu palçıg kimi gara çöreyi eşşeye vérsen yémez. Dünen ite vérdim yémedi, pişiyin gabağına atdım, gédib daşı iyledi, sonra dönüb üzümüne ba{dı. Éle bil démek isteyirdi ki: "Niye meni ele salırsan?" Bu çörekde arpadan héç eser de yo{dur. Zemanenin üzü gara olsun, ölmedik gör neler gördük!

Bu sözler hamıya te'sir étdi. Daha héç kim gülmürdü. Ba{ışlar kederli, sifetler gemli idi. O gülüşlerden sonra araya ağır bir sükut çökdü. Behlul öz emelinden péşman kimi, başını aşağı salıb durmuşdu. O héç düşünmürdü ki, bu zarafat göca {erkenin yarasına duz tökecek, onun derdlerini tezeleyecektir. Gerib Emi sükutu pozdu:

- Men yaşadığım bu yüz ilde béle çörek görmemişem. Gédin kimden soruşursunuz soruşun, bu çöreyin yarısı torpağdır, yarısı da anbarlarda çürüyüb germeye dönmüş buğdadır. Bu çöreye héç né'met démek olmaz, ona and içmek de günahdır; çünkü yapmaya and içmek çöreyi ayağlamağdan da béterdir.

Bu va{t debilğeye o{şayan papağı üstünde iri sarı nişanı olan bir ajan adamları yara-yara özünü ortalığa yétirdi. Gerib Emi onu gören kimi susdu.

Ajan Gerib eminin üstüne bağırdı:

- He, néce oldu, niye danışmırsan?

Gerib Emi kinaye ile:

- Danışıb gurtardığ,- dédi,- day sene galmadı.

Yéne de camaat gülüşdü. Ajan pert oldu, esebilikle rézin deyeneyini başı üste fırladarağ:

- Gédek,- dédi,- nahiyede de danışarsan. Bütün dédiklerini eşitmişem, sür görek!

Gerib eminin eşşekleri aralanıb éve teref gétmişdiler. Yalnız onun mindiyi uzunğulağ galmışdı. Gerib Emi onu da bura{mağ istedi. Lâkin ajan héyvani sa{ladı:

- Éşşeyi de aparmalıyam,- dédi.

Behlul kinaye ile onun sözünü tesdiğ étdi:

- Elbette ki, eşşeyin de şikâyeti var, eslinde...

Hamı gehgehe ile güldü. Ajan Behlul'un sözünü kesdi:

- Sen de ki, bülbül kimi ceh-ceh vurursan, buyur görek, gédek bir az da orada danışarsan, - déyib, onu iteledi. Behlul özünü o yére goymadı.

- Gédek de, ola bilsin eşşeyi öpmek de bu memleketde gadağandır, her halda cerimesi senin reisine çatar.

Ajan ne geder güc vurdusa da camaatı dağıda bilmedi. Hamı onları nahiyeye dek müşaiyet étdi. Yolda Behlul danışır, ajandan başğa hamı gülüdü.

Ajan nahiyye çatan kimi reisin garşısında farağat dayanıb raport vérmeye başladı:

- Ğurban, bu kişi eşşeyin üstünde oturub, {algı dövresine toplayarağ ağızına geleni danışırđı. - Behlul'u gösterib: - Bu da eşşeyin üzünden öpürdü, - dédi.

Reis özünden çı{dı:

- A {mağ kişi, az eşşek-eşşek dé! Uzunğulağ déye bilmirsen? Bir ba { gör kimnen danışırsan, - dédi.

Ajan özünü itirdi. Behlul'un gözü reisin uzun ğulağlarına sataşdı. Onu gülmek tutdu. Üzünü yana çévirise de, reisin ğulağları onun gözünün ğabağında dayandı. Reis Behlul'un ba {ışından metlebi sézdi. O, daha da hirslendi. Ajanın üstüne ğışğırđıb dédi:

- Raportunu dé ğurtar!

Ajan boynunu daha da şa { tutub davam étdirdi:

- Beli, uzunğulağ dayanmışdı ortada, bu uzunğulağ, - o, Behlul'a işare étdi, - tutdu eşşeyin üzünden öpdü.

Behlul özünü sa {laya bilmedi, ucadan güldü. Reis hiddetlenib ajanın üstüne cumdu:

- Kes, köpek oğlu, iki kelme sözü bir-birinin ğuyruğuna bağlayıb déye bilmirsen, elinden héç bir iş gelmir. Démişem gét adam tut getir, gédib benim için eşşek oynadan getirmisen!- Sonra özünü Behlul'a tutub elave étdi:- Sen niye hırıldayırsan, burada méymun oynatmırlar ki?

- Téryr, reis, üreyinize deymesin, déyirsiniz kişinin elinden héç bir iş gelmir, bu insafsızlığdır. Onun elinde gül tekin seneti var.

Reis teeccüble ajanı başdan-ayağa süzdü ve:

- Ne seneti var? - déye soruşdu.

Behlul güle-güle:

- Duru sudan ğaymağ yığmağ seneti vardır, reis!- dédi.

Reis iki addım ireli gelib Behlul'un garşısında dayandı, hirsinden dişlerini ğıçırtđı ğalda dédi:

- He... e, éşitmişdim dilotu yémisen, amma béle güzel danışmağımı bilmirdim.

Behlul onun kinayesine fikir vérmeden, teşekkür elameti olarağ, tevazökârlığla başını eyib:

- Reis, öz gözelliynizdendir, - dédi, - éle her ne ki, görürsünüz...

Reis birden-bire sesini ucaltdı:

- Kes sesini, a {mağ kişi, suallarına cavab vér! Dé görüm eşşeyi ne için öpürdüñ? - O, özünü ajana tutub: - Éşşek haradadır? - soruşdu.

- Éşşek, ğurban, bağışlayın, uzunğulağ buradadır. Sizin {idmetinize teşrif... bağışlayın, getirmişem buraya.

Reis ajanı otağdan ğovdu, gelib Behlul'un ğabağında dayandı:

- Seni sévgili eşşeyinle bir yerde bağlayacağam ki, ondan ayrı ğalıb darı {mayasan, ne ğeder kéfin isteyir öpesen!

Bu sözler Behlul'u esla teeccüblendirmedi. O, soyuğğanlığla cavab vérdi:

- İltifatınız artığ, men evvelden bilirdim ki, siz {éyir {ah adamsınız.

Behlul'un kinayeli sözleri, {hususile onun sakitliyi ve é'tinasızlığı reisi daha da hirslendirdi:

- Uzun danışsan, vérerem dilini boynunun kökünden çı{ararlar!

- T'éyr, reis, uzun danışan déyilem, benim ki, sözüüm iki kelmeden artıg olmadı.

- Kes sesini!

- Baş üste.

Gezebden sifeti ğaralmış reis Behlul'u bir néçe defe başdan-ayaĝa süzdü, sonra kéçib Gerib eminin ğabaĝında dayandı. Gerib eminin küreyi azca büküldüyüne göre reis ona yu{arından ba{ırdı. Ğocanın çu{ura düşmüş gözleri reisin gözlerine sataşan kimi onu sarsıtdı. Reis bir anlıĝa özünü itirdi, ne déyeceyini unuttu. Bir néçe an sükutla kéçdi. Sonra o, boynundan asılmış {amıta o{şar bürüncü iki eli ile tutduĝu halda yumşag ahenkle dédi:

- Kişi, héç saĝgalından utanmırsan, ne engivi la{ladıb aĝzıvı Allah yolunda ğoymusan? Héç bilirsen ki, çörekden danışanın boĝazına ğurĝuşun tökürlér? Senin siyasetinen ne işin var, {erken babasan, tikanuvu der, éşşeyivü sür!

Ğerib Emi sakitce durub ba{ırdı. Onun gözleri ĝarşısında başĝa bir âlem canlanmışdı. Yéne de dünya ğocanın başına herlenib cehenneme çevrilmişdi. Reisin boynundan asdıĝı bürünc Ğerib eminin gözüne şö'lelenen alov kimi görünürdü. Onun ğulaĝları ğocanın nezerinde bir cüt boynuzla çevirilmişdi, béline baĝladıĝı kemeri ise ğuyruĝ kimi idi. "Belí, budur, eger bura cehennem déyilse, bes bu ezab melaikesi burada ne ğayırır", - Ğerib Emi düşündü. Reis onun sakit dayanıb ba{dıĝını görüb, ğulaĝlarının ağır éşitdiyini zenn étdi ve daha ucadan dédi:

- Kişi, sene déyirem, kâr déyilsen ki, niye danışmırsan?

Ğerib Emi yéne de öz temkinini pozmadı, metanet ve ezemetinden doĝan bir vüĝarla cavab vérdi:

- T'éyr, reis, ğocalsam da ğulaĝlarım ya{şı éşidir. Aĝzımın dadını da itirmemişem. - O, ğoltuĝunda sa{ladıĝı çöreyi gösterib: - Boĝazıma ğurĝuşun doldursanız da doldurun, bu çörek déyil, yapmadır, - dédi.

Reis géri çekildi, kéçib mizin ar{asında dayandı.

- Héç anlayırsan ne déyirsen? Bu çöreyin buĝdasını şah öz emlakından vérib.

Ğerib Emi istéhza ile güldü:

- Doğrudur, şaha layiĝ çörekdir, görünür, dadı özüne {oş gelibdir.

- Kes sesivi, ğoca, utan, heya éle!

Ğerib eminin sebir kâsası daşdı. Sesini ucaltmaĝ istedi, lakin hirsinden boĝazı ğovuşdu, ĝâh ucalan, ĝâh da boĝulub batan sesle dédi:

- T'alĝa çörek evezle yapma yédirdenler utansınlar, bu géniş dünyanı dar ğebire dönderen, bu güzel memleketi bizlere cehennem éleyenler heya élesinler. Ğerib emin ğoltuĝundaki çöreyi reisin üstüne tolazlayıb - elave étdi: - Gör bu çörekdir? Özün ondan bir tike yéye bilersen?

Reis yéne de Ğerib emini hedelemeye başladı:

- Özüne rehmin gelsin, yo{sa vérerem dilini keserler!

Ğerib Emi onun hedelerinden çekinmedi, yorğun-yorğun, öz-özüne danışmış kimi dedi:

- Mene hede-ğor{u gelme, senin kimi fironluğ édenlerden ço{unu yola salmışam. Özüm de dağ başında güneşem, bu gün varam, sabah yo{. Düz déyirem, buradan çı{sam yéne de déyeceyem, {alğa çörek evezine torpağ yédirirsiniz. Sizin bu çörekleriniz goymadı onlarda ğan ğalsın, yo{sa bu geder géyretsizlik étmezdiler!

Gece Ğerib eminin ğarısı onun yolunu ço{ gözledi, lâkin Ğerib emiden héç bir {eber olmadı.

TEBRİZ'İN İLK PİONER ĞIZI²⁸⁷

Mülayim küleli yay günlerinden biri idi. Buzovna'nın ğayalığ sahili hemişekinden daha güzel görünürdü. Tazerin yaşıl suları göz işledikce uzanır, uzağlarda göyle govuşurdu. Dalğalar ğatarla uçan ağ ördekler kimi bir birinin ardınca sahile teref irelileyir, ğayalara çırpılıb dağılırdı.

Sahildeki pionér düşergesinin encir ve tut ağaçları arasından baş ğaldırılmış ğırmızı bayrağını külek dalğalandırırdı. Güneş üfüğde mis kimi ğızarmış buludların ar{asında gözden iten va{t düşergeden muşığı sesi yükseldi. Yüzlerle pionér Azérbaycan himnini o{udu:

"Azerbaycan dünya görmüş bu şerefli, şanlı diyar. Veten eşği babalardan ğalmış eziz bir yadigâr..."

Men pionér düşergesinin alçağ divarına söykenib ba{ırdım. Abşeron güneşi altında onların hamısı tunc kimi ğaralmışdılar. Bu uşağların üzünden {oşbe{tlik yağırdı.

Destenin başında duran uzunsaç, ğarağaş, ğaragöz ğızı görcek yadıma neler düşdü?! Onun on, on bir yaşı olardı. Yanındaki yoldaşının elinden tutub, dodağları ğaça ğaça, gözleri güle güle o{uyurdu. Bu anda benim {eyal ğuşum uzağlara uçdu. Tebriz'in azad ve şen günleri yadıma düşdü. Tebriz'in ilk pionér destesinin başında duran Zerife gözümün ğarşısında dayandı. O da bu ğedd gametli ğız kimi, başına ağ lént bağlayıb, döşüne pionér nişanı ta{mışdı. Bu nişanı ona bir Sovét askeri vérmişdi. Hadise béle olmuşdu:

Tebriz ehalişi Sovét goşunlarını yola salan gün Zerife anası ile birlikde hazırladığı çiçekleri atlı bir eskere vérmiş, esger ise eyilib Zerife'ni yérden ğaldırıp alınından öpmüş, ona bir şekil bağışlamış ve ya{asına pionér nişanı ta{mışdı.

Zerife ömründe bu geder sévinmemişdi. O, bu hadiseni yoldaşlarına danışar, ğururla döşündeki nişana ba{ırdı. Eskerin vérdiyi pionér ğızın şeklini ise Zerife évin yu{arı başındaki ta{çaya goymuşdu. O, heyatında baş véren bu mühüm hadiseni mektebli yoldaşlarına tefsilatlı ile danışmağ üçün be'zen

²⁸⁷ Cenûbî Azerbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Élm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 462-466.

anasından gizlin şekli kitabın arasında mektebe aparar, onu héç kimin eline vérmeden uşáğlara gösterer béle déyerdi:

- Görürsünüz, néce de mene o {şayıır.

Şekildeki gız Zerife'ye o {şamırdı. Lâkin onun da ğara gözleri, ğara ğaşları ve ğalın hörükleri var idi.

Néce gün idi ki, Zerife anasından şekildeki gızın ğeyindiği pionér paltarından isteyirdi. Kâsıblığın daşını tezece atmış anası Zerife'nin {ahişini yérine yétirmeli oldu, ona paltar aldı, ğırmızı ğalstuk tikdi. Bélelikle Zerife ğırmızı ğalstuklu pionér oldu. Onun yoldaşları, sonra Tebriz'in bir ço { uşáğları da béle étdiler. Ğırmızı ğalstuklu uşáğların sayı sür'etle arttı.

Tebriz'in ııyaban mehellesinde uşáğların öz teşebbüsü ile düzeldilmiş ilk pionér destesi béle emele geldi.

Yazın ortaları idi. Tebriz'in küçelerinde köylere baş ğaldırılmış ğeleme ve çınar ağaçlarının yarpağlarını mülayim bahar küleyi oynadırdı. Sıldırım ğayalığdan tökülen şelalenin sesi éşidilirdi. O il Tebriz camaatı baharın gözelliğini ve füsunkârlığını belke de ilk defe görürdü. A {ı kim bilmir ki, Felaket ve açlıg tebietin gözelliğini görmeye, ondan zövg almağá mane olur. Azad baharın béle güzel çağında ğoca Tebriz'in ğovğalı küçeleri ömründe ilk defe teze çiçekler görürdü. Pionérler mahmı o {uya o {uya {ıyaban mehellesinden kéçirdiler. Tebriz'in azad baharının bu çiçekleri öz etirlerini her terefe yaymışdılar, uzun iller boyu sızılı ve nale sesinden bezmiş ahalinin sanki üzüne ğülab sepdiler. Hamının kesaleti ğaçdı, şeherin her yérinin hetta onun sakit semasını yéni sesler, şen mahmılar sesi oynatdı.

Küçenin her iki terefindé dayanan camaat bu şen uşáğları ya {ından görmeye can atırdı. Bir ço {larının gözleri yaşarırdı, bu göz yaşları kederden déyil, sévincden idi.

Zerife destenin başında ğédirdi. O, bir ğoca kişinin vérdiyi ğül destesini elinde tutub addımlayıır, herdenbir de döşündeki pioner nişanına ba {ırdı. Ona éle gelirdi ki, bütün camaat ancağ ona ba {ır. onun yanağları elindeki ğızıl güller kimi allanmışdı.

Pionérler cerge cerge gelib addım addım Tebriz küçelerinden kéçdiler, sonra dağılışıb évlerine teref ğétdiler.

Zerife'nin anası ğapıyı açan kimi ğızını ğucağlayıb öpdü, onu boyu beraberı ğaldırıp évi dolandırdı.

Zerife anasının yegâne övladı idi. Onun atası hele Zerife üç yaşında iken demir yol çekmek üçün İran'ın cenubuna ğétmiş, bir néce ay sonra tünélin altında telef olmuşdu. Onun ğızı üçün aldığı paltarı fehle yoldaşları ğara {eberle birlikde getirmişdiler. Zerife'nin anası o günden Zerife üçün hem ana, hem de ata oldu. Onun ğonşuları déyirdiler: "Maşallah, Sitare ğeyretli arvaddır. Ğızı éle sa {layır ki, hem atadan yétim olduğu bilinmir".

Uzun iller içinde yo {sulluğ içinde yaşayan Sitare genclik üzü görmedi. Onun yaşı otuzdan artıg olmasa da saçlarına ço {dan den düşmüşdü. Üzünde azab ve eziyyetden derin izler ğalmışdı.

Eger İran Azerbaycan'ın da millî hökümet teşkil olunmazsaydı, bu izler héç va {t onun üzünden silinmeyecekti. Sitare'nin da {masında bir ço { başğá

dağmalar kimi azadlığ güneşi ile ışığılandı. Ancağ ömrü boyu düşar olduğu meşegğetlerin izi ne üzünden, ne de ruhundan bu tézlikle géden déyildi.

Sakit denizin sinisini telatüme getiren fırtınalar yatandan sonra da dalğalar oynasır, evvelki sakitliyin berpa olunması için müeyyen vaıt lâzım olur. Sitare gızının ğara saçlarını çiçekle bezeyerek:

- Ğızım, söyle, ne gördün, déye soruşdu.

Zerife bu sualı gözleyirmiş kimi anasını ğucağlayıb dédi:

- Ay ana, héç bilirsen tamaşamıza ne ğeder adam gelmişdi! Her terefden başımıza gül çiçek sepirdiler, hamının diğgeti benim nişanımda idi. Hamıdan da çoğ mene gül véirdiler.

Hefteler ve aylar kéçdikce pidnélerin sayı artırdı. İndi yalnız iyaban mehellesinde déyil, Tebriz'in bir çoğ mehellelerinde pionér desteleri görmek olardı.

Şağtalı günlerin birinde Zerife'nin oğuduğu mektebe bir deste silahlı jandarm geldi. Onlar uşağları döyüb kitablarını ellerinden aldılar ve özlerini mektebden ğovdular. Mekteb dağıldı, şakirdlerin şen nağmeleri bir daha eşidilmedi. O günden jandarmalar burada mesken saldılar.

Déyirler: "Söz vaıtına çeker". O gün de, indiki kimi güneş üfüge yaşınlaşırđı. Onun son ğırmızı şüaları pencerelerin şüşelerini ğana boyamışdı. Téhran celladları Azerbaycan dilinde olan kitabları yığıb yandırdılar. Zerife'nin sévdiyi "Ana dili" kitabı da bunların da içinde idi. Kitablar alışdığca pionérlerin baışlarındaki gezeb sanki béle déyirdi: Kitabları yandırsanız da dilimizi yandıra bilmeyeceksiniz. Onların be'zileri ğırmızı ğalstuku hele boynundan açmamışdı. Bunların içinde Zerife de var idi. Deste şeyli kitabı oddan ılıs étmişdi. Yarısı yanmış bir kitabı Zerife ğaçırarken ajan onu tutmuş, ğalstukunu boynundan açmağ ve döşündeki nişanını ğoparmağ istemişdi. Zerife var gücü ile ajanın elini dişlemişdi. Ajanın sesine yığışan camaat Zerife'ni onun elinden alıb öz aralarında gizletmişdiler.

Seher Zerife'ni mektebe déyil, özü ile işe aparan Sitare Ğalstuku seliğ ile büküb sandığā ğoydu. Ğızının döşündeki nişanı çıardıb onun yaşasının altına vurdu ve:

- Ğızım, görürsen ara ğarışığdır, helelik bunu gösterme, dédi.

Sitare doğru déyirdi. Tebriz yine de dumanlı idi. Duman olanda ulduz görünmez, ancağ o, hemişe duman altında da ğalmaz!

Güneş artığ batmışdı, pionérler neğmeler oğumağda devam edirdiler, düşünürdüm göresen bu şen sesleri Zerife eşidir mi?

┐EDİCE PAŞA²⁸⁸

Tebriz'in kenar mahallelerinden birinde ço { gedimden galmış sıgallı bir gara daş var. Bu daşın uzunluğu üç arşın, éni ise yarım arşındır. Déyirler, bu cür daşları gedim va {tlarda varlı adamların geshbirleri üstüne goyarmışlar ki, gurd guş gelib gebri dağıtmasın, hem de gebr üçün bir nişane olsun. Mehelle gocalarının dédiyine göre, bu daş Tebriz'in meşhur Gecil gebiristanını dağıdıb şher bağı düzeldende buraya getirmişler. İndi bu daşın etrafında gündüz uşağlar oynayı, a {samlar ise bir gayda olaraq, onun üstünde kerpickesen Gülmemmed'i, Péri Gulu'nu, Keble İbrahim Novakéş'i ve Hesén Ğanun'u görmek olardı.

Mehellede Hesén Ğanun'dan başğa bu adamların her birini öz pësheleri veya zahiri {ususiyetlerine göre vérilmiş leğebleriyle çağırardılar.

Hesén'in pëshesi hamballıg idi. O danışanda "ğanun" kelmesini téz téz tekrar éderdi. Birisi ondan soruşandaki; "Ağa Hesén, bu yükü néçeye apararsan?" Déyerdi: "Ğanunumuz iki grandır". Déseydin: "En güclü hambal ne geder yük götürebiler?" Déyerdi: "Ğanunı yük sekkiz puddur, ancağ men on pud aparırım; İşim berke düşende on ikipudun da altına girirem". Eger onu incitseydiler déyerdi: "Her şeyin bir Ğanunu var. Menimki mene besdir, niye incidirsen". Eger birisi düzgün danışmasaydı Hesén deyerdi: "Ağa, Ğanunsuz danışarsan"... Belelikle, onun adı olmuşdu: Hesén Ğanun. İndi kéçek esl metlebe.

Nağıl édeceyimiz ehvalat 1939'cu ilde olmuşdu. Gün başa çatırdı, dostlar yéne de gara daşın üstüde oturub söhbet édirdiler. Bu gün néce olmuşsa, Hesén Ğanun görünmürdü. Hem söhbetler açığ aydın görünürdüler ki, Hesén Ğanun'suz meclis soyuğ keçir.

Peri Gulu danışanda gözü başğa yérde gezir, ancağ me'lum olmurdu ki, kime ba {ır. O, çeri idi, çiçek çı {arandan sonra sağ gözüne perde gelmişdi. Peri Gulu adlanması da buna göre idi.

- Beli, Hesén Ğanun'un savadı olsaydı, vezir olardı, déye Peri ğulu söhbetini davam etdirirdi, gedenin yaman kellesi var; gelseydi, onunla da meslehetleşerdik. O, "he dése, bu iş görmek çein déyil".

Gülmemmed de Péri Ğulu'nun sözünü tesdiğ étدی:

- Boş yére démeyibler ki, "Kéçel ağıllı olar". Hesén Ğanun dédiyinin bir kelmesini de Ğanunsuz danışmaz, savadlı olsaydı, lap mehkeme vekili olardı.

Éle bu va {t uzağdan Hesén Ğanun'u gören Péri Ğulu:

- Odur ha, gelir, déye gülmeye başladı.

Gülmemmed Hesén Ğanun gelen terefe ba {dı:

- Balam, déyesen, elinden tutduğ da ğızı Raziye'dir, o ki ğızımı héç küçeye getirmezdi?

²⁸⁸ Hemid Memmedzâde, Hékâyeler, Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı, Bakı-1957, s. 3-17; Cenûbî Azərbaycan Edebiyyatı Antologiyası, Elm Neşriyyatı, Bakı-1988, c. III, s. 466-476.

Hesen Ğanun gelib onların yanında, ğara daşın üstünde oturdu.

Ğülmemmed onun ğaş ğabaĝlı olduĝunu görcek:

- Ay Hesen, dédi, ne var, yéne de ğaş ğabaĝım yér süpürür?

Hesen Ğanun ğızının ğolundan tutub yaşıma çekdi:

- Ay Ğülmemmed, aşı adam ne élesin, hammalın ğanunı yüki sekkiz puddur, men on pud aparırım, hamı ğanunla on saat işleyende, men on dörd saat işleyirem. Boynumun damarları da yük altında az ğalıb ğırılısın. Günde üç defe köyneyimi çıkarıb terimi sıtıram, güne serib ğuruduram. Vur tut on on beş ğran ğazanıram, gelib min dava şava ile hamısını vérirem çöreye, onu da ki, it yémez; bir parça daş, ğum, ğilçig... Birden o ğızının aĝzını açdı. Başın, bütün dişlerinin dibi yaradır, bu da ki, ğarnı köpüb dönüb darabana! Aşı benim iki tümenim haradadır ki, aparıb vérem doktora, buna derman yazsın? Derman da ki, Allah bilir iksir ğiymetindedir. İndi men hansı daşı salım bu tepeme. Bu uşāĝlar yazıĝ déyil? Vallah, Eliş de Veliş de bu kökdedir. Hesen Ğanun cibinden desmalını çıkarıb açdı, el boyda çörek parçasını onlara göstererek soruşdu: Déyin göreĝ bu çörekdi, ya saşısı? Hava deyen kimi ğuruyur, su vuranda da olur çiy kerpic.

Ğülmemmed onun sözünü keserek:

- Éledir, ğardaş, éledir, dédi. Sraĝa ğün min zehmetle bir ponza mal eti aldım, vérdim uşāĝların anası asdı, suyuna sengeyi doğrayan kimi léh tekin açılıb kasanın dibine yatdı, etin suyunu da korladı.

Péri Ğulu çubuĝunu odlayıb bir ğullab vurdu, ğenz tüstüsünü aĝzından ve burnundan bura şaraĝ dédi:

- Ay balam déyirler aşı sengek torpaĝ götürmez.

Ğülmemmed hirsle ona cavab vérdi:

- Gede, sen de mene oldun çörekci Ğümüş kemer Ğulam'ın ğardaşı Kuruş Yüzbaşı? Néçe ye'ni sengek torpaĝ götürmez?! Ğarnını sökseler iki tay torpaĝ çıkar. Deyirmançı Naĝı deyirmanı teze işe salanda heyetinde daĝ boyda torpaĝ var idi. İndi baş ey, heyet ğuyu kimi çuşura düşüb. O torpaĝ bes néce oldu? Kerpic kesdirdi, yoşsa çöle daşıtdırdı? Yoş! Sen, men batmanını iki tümene alıb ğarnımıza doldurmuşuĝ.

Péri Ğulu çubuĝunun ucunu yanaĝına silib Hesen Ğanun'a teref uzatdı. Hesen Ğanun çubuĝu alıb bir iki ğullab vurduĝdan sonra:

Ğanuna dursan, ğedimlerde sengek lap yaşı çörek idi, hetta onu dövletliler de yéyerdi, dédi. ancaĝ indi olub bir parça zaĝĝum.

Péri Ğulu Hesen'in ğızının başını sığallaya sığallaya dédi:

- Ğızım, aĝzını aç görüm.

Uşāĝın dişlerinin dibi suluĝlanmışdır.

- Boĝazı da yaradır, baleng toşumunu isladıb vérmek lâzımdır, aşı uşāĝın bu küçük dişleri daşı keseyi néce ezsin? Déye Péri Ğulu kederle ah çekdi.

- Men özüm görmemişem, amma bilirem, ğanuna dursan uşāĝ ki südden ayrıldı, yumşāĝ şeyler yémelidir. Péçényé, alma, o, aĝzının suyunu udub, canım sene désin portaĝal, armud, déye Hesen bir bir sadalayırđı. Ata danışdıĝca balanın aĝzı sulanır, acılıĝını daha berk hiss édid atasının üzüne başırdı. Uşāĝa éle gelirdi ki, atası busaydıĝı şeyleri onun için almaĝ isteyir.

- Yaşısı, indi uşāĝı haray aparmaĝ isteyirsen? Déye Ğül Memmed soruşdu.

Hesen Ğanun azca fikre gétidi, sonra şikâyetle dillendi:

- Hara aparacağam, évde uşağların anası meni o geder danladı ki, lap bézikdim. Déyir: "Sen kişi déyilsen. Bu {arabada her şeyi alt üst étmek lâzımdır. Lap valinin ya{asından tutub démelişen ki, külfetim acdır, çılpagdır. Besdir bu camaatı ac gödun". Déyirem: "Ay arvad, valiynen danışmağ sene zarafat gelmesin, senin üçün o, tiryeki ajan déyil ki, gabağına gâtıb döyecleyesen". Déyir: "Size papağ goymağ yaraşmır, gédin başınıza leçek salın..." O geder danışdı ki, başım deng oldu, dédim dur, bala, yén de derdimi buğara daş başa düşer.

Péri Ğulu güldü. Gülmemmed ona açığlandı:

- Gede, lap antiga adamsan ha, neye gülürsen? Burada gülmeli ne var?

- Bundan artığ ne olacağı! Öz kişiliyimize gülürem. Hele bize buda azdı; doğrudan da göreğ biz papa# evezine başımıza leçek sala#.

Baya#dan beri sakit eyleşen Keble İbrahim Novakéş gözlerini yer dikib dédi:

- Ğedim eyyamda arvadların elacı her yerden kesilende gédib öz derdini "sengi sebr"e déyerdi, ya daş çatlardı, ya da adam. Görüş harayétib ki, indi daş da kâr olub eşitmir. Min de, ne daş çatlayır, ne deki biz. O, başını #aldırdı, sesini ucaldara# dedi: Bir bizden soruşan yo{dur ki, ne gününüze şâd olub yaşayırırsınız?

Gülmemmed derinden ah çekib, mülayim sesle dédi:

- Ne éleyek, ay Keble İbrahim, #ollarımız bağılıdır a{ı!

Keble İbrahim sesini daha da ucaldara#:

- Bura Tebriz'dir, çöreynen zarafat étmek olmaz, dédi, hansı belvanı götürsen götür, hamısı çörekden başlayıb. Ba{, her bir fırtına bu çörekçi{ananın tendirinde #ızıb bütün şeheri odlayıb. Rehmetlik ata babalarımız kişi idiler. Çörek bir #eder çetine düşende, yarım şahı bahalananda o saat valinin #apısını yandırardılar.

Gülmemmed dizlerini #uca#layıb çubuğuna sonuncu #ullabı vurara# dédi:

- İndi ki söz açıldı, benim de bir sözüüm var. Anca# bir #eder...

Hesen Ğanun téz soruşdu:

- O ne sözdür?

Gülmemmed çubuğunun külünü çırpıb Péri Ğulu'ya teref uzatdı. Al, doldur, dédi. Sonra üzünü Hesen'e tutara#:

- Ğardaş mesele béledir: Menim bés batman arpam var, onu üstünde durub, deyirmanda üyüdüreb elekden kéçirek, sen de çörekçi {anada {emir salmağı götür öhdene, şatır da olsun bizim Eli, déyerik bişirer. Çörekçi {ananın lap gevenini de, çırpısını da özümüz vérerik. Héç olmasa bir doyunca torpa#sız çörek yéyerik. Sonra da bir az öz çöreymizden bir #eder de hükümet unundan bişen çörekden götürüb valinin yanına géderik.

- Şikâyete ba{an kimdir, ay rehmetlik oğlu! Déye Péri Ğulu başını terpetdi.

Gülmemmed hiddetle Péri Ğulu'ya ba{ıb mızıldadı.

- Le'net sene, naümid şeytan!

- Men bu işe hazır, déye Hesen Ğanun #etiyyetle cavab vérdi. Günün

sabah arpanı aparıb üyüderem, {emirini de tutaram, bişirtirmeyi de sizin öhdenize Ğanun'a dursan, buna héç kim bir söz déyebilmez!

Dostlar #ara daşın üstünde bu gerara gelib dağılışdılar.

Hesen Ğanun, Péri Ğulu, Ğülmemmed ve Keble İbrahim dayanıb birinci çöreyin tendirden çı{masını gözleyirdiler. Nehayet, çörek tendirden çı{dı. Hesen Ğanun çöreyi eline alıb di##etle o yan bu yanına ba{dı, burnuna tutub iyledi ve Ğülmemmed'e teref uzadara#:

- Vallah, bu esl çörekdir, dédi, o biri çöreklerin yanında {asadır.

Péri Ğulu çöreyin #ırağından kesib ağzına #oydu. Ağzını yandıra yandıra çéynediği halde:

- Eceb lezzetlidir, dédi.

Az keçmeden çörekçi {ananın ortasında yére döşenmiş ta{tanın üstü sengekle dolmuşdu. Şatır {emirin son kündesini küreye salara# tendirin #ızmış daşları üstüne serdi, sonra gelib çöreklerle ba{dı, öz işinden #aldığını bildiren bir ahengle:

- Ğemir ya{şı olanda onu tendire salma# da, tendirden çı{arma# da rahat olur, dédi.

Dostlar éle oradaca, çörekleri bölüşdürmeye başladılar. Şatır'ın payını vérdikden sonra her birine sekkiz dene sengek düşdü. Onlar pillekenleri çı{ıb #arıya çatanda çörekçi Ğümüşkemer Ğulam iki ajan ve pedovla* #aba#larında dayanıb yollarını kesdiler. Ğümüşkemer Ğulam #aba#da gelen Hesen Ğanun'un #olundan tutub:

- Dayan görek, bacioğlu, dédi, bu çöreyi haraya aparırsan?

- Hara aparacağam, évime! Ya{şdır ki, #anun #aydasıynan öz gözünün #abağında ununu getirmişem.

- Ununu getirmeye getirmisen, anca# nayıb seni yoldaşlarınla birlikde nahiyeye çağırır, déye Ğulam çörekçi ajanlara işare etdi.

Hesen Ğanun héyretle:

- Menim nayıbınan, nayıbın mennen ne işi olabilir? Men ki, bir adamın toyuğuna kiş, pişiyine piş démemişem...

- Bu sözleri orada déyersen. Men bilirdim ki, sen #ara daş üstünde bunlardan dimdik dimdiye vérib a{ırda bir iş çı{ardaca#san.

- Ne iş çı{aracağam, un getirib çörek bişirmek de meger {atadır?

Ğülmemmed #abağa kéçdi:

- Kişi, #oyarsan bu camaat bir tike çöreyini rahat yésin?! O, ajanlara işare éderek dédi:

- Bu camaatı niye avara élemisen?

Ğümüşkemer Ğulam üzünü ajanlara tutub ne ise démek istedikde, ajan ona macal vémedi.

- Éşitdiniz ki?! Bu da ajana ehanet déye Ğülmemmed'in #olundan tutu iteledi. Ğulam ajanın sözünü tesdi# éderek:

- Beli, buda e'lahezretin cı##asına söyüş! Déye elave étdi.

Hesen Ğanun ireli kéçib Gümüşkemer'in ya {asından tutdu.
 - Tünbetün oğlu, burada cı##a ne gezir! Déye onu silkeledi.
 Gümüşkemer Ğulam iki eli ile öz boğazını sı {ara# boğu# sesle:
 - Meni boğursan, meni boğursan, adam öldürürsen?
 Ay haray! Gelin! Camaat, dükânımı dağıtmağı bes déyil, özümü de boğur!.. Deye #ı#ırmağa başladı.

Ajanlar Hesen Ğanun'u ve yoldaşlarını #aba#larına #atıb apardılar. Onlar yolda da sözleşdiler. Yalnız Keble İbrahim çöreyi #oltuğuna vurara# dinmez söylemez yériyirdi. Hesen Ğanun'un évine bir az #almış onların sesi daha da ucaldı. Hamı Hesen Ğanun'un arvadı Tédice'nin incice eline bir deyenek alıb küçeye çı {acağımı gözleyirdi. Anca# #apı açıldısa da, Tédice'nin evezine oğlu Eliş çı {dı Tédice évde yo { idi, o cehrede eyirdiyi ipi fers kâr {anasına aparmışdı.

Eliš atasının elinden tutub ajanlara ba {ara# ağlamağa başladı. Hesen Ğanun #oltuğundaki sengeklere ona vérib dédi:
 - Gét nana dé ki, dadaşı idareye apardılar, nigâran #almasın.
 Gümüşkemer Ğulam üzünü ajanlara tutara# #ı#ırdı:
 - Çöreyi #oymayın aparsın, éle her ne vro çörekdedir.

Hesen Ğanun Gümüşkemer Ğulam'ın üstüne cumub ya {asından ve kemerinden yapışib başına #aldırdı, lâkin onu yére vurma# istedikde gözü oğluna sataşdı, nedense péşiman oldu, Gümüşkemer'i yavaşca yére #oydu. Ğeribe burasında idi ki, gümüşkemer ço {dan özünden getmişdi. Gülmemmed onu tutara#:
 - Hesen, ne éleyirsen, bu köpek oğlunun ağzını tutsan canı çı {ar déye heyacanla dinlendi ve yoldaşını sakitleştirmeye çalışdı.

Hesen Ğanun'in #alın ve #ara bığları hirsden titreyirdi, gözleri daha geniş açılmışdı. O, #ezeb ve iztirabla:
 - Ne éyleyim a {ı, dedi, gédirik nahiyeye, me'lum déyil ne va {t #ayıdacağı#. Béle de dede olar! Öz çöreyimizi de éve aparmağa #oymurlar.

Ajanlar çöreyi Eliş'in elinden dartıb aldılar. Uşa# ağlaya ağlaya éve teref #açdı.

Az sonra #oltuğunu dolu yunla éve #ayıdan Tédice'ye #onşu arvadlar bütün ehvalatı nağıl étdiler. Bu arvadların içinde Gülmemmed'in, Péri Ğulu'nun arvadı ve Keble İbrahim'in bacısı da var idi. Tédice heyecanla dédi:
 - İndiyecen ne éleyibler dinmemişik, déyirler bes dilsiz ağızsız héyvanı#, ona göre de getirib çörek evezine camaata kepek yédirirler. Bu zülme dözmek olar?

Bizim elimizden ne gelir, bacı, yépyéke kişileri salıb #aba#larına aparırlar, biz ne éleyibilerik déye #adınlardan biri dinlendi.
 - Ne éyleyek? Onu éleye ki, gédib lap idareni başlarına çevirek!
 Tédice'nin #etiyyetle dédiğı bu sözler camaata #eribe te'sir étdi.
 Her terefdin:
 - Düzdür.
 - Lap éledir!
 - Dağıtma# lazımdır!
 - Sarala barala yaşama#dansa, #ızara #ızara ölmek ya {şıdır, sesleri ucaldı.

Ƨedice başıacı# bir elinde #uru sengek, o biri elinde yunçırpan ağac küçeye çı{dı.

- Bu zülme dözmek olmaz! Camaat acından #ırılır, déye o, sür'etle ireliledi.

Ƨedice o #eder esbleşmişdi ki, gériye de ba{mırdı, sanki teklilde bütün manéeleri yı{ıb dağıdacağına, ezib mehv édeceyine inanırdı.

Ƨedice ireliledi#ce dalınca gelen #adınların da sayı artırdı. Deste dağdan #opub dereye yuvarlanan #aya kimi #üvvetlenir etrafa ses salırdı. Onlar artı# küçenin bütün énini tutmuşdu. Hamı sür'etle géden Ƨedice'ye çatma# isteyirdi.

Nahiye reisi ajanın raportunu dinledikten sonra evvelce çörekçini çağırdı. Ğulam #apıdan içeri giren kimi iki #at eyilib salam vérdi. Nahiye reisi ucadan dédi:

- Géne camaatı incidirsiz, çöreyi günden güne pisleşdirirsiniz; Getdikce tamahımız artır...

Ğulam çörekçi bir iki addım ireli gédib:

- Ağa reis, vicdan ha##ı, hökümet ne verir onu da bişirir satırın#, déyende reis daha da coşdu:

- Éle bir siz çörekçilerde vicdan var, bir de benim bu ajanlarımda.

Ğulam reisin coşduğunu görüb yalvarmağa başladı:

- Düzünü désen, ağa, dolanma# çetin olub, günde elli tümen ziyanım var, dövletin vérdiyi undan çörek çı{mır, bizim ya{amız camaatın elinde #alıb.

- Yalandan zarıma! Dövlet, dövlet... Dövlet bir #atanda iki de siz #atırsınız. Çı{art görüm, çöreyin nécedir?

Ğulam çörekçi bir #eder sévinen kimi oldu. Elini #oltuğuna atıb bir dene on tümenlik çı{arara# reisin #arşısına #oydu.

- Olamı budur, ağa, görek ki, pis çörek pişirmirik.

Reis celd pulu götürüb cibine #oydu ve ajanı çağırıp iki stekân çay getirmeyi tapşırđı. O, Ğulam'a kiçik mizin ar{asındaki sendelin üstünde eyleşmeyi teklif étdi. Ajan çayları getirdikten sonra reis Hesen Ğanun'u ve yoldaşlarını çağırtdırdı.

Hesen reisin odasına girende Gümüşkemer Ğulam stolun üzerine yayılara# ajanın te#dim etdiyi çayı, ço{ di##eti celb étmemek üçün #ıçlarını büküb küreyini ve boynunu aşağı eymişdi. Onun sağında ve solunda yoldaşları durmuşdu. Bir #eder kenarda ise ajanlar dayanmışdılar.

Reis Hesen'i başdan ayağa süzdükden sonra soruşdu:

- Gede, adın nedir?

- Hesen'dir, Ğurban, déye o, mezlumane cavab vérdi ve derinden kökstünü ötürdü.

Gümüşkemer Ğulam barmağı ile Hesen Ğanun'u göstererek:

- Yalan déyir, Hesen déyil, Hesen Ğanun'dur, özünden #anun çı{ardır, camaatı #ara daşın üstüne yığıb onlara bolşévik #anunu öyredir.

Hesen Ğanun harada olduğunu da unudara# hirsle:

- Yalançının atası itnen yatsın, dédi, héç men #anun çı {armışam?!
 Reis onun üstüne #ış#ırdı:
 - Edebsiz danışma, eşşek, bes ne üçün sene Ğanun déyirler?
 Hesen ters ters Gümüşkemer Ğulam'ın üzüne ba {dı#dan sonra dédi:
 - Nayıb, #anuna dursan, bizim mehellede...
 Gümüşkemer yérinden sıçrayara#:
 - Gördünüz, ağa reis, yéne de #anundan danışır.
 Hesen Ğanun esebi halda:
 - Kişi, #anun démirem, #anuna dursan déyirem.
 Reis ayağa #al {dı:
 - Ay kéçel köpek oğlu, ne, “#anuna dursan” déyirsen? Éle #anundan danışma# senin ağzına, burnuna yaraşır! Déye #ezeble bağırdı.
 - Teyir, reis; Men déyirem ki... Bizim mehellede herkése bir le#eb véirirler...
 - Gede, le#eb #ehetdir, #anunnan ne işin var?!
 - Néyleyim ki, camaat mene Hesen Ğanun déyir. Ğanun'a dursan, benim bundan {eberim yo {dur...
 Reis ireli gelib Hesen'in üzüne möhkem bir sille ilişirdi. Hesen yérinden terpenmedi, hetta gözünü de #ırpmadı, yalnız sifeti #ızardı ve azca terledi. Reis sağ elini tutub ovuşdurara# #apı ağzında duran ajana emr étdi:
 - Aparın buna iki yüz şalla# çekin, görsün ki, #anunun dadı nedir.
 Hesen Ğanun'u ota#dan çı {aran kimi, büyük izdiham sesi her terefi бүрдү, reis iztirabla yérinde dayanıb #ula# asmağa başladı. Hesen'i aparana ajan #aydıb dili tutula tutula:
 - Reis, arvadlar idareye doldular, dédi.
 Reis elini tabancasına atara# #ış#ırdı:
 - Hansı arvadlar, géde, deli olmamısan ki?!
 - Budur ha, déye ajan dalana doluşan arvadları gösterdi.
 - Ğaba#larını sa {layın, gülleleyin bu it küçüklerini! Déye reis ota#dan çı {dı. Gümüşkemer Ğulam özünü téz mizin ar {asına salıb gizlendi.
 Arvadlar sél kimi, #arşıya çı {anı yérinden #oparıb irelileyirdiler. İdare arvadlarla dolmuşdu. Onlar reisin başına vurub tabancasını elinden aldılar; Gümüşkemer Ğulam'ı ise döye döye ota#dan çı {artdılar.
 Hesen Ğanun yoldaşlarının yanında durub teşvişle izdihama ba {ırdı. Gülmemmed onun #olundan tutub dédi:
 - Hesen, bütün bu işleri éyleyen Tédice bacıdır ha, canavar şeymiş...
 Hesen Ğanun arvadını héç va {t bu #eder hirsli ve #or {unc görmemişdi. Lâkin Tédice'nin başı açı# olması, saçlarının dağılıb döşüne ve küreklerine tökülmesi onun {oşuna gelmedi, utandığından #ızardı, anca# #özü Tédice'nin yanındaki arvada sataşanda azcı# sakitleşdi: “Démeli béle lazımış”.
 Arvadlar reisi, Gümüşkemer Ğulam'ı ve bir néçe ajanı emelli başlı döydükden sonra ucadan #ış#ırıp:
 - Ala#apı'ya gédib valinin atasını yandırma# lazımdır! Dédiler.
 Onlar reisle Gümüşkemer Ğulam'ı #aba#larına salıb döye döye Ala#apı'ya teref apardılar.

Hesen Ğanun özünü Tdedice'ye yétirdi:

- Arvad, çı{ gét éve, başıacı# abırımı aparma!

Tdedice #ızmış aslan kimi erine ba{ıb dédi:

- Kes sesini, senin anca# mene gücün çatar! O, reisle Ğulam'ı gösterdi amma bu tiryekilerin elinde aciz #almısz!

Bu söz Hesen'e to{unsa da dinmedi, #ayıdıb yoldaşları ile birlikde #adınların ar{asınca gétmeye başladı.

Camaat {iyaban dolusu Ala#apı'ya teref a{ışırdı. Burada küçe üzünü fayton ve maşınlar dayanmışdı. Şeher idaresine az #almış camaatla üz üze gelen teze bir maşın da dayandı, sonra yana çevrilib géri #ayıtma# istedi. "Ğoymayın! Tutun onu, valinin maşınıdır!" Déye #adınlar ses sese vérdiler. Arvadlar çalağan kimi maşının üstünü aldılar, vurub şüşelerini sındırdılar. Gücle özünü çeken gödek, #arınıyoğun vali maşından çı{ıb şeher idaresinin pillekenlerini üzü yu{arı çı{mağa başladı. Tdedice téz özünü ireli vérib, valinin ya{asından yapışib, #uru sengeyi ona göstererek titrek sesle dédi:

- Bu çörekden bir tike yése idin, énin boyunu basmazdı!

Sonra o, var gücü ile sa{ısı kimi #uru çörek parçasını valinin üzüne çırpıara#: Kellene deysin bu çörek! Dédi ve valini pillekenlerden aşığı iteledi.

Eli çoma#lı arvadlar valini emelli başlı islatma# istediler, lâkin şeher idaresinden çı{an ajanlar onlara imkân vérmedi. Valini arvadların elinden aldı#dan sonra ajanlar tüfenglerin ç{mağını elleşdirib izdihama doğru yürüdüler. Bu va{t Hesen Ğanun yoldaşları ile ireli kéçib ajanların #arısını kesdi. Kişilerle üz üze gelen ajanlar #ayaya deyib #ayıdan dalğa kimi géri döndüler...

Bu izdihamın {éyri o oldu ki, şeher idaresinde söz vérdiler ki, günü sabahdan çöreyin veziyyeti düzelecekdir. Lâkin hirsleri tamam soyumayan arvadlar üç dörd çörekçini de tutub döydüler ve sabahdan çörek işinin düzelmesine özlerini inandırıp évlerine dağılışmağa başladılar.

Bu hadiseden sonra iki gün çörek tapılmadı. Üçüncü gün çöreyi bir #eder ya{şılaşdırdılar, anca# bir az kéçdi, haman hamam oldu, haman tas; Yéne de {al#a palçı# yédirtmeyi davam étdirdiler. Ğazanılan cehet bu oldu ki, Tdedice Tala'nın adı deyişib Tdedice Paşa oldu. Daha Hesen Ğanun ona fersiz bir arvad kimi ba{ıdı. Onun yanında kim ki, arvadını pisleseydi, déyerdi:

- Sehsven, #ardaş, çörek yéyenin acizi olmaz. Arvada imkân vér, gör ne âlem açar!..

Bakı, 1953

SÖZLÜK

A

Âbâd: Mamur, imar edilmiş; mutlu, şen.
Âbir: Haysiyet, şeref, hürmet.
Adam beste: Sakız.
Adırmayıb: İtimat etmeyip.
Afet: Bela, musibet, zarar, güzel, dilber.
Âfitab-i âlemara: Dünyayı bezeyen güneş.
Âfitab: Güneş.
Ağâh: Bilen, haberi olan, haberdâr.
Âhen ü fulad: Demir ve çelik.
A {ır: Âhir: Son, sonra, sonunda.
Âhu: Ceylan.
Ajan: Polis.
Ajdad: Ecdad. soy.
Âla #apı: Ulu kapı, devlet kapısı, hükümet,
hükümet merkezi (âlâ kapı { bâb-ı âli).
Amac: Nişâne, hedef, amaç, gaye.
Âmade: Hazır.
Amar: İstatistik, hesaplama, senet, belge.
Âmm: Kitle, halk; topluluk; seyid olmayan;
Hz. Muhammed'in soyundan olmayan.
Ar#adı: Dağ koçu, dağ koyunu.
Ara: Süsleyen, bezeyen, ziynetlendiren.
Ârif: Bilgili, bilgi sahibi; tanıyan; klâsik
doğu şiirinde mistik sūfiye işaret olarak
kullanılır.
Ariz-i gülğün: Gül yüzlü, gül benizli.
Ariz: Tabii ve asil olmayan, sonradan
meydana gelen, yanak, şikâyetçi.
Arm: Sembolik.
Âsar: Eserler, alâmet.
Âsıman: Gök, asuman.
Asitan: Eşik, astana; dergâh, sarayların giriş
kapısı.
Aşūfte: Heyecanlı, karmakarışıklık, mecazi
çılğınca âşik, vurgun.
Ateş-i nirane: Cehennem ateşi.
Ateşgede: Zerdüşterin mabedi.
Âtifet: Meyl, maillik; duygular, sempatiklik.
Aya#: Kadeh, cam.
Âyât-i mübin: Mukaddes ayetler.
Âye: Alâmet, nişan, Kur'an-ı Kerim'in
sûrelerindeki her bir cümle.
Âyet: Alâmet, nişan, Kur'an-ı Kerim'in
sûrelerindeki her bir cümle.
Azarlan- : Hastalanmak.
Azman: Çok büyük, çok iri, heybetli.
Azürde: Eziyet, ıstırap çekmiş.

B

Ba: Hayret, şaşkınlık bildirir.

Bâb: Kapı, kitap veya bir eserin bölünmüş
kısmı; layık, yaraşan, uygun; Babilik
mezhebinin liderinin adı; padişah veya
hükümdârların kapısı.
Bac: Baç, vergi, tazminat.
Bâd-i mü {alif: Muhalif esen rüzgâr,
karşıdan esen rüzgâr.
Bâd-i seba: Mülâyim rüzgâr, ılık rüzgâr.
Badzen: Yel getiren, hava üfleyen.
Bal ü ner: Kol kanad, el kol.
Bal ü per: Kol kanat.
Balakêş: Yukarı kaldıran; borcunu harcını
vermeyen insan.
Bale#: Yetişmiş, büluğ çağına ermiş.
Balidelenir: Büyümüş, boylanmış, yücelmiş.
Bam: Dam.
Bâr: Yük, meyve; verim, semere; ocak;
tezek; resmî kabul.
Bâran: Yağış, aralıksız dökülen, aralıksız
yağdırılan şey.
Bârâni: Yağmurdan korunmak için giyilen
giysi, yağmurluk.
Bârgeh: Şah sarayı; deniz kenarı, sahil.
Barik: İnce, nazik, dar.
Barütbet: Rütbeli, görevli.
Batesellüt: Sahip olmakta, ele geçirmekte.
Batum: Polis sopası.
Baver édin: İnanım.
Bazdid: Kontrol; belirli emek; bakma;
ziyaret etmek.
Bazi-yi şetrenc: Satranç oyunu.
Bazres: Müfettiş.
Be#a: Ebediyet, daimi, devamlı.
Be#er: Yerli mal, yerli hayvan.
Becce: Çocuk, uşak, erkek çocuk.
Bedbid'e: Kötü amel, kötü davranış.
Bedcü: Kötülük arayan.
Bedhen cere: Kötü insan.
Bedkiş: Kötü niyetli, kötü düşünceli.
Bedter: Daha kötü.
Behayiş: Hayvan, dört ayaklı.
Behişt-i edni: Daimi cennet.
Behmen ayı: İran takviminde on birinci ayın
adı.
Behr-i umman: Umman denizi.
Behreberdarlı#: Fayda getirmek.
Bêhude (bîhude): Abes yere, boşuna.
Belâkêş: Dert çeken.
Beng: Ses.
Bengi: Neşe saçan.
Ber#: Yıldırım, elektrik ışığı, parlak,
parlama.
Berberiyet: Barbarlık, cehalet, kabalık.
Berhem: Karmakarışıklık, bir işi birbirine
karıştırmak, boşa çıkarmak.
Beri: Sağalmış, kurtulmuş, pâk, temiz, hür,

azat.
 Berk: Yaprak, güç, kuvvet.
 Berkenar: Kenara çekilmiş.
 Berra#: Çok parlak, ışık saçan, çok parlayan.
 Berré-yi büryan: Kızartılmış kuzu.
 Bésan-i {esm-i bigâne: Düşman gibi yabancı.
 Best: Bağlı, sığınak.
 Bester: Yatak yorgan.
 Beşaret: Hoş haber, müjde.
 Beşşaş: Güler yüzlü, sevinçli, şâd.
 Betlan: Kedersiz, lüzumsuz, manasız.
 Béyt-ül hezen: Hüzün evi, keder evi, Yakub peygamberin oğlu Yusuf'un hasreti ile kapanıp kaldığı ev.
 Béyt: Beyit, ev, iki mısradan oluşan şiir.
 Béytülhezeç: Hüzün evi; Hz. Yakub'un oğlu Yusuf'un hasretiyle kapanıp yaşadığı ev.
 Bézikib: Usanmış, bıkmış, canına yetmiş.
 Bezirgân: Tüccar, tacir.
 Bezm-i ehbab: Dostlar (sevgililer) meclisi.
 Bezm-i ehl-i ürfan: Hayır ehlinin meclisi, ârifler meclisi.
 Bezm-i nişat: Şenlik ziyafeti, şenlik meclisi.
 Bezm-i te#errüb: Ya {mlaşma meclisi.
 Bezm: Meclis, toplantı, âşk işret, keyf meclisi.
 Bezmi işret: Keyf meclisi.
 Be {t-i humayun: Hoş baht.
 Bîaram: Kararsız, sabırsız, tahmmülsüz, durmadan.
 Bîcân: Cansız.
 Bîdâr: Uyanık, haberdar adam.
 Bîderd: Dertsiz.
 Bîdin: Dinsiz.
 Bîhudegý: Boş konuşan.
 Bîmar: Hasta.
 Bîmunis: Arkadaşsız, dostu âşınası olmayan, tek تنها.
 Bînam ü neng: Hayasız, utanmaz, ârsız.
 Bîpeder: Babası, piç, nikâhsız dünyaya gelen çocuk.
 Bîruh: Ruhsuz, cansız, ölü.
 Bîsemer: Bâr vermeyen, meyve vermeyen, semeresiz, faydasız, boş.
 Bîşamar: Sayısız, hesapsız.
 Bîşûmar: sayısız, hesapsız.
 Bîyâbengerd: Ortalıkta dolaşan, avare.
 Bi ser ü pâ: Başsız ayaksız, öncesi ve sonrası olmayan, avare, serseri, başıboş.
 Bicek: Bir malın tahvil edilmesi hakkında senet.
 Bid'e: Bidat, eski

Bid: Söğüt ağacı.
 Bidad: Ülke, şehir.
 Bihemduallah: Allah'ı şükür.
 Billurin: Billurlu, billurdan yapılmış, kristalli.
 Bime: Sigorta.
 Birge: Birlikte, beraber.
 Bisim: Telgraf; radyo vericisi.
 Bîşûmar: Sayısız, hesapsız.
 Birge: Birlikte, beraber.
 Biyaz (beyaz): Beyaz, ak (renk); dua kitabı.
 Bizûrk: Büyük.
 Bi { : Kök (Ağaç, bitki vb.)
 Bomb-i nâpal: Napalm bombası, bir çeşit bomba.
 Bö'#e: Yer, ülke, mabet, kabir.
 Bölöv: Küheylan at.
 Buté-yi hier: Ayrılık ocağı.
 Bute: Kuyumcuların altın eritmek için kullandıkları özel kap.
 Butimar: Kötü, pis; baykuş.
 Bu {ag: Gerdan, çenenin alt kısmı.
 Bülheves: İçki âlemlerle meşgul olan.
 Bûngâh: Ambar.
 Bünyad: Kök, temel, esas, temel.
 Büran: Kesici, kesen, keskin.
 Büran: Keskin (kılıç).
 Büt: Putperestlerin tanrı olarak taptıkları heykel, put.
 Bütöv: Bir bütün hâlinde olan, kesilmemiş, kırılmamış, dağılmamış, bütün.

C

Cadu: büyü, efsun.
 Cah: Rütbe, makam; iftihar, hürmet.
 Cahid: Cehd eden, gayret eden, çalışkan.
 Caize: Mükâfat.
 Cam: Şişe, kadeh, piyâle, kâse.
 Came: Giyecek, elbise, çamaşır.
 Camee: Cemiyet, halk.
 Canbe {ş: Canlandırın, can bahşeden (Allah anlamında da kullanılmaktadır).
 Cansitan: Can alan (Azrail), öldürücü.
 Cari: Akan; şimdiki; iera edilen; tedavülde olan.
 Carsu: Dört yol kavşağı.
 Cavidan: Ebedi.
 Ce#in: Bayram.
 Ceb ceb: Gıdık, çene ile gerdan arası, buhak.
 Cebin: Alın.
 Cebral: Zorla, güçle.
 Cela-yi veten: Vatan tutkunu, vatansever.
 Ceng: Savaş, dövüş, kavga.

Cengel: Orman.
 Cengperver: Savaşçı, savaş tarafları.
 Cennet-i rizvan: Meleklerin cenneti.
 Ceres: Zil.
 Ceresler: Ziller, çanlar.
 Ceride: Eskiden vergi defteri, defter; önemli hadise.
 Cezakellah: Allah karşılığını versin (Ödül ve caza olarak).
 Cezire: Ada.
 Cıbildız: Hareketli, şen.
 Cida: Mızrak, süngü.
 Cife-yi dünya: Dünya malı.
 Cihad: Savaş, mücadele, din uğrunda savaş, dini yayma yolunda mücadele.
 Cilazın er: Yenilmeyen kahraman.
 Cına#: Bahse girmek.
 Cinan: Cennet, behişt.
 Civar: Çecre, etraf.
 Cobrai: karşılığını verme, tamir etme.
 Comerd: Cevan kişi, genç mert; cömert.
 Cövcü: Dudakların kenarı.
 Cövlan: Cevlan, gezip dolaşma.
 Cuğd: Baykuş, Başın arka tarafında düğümlenmiş saç.
 Cuy: Ark.
 Cüda: Ayrı.
 Cühhal: Cahiller.
 Cülus: Tahta çıkma, bir hükümdarın tahta çıkması, oturma.
 Cünnemekân: Genç iken ölen.
 Cünun: Delilik, divanelik.
 Cür'e: Bir yudum.
 Cüst: Aktarma, araştırma.
 Cüz: Hisse, kısım.
 Cüzî: Az, azıcık, küçük.

Ç

Çağa: Bebek, çocuk.
 Çâk: Dağılmış, yırtık, parçalanmış.
 Çâker: Nöker, hizmetçi, köle.
 Çalak-çapak-çapuk: Çevik, aceleci, keskin, hızlı.
 Çamlı#: Çamurluk, balçıklık.
 Çapilus: Yaltak, hilekâr.
 Çavuş: kervan başı.
 Çekân: Damlayan.
 Çelipa: Haç.
 Çem {em: Naz, işve, cilve.
 Çen: Duman.
 Çeng: Çenk, harp adlı enstrümana benzer çalgı aleti.
 Çenkâl: Pençe.
 Çep: sol.
 Çepavul: Talancı.

Çerçi: Seyyar satıcı.
 Çérik: Partizan.
 Çesb éyle- : Yapıştırmak.
 Çéşm-i {unfişan: Kanlı yaş akıtan göz.
 Çéşme-#urban: Gözüm üste.
 Çéşme-yi héyvan: Dirilik suyu, ölümsüzlük suyu, hayat suyu.
 Çimmel: Zayıf, arık.
 Çin ü Maçin: Çin ve Çin'in ardında olan ülkeler.
 Çin: Kıvrım, kırışık, rüyanın doğru çıkması.
 Çölmek: Çömlük, yemek pişirilen toprak kap.
 Çömçe: Saz.

Çuğul: Habercilik eden, laf dolaştırıcı.
 Çün: Çünkü.

D

Dad: Adalet, insaf, ceza, aman, imdad, yardıma çağırma.
 Dadaş: Ata, baba, büyük kardeş, ağabeyi.
 Dâd {ah: Adalet isteyen, feryada çağırıcı.
 Dâm-i bela: Bela tuzağı, bela toru.
 Dâm: Tuzak, tor, hapisane.
 Damad: Bey, enişte, damat.
 Dâmen: Etek, hile, kelek.
 Dânatêr: Çok bilgili, daha bilgili.
 Dâne: Tohum, tane, adet.
 Dâneşsera: Meslek lisesi, meslek okulu.
 Dank: Dirhemin altıda birini ifade eden ağırlık ölçü miktarı, emlakın altıda bir bölümü.
 Dâra-yi izz ü şan: Saygınlığı, şanı olan.
 Dâver: Arabulucu, münsif, mahkeme hakimi, Allah dîni.
 Ded: Yırtıcı hayvan.
 Dedannüma: Sırtıp dişlerini göstererek yaltaklanan adam.
 Def: Reddetme, itekleme, geri çevirme, ortadan kaldırma.
 Defe: Halıcıların kullandığı alet.
 Déh#an: Çiftçi, kentli, köylü, bağban.
 Déh: Kent, köy.
 Dehan: Ağırz.
 Déhati: Kentliler.
 Déhgede: Kent, köy.
 Dehr: Zaman, devir; dünya, âlem; tabiat, talih, felek.
 Dehre: Kesici alet, çapacak, et döven.
 Dejban: Komutan, kale komutanı, askerî polis.
 Dendan: Diş.
 Der pé-yi mövte: Ölüm ardınca.
 Derağuş: Kuvaklama, kucağına alma.

Derayet: Bilgi, beceri.
 Derbece: Küçük kapı.
 Derbend: Dar geçit, boğaz; dağ yolu, dağ geçidi; ala kapı (âlâ kapı-ı bâb-ı âli), geniş kısa cadde.
 Derif: Teessüf etmek, itiraf etmek.
 Dest-i renc: Emek, zahmet.
 Dest: El.
 Destar: Sarık, et döven alet.
 Destgir: Yardımcı, taraftar, dustar, esir, tutsak edilmiş adam.
 Dévséper: Büyük kalkan taşıyan savaşçı.
 Déyr-i Muğan: Zerdüşlerin ve ateşperestlerin ibadet ettikleri yer, ateşgâh.
 Déyr: Manastır, kilise.
 Dıĝlı: Verem hastalığı.
 Dicur: Gamgin, gamlı, kederli, karanlık.
 Didâr: Görüş.
 Didâr: Yüz, cema, görme, ziyaret etme, görüş.
 Didé-yi giryan: Ağlayan göz.
 Didé-yi {unfeşan: Kan döken bakış.
 Dide: Göz.
 Didesi eşkbâr: Gözü yaşlı.
 Difa (defa): Müdafaa, savunma, kendini düşmandan koruma.
 Dig: Kazan.
 Dik daşlan-: Çabuk sinirlenmek.
 Dil efsürde: Ümitsiz, gamgin.
 Dil: Yürek, kalp, gönül.
 Dilber-i tennaz: Şuh, nazlı dilber, işveli güzel.
 Dirayet: İlim, bilgi, malumat.
 Diraz: Uzun.
 Direfşi: Yıldırım, parlıtı, ışık.
 Direng: Yavaşlık, geç kalma, durma, sabretme, rahatlama.
 Dire {şan: Parlak, ışıldayan, parlayan.
 Dire {t: Ağaç.
 Diriĝ: Esirgeme.
 Divsiret: Dev hasiyetli, dev huylu.
 Donlug: İkramiye, bahşış.
 Dor berimde (dövrüber): Etrafında, çevresinde, yan yöresinde.
 Dövré-yi şebab: Gençlik devri.
 Dövre: Yassı kab, daire, çember.
 Döyün: Dövüntü.
 Dud-i siyah: Kara tütsü.
 Dúd-i âhim: Derin keder, ah ü nâle.
 Dúd: Tütsü, duman.
 Dude: Kara, mürekkep lekesi, aile, kabile.
 Duĝ: Ayran.
 Dunbal ét-: Devam etmek.
 Dust: Dost.

Dustan: Dostlar.
 Duş: Omuz, geçen gece, düş, rüya.
 Dutza#: Yabani kuşların tutulduğu kafes.
 Düateşe: İki defa temizlenmiş.
 Dübb-i ekber: Büyük ayı.
 Dübb: Ayı.
 Dünya-yi dün: Alçak dünya, kötü dünya.
 Dür ü dirâz: Uzun uzadı.
 Dür(r): İnci.
 Dürefşân: Dür saçan, inci yağdıran.
 Dürr-i eşk: Göz yaşının incileri.
 Dürr-i semin: İnci, kıymetli taş.
 Dürr-i {uşab: En iyi mirvar, en güzel inci.
 Düşmen-i {un {ar: Zalim düşman, kan içen düşman.
 Düşnam: Sövme, sövüş, küfür.
 Düvel: Devletler.
 Düzd: Hırsız.
 Düzek: Cehennem.
 Düzürekli: Temiz kalpli, samimi.

É

É`ti#ad: İnanma, itikat.
 É`tidali: Liberal.
 É`tisaf: Mecbur etme, tecavüz etme.
 É`tisas: Tatil.
 Éh#a#-i he##: Hakikati ortaya çıkarma.
 Éhkâm: Hüküm, karar; rejim, kuruluş; hakimiyet; düşünce; rey.
 Éhram: İhram, Mekke'yi ziyarette hacıların giydiği dikişsiz elbise; Mısır'da Firavunların mezarları.
 Éhrar: Aydınlar, yazarlar.
 Éhsas: Hissetmek, sezmek.
 Éhticab: Örtünme, gizlenme, saklanma.
 Élm-i elsine: Dil ilmi, gönül ilmi.
 Eski pullar: Kağıt paralar.
 Éyd-i seadet: Saadet bayramı.
 Éymen: Uğurlu, hoşbaht, korkusuz (yer), korunmuş.

E

Ebd: Kul, köle.
 Ebes: Faydasız, boş iş, saçma, beyhude.
 E#d günü: Nikâh kesilen gün.
 E#ran: Akran, eştaş, arkadaş.
 E#sam: Aksam, kısımlar.
 E#vam: Hısımlar, akrabalar, kavimler.
 E'za: Uzuvarlar.
 Ebben-cedden: Ata babadan.
 Ebedsera: Ebediyet evi.
 Ebham: Şüphe; dumanlı (mec.).
 Ebher: Nergiz, güzel göz, güzel adam.
 Ebr-i siyah: Kara bulut.

- Ebr: Bulut.
 Ebru-yi tizcenk: Keskin pençeye benzeyen kaş.
 Ebser: Daha gözü açık.
 Ebvab: Ders kitabı.
 Ebyez: Beyaz, ak.
 Echaf: Zarakilik, iki katına satmak.
 Ecr: Mükâfat.
 Edl: Adalet; beraberlik; yük, eş.
 Edüvv-i beşer: İnsanlığın düşmanı.
 Ef#an: Nâle, figan, feryat.
 Ef'al: İşler, dilbilgisinde fiiller.
 Ef'i: Zehirli yılan.
 Efal: Çalışan.
 Efgan: Figan, feryâd, nâle.
 Eflâk: Felekler.
 Efser: Subay, zabıt.
 Efsurde: Solgun, özelliğini kaybetmiş, buruşmuş.
 Efvac-i sûtur: Satırlar grubu, satırlar bölümü, at veya yük hayvanları bölümü.
 Efvac: Bölükler, gruplar.
 Efzun ol- : Artmak.
 Ef{em: Daha büyük, en büyük.
 Egriplanlar: Uçak, tayyare.
 Eğfal: Dikkatsizlik, hata, yanlış yapma.
 Eğyâr-i tengçêşm: Dar gözlü rakib, yabancı.
 Eğyâr: Düşman, yad, özge.
 Ehab: Dostlar.
 Ehibba: Dostlar, sevimliler, aydınlar.
 Ehkâm-i din: Dinin hükmü.
 Ehkâm-i teharete: Temizlik kuralları.
 Ehl-i ürfan: Arif insan, bilgili insan, aydın.
 Ehar: Hür adamlar, hürriyet sevenler.
 Ehrimen: Zerdüşterin kötülük tanrısı, habis, şeytan insan.
 Ehvel: Şaşı, çepgöz.
 Ehven: Çok az, çok yumuşak.
 Ehya: İhya, dirilme, yenileşme.
 Ehzan: Kederler.
 Ejder-i siyah: Kara ejderha.
 Ekkash#: Fotoğrafılık.
 El#affar: Allah, çok bağışlayıcı.
 El'an: Hemen, şimdi, şu anda.
 Elem: Alem, bayrak.
 Elerreus: Baş, zirve, başlangıç.
 Elhan: Güzel sesler, türküler.
 Elher: Hakikaten, doğrusu, gerçekten.
 Elhezer: Sakın, sakınılsın, uzak durulsun.
 Elsine: Diller.
 Emir-i ceng: Askerî isim, askerî rütbe.
 Emniyye: korkusuzluk; polis memuru.
 En#a: Anka, Kaf dağında yaşayan efsanevi kuş, simurğ.
 En#ayi: Efsanevi kuş.
 Enar: Nar.
 Enber: Amber, koku, ıtır, kâşalot adlı deniz hayvanının salgısından elde edilen güzel bir koku.
 Enberbiz: Koku saçan. amber saçan.
 Encüm: Yıldızlar. (Kuzey Azerbaycan'da ot, fundalık, çalılık anlamında da kullanılıyor).
 Encümen: Meclis, cemiyet, toplantı.
 Endelib: Bülbül.
 Enduh: Gam, keder.
 Engür: Üzüm.
 Enhar: Çaylar, dereler, arklar.
 Enin: İneleme, inilti.
 Envar-i hidâyet: Doğru yolun nurları, ışıkları.
 Envar: Işıklar, nurlar.
 Er#am: Rakamlar.
 Er'er: Ardıç ağacı, servi ağacı.
 Erbab: Sahip, mülk sahibi.
 Ere#: Ter.
 Ere#riz: Ter döken.
 Eren: Yiğit kişi, kahraman.
 Ergen: Evlenmek zamanı gelmiş genç.
 Ergevan: Erguvan, güzel kırmızı bir gül adı; kırmızı.
 Erse: Boş arazi, meydan.
 Erş-i e'lâ: Göğün en yüksek katı, sema, asuman.
 Erş: Kubbe, taht, gök, sema.
 Erteş: Ordu.
 Erus: Gelin.
 Erzan: Ucuz.
 Erze: En rezil, çok alçak insan.
 Erzen: Darı.
 Esb: At.
 Esbdevan: At koşturan.
 Esbdevanlar: Süvari.
 Esef: Teessüf etme, hayıflanma.
 Esel: Bal.
 Eshab: Ashab, sahibler, taraftarlar, sohbet edenler. Hz. Muhammet'in sohbetine katılanlar.
 Eslehet: Silah.
 Efkar: Fikirler.
 Esr: Asır, zaman, devir, yüz yıllık süre, ikinci.
 Esrar: Sırlar.
 Essebrü-miftahül-ferec: Sabır genişliğin anahtarıdır.
 Eş#al #abı: Çöp kutusu.
 Eş'ar-i ne#z: İnkâr edici şiirler.
 Eşcar: Ağaçlar.
 Eşire: Kabile, oymak, göçer hâlde yaşayan kavim.
 Eşk: Göz yaşı.
 Eşkbar: Göz yaşı döken.

Eşleb: Meral.
 Eşlefi: İran'da altın para.
 Eşn: Huzur, güven içinde olma.
 Eşrar: Pis şeyler, kötü adamlar.
 Eş{as: Şahıslar, insanlar.
 Etbale: Yetim, cüce.
 Etibba-yi fireng: Avrupa hekimleri.
 Etibba: Tabipler, hekimler.
 Eşan: Susuz, susayan.
 Evamfirib: Cahilleri aldatmak, demegog, aldatıcı.
 Evham: Vehim sözünün çoğulu, şüphe, karabasan.
 Eya#: Cam, kadeh, piyâle.
 Eyal: Aile, nüfus, çoluk çocuk; eş, zevce.
 Eyar: Endaze, deneme, ölçü, dakiklik.
 Eyyar: Hilekâr; işsiz güçsüz.
 Ezkâr: Zikirler, hatırlama.
 Ezmli: Azimli, kararlı.

F

Farağat: Sükût, sessiz.
 Famil: Aile.
 Faş #1l- : Açmak, açıklamak, ortaya çıkarmak.
 Fe#ir-i müflis: Fakir ve yoksul.
 Fé'l #övl: İş ve söz.
 Feğahet: Fıkıh ilimleri, dinî kanunları bilme.
 Fehm: Düşünce.
 Fekâh-i inti#adı şé'r (fokahi): Mizahî şiir.
 Felâhet: Çiftçilik.
 Felihaza: Ve buna göre.
 Fena: Yokluk.
 Fenus: Fanus, fener.
 Fera#: Fırak, ayrılık, hicran.
 Fera#et: Vaz geçmek.
 Feramuş: Hatırdan çıkarmak.
 Ferib: Aldatma.
 Fermayış: Buyruk, emir.
 Ferr: Parlaklık, ışık, nur; süs, ziynet; tantana; güzellik.
 Ferş: Ayak altına yayılacak şey, döşeme, yer yüzü.
 Ferzâne: Âlim, bilgili.
 Ferzendan: Evlatlar, çocuklar.
 Fer {ende: Hoşbaht, uğurlu.
 Fés#-i fevahiş: Ayyaşlık, bozgunculuk.
 Fesahet: Güzel ve açık konuşma yeteneği.
 Feth: Açma; başlama; zaptetme.
 Féyz: Bolluk, bereket; hayır, fayda; lezzet.
 Filfövr: Derhal, hemen.
 Filus (flus): Para, en küçük para miktarı.
 Fir#et: Ayrılık.
 Firengistan: Avrupa.

Firişte: Feriştah, melek, masum, günahsız, yumuşak huylu.
 Fişar-i {un: Kan basıncı.
 Fişar: Tazyik, basınç.
 Fitre: Ramazan ayında fert başına belli miktarda verilen sadaka.
 Fitret: Fitrat, yaratılış, tabiat.
 Fitva: Fetva (Bir mesele hakkında kadı veya müftü tarafından verilen hüküm.).
 Fokul kravat: Yaka kravatı.
 Fokull: Boyun bağı, kravat.
 Foren: Hemen, tez.
 Fori: Tecili.
 Foruzan: Parlayan, yanan, ışıldayan.
 Fövc: Cemaat, topluluk, deste.
 Fövce-zülmkâr: Bir grup zulümkâr.
 Föveran: Suretle akan.
 Fut éyle-: Ölmek, yitirmek, bırakmak.

G

Gâh: Zaman, vakit, yer, mekân.
 Gebe: Büyük halı.
 Gehvâre: Beşik.
 Gélé: Giley, kınama.
 Gendum (gendom): Buğday, tane.
 Gerdenderez: Boynu uzun.
 Gerdid: Fırlatmak, imtina etmek, kesmek.
 Gerdun: Dönen; felek, talih; gök.
 Gergeh-i gerdun: Çarkı felek, hayatın deveranı.
 Germâbe: Hamam.
 Géysu: Saç.
 Giciklenmek: Çekememek, kıskanmak.
 Giran-baha: Daha kıymetli.
 Giranmaye: Pahalı, ağır.
 Giréhgir: Burma burma, düğüm düğüm saç.
 Giriftâr: Tutulmuş, tutsak, esir, mübtela, âşık, vurgun.
 Giryre: Ağlamak, sızlamak.
 Giyah: Ot, yeşil ot.
 Giysu/ géysu: Saç.
 Gôft: Hakımane söz, hikmetli ifade, söz.
 Gôftar: Sohbet, söz, mevzu.
 Gôftügü: Sohbet, konuşma.
 Gövher-i şehvarına: Çok iri taneli inci.
 Gövsâle: Bir yaşındaki dana; Tövrat'a göre Hz. Musa'nın zamanında Samira adlı birisinin altından yaptıği ve bununla halkı yoldan çıkarıp putperest ettiği insan; sade adam.
 Gövtâr: Sohbet, söz; mevzu.
 Gruhban: Askerî rütbe.
 Gür: Yaban eşiği, mezar.
 Gûsifend: Koyun.
 Gûşé-yi çéşm: Gözün kenarı; göz altından

bakmak.
 Güher: Gevher.
 Gül demeti: Gül destesi.
 Gül-i hemra: Kırmızı gül.
 Gülberk: Gül yaprağı.
 Gülfam: Gül renginde, kırmızı.
 Gülşen: Güllük.
 Gülüstan: Gül bahçesi, çiçeklik.
 Güncüşk: Serçe.

Ġ

Ġaba#: Ön, önce, yüz (çehre); bal kabağı.
 Ġaim-ül léyl: Geceye bitişik.
 Ġali: Halı.
 Ġaraçı#: kara çadır.
 Ġazlı# at: Savaş atı, koşu atı.
 Ġeb#eb: Bu {a#, gıdık, çene ile gerdan arası.
 Ġeba: Kaba.
 Ġebr-i âdem: Hz. Adem'in kabri.
 Ġedid: Güneşte kurutulmuş et; köze gömülerek bişirilen bütün koyun, pastırma.
 Ġelemrövn: Bir hükümetin idaresi altında bulunan yer, ülke.
 Ġelender (Kalender): Dünyadan el çekip kendi başına yaşayan insan, filozof, kaide kurala uymayan insan.
 Ġemer: Ay.
 Ġemertel'et: Ay yüzlü, aybeniz, yüzü ay gibi güzel olan.
 Ġemkêşide: Gam çeken.
 Ġemze: Gözle işaret etme, nâz, işve, süzgün bakış, işveli bakış; bazı insanların gülünce çene veya yanaklarında beliren küçük çukur.
 Ġem{ar: Gam dağıtan, gamlı zamanda teselli veren.
 Ġeni: Varlıklı, zengin.
 Ġer#: Suya batırma, suya batma, boğulma, boğma (suda).
 Ġerar: Durma, sakit olma, dayanıklılık, sabır, tahammül.
 Ġerin: Yakın, akraba, benzer, arkadaş, yakın dost, eş.
 Ġem-i bistum: Yirminci asır.
 Ġesem: Ant, yemin, ant içme, yemin etme.
 Ġet'en: Katiyyen, kesin olarak.
 Ġetre-yi âb-i nisan: Nisan yağmurunun

damlaları; nisan ayı.
 Ġevi: Kavi, kuvvetli, güçlü, zorlu; sağlam; (mec.) zengin, varlıklı.
 Ġeviter: En kuvvetli, en güçlü, en sağlam, en zengin.
 Ġevvas: Dalgıç, ok yapan kimse, okla silahlanmış kimse, ok atan.
 Ġeza: İnsanın başına gelen hadise.
 Ġezel-i neğzi: Güzel, lâtif, zarif gazel.
 Ġezil: Keçi kılından örülmüş gömlek.
 Ġısdır-: Rüşvet vermek.
 Ġisse: Kissa, menkıbe, hikâye, masal.
 Ġol vér- : Söz vermek.
 Ġopahı: Kök, yumru.
 Ġoppuz: Kopuz, saz.
 Ġorres#: Nara, gürültü, bağırıtı.
 Ġors: Hap (ilâç).
 Ġov#a: Kavga..
 Ġov: Yanan fitil.
 Ġovzan- : Kalkmak.
 Ġövm-i nâpak: Temiz olmayan nesil.
 Ġövm: Kavim, aynı soydan olan, akraba.
 Ġövs-i #üzeh: Gök kuşağı, ebem kuşağı.
 Ġövs: Yay, keman, çemberin bir parçası.
 Ġran: Para birimi.
 Ġuat: Ahmak, aptal, saf, bön.
 Ġubber: Kumru.
 Ġulam-i hel#ebégüş: Kulağı halkalı, kulağı küpeli (köle).
 Ġulça#: Kukla.
 Ġull: Tutsakların boyunlarına, ayaklarına ve ellerine takılan zincir.
 Ġumar-ı eş#: Aşk kumarı.
 Ġusale: Dana.
 Ġut-i dil: Yüreğin kuvveti.
 Ġut: Erzak, gıda, yenilen şey, güç, kuvvet.
 Ġüllabi: Sahte.
 Ġürb: Yakınlık, komşuluk.
 Ġürs-i #emer: Ayın çevresi.
 Ġürs-i âfitab: Güneşin çevresi, dairesi.

Ģ

Ģaya: Nihayet, sonunda, son merhale.
 Ģerre: Kibirlenme, kendini övme.
 Ģina: Varlıklı, devletli.
 Ģiyab: Kayıp olmak.

T

Tab: Uyku, rüya, uyku görme.
 Tah: İster, isterse.
 Tahendem: İstekliyim.
 Tâk-i pay: Ayak altındaki toprak.
 Tâk: Toprak, toz, yer küresi, ülke, diyar;
 çürümüş toprak olmuş.
 Tâkister: Kül.
 Tâkpay-i secdegâh: Secde yerinin eşiği.
 Tam-çiy: Yetişmemiş, olgunlaşmamış.
 Tame: Kalem; üslup.
 Tane: Ev, bina.
 Tasa: Halis buğdaydan pişirilmiş ekmek.
 Taneberduşam: Evsiz, yoksul, fakir.
 Tanevade: Nesil, soy, aile.
 Haraya: Nereye.
 Târ ü kes: Kırpıntı, çör çöp.
 Tar: Diken, bir çeşit ağaç.
 Tarken: Diken satan.
 Tarüzâr: Dikenlik.
 Taşak: Zir zibil, çör çöp.
 Ta{al: Yahudi din adamı.
 Tedeng-i cansitan: Can alan ok.
 Tedeng-i {unriz: Kan akıtan ok.
 Tedeng: Ok.
 Teffaş: Yarasa, gece kuşu.
 Teffaş: Yarasa.
 Tefi: Hafi, gizli.
 Tel'et-i mümtaz: Seçilmiş bir hediye.
 Telel: Noksanlık, açıklık, boşluk.
 Telfe: Molla mektebinde mollanın
 yardımcısı.
 Telveçiler: Tahıl toplayanlar.
 Tem: Eyri.
 Temender {em: Kat kat, burma burma.
 Temide: Eğilmiş, beli bükülmüş, kambur.
 Tempare ({ompare): Bomba, roket.
 Tende: Gülüş.
 Tendeng: Ok.
 Tennas: Şeytan.
 Ter: Eşek. Terken: Taşçı.
 Teridar: Alıcı, bir malın alıcısı.
 Termöhre: Eşek semerine süs için dikilen
 renkli boncuklardan her biri, kıymetsiz.
 Tes: Çör çöp, çırpı.

Tesaret: Zarar ziyan.
 Tesi: Düşman; matematikte çıkarma; denk.
 Tesm-i can: Can düşmanı.
 Teste: Yorgun.
 Teşm: Hişm, gazab.
 Tetmi: Gülhatmi.
 Tevas: Hasseler.
 Téyme: Çadır.
 Tezab: Kına yakmak, boyamak.
 Tezab: kötüleştirmek.
 Tir#: Bez parçası; dervişlerin giydikleri
 üst elbise; cübbenin altından, iç
 gömleğin üstünden giyilen pamuklu
 elbise.
 Tir#: Hırka (Dervişlerin giydiği cübbe).
 Tire: Bulanık, boşuna, bulanmış, ters,
 kaba.
 Tired: Akıl.
 Tireser: Başıboş ters adam.
 Tisal: Hasyetler, huylar.
 Tişt: Kerpiç.
 Tiyaban: İki tarafı ağaçlı geniş cadde.
 Tizab: Koyu kırmızı renkli boya.
 Tof: Korku, haf, vahşet.
 Torzek: Öksürük.
 Toşaheng: Hoş sesli, güzel sesli.
 Toşgél: Güzel.
 Toşnud: Hoşnut, razı, memnun.
 Tovf: Korku.
 Tu: Hasiyet, huy, kılık.
 Tub: Güzel.
 Tubsaz: Sanatkâr.
 Tubsuret: Güzel yüzü, güzel.
 Tud ({od): Öz, özü.
 Tul#: Huy, tabiat.
 Tuld: Ebedilik.
 Tuldî: Cennet.
 Tum: Küp, balçıktan yapılmış büyük kap.
 Tums: Beşte bir; beş; gelirin beşte biri
 miktarında olup seyitlere verilen dinî
 vergi, seyit malı.
 Tun-i dil: Yürek kanı.
 Tun: Kan.
 Taiş: Rica.
 Taiş étmek: Rica etmek.
 Tunab: Kanlı su, kanlı göz yaşı.

Tunalud: Kana bulanmış.
 Tun {ar: Kan içen, zalim, kaddar.
 Tur: Güneş, gün.
 Turd: Küçük, narın.
 Turşid-i {aver: Şark güneşi, doğu güneşi.
 Tuceste: Hoşbaht, hoş giden.
 Turşidveş: Güneş yüzlü.
 Tuşe: Başak, salkım, sümbül.
 Tuşeçin: Sümbül toplayan.
 Tuşg ü ter: Kuru ve yaş.
 Türus: Horoz.
 Tüsümet: Düşmanlık, kıskançlık, çekememezlik.

H

Haça: Ağacın açi şeklinde ayrılmış gövdesi veya dalı.
 Hadis: Yeni zuhur eden, yeni meydana gelen.
 Hakim-i mütle#: Diktatör, ülkeyi tek başına yöneten.
 Harasan: Korkmuş halde.
 Hasil: Mahsul, ürün.
 Hatif-i erş: Gökten gelen kayıptan ses.
 He#aret: Saygısızlık.
 He#bin: Çok tesirli ve öldürücü zehir.
 Hebib: Dost, sevgili.
 Hebl: İp, kendir.
 Hecc: Hac.
 Heclle: Zifaf otağı, gerdek.
 Helavet: Tatlılık, tat, lezzet, zevk.
 Helef-i {encer-i bürran: Keskin hançerin hedefi.
 Hemağuş: Kucaklama.
 Hemiyyet: Ruh yüksekliği, şeref hissi, gayret;
 Hempay: Yol arkadaşı.
 Hemra: Kırmızı, kızıl.
 Hemrah: Yol arkadaşı.
 Hemraz: Sırları bir olan.
 Hemsâye: Komşu.
 Hemvar: Düz.
 Hem {ane: Aile fertlerinden her biri, komşu.
 Hencer: Kırtlak.
 Heng: Kıymet, miktar; zor, güç, kuvvet; akıl, idrak.
 Henüz: Şimdi, şimdilik.
 Herim: Mahrem yer, yakın arkadaşların gidebileceği yer.
 Herman: Olumsuz cevap; yasak etmek.
 Herzeğer: Boş sözler konuşan.

Hetm: Katiyetle, tereddütsüz.
 Hetn: Yırtma, yorma; şerefsizlik.
 Hevadis: Hadiseler.
 Hevai: Havaya ait olan, göğe ait olan, haksız şehvet düşkünü.
 Hevari: İsa'nın 12 öğrencisinden birisi.
 Heva {ah: Havalara; taraftar; hayır seven; âşık, vurgun.
 Heves: Hisler, duygular, fikir, hayal.
 Hezar min hecamet: Eskiden kan alma işi ve bu işte kullanılan aletin adı.
 Hezar: Bin.
 Hezyan (hezeyan): Sayıklama, anlamsız boş sözler.
 Hicab: Örtü.
 Hicab: Perde, örtü; utanma.
 Hicr: Ayrılık, ayrılma, hicran.
 Hilliyye: Şeriata göre izin vermek, borçlarından azat etmek.
 Hima#et: Ahmaklık, şuarsuzluk.
 Hindivane: Karpuz.
 Hirsü az: Tamahkârlık.
 Hizb: Tayfa, zümre, hisse, pay, parti, grup.
 Hocre: Oda, küçük sığınak.
 Hökmferman: Hüküm süren.
 Hörme: Kırmızılık, bir çeşit hastalık.
 Hubab: Su köpüğü.
 Hurili#a: Huri yüzlü, güzel.
 Hübb-i veten: Vatan sevgisi, vatan aşkı.
 Hükema: Hakimler, filozoflar, âlimler.
 Hümayun: Uğurlu, saadetli, mübarek, padişaha ait; Azerbaycan klasik muğamlarından (şarkı) birisinin adı.
 Hürriyyet: Hürriyet, azatlık.
 Hüveyda: Âşikâr, açık, belli.
 Hüzn: Keder, gam, üzüntü.

İ

İbare: Bir fikri ifade eden kısa söz topluluğu, kelâm.
 İbn: Oğul erkek evlat.
 İltisa#: İltisakî, iltisaka ait, bitişkenlikle ilgili.
 İltisa#i diller: İltisakî diller, bitişken diller.
 İri: Büyük.
 İsin- : İsinmak.
 İ#amet: İkamet, oturma, sakin olma; ev, yaşayış yeri; kudret, hakimiyet.
 İ#d: Boyun bağı, dizilmiş inci.
 İ#tidar: İktidar, kudret, hakimiyet, yetenek, beceri.
 İ#tiza: Talep, gerek, lüzum.
 İbham: Üstü örtülü.
 İbtikâr: Teşebbüs.
 İctinab: Çekinme, sakınma.

İcz: Acizlik.
İczülhâl: Acizcesine.
İdde: Sayı, adet; miktar; deste, grup; mühlet.
İddéyi (eddei): Makam seven, görev seven.
İğfal: Aldatmak, yoldan çıkarmak.
İğmaz: Kıybet.
İktisab: Kazanma, kesb etme, kazanç.
İltihab: Alevlenme, artma, duygu, istek; yanma, ışıldama; vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen şişlik.
İmsak: Hasislik, cimrilik; tan yerinin ağarmaya başladığı zaman, oruca başlama zamanı.
İna: Yorgunluk, ağır iş.
İnan: Yular, idare, iktidar.
İnayet: Kaygı, yardım, ilgi; iyilik.
İneb: Üzüm (Arapça).
İndi: Şimdi.
İnfial: Utanma, hacil olma, heyecana gelme, coşma.
İnham: Malum olmayan, bilinmeyen, mübhem.
İntisab: Mensup olma, katılma.
İnti {ab ét- : Seçmek.
İnziva: Toplumdan uzaklaşmak, yalnız kalmak.
İsar: Bahşış vermek; beğenme, seçme.
İslah: İyi bir hâle getirme, noksan ve kusurlarını giderme.
İslâmiyan: Müslümanlar.
İsté'mar: Müstemleke hâline getirme; mamur hale getirme.
İste {r: Büyük yüzme havuzu.
İstiare: Alma, götürme, kinaye.
İsticabet: Rıcanın kabul edilmesi, rıcanın yerine getirilmesi; duanın, namazın, orucun kabul edilmesi.
İstişmam: Koklama, hissetme.
İşk: Göz yaşı.
İşkenbe: Karın, mide.
İştibah: Seh, yanlış, şüphelenme.
İştihar: Şöhret bulma, meşhurlaşma, ün kazanma.
İştiya#: Çok isteme, arzu etme, heves.
İşve: Naz, gamze.
İşvefuruş: İşve satan.
İtab: Kınama, töhmet etme.
İti: Hızlı, keskin.
İtımam: Tamam olma.
İyma: İşaret.
İzhar: İfade etme, meydana çıkarma, âşikâr etme.
İztirab: İstirap, sıkıntı, eziyet.
İzz: İzzet, azamet, şan, liyakat.

İ {fa: Gizletme.
İ {lâl étmek: Karıştırmak, bozmak.
İ {tiyârî: İnsanın kendi arzusu ile olan, meydana gelen.

K

Kakil: Kâkül.
Kâm: Arzu, istek, gaye.
Kân-i cehalet: Cehalet kaynağı.
Kanun: Süryani takviminde ay adı.
Kâr ü bâr: İş, güç.
Kâr: İş, kazanç.
Kâragâh: İş bilen, işten anlayan, gizli polis memuru.
Kârferma: İş buyuran, iş veren, mal sahibi.
Kârgâh: Ticarethane, büyük işyeri, şirket.
Kârger: Usta yardımcısı, işçi.
Kart: Belge.
Kâr {ane: İş yeri, imalathane, fabrika, taşocağı.
Kâs: Tutkun.
Kâ {néşinan: Sara sakinleri, saray ehli.
Kâşâne: Saray, imaret.
Kâ { : Saray.
Ke'bé-yi rü {sar: Kâbe'ye benzer çehre, Kâbe gibi pâk ve mukaddes olan yüz.
Kebk-i {uraman: Güzel yürüyüşlü keklük.
Kebk: Keklik, sevgili, cânan, güzel.
Kecmedâr: Birisinin istek ve arzusunun aksine hareket eden.
Kehlülbeser: Göz sürmesi.
Kelef: İplik yumağı.
Kelenteri: Polis mıntıkası.
Kelid ü sened-i {aneni: Evin senetleri ve anahtarı.
Kelim-i Ha#: Musa peygamberin lakabı.
Kelim: Musahip, sohbet eden.
Kelisa: Kilise.
Kem: Noksan, eksik, az, ne kadar.
Kemali fû#eraye: Bütün fakirlere.
Kemerşiken: Bel kıran, üzücü, yorucu.
Kemin: Pusuda duran, gizlenen adam; küçük.
Kenkâh: Kuyu kazan, ev yıkan.
Kerkes: Kuzgun.
Kesamet: Keyifsizlik, yorgunluk.
Kesb: Kazanma, kazanç, ele geçirme, senet, meşguliyet.
Keşti: Gemi.
Ketman: Gizletmek, sır saklamak.
Kéyfer: Ceza; suç, suç meselesi.

Kibr: Tekebbür, kibir.
 Kifaf: Kifayet, yeter.
 Kîlas: Sınıf.
 Kîlk: Kalem.
 Killilleşmek: Bağlanmak.
 Kisret: Çoğalma.
 Kiş: Mezheb, âdet, ok kabı.
 Kişver: Ülke, memleket.
 Kôlah (kûlah): Papak.
 Kôméyt-i teb: Tebin küheylanı, tebin atı.
 Kôt-i şalvar: Elbise.
 Kôt: Ceket.
 Kôhsar (kûhsar): Dağlık, dağlık olan yer.
 Kövkeb: Yıldız.
 Kôvn ü mekân: Âlem, kâinat, mekânın oluşması.
 Kôvser: Kevser, cennette bulunan çeşme.
 Kravat: Boyun bağı.
 Kudeta: Hükümet darbesi.
 Kûh: Dağ.
 Kûs: Büyük davul, nağara.
 Kûy: Mahalle, köy, sokak, oyun topu, nerede, hani.
 Kûbra: Büyük.
 Kûçe: Sokak, cadde.
 Küffar: Islâm dinine inanmayanlar, kâfirler.
 Kûlah: Papak, kalpak.
 Kûlbe: Kulûbe, çalı çırpıdan yapılmış sığınak.
 Küllen ve haşa: Kesinlikle yok, inkâr.
 Kûrê-yi heddad: Demirci ocağı.
 Kûrek züvende: Kûreğin üzerine binnip kayınca.
 Kûs-i ecel: Ölüm nağarası.
 Kûs: Büyük davul, nağara (koltuk davulu).
 Kûsuf: Güneşin tutulması.
 Kûşêş: Çalışma, gayret etme.
 Kûşte: Ölmüş, öldürülmüş.
 Kûteh: Kısa.
 Kûy: Gürültü, bağırıtı; kavga, münakaşa eden kimselerin bağırıp çağırması.

L

Labud: Gerekli, çok lâzım, zaruri, mutlak.
 Laçın: Eskiden kuş avlamak için beslenen şahin cinsinden yarıcı bir kuş.
 Laf ü gezaf: Boş söz., bihude söz.
 Lağer-arı#: Zayıf, etsiz cansız.
 Lahut: İlahiyat.
 Lai#bazar: Pazara layık.
 Lale-merdengi: Laleye benzer.
 Lânehale: Şimdilik.
 Lâmezheb: Mezhepsiz, yolsuz, dini inancı olmayan.
 Lane: Yuva.

Laséyr: Bundan başkası değil.
 Lâyezal: Ebedî, daimi.
 Le'b: Oyun, eğlence, oyuncak.
 Le'l: Yakut cinsinden al renkli kıymetli taş.
 Le'l-fam: Yakuta benzer.
 Leb-i méyküne: Şarap rengine benzeyen dudak, al dudak.
 Leb: Dudak, kenar, sahil.
 Lebu: Pişmiş pazu.
 Lebzan: Titreyen, titrek.
 Lehed: Kabrin mevta konulan kısmı.
 Lehze: Lahza, an, bir bakış, bir kere göz kırpmak.
 Lemean: Parlak, açık olmak.
 Lemyezre': Eklilmemiş yer.
 Letafet: İncelik, hoşluk, mülayimlik, güzellik.
 Letayif: Latifeler, güzel, ince.
 Léyk: Lâkin.
 Le {te-yi {ün-i dil: Yürek kanının pıhtısı.
 Libas: Elbise.
 Licam: Yular.
 Lisan: Dil.
 Lölö: Mercan, dür, inci.
 Lövh: Yazı tahtası, sahife.
 Lövhenallah: Aman Allah.
 Lûhaf: Yorgan.
 Lütf: Lütuf, mihribanlık.

M

Mal-#ara: Büyükbaş hayvanlar.
 Mader: Ana (Zir-i pay-i maderest: Anaların ayağının altındadır.) Hz. Muhammet: "Cennet anaların ayağının altındadır.." demiştir.
 Mah péyker: Ay yüzlü.
 Mah ü sal: Ay ve yıl.
 Mah-i dire {şen: Parlak ay.
 Mah-i siyam: Ramazan ayı.
 Mahveş: Aya benzer.
 Mal-i mekal: Mülk, emlak.
 Malik: Sahip, mülk sahibi, toprak sahibi, cehennem koruyan melek.
 Manend: Benzer, eş, menend, denk.
 Mazad: Zıtlık, birbirine ters olan.
 Mazi: Geçmiş, geçmiş zaman.
 Me#am: Makam.
 Me#hur: Kahrolmuş, mahvolmuş, ezilmiş, mağlup olmuş.
 Me#tul: Ölü.
 Me#tule: Öldürülmüş kadın.
 Me'bud: Allah, ibadet olunan.
 Me'bus-i Cilov {ore: Pilav yiyen temsilci, milletvekili.

- Me'delet: Adalet, insanf.
 Me'dum: Yok olan, mevcut olmayan.
 Me'mul: Arzu edilen, ümit edilen.
 Me'nus: Alışmış, ünsiyet bulmuş, öğrenmiş.
 Me'va: Mesken, ev, yurt.
 Me'zur: Özürlü.
 Mear: Kendini öven, yalancı.
 Meccani: Bedava, parasız.
 Mecmer: Mangal, göz değmemesi için içinde ateş yakılan özel kap.
 Mecmum: Zehirlenmiş.
 Mecnunferib: Mecnun aldatan.
 Mecus: Zerdüşti, ateşperest, zerdüşti dinin kâhini.
 Mecye: Zerdüşti; Zerdüşti din adamı, muğ.
 Meczub: Cezb olunmuş, deli, divane.
 Médad: Kurşun kalem.
 Medar: Merkez, istinat noktası, temel, esas.
 Medhuş: Mest olmuş.
 Mehbub: Sevgili, tutsak, dost.
 Mehcebin: Alın ay gibi parlak, güzel.
 Mehcur: Uzaklaşmış, kenarda kalmış.
 Mehen: Gam, keder.
 Mehfil: Toplantı yeri; meclis, dernek.
 Mehli#a: Mehlika, ay görünümlü, ay yüzlü.
 Mehlûc: Temizlenmiş, atılmış.
 Mehnil: Kecabe, taht-ı revan.
 Mehpare: Ay parçası, güzel.
 Méhr-i dire{şan: Parlak güneş.
 Méhr: Güneş, sevgi, muhabbet.
 Méhrab: Caminin kible tarafında olan ve imamın namaz kıldırırken durduğu kısım.
 Méhri: Münir, parlak, güneş.
 Méhter-i pir: İhtiyar at bakıcısı.
 Mehveş: Ay gibi, aya benzer.
 Mehzer: Ölü evi, toplantı, meclis; protokol.
 Mekes: Sinek.
 Mekar: Hile, aldatma; hüzn, keder.
 Melahet: Güzellik, tuzluluk.
 Melaik: Melekler.
 Melamet: Kınama, azarlama.
 Melek-i adel ü millet nevaz: Milletini seven ve adil olan.
 Melekmenzer: Halk şiirinde, folklorunda güzelin suretlerinden, teşbihlerinden birisi.
 Melfufe: Bir şeye bürünmüş.
 Mellain: Melunlar.
 Meremmet: Tamir, onarım.
 Mellak: Mülk sahibi.
 Melun: Lanete gelmiş, lanete düşmüş.
 Memat: Ölüm.
 Memnu': Yasaklanmış.
 Men-i bikes: Kimsesiz.
 Men-i efkâr: Düşünceyi yasaklamak.
- Men-i mehcür: Hicran çeken ben.
 Mende: Boğca bağlı.
 Mennan: Merhametli, sehavetli.
 Mensur: Galebe çalmış, başarmış.
 Menzur: Maksat.
 Mer#izar: Çemen.
 Mer#ub: Rağbet edilen, istenilen.
 Merd: Kişi, yiğit, kahraman, eli açık, sehavetli.
 Merdom: Halk.
 Mere erler: Ey kişiler.
 Merfeller: Cemiyetler, dernekler.
 Merfzâr: Çemenlik, çayır, otlak.
 Merg: Ölüm.
 Merhem: Melhem, ilaç, çâre.
 Meriz: Hasta, rahatsız.
 Merk: Ölüm, ecel.
 Merkimiş: Bir çeşit zehir.
 Mermuz: Remzî, şüpheli.
 Meshef: Mushaf, Kur'an-ı Kerim.
 Meshefi: Hüsn kitabı, güzellik kitabı, (Yarın yüzünü Kur'an'ın sahifesine benzetmek).
 Mesih: Sürtülmuş; yağlanmış.
 Mesmum: Zehirlenmiş.
 Mesned: Tayanak, tutanak. taht, mensep.
 Mestila#e#el: Akılsız sarhoş.
 Mestur: Örtülü, kapalı, yazılı, yazılmış, bakire.
 Mes{ere: Alay etme, alaya alma.
 Meşame: Koku alma organı, burun.
 Meşreb: Haysiyet, huy, heves, meyil.
 Meşri#: Şark, doğu.
 Meşşate-yi nâşi: Acemi bezemeci.
 Meşşate: Bezeme yapan, gelini bezeyen kadın.
 Metfun: Defnolunmak, gömülmek.
 Mether: Pakize, temiz.
 Metle': Gazelin ilk beyiti; güneşin veya başka bir yıldızın doğması.
 Metle-i şümus: Güneşin veya başka bir yıldızın doğması.
 Metlub: Talep olunan, istenilen.
 Metreh étm- : Atılan yer; tartışılan mesele.
 Meva-i #aumi: Bir neslin yurdu, meskeni.
 Meveddet: Sevmek, sevgi, muhabbet, dostluk.
 Me{rube: Harabelik, ören yeri.
 Meyal: Adaletsizlik, kırgınlık.
 Méyl-i dil: Yürek isteği.
 Meza#: Zevk, lezzet.
 Mezheke: Komedî, gülünç oyun, gülünç söz veya hareket.
 Me{aric: Çıkış yeri.
 Me{mur: Mahmur, humar, süzgün bakan

göz.
 Me {mur: Mahmur, mest, sarhoş; süzgün
 bakan göz.
 Miad: Dönme, dönüş yeri.
 Midad: Kurşun kalem.
 Miftah: Anahtar, açar, açacak.
 Mihen: Vatan.
 Minval: Çeşit, suret, yol.
 Mir'at: Ayna.
 Misl-i berg-i {ezan: Sararmış yaprak gibi.
 Misl-i perdé-yi zerrin: Altın işlemeli perde
 gibi.
 Miyan: Bel, orta, ara.
 Mizan: Ölçü, terazi.
 Miznişin: Masada oturanlar, müdürler.
 Mızrab: Mızrap.
 Menbe-yi elm ü fesahat: Güzel konuşmak
 ilminin kaynağı.
 Mö'min: Rihdar.
 Mö'te'id: İnanan, itikat eden; itikadı olan;
 dindar.
 Mö'temed: İtimad edilen.
 Mö'temen: İtibarlı insan.
 Mötad: Mutad, adet etme, alışkanlık hâline
 getirme.
 Mövc: Dalga.
 Mövkeb: Refakatçi, eşlik eden..
 Mövla: Mevla, sahib, cenap, ağa, hamî,
 koruyucu.
 Mövt: Ölüm.
 Mu#-béce: Ateşperest uşağı, meyhanede
 sakilik yapan oğlan, güzel genç.
 Mu: Tüy, kıl.
 Muğ: Ateşperest, Zerdüşti ayine inanıp
 katılan, şarap sunan.
 Munis: Sıcak kanlı, herkesle samimiyet
 kurabilen insan.
 Mur ü mar: Haşerat.
 Mur: Karınca.
 Muş: Sıçan.
 Muzi: Eziyet eden, rahatsız eden, hilekâr.
 Mü#errer: Karar verilmiş, kararlaştırılmış.
 Mü#evves: Kemana benzer, kavisli.
 Mü#eyyed: İlgili, bağlı.
 Mü#im: Mukim, oturan, sakin, daimi,
 mesken tutan.
 Mü#tedir: Kudretli, iktidarı olan.
 Mübhem: Örtülü, kapalı, açık olmayan.
 Mübtela: Aşık, vurgun, tutulmuş.
 Mücahid: Cihat eden, din uğrunda savaşan,
 hürriyet yolunda savaşan.
 Mücazat: Ceza.
 Mücellal: Celalli.
 Mücesseme: Heykel.
 Müd#em: Birbiri içerisine sokulmuş,
 gizletilmiş.

Müdam: Daima, her zaman, devamlı; klâsik
 şiirde içki, şarap.
 Müddet-i kütah: Kısa süre.
 Müdellel: Delil ile ispat eden.
 Müderris: Medrese hocası, profesör, din
 âlimi.
 Müemmem: Başında sarığı olan, sarıklı.
 Müenber: Amberlenmiş, koku sürülmüş.
 Müessis: Tesis eden, temel atan, meydana
 getiren.
 Müetter: Kokulu, ıtırılı.
 Mühe##e#: Muhakkak, doğru.
 Mühe##er: Tahkir edilmiş.
 Mühe##i#: Tahkik eden, tetkikatçı.
 Mühen: Şadlık, tebrik.
 Müjdé-yi didâr-ı véy: Onun görüşünün
 tebrik edilmesi.
 Müje: Kiprik.
 Müjgân: Kiprikler.
 Mükâd: Hile, yalan.
 Mükedder: Kederlenmiş.
 Mükellel: Kıymetli taşlarla işlenmiş,
 başarıyla neticelenmiş.
 Mükerrer: Muhterem, hürmetli; eli açık.
 Mükerrer: Tekrar olunmuş.
 Mülk-i bîşumar: Sayısız mülk.
 Mümtaz: Seçilmiş, üstün, imtiyazlı.
 Müncerr: Bir tarafa çekilen, sürüklenen,
 sürünen, sonuçlanan.
 Münevver: Nurlandırılmış, nurlu, ışıklı,
 parlak.
 Münfeil: Utangaç.
 Münkesif: Gün tutulması.
 Münteha: Son, nihayet.
 Mür#-i dil: Gönül kuşu.
 Mür#: Kuş.
 Mür#zâr: Çemenlik, güllük, çiçeklik.
 Mürde: Ölü, ölmüş.
 Mürdeşü: Ölü yıkayan.
 Mürtekib: Kötü işler yapan, suçlu.
 Müsafir: Misafir, konuk.
 Müsahib: Sohbet eden.
 Müsaid: Elverişli, uygun.
 Müsebbib: Sebep olan.
 Müseffa: Saflaştırılmış, kullanılabilir hâle
 getirilmiş.
 Müsellah: Silahlı.
 Müsellel: Ele geçirilmiş, hakimiyeti altına
 alınmış.
 Müselsel: Silsile şeklinde olan, zencir gibi
 birbirine bağlı olan.
 Müsennif: Yazar.
 Müse {er: Zabtedilmiş, silah zoru ile ele
 geçirilmiş.
 Müsteğni: Varlıklı, ihtiyacı olmayan.
 Müstehe##: Layık olan, muhtaç olan.

Müstehkem: Sağlamlaştırılmış, tahkim edilmiş.
 Müstemend: Çâresiz, zavallı, dertli, muhtaç.
 Müstesil: Bitişik, yapışık; aralıksız, daimi.
 Müstövcib: Layık, layık olan.
 Müstövfi: Kâfi, hazinedar, Selçuklular döneminde vali muavini.
 Müşebbek: Parmakları birbirine geçirmek, bir şeyi karıştırmak.
 Müşek: Rakét.
 Müşir: Haber veren, bildiren.
 Müşkül: Çetin, zor.
 Müşribâne nigâh: Sarhoşça bakış.
 Müştâ#: Arzulanan, can atan, hasret çeken.
 Müşte##: Yapma; Dilb. başka bir kelimeden türetilmiş.
 Müşteil: Alevlenmiş.
 Müteessif: Teessüf etmek.
 Mütelle#: Boş, serbest.
 Müteneffir: Nefret edilen, öğrenilen.
 Müterra: Taptaze.
 Mütevecceh: Dikkat eden, belirli yöne giden; müracaat eden.
 Mütrüb: Çalgıcı, sazende, hanende; eskiden kız kıyafetiyle düğünlerde oynayan oğlan.
 Mütteki: İstinat etmek, dayanmak; Allah'tan korkan dindar.
 Müvalat: Dostluk.
 Müverrik: Tarih yazan yazar, tarihçi, salname yazar.
 Müzevvir: Yalancı, sahtekâr, sahte evrak tanzim eden.
 Müzterib: Mecbur, nâçar, çâresiz, sıkıntılı.
 Mü {emmer: Mayalanmış, ekşiyib kabarmış (hamur).
 Mü {ennet: Nâmert, itibarsız; burnunda konuşan.
 Mü {elif: Çeşitli, türlü.

N

Na#afil: Aniden, birdenbire, beklemeden, habersiz.
 Na#is: Kusurlu, noksan.
 Na#us: Nakus, kilise çanı.
 Nab: Temiz, saf, halis.
 Nâdan: Cahil, bilgisiz, ilimsiz, irfânsız.
 Nâehl: Yaramaz, layık olmayan, liyakatsız, terbiyesiz.
 Naf-i ahu-yi {üten: Çin ceylanının göbeği.
 Naim: Yatan, uykuda.
 Naizus: Ezberden (Ruşça).
 Nâle: Feryat, imilti.
 Nâşad: Kederli, mutsuz.

Nam-i nik: Güzel ad.
 Nam: Ad.
 Nâme#dur: İmkânsız.
 Name: Mektup.
 Nâmesud: Bedbaht, mesut olmayan.
 Nan ü nemek: Tuz ekmek.
 Nan: Ekmek, çörek.
 Nar-i Azer: Azer ateşi (Azer, İbrahim peygamberin babasının adıdır.).
 Nara: Od, ateş.
 Naséh: Nasihat veren.
 Naséha: Öğüt veren.
 Nasi { : Lağveden, bir hükmü tesirsiz eden, bir yazının suretini çıkaran.
 Naveki: Gamze, sevgilinin nazından âşğın kalbine batan ok.
 Nâ {elef: Ata dedesine, ecdadına benzemeyen; hayırsız (evlat).
 Ne#ar: Düşmanlık.
 Ne#ib: Tunel, yer altı yolu.
 Ne#şe: Harita.
 Ne'ş: Cenaze.
 Nebatî yağ: Bitkisel yağ.
 Necaset: Pislilik.
 Nedamet: Pişmanlık.
 Nedim-i {as: Çok sevilen hemsobhet, baş nedim.
 Neem: Evet, beli.
 Nef': Menfaat, fayda, kazanç.
 Néft-i bu {ari: Soba petrolü.
 Nef {e: Nefha, üfürme, şişirme, nesim.
 Nehan: Gizli.
 Nehs: Uğursuz.
 Nehzet: Hareket, uyanış, yola çıkma.
 Neim: Nimet, mal, hoş yaşayan.
 Nejad (nijad): Nesil.
 Nekhet: Ağz kokusu, koku, her şeyin kendine mahsus kokusu, hoş koku.
 Nemedpuş: Keçeden yapılmış elbise giyen.
 Nemek: Tuz.
 Neng: Âr, ayıp, utanma, kabahat.
 Ner: Erkek, yiğit, cesur, kahraman.
 Neri: Yumuşak, zarif.
 Nesimi: Ruhı okşayan serin rüzgâr.
 Nesrin: Beyaz renkli çiçek, Nesteren çiçeği.
 Nesteren: Beyaz renkli bir çeşit çiçek., kuşburnu.
 Néşat: Sevinç, şadlık.
 Neval: Bahşış, ihsan, pay, hisse.
 Nevar: Plak, kaset.
 Nevvade: Torun.
 Neyyir: Nurlu, parlak, ışıklı, güneş, ay.
 Nezerbaz: Fikir anlayan, kaş göz atan, suretperest.
 Nezm-i növin: Yeni düzen, yeni şiir.

Ne {cir: Yabani keçi, av, av hayvanı.
 Ne {l-#ed: Hurma ağacı gibi uzun boylu.
 Ne {l: Hurma ağacı.
 Nifaz: Tesir etme, nüfuz etme. hareket, iş.
 Nigâh: Bakış.
 Nigârîstan: Resim gibi bazı sanat eserlerinin toplandığı yer, puthane, güzeller yeri, müze.
 Nihal: Genç ağaç, fidan.
 Nihan: Gizli, saklanmış.
 Nijad: Nesil, neseb, soy.
 Nijadperest: İrkçi.
 Nik ü bed: İyi kötü, yahşî pis.
 Nikû {ah: Hayırhah, iyilik seven.
 Nilüfer: Gül adı, su çiçeği.
 Nimcan: Yarım can.
 Nimest: Oturma, çökme.
 Niran: Cehennem.
 Nir {-i dünbe: Koyun kuyruğunun fiyatı.
 Nir { : Narh, fiyat.
 Nisar: Saçma, sepme, dağıtma, düyünde bahşîş verilen para, kurban.
 Nisf-i şeb: Gece yarısı.
 Nisf: Yarım, yarı.
 Nizami terbiyesi: Askerî eğitim.
 Ni {end: Gülümseme, tebessüm.
 Nok-i müjgân: Kipriğin ucu.
 Nov'erus: Taze gelin.
 Novayin: Yeni âdet, yeni din, süslenmiş güzel, güzel.
 Novin: Yeni şey, taze şey.
 Novzad: Yeni doğmuş, yeni yetme.
 Növhe dé- : Ağıt söylemek; nâle.
 Növhe {an: Ağıtçı, ağıt söyleyen.
 Nurlu e {ter: Nurlu, parlak yıldızlar.
 Nüktesenc: Hazırcevap.
 Nüs {e: Nüsha, suret.
 Nüve: Bir şeyin merkezi, çekirdeği.
 Nüzül: Aşağı inme, nazil olma.

O

Oba: Birkaç evden, haneden oluşan ilkel yaşayış mıntakası, küçük köy.
 Ofsaf: Tasvir, vasfın çoğulu.
 Oksijên: Oksijen.
 Orus: Ayakkabı çeşidi.
 Osaf-ovsaf: Vasıflar; sıfat; keyfiyet.
 Otrul: Otomobil.
 Ovham (vehm): Şüphe etmek, şüphe altında olmak.
 Ovn: Yardım, yardımcı.
 Ovrad (vird): Virdler, ezberler.

Oyla#: Mesken, yer, meydan.

Ö

Öhde: Bir şeyi, işi üzerine alma, yüklenme, sorumluluk, vazife, taahhüd.
 Öteri: Ötürü, bundan dolayı.
 Övc: Bir şeyin en yüksek noktası, sesin en yüksek perdeye çıkarılması.
 Övliya-yi meşrute: Meşrutiyet hareketinin liderleri.
 Övrad: Ezberlemek, dua.
 Özge: Başka, diğer, gayrı.

P

Pabend: Ayağı bağlı, kelepçe, asılı.
 Pabus: Ayağı öpme.
 Padaş: Mükâfat.
 Pâk damen: Temiz, iffetli, namuslu.
 Pakidamen: Namuslu, günahsız, temiz (insan).
 Palas-i fe#: Fakir palazı, fakir kilimi.
 Palas: Palaz, kilim.
 Pasiban: Bekçi, nöbetçi, koruyucu, polis.
 Pasü {te: Çolak; âşık, seven adam; ayağı kurumuş (beddua).
 Paydar: Daimi, sürekli, uzun zaman.
 Pâye: Mertebe, rütbe, paye, ünvan, merdiven, ayak, temel, esas.
 Payız: Sonbahar mevsimi.
 Paymal: Ayak altında kalan, mahvolan.
 Peder: Baba.
 Pedidar: Açık, ayani.
 Pehlu: Böyür, yan (taraf).
 Pelov: Fırın hizmetçisi.
 Penabed: Kaçarlar döneminin para miktarı (on şahı).
 Pencakêş: Güneş, seher vakti güneşin çıkmasına işaretir.
 Pend: Öğüt, nasihat.
 Per #anad: Kuş tüyü.
 Perçem: Bayrak, bayrak ve mızrakların uçlarında bulunan kotaz, yele.
 Perçemi: Adalet bayrağı.
 Perestar: Hizmetçi, kul, alışkanlık edinen.
 Perestarlı#: Kulluk etmek.
 Pergâr: Pergel, cemiyet, kâinat, dünya.
 Periru: Periye benzer, peri yüzlü.
 Peritelet: Periye benzer, peri yüzlü.
 Periveş: Periye benzer, peri yüzlü.
 Perşikeste: kanadı kırılmış.
 Pertöv-i rü {sar: Yüz ışığı.
 Pertöv: Işık, nur, şua, parlaklık.
 Perva: Korku, rağbet.
 Pervane: Kelebek.

Pervin: Yedi kardeş yıldızı.
 Pesend: Beğenme, övme, tarif etme.
 Peser: Oğul, oğlan.
 Péşm: Yün.
 Peşşe: Sivrisinek.
 Péy: İz, arka, keman kirişi.
 Péykân: Okun sivri demir ucu.
 Péymane: Kadeh, şarap piyalesi.
 Péyveste: Hemişe, birleştirilmiş.
 Pe{ş: Yaymak, sepmek.
 Piçütub: Burma burma.
 Pir: İhtiyar, koca.
 Pîrahen: Gömlek.
 Pîraye: Zîynet, süs.
 Pişe: İş, sanat, âdet.
 Pişnehad: takdim etmek, teklif etmek.
 Pişvaz: Gelen bir kimseyi karşılama, önüne çıkma.
 Piyale-yi simin: Gümüş piyaleler.
 Ponza: (panzdeh): On beş.
 Post {ana: Postahane.
 Poştiban (püştüban): Yardımcı.
 Poz vérmek: Fors étmek.
 Puside: Çürümüş.
 Pünhan: Gizli.
 Pür#em: Gamlı, dertli, tutgun.
 Pür-semer: Semereli, verimli.
 Pürderd: Gamlı, dertli, tutkun.
 Pürizturab: Sıkıntı ile dolu, azap ile dolu.
 Pürşer: Şerli, şer ile dolu, fitneci.
 Pürtab: Burma burma, halka halka yapılmış saç, dalgalı saç; çok parlak, son derece ışıklı (güneş, yıldız), son derece keskin (bıçak, kılıç).
 Pür{un: Kanlı, kanla dolu.
 Püser: Oğul, oğlan.
 Püşti: Oturup yaslanmak için duvara dayatılan minder.

R

Rabite: Münasebet, ilgi, irtibat.
 Rah-i ahen: Demir yolu.
 Rah: Yol, meslek, hava, türkü, şarap, sevinç, keyif.
 Ravi: Rivayet eden, hikâye söyleyen, hikâye eden.
 Rayigân: Bedava.
 Râz ü niyaz: Yürek açmak, sırrını anlatmak; yalvarmak.
 Raz-i nihan: Gizli sır.
 Raz: Sır, gizli şey.
 Re#b: Yaş, ıslak, sulu; yerli yersiz.
 Re'd: Gök gürültüsü.
 Re'se: Titreme, titreyiş.

Rebbil-âlemin: Âlemlerin Rabbi, Allah, dünyanın sahibi.
 Recm: Aksi hareket, söyüş, taşlama.
 Reddûbedel: Mübadele; hasmın darbesini savıp sırayı almak.
 Reha: Kurtuluş, kurtulma.
 Rehlet: Rahmete gitmek, ölmek, yolcu olmak.
 Rehm: Rahim, ana rahmi.
 Rehtüma: Yol gösteren, klavuz.
 Rehzen: Yol kesen, eşkiya, soyguncu.
 Re{ne: Sökük, yırtık, zarar ziyan.
 Re{ş: Koşum eşyası, yolculuk gereçleri; at, Şehnâme'nin kahramanlarından Rüstem'in atının adı.
 Re{şan: Rahşan, parlak, parlayan, cilalı, ışıklı.
 Re{t-i herir: İpek elbise.
 Re{t-i {ab: Yatak, yorgan döşek.
 Reme#: Güç, enerji.
 Reme: Sürü.
 Remma: Falcı.
 Renc: Zahmet, eziyet, rahatsızlık.
 Renciden: Kırılmak, küsmek, meyus olmak.
 Rencur: Hasta, rahatsız, kırgın, incinmiş.
 Resa: Ulaşan, yetişen, yeteri kadar uzun.
 Resed: Rasat, gözleme, gök cisimlerini izleme, tılsım.
 Reşhe: Damla, terleme, sızıntı.
 Retb ü yabis: "Yaş ve kuru" mevcut olan her şey.
 Retl-i giran: Ağır kâse, büyük peyman.
 Rez: Üzüm sarmaşığı.
 Riba: Faiz.
 Riba{or: Faizci.
 Rical: Kişiler, erler.
 Ricale: Mektup, kitapçık, mecmua.
 Ricet: Ricat, geriye dönme, dönüş.
 Rida: Dervişlerin omuzlarına attıkları yün kumaş.
 Rikâb: Üzengi.
 Risk-i {eternâk: Tehlikeli, riskli.
 Rişte: İplik, ip, tel, erişte.
 Riyayât: İkiyüzlü, riyâkâr.
 Riyaz: Bahçeler.
 Riz#: Rızık, yiyecek ve içecek.
 Röyet: Ruyet, görmek.
 Ru: Yüz, çehre, sath, abır hayâ.
 Rud: Çay, akar su, telli musiki aleti.
 Rukşe: Boya maddesi, renk, ben.
 Rusiyah: Yüzü kara, günahkâr, kusurlu, yoksul.
 Ruspi: Ahlâksız kadın.
 Ruy-ı siyah: Kara yüzlü.

Ruy-i zemin: Yer yüzü.
 Ruy: Yüz, çehre, tunçtan yapılmış (şey).
 Rüz-i elest: İlk yaratılış günü.
 Ruz: Gün, gündüz.
 Ru { (ro {): Yüz.
 Ru {sar: Yüz çehre.
 Rüb'-i meskûn: Eski coğrafya alimlerine göre dünyanın insan yaşayan dörtte bir bölümü.
 Rüb': Dörtte bir.
 Rûbb: Meyve suyu.
 Rûmuz: Remzler, işaret.
 Rûnk: Bir şeyin en sağlam tarafı, sütun, bir toplumun en itibarlı insanı.
 Rûsvâ(y): Rezil olma, kepezelik, haysiyetten düşme.
 Rû { : Yüz, çehre, surat.
 Rû {sar: Yüz, çehre, surat.
 Rû {set: Ruhsat, izin.

S

Sa##a: Eskiden sırtında veya araba ile su taşıyan kimse, saka.
 Sa#: Saki, su veren, su dağıtan ve satan, içki meclislerinde şarap dağıtan.
 Sada#: Ok kabı, sadak, okluk.
 Sadir: Sadır, çıkan, zahir olan, baş gösteren, meydana gelen.
 Sağır: Şarap piyalesi, kadeh.
 Sahib-i mehamet: Kahraman.
 Sal: Yıl.
 Salat: Namaz, dua, defin günü cenaze evinde okunan münacaat.
 Salik: Bir yol ile giden, bir tarikata mensup olan.
 Sal {ürde: Az yaşlı.
 Saméye: İşitme duygusu.
 Sane: Yapan, sanatkâr, usta, mec. Allah.
 Sanma#: Düşünmek.
 Sarf: Tavan.
 Sedmeler: Darbeler.
 Sari#: Hırsız.
 Sâye: Gölge, himaye, vasıta.
 Se#f: Tavan, gök, sema.
 Sebbağ: Boyacı.
 Sebil: Su dağıtma, çeşme.
 Sebki: Bir metali eritip kalıba dökmek, edebiyatta üslûp.
 Sebu: Saksı, bardak, kûze.
 Sebuğ: Seher vakti içilen şarap.
 Sec': Seci, kafiyeli nesir.
 Secaf: Nakış, haşiye, elbiseye yapılan

bezek.
 Seddane: Yüz taneli (tesbih).
 Sedpare: Yüz parça, yüz parçaya bölünmüş.
 Sefine: Gemi.
 Seh-i düz: Mütenasip.
 Sehab: Bulut.
 Sehba: Bade, şarap.
 Sehibâle: Uzun boylu.
 Sehl: Kolay, tahammül edilir, hafif.
 Sehm: Ok, hisse, pay, korku, dehşet.
 Sehn: Hayat; orta, aralık, meydan; büyük kasa; sahne.
 Sekte: Felç.
 Selah: İyilik, huzur, sulh ve asayiş.
 Selb: Elden almak, kapma, lağvetmek.
 Seltie: Söyleyen kadın.
 Sel { : Soyma, yüzme, derisini yüzme.
 Semede: Çarpma, dokunma, bela.
 Semender: Ateşte yaşayan efsanevi hayvan, su kertenkelesi.
 Semenli#a: Yasemen gülüne benzer yüz.
 Semensa: Yasemen gibi kokulu ve güzel.
 Semt-i penah: Sığınılacak yer.
 Senaet: Sanat, iş, ustalık, hüner, yetenek.
 Senayé-i müstezrefe: Güzel sanatlar.
 Sencide: Tartılmış, çekilmiş, vezinli, ölçülü, iyi düşünülmüş, tam yerinde söylenilen (söz).
 Senderus: Bazı iğne yapraklı ağaçların sıvısından hazırlanan ve kemanın kirişlerine sürmede kullanılan sarı renkli bir madde.
 Sengek {ana: Taş fırında pişirilen ekmek satış yeri.
 Sengin: Ağır.
 Sepend: Sapant, taş atan.
 Ser be ser: Baştan başa, tamamen.
 Ser: Baş, tepe, başkan, reis.
 Serane: Başlık.
 Serbadiyé-yi eş#: Aşk mabedi.
 Serbüle (serbolend): Baş dik, alnı açık.
 Serd: Sine, göğüs, merkez.
 Serdâr-i ecel: En büyük başkan.
 Serf: Tavan.
 Serheng: Askerî rütbe, ordu komutanı.
 Serir: Cırıltı, gıcırta.
 Serkâr: Lider, baş komutan, (İran'da subayların hepsine bu sözle hitap edilir).
 Serkês: Asi, baş kaldıran, söz dinlemeyen.
 Serkişte: Hayran, şaşmış, kendini kaybetmiş.
 Sernevişt: Alın yazısı, talih, mukadderat.
 Sernize: Süngü.
 Serraf-i dâna: Çok anlayışlı.
 Serser: Çok sert ve hızlı rüzgâr.
 Serşar: Dopdolu, ağzına kadar dolu.

Serşir: Kaymak.
 Sertip: General.
 Serüftade: Baş eğilmiş.
 Serv: Her zaman yeşil olan ve dopdoğru yükselen bir çeşit ağaç.
 Serva {t: ağır.
 Sétar: Üç telli tar.
 Settâr: Ayıpları örten, günahları gizleyen; Allah.
 Setvan: Eski zamanda bir askeri rütbe.
 Séy#el: Tesviye, cila.
 Séyd: Av.
 Séyf: Kılıç.
 Séyl-i hevades: Hadiseler seli.
 Séyl-i sirişk: Göz yaşının seli.
 Seyyad: Avcı.
 Sezaver: Layık.
 Se {t: Sert, katı; çetin, müşkül; metanetli.
 Siccin: Cehennem, esir, mahkum.
 Sicill: Kimlik, pasaport.
 Sile: Kavuşma, ilgi, bağ, rabita, hediye, mükâfat.
 Sili: Sille.
 Silsile: Boyunbağı, zencir.
 Sima': Musiki dinleme; sufilerin, dervişlerin neyle söyledikleri türkü.
 Simin: Gümüş gibi.
 Sin: Arap alfabesinde bir harf, "bismillah" sözünün kısaltması.
 Sinn (sêni): Yaş.
 Sîpah: Asker, ordu.
 Sîpahi: Asker, savaşçı.
 Sîpêhdâr: Ordu komutanı.
 Sîpehr: Gök, âsman, sema, feza.
 Sîper: Kalkan, duldalık, savaşta korunmak için yapılan sığmak.
 Sir: Doymak.
 Sirab: Doyasıya su içmek.
 Sirat: Yol; öbür dünyada cehennemin üzerine kurulacak köprü, sırat köprüsü.
 Sîrişg-i lalegûn: Lale gibi kırmızı, kan renkli göz yaşı.
 Sîrişk: Göz yaşı, damla, zerre.
 Sîrişkbar: Göz yaşı döken, ağlayan.
 Sitaré-yi be {tim: Bahtımın yıldızı.
 Sitare: Yıldız.
 Sitem: Zulüm, kınama, eziyet, cefa.
 Sitemkâr: Zulmeden, inciten.
 Sitr: Örtü, perde; utanma, tevazü.
 Siyah, #ara: Kötü, hoş gitmeyen.
 Siyahkemer: Güney Azerbaycan'da Tal {al vilayetinde bir kentin adı.
 Siyahpuş: Karalar giyen.
 Siyasetmedar: Siyasetçi.
 Siye: Ağırılık birimi, Takriben iki kilo.

Sor {reng: Kırmızı renkli.
 Sövdeker: Tacir, tüccar.
 Sövlet: Şiddet, çok keskin, kızgın.
 Sövm: Sevm, oruç.
 Sövt: Ses.
 Sitaré-yi be {tim: Bahtımın yıldızı.
 Subat: Sözünde sadık olan.
 Sud: Fayda.
 Sudmend: Faydalanmış.
 Suğra: Küçük.
 Suri: Kırmızı renkli gül, mutluluk.
 Suz-i dil: Yürek yangısı.
 Suzan: Yanan.
 Süziden: Yanmak.
 Sübat: Sabr.
 Sücüd: Secde etme.
 Süd günü: Cuma günü, haftanın beşinci günü.
 Sün': İş yapma, icat etme, eser.
 Süpa: Sıpa, eşek yavrusu.
 Sürsür: Rahat yol gitmek.
 Sürr: Sevinç, şadlık, mutluluk.
 Süvari: Ata binmiş, atlı
 Sü {en: Söz, nutuk.
 Sü {ençin: Söz uyduran, haberci.

Ş

Şa#ra#: Şen, neşeli, sevinç uyandıran, gönül açan.
 Şab: Genç.
 Şâd: Sevinen, şen, mutlu, memnun
 Şadiman: Şad, arzusuna ulaşmış insan.
 Şadkâm: Şad, arzusuna ulaşmış adam.
 Şah-i re'iyetnevaz: Halkını iyi idare eden hükümdar.
 Şahid-i mehfel: Meclisin şahidi.
 Şahiz: Sufilerin kullandıkları bir terimdir. Aşk anlamındadır.
 Şahmar: Zehirli yılan.
 Şahrah: Esas yol.
 Şam: Akşam yemeği.
 Şam ü seba: Sabah akşam.
 Şane: Tarak.
 Şatır: Çevik, hizmete hazır olan, büyük insanların önünden gidip yol açan.
 Şayan: Layık, münasip, yaraşan.
 Şayiste: Beğenilmiş, layık.
 Şe#ai#: Çetinlikler, çiçek adı.
 Şe#i: Bedbaht; habis; yaramaz; yankesici, şaki.
 Şe'see: Parlaklık, parlama, debdebe.
 Şeb-i hicran: Ayrılık gecesi.
 Şeb: Gece.
 Şebab: Gençlik.

Şebahet: Benzerlik.
 Şebefruz: Ay, yıldız.
 Şebêh-i şeve: Kâbus, karanlık.
 Şebih: Muharrem ayının 10. günü (Aşüre Günü), Şii müslümanların Kerbelâ Olayı'nı temsilen yaptıkları merasim.
 Şebihgerdanlı#: Şebih merasimini idare eden kimsenin işi.
 Şebistan: Dervişlerin ibadet ettiği ve barındığı hücre.
 Şebpere: Kış geceleri yiyilen çerez.
 Şeb {un: Gece baskını.
 Şeddad: Efsanelere göre eskiden yemen ülkesinde yaşamış çok zalim bir hükümdar; zalim, sert.
 Şehamet: Kahramanlık.
 Şehd: Arı balı, şire.
 Şehper: Kuş kanadının en uzun tüyü.
 Şehr: Ay, kameri ay, ülke, memleket, şehir.
 Şehribani: Polis idaresi.
 Şekerfuruş: Şeker satan.
 Şekib: Tahammüllü, sabırlı.
 Şelayin: Sıkıntı veren.
 Şem'-i niyaz: Arzu, istek geceleri.
 Şemadet: Birisinin başına gelen bela ve musibetten başkasının sevinip kâm alması.
 Şemayil: Şekil, suret, tabiatlar, huylar.
 Şemim: Güzel kokulu.
 Şemime-yi mişk: Misk kokusu.
 Şems-i dire {şan: Parlak güneş.
 Şems-i mehafil: Meclislerin güneşi.
 Şems-i münevver: Nurlu, parlak güneş.
 Şems: Güneş.
 Şemşir-i düdeme: İki ağızlı kılıç.
 Şemşir: Kılıç.
 Şeng: Güzel edalı, güzel.
 Şerar: Kivılcım; kor; musibet, felâket (mec.).
 Şeravet: Bedbahtlık; gaddarlık; zalimlik; soygunculuk.
 Şermende olmak: Utanmak.
 Şermsar: Utangaç, utanmış.
 Şestli: Boylu poslu.
 Şetrenc: Satranç.
 Şikence: İncitmek, azap vermek, işkence.
 Şikve: Şikâyet, korku.
 Şimşad: Şimşad ağacı, güzel boy, kıymetli ağaç.
 Şip: Şamar.
 Şimi {or: tatlı yiyen.
 Şitab: Acele etme.
 Şitaban: Acele eden.
 Şive: Tarz, üslup; naz, işve, eda; lehçe, telaffuz.

Şora#lı#: çorak toprak.
 Şöhre: Şöhret.
 Şöv#-i didar ile: Görüşmek arzusu ile.
 Şöv#: Şevk, arzu, istek.
 Şövher: Er.
 Şuride: Perişan.
 Şuy: Er, eş.
 Şükran: Teşekkür.
 Şu {-i sengdil: Taş yürekli güzel.
 Şümus: Güneşler.
 Şürevî: Birlik, Sovyet, Sovyetler Birliği anlamında da kullanılıyor.
 Şürezar: Çoraklık, çorak.
 Şütur: Deve.
 Şüur: İdrak, şuur, anlama kabiliyetli, kavrama gücü.
 Şüy: Genç, ince dal, filiz.
 Şüyüm: Kir, pislik.

T

Ta#et: Güç, kuvvet
 Ta#-i feramuş: Unutulmuş ev, hatırdan çıkan otağ.
 Taam: Yemek, pişirilen yemek.
 Tab: Kuvvet, güç, zahmet, eziyet, yanma, parlak.
 Tâban: Parlak, parlayan, ışıltı.
 Tabdar: Parlak, kıvrım, ışıklı, burma burma.
 Tabekéy: Ne zamana kadar.
 Tabin: Er (asker).
 Tamaşanamenévis: Dramaturg.
 Tar-i gisu-yi siyah: Siyah saç teli.
 Tar-i ser-i zülf: Saç teli, zülfünden bir tel.
 Tar: Karanlık.
 Tarik: Yol.
 Tayir: Uçan.
 Taydaş: Eşdaş, akran.
 Taziyane: kamçı.
 Te#afül: Gaflette olmak.
 Te#eyyüd: Bağlanma, ilgilenme, benzetme; sahte.
 Te#sim: Taksim, bölme, hisseler ayırma, çalgıcıların yalnız birisi tarafından icra olunan musiki parçası.
 Te#va: Takva, dinî yasaklardan kaçınma.
 Te'am: Yemek.
 Te'b-i vesl: Kavuşma, kendi sevgisine ulaşma arzusu, visal.
 Te'bid: İfade etme, anlatma, yazma.
 Te'dib: Edep, örtme.
 Te'lib: Terbiyelendirmek.
 Te'm-i zindelik: Yaşayışının tadı.
 Te'minat: İtimat etme, gizli polis.
 Te'n: Kınama, töhmet etme, sövme.
 Te'ne: Sövmek, kınamak, başşa kakınc

- etmek, vurmak (sümgü veya bıçak ile).
 Te'viz: Bedel verme, karşılık olarak bir şey verme.
 Teb'id: Uzaklaştırma, uzağa sürgün etme.
 Tebahi: Mahvolma, zayı olma, yok olma.
 Tebi: Büyük nağara, büyük davul.
 Tebil: Nağara, koltuk davulu, elle çalınan davul.
 Tebl-i errehil: Göç davulu.
 Tebl-i kûs: Kervan yolu çıkınca çalınan koltuk davulu.
 Tecdid: Tazelemek, bir işi yeniden yapmak.
 Teceddüd: Yenilenme, tazelenme.
 Tecellalanmasın: Cilvelenmesin, tezahür etmesin.
 Tecerrüd: Mücerred edilmiş, izale edilmiş, her şeyden çekinen.
 Tecrid: Soyundurma, yalnız bırakma, ayırma.
 Tecziyye: Tetkikat.
 Tedvin: Dağınık şiirleri divan hâline getirme; yürürlükteki kanunları düzene koyma; dergi hâline getirme.
 Teellü#: Ait olma, has olma, mahsus olma, aitlik.
 Teemmül: Fikir etme.
 Tefettün: Meftun olmak, vurulmak.
 Téfl-i debistan: İlk okulda okuyan çocuk.
 Teğafil: Kendini gafil göstermek, kendini bilmemezlige vermek, hatırdan çıkarma, gaflet.
 Teğziye: Beslenme, gıdalanma.
 Tehdid: Te'yin etme.
 Tehemmül: Tahammül, dayanıklılık, dözümlü.
 Tehemten: İri cüsseli, yiğitlikte eşi benzeri olmayan.
 Teheyycü: Heyecanlanma, el ayağa düşme.
 Tehi: Uyumta, uyutulma.
 Tehidest: Eli boş, fakir, yoksul.
 Tehrik: Hareket etme.
 Tehsil-i Elm-i Elsene: Dil ilminin tahsili.
 Tehur: Temiz, pâk, saf.
 Tekellüm: Danışmak, konuşmak, dile gelmek.
 Tekfir: Kâfirlikle suçlamak.
 Tekrim: Tazim etme, hürmet etme.
 Tela#: Talak, boşamak.
 Tele'le: Parıldama, parlama.
 Téléggraf simleri: Telgraf telleri.
 Tel{-kâm: Ağzın acı olması.
 Tel{-Acı.
 Temeddun: Medeniyet.
 Temellü#: Yaltaklık.
 Temenni: İstek, arzu; arzu olunan şey; dua; rica.
 Ten: Beden, endam, cisim.
- Tenab-i giysu: Saç kemendi.
 Tenab: İp, kendir.
 Tenbih: Uyandırma; gafletten uyanma, aklını başına toplama; bir işi yapmayı veya yapmamayı emretme; cezalandırma.
 Teneфі (tenabi): Kendir.
 Teng: Dar, daraltılmış.
 Tengna: Sıklımlı, daralmış sine.
 Tengü: Çok dar.
 Tennaze: Şakacı, istihzacı.
 Tenur: Tandır.
 Tenzil: İndirme, eksiltme, aşağı düşürme.
 Tercih: Bir şeyi diğerinden üstün tutmak.
 Tereb: Sevinç, şenlik, ferah.
 Terebsera: Şadlık evi, mutluluk evi.
 Terehhüm: Merhamet, acıma, rahmetme.
 Terh: Çekme, resmetme.
 Terrar: Yankesici, yürek hırsızı.
 Tersa: Hristiyan.
 Tersan: Korkak.
 Teseddü#: Tasadduk, sadaka verme.
 Teşbih: Benzetme.
 Teşdid: Hararetle konuşma, sert sesle konuşmak.
 Teşeddüd: Şiddetlenme, sertleşme.
 Tevecceh: Dikkat.
 Tevekkül: Vekâlet alma, yetkiye sahip olma, göz dikme.
 Tevettur: Gerilme, tarımlaşma.
 Téy: Menzile ulaşmak, yolu bitirmek.
 Teyemmüm: Toprakla abdest alma.
 Téyhu: Güvercin cinsinden çil kuşu.
 Téyr: Kuş.
 Téyy etm- : Bükmek; kesmek.
 Tézar: Çar.
 Tezhib: Altın suyuna çekme, bezeme.
 Tezvir: Sahteleştirme, yalan, karıştırma, hile, hilekârlık etmek.
 Te{rib: harap etme.
 Tifl: Çocuk.
 Tiğ: Kılıç, hançer.
 Tilesan: Abaya benzer bir çeşit elbise.
 Timar: Bakma, hizmet etme.
 Timaristan: Akıl hastahanesi.
 Timar{ana: Akıl hastahanesi.
 Tinet: Tabiat, huy, maya, asıl.
 Tir-i müjgân: Kiprik oku.
 Tir: Yaydan atılan ok, gülle, Merkür gezegeni.
 Tirendaz: Ok atan.
 Tişe: Keser, küllük.
 Tiynet: Hasiyetçe, zihniyet olarak.
 Tiz: Keskin.
 To#an: Şahin.
 Tofuliyet: Çocukluk.

Tohin: Tahkir, alçaltılma.
 Tovem: İkiz, benzer, eş, münasib.
 Tovrat: Hz. Musa'ya inzal olunan İbrance İlahî kitap.
 Tovsen: Güzel yürüyüşlü başı sert at.
 Tövfi#: Uygunlaştırma, uygun etmek; yardım; nail olmak.
 Tuem: Hemahenk olan; uygun olan; ikiz çocuklar.
 Tusen: Coşkun.
 Tuti-yi can: Can kuşu (ruh).
 Tuti-yi teb'im: İlhamın tutisi.
 Tutıya: Göze sürülen ilaç; çok az bulunan.
 Tülü-i âfitab: Güneşin doğması.
 Tülü: Doğma, doğuş, çıkma (güneş).
 Tülü'-i sübh: Tan yerinin ağarması, sabah olması.
 Tümen: Para birimi.
 Tümur: Şiş.
 Türfe (torfe): Karibe, meraklı, nadir şey; görülmemiş; antika; hediye, pahalı hediye.
 Türré-yi semensa: Yasemen gibi kokulu ve güzel kıvrımlı saçlar.
 Türré-yi şebrenk: Gece renkli (siyah) saçlar.
 Türre: Alından sarkan saç, kıvrım teller, at yahının yüzüne sarkan kısmı, tel iplik, saç.
 Türünc: Turuncu.
 Tüstü: İyice yanmamış ateşten daha kesif olarak çıkan gaz karışımı, duman.

U

Uca: Yüksek, uzun boylu, boylu boslu.
 Ur: Batıl, boş; ayıp, âr; müflis.
 Uruc: Göye yükselme.
 Us: Akıl, zekâ, idrak; edep, terbiye.

Ü

Ü#ba: Ukba, ahiret, öbür dünya.
 Ü#d: Düğüm, halli zor olan iş, müşkül mesele.
 Ü#ela: Ukalâ, akıllı adamlar.
 Ü#ud: Boyunbağı.
 Üdvan: Düşmanlık, zulüm, haksızlık.
 Üdvane: Adaletsizlik, zulüm.
 Üftade: Düşmüş, yıkılmış, biçâre, zavallı.
 Üfûl: Batma, rurup.
 Ülgü: Şablon, ölçü.
 Ümde: Dayanak; eses, umde.
 Ümman: Halk, millet, topluluk, ümmet.
 Ünsür: Tam cisimleri teşkil eden basit uzuvların her biri.

Ürfan: İrfan, ilahiyat ve soyut kudretin mahiyeti ile meşgul olan bilim.
 Ürfen: Ülkenin âdetine göre, zamana göre.
 Üruc: Yukarı çıkma, göye yükselme.
 Üryan: Çıplak.
 Üşşa#: Aşıklar; uşşak (muğamat denilen şarkılarda bir makamın adı).
 Üyub: Ayıplar.
 Üz: Başın ön kısmı, çehre, yüz, surat, sima
 Üzr: Bir kabahatin affı için, bilinçli yapılmadığını ispat etmek için, affı için öne sürülen sebep.

V

Va#é: Olan, ortaya çıkan, var olan.
 Va#éde: Hakikatte, gerçekte.
 Va#éyyet: Hakikat, gerçeklik, hayat, varlık.
 Vadar: Mecbur, mecburiyet karşısında olan, kalan.
 Vadié: Emanet.
 Varid olmak: Gelmek, yetişmek; tanış olmak, bilmek, içeri dahil olmak, haberdar olmak.
 Vebal: Günah, kusur, hata; ağırlık, azap.
 Vecd: Kendinden geçme, coşma, şadlık, sevinç; sülûlerde: Kendini unutacak derecede ilâhî aşka dalma.
 Vech: Yüz, sima, suret, üst, satıh, sebep, vasıta.
 Veh: Beh, ünlem.
 Veléyken: Ve lâkin.
 Veli: Lâkin, amma.
 Verd: Kırmızı gül.
 Vere': Haram işlerden sakınma.
 Véréj: İntikam (Ermenice).
 Verşikest: Felç, felçlik.
 Verté-yi cehalet: Cehaletin uçurumu.
 Verte: Uçurum, su burguntusu, tehlikeli yer.
 Verziş: İdman, talim.
 Verzişkâr: Talimci, sporcu.
 Vesl étmek: Birleştirmek.
 Vetenfuruş: Vatani satan.
 Vez'in: Vaziyyet, durum.
 Vez: Koyma, bırakma, atma, belirleme, üzerine yıkma.
 Vezir-i ceng: Savaş veziri.
 Viran: Yıkık, harabe, dağınık.
 Vird-i zeban: Dilin ezberi.
 Vird: Dua, daima tekrar edip söyleme.
 Vizr: Yük, ağırlık; günah.
 Vükelâ: Vekiller.
 Vüslet: Kavuşma, âşığın sevgilisine kavuşması, visal.
 Vüzuh: Açıklık, aşıkârlık.

Y

Yabr: Zayıf, güçsüz, gösterişsiz at; zayıf, sıska, yürüyemeyen kimse.
 Yabis: Kuru, kurumuş.
 Yad: Kendi vatanı, yurdu olmayan, yabancı.
 Yad vér- : Öğretmek.
 Yad-bud: Yad etme, hatırlama.
 Yadéş bé {éyr: Hatırası hoş olsun, rahmet olsun.
 Yağı: Düşman.
 Yaba#: Öz.
 Yâr-i #em {ar: Gamlara ortak olan yâr.
 Yas: Kanun.
 Yaver: Yardımcı.
 Yeğma: Yağma, talan.
 Yiğcam: Özet olarak, kısaca, dağınık olmayan.
 Yéke: Büyük, iri, kaba.
 Yékmeram: Bir arzu, bir istek; bir niyet, bir maksat.
 Yékser: Baştan başa, bütün, tamamen; bir defada.
 Yéralması: Patates.
 Ye { : Buz.
 Yézne: Damat, enişte.
 Yovm: Gün, gece ve gündüz.
 Yu {u: Uyku.

Z

Zad: Şey; Bazen söylenmek istenen kelime hatırlanmadığı zaman onun yerine kullanılır.
 Zâde: Evlat, erkek evlat
 Zağ ü zeğan: Karga, saksağan.
 Zağ: Karga, şap maddesi.
 Zahi: Lohusa.
 Zahid: İbadetle meşgul olan, dinin yasak ettiği şeylerden sakınan, dinin buyruklarını yerine getiren insan; mec. kaba sofü.
 Zahir: Açık, aşikâr, dış görünüş.
 Ze#en: Çene, sakal.
 Zeberced: Altına benzer yeşilimtırak kıymetli taş.
 Zeferyâb: Başaran, başarı elde eden.
 Zeğen: Kara karga.
 Zehr: Zehir.
 Zem: Bağlamak.
 Zemzem: Mekke'de bulunan kutsal su.
 Zengibar: Afrika'da siyahlar ülkesi.
 Zerd: Sarı renkli, eti yenilen bir kuş.
 Zerdrü: Sarı benizli.
 Zereşan: Altın saçan, altın sepen.

Zerrinbal: Altın kanat.
 Zer { eride: Altın ile satın alma, satın alınmış köle.
 Ze { im: İri cüsseli, büyük, kocaman.
 Ze { ire: Zahire, erzak, savaş malzemesi.
 Ze { m: Yara.
 Ze { meler: Mızrabla vurulan darbeler.
 Ziba: Güzel, yakışıklı, süslü, ziynetli.
 Ziba { asılan: Güzel hasyetli, iyi huylu.
 Zibende: Tezyin edilmiş, bezenmiş, bezenilen.
 Zibh: Kurbanlık hayvan.
 Zicac: Billur, şişe.
 Zifaf: Gelinle damadın görüştüğü ilk gece, gerdek.
 Zill-i Yezdan: Allah'ın gölgesi.
 Zillullâh: Allah'ın gölgesi (Padişahlara verilen ad).
 Zimam: Yular; idare etme (mec.).
 Zimistan: Kış.
 Zinde: Diri, canlı, sağlam.
 Zindegânlı#: yaşayış, hayat.
 Zira': Kol, dirsek.
 Ziraet: Zıraat, ekincilik.
 Ziştef'an: Çirkin işler.
 Zişte: Çirkin, yakışsız, biçimsiz.
 Ziyadet: Artma, çoğalma, daha fazla, daha çok.
 Ziyaretgâhi: İnananların ziyaret evi.
 Zöhd: Züht, takva, dinin yasak ettiği şeylerden kaçınıp, buyruklarını yerine getirme.
 Zöhre: Çulpan, çoban yıldızı, Venüs, Kervankıran, aşk tanrıçası.
 Zörre: Zerre, atom, molekül.
 Zövre#: Kayık.
 Zur-i rişar: Sıkıştırma gücü.
 Zur: Zor; riya, yalan.
 Zurek: Çınlama, zingilti, ulama.
 Zuze: Uluma, inilti.
 Zücac: Billur, şişe, şişe kap.
 Zühel: Zuhâl, Satürün gezegeni.
 Zülâl: Soğuk, duru ve şeffaf su.
 Zülf-i girêghir: Lüle lüle saç.
 Zülf-i müenber: Kokulu saç.
 Zülf-i müterra: Teravetli saç.
 Zülf-i { emender { em: Büklüm büklüm, lüle lüle saç.
 Zülf: Saç, yüzün her iki tarafından sarkıtılan örükler.
 Züllam: Zalimler, zulmedenler.
 Zünnar: Hristiyan din adamlarının bellerine bağladıkları sert kuşak.
 Zünnar bağlamak: (Klasik şiirde) İslâm

dinini terkederek hristiyan olmak.
Zürriyet: Evlat, nesil, soy.
Züyûlda# uçma#: Buz üzerinde kaymak.
Züyûltü: Küçük çocuğun, bebeğin
ağlama sesi, ağlaması, inilti.